

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Koparıldığımız Topraklar

KOPARILDIĞIMIZ TOPRAKLAR

Mahir Öztaş 1951 yılında İstanbul'da doğdu. Samsun ve Kadıköy Maarif Koleji'nde okudu. Yüksek öğrenimini İ.D.G.S.A. Yüksek Mimarlık Fakültesi'nde tamamladı. Bir süre mimarlık yaptı. Suudi Arabistan'da çalıştı. Çeşitli Avrupa, Asya ve Afrika ülkelerini dolaştı. 1973 yılında *Yansıma* dergisinde çıkan ilk şiirinin ardından *Oluşum*, *Somut*, *Yarın*, *Gösteri*, *Tan*, *Şiir Atı*, *Varlık*, *Defter* gibi çeşitli dergilerde şiirleriyle görüldü. *Öteki Kadın* adlı öyküsüyle *Playboy* dergisinin düzenlediği hikâye yarışmasında birincilik ödülü (1988) aldı. (Web sitesi: www.mahiroztas.com)

Yapıtları: *Şiir: Unutulmak Tozları* (Yaşantı-Sanat 1983).

Öykü: *Ay Gözetleme Komitesi* (Çizgi 1987; 1988 Sait Faik Hikâye Armağanı), *Korku Oyunu* (Afa 1989; Yunus Nadi 1989-90 Öykü Kitabı, İkincilik Ödülü), *Ruh İkizini Arar* (YKY 1997). **Roman:** *Soğuma* (YKY 1995; Yunus Nadi 1996 Roman Ödülü); *Bir Arzuyu Beslemek* (YKY 2002); *Koparıldığımız Topraklar* (YKY 2009).

*Mahir Öztaş'ın
YKY'deki kitapları:*

Soğuma (1995)
Ruh İkizini Arar (1997)
Korku Oyunu (1998)
Ay Gözetleme Komitesi (1999)
Bir Arzuyu Beslemek (2002)
Koparıldığımız Topraklar (2009)

MAHİR ÖZTAŞ

Koparıldığımız Topraklar

Roman

İSTANBUL

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Yapı Kredi Yayınları - 2823
Edebiyat - 849

Koparıldığımız Topraklar / Mahir Öztaş
Kitap editörü: Murat Yalçın
Düzelti: Fulya Tükel

Kapak tasarımı: Nahide Dikel
Kapakta resim: Sevinç Altan

Baskı: Promat Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Evren Sanayi Sitesi Yanı Örnek Mah. 1590 Sok. No: 32 Esenyurt / İstanbul

1. baskı: İstanbul, Ocak 2009
ISBN 978-975-08-1535-5

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2008
Sertifika No: 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.

Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.yapikrediyayinlari.com>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>
<http://www.yapikredi.com.tr>

KOPARILDIĞIMIZ TOPRAKLAR

BİRİNCİ BÖLÜM

1.

Uzakdoğu'ya yaptığım o uzun yolculuğun sonunda, yeniden Londra'ya dönüşümde, havanın serin dokunuşu, ışığın insanın bedenini okşar gibi yayılışı beni şaşırtmıştı. Sıcakın ve hiç bitmeyen muson yağmurlarının anısı henüz belleğimden silinmemişti ve beni canlandıran bu duruma uyum sağlamakta başlangıçta oldukça güçlük çektim. Doğrusu bu, canlanmışım, ama iştahsız ve halsizdim. Bir süre sonra da, bilemediğim bir nedenle kendimi yorgun ve savunmasız bulmuştum. Bir arkadaşın evinde katıldığım yemekte, ülkemin yemeklerini andırdığı için, özlediğim düşünülmüş ikram edilen yiyecekler nedense bana ağır ve yağlı gelmişti.

Döndüğümün üçüncü gününde, bir arkadaşımın evini ararken, Dalston'da, sokağın iki yanında uzanan eski, köhne evlerin karanlık görüntüsüne bakmış ve artık durmaksızın kendime kalacak bir yer aramaktan bıktığımı düşünmüştüm. Bu birbirine benzeyen daireler, tekdüze dış kapıların açıldığı, uzun ve kasvetli bir dış koridorla birbirine bağlanıyordu. Merdivenleri çıkarken ayaklarım külçeye dönmüştü. Zilin çalısına çıkan kadın, arkadaşımın burada olmadığını söylemişti ki bu, kendime yeni bir yer aramam anlamına geliyordu.

Yolculuk dönüşü, anlamını çözemediğim bu yorgunluğun yanında, garip bir şeyin daha bilincine varmışım. Kendi yaşadığım ülkenin, geceleri ve gündüzlerinin, ağır geçişlerle birbiriyle didiştirdiği bir kentinden geliyordum. Geceleri yeğleyen bir

gün ışığı acemisi olduğum söylenebilirdi. Uzun yıllar yaşadığım İstanbul, benim için ılımlı bir iklimin örneklerinden biriydi. O güne dek, kimi ülkelere, oldukça uzun yolculuklar yapmıştım; sözgelimi Kuzey Afrika ve Arabistan'ı, bir anlamda değişik çöl iklimlerini görmüştüm, daha önceleri de muson yağmurlarının yıkadığı sıcak iklimlerde bulunmuştum, bu yüzden de, yaşamımda tropik bir bölgeyi ilk kez gördüğüm söylenemezdi, ama yine de bu yolculuk bende bir şeylerin değişmesine yol açmıştı. Bir tür algı değişikliği idi bu, Londra'ya daha önceki gelişlerimde hiç bilincine varmadığım bir şeydi; oysa bu kez belirgin gariplikte bir ışıkla karşılaşmıştım. Tenime değen serin havanın yarattığı çağrışımlar bu yeni deneyime eşlik ediyor, duyduğum coşkuyu güçlendiriyordu. Diyeceğim, belirgin bir gölgeden yoksun, olağanüstü sönük, çoğu kez esirgeyici ışık neredeyse hiç sıcaklık yaymıyordu, sanki bir sis bulutu, öylesine uçucu. Buna karşın dokunduğu bedenleri ve nesneleri keskinleştirip, güçlendiriyor, ruhların özündeki sevecenliği ve canlılığı ortaya çıkarıyordu.

Dingin sonbahar günleriydi, geçici bir süre kaldığım Maida Vale'de, tek odalı bodrum katın merdivenlerinin başında, hemen yolun kıyısında, arabasından tekdüze sesler yayan siyahlar, yeşil parklar, puslu ve derin ışık, her şey bana uzakta bıraktığım ülkenin akşamlarını anımsatıyordu. Neden bilmem, uzun Hindistan gezisi boyunca, gerçekten de çok uzak bir gezegende yaşamışım gibi duyduğumu, gerçek dünyamı unutup gittiğimi anladım. Eski İngiliz romanlarındaki gibi, uzayıp giden bir günü hevesle izliyor, daha şimdiden bana tozlu ve uzak görünen bir yerden gelmiş benim gibi yorgun ve yalnız bir adam için, sanki asılı kalıp hiç devinmeyen güneşin, öylece alacakaranlıkta donup kalan ışığın, şaşırtıcı ve etkileyici bir şey olduğunu düşünüyordum.

Gelişimin ikinci haftasının başlarında, kimi arkadaşlarımla birlikte Notting Hill Gate Festivali'ne gittik. Güzel bir gündü, siyahların çoğunlukta olduğu neşeli ve coşkulu bir kalabalık cadde boyunca akıyordu. Yol kıyılarında, düzensiz ve öbekler halinde bekleyen insanlar, bu eğlence, kuşkusuz benim için bol içki anlamına geliyordu. Arkadaşlarımızdan birisi özel baskılı gömlekler hazırlamıştı ve bunları orada satmayı düşünüyordu. Kalabalığı izlemek için kendime güvenli bir köşe buldum. Akşama doğru

kalabalıkla birlikte sürükleniyordum, elimde plastikten kocaman bir bira bardağı vardı, ama bitirmekte zorlanıyordum. Bu garipti, çünkü çevremde iyi bir içici olarak tanınıyım. Ayakları-mın sanki bir külçeye dönüşmesi, onların beni taşıyacağı yerde, benim onları taşımak zorunda olmam da garipti. Sonra kalaba-lığın yararlanması için getirilmiş geçici kabinlerden birisine gir-dim, işlemek için. İdrarım neredeyse koyu çay rengindeydi, ama o akşam sarhoşluk ve yorgunluğun etkisiyle olmalı, bu beni pek kaygılandırmadı.

Bu yolculuktan döndükten sanırım üç hafta kadar sonra ya-kınmalarım iyice artmıştı. Güçsüzlük ve bitkinlikten tümüyle uyuşmuş, en küçük bir işi yapmakta bile zorlanır bir duruma gelmiştim. Londra'da arkadaşları-mın eve getirdiği Hint asıllı doktor, geldiği ülkenin koşullarını bildiğinden olacak, yüklü bir ücreti cebine indirdikten sonra doğruya oldukça yakın bir varsa-yımda bulundu. Sonra, ertesi gün, yataktan kalkmakta zorlanın-ca gittiğim bir mahalle doktoru, işlemem için verdikleri şişedeki idrar örneğine bakıp başını kaygıyla salladı, sarılığa yakalan-dığımı, dinlenmem gerektiğini söyledi ve hastalığıma konulan tanı kesinleşmiş oldu.

Hasta olduğumu öğrendikten sonra, yorgun ve tükenmiş, uzunca bir süre eve kapanmıştım. Dışarıda yağmur hiç kesilme-den yağıyordu. Böylece en sonunda, ucuza kiraladığım salaş bir apartman dairesindeki odamda, düşünmek için bol zamanım oldu. Sanırım biraz da bu yüzden benim için sanki bu, zamanın kesintisiz ve inişli çıkışlı akışıyla insanı kaygılandığı günler-de kısa bir duraksama, bir tür kendimle yüzleşme dönemi-ydi. Bu dinmeyen yağmurun yıpratıcılığına karşın kafamda açık bir görüntü oluşmaya başlamıştı. Belki de benim için bu, hüznünlü bir deneyim olduğundan daha çok, kendimi toparlamamı sağla-yan bir başlangıcı da oluşturmuştu.

Korktuğum başıma gelmişti, oldukça iyi bildiğimi sandığım bu kent artık benim için şaşırtıcı bir biçimde yabancıydı. Pen-cereden baktığımda, görüş alanımda, çatılardan öteye öylesine, belirsiz bir ufuk çizgisine değin özgürce uzanan karanlık bir gökyüzünden başka bir şey yoktu ve korkarım artık her şey bana çok uzak geliyordu.

Bütün ilişkiler hızla çözülürken, daha etkin bir topluluk düşüncesi ne yazık ki ham bir düştene öteye gidemiyordu. Olağanüstü ya da sıradan, her başkaldırı düzenin elinde yumuşatılıyordu. Düzen hemen her şeyi kendine uyduruyor, içinde eritiyordu. Kent, kuşkusuz insan eliyle kurulmuş, oysa sonunda onun denetiminden kurtulmuştu; bütün bu insan doğasına karşıt eğilimler, yoğunlaşan bir belleğin başına geldiği gibi, aynı onun durumunu da andırır bir biçimde, güçlendiği oranda umarsız bir acının kaynağını oluşturuyordu.

Ne zamandı, şimdi anımsamam çok güç, sanırım Bay Jiang, –ne yazık ki uzun bir süre önce öldü– daha o zamandan sanki geleceği görmüş gibi yavaşça kulağıma eğilmiş ve görünür bir hüznle, *“Artık hiç kimse devrimden söz etmiyor,”* demişti.

Bay Jiang’ı ve kendimi, bütün o karanlık yıllar boyunca, değişik yerlerde, ama en çok da, Old Brompton Road’daki Troubadour Kahvesi’nin o yarı boş salonunda düşünmek hoşuma gidiyor. O zamanlar daha Bay Jiang ile yeni tanışmış olmalıyım ve bana bunu söylediğinde, henüz bu romanda yer alacağını ne o ne de ben biliyordum. Her şeyin çok daha kötüye gideceğini ise ikimiz de öngörememiştik. Şimdi bile o tutkulu tartışmacı kişiliği olanca canlılığıyla gözümün önünde. Sanki sıradan bir gezgin ya da öteki sürekli müşterilerin yaptığı gibi, çay içip gezvelik ederek zaman öldürmek amacıyla gelmiyorduk kahveye. Bu daha çok, bizim davranış ve yaşayış biçimimizi hemen etkilemesi, dünyaya bakışımızdaki coşkuyu tetiklemesi gereken bir şeydi, neredeyse hücrelerimizi yeniliyor, bizi doğrudan yeni bir güçle baştan ayağa donatıyordu.

Oysa Cem Baysal kesinlikle Bay Jiang’ın görüşlerine katılmıyordu. Hiç unutmuyorum, Pekin’den dönerken uğradığı Londra’daki o son akşamında, büyük bir coşkuyla, inançla anlatıp duruyordu. Şimdi bunu üşümeye benzer bir ürpertiyle anımsıyorum, oysa bir yaz akşamıydı, güzel bir dolunay vardı. Ertesi sabah erkenden İstanbul’a dönecekti, gizlice gittiği Çin’den yeni dönmüştü Cem Baysal, Pekin’deki büyük meydanları, dalgalanan kıvrık bayrakları, gösterileri, efsanevi kalabalıkları anlata anlata bitiremiyordu. Sanırım ülkeye döndükten sonra partiye vereceği raporda neler yazacağını alıştırmasını şimdiden yapıyordu.

Bildiğim kadarıyla daha önceleri de, çok az kişinin bildiği gizli bir görevle onun Arnavutluk ve Çin'e gittiğini duymuştum. Gazetelerden birinde takma adla yazdığını biliyordum, bunun dışında, kimi zaman bana anlatılanlardan, örgüt içinde de önemli kimi sorumluluklar üstlenmiş sıkı bir eylemci olduğunu varsayabilirdik. Bütün bunlardan dolayı kıskanılır ve pek de sevilmezdi. Bunların ötesinde Cem Baysal bizim o zamanki çevremizde yasadışı çalışmaya duyulan tapınmanın getirdiği bir güvenilirlik zırhıyla çevriliydi. Oysa Bay Jiang'a gözle görünür bir biçimde kuşkuyla bakılır, üstü örtülü bir alayla karışık sözümona saygı gösterilir, ama ardından kişiliğine asla güvenilemeyeceği söylenirdi. Bay Jiang'ın kendi ülkesine girmesi yasaktı, ama benim için anlaşılabilir olan bu uygunsuz durum Cem Baysal'ın umurunda bile değildi. O böyle konuşurken, ben Bay Jiang'ı gözlemliyor, kimi kez dayanamayıp isteksizce söze karıştığımda, sözlerinin gizlediklerini anlamaya çalışıyordum: Düş kırıklığı mı, coşku mu ya da onda hiç rastlanmayan türde bir inanç mı?

Bana gelince; uzun süren tutkulu bir ilişkinin bitmesiyle içim büyük bir boşluk ve hiçlik duygusuyla dolmuştu, ama yaptığım bu yolculukta, en azından Hindistan'ın yanında Çin'e de gitmeye karar verişimde, Bay Jiang'ın anlattıklarının da bir katkısı olduğunu yadsıyamam. Bay Jiang'ın sözleri bana, geçmişin coşkulu günlerini bir kez daha anımsatmıştı. İçinde yaşadığımız unutturulmaya ayarlı bu sıkıcı karnavalın sonu, benim için, en azından yapabileceklerimizin neler olduğunu düşünmenin zamanı, sanırım işte gelmişti. Kuşkusuz Cem Baysal'ın yapay coşkusu beni etkilemekten uzaktı, orada, uzakta, Çin'de olup bitenleri gidip kendi gözlerimle özel olarak görmeye karar verdim.

Bu yolculuktan beklentim neydi, bilmiyorum, ama sanırım sonunda, anıların bana verdiği acılardan kurtulmayı, yeni bir ruh esenliği bulmayı umuyordum. Hiç olmazsa başlangıçta, bir ölçüde bunu başarabildiğimi, en azından geçmişten uzaklaşabildiğimi söyleyebilirim, ne de olsa, kimileyin günler süren yolculuklar yaptığım, Hint Okyanusu'na açılan ormanların içinde yol alan trenlerde uzun saatler geçirdiğim o günlerdeki gibi özgürlüğümü yürekten duyduğum anlar çok azdır yaşamımda.

İşte böylece o sonbahar, yazgımı bir anlamda bu hastalık belirlemiş oldu. Döndüğümde Nothing Hill Festivali'nde sürünürcesine yürümeme ve zayıflayıp sabahları müthiş bir yorgunlukla uyanmama yol açan hastalığın adı konmuştu. Bunun beni yatıştırması gerekirdi. Geçmişin anılarıyla avunmayı ve yetinmeyi bilmemek hiç de doğru bir şey değildi. Biliyorum, yine de bu süklüm püklüm, Londra'ya zamansız geri dönüşün verdiği yenilgi duygusunu unutmam güçtü. Sonunda, zorunlu olarak küçük bir odaya kapandığımda, bütün bunları yeni baştan düşünmüştüm.

Biraz da bu yüzden, içinde bulunduğum huzursuzluğun nedenini anlamaya çalışıyordum. Birden uyanıyordum, kafam karmakarışık, ağızda garip bir pas tadı, ama yatağımda sıkıntıyla dönüp duruyor, beynime saldıran düşüncelerle boğuşuyordum. Sanırım uzun bir öğleden sonra uykusu olmalıydı bu, tamam, mevsim kıştı, ama bir süre nerede olduğumu çıkaramıyordum. Bir otel odasında mı, yoksa evimde herhangi bir odada mı, ama hangi ev bu, karar vermem çok güçtü. Orada, o küçük odada oturmuş, bekliyordum, işte buradaydım, korkuyla kıvranıyor, zamanı ve görüntüleri birbirine karıştırıyordum.

Uykulayan bir kalabalıkla dolu bir tren Paris'e giriyordu. Brüksel'de, birisi, kendi takımının kazandığı zaferi kutlamak için bağırıp çağıran taşkın bir kalabalıkla, kalkanlarıyla geçilmez bir duvar oluşturan polisin arasında kalmış, ne yapacağını bilmiyor, bir başkası, New York'ta yolunu yitirmiş, yüksek gökdelenlerin ardında güneşin battığını, üstelik tekinsiz bir sokakta olduğunu görerek dehşete kapılıyordu.

Belki de Londra'da bir başka zamanda, bir başka otel odasındaydım. Uzakta binaların ardında kirli bir Times'ın aktığını görüyordum. Sanki her şeye bulutların gölgesi düşmüştü. Kimi zaman da gecenin bir yarısı uyanıyor, yeniden uykuya dalmayı bir türlü başaramıyordum. Yine de günün ağarmaya başladığı bu uzun kış gecelerinin bitişini seviyordum.

Sanırım ilerde anlatacaklarımı da en azından kafamda tasarlarmaya aslında işte o günlerde başladım. Dışarıda durmaksızın yağmur yağıyor, uzaklardan bir cankurtaranın insanı dehşete düşüren siren sesi duyuluyordu. Bulunduğum bu korunaklı

yerde kuşatıldığım bu yapay sessizlik içimi yalnızlık korkusuyla dolduruyordu. Kimi zaman yalnızca hırçın bir rüzgârın sıkıca kapalı pencereye şiddetle çarptığını duyuyordum, kimi zaman da bunu evin içinden gelen anlamsız sesler izliyordu. Bütün sesler tümüyle kesildiğinde bile, kulaklarımdan gitmeyen o iç tırmalayıcı uğultu yankılanarak sürüyordu.

Aslında özlem duygusunun hep bir şeylerin daha kötüye gittiği bir dönemde başladığı söylenir. Bu yargının doğruluğu yanlışlığı bir yana hastalığın getirdiği bitkinlikten güçlükle kımıldayabildiğim sonraki günlerde, sağlıklı ve dinç olduğum, kendimi güvencede hissettiğim o yolculuk öncesi eski günlere duyduğum özlem şaşırtıcı bir biçimde arttı. Sanırım özgürce dolaşabildiğim bütün o başıboş günlerin güzelim anısından ya da bu yolculuğun kendisinden daha çok, neredeyse kendi geçmişimin köklerine dek uzanan bir yok oluşun gerçekliğiymi beni sarsan. Bu hastalık, kendimle yüzleşmemi sağlamıştı. Sonunda, güçlük de olsa, yitirdiklerimin izleriyle birlikte acımasızca üzerime çöken o sakatlayıcı ve engelleyici dehşet duygusuyla karşılaştığımda, ister istemez yüzleşmek zorunda kaldığım bu çatışma beni adamakıllı uğraştırmıştı.

Trafalgar Meydanı'nda, bir bankta oturduğumu, güvercinleri izlediğimi anımsıyorum. Yanıma oturan bir adamla üç beş çift laf etmiş, Hindistan'a gitmek için vize almakla uğraştığımı falan söylemiştim. Oysa adamın amacı benden para sızdırmakmış, ama veremeyeceğimi söyleyince, uzun bir monolog tutturdu. Birbirimize bakmıyorduk, ikimiz de güvercinlere bakıyorduk ve adam kendi kendisine konuşup duruyordu. Bu günleri de mi görecekti, sömürgelerden gelenler artık her şeyi ellerinden almıştı, onun gibi orta üst sınıftan bir İngiliz'in düştüğü şu duruma bakındı. Burada, Trafalgar'ın kıyısında, kim olduğu belirsiz, buna benzer bir şey söyledi, çünkü Hintli olmadığım belliydi, ama aksanımdan ne olduğumu da çıkaramıyordu, işte kim olduğunu bilmediği birinden dilenmek zorunda kalıyordu. Niye yerimden kalkmadım ve bütün bunları dinledim, bilmiyorum. Sanırım kimi kez insan uyuşuyor, sanki görünmez bağlarla kımıldamayacak bir biçimde bağlanıyor. Belki de bunun nedeni adamın yüzüme bakmaması, mırıltılı bir sesle, sanki güvercinlere doğru

konusmasıydı ki bu da ister istemez insanı yatıştırıyor, neredeyse uykusunu getiriyordu.

İşte o gün, bankta öylece oturup güvercinleri izlerken, çaresizliğimi, bir başına kalmışlığımı ve yalnızlığımı; böyle de yaşamak, buna katlanmak zorunda olduğumu bir kez daha anladım. Bu duyguyu, kuşkusuz başka kentlerde de yaşamıştım, ama nedense, burada, Londra'da, kendisini dünyanın biraz daha merkezinde gören bu kentte, her yerde olduğundan daha çok yoğunlaşıyor ve korkarım daha da kötüsü çevremdeki görüntüler de bu yalnızlık duygusundan sıyrılmama hiçbir zaman izin vermiyordu.

Meydanın kıyısında, polisin taşınabilir demir parmaklıkla çevirdiği büyükelçilik binasının köşesinde, her zaman küçük bir topluluk bulunurdu ve küçük bir çadırda kalırlardı. Güney Afrika Cumhuriyeti'ne ırkçı uygulamalarından ötürü karşı çıkanların bu eylemi yıllardır sürüyordu, ırkçılığın yenilgisine daha çok vardı. Akşamüstü, saat altı gibi, her gün aynı saatte, yeni katılanlarla birlikte bu köşe canlanır, çadırda kalanlar da dışarıya çıkar, ortalık hareketlenir, eylemciler bağırmaya başlardı. Bunun üzerine polisler telaşla yerlerini alır, gezginler fotoğrafı çekilecek yeni bir şeyler çıkmasından hoşnut koşuşturur, büyükelçiliğin köşesinde küçük bir şamata kopardı.

Bir keresinde eylemciler arasında tanıdık bir yüz gördüm. Cecilia'yı yıllarca görmemiştim, ne yaptığını bilmiyordum. Eskiden işgal evlerinde yaşadığım dönemden tanıyordum onu. Cecilia sanki bir sahnede gibiydi, ben uzakta, gezginlerin arasındaydım, sanırım beni görmemişti. Uzun bir süre uzaktan onu izledim, gösteri bittikten sonra nöbeti yeni gelen bir arkadaşına bırakmış, sessizce, ama hızlı adımlarla kalabalığa karışmıştı.

Hindistan Konsolosluğu'nu anımsıyorum, pasaportumdaki vizenin mor damgasını. Bu mor rengi tanıyordum, ülkemdeki seçimlerde, oy kullandıktan sonra, yeniden oy vermeyi engellemek için parmaklara sürülen çıkmayan mürekkebin rengiydi bu. Vizeyi aldıktan sonra içimde bir hafiflik, öğle güneşinin ağır taş binaların arasından süzülen ışığında bir süre yürümüştüm.

Birkaç ay önce, o sıcak ve uzun yaz, Hindistan ve Çin'e gitmek için Londra'dan ayrılmıştım. Varanasi'de, çamurlu Ganj'ın

kıyısındaki geceleri anımsıyorum. Nehirden aldıkları suyla, büyük bir çaydanlığın içinde çayla birlikte kaynattıkları sütün kokusunu hâlâ duyuyordum. Yine de alışkanlıklarıma duyduğum bir özlem vardı. Sözelimi, böyle tümüyle özü yok edilip öldürülmüş yapraklardan yapılan çaylarına bir türlü alışamamıştım. Uzakta, ülkemde yetişen çay filizlerinden yapılan, dostlarımla birlikte içtiğim o güzelim çayı özlüyordum. En azından bu sözünü ettiğim tarihlerde, porselen bir çaydanlıkta demlenen çayın doyumsuz bir tadı olurdu, yoksa şimdi her şey gibi kimse buna benzer yöntemlerle zaman yitirmek istemiyor.

Nemli bir sıcak uyutmuyordu, duvarlarda iri kertenkeleler kımıltısız bütün gece boyunca bekliyordu. Kaynamış su büyük bir küpün içinde dururdu. Buradan içmek için suyu bir maşrapayla almak zorundaydık, o zaman da ellerimizin suyun içine dalmasına engel olamıyorduk. Böylece suyu kaynatmanın pratik yararı boşa gitmiş oluyordu. Yine de yakınmamam gerekir, henüz iştahım yerindeydi, bu daha başlangıçtı. Kaldığım pansiyonda, her şeyin üzerinden yoksulluk aksa da, misafirler cömertçe ağırlandı; sabahları, leke izleri henüz tümüyle çıkarılamadığı için insanın içine sinen bir temizlikte olduğunu söyleyemeyeceğim, yerel renklerle bezenmiş bir örtüyle kaplı bir masada, taze pişirilmiş ekmekle kahvaltımızı yapardık. Muz, avokado, papaya gibi meyveleri, adını bilmediğim yiyeceklerle birlikte sundukları toprak renkli çömlüklerin üzerinde uçuşan sinekleri kovmaktan yorulurduk.

Özellikle Katmandu'da, yataktan çıkmayarak, küçük bir otel odasında, yalnızca dışarıda durmaksızın yağın yağmurun sesiyle oyalanarak, günler ve uykusuz geceler geçirmiştım. Aslında günler gecelere karışıyordu; ne zaman uyansam, ağzım kupkuru olurdu. Ağırlaşmış, ter içindeki bedenimde, ağrıyan organlarının gerçek yerlerini kestirmekte zorlanırdım.

Şimdi düşündüğüm zaman, bütün yolculuk boyunca, Bombay'da, Varanasi'de, Delhi'de içimde duyduğum güçsüzlüğün ve sıkıntının nedenini anlıyordum. Oysa o zamanlar bütün bunların nedeninin bir hastalık olabileceğini hiç aklıma getirmemiş ve durumumu, bütün olumsuz koşullarla birlikte alışmadığım yemeklere bağlamıştım. Hiç unutmuyorum, bir akşamüstü,

pencereye dek zorlukla yürümüş, dışarıda gördüğüm sokağın, bu dünyada görebileceğim belki de son görünüm olabileceğini düşünerek acı, korku ve kaygıyla sarsılmıştım.

Delhi’de, tahta kulübelerden oluşan bir kampta kalıyordum. Dışarının yoğun ışığı, insanın görmekte zorlanacağı incecik bir telle kapatılmış tepedeki küçük bir pencereden içeriye sızmaya çalışırdı. Sıcaktı, nemliydi, kulübenin tahtalarının arasından, kimi komşu kulübeler ve kamp alanını kaplayan alan görünürdü, ben güçsüzlüğümün nedenini anlayamıyor, sürekli böylesine yorgun olmaktan gizliden gizliye utanıyordum.

Sonunda Hong Kong’a geldiğimde, yeniden canlandım. O zaman bitkinliğimin nedeninin Hindistan’daki akıl almaz yoksulluk görüntüleri olduğunu düşünmüştüm. Akşama doğru, Delhi’den bindiğim uçak, gökdelenlerin arasında, denize doğru bir dalgakıran gibi uzanan bir piste inmişti. Hava nemliydi, en küçük bir devinimde insan ter içinde kalıyordu. Hong Kong henüz Kıta Çini’ne katılmamıştı.

Hong Kong’da, çok katlı bir binanın on üçüncü katında kalıyor, ara sıra bunun bir uğursuzluk olup olmadığını düşünüyordum. Burası bir öğrenci oteliydi, büyük bir koğuşta, ranza biçimindeki yataklarda uyuyorduk. Kaldığım otelin de içinde yer aldığı bu büyük binanın altı bir çarşıydı ve asansörün önünde hemen her zaman sabırsız insanlardan oluşan uzun bir kuyruk olurdu.

Kimi zaman yorgunluktan bitmiş, kalabalığın arasında sürüklenerek dönerdim. Aşağıda, yüksek binaların arasında sıkıştığı için daracık görünen cadde üzerinde, olağanüstü yoğun bir trafik vardı. Yolun kıyısında ise, insanlar kuyumcularda inci seçmek ya da elektronik aygıtlarını yenilemek için koşuşturuyordu. İşte orada, aşağıdaki çılgın kalabalığın üzerinde, uzakta görünen okyanusa karşı, odadan odaya büyüyen bir uğultunun içindeki bir on üçüncü katın loşluğunda, çarşafı nemli de olsa, kendini öylece bir yatağa atıvermek çok güzel bir duyguydu.

Hong Kong enikonu bir gökdelen adasıydı, tıpkı sokakları dolduran aceleci kalabalık gibi, ilk başlarda bu insanı ürkütüyordu. Mekânlar da sayısız kattan oluşuyor, aşağıdan öylece dimdik yukarıya yükseliyor, sonra yukarıda birden bunalıma

ve korkuya kapılıp sanki birdenbire aşağıya düşüyordunuz. Saydam asansör buraya gerçekten de yakışıyordu. Sonunda kuleyi andıran yüksek binalardan uzaklara atılan tanrısal bir bakışla ödüllendiriliyordunuz. Hemen her yerde birbirlerinin içinde eriyen pencere camlarından oluşmuş bir deniz gördüğümü anımsıyorum, filtrelerden sızan hava akımları, betonun yok edemediği bir yaşama sevinci, çeliğin o kendine özgü mavi hafifliği, binaları saran havalandırma boruları, her yerde mimarının çağdaş izleri.

Kıvılcımlı günler, devinim ve sıcak, hem de nemli, boğucu bir sıcak. Sonra bütün bir kent devinirken, ter içinde dinlenmeye, en azından kısa bir soluklanmaya çalışma ya da bütün bir kent uyuyarak dinlenmeye çalışırken baş döndürücü bir devinim. Ruh esenliği, parıltılı bir dünya, bekleyişin erdemi.

Küçük pencereden bakıyordum, koskocaman bir kentti bu, kalabalıklığıyla her bakımdan, hani tam da gerektiği gibi, beni ezmeliydi diye düşünüyordum, oysa birdenbire neden bilmem, hafif geçirgen ve saydam bir durum alıyordu. Sanırım bunun en önemli nedeni ışıklı tanıtımların, camlardan yansıyan, yanıp sönen ışıkların yarattığı renk cümbüşü, kentin bir müziği andıran uğultusu.

Az önce geçtiğim rıhtımın hemen kıyısındaki *Star Feribot İskelesi* oldukça alçakgönüllü, sanki bir oyuncakçı andırıyor ve bana İstanbul'da, Karaköy'deki vapur iskelesini anımsatıyordu. Biraz daha uzakta, sağda bir feribot, adalardan birine giden küçük bir feribot, akşamın buğulu gölgeleri içinde yavaşça uzaklaşıyordu. Bu rıhtımın yakınlarında sayısız dondurma çeşidiyle bir büfe vardı, renkleri ve adları öyle kışkırtıcıydı ki, insanda denemek arzusu uyandırıyor, hiç sevmediğim halde her geçişimde kocaman külahta bir dondurma alıyordum. Birkaç saat önce geleneksel bir pazaryerinde, tahta masaların üzerinde yemek yiyordum. Çevremde kalabalık bir dünya, sanki bir ormandaydım, coşkulu ırmaklar akıyor, homurdanan kent soluk alıp veriyordu. Tümüy-le yitip gitmiştim ve kimse ne yaptığıma aldırmıyordu.

Bir gün Macao'ya gitmiştim; burası bir kumar cennetiydi, Hong Kong'un tersine buradaki insanlar uyuşuk denecek kadar dingindi, aynı şey görüntüler için de geçerliydi. Oysa Hong

Kong elektronik eşya ve yapay inci dükkânlarıyla dolu bir ticaret ve koşturma cehennemi. Ne de olsa burası bir Portekiz sömürgesiydi, Hong Kong ise İngiliz ve bu da gerçekten insanların alışkanlıklarını değiştirmişti. Macao'dan Hong Kong'a deniz otobüsünde dönerken bunları düşünüyordum, Çin anakarasının açıklarında.

Başka bir gün Hong Kong'dan Guanz-Hou'ya giderken trenin penceresinden göz alıcı manzaralar akıyordu. Ağaçlar kan kırmızısı çiçek açmıştı. Kıta Çin'i, uyuklayan kocaman bir dev gibiydi. Guanz-Hou'nun –eski adı Kanton'du, Malraux'nun romanından anımsıyordum– kum rengi sarı duvarları, tozlu geniş caddeleri gözlerimin önünden gitmiyor. Evlerinin önünde satranç –belki dama ya da başka bir oyun– oynayanlar, güneşin yavaşça devrilişi, değişik hayvanların satıldığı pazaryeri, kafeslerin içinde kediler, köpekler, kovaların içinde değişik boy ve renkte yılanlar, belki bir tapınağa açılan tozlu sokaklar, damların altında doygun çıgıllar, kalabalığa ve bu keşmekeşe inat geniş meydanlar, her şeyin üzerinde, eski bir gravürden çıkıp gelmiş gibi derin, mavi bir boşluğu andıran gökler. Kalabalığın biraz ötesinde, sanki sıkışmış küçük, güvenli mekânsal ayrıntılar. Hiç ayırımına varmadan sanki unutulmuş başka bir zamanı yaşamak.

Guanz-Hou'da beni Bay Jiang'ın eski bir arkadaşı karşıladı. Mu pek konuşkan bir adam değildi. Ertesi sabah, beni Sun Yat Sen'in onuruna açılan müzeye –yoksa anıt mezarına mı?– götürdü. Öğleden sonra da Beş Geyikler Anıtı'na gittik. Hani bir an için, ortada Mao'ya ilişkin pek bir anıt olmadığından, bunu alaycı bir amaçla yaptığını düşündüm, ama sanırım bu konuda gizli bir düşüncesi yoktu, öylesine içinden gelmiş bir davranıştı. Yine de dayanamayıp bu kuşku içime bir kez düştüğünden, o akşam yeri geldiğinde, Mao'nun mezarının nerede olduğunu, gezilip gezilmediğini sormuştum. Yüzüme merak içinde bir süre baktıktan sonra, “Mao'nun mezarını mı görmek istiyorsun?” demişti. Böyle bir soru nasıl yanıtlanır?

Londra'da artık, günlerim odada geçiyordu. Sokağa çıkmak için hiçbir arzu duymuyordum. Sağlığımı yeniden kazanmam için uzun bir süre içkiden uzak durmam gerekiyordu. Bütün bir

yaz boyunca bir uçtan bir uca dolaşıp durduğum, Hindistan'ın o göz alabildiğine uzanan ormanlarının ya da içinde yitip gittiğim kalabalıkların belki de sonsuza dek belleğimde donup kalmış tek bir ölü noktada sıkışıp kalabileceği olasılığının beni nasıl bunalttığını şimdi bile anımsıyorum.

Kimi zaman örtüyü başıma çekip uyumaya çalışıyor, gide-
rek güçten düştüğümü hissediyordum. Gün boyunca anıların
saldırısıyla yorgun düşmüş, üstelik beni yeniden uykusuz bir
gecenin beklediği düşüncesinden öylesine yılmışım. Yaşama
karşı içimde büyüyen o teslimiyet duygusu ve isteksizlik, akşa-
ma doğru giderek o denli ürkütücü bir durum almıştı ki, açık-
tan açığa sonsuza değin yitirmiş olmaktan korkuyordum. Bir
ara gördüğüm bir karabasandan irkilerek uyanmış, ter içinde
yattığım nemli yatağın içinde güçlkle doğrulmuş ve kendimi
odayı oluşturan duvarlarla çevrilmiş, iç karartıcı, durağan, kısıtlı
bir dünyada bulmuştum. Bulduğum yerden –kimi zaman bu
güçlkle gidip oturduğum tahta masa oluyordu– bakıldığında,
gerçekten de pencerede birikip yavaşça aşağıya süzülen yağmur
damlalarıyla, arada bir içeriye yansıyan garip bir ışıktan başka
bir canlılık görünmüyordu. Bedenimin orada gerçekten olup
olmadığını, kollarımın, bacaklarımın nesnelere direnç gösterip
göstermediklerini ya da işlevlerini sürdürüp sürdürmediklerini
görmek için kaygıyla eğilmişim.

2.

Bir yandan odamın penceresinden uzaklara hüznle bakıp benim tanıdığım ve bildiğim yüzünü yitiren, yavaşça ve sessizce kendi karanlığına dalan kenti izlediğim, bir yandan da hastalığımın verdiği bitkinlik ve karabasanlarla boğuştuğum o günlerde, aslında ikinci kez sarılığa yakalanmamın garip olduğunu düşündüm, çünkü yirmi beş yıl önce de bu türden bir sarılığa yakalandığımı anımsamıştım. Demek ki daha önceleri savunma sistemim antikor üretmemiştir. Öte yandan bu sözünü ettiğim yıllarda, daha henüz on üç yaşında, yatılı okulda okurken yaşadıklarım, belirli bedensel ve ruhsal hastalıkların birbirleriyle ilintili olduklarını doğruladığı gibi, kimi başka deneyimler de, bu türden bir hastalığı tetikleyen süreçlerin, bilinmez küçük bir duygu ya da olay kıvılcımıyla başladıkları kuşkusunu içimize düşürüyor. Şimdi bana öyle geliyor ki, sağlığımız üzerindeki doğüstü etkenlere yaptığı çağrışımlarla benimsemekte zorlandığımız bu türden içi boş bir inanışın doğru bir yanı da olabilir.

Yakın akrabaların bize konuk olarak geldikleri, bütün bir ailenin bir arada bulunduğu uzun süren bir yaz tatilinden sonra, yatılı okula döndüğümde, garip bir hüznün içimi sardığını anlamıştım. Böyle bir yaz tatilinin bir daha yaşanmayacağı, bütün bu insanların bir daha bir araya gelemeyeceği, sanki içime doğmuştu. Şimdi bu önseziye yanılmadığımı görebiliyorum, bir daha onun gibi bir yaz hiç yaşanmadı. Ailem komşu bir kentte oturuyordu ve onlardan koparılıp atıldığım yatılı okul bana dayanılmaz geliyordu. Okul yönetimini nasıl inandırmıştım,

bilmiyorum, belki de gerçekten görünüşüm berbattı, hasta gibiydim, ders çalışmıyordum, özel bir izinle birkaç günlüğüne onları ziyarete gittim. Dönüş günü yaklaştıkça, okula dönmek düşüncesi beni gerçekten de hasta etmişti, ama bu bir gerekçe olamazdı ve bunu kendimden bile gizlemek zorundaydım. Çareyi bir doktora görünmekte bulmuştum. Böylece, gerçekten de hasta olduğum ve hastalığının da okula döndüğüm o güz mevsiminde başladığı anlaşılmıştı. Yine de bu durum, içinde bulunduğum çözümsüzlüğü yalnızca ertelemiş oldu. Derslerimden geri kalmak istemiyordum, ama yatılı bir okulda doktorun önerilerini uygulamam da hiç kolay değildi. Özellikle yağlı yiyeceklerden kaçınacak, bunu reçel gibi şekerli yiyeceklerle ağırlık vererek kapatacak, kendimi yormaktan da kaçınacaktım, o yıllarda öneriler böyleydi. Ben de doktorun verdiği sıkı bir perhiz listesini uygulamak koşuluyla, birkaç hafta sonra, nasıl derler, dinlenmiş ve güçlenmiş olarak okula döndüm.

Okula döndüğüm o akşamı hiç unutmuyorum. Yatakhaneye çıkıp bavulumu açmam, eşyalarımı yerleştirmem gerekiyordu, ama bunu yapmak nedense hiç içimden gelmiyordu. Bavulu öylece yatağın üzerine bırakıp aşağıya indim. Yatılı okuldaki tekdüze yaşam başlamıştı bile. Her şey için ayrılmış sınırları belli bir zaman, bir makinenin sarsılmaz düzeni ve ayarlı bir işleyiş. İlk etüde girme zili çalıp yerime oturduğumda, pencereden dışarının hüznü karanlığına baktım, ağlamak istiyordum, giderek bu ruh durumum bir bozguna dönüştü. Bir iç bulantısıyla yatakhane den bavulumu aldım. İçimde büyük bir korkuyla, giderek yükselen bir yılgınlık duygusuyla okuldan kaçtım ve ilk otobüsle ailemin yaşadığı kente döndüm.

Yol boyunca, yatılı okul yaşamı, çalan ziller, geçirdiğim o hüznü sonbahar, hepsi belleğim de birbirine karışıyor, bir yandan da babama okuldan kaçışımı nasıl bir gerekçeyle açıklayacağımı düşünüyor, çaresizlikten ağlamaklı otobüsün penceresinden yansıyan görüntümü izliyordum. Gecenin bir yarısı kente indiğimde, kar yağıyordu, zili çalmadan önce uzun uzun evin ışıklı penceresine baktım.

Babam hemen ertesi günü beni bir ruh doktoruna götürdü, doktor kimi sorularla bana ne olduğunu anlamaya çalıştı, okul-

da beni etkilemeye çalışan dinsel topluluklar, var mıydı, iştahım nasıldı, uyuyabiliyor muydum, buna benzer sorular sordu. Bana nasıl bir tanı koyduğunu bilmiyorum, ama bunun bendeki kaygı duygusunu artırdığını, içimdeki okuma ve araştırma tutkusunu ateşlediğini anımsıyorum. Sonuçta bir yığın ilaçla birlikte çaresiz okula geri döndüm. Daha önce bana izin veren nöbetçi öğretmen bu kez okuldan kaçarak güvenini kötüye kullandığını söyledi, bu anlayışsızlık üzerimdeki baskıyı daha da artırdı. Boş zamanlarımı ruhbilim kitapları okuyarak geçirdim ve ruhumu ele geçiren bu anlaşılabilir hastalığın, içimde yarattığı kaygı, hüznün, korkuyla beni eğiteceğini, giderek olgunlaştıracaklarını öğrendim. Gerçekte bu bir hastalıktan çok, bir karara varamama, seçememe durumuydu, yaşamın karşısında bir duruş, bir varoluş sorunuydu, bir yanıt bulmanın sizin gücünüzü aşması, sizi ezmesi durumuydu. Babam istersem yanlarına gelebileceğimi ama böylece iyi bir eğitim olanağını da yitireceğimi söylüyordu ve korkarım haklıydı. Çok gençtim, yatılı okuldan nefret ediyor, ama ailemin yanına dönmeyi de bir yenilgi olarak görüyordum.

Her şeyin, o yaz sonu başladığını düşündüm. O taşra kentinde, bütün bir ailenin bir arada olmasından duyduğum mutluluk, sonra onları geride bırakıp okula dönmek anladığım kadarıyla bende üzüntü ve hüzne yol açmıştı.

Kuşkusuz, başlangıçta bu duruma direndim, kışa doğru günler kısalıp havalar gitgide soğudukça, dışarıdaki karanlık geceyi izliyor, güçleneceğime giderek zayıf düştüğümü düşünüyordum, bu da beni gizliden gizliye kaygılandırıyordu. Bunun verdiği acı, kuşku ve sıkıntı öylesine yoğundu ki sarılık hastalığını unutmıştım. Zaten sarılık için aldığım bir ilaç yoktu, oysa adı konmamış hastalığım için bolca ilaç kullanıyordum.

Bu arada sarılık ilkyaza doğru tümüyle geçmişti, ama bütün bu sorunların bende açtığı yaralar belki de bütün bir yaşam boyunca hiç kapanmayacaktı. Sonraları geriye bakıp düşündüğüm zaman, okulda o zamanlar yaşadığım ruhsal sarsıntıların, yaşamımda çok uzun bir süre boyunca, nasıl birçok şeyi belirlediğini, kendimi başkalarından değişik bir konumda görmemi sağladığını anlayacaktım. Tatillerden okula dönüşlerimde özellikle de eşyayı dolabıma yerleştirirken duyduğum dayanılmaz ayrılık

acısı, yatakhane uyumadan önce arkadaşlarıma yazdığım bir polisiye romandan parçalar anlatmam, sabahları bizi uyandırmak için çaldıkları saçma türkülerin istenmeyen izler bırakması, sonunda okuldan kaçışım, götürüldüğüm doktor, dönüşümde nöbetçi öğretmenin anlayışsızlığı, oradaki dördüncü ve son yılımda, bir akşam günbatımında okul değiştirmeye karar vermem; bunların hepsi kendimi ayrıcalıklı sanmama yol açacaktı.

Sonuçta öğretim yılının başında İstanbul'da yeni bir okula başladım ve ilk yılım hızla geçti. İnsanı uyuma zorlayan tekdüze günler. Kimi akşamlar son dersten sonra okuldan kaçıyordum. Okul bir uçurumun kıyısındaydı, komşu okul da yatılıydı, kaçış yolları tehlikeli, zaman sınırlıydı. Çoğu kez bir yerlerde çay içtikten sonra etüde ancak yetişebilsem de bunun bana verdiği serüven duygusu doyurucuydu.

Sonra, yeni okulumda, dünyanın karmaşasını yüksek duvarların ardında bırakıp ön bahçede toplandığımız bir sabah, duyduğum kaygı uç noktasına, neredeyse doruğa ulaşacaktı. O sabah bahçede, okul müdürümüz, ne yazık ki dinlemek zorunda kalacağımız, tatil döneminden sonra başladığımız bu yeni öğretim yılının yaşamımızda taşıdığı büyük anlam üzerine bir konuşma yapmıştı. Bu eğitici söylev bittikten kısa bir süre sonra, aradan geçen yıllara karşın, şimdi bile yüzünü hâlâ anımsadığım küçük bir çocuk, müdürü alkışlayarak oldukça uygunsuz bir biçimde tepkisini belirtmişti. Müdür kalabalıkta kimin yaptığını anlayamadığı bu küçük eylemi duymazlıktan gelmişti. İşte böylece sonunda, yapmaya cesaret edemeyeceğim bu küçük başkaldırı, okulun dışındaki dünyayı içeriye taşımış, bunun bilincine vardığım için de yüreğimde hastalıklı bir övüngele dönüşmüştü.

Artık ailem de aynı kentte yaşıyordu, ben yatılıydım, ama hafta sonları izinli çıkıp evde kalıyordum. Sonunda, bir pazar-tesi sabahı, okula dönme zamanım geldiğinde mideme ağrılar girdi, garip bir hüzün beni pençesine aldı, ağlamak istiyordum. Babam beni hemen ünlü bir ruh doktoruna götürdü.

Çeşitli testlerden geçtim; mürekkep dökülüp katlanmış bir kâğıdın açıldığında ortaya çıkan lekeleri andıran kimi biçimler gösterip bunları neye benzettiğim soruldu. Bir kez de birtakım

resimlere bakarak öyküler uydurmam söylendi. Bu resimler bana çok ürkütücü gelmişti o zamanlar, bu da sanırım benim içinde bulunduğum durumla ilgiliydi. Doktorun bana verdiği ilaçlar içimdeki fırtınayı sanki yavaşlattı, yine de anlatmak istiyordum, ama gizlerimi paylaşabileceğim arkadaşlarım olmadığı gibi, bunun için zaman da yoktu, anlatacaklarımı biriktiriyordum, doktor beni dinliyordu, ona güveniyordum. Bir başıma kaldığımda, kendi kendime neyim olduğunu soruyordum, içimdeki bu hüznün nedeni neydi, bir türlü doyurucu bir yanıt veremiyordum.

Bekleme odasında başkalarıyla tanıştım. İçlerinde birisi benim durumumla ilgili şaşırtıcı yorumlar yapmıştı. Benim soru-
num bir yaşamı tanıma açlığıydı, bir gün gelecek yeterli doygunluğa eriştiğimde onun durumuna düşecektim ve bırak odamdan çıkmayı, yatağımdan bile çıkmak istemeyecektim. İlginç olan, bu genç hiç yalnız gelmiyordu, bir keresinde, o doktorun yanına girdiğinde, babasıyla konuştum, bana anlattığına göre yatağın-
dan dışarıya bile ilaçların yardımıyla güçlkle çıkıyormuş.

Sonra bir gün, nasıl oldu bilmiyorum, bekleme odasında, doktora anlatacaklarımı kafamdan geçirirken, masada bulunan dergilere göz atmak istedim. Sanırım ilaç firmalarının tanıtım amaçlı çıkardığı bu dergilerden birisinde doktorumun yazısı da vardı. Yazıyı sonuna kadar okudum, benim için aşırı tutucu bir yazıydı, kuralcı ve ahlakçı düşüncelerle doluydu. Bir anda doktora duyduğum güven eriyip gitti. İçeriye girmek için sıramın gelmesini beklemedim ve bir daha oraya hiç gitmedim.

Benim üniversiteye başladığım yıllarda adamın kızını kaçırdılar, fideye için. Sanırım asıl neden varlıklı oluşu değildi, bu kaçırmanın siyasi bir nedeni olmalıydı. Belki de yalnızca tutucu yazılar yazmakla yetinmeyip adli tıpta verdiği raporlar, karıştığı kimi başka işler, fideyecileri ona yönlendirmişti. Her neyse, gazeteler birkaç gün dokunaklı ve kıskırtıcı haberlerle çıktı ama sonunda bu olay sessizce tatlıya bağlandı. Bunun ileride anlatacaklarımla bir biçimde ilgisi olsa da, bu gerçekten de çok başka bir öykü.

Karar vermek, yaşamda yürüyeceğim yolu seçmek zorunda olduğumu anlamıştım. Önce aldığım ilaçları bıraktım. Sonrasın-
da yaşamımdaki diğer değişiklikler kendiliğinden geldi. Okulu

bırakacak kadar yürekli değildim, ama ailemin onayını da aldıktan sonra yatılı öğrenci olmaktan vazgeçtim. Derslerim hızla kötüledi, liseyi güçlükle bitirdim. İçimdeki sıkıntı arttıkça geceyi tanıdım, sonra durmaksızın okudum, yolculuklara çıktım, bir yaz gecesi içkiye başladım. Kendimle yüzleştım, içimdeki kaygı ve hüznle yaşamayı öğrendim.

Her zaman, geçmişteki ruhsal çıkmazların beni bir seçim yapmaya zorladığını ve böylece geleceğimin çizildiğini düşündüm. Şimdi geriye baktığımda, zamanın öngöremediklerimizle beklentilerimizin sınırında akıp gittiğini görebiliyorum. O zamanlar, hasta ve yorgun, Londra'daki odamda, yolculuk dönüşünde, zamanın gelgitleri üzerine çok düşünmüştüm. Yirmi beş yıllık bir arayla yaşadığım bu iki zaman dilimi arasında nasıl bir bağ vardı? Geçmişteki kararsızlık ve hastalık duygusuna şimdi ölüm korkusu da eşlik ediyordu. Tıpkı o zamanlar olduğu gibi yaşamımla ilgili almak zorunda olduğum kimi kararlar vardı ve kendimi yine bir dönüm noktasında bulmuştum.

Odamda, kimi zaman uzandığım yerden hafifçe doğruluyor ve masaya, üzerindeki lambaya, onun biraz altındaki, sayfaları hemen her zaman boş olan deftere bakıyordum. Kabındaki ace-mice çizilmiş bir resim ona çocuksu bir hava veriyordu. Kimi zaman, seyrek de olsa, önümde açık öylece duran, Nepal'den satın aldığım bu deftere notlar alıyordum. Üzerinde bana oldukça yabancı bir alfabeyle yazılmış sözcükler vardı, ne olduğunu merak ediyordum, ama artık öğrenmem çok güçtü. Belki yalnızca, *def-ter* yazıyordu. Kimi zaman da coşuyor, geçmişte kaldığım otellerden birinin markasını taşıyan bir kalemle neredeyse soluksuz yazıyor, sözcüklerin arasında yitip gidiyordum.

Peki ama ne yazıyordum? Şimdi geçmişini düşündüğüm zaman, bu deftere yazdıklarımla, o günlerin fırtınalarının, gelgitlerinin, duygu ve düşüncelerinin hemen hiç örtüşmediğini görüyorum. Biliyorum, devran değişti, yaşamın bir dönemi sona erdi, yeni bir dönüşüm gerçekleşti. Günümüzde her şey az da olsa önemseniyor, insanların yüzünde kaygı, çünkü hemen her yerde açlık var, belirgin bir biçimde adaletsizlik, çağdaş sayılması gereken konularımız işte artık yalnızca bunlar, şiddet, yoksulluk üzerine ekonomik akıl vermeler, siyasi yorumlar, çözümlenebilir

ama enikonu tutuk oldukları söylenebilecek kişileri de içeren iç karartıcı görüntüler var. Artık hemen her yerde, kendisiyle aynı düşüncede olan birisini arayan yalnız insanlar, bir ayaklanma düşünüyor. İntiharlar dönemi geri gelecek mi, ama bu artık kimin umurunda?

O zamanlar ülkeyi yalnızca siyasal, ekonomik ya da coğrafi açılardan düşünmüyordum, belki de ilk kez bizim gibiler için ne olduğunu ve bizde taşıdığı anlamın ne olabileceğini düşünüyordum. Korkarım ülkeden kaçmak zorunda kalışımız, giderek bir olgu olarak taşıdığı anlamı yitiriyordu. Bu durumda da, duygunun gerçekliğiyle ilgili her türlü yaklaşımda yapılması kesinlikle gerektiği gibi, çok açık olan şeylerle karşılaştırıldığında, sayısız önyargıyı ya da hatalı yorumu, üzerimize ağır bir biçimde çullanan aşırı isteklerin saptırılmışlığını aşmamız gerekiyordu. Belki de yalnızca belleğime, geçmişten süzölmüş kimi kısacık anların gerçekliğine güvenmeliydim. Açık ve kolay anlaşılır olan hemencecik yadsınıyordu. Oysa bu büyük bir yanılgıydı. Sanki her şeyin karmaşık olması gerekirmiş, yalınlığın altında bir hile gizliymiş gibi.

Şimdi burada, yabancı bir kentte bulunma nedenimizin, aslında ne kadar temellendirmeden yoksun olduğunu, bu büyük hiçliği yüreğinin derinliklerinde duymak. Belki bir arabaya atlamak, sonra inip kalabalık bir yolun kıyısındaki herhangi bir otelde oda tutmak, pencereyi açmak, sokaktan gelen uğultuları dinleyerek ölesiye içmek, sonra yeniden yola koyulmak. Yalnız, öfkeli ve kırgın; seni hiç kimsenin beklemediğini bilmek. Böylece bir ormanın kıyısındaki boş bir yolda, nereye gideceğini bilemeden, arabayı hızla, gelişigüzel sürerken polis tarafından durdurulmak. En gereksiz çağrılara bile hayır diyemeyip gidilen saçma sapan ev partilerinde sızıncaya kadar içmek. Sonra birden başıboş bir korku duygusu, amansız bir gitmek arzusu, ama nereye? Şimdi nereye? Sanırım bunların tümü için de kolay bir açıklama bulunabilir, duyduğum bu koyu yalnızlık duygusunun dışında. Başa çıkılması zor bir duygu bu, bir başına kalma, yıpratıcı bir kimsesizlik duygusu. Yalnızlıktan insanın ruhunun sıkılması. Sonra birden bu boğucu, bunaltıcı duygunun bir korkuya, neredeyse bir bozguna dönüşmesi.

İşte o zaman, ne olup bittiğini anladım. Yolculukların verdiği özgürlük duygusu bir yanılsamaydı ve geçiciydi, ama yine de ölüm korkusundan bu yolla kurtulabilmişim. Kendi canına kıymakta kesin kararlı olan insanları düşündüm. O kaçınılmaz bozgun duygusunun önünde sürüklenirken, keşke kendilerini arayacak birileri olsa, herhangi birisi, onlara yaşamın ellerindeki tek gerçeklik olduğunu anımsatsa. Tam da şu anda, düşleyebildiğim bir dünyada, benden daha yalnız, daha zamanın dışında bir insan daha olabilir miydi? O zamanlar, geçici bir zorunluluk da olsa, beni o küçük odaya bağımlı kılan hastalık, işte bu gerçeği anlamamı sağlamıştı. Oysa yatılı okulda başıma gelen o bozgun duygusundan hiçbir zaman kurtulamayacaktım, o kaçıp kurtulma arzusu kendini hep yineleyecekti.

Bu, hiç unutmuyorum, bir keresinde, Pireneler'in eteklerindeki ıssız bir köyde, üzüm bağlarında mevsimlik işçi olarak çalışırken başıma bir kez daha gelmişti. Güzel bir akşamdı, güneş hafifçe batıyor ve koskocaman bir ay kapkara tepelerin ardında parlıyordu. Birden bütün gücümün yitip gittiğini, can sıkıntısından geberdiğimi duymuştum. Sanırım boşuna değil, yalnız bırakılanların sonunda terk edilmiş kafadan çatlaklara, işte böyle yalnızlığın çıldırttığı insanlara dönüşmesi. Evet, şimdi o bir korkuya, bir bozguna dönüşen akşamı çok iyi anımsıyorum. Ne yapmalıydım, ülkemden ve en yakın havaalanından çok uzaktaydım, üstelik uçak kalkış saatlerini bekleyerek geçirecek en küçük bir zamanım bile olmadığı gibi, dönecek bir ülkem olduğundan da kuşkuluydum. Sanki o küçük köyde bir süre daha kalmam yalnızlığın ayartıcı sırtlanlarına yem olmak anlamına gelecekti. Bir şeye gereksinimim vardı, bir değişikliğe, bir dertleşmeye, bilmiyorum. Öyle bir şeye ki bu her neyse hemen gerçekleşmeliydi. Üstelik içimdeki kaygıyı yatıştırmak için gidebileceğim hiçbir yer yoktu çevrede, anlayacağınız yalnızca göz alabildiğine uzanan bağlar ve birkaç evden oluşan bir bölgeydi burası. Benim gibi birisi için berbat bir durumdu bu. Sonra aklıma önceki yıllardan bildiğim bir kasaba geldi; aslında bu kasaba geniş bir çevrede, yiyecek ve içki bulabileceğim, daha da önemlisi insanlarla dolu bir kahvesi olan tek yerdi. Patrondan ödünç bir bisiklet vermesini istedim, sonra bir saate yakın pedal çevirerek kasabaya ulaştım.

Lēzignan'a belki en son sekiz yıl kadar önce gelmiştim, serin bir eylül günüydü, İrlandalı bir kızla kahvede oturuyorduk; şöyle bir düşündüğümde, biraz kendi içine kapalı olsa da, oldukça sessiz, sakin bir yer anımsar gibi olmuştum. Bu yüzden de, akşamın son alışveriş telaşının yaşandığı tam da o anda, dükkânlardan yansıyan ışıklarla şenlenmiş Lēzignan sokaklarında yürürken, görece uzun sayılamayacak bir sürede buranın bu denli değişmiş olması beni oldukça şaşırtmıştı.

Kahve biraz içerlekti; hemen önünde geniş bir park yeri vardı. Bisikletimi bıraktım. Aslında önceki yıllarda kapıya evlerin arasındaki dar bir koridora benzeyen sokaktan geçerek ulaşılabilirdi. Şimdi yerini geniş bir meydana bırakmış eski binaların anı fotoğrafları hemen içerde, barın arkasındaki başka resimlerin arasında asılı duruyordu. Fazla oyalanmadan hemen kendime sert bir içki söyledim. Yıllar önce *Chez Ivet*'di buranın adı, İrlandalı arkadaşlarımla sık sık gelirdik buraya. O zamanlar Lēzignan çevresine geçici işçi veren kooperatif küçüktü ve pek organize değildi. Yorgun argın gelip temizlendikten sonra küçük bir mutfakta yemeğimizi yapmak kimi zaman gücümüze giderdi. İşte o günlerde *Chez Ivet* bir buluşma yeri idi ve burada çoğu kez yalnızca bir bardak kırmızı şarapla salamlı bir sandviç ısmarlamak gibi bir alışkanlık edinmiştim. O zaman diğer arkadaşlarla burada eğlenceli tartışmalar yaptığımızı anımsıyorum.

Bu kez yalnız olduğum için çevrede konuşulanlara kulak kabartmışım. Söyleşilerin konusu daha çok siyaset, üzüm hasadı, yemek ve içkiydi. Bar taburesine güçlülük tünemiş gibi duran, iriyarı kaba bir adam, avdan yeni dönmüş olmalı, bunu çizmesinden anlıyordum, av mevsimiyle ilgili anlamadığım bir şeyler geveliyor; söylediklerini kendisi de çok beğenmiş olacak ki, yineliyordu. Herkes her şeyi hem çok abartılı hem de çok şamatayla dolu yapıyordu. Konuşmalar hep yüksek perdedendi, gürültülü kahkahalar atılıyor, kaba giysiler fazlasıyla sırtıyordu. Bir yandan da bardaklar tokuşturuluyor, bıçaklar insanın içini gıcıklayan sesler çıkarıyordu. Ben bu türden yapay arkadaşlık gösterilerinden pek hoşlanmam. Belki biraz da bu yüzden, bu insanlar arasında gerçek bir iletişim olduğunu düşünmekte zorlanıyordum. Onların bu fazla içten, çevrelerindekiyle gülücük-

ler atan yüzleri, bu yüzlerdeki yapay neşe bana hiç de inandırıcı gelmiyordu.

Biraz kendime gelir gibi olmuştum ki, durumum üzerine düşünecek cesareti buldum, sorunum yalnızlıktı. Her yalnız insan gibi kendime bar tezgâhında televizyonu rahat görebilen bir yer aradım. İşte tam da o anda beni gerçekten de şaşırtan ve sevindiren bir gelişme yaşandı. Eski bir dosta, yıllar önce bir çiftlikte birlikte çalıştığım yaşlı İngiliz'e, David'e rastladım. Onunla geçmişten konuştuk, ortak İrlandalı dostlarımızdan, yavaş yavaş kaygı bulutları dağıldı, gidecek bir yer yoktu, dünya buydu, çalışmak, içmek, sonra gelişi güzel gevezelik etmekte. David göz ucuyla bir haber programını izliyordu, ne de olsa Fransızcası iyiydi. Birden geçmişten kopup gelen bir anı, yıllar önce yine bu bardayız, gevezelik ediyoruz, birden gözüm televizyona ilişmişti, Mao'nun görüntüsünün olduğu bir haber yayınılıyorlardı. Hemen bir masada, genç bir Fransız kızı baştan çıkarmaya çalışan David'i bularak televizyondaki haberi benim için çevirmesini rica etmiştim. Haftalardır ne gazete okumuş ne de televizyon izlemiştim, zaten haber de çok yeniydi, o gün Mao ölmüştü. O zamanlar bu haber beni sarsmıştı ama çevremdekileri hiç ilgilendirmemişti bu. David beni başından savdıktan sonra hemen kızın yanına dönmüştü. Yıllar önceki bu anı şimdi de üzerimde garip bir etki yapmıştı. Tamam, dedim kendi kendime, tamam, yeni bir kadehi başıma diktim. Yaşam işte buydu, daha doğrusu neyse işte oydu ve başka bir şey de değildi. David'e hoşçakal deyip köye doğru pedal sallarken, kaygılarım dağılmıştı, yaşam sürüyordu. Ay ışığında yol uzun ve sessizdi, asmaların arasında serin bir rüzgâr esiyordu, en kısa zamanda köye varmalı ve iyi bir uyku çekmeliydim, beni sabaha uzun bir iş günü bekliyordu.

Sonraları hep düşündüm, o gece beni içine düştüğüm kordandan, kaygıdan kurtaranın ne olduğunu, David'e rastlamak mı, yalnızca kahvede içtiğim birkaç kadeh içki mi, yoksa Mao'nun ölümüyle ilgili o uzak geçmişe ilişkin anı mı, bilmiyorum, belki de hepsi, ama durmaksızın çalışmanın, yalnızlığın ve tekdüze yaşamın, insanı kıyısına getirip bıraktığı bir çılgınlık anı oluyor, kişi eninde sonunda kendisini bu uçurumun kıyısında buluyor.

Kuşkusuz şimdi bütün bu yakınmaların fazla bir anlamı yok, her şey için artık çok geç kaldığımı biliyorum, gençliğimin bütün o tutkuyla dolu aşkları da, o kavgayla dolu günleri de çok uzaklarda kaldı. O zaman, niçin uzak geçmişte yapmış olduğum bir yolculuk dönüşü içimi saran bu duygular, şimdi birden önem kazanıyordu? Anılar, hiç nedensiz, durmadan, beklenmedik zamanlarda, karanlıklar arasından öylece çıkıp geliveriyor, düzensizlikleriyle aklımı karıştırıyorlardı. Öyle ki onları bir yere yerleştirmek, yerli yerine oturtmak olanaksızdı.

O küçük odada gecelerin gündüzlere karıştığı kaç gün geçirdim, şimdi anımsamıyorum. Kesinlikle bu mekâna yabancıydım, burası benim değildi, belki ben de şimdi neysem, gerçekte o değildim. Çok uzak bir yerden gelmiştim, doğrusu nereden geldiğimi ben de bilmiyordum, ama buraya, sayısı belirsiz geçici yenilgilerin ve sürekli olmayan kimi başarı öykülerinin içinden çıkıp gelmiş olmalıydım. Bunun anlamı açık, benim bir geçmişim, geçmişte yaşadığım kimi şeyler vardı. Bir boşluğa düşmek, yabancılık, sonra belleğin birden yırtılması ve açılması.

Aynı şeyi, bu içinde bulunduğum mekâna yabancılaşma duygusunu bir keresinde Troubadour Kahvesi'nde de yaşadım. Sanırım Bay Jiang da benim durumumdaydı, en azından içimde kopan fırtınaları anlamıştı, çünkü yardım etmek, beni kurtarmak ister gibi, bana çantasından çıkardığı bir fotoğrafı göstermişti. Kız, küçük bir evin önündeki bahçenin kıyısında duruyordu. Çin'in kırsal alanlarından birinde çekilmiş olmalıydı, bahçe sonraları Çin'e gittiğimde göreceğim renkli çiçeklerle doluydu. Fotoğrafta, kızın biraz ötesinde, alçak çitlerin ardında görünen, sanırım komşularının eviydi. Duru bir göğün altında insana gönül esenliği veren bir görüntü. Bütün bu çevrenin tanıdık olduğu ve bu yüzden de ona güven verdiği hemen her şeyden belliydi.

Kızın, ilk bakışta pek de ayırımına varılamayan, sevimli bir yüzü vardı. Bay Jiang'ın nesi oluyordu, bir sevgili mi, kızı mı, yoksa kardeşi mi? Soramadım. Tek bildiğim, bu oldukça temiz yüze, *sevgili* sözcüğüne uyması gereken utangaç anlatım yansımamıştı. Düşlerimde oraya gitmeyi, böylece içinde bulunduğum mekânın verdiği tatsız duygudan kurtulmayı, fotoğrafın çekildiği o benzersiz anda olmayı, bir anlamda o anı yeniden yaşatmayı

denedim. Bir tatil günü olmalıydı, serin bir akşamüstü: Büyük bir olasılıkla bu fotoğrafı Bay Jiang çekmemiştir. O zaman kimdi, babası mıydı, yoksa kardeşlerinden birisi mi? Bunu da soramadım. Her neyse, her şey, işte orada, fotoğrafın çekildiği o anda sonuçlanmıştı. Benzeri bir daha yaşanamayacak o an, işte o özlem anı, bahçenin kıyısında duran kızın sanırım hiç gidemeyeceğini bildiği uzak bir ülkeye bakar gibi baktığı kameranın bakış açısıyla sınırlanmış, öylece donup kalmıştı. Tıpkı Renan'ın gönül-süzce katılacağı bir yürüyüş öncesi çekilen fotoğrafta gözlerine yansıyan kaygının donup kalması gibi. İçimde korkuyla karışık bir üşümeyle, bu fotoğrafın giderek belleğimden silindiğini düşündüm.

Açılan kapıdan içeriye giren bir topluluk telaşla koşuşturmuş, Bay Jiang'la yüzümüze serin bir hava dalgası çarpmıştı, sanırım aşağıdaki salonda bir *rock* konseri başlamak üzereydi. Bakışlarımı Troubadour Kahvesi'nin her zamanki sakinlerinin yüzlerinde gezdirirken, ülkemin de tıpkı o fotoğraf gibi benden giderek uzaklaştığını anlamış, böylece yabancılaştığımı ve uzakta geçen her gün daha fazla savrulup gittiğimin bilincine varmışım.

Çevremdeki görüntüler, evler ve insan yüzleri, işte o soğuk, yağmurlu günde, Old Brompton Road'daki Troubadour Kahvesi'nde, Bay Jiang'ın bana gösterdiği fotoğraftaki, içinde gülümseyen genç kızların, kendilerini o temiz duruşlarıyla anlatabildikleri, benim de düşlerimde o geçmişte kalan düzeni yeni baştan kurmaya çalıştığım, yeniden yaşatmak istediğim fotoğraflardaki yüzlere artık hiç benzemiyorlardı. Üstelik daha da kötüsü, korkarım geride, ülkemde bıraktığım o köhne evlerle dolu çıkmaz sokağımızın, özellikle de, Renan'ın okulun hemen yanında böyle karlı bir günde çekilmiş bir fotoğrafındaki o beyaza bulanmış hüznü yüzünün ya da bir kez daha görmeyi yürekten dilediğim başka yüzlerin yerini almaya başlamışlardı.

Yüzler, dedim, değil mi? Belleğimizde kalsın diye incelemek isteriz yüzleri, ama utanırız. Böylece nice an geçip gider. Bir yürüyüş... Renan yanı başımda. Tedirgin... Sonra hızlanıyoruz. Hemen her yer polis kaynıyor. Çevremizde başka kimler vardı? Kimi zaman büyük bir netlikle anımsarız böyle bir gözlem anı-

n1. Sözelimi bir başka gün, köprünün üzerinde Renan, sarı yağmurluğuyla... İncecik mavimsi bir yağmur... Sonra yağmur hızlanıyor. Yine de koşmuyoruz. Aşağıya, köprü altına çay içmeye ineceğiz. Kısa bir an durup denize bakıyor, uzakta Marmara'ya giden bir yük gemisi... Ben de ona bakıyorum. Nedense gizlice, işte hep böyle olur, sanki doğal olan buymuş, böyle olması gerekiormuş gibi.

İnsanın birdenbire aklına gelen bir düşünceyle harlanan, ince kıvılcımlar saçan bir mutluluk, biliyorum, yaşamın bu canlı anlarından söz etmekten hiç vazgeçmeyeceğim, bunu anımsamak şimdi bile bana büyük bir haz veriyor. Kavganın o diriltici ruhuyla dolu olanlar, her neredeyse şimdi onlara yürekten bir merhaba, her şeyimizle tazelendiğimiz günlerde yaşıyoruz, bundan kesinlikle yararlanın dostlar, bu ne yazık ki çok da uzun sürmeyecek. Oysa biliyorum, yol sandığımızdan çok daha uzun ve birçoğumuz için, henüz bitmedi. Hiçbir boş vermişlik, hüznü dolu hiçbir bakış, yapmacıklı hiçbir davranış, alaycı hiçbir gülümseme beni üzmeyi, aşağılamayı ve şaşırtmayı başaramayacak. Sözü ettiğim yıllarda mutluluk, geleceğe dönük bir şeydi benim için, eylem ve düşünceydi, geleceğin bana getirecekleriydi.

Aslında yaşamak, diğer bir deyişle eylem, insandaki yazma arzusunu tüketen bir edimdi. Tıpkı, keşke gençler düşünebilse, yaşlılar yapabilse, özdeyişinde söylendiği gibi. Bunu şu biçimde de okuyabiliriz. Keşke yazarlar yaşayabilse, yaşayanlar da yazabilse. Tam da olunması gerektiği gibi çılgın, kuşkusuz böyledir bu, anlatmanın göz alıcı ateşini içinizde sürekli canlı tutmak ve uygun bir kıvama geldiğinde, hani yaşamak denilen şeyi bile erteleyip yazmaya uğraşmak, felsefe kılıcını, zamanın gizini bulma amacıyla, maddenin sert taşında bilemek için. Yazmak ve eylem; yaşamının, sözelimi direnişe övgü ve tutukluluk gibi deneyimlerin taşıdığı önem. Biliyorum, başkalarına, duymadıkları ve kendi yaşamadıklarını anlatmanın hiçbir yararı yok, çünkü sonuçta bunun onları o dar çevrelerine karşı küçük düşürmek veya onların yalnızca gereksiz yere canlarını sıkmak için yapıldığını sanacaklardı.

Doğrusu aşk da yanlış anlaşılmalıya uygundu, beklenmedik gelişmelere, umulmadık beklentilere açıktı, ama bu yanılla da

sizi hazırlayıp güçlü kılar, öte yandan da geleceğinizle ilgili içi-
nize korku salıp beklentilerinizi sorgulardı, kırılığandı, tek bir
güvencesi bile yoktu ve bu da aslında yazmaya benzerdi: Ya-
şamınızdaki sıradan bir günün anlamını tümüyle değiştirmek
için yeni bir sayfa, belki de yalnızca bir cümle daha yazmanız
yeterliydi. Saatler boyu şu ya da bu sözcüğü seçmek ya da yeni
ses bağlantıları bulmak için uğraşır, ama buna en yakınınızdaki
kişileri bile inandıramazdınız. Söylediklerinize karşı çıkar, sizin
bir çılgın olduğunuzu düşünürler, doğrusunu söylemek gerekir-
se haksız da sayılmazlardı.

Hiç kuşku yok, aşk kesinlikle bir anımsama sanatıydı, bunu
en başından beri biliyordum, bu yüzden de birileri sık sık bizi
uyarmazsa tıpkı devrim gibi unutulup gitmeye yazgılıydı.

3.

Hastalığımın geçip iyileşmemin üzerinden en azından birkaç aydan daha uzun bir zaman geçmesinin ardından, hastalığım sırasında aldığım notlarıma göz atarken, bu süre boyunca Bay Jiang'ı hiç düşünmediğim şimdi birdenbire aklıma geldi. O günlerde Bay Jiang'ın hâlâ hayatta olduğunu neredeyse unutmuştum. Kingsland Road'daki alçakgönüllü evinde genellikle yaptığı gibi büyük bir olasılıkla ya Kültür Devrimi'nin yasakladığı eski Çin yazarlarından bir şeyler okuyor ya da kimi arkadaşlarıyla sonu gelmeyen tartışmalara dalıyordu.

Buna karşın, Bay Jiang'ın beklenmedik ölümünün üzerinden şimdi neredeyse on beş yıldan fazla bir zaman geçtikten sonra, korkarım Londra'da, kendimi ölesiye yalnız duyduğum bu günlerde, olaylar dizisinin belki de bu son halkasında, şu anda içinde bulunduğum ruhsal durum, deneyimimi ve tüm etkinliklerimi doğrularcasına, aradan geçen bu uzun yılları, kısa ya da uzun yaptığım bütün yolculukları –Hindistan dönüşü eski bir evin küçük bir odasında geçirdiğim hastalığı, bana güçlük çıkaran görevlileri, tanıdığım konuksever insanları, ülkeme yaptığım kısa bir ziyareti, Ece ile olan birlikteliğimi, olumlu bütün direnişlerimi ve eylemci geçmişimi– sanki hiç yaşanmamış sayıp Bay Jiang'ın karlı bir kış günü Troubadour Kahvesi'nde bana gösterdiği o fotoğrafla içimi dolduran o yabansı ilk duyguyla birleşti; o günden bugüne sanki her şey, garip, zamandışı bir dünyada yaşanmıştı. Bunlardan hangisinin gerçeği simgelediğini bilemiyorum. İçinde şimdi bulunduğum ruhsal durum mu, yoksa bu

ruhsal durumun sonucu olarak yaşadığım ve beni yeni baştan o ruhsal duruma götüren serüvenler ve çağrışımlar zinciri mi?

Şimdi düşünüyorum da, Bay Jiang'ın ölümünden sonra, ilk kez Troubadour Kahvesi'ne gidişimde, işte sonunda yine buradayım, değişen bir şey yok, diye kendimi inandırmaya çalışsam da bunun doğru olmadığını biliyordum. Troubadour Kahvesi yeni eklentilerle genişlemişti, hemen yanında aynı adla doğal yiyecekler satan bir yer, onun üstünde de bir sanat galerisi açılmıştı. Alt kattaki salonda canlı müzik başlamak üzereydi. Masadaki haftalık program broşüründen sahne alacak topluluğun adını, sonra da onlarla ilgili kısa bir tanıtımı okudum. Çalan parçaya kulak kesildim, garip ama eski bir parçaydı. Aslında her şey eskiye göre daha bir neşeliydi. Garson kızlar koşturuyordu. Miriam artık burada, Troubadour Kahvesi'nde çalışmıyordu. Ben eskisine göre çok daha yalnızdım, henüz Ece'yle tanışmamıştım. Aradan geçen yıllarda anımsamam gereken pek fazla bir şey yok, diye düşünsem bile, gözlerim yeri değişmiş bar tezgâhının ardında Miriam'ı, geride bıraktığımı sandığım onun o ıslak gözlerini arıyordu. Güç dönemlerimde beni avutmaya çalışmasını sevgiyle anımsıyordum. Açıkçası sözlerin bittiği bir noktada duruyor ve anlaşılmaz bir biçimde eski günlere özlem duyuyordum. Peki ama neydi bütün bunların nedeni? Masada yalnız başıma oturup çevreyi izlerken ya da iki kadeh şarabı bitirdikten sonra, aşağıda canlı müzik dinlerken bile duyduğum o anlaşılmaz tedirginlik değildi yalnızca bu; kendimi kandırmamın bir anlamı yok, bir şeyler değişmişti. Neredeyse içimde büyüyen bir sancıyla, insanı ezen bir tutsaklık duygusunu, varlıklı ve zorba bir dünyanın bozarak örselediği bir geçmişin acısını anımsadım. Kahveden çıktıktan sonra Old Brompton Road'da amaçsızcasına ve hüznle yürüdüm.

Uzun yürüyüşün sonunda, eski günlerde Bay Jiang'la yaptığımız söyleşileri anımsamış, neredeyse tümüyle yatışmıştım. O zamanlar da bu kentte özellikle aradığım bir şey yoktu, bulabildiğimle yetinmeyi, ayrıntılarla oyalanmayı, alçakgönüllü bir göçmen olmayı yeğlemiştim. Yine de ben, sürgünde yaşamak zorunda kalan sayısız yurttaşım ve dava arkadaşım gibi her şeyden uzakta, kahvelerinde ülke televizyonları izlenip önündeki

masalarda tavla oynanan bir sokaktaki küçük bir eve kapanıp, ülkemdeki gelişmelere kulakları tıkalı yaşayıp kendimi unutturmaya çalışmadım. Öte yandan, kendimle yüzleştiğim zamanlarda bile, köklerini yadsıyan ya da bütün bağlarını koparmış birisiymiş gibi davranmadım. Yeni bir ülkede, yeni bir başlangıç yapan bir göçmen rolünü hiçbir zaman oynayamadığım gibi sonunda kendimi toplumun saygın bir üyesi olarak görmeyi de hiçbir zaman başaramadım.

Kent bizi umursamıyordu bile. Savrulup gitmek ya da daha kötüsü, bütünlüğünün önemli bir bölümünü yitirmek pahasına, neredeyse gönüllü olarak koşup bu kente sığınan bizim gibilerse, varoluşumuzun bütün o itici ve değişmeyen sorunlarına bağımı, geçmişimizin anlarıyla boğuşur olmuştuk. Çevremizde olup bitenleri algılamakta zorlanıyorduk. Yine de içinde var olduğumuz kentle aramızdaki, her geçen gün artarak büyüyen bu yıpratıcı dağılma içinde, yaralı kişiliklerimizi değişik deneyimlerin sonuçlarıyla varsıllaştırmayı, bağımsız bireyler olmayı asla başaramıyorduk. Çevremizdeki hemen herkes, bütün bu karşılıklı deney alışverişinin baş döndürücü akışına kapılmış, önce değerler hızla değişmiş, ardından da zaten örselenmiş kişilikler parçalanıp gitmişti. Artık hepimiz Godot'yu beklemeyen, ama ne beklediğini de bilmeyen insanlar durumuna düşmüştük. Herkes, ya dağılmış ya da kendi kişisel karanlığının gizlerine bürünmüş, giderek öyle ya da böyle, kendisine dışarıya kapalı bir kabuk örmüştü. Bütün bunların, kulağa oldukça ürkütücü sözler gibi geldiğini biliyorum, ama bunu yapmak beni hiç korkutmuyor, niye söylememeli, ne de olsa artık geçmişin karabasanlarını benimsedim, onlarla barıştım.

Bay Jiang'a gelince; canlı ve bitmek bilmez bir devinim içindeydi, hemen tartışmaya hazır gibiydi, ama ne doğrudan bir karşı çıkış, ne de apaçık bir onaylama, her zaman ölçülüydü, ama sanki istemeden kılık değiştirmiş olgun bir Maocu karikatürünü andırıyordu, hayır, bunu kesinlikle olumlu bir anlamda söylüyorum, sözlerimde en küçük bir aşığılama bile yok. Ne de olsa onun tarzında birisini sonraki yıllarda da tanımadım, neredeyse Malraux'nun *İnsanlık Durumu* adlı romanında yaşadığı söylenebilirdi, tıpkı orada olduğu gibi, tutkulu konuşmalar yapıyordu.

Onun mertçe ölmeyi göze aldırarak düzeyde güçlü bir ideoloji duygusu taşıdığından hiç kuşku yok. Ne zaman böylesine bir bağlılığın en son İspanyol İç Savaşı'nda görüldüğünü söylesem, "Ama ne yapalım," diyordu Bay Jiang, "bizim kuşağa özgü bir durum bu." Sanırım işte bu davranış biçiminin zaman içerisinde bir tür yanılısma ya da yalınkat bir sapma örneği olduğunu asla benimseyemiyordu. Diyeceğim, türünün siyasal roman yazarı tarafından özenle çizilmiş çok renkli portrelerine her geçen gün daha çok benzeyen bir yanı vardı, bodur boyu, yuvarlak yüzüyle, hiç bıkmadan ve yorulmadan anlatıyor, durmaksızın gülümsüyordu. Dediğim gibi, söylediklerimle onu yargılamıyor, yalnızca anlamaya çalışıyordum, yoksa hiçbir zaman onu tutkulu özveri ve davranışlara yöneltme gücüyle donatarak eyleme geçirilecek bir roman kişisi olarak düşünmedim. Kendisi de sanırım böyle düşünüyor, çoğu kez dudaklarının kıyısında anlamsız bir gülüşle yüzüme bakıyor ve kışkırtmalarına kayıtsız kalıyordu. Gençlerin şimdilerde iyice bir moda olan kötümserliğinden, inançsızlık ve bencillik gibi, ya da sabırsızlığından, günübirlik bir başkaldırı ve elektronik müzik gibi, dahası değer bilmezliğinden, yaşlılara saygısızlık ve ateizm gibi, sanki büyüdükçe kendiliğinden aşılacak kolay şeylermiş gibi söz etmeyi seviyordu. Bu bana babamın benimle yaptığı konuşmaları anımsatmıştı. Özellikle konuşurkenki buyurgan davranışı. Oysa işte büyümüşüm ve ne yazık ki bende hiçbir şey değişmemişti.

Gerçekte bu düzenli, büyük kente, Londra'ya, beni yıpratıcı bir düzensizlikten kaçarak, yaşamımda yeni bir dönem ve olgunlaşma beklentisiyle gelmiş, olanaksız gibi görünen yaşamsal bir sorunu kendi yöntemlerimle çözmeye çalışmıştım. Aslında bu, kuşkusuz çok daha önceleri de sayısız kez denediğim ve sonuna dek gitmeyi başaramadığım bir şeydi. Yine de bunun geride bıraktığım kimi arkadaşlarımdan gözünde taşıyacağı anlamı, en azından onların bunu nasıl değerlendireceğini içten içe merak etmiyor değildim. Her şeye karşın, bütün bu türden düşüncelerin, beni düşkünlerin, yenilen ve ezilenlerin arasına ittiğini de görebiliyor, böylece kendimi avutuyordum. Oysa benden çok daha güçlü bir rüzgârın önünde savrulmuşum, artık gerçekte ne olduğumun ve ne olacağımın bir önemi kalmamıştı; içimde-

ki çözümsüz karmaşa önce karşı koyulmaz bir hırsa dönüşmüş, ama sonradan sessizce silinip gitmişti; ben de sonunda kendimi geride bırakıp geldiğim bir ülkedeki yaşamımın, bir zamanlar hiç umursamazcasına sanki bir *safra* gibi savurup attığım belirgin güzelliklerini özlerken buluverdim.

Safra: Sanırım bu sözcüğün benim için yaşamsal bir önemi var. Ülkemdeki eylemci geçmişim, başkalarına olan örgütsel, insani ve değişik amaçlarla örülmüş bağlarım yüzünden, durmaksızın yeni anlamlar yükleyerek kullandığım ve aklımdan hiç çıkmayan bir sözcüktü bu. Sanırım büyülüydü de, çünkü kılıktan kılığa giriyor, durmaksızın değişik anlamlar yükleniyordu. Belki de bir *safra* gibi savrulup atılan bendim. Sonraları, değişik ülkelerin bütün büyük kentlerinde sık sık karşılaştığım bu duyguyla yaşamaya alıştım; hep bir yerlerden koparıldığım, hep aynı amansız rüzgârın önünde sürüklendiğim duygusu.

Bay Jiang’la ilk tanıştığımız andan başlayarak, neredeyse hemen hiç konuşmadan birbirimizi anladık, ne de olsa o güne dek ikimiz de amaçladıklarımızın uzağına düşmüş, savrulup durmuştuk umarsızca bu büyük kentte. Aynı savrulma duygusunun, aynı ağırlıkları atma, safralardan kurtulma arzusunun Bay Jiang’da da olduğunu görebiliyordum. O hiç kuşkusuz, tümüyle anlatmadığı geçmişiyle, kendi uzak karanlığıyla, ben de kendiminkiyle. Diyeceğim yağmurun ıslattığı caddelerden geçtik, çimlerle kaplı geniş parkların yan yollarında, çevremizdeki dünyanın durağanlığına şaşarak, sessiz bir biçimde, yan yana yürüdük. Bütün bu, uyumlu ve uysal, karşılıklı incelik anlarında, yürüyüşümüz gibi uzayıp giden söyleşiler sırasında, kendi ülkesinden insanlara ilişkin çarpıcı yoksulluk öykülerini dinler, kafamda canlandırıp anlamaya çalışırdım. Açıkçası bu konuda pek de zorlandığım söylenemezdi, ne de olsa birbirine benzeyen ülkelerden geliyorduk. Eski arkadaşlarından ya da küçük bir köyde yaşayan ailesinden bir haber aldığında, aynı iyi duygularla onlar için esenlikler dilerdim. Hep, onun Cem Baysal ile olan, benden çok daha eski geçmişlerini merak eder, ama her şeye karşın, ondan bu karanlık günlerle ilgili, duymak istemediğim kimi anılar duymaktan da içten içe korkardım. Bay Jiang’la birbirimize gerçeği söylerken bile karşılıklı yalan söylediğimizi

bilirdik. Birimiz öfkelenğinde hiçbir şey söylememize gerek yoktu, nedenlerini hemen anlardık. Kötü haberler aldığımızda birbirimizi avuturduk. Gerçekte bir hüznü paylaşmaktan yorulmuştum; artık ne buna yetecek sabrım vardı ne de böyle bir gücüm. Diyeceğim, burada sözünü ettiklerimin dışında, Bay Jiang ile olan ilişkimizi betimlemeye yetecek uygun sözcükleri bulamayacağımı biliyorum, korkarım bulduklarım da onun gizlediği bir dava ardında koşan adamı ya da siyasetçiyi, olanaklar ölçüsünde anlatabilmekte, onun eksiksiz bir portresini çizmekte başarısızlığa uğrayacağım. Artık ne de olsa siyasi konularda yazmaktan bıktım. Şu andaki konumumda beni yönlendirdiğini düşündüğüm tek güdü, bana zorla benimsetilen bu durağan dünyaya içinde, benden son kalacak izleri zamanın yıpratıcılığından koruyabilme güdüsü. Böylece Bay Jiang ile Londra sokaklarında durmaksızın yürüdük; yalnızlıktan, silahsızlanmadan, Soğuk Savaş'tan, yetmişli yıllardaki Madrid anılarından, anarşizmin trafik ve kentleşme sorunlarına olan katkılarından, post-feminizmin geleceğinden ve devrimden söz ettik.

Bay Jiang'ın ölümünü çok geç haber aldım. Açıkçası ilk canımı sıkan şey, bu ölümdaki Londra'ya özgü beklenmedik hız ve hüznün değil, bunun bir biçimde benden gizli tutulmasıydı. Bu konuda kimi suçlayabilirdim bilmiyorum, çünkü Cem Bay-sal da benim gibi uzaklardaydı. Bir de, benim gibi bir tanrıtanınamaz olan Bay Jiang'ın nasıl gömüldüğünü ilk kez merak ettim. Törenin bir kilisede yapıldığını sanmıyorum. Bir Budist manastırında mı yapılmıştı, yoksa Bay Jiang yakılıp külleri Çin'e, doğduğu köye mi yollanmıştı? Her neyse, yapılacak bir şey yoktu, sonunda beni ortak anılarımızın hüznüyle yalnız bırakarak, Bay Jiang işte böyle sessizce ölmüştü. Üstelik bu aynı zamanda bana, uzun bir süredir ölümü unuttuğumu, uzaklardaki ülkemde, o yaşamın karmaşasıyla dolu İstanbul kentinde, kimi öğleden sonralarımızda, yürüyüşlerle, kavgalarla, çoğu kez de yeni ölümlerle yaşamımızı istenmeyen ama kaçınılmaz bir devinimle dolduran ve toplumsal gösterilere dönüşen ceneze törenlerini andırır bir şeyi, Londra'ya gelişimden bu yana, görmediğimi anımsatmıştı.

Biz göçmenler anılarımızı sırtlarımızda taşımaktan hiçbir

zaman yüksünmez, ama yükümüz dayanılmaz olduğunda yakınmaya başlar, fırlatıp hemen atmakta hiç duraksamazdık.

Bir keresinde, geniş bir yolun kıyısında, gürültülü bir kentin ortasında, bir an önce bir arkadaşımın buluşacağıma yere varmak için koşarcasına ilerlerken bütün bunları bir kez daha düşünmüştüm. Kar yağıyordu ve hava soğuktu. Bu tekdüzelik sıkıcıydı; bu ışıksızlık, binaların önyüzlerine kasvetli, sıkıntılı bir görüntü veriyor ve insanın üzerinde uyutucu bir etki yapıyordu. Kafamın içinde her şey karmakarışık, sanırım metrodan yanlış yerde inmiştim, çünkü gideceğim yer sandığımdan daha uzaktı. Kimi zaman işte böyle dalgınlığının sonuçlarına katlanmam gerekiyordu, çevre neredeyse tümüyle boş ve insansızdı. Bu ıssızlık, bu korkutucu kimsesizlik gizil bir güçle dolu olduğunu bildiğim bir kente hiç yakışmıyordu. Yalnızlığım ve üşümüşlüğü, birden beni uzak geçmişe, korkular içinde, tipide yolumu yitirdiğim bir başka geceye götürmüştü. İşte şimdi de Londra'da, iyi bildiğimi sandığım bu kentin ortasında, yine yolumu bulmakta zorlanıyordum.

Soluk soluğa ve korkuyla dolu, birbirine benzeyen yan sokaklardan kurtulmaya çalışıyordum. Böylece giderek, iliklerime kadar ıslak, karanlık sokaklardan birine dalıp sendeleyerek sonunda ışıklarla dolu bir meydana çıkmıştım. Sonra birden tipinin içinde koskocaman bir katedralin karaltısının belirdiğini ayırımsamıştım. Kapıyı iterek açmış, üşümüş bir durumda topluluğun arasına karışmıştım. Katedral bana tümüyle yabancı yüzlerle, aralarında fısıldaşan gezginlerle doluydu. Bu gezginlerin çoğu büyük bir olasılıkla burayı ziyarete gelmiş olmalıydı. Sonra yukarıda meleklerin uçtuğu, canlandırılan sahnelerin sütunları, kemerleri ve pervazları altın yaldızlı süslerle bezediği ön bölüme doğru ilerlemiştim. Mumların titreyen alevleri ve sallanan buhurdanlıklar insanı büyüleyen gölgeler oluştuyordu. Tümüyle yabancısı olduğum bir coşku ve inanç dalgası sarmıştı çevreyi, ama yine de bütün bunlar beni yatıştırmaktan uzaktı. Niçin böyle birden korkuya kapılacak gibi olmuşum? Yalnızca gitmek istediğim yönü kestiremediğim için miydi bu? Yoksa ruhumu bu kadar karartan bu garip ezgiler, çevreyi aydınlatmaktan çok titreşerek gölgeleyen ışıklar mıydı? Yok-

sa çağrıştırdığı kimi anılarla bu yağlı koku mu? Altın yaldızlı süslerin, çocuksu ve hüzünlü görünüşü, belki haçların altında yanıp duran mumlardan, tütsülerden ya da kandillerden yayılan koyu duman, her yönden aynı zamanda gelen dokunaklı ve kutsal müzik, hepsi başımın çevresinde uçuşuyor, beni yıllar öncesine götürüyordu.

Yeniden dışarıya fırlamış, tedirgin elim sanki soğukun bilincine yeni varmış gibi kendiliğinden ılık cebime dalmıştı; keşke anılardan kaçmak da bu denli kolay olsaydı. Bir sigara çıkarmış ve durup yakmıştım; niçin hep tatsız anılar? Karanlık bir Londra akşamıydı, tipi dinmişti, şimdi her yerde yalnızca sessizlik vardı. Sonra bütün bu deneyim, bu soğuk ve dingin hava beni birdenbire o karlı güne, Ayia Triada Kilisesi yakınlarında, Tefvik K'nın öldüğü o güne geri götürmüştü.

Çok uzak bir geçmişe ilişkin anıların, çağrışımların zorlamasıyla böyle çıkıp gelivermeleri ürkütücüydü. Üstelik geçen yıllar, karabasanlara olan direncimi azaltmış, geleceğe duyduğum güven sarsılmıştı. Yıllar önce, ilk kez Londra'ya gelişimde, içten içe, tam da istediğim gibi anarşist ve esin veren bir dağınıklığın ortasındaki bu düzayak kentte, kendime gereksinim duyduğum bir çekidüzeni verebileceğimi, o ana dek ıskaladığımı, ama asla kendime itiraf etmediğim bir yaşamı başlatabileceğimi sanmıştım. Anarşizm ve düzen, bu iki sözcüğün içerdiği karşıtlığın ve uyumsuzluğun farkındayım, ama dediğim gibi Londra'da sezdiğim bu ikili yapı bende bunu gerçekten de becerebileceğim yanılışmasını doğurmuştu. Üstelik o güzel zamanlarda, ülkeye dönüşümde tutuklanacağımı, sonra bir hücrede Murat Aysan'la tanışacağımı bilmiyordum. Kerim Akhanlı o zamanlar kaçıp daha Londra'ya gelmemiş, az bildiği kimi dillerin arasına az bildiği yeni bir dil eklemek çabasına girmemişti. Sahibi olduğu bilmem kaçınıc lokantanın açılışına ise daha çok uzun bir zaman vardı.

Oysa Londra'ya sonraki gelişlerim, ne yazık ki benim isteklerim doğrultusunda gelişen bir şey değildi. Buraya ne okumaya, ne dil öğrenmeye ne de gezgin olarak gelmişim. Sürgün olduğum bile söylenemezdi, düpedüz bir kaçaktım ben. Yine de, dostların yanımda olduğu zamanlarım olmuştu; Cem Bay-

sal her konuda beni destekliyor ve gün gelip iktidara, ulaşılmaz bir meyveye bakar gibi, ağzı sulanarak bakacağını, Bay Jiang bir süre sonra öleceğini bilmiyordu. İşte böyle, mekân ve zamanlar karışıyor, birbirinin içinde eriyordu, kişilerle ilgili anılarım ya gereksiz ayrıntılarla doluyor ya da adlar ve yüzler yerli yerine oturmuyordu.

4.

Öğrenciliğimde neredeyse Avrupa'nın tümünü adım adım gezdim. Bir sırt çantasıyla Kuzey Afrika ülkelerini dolaştım. Yazları değişik işlerde çalışarak biriktirdiğim parayı bu yolculuklarda harcadım. Kimileri dünyaya erken gelmekten yakınıyor, oysa ben geç kaldığım kanısındaydım. Okuduklarımdan öğrendiğim, geçmişte yaşananın yalnızca derin bir düzensizlik olduğuydı. Artık büyük buluşların geleceği belirlediği yüzyıllar geride kalmıştı. Günümüzün dünyasının ne yazık ki çürümeye, giderek kokuşmaya başladığını görebiliyordum. Bu duruma katlanmak zordu. Böyle bir dünyada yer almak istemiyordum. Olumsuz gelişmeleri görmek ve hiçbir şey yapamamak üzücüydü. Yine de değişmeyen tek şey, zorba yöneticilerin, değişik kıtalara yayılan kurulu bütün düzenlerin yıkılışını asla geciktiremeyeceğiydi.

İnsan yaşamının belli dönemlerinde kendisini bir yol ayırımında buluyor, yaşam ondan hangi yolu seçmesi gerektiğine karar vermesini istiyor. Şimdi düşünüyorum da, bir zamanlar, dört yol ağzında durup hangi yöne gideceğimi önceden düşünmediğim günlerim oldu. Geleceği hiç düşünmediğim, yalnızca o anı yaşadığım günler. Hep şöyle düşündüm: Şu ya da bu yolu seçmek benim elimdeydi ve bu seçimler her seferinde beni bambaşka bir yere götürecekti.

Yollarda değişik insanlarla tanıştım. Bunlardan birisi, Kanada'da babasının büyük bir fabrikası olduğunu söylüyordu, bana kendisiyle birlikte Kanada'ya gelmemi önerdi, birlikte motosikletle bütün Güney Amerika'yı dolaşabileceğimizi de sözle-

rine ekledi. Önerisini kabul etmedim, neden bilmem, şimdi düşünüyorum da, bunu yapsaydım, yaşamımın akışı belki tümüyle değişecekti, ama ne yönde, artık bunu kestirebilmek çok güç.

Geçmiş düşünülüşünde niçin insanın içini buruk bir hüznün sarıyor? Niçin insan bu tür düşüncelere dalıp acı çekmeyi yeğliyor? Şimdi yaşamımın belki de yarısından fazlasının tükendiği bu anda, kendimi hiç olmadığım denli yaşlı duyumsuyor ve dışarıdaki geceye, uğuldayan rüzgâra kulak veriyorum, masamda, ölgün bir ışığın altında yalnız başıma, düşünüyorum ve yazıyorum, ama yazdıklarım o uzak günleri asla yeniden canlandıramaz, o zaman bırakalım anılarım o gençliğimin üzüm bağlarının içinde dağılıp gitsinler.

Fransa'nın güneyinde geçici işçilik yaptığım, şimdi çok eskilerde kalan günler. Hep anımsadığım azap ve gazap günleri. Bu iki kavramın birbiriyle çeliştiğini biliyorum, ama öfkenin ve hırsın, apansız nasıl üzüntü ve hüzne dönüşebileceğini bilerseniz bana hak verirdiniz. Çok sonraları bile, en gözde içeceğim şarabı bana her seferinde yeni baştan anımsatan sepetlerden taşan üzüm salkımları; benim bağlarda geçen o güzelim günlerim.

Biliyorum, şimdi her şey için çok geç. Gençliğimin o altın renkli asmaları ve üzüm bağları artık uzak bir geçmişte kaldı. Geleceğe ertelenmiş ölümsüz beklentilerle, coşkun o kabaran nehirleri artık bitti. Yavaşça akan bir zamanın içine sessizce gömülmüş, o düş dolu öğleden sonralar artık yaşamımdan çıkıp gitti. Denizin kıyısında ya da o derin vadilerde yapılan uzun yürüyüşler de öyle.

Pireneler'de, dağlarda üzüm topladığım o günler ne denli mutluymuşum. Bu duygunun değerini insan yitirdikten sonra anlıyor. Şimdi düşünüyorum da, o zamanlar sıkıntıdan patladığım, apansız gelen bir korkuya kapıldığım dehşet anları da olmuştu. Böyle anlarda büyük bir sabırsızlıkla geleceğin benden gizlediklerini öğrenmeye can atıyordum. Oysa hiçbir şey yokmuş, gelecek yalnızca anlamsız bir boşluğu büyötmeye yarar-mış, işte hepsi bu.

Kuşkusuz yine de bu *boşluk* konusu, yanılmadığım ve doğru yorumladığım şeylerin başında gelir. Örneğin dünyanın kesinlikle bir boşluktan başka bir şey olmadığı ve kaçarak bundan

kurtulmamızın olanaksız olduğu bugün de savunduğum bir düşüncedir. Belki ülkemdeki cahil zorbalardan, çürümüş tüccar bozuntularından kaçmış, Fransa'da dağın başındaki çiftliklere sığınmışım ama işte gün batana dek çalışmaktan, sömürölmekten kurtulamamışım. Uzun bir günün sonunda, batan güneşin kıızıllığında karanlık ve ölgün bir parıltıyla sepetlerden taşan, kamyonların kasasını dolduran salkımlar bunun en canlı kanıtıydı. Gerçekten de yorgunluktan ve çalışmaktan düş kurmak için bile hiç zaman kalmazdı. Sanki ellerimdeki olgun üzümler gün boyu güneşin bütün sıcaklığını emdiği gibi düşlerimi de emiyor ve beni içten içe üşütüyordu. O zamanlar ben, yorgun ve mutsuz bedenimin çığlıklarını dinliyor, bunun gençliğimi zehirlediğini sanıyor, üstelik de özgürlüğümün tehlikede olduğunu düşünüyordum. Ne kadar aptalmışım. Oysa, o güne gelinceye dek, neredeyse hiçbir dönemimde, doğayla bu kadar yakın olmamışım. Bugün bile unutamadığım anılarla dolu o günler ne güzelmiş.

Fransa'ya değişik zamanlarda birçok kez gittim, bağlarda üzümleri toplama işlerinde çalıştım. Gerçekte bende en önemli değişime yol açan o ilk gidişimdi. Sonraki gidişlerimde daha çok İspanyol işçileriyle birlikte geçici işçilik yapmışım. Lézignan'da bir kooperatife bağılı olarak çalışıyorduk. Bu kooperatif gereksinimi olan patronlara, bağlarında çalıştırmaları için geçici işçi sağlıyordu. O sonbahar, yöredeki bağlarda çalışmak için gelen İngiliz, İrlandalı ve Polonyalılar en kalabalık toplulukları oluşturuyordu. Alan Cauldwell ile o zaman tanışmışım. Alan Oxford'da hukuk öğrenimi görüyor ve o güne dek hiç duymadığım düşünceler dile getiriyordu. Bu anlamda Alan'ın benim için yeri ayrıydı. O sıralarda, onunla tanışmanın yaşamımda önemli bir dönüm noktası olacağını bilmiyordum, ama sonraları böyle olduğunu anlayacaktım.

Alan'la aynı patron için çalışıyorduk. Alan ile bağlardaki o uzun çalışma günü boyunca, toplum konusunda yaptığımız tartışmaları bugün bile anımsarım. Alan bana anarşizmden söz ediyor, boş evleri işgal ederek ortaklaşmacı bir yaşam sürdüren arkadaşlarının eylemlerini övüyordu. Böylece bütün bu tartışmalar, hem benim anarşist düşünceyle kuramsal olarak kurdu-

ğum bağın ilk kıvılcımlarını ateşleyecek, hem de sonraları beni Londra'ya yönlendirecekti. Gerçekten de İngiltere'ye, ertesi yılın başlarında ilk kez gidecek olmamda Alan'dan öğrendiklerimin yadsınamaz bir katkısı vardı.

O yıl, Alan İngiltere'ye dönmüş, ben Lézignan'da kalıp çalışmayı sürdürmüştü, çevredeki bağlarda iş bittiğinde, çalışmak için Pireneler'e, Carcassonne'a, Bordeaux'ya gitmiştim. Lézignan'da kaldığım o uzun süre boyunca değişik insanlar tanımıştım. David adlı, bizlerden daha yaşlı bir İngiliz her yıl geldiğini, bunu bir tür tatil olarak düşündüğünü söylemişti. Geldiği yöreye özgü konuşmasını anlamak benim için zordu, ama kibar ve çapkın bir adamdı. Ara sıra kaldığımız yere, çalışmak amacıyla değil, ama kimi dostlarını görmek için gelenler olurdu. Bunlardan biri, Elizabeth Schwartz çok hoş bir kızdı, kaldığı birkaç gün boyunca David onu hiç yalnız bırakmadı. Bir akşam, *Chez Ivet*'de oturup *pastis* içerken, İspanya'ya gideceğimi öğrenince, Alicante'de bir adres verdi, mutlaka uğrayıp kendisini sormamı istedi.

Lézignan'dan tanıdığım Fransız dostlarım da vardı. Bunlardan birisi, hiç unutmuyorum, bir keresinde beni, şatoyu andıran büyük bir evde verilen bir partiye çağırmıştı. Geniş mutfaktaki şöminede patates kızartılmış, bir önceki yılın ürünü taze şaraplar şişelerden içilmişti. Alan'ın dışında arkadaşlarımın çoğu İrlandalıydı. Kuzey İrlanda'daki ayrılıkçı hareket yeni yeni filizlenmekteydi, ama hiçbirisi bu konuda konuşmak istemezdi. Onlarla daha çok, James Joyce'un romanlarını niçin İngilizce yazdığı konusunda sonu gelmez tartışmalar yapardık. İrlandalı birkaç kızı tanıyordum, çoğunlukla tutucuydular. Onların içe kapanmalarının, hüznlenmelerinin, uzayan suskunluklarının gizini çok sonraları öğrenme olanağı bulacaktım. Kimi zaman, Alan ve diğer arkadaşlarla, kahvede otururken, yemekte ya da yatakhanede konuşurken, bana ülkedeki kızların tutumunu sorarlardı, sözcüğümü bakireliğe önem veriliyor muydu? Sanırım durumun İrlanda'dan daha beter olduğunu söylemiştim, bana acımışlardı.

Kooperatifin bürosunda üç tane genç kız işe başlamak için bekliyordu, öğrenci ve Portekizliydi. Üçü de sanırım melezdi ve çekiciydi. Belki yüzlerini unutmuş, ama o anı hiç unutmamış ve gün gelip Portekiz'i görmek için kendi kendime söz ver-

miştim. Yıllar sonra Lizbon'a gittiğimde, hiçbir şeyin o gençlik düşleriyle boy ölçüşemeyeceğini bir kez daha anlamıştım. Ah o hüzünlü gençlik yılları. Ara sıra aklıma geldiğinde bütün bu insanlara şimdi ne olduğunu çok merak ediyorum.

Eylül ortalarında bağbozumu başlar, üzümler iklimin sıcaklığına göre değişik zamanlarda olgunlaştığı için, önce vadilerdeki bağların üzümleri toplanır, sonra sıra, görece daha soğuk yerlerdeki, yani Pirene dağlarının yüksek tepelerindeki köylere ya da Fransa'nın daha kuzeyinde bulunan kentlerin çevresindeki bağlara gelirdi. Böylece biz de bir yerde iş bittiğinde başka bir yere göç ederdik. Bu durum bana Steinbeck'in *Gazap Üzümleri* adlı romanını anımsatırdı. Gecenin geç bir vaktinde kuzeye yeni bir otobüsün kalkacağı söylenir, biz de çantamızı alır, bu otobüsü beklemek üzere bize söylenen yere giderdik. Çoğunlukla bu yol kıyısındaki bir benzin istasyonu ya da küçük bir lokanta olurdu. Değişik uluslardan işçiler, özellikle de İspanyollar gelen otobüse doluşur, bütün bir gece boyunca yol alırdık.

Tarlada çalışmıyorsanız, Güney Fransa'da, hele bir de sonbaharda Pireneler'deyseniz, yağmur doyumsuzdu. Her yerden aynı zamanda gelen su şırıltıları, sonra asma yapraklarının hışırtısı duyulurdu; yağmur dindikten çok sonra bile dağlardan sızan sular, kimi zaman da, asfalt yolları aşan, çukur yerleri basan ince sellere dönüşürdü. Yok eğer üzüm toplamak için tarlada çalışıyorsanız, yağmur bir sorundu. Böyle bir günü anımsıyorum. Sabah işbaşı yaptık, ama birkaç saatin sonunda birden yağmur başlamıştı. Patron kaygılıydı, ne de olsa bağbozumunda, üzümün toplanması için günler sayılıydı, belli olgunluktaki üzümler, geciktirilmeden, gerekli kıvamlarını yitirmeden toplanmalıydı. Bir süre onun kararını bekledik. Çalışmayı sürdürecektik miydik, yoksa bu günü gözden çıkarmamızı mı gerekecekti? Yorgunduk, bu beklenmedik mola hepimize iyi gelecekti. Başlangıçta patron kararsızdı, ama öğlene doğru yağmur öylesine arttı ki, patron işi paydos etmek zorunda kaldı. Biz de, öğle yemeği için, yağın yağmurun canlandığı taze toprak kokusunun, ocakta yanan odunların kokusuna karıştığı çiftlik evine, elimizde payımıza düşen şaraplarla döndük. Saat üçe doğru yağmur birden kesildi. Ben de yakındaki ormanda yürüyüşe çıktım. Kısa bir süre sonra

da sanırım mantar ya da salyangoz toplamak için çıkmış İspanyol işçilerine rastladım.

Ormanda yaptığım bu gezi, büyülü ışıkların oynadığı çok büyük bir mağarada dolaşmak gibiydi, toprak ağaçların arasından süzülen güneşin altında değişen renklerdeydi, yerdeki sel suları şimdi her şeyi parlatmıştı. Ormanın bitiminde, göz alabilirdiğine üzüm bağları uzanıyordu. Çoğu yerde toprak suyu hızla emmişti, ama yine de asma sıralarının arasındaki çukurlarda biriken suyun içinden, asmaların insana yaşlı bir insanın tenini anımsatan lifli kütükleri yükseliyordu. Sonra tıpkı bulutların arasından fırlayan güneş gibi, bu kütüklere kısıcık saplarla bağlı, mürdüm eriği morundan kökkırmızısına, bordodan vişneçürüğüne dek değişik renkte, olağanüstü parlak üzüm salkımları geniş yaprakların arasından yüzünü göstermişti.

Pireneler’de çalıştığım sıralarda, bir süre taşıyıcılık da yapmıştım. Bu gerçekten de güçlü olmak ve bir ölçüde de ustalık gerektiren bir işti. Sırtınızda bir küfeyle, kesicileri sırayla dolaşır, sepetlerindeki üzümleri küfenize boşaltmalarını beklerdiniz. Küfe yeteri kadar dolduğunda, küçük bir tepeyi aşır, yolun kıyısında bekleyen kamyonun kasasına sepeti boşaltmanız gerekirdi. Bunun için kamyonun kasasına dayanmış üzüm suyuyla yapış yapış kayganlaşmış bir merdiveni tırmanmalı ve büyük bir ustalikle, başınızı eğerken bununla uyumlu bir devinimle tepenizden aşağı yükünüzü boşaltmalıydınız. Zamanlamada ya da bu devinimde yapacağınız en küçük hata, üzümün yere ya da ensenizden içeriye boşalmasına yol açardı. Buradaki patronum, görünüşüm her ne kadar bunun tam tersini söylese de, kafasındaki *güçlü Türk* imgesiyle beni pohpohlayıp gaza getirmeye çalışırdı. Gerçekte onun kafasındaki imge umurumda değildi, ama işimi gerektiği gibi yapmayı da önemsiyordum. Bir keresinde ya yorgunluktan ya da dikkatsizlikten ıslak merdivenlerde ayağım kaymıştı. Bacağımda duyduğum acıya aldırmadan, çevreme baktım. Kimseler görmeden saçılan üzümleri toplamam gerekiyordu. Ellerimin parçalanmasına aldırmadan bütün üzümleri yeniden hızla sepete toplayıp suç delillerini ortadan kaldırdım. Yine de patronun durumun ayırımına varmış olması beni çok utandırmıştı.

İspanyol işçiler bir yandan bağda çalışırken, bir yandan da salyangoz toplarlardı, ama bunlardan yemek bize kısmet olmamıştı. Salyangoz, üzerine tuz dökerseniz eriyiverirdi, içlerinden birisi şaka amacıyla salyangozlara tuz katmış, herkesin emekleri eriyip suya dönüşmüştü. Bir de adamın sanki büyük bir saflıkla söylediği, daha doğrusu bir gerekçe olarak ileri sürdüğü, bozulmasınlar diye tuzladım, lafı yok mu, gülmekten yerlere yatmıştık.

Bir başka sefer, çalıştığımız çiftliğin avlusundaki küçük bir kulübeyi iki arkadaşımınla paylaşıyordum. Kaldığımız bu kulübenin arka penceresi sokağa bakıyordu. Bir akşam pencerenin demirlerine takılı bir nesnenin mavi dumanlar çıkararak yandığını görmüş ve çok korkmuştuk. Önceleri, camı her zaman açık olan pencereden içeriye atılan bu yanıcı maddenin, köydeki ırkçıların işi olduğundan kuşkulananmış, ama sonra bunun yalnızca şaka, biraz tehlikeli bir şaka olduğu anlaşılmıştı.

Köylerden birinde, patronumuz bize bir oda vermişti. Kahvaltıyı ve akşam yemeklerini evin mutfağında yiyorduk. Arkadaşlarımızdan birinin Fransızcası çok iyiydi, konuk olduğumuz evin sakinleriyle oldukça yakın bir dostluk kurmuştu. Bir akşam, iş dönüşü mutfaktaki şöminenin karşısında ısınırken, evin yaşlı ninesi gelmişti. Sanırım, içimizden birini savaşta ölen oğluyla karıştırmıştı, çünkü hemen işgal günlerini anlatmaya başladı; Almanların köye gelmeleri, köyün gençlerini meydanda toplamaları ve buna benzer yürek burkan sayısız ayrıntı daha. Arkadaşımız öyküyü bize çevirirken, bilmeden aynı öyküyü sayısız kez dinlediğimizi söylemişti, oysa biz yaşlı ninenin ailenin öteki üyeleriyle konuştuğunu, kimi kez de onların ilgisizliğine kızıp kendi kendisine homurdandığını sanıyorduk. Büyük bir olasılıkla, aynı öyküyü anlata anlata, durmaksızın yeni bir şeyler ekleye çıkara, yaşlı nine gerçek öyküden iyice bir uzaklaşmıştı, kuşkusuz gerçek diye bir şey varsa. Bu arada mutfaktaki şöminede asılı tencerenin içindeki av etleri kaynayıp durmuş, yemekten yükselen buhar odanın havasını nemlendirmiş, buna bir de ninenin yakınan mırıltılı tek-düze sesi eklenince, ölesiye uykumuz gelmişti.

Her bağdaki işin bitiminde küçük çapta bir bağbozumu şenliği yapılır, getirilen pasta ve kekler yenir, değişik tatlı şaraplar

içilir, çalınan bir müzikle dans edilirdi. Bu şenliklerden birinde, kutlamadan sonra kısa bir süre daha bitirmemiz gereken bir iş kalmış, bu arada şarabın etkisiyle üzüm keserken başparmağımı da kesmiştim. Üzerine alkol döktük, çok büyük bir yara değildi ama neden bilmem bıraktığı iz hiç geçmedi, bugün bile parmağımda yarımaya biçimindeki o izi taşıyım.

Carcassonne çevresindeki küçük bağların patronları çok zengin sayılmazdı. Burada çalıştığım bağlardan birinin patronu komünistti ve bu özelliğiyle gurur duyardı. Kuşkusuz ona durumumdan, ülkemde komünizmin adını anmanın bile yasak olduğundan söz etmemiştim. Sabahları işe başlamadan önce, patron asmaların elverdiği ölçüde kendine açıklık bir alan bulur ve yanında getirdiği yaygıyı açar, yine yanında getirdiği iri bir sucuğu özenle dilimlerdi. Bütün işçiler örtünün çevresine dizilir, yine patronun kocaman bir galonun içinde getirdiği taze kırmızı şarapla doldurduğumuz bardaklarımızı tokuşturarak kahvaltımızı yapardık. Bu sırada patron, özellikle İspanyol işçiler tarafından *iyi patron* olarak pohpohlanmaktan büyük bir hoşnutluk duyar, “*Evet, ben iyi bir patronum, bir komünistim,*” derdi.

Bir ara, bu patronun önerisiyle kooperatifin kamyonunu da kullandım. Ne de olsa patronum komünistti, beni kendisine yakın buluyordu; bu işi yapan damadının hastalığı ve bir sürücü belgemin olması da işimi kolaylaştırdı. Bu önceki işlerimle, üzüm kesiciliği ya da taşıyıcılığıyla karşılaştırıldığında daha ayrıcalıklı bir işti. Değişik küçük bağlar arasında mekik dokuyor, kamyonumun yanında dikilip kasasının üzümle dolmasını bekliyor, sonra kamyonu kooperatif binasına götürüp boşaltıyordum. Kooperatif binasının içi loştu, bir fabrikayı andırırdı, kocaman bir kazan vardı. Getirilen üzümlerden örnek alınır, şeker ve alkol derecesi denetlenir, hangi bağdan geldiği kaydedildikten sonra bana bu durumu belirleyen bir fiş verilirdi. Ben de bu fişleri bağın sahibi olan patronuma iletirdim.

Üzüm toplayan işçiler, garip bir işkence aracını andıran, kollarının arası yaylı bir makasla üzümleri kesiyor, sonra da kendi küçük sepetlerinde biriken üzümleri yanlarına gelen bir taşıyıcının sırtındaki küfeye boşaltıyorlardı. Arada bir, sırtlarındaki

yükü arabamın arkasına boşaltan taşıyıcılara, ya da benim bulunduğum yana kaçamak bakışlar atıyorlardı.

Kamyonların arkası mor renkli, iri taneli üzümlele giderek dolarken, az ötede iki büklüm çalışan, bir eğilip bir doğrulan işçilerin, özellikle de yandan bakıldığında tam anlamıyla görünen yüzleri batan akşam güneşinin turuncu ışığında ter içinde parlıyordu. Hepsi yorgun ve birbirlerini görmezden gelerek, başları önlerinde, elleri üzüm suyuyla yapış yapış çalışıyorlar, çevrelerini saran bütün bu güzelliği görmüyorlardı.

Arada bir, geride bıraktıkları aileleri, işleri, ne kadar para kazandıkları konusunda konuşuyorlardı. Franco İspanyası'nın güneyinden ya da kırsal gelişmemiş bölgelerinden, benimkine benzeyen bir ülkeden gelen, eski kafalı işçilerdi onlar. Ne yazık ki henüz kaygılarından ve önyargılarından sıyrılamamışlar, haklarının bilincine varamamışlardı. Bu yüzden bana bile kuşkuyla bakıyorlardı. Haksız da sayılmazlardı, işte ben de bir ayrıcalıktan yararlanıyordum, ne yazık ki böyleydi bu. Yine de hiçbir şey umurumda değildi, vadilerin üzerine düşen puslu ışığı, birden bastıran karanlığı seviyordum.

Serin bir akşam rüzgârı asmaların arasında sanki hepimiz için geçmişten kimi anı parçacıkları üflüyor, belirgin bir anlamdan yoksun kimi büyümlü sözcükler fısıldıyordu. Asmalar akşam doğru tıpkı işçiler gibi sıkıntıyla kımıldanır; batan güneşin ışıkları son kez onları yavaşça, incitmekten korkarcasına okşardı. Zaman geçiyordu, geçsin istediğimiz için aslında geçmiyor, ama çalışıyorduk ve başka hiçbir şey için zamanımız yoktu.

Dağların yüksekteki en uç tepeleri yoğunlaşan bir sisle kaplanıp yitip gidiyorlar, bağların arasındaki dar yollarda akşam kamyonları. Artık dönüş yolundaydık. İspanyol işçiler bir türkü tutturuyor, öyle ki yolun iki yanında birileri bizim için dans ediyor, dar dönemeçlerde arabamız, sanki tepemizdeki ayın çok daha hızlı akmasını sağlamak için kısa bir an duraksıyordu. Aşağıdaki yolda iki kamyon karşılaşıyor, birisi yana çekilip bekliyor, ötekisi yol alıyordu. Oysa orada, karanlıkta, tepelerin kuytusunda yol yitip gidiyor, artık dinleneceğimiz, inzivaya çekileceğimiz kulübemizi bulmamız olanaksız, dağların yamaçları birbirini izliyor, yol sürüyordu. İnsan kuşkuyla düşüyor, sanki bilinen

bir dünyanın sonuna geldik, ama köyün ilk ışıklarıyla aşılması gerekli bir yanılsamanın söz konusu olduğu da anlaşılıyordu.

Bir ara, Bordeaux yakınlarında, Pons'da çalıştım. Küçük bir çiftlikti, ama düzenliydi, asmalar adam boyunda, düzenli diziler biçimindeydi. Otobüste tanışmış olduğum bir Danimarkalıyla, çiftlik evinin avlusunda küçük bir kulübede kalıyorduk. Çalıştığım öteki çiftlikleri, İspanyol işçi topluluğunu özlüyordum. Kalabalıkla birlikte çalışırken başkaydı, söyleşiler, yarışlar, şaka-kalaşmalar işe bir tat katardı. Yine de bağların hemen çiftliğin yakınında olması ve işe yürüyerek gitmemiz güzeldi. Buradaki patronum, ürünün bir kısmını konyak yapımında kullanıyordu. Bir gün geniş bir havuzda dinlenmeye bırakılan üzüm suyunu görmüştüm. Hemen havuzun kıyısında damıtmakta kullanılan makine ve kazanlar vardı. Her pazar günü, akşam yemeğinden sonra, bize de kendi ürettiği bu konyaktan ikram ederdi.

Burada, küçük bir transistorlu radyo edinmiştim ve ülke haberlerini dinlemek istiyordum. Bir akşam radyodan ülkemden gelen bir ses yakaladım. Ses bir felaketin haberini veriyordu ama zayıftı ve ara sıra da kesiliyordu. Danimarkalının şaşkın bakışları arasında odada dört dönmeye başladım, sesin güçlendiği bir yerde durup radyoya kulak kesiliyor, ses kesilince ya yeniden koşturuyor ya da elimi eğip bükerek sesi yakalamaya çalışıyordum. Bütün bu koştururma arasında, bir ara tavandan sarkan bir tel ya da boruya radyonun antenini dayadığımda çok daha iyi sonuç aldığımı rastlantıyla buldum, ama bu arada haberler bitmişti. Daha sonra radyonun ayarını yitirdim ve o sesi bir daha da asla yakalayamadım.

Bu yıllarda, değişik uluslardan çok değişik insanlarla tanışmıştım. Bağlarda birlikte çalıştığım İspanyol işçiler, sonunda bana güvenmiş olmalılar, beni Güney İspanya'daki köylerine çağırmışlardı. Fransa'da bana yolculuk için yetecek parayı kazandığımı düşünüyordum, İspanya'ya gitmeye karar verdim. Alan'dan bu ülkenin tarihinde anarşistlerin önemli bir etkilerinin olduğunu öğrenmiştim. Franco'nun iktidarda olması oldukça can sıkıcıydı, ama İspanya'yı eskiden beri çok severdim.

Yola çıktım, daha ilk gün, Güney Fransa'da, bir kentin iyice dışında otostop yapıyordum, ama uzun süre beklememe karşın

kimse almıyordu. İyice sıkılmışım, birden son anda ortaya motosikletli bir polis çıktı, korkunç bir görünüşü vardı. Bana bakarak öfkeyle bir şeyler söylüyordu, benden kuşkulanmıştı. Sanırım beni suça eğilimli birisi gibi görüyor, anlamadığımı görmesine karşın konuşmasını sürdürüyordu. Ben de, onu onaylar gibi başımı sallıyor, hiç yanıt vermiyordum. Sonunda herif neredeyse öfkeden delirmiş bir durumda çekip gitti. Fazla beklemedim, hemen bir araba yanaştı yanıma, kibar bir adam, tek söz söylemeden İspanya sınırına en yakın kente bıraktı beni. Yine de bir kez yılmışım, otostopu yeniden denemeyip bir trene bindim.

Trende İrlandalı üç yolcuyla tanıştım, hemen dost olduk. Belki garip, ama ilerleyen yıllarda da en kolay İrlandalılarla dostluk kurabilecektim. Aynı kompartımanı paylaşıyorduk, geceydi. Onlardan İrlanda'yla ilgili yeni şeyler öğrenecektim. İspanya'ya yaklaştığımızda, sınırda tren değiştirecektik, İrlandalı arkadaşlarım, üçü birden sanki söz birliği etmişçesine, okumakta olduğum kitabı bırakmamın iyi olacağını, bunun sınırda başımı derde sokacağını söylediler. Çaresiz onlara uydum, bu bana uzakta olduğum ülkemi anımsattı, yasaklar o günlerde İspanya'nın da gerçeği idi. Zaten trende yolculuk ettiğimiz bütün süre boyunca buna benzer konular konuşulmuştu. Tren sanki bilinmez bir yöne doğru gidiyordu, solumuzda deniz vardı, ay ışığında parılıyordu.

Sonra Katalonya, –bu ilk gidişimdi– yıllar sonra bir kez daha gidecek, her iki yolculuğumda da Barcelona'da ilk gecemi dışarıda, limanın yakınlarındaki bir parkta uyku tulumunda geçirecektim. O yıllarda Katalonya, sessiz bir başkaldırı, gizli bir direniş içindeydi. En azından George Orwell'in *Katalonya'ya Saygı*'sından bildiğim Katalonya, faşistlere karşı savaş anılarını canlı tutuyor ve bekliyordu. O sıralarda, orada öğrendim ki Katalonya anarşistleriyle, Bask Bölgesi'nde San Sebastian da komünistleriyle ünlüydü. Barcelona'nın eski günlerini anımsaması için çok uzun bir zaman geçmesi de gerekemeyecekti. Sanırım iki yıl kadar sonra, tutuklanan anarşist öğrenciler hüküm giyecek, Barcelona buna direnecekti. Bu olayın anısına *türkü* adlı bir şiir yazmışım. Şiir, onlar için yapılabilecekleri sorguladıktan sonra, bizim de söylenen yarış kazanınların türküsüne katılabileceğimizi vurguluyordu. Özellikle sessiz bir direnişin öfkesini dışa

vurduğum bölümü, yalnız olduğumda yüksek sesle okumaktan hoşlanıyordum.

*Manzanares ölgün akıyor
hazırlanmakta utangaç İspanyol sabahına
gözleriyle konuşan işçiler
Puerta del Sol'de metro çıkışında
dilsiz gazeteleri buruşturarak
kulak vermekte ilk duyulacak
çan seslerine*

Ne yazık ki uzak topraklarda, dilimi konuşan insanların uzağındaydım. Biraz da benimle ilgili değişik nedenlerle bu şiirin ülkemdeki bir dergide yayınlanması için dokuz yıldan uzun bir süre geçmesi gerekecekti. Neyse, şimdi daha güzel şeyler düşünmeye çalışalım. Barcelona geceleri sıcak, nemli ve eğlenceliydi. Ramblas'ın çevresindeki barlar dolup boşalıyordu. Kimi zaman orospuların bulunduğu yerlerde küçük bir tur atmak ya da geceyi şu ya da bu kızla geçirmek dışında yapacağımız hiçbir şey yoktu. Sonra Barcelona'da sıcak bir akşam, Lëzignan'da bana kalacağı Alicante'deki yerin adresini veren Elizabeth Schwartz'ı anımsadım. Onu bulmak için Alicante'ye gittim. Kıyıda kumsal boyunca yürüdüm. Kıştı ve kumsal ıssızdı. Bir yerde yemek yedikten sonra, bir pansiyona gidip uyudum. Ertesi gün, gün ışığında Elizabeth'i aramak anlamsız geldi bana. Hem aradan uzun bir süre geçmişti, belki o adreste bile değildi, ben de tren istasyonuna gidip Madrid'e bir bilet aldım. Trenle süren uzun bir yolculuk, geceydi, Anadolu bozkırını andıran bir coğrafyadan geçiyordum, sonra gündüz ve güneş.

Çok eskiden, yalanların, süslü cümlelerin, inançların arasında, özverilerin, ihanetlerin, kavgaların ortasında, büyük değişimler, inanılmaz karmaşalar, olağanüstü olaylar yaşandı, hemen her yerde ama en çok da orada, Madrid'de, kanayan bir yaraydı İspanya, kara bayraklar, sokaklarda kanlı çatışmalar, dediğim gibi, çok eskiden oldu bu, ben Madrid'e gittiğimde, kent anımsamak istemediği bu eski ve acı günlerin gölgesinde yaşıyordu, ama öylesine çarpıcı, durgun mavilikte geniş bir gökyüzünü ilk

kez orada gördüm, her şeyde sıkı bir denetimin karanlığı vardı, sonra acılı bir geçmişin gölgeleri, barikatlar, uluslararası tugaylar, boğa güreşleri, gözlerde gizli hüznün, güneşin altında yanan meydanlar, zamanın o acımasızca tükenişi.

İspanyol İç Savaşı, günümüzdeki kimi çelişkileri de anlamamızda bize yardımcı oluyordu. Bay Jiang'ın hep dediği gibi, herhangi bir iç savaş durumunda cephelerin nasıl oluşacağı konusunda bize yol gösteriyordu. Söz konusu olan, şu geçen yüzyılın bize öğrettiklerinden yola çıkarak, başımıza gelenlerin bir özetini çıkarmak, sözelimi Madrid'i açmaktı, yaşananlardan ders almak gerekiyordu kesinlikle. Franco, paralı askerlerle birlikte Kral'ı geri getirmek için savaşıyordu. Anarşistler ise, yasal Cumhuriyet yönetiminin yanında yer aldılar. Stalin bile, komünistleri yönlendirerek bu durumu baltalamaya çalıştı. Sonuçta, bugün bile durum değişmiyor, bir yanda halktan yana, özgürlükten yana güçler, öte yanda her türden gerici, faşist ve tutucular.

Biz yine o günlere geri dönelim. Madrid buğulu, buruk bir erik tadındaydı. Şaraplar hoştu, meydanlar güneşin altında yanıyordu, kadınların esmer boyunlarında, göğüslerinde, kollarında, bileklerinde, takılar, küpeler, zincirler, ilginç gerdanlıklar, kalın bilezikler, yüzükler, sonra dükkânların önünde bakır kazanlar, eski hançerler, masmavi vazolar, duvarlara asılı küçük çanlar, bronz canavarlar, renkli şemsiyelerin altındaki masalarda, küçük küçük tabaklarda lezzetli mezeler... Oysa sokaklar farklıydı, sanki her şey biraz düşmancaydı, ne de olsa Franco henüz iktidardaydı, ama hiçbir şey umurumda değildi. Sözümlü ettiğim işte bu inanılmaz zamanlarda, uzak çağrılar, titrek yansımalarla, küçük pırıltılar ve rüzgârın sessiz vuruşlarıyla, yönümü bulmayı başardım. Aslında kısa bir an bile onu yitirdiğimi hiç düşünmemiştim. O, öylece, olanca berraklığıyla, orada, önümde uzanıyordu. Bunun açıklanması olanaksız bir duygu olduğunu biliyorum, ama gündelik yaşamın en ince ayrıntısını bile dönüştüren canlı bir yaşam alanı vardı. Ben de binaların şu beyazına, göğün mavisine doğru, şu geniş parkın koyu veya açık yeşiline doğru, deniz kabuklarına ya da müzelerin loş salonlarına doğru doyumsuz bir hevesle yürüyordum. Kül rengi heykellerin üzerindeki anlaşılmaz yazıları her geçişimde yeniden okumaktan bıkmıyordum. Sanki zama-

nım sandığımdan da boldu, ara sıra da birden içime düşen bir bozgun duygusu. Bir süre orada, daha uzun bir süre şurada ve çoğu kez hiçbir kaygı duymadan kendimi zamanın akışına bıraktım. Geniş merdivenleri tırmanırken soluklanıp düşüncelere dalmak ya da serin avlularda kitap okumak olanaklıydı. Neden-siz yere durgunlaşmak ve bir rıhtımda ya da iki eski binayı ayıran dar bir sokakta bir süre beklemek. Sonra bir caddenin kıyısında oyalanarak yürümek ya da olmadı uzun uzun pencerelere, kimi kez iç içe geçmiş çatılara, kentin oluşturduğu karaltıya, gökyüzüne bakmak. Bir kentin çevrelediği doğa ilginçti, bütün büyük kentleri ortasından yaran bir ırmak vardı, Manzanares ölü gibi akar, güneş yavaşça devrilir, heykellerin kaidesindeki açıklayıcı yazılar artık okunmaz olurdu. İşte o zaman anlardım, geçmişten kaçış yoktu. Arkamda bir boşluk vardı, önümde bir bilinmezlik, öylece yürüyordum. Konuşacak bir şeyler bulamadığımda susuyordum. Sevmekte ve ölmekte çok daha yetenekliydim. Bir ülkeden koparıldığımda hiç umursamadan çekip gidiyordum, nasıl olsa haritalar bana benzeyen insanların bulunduğu, bana kucak açan yeni bir yeri kesinkes gösteriyordu.

Çoğu kez bir ülkeden ayrılmam için, sıkılmam ve bunalmam yeterliydi. Böylece İspanya'dan Fas'a geçtim. Uzunca bir süre Meknes'te kaldım. Dağ havası iyi gelmişti. Sonra Rabat'ta, karanlık bir kervansarayı andıran bir öğrenci otelinde kaldım. Yan odada kalan komşum bir milletvekili olduğunu ileri sürüyordu. Kralın politikasıyla uyuşmadığı için görevden uzaklaştırılmıştı. Sonra Fas kentine gittim. Birkaç hafta sonra da trenle Cezayir'e gitmek üzere yola çıktım.

O yıllarda Fas ve Cezayir bir tür savaş halindeydi. Sanırım birtakım sınır anlaşmazlıkları vardı. Trenden inip pasaport denetiminden geçtiğimde, bir görevli karanlığın içinde bir yerleri göstererek yürümemi söyledi. Karanlıkta ölgün bir ışık görene dek yürüdüm. Sonunda Cezayir sınır karakoluna varmıştım.

Cezayir'de, gelenekleri ve güçlerin karşı karşıya gelişinden ülkeme çok benzeyen bu ülkede, İspanya İç Savaşı konusunu yeni baştan düşünecektim. O yıllarda Cezayir Ulusal Kurtuluş Hareketi henüz güçlüydü. Çeşitli siyasal deneyimlerden yararlanarak iyi kötü durumu idare ediyorlardı. İlerleyen

yıllarda Afganistan'da savaşmaya giden İşlamları militanlar ülkelerine değişik düşüncelerle dönecek, bu da yönetimin başını epeyce ağırtacaktı. Daha sonraları, yerel idarelerde güçlenen bu hareketi bastırmak iki yüz bine yakın insanın yaşamına mal olacaktı.

Başkent Cezayir'de, başkonsolosluğumuz bir tepedeydi. Kent, ayaklarımın altında uzanıyordu. Pasaportumu geçici bir süre uzattılar. Yine de ilk kez bir lkemin olmadığı, bu koskoca evrende yalnız olduğum gibi bir duyguya kapıldım. Tunus'a ve oradan da gemiyle Sicilya'ya geçtim. Sonra bir gece treniyle Brindisi'ye vardım, oradan da gemiyle Atina'ya. Yunanistan'da generaller henüz iktidardaydı. Yine de taşıdığım pasaporttan ötürü herhangi bir terslikle karşılaşmadım.

Gemiyle Girit'e gittim. Hanya'da, bir gece o küçük limandan bunalınca yeniden Atina'ya döndüm. Atina, alışkanlıklarımı anlayışla karşılayan bir kentti, yiyecekler, içki, gece yaşamı ve iklim. Sanırım biraz da bu yüzden, orada uzunca bir süre kaldım. Sonra, yıllar sonra, kendi lkemden ayrılmak zorunda kaldığımda –tamam, kovulduğımda– bunu anımsayacak, duyduğum özlemi bastırmak için zamanımın çoğunu Yunanistan'da geçirecektim. Yine de, o günlere daha vardı, bütün bunların anı olmasına daha vardı, o zamanlar geleceğin bize ne getireceğini ngremiyorduk. Bilebilsek, belki elimizde olanla yetinmeyi de ğrenebilirdik.

Sonunda Londra'ya gitmeye karar vermiştim. Benim için her şey sanki zamandışı bir dinginliğe bürünmüştü, belki yalnızca serüvenler ve rastlantılar bunun dışındaydı. Ne yapalım, o kadarı da gerekliydi bu bıktırıcı, eksik yaşamı, her şeye karşın srdrebilmem için. Yine de bir gün, bunu biliyor ve bekliyordum, gerçek çoşkuyla dolu gösteri geceleri, şenlik ateşleri, binlerce cambazın katılacağı büyük bir sular karnavalı, yeni ve bildik kahramanlar olacaktı, hayır, şimdilik belirgin bir adları yoktu, ama gösteri, o gün geldiğinde, saatler boyunca, sanki kendiliğinden gelişen bir oyun gibi sürecekti. Biliyordum, günün birinde, bundan hiç kuşkum yoktu, utanmaz ve hafif, kendi bedenlerinin bilincinde, yalın, ince, arsız ve azıcık küstah, sayısız kadın gizlendikleri yerden çıkacak, bu şenliğe

katılacaktı. Çok şey değişecekti, canımın çektiği yere gidecektim, kendi ülkeme, istenmediğim, kovulduğum yere, oraya dönecektim, belki de bana kucak açan buraya, yani şimdi bulunduğum yere. İşte sonuçta bugün, biliyordum böyle olduğunu, açıkçası yanılmamıştım. Yine de o günleri özlüyordum.

5.

Hemen her zaman, ilk gelişimden kısa ziyaretlerime, umutsuz kaçışlarımdan uzun konaklamalarıma, Londra'nın bir kent olarak önüme serilen baştan çıkarıcı görünümünün beklediğimden çok daha fazlasını sunduğunu düşünürüm. Kuşkusuz çoğu kez karamsarlığa kapılmamız için o elinden gelen her şeyi yapıyor. Her şeye karşın, bu kentin büyüğü asla bizi bir başımıza bırakmıyor, neredeyse anlaşılmaz, akıldışı bir saygınlıkla dolduruyordu içimizi, böylece onu tanıyabileceğimiz, ona sahip olabileceğimiz yanılmasına kapılıyor, onu sonuna dek izliyor ve ardına düşüyorduk.

Özellikle ilk gelişimde, işgal evlerinde geçirdiğim şen ve şakrak günler, ancak işte böylesine olağanüstü bir özgürlük duygusu taşıyan bir kentte karşıma çıkabilecek insanları tanımamı sağlamıştı. Doğru yerde, zamanda ve doğru insanlarla karşılaşmak kolay bulunur bir şey olmadığı gibi, bu kentin bana verdiği, bakış açımdaki o genişlemeyi ve ruh esenliğini başka bir yerde bulabilmem olası değildi.

Bütün bu karmaşık nedenlerle Londra, ülkemden uzakta geçen günlerimde benim, bir anlamda zorla *koparıldığım* İstanbul'un yerine koyabileceğim ikinci bir yurt olmuştu. Gerçek işte buydu; bu *koparıma* kavramının içinde gizliydi, çünkü sonraları öyle kanayan yaralarla gelmiştim ki bu kente, yaralarımın sarılması, ruhumun iyileştirilmesi çok güçtü. Oysa uzak geçmiş çoğu kez unutuluyor, çünkü Londra'ya yıllar önce ilk kez geldiğimde, kaygısız bir gençtim.

Ülkemde belli konuların konuşulması hep sakıncalı olmuştu. Belki kendi aramızda konuşabilirdik, ama o zaman bile hep sivil polislerin gölgesi üzerimizde olurdu. Bu konuda yazdığım bir şiiri anımsıyorum, *alıcı bir kuş gibi gölgesi üstümüzde* adlı bu şiirde, denetleyici ve baskıcı bir gücün bizi yaşamın her alanında nasıl izlediğini anlatmış, devleti amansız bir yırtıcıya benzetmiştim. Fransa'da İrlandalılarla bu konuları özgürce tartıştıktan sonra, bunun Fransa'ya özgü bir durum olduğunu düşünmüştüm, yanılmışım. İngiltere'ye daha ilk gelişimde, tümüyle aynı olmasa bile, burada da, belli bir özgürlük duygusunun solunduğunu görmek beni çok şaşırtmıştı.

İngiltere'de sisli olan yalnızca hava değildi, toplumsal yaşam da öyleydi, ne de olsa buraya gelişim çalkantılı bir değişim dönemine rastlıyordu. O yıllarda kahvelerde, tren istasyonlarında, duraklarda, kalabalık hemen her yerde bırakılan bir paket kuşku uyandırır, hemen her köşede terörün dışlarını göstermesi kaygıyla beklenirdi.

O zamanlar Alan, Oxford'da öğrenciydi. Magdalene Koleji'nde hukuk okuyordu. Gidip onu görmek istedim. Ne de olsa Londra'ya gelişimde Alan'ın çağrısı da nedenlerden biriydi. Üniversitenin bulunduğu bu küçük kasabaya gitmek için tren yerine otobüsü yeğlemiştim. Nedenini şimdi anımsamıyorum, ya daha ucuzdu ya da saatleri uygundu. Belki otobüslerin kalktığı Victoria'nın kaldığım yere yakınlığı bile bir neden olabilir. Yine de sanırım oldukça gecikmiştim, çünkü vardığımda güneş batmak üzereydi. Alan'ın kaldığı yeri bulmam çok güç olmadı. Birlikte bir şeyler yemek için dışarıya çıktık. Her yer öğrencilerle doluydu, Alan bunlardan birkaçıyla selamlaştı. Yemekhane benzeri geniş bir yerde bir şeyler yedik.

Yemekten sonra, Alan beni bir arkadaşıyla tanıştırmak istediğini, bu öğrencinin Oxford'daki anarşistlerin önde gelenlerinden biri olduğunu söylemişti. Lider ya da önder gibi bir sözcüğü kullanmaktan özellikle kaçınmıştı. Eski bir kolejın tahta merdivenlerini sessizce tırmanmış, iyi aydınlatılmamış birtakım koridorlardan geçerek bu adamın odasına gelmiştik. Beni tanıştırdığı adam, sanırım Doğu mistisizminin durağanlığıyla, anarşizmin dinamizmini birleştirmeye çalışıyordu. Kendisine bir

bilge havası vermeye çalıştığı gözümünden kaçmamıştı. Adı yanlış anımsamıyorsam Michael'dı. Uzun uzun anlattı. Her şeye karşın, özgürlüklerin olmadığı bir ülkeden gelen benim gibi birisi için, bu iriyarı sarışın adamı, öyle oturmuş, o zamanlar bana saçma sapan gelen bütün o direniş öykülerini anlatırken dinlemek tek sözcükle büyüleyiciydi; arada bir o güzelim gözlerini iri iri açıyor, dinleyip dinlemediğimizi denetliyordu.

Çay içerken söyleşiyi sürdürmüştük. Michael bana bir önder için ne düşündüğümü sormuştu. Adamın elindeki pipodan yükselen mavi dumanları bir süre izledikten sonra, "Eğer bir insan sizden daha yetenekli, daha çabuk ve doğru karar verebiliyorsa, doğal olarak onu bir önder kabul edebilirim," demiştim. Alan beni onaylamıştı ama karşımızdaki adam bu düşünceyi pek benimsememişti. Sözüne ettiğim durumun hemen her zaman kolaylıkla değişebileceğini söylemişti. Sanırım benim nasıl bir ülkeden geldiğimi bildiği için beni üzmemekten özellikle kaçınmıştı. Alan beni savunmak istemiş ve benim yerime yanıt vermişti. Uzun uzun benim geldiğim yerdeki toplumsal koşullardan söz ederek, bir öndere niçin gereksinim duyduğumuzu anlatmıştı.

Michael sanki kendi kendisiyle konuşur gibi; "Tutku bizi sefaletlerin, yoksullukların üzerinden aşırıp direnmek ve yalnız yürümek konusunda yüreklendirir," demişti. Şimdi düşünüyorum da, ne kadar da doğru bir sözdü bu. Sonra sözlerini sürdürmüştü: "İnsanı alabildiğine ardı sıra sürükler, güven verir. En sonunda da size önderden vazgeçmeyi öğretir."

Sonra Alan'ın kaldığı yere döndük. Oldukça geniş bir öğrenci odasıydı burası, benim için yere bir şilte atarak yatak yaptı. Sabah bir dersi vardı, erkenden uyanmak zorunda kaldım. Alan kimseye görünmemem konusunda beni uyarılmıştı, sanırım öğrencilerin odalarında yatılı konuk ağırlamaları yasaktı.

Güzel bir gündü. Tek başıma çevreyi dolaşmaya çıktım, gece karanlığında yeteri kadar görememiştim. Kasabayı keşfetmek için oldukça hevesliydim. Aslında görecekle fazla bir şey de yoktu. Çevre çok ıssızdı. Öyle ki kısa bir an kolejlerin tümüyle tatilde olduğu gibi yanlış bir düşünceye bile kapıldım. Yalnızca yürümüş, hatta kasabanın dışına çıkmış, dönüşte bir süre sonra da önünden geçtiğim sayısız küçük dükkânı birbirine karıştırmaya

başlamış, sonunda hep aynı yerlerden geçmeye başladığımı anlayarak bir şeyler içmek ve dinlenmek için küçük bir yerde mola vermiştim. İşte gün böyle, zamanın tümüyle çok yavaş aktığı bir dünya içinde geçip gitmişti. Akşama doğru, Alan'la buluşmuş, bir yerde içtiğimiz birkaç kadeh içkiden sonra ona veda ederek yine otobüsle Londra'ya dönmüştüm.

Ne zaman liderlik savıyla öne atılan, sözünü ettiğim yalnızca geçici bir söz alma değil, açıktan açığa dayatan birisini görsen Oxford'da yıllar önce yaptığım o konuşma aklıma geliyor. Lider, önder, kılavuz, yönetici, başkan, nasıl adlandırırsanız adlandırın. Gerçekten de önderin her şeye karar verecek bir gücü olmalı mıydı? Peki, gereksinimimiz var mıydı böyle birisine? Sonraları bu konu üzerinde çok düşündüm. Kuramsal olarak bakarsak, bundan gerektiğinde vazgeçilebilirdi, ama bu hiçbir zaman sürekli olmuyordu, iktidar her zaman kazanıyor, düzen bunun üstüne kuruluyordu. Beklentiler bu yöneydi, birileri bizim yerimize karar vermeli, tüm araçlar da işte bununla uyumlu ve merkezin yönetimine yardımcı olmalıydı.

Her şeyden önce siyasi bir tutku ya da saplantı tümüyle toplumsallıktan uzak bireysel bir tutumdu, bir tür güdüydü. Özellikle de ikbal için duyulan şiddetli bir kaygının eşliğinde, bir biçimde siyasal yaşama kapılanlarda görülürdü. Bilinen en yaygın türlerinden biri, sonuna kadar gücü elinde tutmayı başarmak için duyulan karşı konulmaz arzuydu. Bunun için de inatla hep kavgayı sürdürme ve direnme isteği canlı tutulurdu. Önderin bu arzusunun, izleyicilerinin ya da başkalarının da arzusu olması için elden gelen çaba gösterilirdi.

Bir önderin ardına takılanların bunu niçin yaptıklarını anlamak gerekir, onlar bunun bir tür boyun eğme sayılması gerektiğinin pek de bilincinde değillerdir, bunun daha çok kendi özgür istençlerinden bilinçli bir vazgeçiş olduğunu düşünürler. Evet, belki de sorunun özü işte buradaydı, amaç çeşitli edimlerle, gerektiğinde bunu bir oyun gibi kurgulayarak üyelerin tümünü içine alan, içten içe gelişen bir coşku, benimsenebilir, karşı çıkılamaz, akla uygun bulunabilir bir adalet duygusunu gerektirdiği gibi uyandırmayı başarmaktı. İşte bunu başarmak için yola çıkan bir lider, yandaşlarını sürekli olarak şaşırtmanın gerekli-

liğini, sezgileriyle davranmanın erdemini bilir, tutumunu buna göre belirler. Onların, boyun eğmeleri, söylenenleri yapmaları ve sorgulamamaları için gerekli olan benliklerinde oluşturulacak yıkımı, kendilerine olan saygılarının ve güvenlerinin silinmesini ancak böyle benimsetebilir.

Bizimki gibi ülkelerde olaylar sanıldığından çok daha hızlı gelişirken, konumlar da hızla değişir. Sözcükleri çarpıtmayı ve gerektiğinde onları güç kazanmak amacıyla kullanmayı çok iyi becerirler, ama bahaneleri tükenip uydurdukları her şeyin bir yalan, yakıştırmaca ve balon olduğu anlaşılınca da her şeylerini yitirirler. Böylece en güçlü dönemini yaşadığı sanılan bir yönetici bile hızla devrilir. Genellikle de liderin ayağını kaydırıp yerine geçenleri de sonunda kaçınılmaz bir biçimde aynı sonuç beklemektedir, onlar da aynı yazgıyı paylaşırlar. Çevrelerini saran dalkavuklar hızla tutum değiştirir. Sonunda bir geri kalmış ülke politikacısı yalnız kalır ve anılarını yazmak için çalışma masasına oturduğunda meslek yaşamının ne denli kısa olduğunun ayırımına varır. Toplum, şaşılacak kertede kuşkulu ve kararsızdır, asla iktidardan düşen bir lideri desteklemez. Geçmişte kendisi için savaşırları korumak için parmağını bile kımlıdatmaz. Ne yazık ki düşen bir lider arkasında adaletli kurumların gücünü de bulamaz, düşüncelerini savunacak, hakkını teslim edecek yerel yönetimler, özgür üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve sendikalar yoktur. Sonunda yenilenler için –ki, kimi güçlü odaklar arkanızdaki desteği çektiği anda yenilir ve her şeyinizi yitirirsiniz– yapacak tek bir şey kalır, inzivaya çekilmek, bir tür emekli yaşamı. Böyle çekilenlerin büyük bir çoğunluğu, elinde avucunda kalan hatırı sayılır bir servetle, gözlerden uzakta, alçakgönüllü yaşamlar sürdürür. Artık hiç kimse onun sözünü etmez, onu yüceltmez. Kalabalığın arasında hiç kimse onun bir zamanlar güç sahibi birisi olduğunu bilmez. Komşularının bile bitişiklerindeki adamın bir zamanlar kendi sıradan düş güclerini aşan bir görkemi yaşadığından haberleri yoktur. Yine de ona karşı dikkatli davranır, eski gücünden geriye bir şeyler kalmış olabileceği kuşkusunu içlerinden atamazlar. Böylesine kendi gölgesinden korkan bir toplumunun bu aşağılanmanın öcünü alabilmek için geliştirdiği kendine özgü acımasızlıkları vardır. Tükenmiş,

yetkileri alınmış ve düşmüş birinden beklenen, yurtdışına kaçması ya da ölüp gitmesi değil, eski günlere özlem duymadan yaşamasıdır. Yine de bu durumla yetinmeli, asla yakınmamalı ve çoğu arkadaşının yaşamının görünür bir vahşetle sonlanmış olduğunu unutmamalıdır. Bu yargılarımın çok acımasızca olduğunu biliyorum, ama ne yazık ki gerçek işte buydu.

Londra'da kalacak bir yerim yoktu. Alan beni işgal edilen evlerde ortaklaşa bir yaşam sürdüren bir toplulukla tanıştırdı. O sıralarda özellikle boş olan evlerin işgal edilmesi, buralarda kendine özgü bir yaşam kurulması yaygın bir uygulamaydı. Mahalledeki evlerin çoğu terk edilmiş ve boştu. Kendi ekmeklerini yapıyor, evleri onarıp oturuyorlardı. Neredeyse kentin ortasındaki bir bölgede, sanki kırsal bir komün yaşamı sürdürüyorlardı. Ben de evlerden birisinin büyükçe bir odasına yerleştim. Burada, olağanüstü bir özgürlük duygusuyla dolu günler geçirdim. Bunun kişiliğimde bıraktığı iz yaşamım boyunca silinmedi. Sanırım bunda, o başkaldırı yıllarının Londra'sının yanı sıra, küçük bir köyü andıran bu çevredeki ortamın ve tanıdığım insanların da büyük bir etkisi olmuştu.

John, elektrikle ilgili işlere bakıyordu, sanırım gerçekte mimardı, ama bundan söz edilmesini sevmiyordu. Catherine'le birlikte yaşıyorlardı. Bir akşam beni evlerine yemeğe çağırdılar. Paul, marangozdu, neredeyse elinden her iş geliyordu. Mack kendi ekmeğini kendisi yapıyordu. Aslında fırını çalıştırıyor, bütün mahallenin ekmeğini o sağlıyordu. Bir tek Cecilia dışarıda çalışıyordu.

Bana gelince, daha önceleri hiç tatmadığım bu dayanışma ruhunu hemencecik benimsemiştim. Eşyaları olmasa da kendime ait bir odam vardı ve dostlarımın yardımıyla yavaş yavaş bu odayı döşedim. Dostlarım diyor, çünkü benim bu ortaklaşa yaşama gösterdiğim acemiliği daha baştan bağışlamış, beni kendilerinden biri yapmak için kolları sıvamışlardı. Bunu düşünsel anlamda değil, daha çok işlevsel ve yaşamsal anlamda söylüyorum, çünkü hiçbirisi gereğinden çok konuşmayı sevmiyordu. Paul benim için ahşap sandıklardan bozma güzel bir yatak yaptı. John'ın elektriği bağlamasından sonra beni asıl Paul'ün yaptığı masa sevindirmişti. Çünkü bir yandan yaşamı tanımaya çalışır-

ken, bir yandan da durmaksızın yazıyordum, sanki zamanı algılamamda bir değişiklik olmuştu, günler fazlasıyla kısa geliyordu bana, gecelerse asla yeterli uzunlukta değildi. Bacaların arkasındaki neredeyse tamtakır bu odada, penceremden görünen çatılara vuran yağmurun tekdüze sesini dinliyor, sanki yapacak başka hiçbir işim yokmuş gibi, uzayıp giden antenlere hüznle bakıp duruyordum. Artık yalnız yaşamaya, içimi saran ıssızlığa alışmıştım. İlk haftalarda, gazete, süt, tereyağı, şarap, kahve ve çay gibi, hani bizimkilerin üretmediği kimi gereksinimlerimi karşılamak için ara sıra sokağa çıkıyordum. Sonraları, yaşamı ve kenti keşfetmeye duyduğum merak giderek artınca, ben de çoğu kez eve dönmekten vazgeçip gelişi güzel ve aylak yürüyüşler yapmaya başladım. Dışındaki geniş dünyaya bakar ve sessizce büyüyen tanımsız bir şeylerin dal budak sarmasını, yeşermesini beklerdim.

Yürümeyi seviyordum, özellikle de yalnız başıma, sanki kafam çok daha iyi çalışmaya başlıyor ve içim coşkuyla doluyordu. Yaşamın o ana dek bilincine varamadığım güzelliklerini böyle anlarda keşfediyordum. Sanırım bütün bunların nedeni çoğu kez o yürürken duyulan, yüreğin atışlarıyla birlikte giderek yükselen yaşama sevinciydi. Nehrin suları, kıyıdan vuran ışığın tüm tonlarının; morun, mavinin, sarının, koyu yeşilin, kırmızının, laciverdin, kül renginin yansımalarıyla kıyılara vurur, çalkalanıp dururdu. Sonra, günbatımından çok sonra, nehrin kıyısında yürürken, karanlık ve bilinmezlik beni asla korkutmazdı. Yalnız değildim, en azından kent yalnızlığında bana eşlik ederdi.

Nehrin kıyısında, ya da boş caddelerde bir başına yürürken, geçmişini düşünür, kimi adları anımsamaya çalışırdım. Sevdiğim kadınlar, ihanetler, bana yardımcı olanlar, nefret ettiklerim. Kimi zaman sorular sorar, yanıtlamaya çalışırdım. Oysa anılar geçmişte kalmıştı, belleğimden silinmişti, özlediklerim bana uzaktı, çağrılarına ve beklentilerine asla yanıt veremezdi. Bu, kendi kendimle oynamaya çalıştığım bir tür oyundu. Uygun bir yere yerleştiremediğim bir anı beni huzursuz eder, her şeyi yeni baştan gözümün önünde canlandırmaya çalışırdım. Ancak bir süre sonra geçmişimde gizlenen bütün o anıların büyüğü birdenbire silinip giderdi: Çünkü nehrin üzerindeki görkemli köprülerden

birisine varmış olurdum, iki yanımda kıyı uzanır, karanlığın içinde silinip giderdi, işte şurada tanınmış bir bina, daha ötelerde de yeni bir köprü vardı. Böylece köprülerden herhangi birinin üzerinde bir başıma dikilip nehre bakarken, beni nasıl bir geleceğin beklediğini kestirmeye çalışırdım.

Solgun ışıklarıyla karanlık nehri canlandıran eski binalar ve ürkütücü boş depolar tümüyle düzmeceydi. Bu özentili, yapay dünya sanki bir film platosuydu, benim böyle duyabilmem için her şey önümde yeni baştan canlandırılıyordu. Oysa sonraları bütün bu bölge yeniden düzenlenmiş, şenlikli alanlara dönüşmüştü. Düşünüyorum da her kentin taşıdığı bunaltıcı hava gide-rek değişiyor, o zaman da insan söz konusu boğuculuğun ya da hüznün kentin görünüşünden çok, kendisinden kaynaklandığı kuşkusuna düşüyordu.

Hiç unutmuyorum, o ağır gökyüzü, sonunda geceyle birlikte yavaşça üzerinize çöker, ama sizi asla incitmezdi. Özellikle de yazları, güneşin ne zaman battığını, elektrik lambalarının ne zaman yandığını anlamanız olanaksızdı. Benim kentimde bu saatlerde el ayak yavaşça çekilir, çevre ıssızlaşırdı, öyle ki dalgaların üstünde salınan eski dubalı köprünün ölgün ışıklarının bile karanlık bir denizi aydınlatmaya yetmediğini anımsıyorum. Oysa burada, sanki özgürlüğün görünmez esintisiiyle parlayan yıldızlarla dolu bir gökyüzünün altında kıvançla yürür, bütün sıkıntılarınızdan kısa bir anlığına kurtulmuş gibi duyardınız kendinizi; çoğu kez de sık bastıran bir yağmurla ıslanan sokaklar sizden bağımsız kendi varoluşlarını yaşırdı. Çok geçmeden kentin yapay ama güçlü ışıklarıyla aydınlanan caddeler, solgun yüzlü kızlarla dolardı. Çevrenizdeki dünya sanki gündüzmüş gibi canlanır, tümüyle eğlenceden, devinimden ve elektrikten oluşmuş yabansı bir görüntüye sarınır, insanın kendisini uykuya gereksinimi olmayan ayrıcalıklı bir konumda duymasını sağlardı.

Niye gizlemeli, kentleri hep sevmiştim, evet, benim için hepsi sıra dışıydı. Hızla geçen zamanın ürkütücü hüznü; etkileyici mekânlar, koşuşturan insanlar. Biliyorum, gençtim, ama yine de kentin gizlediği kimi olumsuzlukları da görmezden gelemedim. Her biri yalnızca kendisiyle ilgili insanlar otobüsleri dol-

durmuştu. Sessiz, kapalı, hüzünlü. İnsanların başkalarına karşı böylesine ilgisiz ve yabancı davranmaları ürkütücüydü, –üstelik bana kalırsa, tıpkı İstanbul’da olduğu gibi, ilişkileri hızla renksizleşip çürüyordu– ama sürgünlerini bile yaşama sevinciyle dolduran, acımasızca devinen bu baş döndürücü kentte yaşam, her şeye karşın tümüyle esirgeyiciydi. Öyle ya da böyle, işte burası Londra’ydı, eski ve yorgun bir imparatorluğun başkentiydi, diyeceğim dünyayı simgeleyen bir merkezdi. Yoruluncaya dek ırmağın kıyısında yürüyordum, tekdüze binaların üzerine yavaşça düşen o hüzünlü karanlığı, kentin derinden duyulan sesini seviyordum, yağmurla ıslanmış boş caddelerin üzerinde sessizce kayan gece otobüsleri.

Giderek paramın azaldığını görüyordum, ama yine de belirgin bir sıkıntı ya da bunalım içinde olduğumu söylemek zordu, bu türden güçlükler kimin umurundaydı ki. Yine de ara sıra, ne zaman kendimi güçsüz duysam, karnım aç olsa ya da yağmurda ıslansam, küçücük kaygılar bile sarsılmama yetiyordu, pound hesabımı yeniden gözden geçiriyordum, tamam, durum o denli kötü değil, paramın birkaç aydan daha uzun bir zaman için bile yeteceğini umuyordum, olmazsa bütçemde yeni bir sıkıntı, ama henüz erken.

Baskıcı bir toplumun saldırılarıyla yaralanmış bilincimin bu özgür yaşama alışabilmesi için uzunca bir zaman geçmesi gerekeceğini düşünmüştüm, ne de olsa kentin işgal edilmiş bu küçük bölümlerinde, deneysel bambaşka bir dünya yaşanıyordu. Burada, kentin ortasındaki bu ayrıksı küçük köyde, bu mahalledeki yaşamda kendine özgü diyebileceğimiz bir düzen vardı, ama korkarım gerekli uyumu sağlamayı başaramayacak, bütün alışma çabalarıma karşın, bu asla benim düzenim olamayacaktı. Biliyorum, neredeyse düşlerimin ötesinde diye nitelendireceğim bir şeydi ve anılarımda hep öyle kalacaktı. Büyük kentlerde çoktan ayrı, kişisel ya da bireysel öğelere indirgenmiş diyebileceğimiz bir düzen, sanırım burada giderek daha da yalınlaşmıştı. İşin aslına bakılırsa bütün bu insanların bilinçli bir seçimi de değildi bu. Onlar bu noktaya anarşizmin kuramını bilerek gelmemişlerdi, gerekçeleri çok daha yalındı, kendi istedikleri zaman ve kendi gereksinimlerini karşılayacak, kendileri için yeterli ola-

cak bir çalışmayla varoluşlarını nasıl sürdürebilirler, işte yalnızca bunun arayışı içinde olmuşlardı. Bu yüzden de bu insanlar, köklerini hiçbir topluluk ya da yerden almıyordu ve tıpkı benim gibi, hiçbir düşünce ya da kuramla bir bağlantıları yoktu.

Aslında o yıllarda, benim de bu konularla gerektiği gibi ilgilendiğim söylenemezdi. Londra'da, işgal edilen evlerde yaşadığım günlerde anarşistlerin *sadeleşme* çağrıları konusunda en küçük bir düşüncem bile yoktu. Bütün bu konuları Alan'la tartışacak, içimde uyanan merakın yatışması ve bilgilenmek amacıyla sayısız kitap okuyacaktım. Kuşkusuz bütün bu görüşlerin ne denli önemli olduğunu anlamam çok daha sonraları gerçekleşecekti. Anlaşılan içimde küllenmiş başkaldırı canlandırılmayı bekliyordu, en küçük bir esintide harlanmaya, alevlenmeye hazırıldı. Yıllarca nasıl daha az çalışarak geçinilebilir ve bunu nasıl başarabilirim, ben de hep bunu düşünmüştüm. Bunu insanın yalnızca kendi yaşamında uygulaması çok zordu. Televizyon ya da telefon gibi araçlardan uzak kalması yetmiyordu. Kuşkusuz inzivaya çekilmek başka bir şeydi, insan bunu bir köyde, ya da bir dağ başında yapabiliirdi ama bir kentte bu güçtü. Aslında tüketim araçları giderek ucuzluyordu, sözgelimi çamaşır makinesi, buzdolabı gibi yaşamı kolaylaştıran araçlar. Yine de bunun genel yaşam içinde bize neye mal olduğunu düşündüğümüzde yanlış giden bir şeyler vardı. Elektrik ve telefon bir yandan yaşamımızı kolaylaştırırken bir yandan da bizi bağlayan, kımıldamamızı zorlaştıran ağırlara dönüşüyor, bağımlılığımızı artırıyordu.

Daha sonra Tolstoy'un bu konu üzerine düşündüğünü öğrenecektim. *Zamanımızın Köleliği*'nde insanların özgürlüğü ve yaşamları pahasına gerçekleşecek ilerlemelere karşı olduğunu ileri sürmekteydi. Geçen yüzyıl başlarında, Tolstoy'un aydınlara *sadeleşme* çağrıları, sanatçılara sanatı bir zevk değil de insanlık yaşamının, insanların bilincini duygu yoluyla ortaya koyan aracı sayma yolunda çağrıları, batılı çevrelerde Tolstoy'un devlet karşıtı düşüncelerinden bile daha çok ilgi görüyordu. Buna karşın Tolstoy yaşamın daha bolluk içinde olmasına önem vermemişti. Endülüslü köylü anarşistlerde olduğu gibi yalnızca ve her şeyden elini çekmiş bir yaşantı ahlaki bir ülküydü onun için. Bu noktada Proudhon'a olan benzerliği önemliydi. Proudhon da

köylü kanı ile onur duyardı. Özgür köylü yaşantısını amaçlamak, Proudhon'un toplumsal ve siyasal düşüncesinde biçimlendirici bir etken olmuştu. Gerçekten de bütün bu görüşleri anlamak kolay, ama uygulamak zordu. Belki o geçmiş yıllarda ve küçük bir köyde uygulamanın görece daha kolay olacağı düşünülebilirdi; ama ben modern bir kentte yaşıyordum ve bundan vazgeçmeye de hiç niyetim yoktu. İnsanlar hep daha yalın bir yaşamın özlemini çektiklerinden söz ediyorlardı, ama bence bu konuda asla içten değillerdi. Gerçekte, daha derinlerde yatan asıl karmaşaya dönmek istedikleri için sırtlarındaki bu ağır yükten kaçıp kurtulmak istiyorlardı.

Alan ara sıra kente geldiğinde bana da uğradı. Akşamları gidip kafayı çeker, tartışırdık. Bir keresinde yüzüme baktı ve Lenin'le Kropotkin'in birkaç kez buluştuklarını, bilip bilmediğimi sordu. Alan'ın bunu sormadaki amacı işçi iktidarının gerçekte işçiye karşı olduğunu kanıtlamaktı. Bunlardan birinde Kropotkin Lenin'e işçi sendikalarını yasaklamalarının ileride elli yıl sonra başlarına dert açacağını söylemişti. Gerçi Çin'de grev hakkı vardı ama orası da köylü bir ülkeydi. Neyse o sırada ona karşı çıkmış ama gerçekte içten içe ona hak vermiştim. O sıralarda bunu Alan da bilmiyordu ama çok sonraları Polonya'da ve Sovyet Rusya'daki bütün gelişmeler onu doğrulayacaktı.

O yıl boyunca böyle sayısız gece yaşamış olmalıyız. Bir başka buluşmamızda, Alan bana *felsefi anarşizm*'den söz etmişti. Böyle bir ayrım olduğunu hiç bilmiyordum. Anarşistler hep sağa sola bomba atan insanlar olarak bilinir, bunun böyle kendi içine dönük, yalnız felsefi düşünceyle yetinen bir yaklaşımı olduğunu kesinlikle daha önce hiç duymamıştım. Alan, bana Godwin'den söz etmiş, onun Shelley'i, sonra döneminin diğer şair ve yazarlarını nasıl etkilediğini anlatmıştı.

Londra'dan ayrıldıktan sonra Alan'ın izini yitirdim, İngiltere'ye daha sonraki gidişlerimde onu aradım ama onunla ilgili en küçük bir bilgiye bile ulaşamadım. Şimdi ara sıra o günleri düşünür, ne yaptığını, yargıç mı yoksa bir avukat mı olduğunu sorarım kendime. Yaşam denilen bu uzun yolda izini yitirdiklerimden ötürü büyük bir pişmanlık duyarım.

Şimdi düşünüyorum da, pişmanlıkların yaşamımda hep belirleyici bir önemi olmuştu. Kaçırılan olanakların öyle ya da böyle insana hep koyduğunu, insanın bunu düzeltilmesi ve yerine koyulması olanaksız bir şey olarak algılayıp yitikler bölümüne yazdıktan sonra acısını hiçbir zaman içinden atamadığını anlıyorum. Bunlardan biri de Paris'te tanıdığım Nancy'yle ilintili olanıydı. Nancy Kanadalıydı, bu yüzden az da olsa Fransızca biliyordu. Paris'te eğlenceli günler geçirmiştik, uzun yürüyüşlerimde bana eşlik etmişti. O akşam, dışardan yeni dönmüştük. Nancy çift katlı yatağın üstünde, bense altında yatacaktım. Uyu-yanların horultusu, sevişenlerin mırıltısı, iki ranza arasındaki dar alanda çarpışmıştık. Burası bana yatılı okul yatakhanelerini anımsatıyordu, ama kaçma isteğinin bununla ilgili olduğunu sanmıyorum. Nancy gözlüğünü çıkarmış, gözlerini kırıştırarak, öpmem için bekliyordu. O anı hiç unutmadım, ne zaman bir pişmanlıktan söz edilse, o anı yeniden anımsarım.

Bir başka pişmanlığı da sonraları İstanbul'da yaşayacaktım, ama bu Nancy'yle gerçekleşmeyen aksine benim elimde olan bir şey değildi. Renan'la, ilk kar yağışında, birlikte uzun bir yürüyüş yapmak, sonra birlikte içmek için birbirimize söz vermiştik. O yıl İstanbul'da hiç yağmadığı kadar çok kar yağmıştı, neredeyse bir hafta boyunca karın hiç erimeden yığıldığını anımsıyorum. Yine de ilk kar yağışında birlikte yürümeye söz verdiğim Renan'la o gece bunu gerçekleştiremedim, çünkü gizli bir eylemin hazırlıklarıyla uğraşırken tutuklanmıştım. Kuşkusuz sonraları, ağır bir hastalık geçirdiğim gibi bir gerekçeye sığınmış, gerçeği Renan'a hiçbir zaman söylememiştim. Büyük bir arkadaş topluluğuyla içmeye gittiklerini biliyordum; o gece yitirdiğim bir şey olmadığı konusunda sonraları Renan'ın gösterdiği çaba, beni düşünerek eğlenemediğini söylemesi, ne yazık ki hiçbir şeyi değiştirmeye yetmeyecekti. Bütün bu sözler beni yatıştırılmaktan uzaktı. Kafamda o geceyi allıyor pulluyor, bir daha asla öyle bir gece yaşanamayacağını düşünüyordum. Kuşkusuz karda sayısız kez yürüdüm, Renan'la da, başkalarıyla da, yoğun bir karın yavaşça yağdığını izleyerek içtiğim başka geceler de oldu, ama tutuklu olduğum için yaşayamadığım, Renan'la yürüyüş yapmaya gidemediğim o geceyi hiçbir zaman unutamadım.

Cecilia'ya yakınlaşma çabalarım bir sonuç vermiyordu ama bunun neden kaynaklandığını bugün bile bilmiyorum. Sanırım yaşamım boyunca bu konuda, arzularımı dışa vurma konusunda hiç başarılı olamadım. Sonunda bu, bir gün, hiç beklemediğim bir anda oldu. Cecilia işten dönmüştü, onun odasında Leonard Cohen dinliyorduk. *Suzan* adlı parçasını. "*Suzan takes you to the river.*" Birden bana doğru uzanmıştı öpmek için. Paris'te, Nancy'yle yaptığım hatayı yinelemedim.

Cecilia benimle birlikte Hindistan'a gitmek istiyordu. Herşeyin ertelendiği bir yaşıyordum, ama neden ülkeme dönmeye karar vermiştim, bilmiyordum. Ülkeme döneceğim duyulduğunda, arkadaşlarım benim için bir veda yemeği düzenlemişti. Ayrılmamdan bir önceki akşam, hepimiz John'la Catherine'in evinde toplanmıştık. Mack gece için yaptığı özel ekmeklerden, Cecilia ise sevdiğimi bildiği şaraplardan getirmişti. Alan bile bu gecenin onuruna Oxford'dan gelmiş, bana anarşizmle ilgili bir kitap armağan etmişti. Onların bu içten tutumları beni etkilemişti. İlişkilerimde yaşadığım o olağanüstü beceriksizliğe karşın, gidişimi hoş bir anıya dönüştürmek isteyen arkadaşlarım olması doğrusu güzeldi. Yine de onların bu coşkusunu paylaşmakta güçlük çekişim beni içten içe utandırmıştı.

Sonra evden Alan ve Cecilia'yla birlikte çıkmıştık. Yakındaki bir barda, birlikte birkaç kadeh daha içtikten sonra Alan Oxford'a dönmek üzere ayrılmıştı. Sonra geceyi birlikte geçirmek üzere Cecilia'ya gitmiştik. Neler konuşulmuş, neler umulmuştu, bizi bekleyen yazgı nasıl bir şeydi. O geceyi hiçbir zaman unutamayacak ve acısını hemen her zaman çekecektim. Yıllar sonra bir gün ona Trafalgar'ın köşesinde ırkçılığa karşı bir gösteride rastlarsam ne yapacaktım, nasıl davranacaktım. Oysa daha henüz bütün bunlar puslu bir geleceğin gölgeli uzaklıklarında saklıydı; ama karın beyazlığında ışıldayan bu soğuk, sessiz Londra gecesinin ise ayrılığın kırgınlığını da içeren dingin, cansız bir havası vardı.

O zamanlar Manş'ın altından tünel geçmezdi. Londra'nın kuzeyinden bir trene bindim. Denizden esen sert rüzgârlara açık, karanlık bir rıhtımda gemi, sanki yalnızca beni bekliyordu. Gece yarısı yola çıktık. Gemi, Rotterdam'a yanaştığında gün

daha yeni ağarıyordu. Açık bulabildiğim bir kahvede, uykulu ve yorgun yüzlü üç beş kişi bekliyordu. Kahvenin ölgün ışığı sonunda puslu bir güneşin ışığıyla silindi. Ben de Amsterdam'a gitmek üzere trene bindim.

Amsterdam'da bir haftaya yakın kaldım. Son günlerimde kar yağdı, kanalların çevresinde güzel manzaralar oluştu. Yola çıkacağım günün gecesinde korkunç bir tipi vardı. *Salvation Army*'nin koğuş biçiminde düzenlenmiş odası iyi ısıtılmıştı ama bir türlü uyuyamadım. Sabahleyin erkenden kurallar gereği uyandırıldığımda birden koparıldığım düşümde Cecilia'yla uğraştığımı belli belirsiz anımsıyordum. Dışarıda hava temiz, soğuk ve güneşliydi, akşamüzeri *magic bus*'la İstanbul'a doğru yola çıktık.

6.

Bir devrimci, başkaldıran bir insan olarak yaşamımın *olağanüstü* tanımlamasını hak ettiğini hiçbir zaman düşünmedim. Tam tersine, hep olduğu gibi, toprağın derinliklerinden gizlice akan bir suyu andırıyor ve korkarım kimi alışıldık örnek biçimlere de oldukça bağlı kalıyor. Ne yazık ki böyle bir direniş yolunu seçenler bunun sonuçlarına da katlanır; bizimkine benzeyen ülkelerde her şey kuraldışıdır ve istenmeyen sonuçlara yol açar.

Seçilen bu aykırı yolun bitiminde er ya da geç herkes bir biçimde yenilir ve yenilenler için, her şeyi bırakıp yurtdışına kaçmaktan başka yapılacak hiçbir şey kalmamıştır. Bunun ise anlamı şudur: Sonu belirsiz bir karanlığa, çok daha uzaklarda ürkütücü bir uyumsuzluğa açılmak, amaçsız bir boşluğa düşmek.

Böylece, bir tür sürgünlüğe yollandığımız değişik uzak ülkelerde, geleceğe yürüme olanağının elimizden alındığı tanımadığımız bir çevrede, geçmişimizden kopuk, ama bir yandan da bu geçmişe özlemle bağlı göçmenler olarak, değiştirmeyi belki hiçbir zaman başaramayacağımız boynumuza asılı bir yabancı yaftasıyla, içine sıkıştırıldığımız bir tekdüzeliği yaşamak zorunda kalırız.

Bir konuda başarılı olmak gibi bir düşünceye hiçbir zaman kapılmadım, böyle bir yaklaşımdan hep uzak durdum, hem bu, hep öyle söylendiği gibi de değildir, insan alkış almayacağı, seyircisi olmayan kimi işlerde de kendince bir başarıyı yakalayabilir. Gerekeni, tam da gerektiği yerde ve zamanda, gerekli kişilerle yaptık; kimi işler özveri ister, yürekten bir çaba ister, işte hepsi

buydu. Bunu bir yatırım olarak düşünmedik, daha ihanetler başlamamıştı, geleceğe duyulan güven karşılıksızdı.

Ayrılıklar, geri dönemeyişler, kimi sabahlar yalnız uyanışlar zordu. Yine de dünya bizi büyülüyordu ve ne denli çok sevinç, coşku, öte yandan da ne denli çok yoksulluk ve aymazlık vardı, bu arada çıldırtıcı serüvenleri de unutmamalı, ama yaşadık ve geçip gitti. Eziklik duyup hayıflanmak bana göre bir şey değil. Peki, en küçük bir suçluluk duyduğum mu? Sanmıyorum.

Yıkımlar, öyküler, yükselme, yenilgi ve geri çekilme. Sonra yeni hastalıklar, yorgunluklar, yanlışlıklar, ihanetler, aşklar, ayrılıklar. Kaçış, kavga ve direniş, üstelik birçoğumuz için hâlâ sürüyordu bu. Peki bunlar bilinebilir miydi, şimdi geçmişe baktığımda, bu durduğum geçici, garip ve kaypak noktada, her şeyi bildiğim söylenebilir miydi? Üstelik de bütün bu anıların zamanın yıpratıcı etkilerinden kendilerini koruyabildiğini kim gönül rahatlığıyla ileri sürebilirdi ki?

İnsan topluluğu böyle gidiyordu işte, kimi zaman bencilce, hani kendisi işin içinden gerekirse sıyrılıp kurtulsun ve sonra da durup dünyanın bu ölçüsüz bağışlayıcılığına şaşırıp kalsın. Yine de, hiç olmazsa kendimle baş başa kalabildiğim zamanlarda, beni geçmişe ve ülkeme bağlayan bütün o karmaşık ilişkileri, geride bıraktığımı sandığım bütün o küçük kaygıları, artık önemsemediğimi söyleyebilseydim. Geçmişle ilgili artık en küçük bir sorumluluk bile duymadığıma kendimi inandırabilseydim.

Bunu sayısız kez denedim. Hele bir keresinde, sanırım sarhoştum, belki ot içmiştim. Bu yüzden de elimi öylesine ileriye doğru uzattığımda gördüğüm yine yalnızca elimden başka bir şey değildi. Ağaçlar esen rüzgârda dalgalanıyor, toprağa sıkıca sarılıyorlardı, açıkçası onlar da gerekenin ne olduğunu biliyor, koparılmamak için çaba harcıyorlardı. Söze başlamak için gırtlığımı hafifçe temizledim ve birden uzak çanların sesini duydum. Hayır, hiçbir şey olmamıştı, görkemli bir biçimde ölmüştüm ve çok yaındı bu. Belki de bir düşte ölümümü görmüştüm. Birden bir sızı, denizin dibine batıyordum, korku ve acı, ama gerçekte bunların hepsi yaşamla ilgiliydi. Beynim sızlıyordu, batarken beni gören olmamıştı, yavaşça derinliklere gömülüyordum. Sanki bayılma-
dan önce bilincine varmam gereken bir şeyler varmış gibiydi.

Sonunda uyanmış ve kendime gelmem için, aynı anda her yerde olan, bacaklarımı, başımı ve kollarımı tutmam gerekmişti. Bir yerlerde azıcık yorgundum, çimenlere uzandım, sonra ağaçların arasında duygulu bir ölüyle dans ettim. Aslına bakılırsa benim için bu birdenbire canlanan bir imge olmuştu. Sizin duygulu ölümünüz, sevgili dostum, bu ölümün tadını çıkarın, işte size armağan olarak sunuluyor. Birazcık özgürlük, ezilenlerin acıları, anıların unutulması için bunca çaba ve ne kadar da çok öykü. Alacağımız bir soluk hava için, gönlümüze göre doğanın içinde sessiz bir köşe için ne de çok öykü, yalnızca uygun bir sarsıntı ve hiç beklemediğimiz denli uyanıktık, kalabalıkların içinde bir düş gibi yolculuk ediyor, kendimizi gizliyorduk. Durumum o denli şaşırtıcı ve anlaşılmazdı ki birden gülmeye başladım. Benim için asıl dayanılmaz olanı da, çevrede ne varsa, hepsinin benimle birlikte katıla katıla gülmesiydi. Yaşam bir düştü, bu konuda benimle tartışmayıp bana katıldığı için Ece'ye gönül borcu duyuyordum. Çok sonraları, Amsterdam'a giden bir uçakta, Ece'nin sağ elini tutup bu konudaki düşüncelerimi anlattığımı anımsıyorum.

Çoğu kez de, zamanın büyüsunü yakaladığımı sanıyordum, özellikle uzun bir günün sonunda, günbatımında. Kimi zaman da, ama bu oldukça seyrek, sabahları erkenden, gündoğumunda. Akışı kısa bir an durdurduğumu sanmaktan ileri gelen sıradan bir yanılsama değildi bu; dünyanın ve yaşamın özünde saklı olan saflık, doğallık açığa çıkıyor, görünür oluyordu.

Bu, bir kez Akdeniz'in kıyısında gelmişti başıma, o sabahı çok iyi anımsıyorum. O akşam uzun süren bir yemekten sonra kaldığımız pansiyona dönmüştük. Kendimizi yatağa attığımızda pencereden ay ışığı vuruyordu odanın tabanına. Sevişmiş, sonra da uyumuştuk. Bir ara uyanmıştım, tamam, odadaydım, yanımda bana sarılmış uyuyor, sık sık yüzüme sürünen saçları deniz kokuyordu, işte bu gerçekten de çok güzeldi. Yeniden uykuya daldığımı sanıyorum. Sabaha doğru garip bir düş görmüş olmalıyım, birden büyük bir sıkıntıyla uyandım.

Belki de düş görmeyi sürdürüyordum, gecenin hızla akan görüntüleri, uzaklarda, göz alıcı bir anılar çemberiyle, büyük bir kıvılcım bulutuyla birleşiyordu. İşte bedenim oradaydı, sessizce yatıyor, ama beynim hızla çalışıyordu, kendimle, bedenimle ilgili

çok az şey bildiğimi düşünüyordum, yine de bellek uyanık kalıp sonuna dek izlemekte güçlük çekiyordu. Sonunda karar verilmişti. Oysa bulut hemen orada bekliyordu. Peki ama hangisi benim için gerçek bir sığınaktı, şu oda mı, yoksa içine sıkıştığım bu beden mi? Sanki çevremdeki her şey başka bir gezegenden gelmiş gibi, bu sis mavisi bulutun içinde yüzüyor, görüntüler hızla akıp geçiyordu. Bilincin sınırları genişliyor; günün ağarmasına az bir zaman kala belleğin cenderesinde uğursuz ve soluk anılar sanki gürültülü bir müzik eşliğinde tepiniyordu.

Bizim gibi, ülkesinden koparılmış insanları düşünüyordum. Çok uzun bir süredir kaçak yaşama alışkın olan o insanların bir gerilim romanını andıran gerçek yaşamlarını. Onların kurgusal yaşamını düşünüyordum; sayısı belirsiz kimlikler, koruyucu örtüler, kaçışlar, çabuk yitişler, ayaküstü aşklar, ketumluk, gizlenmeler...

Düşünce ve tasarım Bay Jiang'ındı, belki birazcık da benim katkım vardı bunda, en azından kısmen geliştirmiş olabilirim. Değil mi ki hepimiz işlediği kusur ve suçlardan ötürü yeryüzüne dağılmış serseri gezginler, kaçaklardık, o zaman bizleri kut-sayıp yazgısını yönlendiren, gerektiğinde kollayan bir *kovulmuş-lar tanrısı* da olmalıydı.

Orada, hemen yanı başımda Ece olup bitenden habersiz, uyuyordu. Ece'ye her şeyi anlatmak için dayanılmaz bir istek duyuyordum. Aramızda giz kalmamalıydı, bu uzun bir iç dökme olmalıydı. Odada, tam karşımda duran şey bir ayna, orada odanın yalnızca bir bölümünün yansıdığını görüyordum, ama sanki hem bana çok yakın, hem de daha şimdiden aramızda aşılmaz bir uzaklık vardı, kısa bir an bunun hiç bitmeyeceği ve kalıcı olacağı korkusu içimi sarıyordu. Kuşkusuz bu durum böyle sürerse sonunda onu gözden yitirecektim.

İşte böyle, sanki yeryüzü bir kuş gibi çırpınıyor, kendi üzerinde yavaşça kayıyordu, uyandım, perdeleri ardına kadar açtım, tılsımlı bir sabahtı. Henüz çok erkendi, gün yeni başlıyordu, yaz mevsimi kumsalın üzerinde alışık olduğumuz bir biçimde bir kez daha yükseliyordu, martılar yeni günü çığlıklarla karşılıyorlardı, Ece hâlâ uyuyordu, her şey olağanüstü bir sessizlik içindeydi.

Garip bir duygu, sanki pencerelerin dışında karla kaplı kuş-kulu, ürkütücü bir görüntü vardı. Oysa artık kış çok uzakta,

şimdi yaz başlarıydı, talihli sayılıyım, güneş hemen orada parlıyordu. Artık ölümden sonra ne olduğunu eskisi kadar merak etmiyordum. Ellerimi kaldırıp geriniyor, cılalı ahşap parkenin üzerindeki çıplak ayaklarıma bakıyordum, artık güvendeyim, öyle olmam gerekirdi. Gemi, kalkışa hep hazır, her zaman demir alabilir, limanda beni bekliyordu. Balkona çıktım, yazmam gerektiğini düşündüm. Sabah serinliği insanı ürpertiyordu. Yazma anı, duygular, yazmak ve metin üzerine düşündüm. Sonra bilgisayarımla alıp büyük bir hevesle yazmaya başladım.

Hemen her şey yaşamımla olan ilintisini anlamakta güçlük çektiğim iki değişik dünya arasında gidip geliyor, sanki yalnızca belleğimde olup biten bir şey değilmiş gibi, hem orada, o anda, hem de buradaydım. Ne yazdığım ve bunları yazdığım yer gerçekte birbiriyle ne kadar ilgiliydi, daha doğrusu bu bağıntıyı belirleyen neydi? Geçen gecelerden birinde, ölgün ışığın altında, Fransa'da, bağbozumunda çalıştığım günleri yazarken, sanki orada, küçük ve bodur asmaların arasında sevişen bir çift vardı, belki de şimdi burada, koyun hemen yakınında, kayalıkların biraz ötesinde, zeytin ağacının altındaydı, sanki yüreklerinin atışını duyuyordum. Her nasılsa işte, masamızın başında çalışıyorduk, ama çok daha ötelerde, solgun bir ayın altında, yitik yolcular, yorucu bir bağbozumu gününden sonra, dönüş yolundaydılar, dar dönemeçlerde, karanlıkta arabaları savruluyor, belki sonunda, köyün ilk ışıklarıyla, geceyi gerilerinde bırakıyorlardı. Ne yapalım, ne denli çaba göstersek de, yazmaktan uzaklaşamıyorduk, ya da ne yaparsak yapalım konuşmaktan ve anlatmaktan. Sözgelimi tam da şu anda, sanki bir piyanonun tuşlarını okşar gibi elim bilgisayarın tuşları üzerinde hızla akıp gidiyor ve bir yandan bu sözcükleri yazarken, bir yandan da artık yapraklarını döken ağaçlara, hemen önümde uzanan çalkantılı mavi suya, daha ötelerdeki beyaz evlere, önlerinde uzanan kumsala, yelkenlerini rüzgârla şişirmiş rengârenk teknelere, bilgisayarın beyaz ekranına, ağır ahşap masaya, uçuşan deniz kuşlarına bakıyordum. Tüm bunların değişmez bir bütün oluşturduğunun bilincine varıyor ve o zaman bütün bu akıp giden, devinimsiz birimde ben de direnmekten vazgeçip öylece sürüklenip gidiyordum.

Martılar şimdi, sanki bana gözdağı vermek istermiş gibi,

adamakıllı alçaktan uçuyordu. Ece, hemen arkamdaki loş odada, geniş yatakta benden boşalan yere doğru genişliyor, sıkıntıyla dönüyor, uykusunda mırıldanıyordu. Nereden bakarsak bakalım o değişik, düşsel bir dünyada yaşıyordu şimdi. Yazmak üzerine düşünmediğine hiç kuşku yoktu.

Sonra kıyıya indim. Şimdi, suyun hemen kıyısında, kumların üzerinde oturuyordum. Hayır, bu bildiğim türden bir iç sıkıntısı değildi, belki bir tür mekânla ya da içinde bulunduğum konumla ilgili büyük bir doyumsuzluk olduğu söylenebilirdi. Şimdi bulunduğum yere bile yabancıysam, gidecek bir yerim de yoksa, ne yapabilirdim? Sabahın alacakaranlığında göz alabildiğine uzanan kumsal sanki benimle birlikte soluk alıyordu. Sanırım yapmam gereken tek şey hiçbir şeyi umursamadan, öylece, nemli kumların üzerinde yuvarlanmaktı. Bir avuç deniz suyuyla ağzımı çalkaladım, tükürdüm; serindi, tuzluydu. Dalgalar, şimdi tepelerinde beyaz köpüklü filizler, insanın başını döndüren bir tekdüzelikte kıyıya vuruyorlardı. Tamam, birden ayağa kalkıyorum, pantolonum sırlısıklam olmuştu. Gökyüzünde bulutlar dalga dalga akıp gidiyor, zaman ince kıvrımlar halinde bir duman gibi göğe yükseliyor, belki devinimsiz kalıyor ya da büyük bir gürültüyle patlıyordu. Apansız şaşırtıcı bir şey oldu, kısa bir devrilme sanki, kendime geldiğimde belleksiz, tümüyle boş ama aynı zamanda arınmış, gizlediği yetkinlik tümüyle açığa çıkmış bir cevher durumundaydım, görünürde yeryüzü olanca ağırlığıyla üzerime yıkılmış gibiydi. Az önce kesinlikle daha neşeli olduğumu anımsar gibiydim ama, birden yeni ölçütlerle birlikte her şey değişmişti. Uçucu, hafif, akışkan. Gönül esenliği içindeydim, ama bir yandan da boşuluyordum. Tam da hemen orada, biraz gerideki toprak yolun sonunda, seyrek dalları, sararmış yapraklarıyla üç beş ağacın olduğu tepeye doğru, pencere kaplamaları maviye boyalı, beyaz ev gecenin içinden sessizce çıkıyordu. Sanki camgöbeği dingin suyun sabırla beklediği, denize indirilmeye hazır bir gemiye benzediğini düşündüm. Gün yavaşça ağaçların arasından ilerliyordu, biraz ilerde solda, güneş çoktan çatılardaydı. Belki de artık çok geçti, her şey uzun bir zaman önce, yabancı bir coğrafyada, ormanların, dağların ve dalgakıranların arkasında, doğrusu hiç kimse farkına varamadan olup bitmişti.

İKİNCİ BÖLÜM

1.

Şimdi bu satırları yazarken İstanbul'a değişik zamanlardaki varış anlarımı kafamda yeni baştan canlandırıyorum. Her seferinde yaşamımdan sonsuza dek çıkardığım ve acımasızca koparıldığım bir ülkeye bu kadar çabuk dönmenin –şimdi bu konuda en küçük bir kuşku yok– benim için kesin bir yenilgi olduğunu düşünmüştüm. Üstelik bütün bu kaçarcasına ayrılmalarımda, bu aşağılanmayı son kez yaşadığıma kendimi inandırmış, içimden dönmek üzere yeminler etmiş, bu kez son olduğunu, artık bunu değiştirebileceğimi sanmıştım. Oysa her seferinde değişik gerekçelere sığındım, duyduğum kaygıları sanki hiç yaşanmamış gibi içime gömdüm ve İstanbul'a, kimi kez hasta, kimi kez yalnız, kimi kez de yorgun, geri döndüm. Böylece, her dönüşümde yeni baştan kendimi kandırdım, bu kaçınılmaz beceriksizlik duygusunu bütün tedirginliğimle birlikte unutmayı yeğledim. Bana şimdi öyle geliyor ki yıllar önce, Amsterdam'dan *magic bus*'la, İstanbul'a dönüşümde de işte böyle bir yan vardı. Gelecek yıllarda da üstümden hiç kalkmayacak yenilginin o gizli gölgesi...

Fransa'da bağlarda, İspanya'da, Fas'ta ve Cezayir'de yolculuklarla, sonrasında Londra'da, işgal evlerinde geçirdiğim günlerin sonunda, İstanbul'a dönmeye karar vermiştim. Uzun süre kalmak amacıyla ayrıldıktan sonra bu İstanbul'a ilk dönüşümdü ve belki de yazgımı kuşatan yenilgi duygusunun başlangıcı da burada gizliydi.

Geçmişte, yatılı okul yıllarımda yaşadığım ikircikli yapıyı

değiştirmek elimden gelmiyordu. Londra'da, işgal evlerinde yaşadığım günler, yaşamla aramdaki uzaklığı azaltmış, ama tümüyle ortadan kaldıramamıştı. Cecilia'yla olan iletişimsizliğin nedenini bilemiyorum, bu tümüyle benimle ilgili olsa gerek, ama kendimi suçlamanın bir anlamı yok, ben nerede olursa olsun bir başka yerde olmanın özlemini çekiyordum. İlgimi çeken bir şey ya da birisiyle karşılaştığım da ya da çevremdeki bir güzellik beni etkilediğinde, bu bana içimdeki kaygıyı ve eksikliği anımsatıyor, bu da yaşanılan o anın büyüünü bozduğu gibi, uyardığı arzusuyla çağrışımlara yol açan nesneyi de tümüyle bitiriyordu. Bu yüzden de bir süre sonra kaçıp kurtulma duygusu ağır basıyordu. Bununla başa çıkmaya çalışmış, ama ruhumda istediğim esenliği ve düzeni hiçbir zaman bulamamıştım.

İstanbul'a dönüşüm, yine de kararsızlıkları içinde taşıyordu, sanki *magic bus*'la Hindistan'a gidecektim, yolculuk sürüyordu. Geride bıraktığım Londra'da işgal edilen evlerde yaşayan dostlarım vardı. Amsterdam'da *Salvation Army*'ye ait, rahibelerin denetimindeki bir tür gençlik otelinde kalıyordum. Son gecemde, kaldığım otele dönerken tipiye yakalanmıştım. Köprülerden birisinde bisikletli bir kıza adresi sormak istedim. Ben daha ona ulaşmadan, sanırım seslenişimi de duymamış ya da duymuş ama bir nedenle çekinmiş, bisikletine atlayıp uzaklaşmıştı. Her neyse, tipide yolumu yitirmiş, kaldığım yeri ararken üşümüş ve ıslanmıştım, bu da garip bir biçimde içimdeki yalnızlık ve yabancılık duygusunu artırmıştı.

Belki de o günlerin anıları hep böyle uyumsuzluk öyküleriyle doluydu, bilmiyorum. *Magic bus*'la Amsterdam'dan ayrılmamdan bir gün önce, bitpazarında kendime beğendiğim bir çift çizmeyi satın almıştım. Hemen ayağıma geçirdim bu çizmeleri. Bütün gün, ayağıma büyük gelen bu çizmelerle dolaşmıştım. Sonra ertesi gün, akşama doğru *magic bus*'ın kalkacağı yeri ararken, ayağıma eski ayakkabılarımı geçirmiş, çizmeleri de sırt çantamın üzerine asmıştım. Bunun yeteri kadar komik bir görüntü oluşturduğunu düşünüyordum, ama yanılmışım. Gerçekte bir gün önceki görüntüm çok daha komikmiş. *Magic bus*'ta tanıştığım Kanadalı kızlardan birisi, sonraki gecelerden birinde, hiç unutmuyorum, Salzburg kentine giriyorduk, bir önceki gün,

ayaklarımda kendime büyük gelen çizmelerle beni gördüğünde kim olduğumu merak ettiğini ve şaşırdığını anlatmıştı.

Magic bus dediğim bir tür minibüstü, Doğu'ya yolculuk etmenin en ucuz biçimiydi. Bu sözünü ettiğim günlerde, *çiçek çocukları* Hindistan ve Nepal'e, bir tür *vaat edilmiş toprak* gibi bakıyorlar, uyuşturucunun kolay bulunduğu bu sıcak iklimlerde kendi cennetlerini yaratmaya çalışıyorlardı. Sonraki yıllarda *magic bus* daha düzenli bir otobüs işletmesine dönüşecek, sonra da yalnızca geçmişe özgü destansı bir öykü olarak anımsanacaktı.

Bir akşamüzeri Amsterdam'dan yola çıktık, soğuk bir gündü. İki Kanadalı kız, bir Avustralyalı ve ben minibüsün arkasına yerleşmiştik, sürücü sanki bir tutukevinden yeni çıkmış gibi suratı olan bir adamdı, Amerikalıydı. Sürücünün yanındaki iki kişilik yeri nöbetleşe kullanacaktık ve bana sıra ancak Almanya'dan çıktıktan sonra gelecekti. Kimileri uyku tulumlarını minibüsün koridoruna ve kimi boşluklarına sermiş, –çünkü koltukların kimileri çıkarılmış, oturma yerleri yeniden düzenlenmişti– uyu-maya ya da sevişmeye koyulmuşlardı.

Gündüzleri güneş yüzünü göstermiyordu, hava pusluydu, geceleri karanlıktı. Kimi zaman küçük bir kasabada duruyor, yiyecek bir şeyler alıyorduk. Soğuktu, Avrupa'yı bir uçtan bir uca geçiyorduk. Yolculuk boyunca yaşamımda ilk kez sınır kavramının hiçbir anlamı olmadığını düşündüm, çünkü hepsi sanki bir süzgeç gibi geçirgendi. Kuşkusuz her zaman benim gibiler için İstanbul'dan Batı'ya gidiş zor, dönüş kolaydır, ama yine de o zamanlar bunun simgesel bir anlamı vardı. Başkaldırı yıllarıydı. Yalnız Londra'da değil, Avrupa'nın çoğu büyük kentinde ev işgalleri hızla yayılıyordu. Amerika'da, özellikle California'da *çiçek çocukları* ya da öğrenciler yeni deneyimlerin ardına düşüyor, üniversitelerde anarşist kuramlar tartışılıyordu. Woodstock'ta insanlar yalnız müzik dinlemek için değil, yeni bir yaşam biçimini dillendirmek için de bir araya geliyordu. Paris'te öğrenciler dışlandığını düşündükleri hemen herkesle dayanışmak için başkaldırmıştı. Ezilenler yeni bir yaşam düşüyle bir araya toplanıyor, adsız insanlar ortak düşmana karşı direniyordu. Kurullar oluşturuluyor ve kendilerini temsil edecek delegeler seçiliyordu. Duvarlara yazılar yazılıp afişler asılıyordu. Yürüyüşlerde atı-

lacak yepyeni sloganlar bulunuyordu. Daha önce birbirini hiç tanımayan, değişik kuşaklardan, apayrı toplumsal çevrelerden, bambaşka etnik kökenlerden gelen bütün bu insanlar kendilerini çevreleyen görünmez sınırları yıkmayı başarmışlardı. Yine de yolların bu bomboşluğu ürkütücüydü, sanki yalnızlığımın bir tür yansıması gibiydi. Neredeyse bizi durduran tek bir gümrük görevlisi bile yoktu, uyuşturucu arayan köpekler de, ama arabada uyuşturucu boldu.

Salzburg'da kar dizlerimize geliyordu. Avustralyalı Brian'la Fransız Kanadalı kız, arabanın arka tarafına attıkları bir uyku tulumunun içinde sevişiyorlardı. Kapıkule'ye geldiğimizde durum değişti, gümrükçülerimiz fazlasıyla katı ve ciddiydi. Edirne'ye girdiğimizde, sevindim mi yoksa üzüldüm mü anımsamıyorum, ama İstanbul'a döndükten sonra yolculuk arkadaşlarımla bir haftadan fazla zaman geçirdik.

Hindistan'a ya da daha doğuya gidecek gezginler, Sultanahmet'de mola verirdi. O yıllarda nedense Avrupalı kızları tavla-
manın kolay olduğu düşünülür, çevredeki lokantalar, kahveler, özellikle de *Pudding Shop* denilen yer, bu amaçla gelmiş, giyim tarzlarıyla gezginlerin taklitçisi gençlerle dolardı. Avrupa'ya kapağı ilk atanlar bu gençlerin arasından çıkmıştır. Anımsadığım kadarıyla, yetmişli yılların başlarında bu kızlar, sessiz, solgun, cesurdular, yazları uzun, rengârenk etekler, sandalet türü deri şeritli düz ayakkabılar, kışları ise Katmandu işi, yak yününden, çok güzel motifleri olan kalın kazaklar giyerlerdi. İstanbul, onların çok daha sıcak olduğunu sandıkları bir yerdi. Bu yüzden de kimi soğuk geçen kışlarda artan kar yağışı onları şaşırtır, bunu İstanbul'un kafalarında yarattıkları görüntüsüyle asla bağdaştıramaz, düş kırıklığına uğrar ve bir an önce daha sıcak ülkelere, Hindistan'a gitmek için acele ederlerdi.

Kuşkusuz yolu İstanbul'dan geçen gezginler arasında, genellikle Avrupalılardan çok, Avustralya, Amerika ya da Kanada gibi çok daha uzak ülkelerin yurttaşları çoğunlukta olurdu. Bunlar ülkelerinde birkaç yıl hemşirelik, postacılık gibi değişik işlerde çalışır, biriktirdikleri parayla da yıllarca gezerlerdi. Bu, bizimki gibi ülkelerde yaşayanlar için olanaksızdı.

O yıllarda *çiçek çocukları* ülkemizde *bitli gezginler* diyerek

aşağılanırdı. Bunun bir nedeni uyuşturucu kullanıp değişik giyinmeleriye, öteki nedeni paralarını idareli kullanmak zorunda olan bu gençlerin, zengin gezginler kadar para harcamadığının düşünülmesiydi.

İstanbul'a döndükten sonra kendimi garip, adlandırılmaz, şaşkın ve sivrulur bir durumda bulmuştum. İşte arkadaşlarımla geçirdiğim o bir haftada, Sultanahmet'i tıpkı onlar gibi yaşamak ve düşünmek için zamanım oldu. Sonra onlar yolculuğu sürdürdü, ben kaldım. Katmandu'ya gitmek üzere, benimle birlikte gelen, *magic bus* yolcusu son arkadaşım da İstanbul'dan ayrıldıktan sonra, içimdeki yalnızlık daha artmıştı.

Kalma kararını vermem çok güç olmuştu, öğretimimi sürdürmeyi düşünüyordum, bir gün ben de Hindistan'a, Katmandu'ya giderdim ama şimdi sorumluluklarım vardı. Düş bitmişti, *magic bus* yolculuğunu sürdürecekti, yeni yolcular İstanbul'dan gelip geçecek, ama ben burada kalacaktım. Yüreğim kuşku ve yenilgi duygusuyla doluydu. Dönmüştüm, gelmişim ve artık kalmak zorundaydım, yeniden ayrılmam, gitmem ya da kaçmam sanki olanaksızdı. İşte böyle, yıllar sonra Hindistan'a gittim, sonra Nepal'e, Katmandu'ya, üstelik Hong Kong'a da, ama artık çok geçti, o dönem bitmişti, yollarda tanıştığım benden çok daha genç insanlar da başkalarından dinledikleri o yılları özlemle anıyorlardı.

Sultanahmet'e birkaç kez daha gittim. Asıl adı olan *Lale* yerine yabancılar arasında *Pudding Shop* adıyla ünlenmesinden de anlaşılacağı gibi burası, muhallebici, lokanta, kahve karışımı bir yerdi. Katmandu'ya giderken yolu İstanbul'a düşenler buraya kesinlikle uğradı. *Pudding Shop*'ta, duvardaki panoya asılan duyuruları inceledim. Bunlar küçük kâğıtlara yazılmış yolculuk için arkadaş arayan duyurulardı. Benim yolculuğum yarım kalmıştı. Fransa'daki bağlarda ölesiye çalıştığım o günleri –iri taneleri kalın kabuklu üzüm salkımlarını–, Kuzey Afrika'da trenle yaptığım yolculukları –Fas'ta Meknes'te dağları, Cezayir'de çölü–, İspanya'da güneşin altında yanan meydanları –loş avluları ve içilen şarapları–, Londra'da işgal evlerindeki dostlarımı –hepsini ve Cecilia'yı–, kısacası o eski günlerimi özlüyordum.

Sultanahmet'te meydana bakan bir yerde *Yener'in Lokantası*

vardı. Gezinler burada çok ucuza karınlarını doyururlardı. Sık sık buraya giderek işgal evlerinde yaşadığım günlerde tanıştığım insanlara benzeyen insanları arardım. Benim de onlar gibi saçlarım uzundu, giysilerim dökülüyordu, sık sık yabancı olduğumu sanıyorlar, onlarla aynı dili konuştuğumu görünce de, onların yanılması sanki benim suçummuş gibi yüzüme nefretle bakıyorlardı.

Aslında Sultanahmet'te sizin yabancı olup olmadığınızı, neden bilmem, giysilerinize değil de, ayakkabılarınıza bakarak anlardı. Gezinler çoğunlukla yazın ayaklarına açık sandaletler, kışın ise dayanıklı botlar giyerlerdi. Sandalet giymeyi ben de denemiş, ama sonunda ülke koşullarına uygun olmadığına karar vermiştim. Sandalet giymenin insanın kendisini zayıf ve barışçı hissetmesini sağladığını anladım. Ne zaman sandalet giysem, kalabalık otobüslerde birisi ayağıma basacak gibi geliyordu. Daha doğrusu herhangi birisinin bunu kasıtlı olarak yapacağından korkuyordum. Bir de sandaletle hızlı koşulmuyordu. Böylece sandalet giymekten vazgeçtim ve kendime olası bir tehlike anında kaçmamı engellemeyecek sağlam bir ayakkabı aldım. Yaşam biçimlerinin öfkeli bakışlarla yargılandığı günler yaklaşıyordu ve bizim barışçı olmaktan vazgeçmeden güçlü olmaya gereksinimimiz vardı.

Yener'in Lokantası'nda tanıştığım insanları ve onlarla konuşmalarımızı neredeyse unuttum. Yemeklerin iri patateslerle pişirilmiş ve çok ucuz olduğunu, Yener'in uzun sakalını anımsıyorum. Bir de şu: Bir köşedeki masanın üzerinde, gelip geçen konukların düşüncelerini ve dileklerini yazdıkları, yaprakları sararıp yağ lekeleriyle kirlenmiş büyükçe bir defter vardı. Ben de bir şeyler yazmış mıydım, şimdi anımsamıyorum, ama sayfalardan birini çaprazlamasına kesen, sanki yazan yerçekimine daha fazla direnememiş gibi, son sözcüğün kargacık burgacık harflerinin aşağıya doğru meylettiği, *kaçarsın, ama saklanamazsın*, cümlesini unutmamışım.

O zamanlar ülkede, kadınlarla erkeklerin bir arada oturduğu o güzelim kahveler yoktu. Daha çok erkeklerin gittiği birahaneler bile açılmamıştı. Yurtdışından döndükten sonra uzun bir süre elektrik lambalarının yetersizliğine, sokakların karanlığına

alışmamıştım. Beyoğlu'nda binaların cepheleri zamanın isiyile kaplıydı.

Taşrada yatılı okuduğum yıllarda da yaz aylarında büyük-babamı ziyaret için İstanbul'a gelirdim. Büyükbabamın Boğaz'ın kıyısındaki köylerden birinde kömürcü dükkânı vardı. Bütün bu gelişlerimde, İstanbul bana gerçekten de taşrada, yatılı okulda bulamadığım bir özgürlük sunardı. Bu gelişlerimden birisi, bir eylül ayına rastlamış ve İstanbul'da azınlıklara saldırılarla başlayan çok kötü olaylar yaşanmıştı. Çok gençtim, bu yüzden de belleğimdeki görüntülerin gerçekliğinden, bugün bile kuşku duyarım. Daha sonraları da, anımsamanın doğasından hep kuşku duydum. Bir şeyleri kendi gözlerimizle görmüş olsak bile, büyüklerin konuşmaları ya da daha sonra okuduklarımızla gerçekliğin ne ölçüde değiştiği hep çözülmesi güç bir giz olarak kalacaktır.

İlkgençliğim bu küçük Boğaz köyünde geçmişti. Sonraları yatılı okulu değiştirip taşradan İstanbul'a, bir anlamda sürekli olarak gelişim, önümde yeni bir dünyanın açılmasıydı, bunu hiç unutmuyorum. Babamın göreviyle ilgili olarak taşraya gitmeden önce de ilkokula burada başlamış, ama kısa bir süre sonra ayrılmak zorunda kalmıştım. İlkokuldaki ilk günlerimi hep anımsarım, öğretmen hepimizden evimizin giriş kapısını çizmemizi istemişti. Büyük bir özenle, tahta bahçe kapısını çizdiğimi, gösterişli olsun diye Ermeni komşumuz Takuyiler'in bahçe kapısından kimi motifleri eklediğimi anımsıyorum. Sokakta, kapının tam yanındaki manolya ağacını resmin oranlarına hiç aldırmadan koskocaman çizmiş, ortaya çıkan işle gizliden gizliye gururlanmıştım. Manolya bana hep gizemli bir çiçek olarak görünmüştür. İnsana neredeyse uzak ve ılık tropik iklimleri anımsatan, zorbalığa asla gelemeyen, koklamakla bile solan narin bir çiçek. Kimi zaman sert dokunuşların teninde koyu lekelere dönüşeceğini bilmeme karşın, çiçeği çocuksu bir hırsıyla sıkır, bundan gizli bir haz alırdım. Ne zamandı, şimdi anımsamıyorum, sanırım liseyi bitirdiğim yıl yaptığım bir yolculuktan İstanbul'a döndüğümde, bahçe kapımızın yanında artık manolya ağacı yoktu.

Boğaziçi'nin kıyısındaki bu şirin köyde, Rumlar hemen her zaman kalabalık bir nüfus oluşturmuştu. Rum kızları bikinile-

riyle kayıkların çekildiği Akıntıburnu'nda denize girer, satıcılar ve balık tutanlarla burası şenlikli bir yere dönüşürdü. Buradaki etkinliklere ilgisiz, gösteriş ardında koşan daha bir serüvencilerimiz, aslında kural tanımazlar diyelim bunlara, çünkü uyarı yazılarına hiç aldırmadan yaptıkları bu gösteri oldukça tehlikeydi; iskeleye yanaşan vapurların üstüne tırmanır, vapurun iskeleden ayrılmasını bekler, vapur denizi köpürterek ayrıldığında da, kış tarafındaki üst güvertenin çatısından balıklama denize atarlardı. Oysa akıntıda yüzmek zordu. En yüreklilerimiz üst taraflarından akıntıya atlar, burnun aşağılarında nispeten sakın koydan içeriye dönmeye çalışırdı. Zaten bunu başarmak zorundaydınız, yoksa akıntı sizi çok ilerilere dek sürüklerdi. Bir keresinde aşağıya sürüklenmek korkusuyla, kendimi beton rıhtımın altına atmıştım. O yıllarda oldukça temiz olan denizden yansıyan ışıklarıyla bu beton mağara, çok garip bir etki uyandırmıştı içimde. Orada öylece beton direklerin arasında tutunmaya çalışırken, bir nehir gibi akan suya bakakalmıştım.

Sigara dumanlı loş kahvehanelerde ise bambaşka bir yaşam vardı. Siyasi yaşama ilişkin tartışmalar, gazete haberleri üzerine yorumlar. Dayım kahveye bitişik olan bir plastik atölyesinde çalışıyordu. Kahveye düzenli olarak gelen ilginç tipler vardı. Bunlardan Sosyalist Nuri, uzak ve kuşkucu duruşuma karşın, bana yakınlık gösteriyor, benimle siyasi konuları tartışıyordu. Teknik Üniversite'de elektrikçiydi. Kuramsal bilgi dağarcığı, işi nedeniyle tanıdığı ve saygı duyduğu kimi öğrenci önderlerinden kulağına çalınanlarla sınırlıydı. Arkadaki tepelerden birinin yamacında güzel bir gecekondusu vardı. Gecekondu anayoldan ayrılan ince bir patikanın sonundaki bir düzlükteydi; her iki yanında kümes ve depo gibi eklentilerle, arkasını sarp bir yamaca yaslamış bu düzlükte, vadiye tepeden bakan küçük bir çiftliği andırırdı.

Sosyalist Nuri'nin kimi zaman gözlerini, tıpkı sarhoşlar gibi kısıp öyle bir kırıştırması vardı ki, ruh durumuna göre değişirdi. İlgisiz ve aymaz duruşunda neredeyse yok denecek kadar azalır, önem verdiği bir konuya yoğunlaştığında ya da söylediklerini duymasını istemediği birisi yaklaştığında ise artardı. İşte o zaman, yüzü neredeyse kararır, sesi kısılır, kırıştırdığı gözleriyle çevresini kuşkuyla süzerdi. Kimi zaman gözündeki bu istem-

siz alışkanlığın bir korkuyla ilintili olarak başladığını ve giderek artan bir kaygıyla süreklilik kazandığını düşünürdüm. Çoğu kez çevresindeki hemen herkesin çevirdiği işlerden haberi vardı. Kendine özgü bir sözcük dağarcığı kullanırdı. Onun gözünde hemen herkes küçük çapta bir *dalavere* ardında koşuyordu. Bunu söylerken de eliyle, düzenin soyguncuların denetiminde olduğunu belirten bir devinim yapardı.

Zampik Hafız kahveye seyrek gelirdi. Geldiği zamanlarda da, dayımla otururdu. Kurnaz bir gülüşü, velfecri okuyan fırıl fırıl dönen gözleri, ince ama her zaman ıslak dudakları vardı. Minareye elinde dürbünle çıktığı söylenirdi, garip olan en azından bizim yanımızda, kendisi de bunu yalanlamaz, bu söylentilerden hoşnut, dudağını şehvetle yalardı. Kimi zaman, inanan insanların, Zampik Hafız'ın uygunsuz davranışlarını bilip bilmediklerini merak ederdim. Sanırım biliyorlar, ama nedense umursamıyorlardı. Zampik Hafız'ın sanki garip bir dokunulmazlığı vardı.

Sosyalist Nuri, onu güvenilir bulmaz ve davranışlarını onaylamazdı. Yine de geleneksel köy yaşamıyla ilgili kimi tezlerini doğruladığı için, Zampik Hafız'ın varlığından gizli bir hoşnutluk duyardı. Oysa ben, Zampik Hafız'ı severdim, varlığıyla ve sözleriyle kahvedekileri öfkelendirir, bu da beni eğlendirirdi. Her şeyden önce toplum tümüyle sıkıcıydı, bizde bir sınıf oluşturmamalarına karşın, din adamları da öyleydi. İyilikle, belki azıcık kötülükle, ikiyüzlülükle, öyle ya da böyle kötüyle, iyilik demetleriyle bütünleştirilmiş, belki de özdeşleştirilmiş din adamları. İyilik ve kötülük dediğimiz şey neydi peki? Cehennem denilen şey? Hep sözünü ettiğimiz, hiçlik diye adlandırdığımız şey neydi? Yaşadığımız, bu hemen her şey için bir biçimde elverişsiz olduğunu gördüğümüz, en azından yetersiz olduğunu söyleyebileceğimiz bu dünya, gerçekten de birtakım rastlantıların aracılığıyla, kesinlikle bizim mutsuz olmamızı sağlamaktaydı. Yine de, çoğu kez, karmaşık durumlar olabiliyordu, iyiyle kötünün birbirinin içinde eridiği, bir tür güldürü, ama Zampik Hafız mutluydu. Onun kendisini ayrıcalıklı bir yere koyarak ve yaptıklarını abartarak, özellikle softaları bir eleştirisi vardı ki, gülmekten yerlere yatar, onu değme toplum bilimciye yeğlerdim. Ben her zaman Zampik Hafız'ın mesleğini yanlış seçmiş bir kurban olduğunu

düşündüm. Rastlantıları benimsemek yürekliğinden yoksun kimi çocuk ruhluların dışında artık bu oyunların hiç kimseyi doyurmadığını hepimizden önce kavramıştı. Bilinçaltında Hoca Nasreddin'den öğrendiği bir tür kişisel başkaldırının, kalıtımın ve içgüdülerinin onu ittiği yolda yürüyordu.

O yıllarda, bir yandan da güç isteklerini bir ruhban sınıfı oluşturmaya adanmış kimseler vardı, onlarla da bir biçimde uğraşacaktık, hani şu besili, gerilmiş yüzlerinden sahte bir iyilik akan takım. Bunların bir türlü anlamadığı ya da anlayıp bilmezlikten geldiği ise şuydu; Hani Şeytan'la Tanrı'nın, bir zamanlar inanılmaz sayılan, ama günümüzde olağan karşılanan o eksiksiz uzlaşmalarından beri –günümüzde bunu benimsemekte güçlük çeken insanların olması doğrusu çok şaşırtıcıydı– birbirleriyle çok iyi anlaşıyorlardı, dostça, gerçek bir dayanışmaydı bu, soğukkanlı bir biçimde el sıkışıyor, birbirlerini öyle bir kucaklıyorlardı ki, hani onları ayırabilmek olanaksızdı, dingin bir yontu gibi, iç içe geçmiş bir biçimde.

Bir gün kahveye geldiğimde Sosyalist Nuri'yi beni beklerken buldum. Ara yıl tatiliydi, güneşli ve soğuk bir şubat günü, kahveye komşu plastik atölyesi kapalı olduğuna göre pazar olmalıydı. Sosyalist Nuri, sanki bir şeylerden ürkmüş gibiydi. Masaya oturduğumda, gözlerini kırpıştırarak yavaşça bana doğru eğildi, kara haberi verdi. Taksim Alanı'nda dinciler, devrimci gençlere saldırmıştı, ölen ve yaralananlar vardı. Ertesi gün gazeteler saldırganların silahlanarak oraya nasıl hazırlıklı geldiklerini anlatan yazılar, polisin olaya göz yumduğunu gösteren fotoğraflar yayınlayacak ve bu kara gün "*Kanlı Pazar*" olarak anılacaktı.

O sıralarda, evi tam da kahvenin karşı köşesinde olan bir kıza âşık olmuştum. Yazlık sinemalarda, uzaktan duyulan heyecanlar, kısa karşılaşmaların yürek hoplatan coşkusu. O yıllarda benim için aşk, bu kıızı uzaktan da olsa görmektir. Plastik atölyesinde çalışanlardan biri de kızla ilgileniyordu. İçimde fırtınalar kopuyor, ama sesimi çıkaramıyordum. Sonunda adam işten ayrıldı, ben de rahat bir soluk aldım.

Bu sıralarda yaşamımda hiç beklemediğim bir gelişme oldu. Genel seçimlerin yaklaştığı günlerdeydi. Kahvenin önünde, Sosyalist Nuri'yle anladığım kadarıyla siyaset üzerine konuşuyor ve

ona bir arkadaşımın evinde Nâzım Hikmet'in kendi sesinden şirirlerini dinlediğimi anlatıyordum. Arkamdan gelen tanımadığım birisinin saldırısına uğradım. Gençtim, adam gözden yittiğinde, fazla darbe almadığım gibi, birkaç yumruk da savurmuştum. Sosyalist Nuri enikonu tırsmıştı. Sonraları bana saldıran kişinin köyde sözü geçen Sarı Selim'in adamlarından birisi olduğunu söylemişti. Bu adam evinde televizyon izlenmesine bile karşı çıkıyormuş; tek kanalın olduğu bir dönemden söz ediyoruz. İki oğlu vardı; büyük oğlu iktidar partisinden aday adayydı, küçük oğlu ise o sıralarda yeni kurulan aşırı sağcı bir derneğin üyesiydi. Çok sonraları bu derneğin, ülkenin genelinde, davranışlarıyla dikkat çeken gençleri izleme, uygun bir dille uyarma, direnenleri de ayıklama talimatı verdiğini öğrenmiştim. Benim davranışlarımda onlara aykırı gelen, orada burada, ileri geri konuşmam kadar, sanırım yaz tatillerinde sakal bırakmamdı, her sakal bırakanın şu ya da bu devrimciye benzetildiği bir dönemden söz ediyoruz.

Böylece yasaların işlemediğini öğrendiğim yeni bir dönem başlamıştı. Kahvede kimse olaya tanık olmamıştı, kimse bunun üzerine konuşmak bile istemiyordu. Bu olaydan iki hafta kadar sonra Derya'yla tanıştım. Olup bitenleri duymuştu, köyün eski ailelerinden birinin tek oğluydu. Benden birkaç yaş büyüktü, onunla konuşmak beni avutmuştu, her şeyden önce de uzun bir dostluğun ilk adımları atılmıştı. Gerçekte Derya siyasetle çok içli dışlı biri değildi, tıpkı benim gibi verili bir özgürlüğün ayrıcalıklarından yararlanıyor, benim başıma gelen türden bir olayla karşılaştığında da başkaldırıyordu. Kürek sporuna kendini vermişti, kadınlardan hoşlanıyordu, üstelik benim gibi uzaktan da değil, gerçek ilintiler kuruyordu. Dahası özellikle tanıdığı kimi fahişeler bile vardı.

Açıkcası ruh esenliğinden yoksundum. Savruk ve başıboş geçen, kendimi derslerime vermekte zorlandığım bir kıştan sonra, yaz tatili geldiğinde, yalnızlık ve İstanbul'dan ötürü enikonu bitkindim. Yaz başı Kurtalan Ekspresi'yle doğuya giden uzun bir yolculuk yaptım. Sonra güney kıyısını, otostop yaparak boydan boya geçtim. İçimdeki boşluğun bilincindeydim. Durmaksızın devinmekten başka bir arzum yoktu sanki. Bir yerde çakılıp kalmaktan duyduğum korkudan başka hiçbir geçerli gerekçem olma-

dan, otobüslere binip hiç bilmediğim yerlerde inerek bütün taşra kentlerini dolaştım. Belki garip ama ilk deneyimimi de böyle bir taşra kasabasında yaşadım. Bir Ege kasabasıdaydık, dayımın bir arkadaşı buradaki bir yazlık sinemada makinistti. Kasabanın çok güzel bir ılcısı vardı. Güzel bir günde de dağın başındaki olimposu gezmiştim.

Burada yaşadığım ilk deneme sanırım gerçek bir başarısızlık sayılmalıydı; bastırılmış bütün korkularıyla yüzleşmek zorunda kalmıştım. Kıştı, gece dar sokaklardan motosikletle geçerek tepeye tırmanmıştık. Burada, bir duvarla çevrili bir avlunun ortasındaki birkaç ev, sanki kendi başına küçük bir mahalleyi andırıyordu. Arkadaşım kapıyı çaldı. Oldukça sıcak, rengârenk yastıklı kanepeleriyle sözümona rahatlatılmış bekleme odasının sessizliğini, gürültüyle yanan odun sobasını, badanası özensiz duvarlara asılı zevksizlik örneği resimleri ve meraklı bakışlarla çevreyi süzen ya da orasını burasını kaşıyan fahişeleri anımsıyorum. Benim dikkatimi, çıplak bir ampulün solgun ışığı altında, eski püskü bir koltuğa gömülmüş sigara içerek ne olduğunu bilmediğim bir şeyler okuyan bir fahişe çekmişti. Girişte, merdivenin hemen yanında, ücretin ödeneceği bir masada garip görünümlü bir kadın oturuyordu. Seçtiğim fahişeye bahşış verip vermeyeceğimi anlayamadan ve elime tutuşturulan bir peçeteden sonra, arkadaki odalardan birine doğru, kadınla birlikte yürüdük. Olanak olduğunca ağırdan alıyordum. Bir süre, az sonra üzerine uzanacağım bedenle diyalog kurmayı denedim. Sanki o kente yeni gelen bir gezgindim de, hani kadına orayı nasıl sevdiğimi falan anlatıyordum. Oysa kadının acelesi olduğu çok açıktı. Sonunda o kaçınılmaz aşağılanmayla karşılaştım. Kadın tekdüze davranışlarla işini büyük bir ciddiyetle yapıyordu, kısa bir an kendimi sağılması gereken uysal bir hayvan gibi hissettim, sonra beni hafifçe itip altımdan sıyrıldığında, büyü bozulmuştu, şimdi oda çok daha soğumuştu ve kötü kokuyordu. Sonraları çok daha iyi anlayacağım gibi, acımasızlık, kırıkcılık ve insanın kendi kendisini kandırması sık görülen yaygın kötülüklerdendi; ama ben bir daha böyle korkunç bir deneyimle hiç karşılaşmadım.

Yeniden İstanbul'a döndüğümde, artık sözümona daha deneyimli ve olgundum. Daha sonraları yatılı okulu bitirdikten sonra

bu kentin bana sunacağı özgürlük duygusunun giderek artacağını düşünmüştüm, ama asla sandığım gibi olmadı. Londra'dan dönüşümde bu umuda bir daha sarılmış, ama yine beklediğimi bulamamıştım. Belki pek de merkezde yer almayan, ama düzensizliğinden başlangıçta hiç de yakınmadığım bu büyük kentte, kendi varoluşuma giden yolları bulmayı beklemiş, ortak deneyimlerimizin büyüüne gönülden bağlanmıştım. Birlikte büyüdüğümüzü düşünmüş, aramızda gizli bir anlaşmanın varlığına yürekten inanmıştım. Karmaşık yapısı, anılarımın izleriyle örülü yakın geçmişi, sandığımdan çok daha fazlasını cömertçe sunmuştu bana.

Gençlik günlerimin anılarında, eski ahşap yapıların, kalabalıkların, tepelerin ve Boğaz'ı izleyen yamaçların üzerine düşen tatlı bir ışıktı bu; çocukluğumu, gençliğimi süsleyen, eriklerin, dutların ve çileklerin üzerine düşen, akşamları denizi hafifçe dalgalandıran, gölgeden yoksun, belki fazlasıyla yumuşak, ama tümüyle canlandırıcı, esin verici bir ışıktı. Güneyin yakıcı ve eritici, çok daha kuzeyin yatık ve sürekli ışığından yerine göre, övgüyle söz ederler, sanırım bu çekiciliği yaratan da bunların karşıt ve aşırı uçlarda yer almalarıdır, ama bana kalırsa İstanbul'un o mevsimlere göre değişen ışığının benzeri asla yoktu. Her mevsimine ayrı bir güzellik katan bütün değişikliği içinde işte bu ışık, hemen her şeyi güçlendirir, nesnelerin özündeki rengi açığa çıkarıp vurgular ve insana serüven duygusu verirken dayanılmaz bir savrulma yaratırdı. Öyle ki geceyle günün arasındaki ilinti bile, yavaş geçişli, insandaki geçmiş özlemleri canlandıran bir seyir izlerdi. Geceler uzar, günler kısalır, sonra günler kısalır, geceler uzardı. Benim gibi, tekdüzelikten sıkılan, fiziksel dünyanın sınırlarından bıkan birisi için bu gerçekten de büyüleyiciydi. En azından günlük dertlerime katlanmamı kolaylaştıran bir şeydi. Bütün bu karmaşa içinde, bulutları, gökyüzünü, denizi izler, ışığın çevrede yaptığı büyümleri irdeler ve sabırla beklerdim. Geçen zamanın ve ışığın -evren, ışık ve zaman bir biçimde birbiriyle ilgiliydi- yaptığı değişikliğin en küçük bir aşamasını bile kaçırmayı göze alamazdım. Böylece güneş ışığı tepelerin ardında yavaşça çekilir, denizin üzerindeki canlı mavi ister istemez ölgünleşir, iyice bir koyulaşır, sonra sokak lamba-

ları biz hiç ayırmısamadan, bir boşluğu doldurmak istercesine, el çabukluğuyla yanmadan önce, bütün dünya sanki tümüyle arzudan ya da ne bileyim özlemde oluşmuş, elle tutulamaz, ulaşılamaz bir görüntüye sarınır, ben de kendimi geçmişin denizinde, şairlerin dizeleriyle salınan bir kayığın üzerindeymiş gibi duyardım. Sonunda gece kaçınılmaz bir biçimde geldiğinde gökyüzü sanki serin kokularla dolardı, kentin o yapay, o düzmece ışıklarına sanki hiç gereksiniminiz yoktu –zaten o yıllarda bu ışıklar çok da güçlü değildi–, ışıldayan yıldızlarla bezenmiş, büyük bir çatıyla birlikte yürürdünüz, burası iyi kötü bütün öykülerin yaşandığı gökkubbenin altıydı; yaz ya da kış, güz ya da ilkyaz, anılarınız hemen boşluğu doldurur, aşırılıklardan uzak, ılık yağmurların ıslattığı gölgeli sokaklar size kendi ölümsüz varoluşlarını taşırdı. İşte burası İstanbul'du, diyeceğim gerçek bir kentti, o zamanlar benim dünyamı oluşturan yerdi, kısacası varoluşumun kaynağıydı. Sürekli büyük bir merakla çevremi izliyor, gördüğüm bu renkli zenginlik beni şaşırtıyordu. Henüz bu yanılsamanın, bu göz kamaşmasının gizlediği yoksulluğun bilincinde değildim. Zamanın ağır ilerleyişine akıl erdiremezdim ve büyük bir sabırla adını koymakta zorlandığım bir hevesin, belirsiz bir eğilimin büyümesini, belki de büyüyüp olgunlaşmasını beklerdim. Boğaziçi boyunca giden, nedense bana o zamanlar henüz görmediğim Kuzey ülkelerinin karlı ve karanlık gecelerini anımsatan tramvaylar ağırdı, hem görüntü, hem de hız olarak. Sonra onların yerini alan trolleybüslerse hafifti. Arada bir trolleybüslerin *boynuz* denilen, elektrik almakta kullandıkları uzantıları yerinden çıkar, caddeye anlık kıvılcımlar saçılırdı. Gençlik, tutku, dayanılmaz bir coşku ve sonu gelmez bir koşuşturma. Bu kentin yüreği kesinkes bir yerlerde gizlenmiş beni bekliyor olmalıydı, oysa onu bulmak oldukça zordu. Kendi uzak yalnızlığına, evinin koruyuculuğuna, bu kente özgü onurlu yoksulluğuna dönen düşünceli ve kaygılı insanlarla tıka basa dolu, ağır tramvay –trolleybüs, otobüs ya da eski Amerikan arabalarından bozma o bize özgü *dolmuş*, artık her neyse– yükünün bilincinde, sarsılarak ilerlerdi. Boğaziçi'nin suları, gün boyu değişik renklere bürünürdü. Akşamları, bir ipe dizilmiş, mordan yeşile rengârenk ampullerden denize yansıyan ışıklarıyla taver-

nalar ve meyhaneler kıyıları süslerdi. Sonra, Boğaz vapurlarının projektörleri kıyıdaki evleri tarayarak birer birer aydınlatır, kimi kez belki karanlıkta bir sandala rastlar ve aradığını bulmuş gibi duraklar, denizi hafifçe okşar, karanlıkta ardında oluşan köpüklü dalgalar titrek bir ışığın değişik tonlarıyla çalkalanırdı. Sonra her şey gemiyle birlikte akıp, silinip giderdi.

Denize açılan daracık sokaklarda büyük bir coşkuyla yürür, Haliç'in üzerindeki köprüde, parmaklıklara yaslanıp kısa bir mola verirken, kenti saran karmaşaya gıptayla bakardım. Çünkü benden çok daha deneyimliydi, anıları derindi, oysa onu büyük bir kalabalıkla paylaşmak zorundaydım. Aradan çok uzun bir zaman da geçmeden, bütün bu garip düşüncelerin de baskısıyla, içinde bulunduğum sıkıntılı durum, dağılacağına giderek yoğunlaşır, beni kısa bir süre avuçlarına alan bu büyümlü an tümüyle silinip giderdi: Burada önümde uzaklara doğru uzanan bir Haliç olurdu, işte şurada da yeni bir köprü, daha ötelerde de insanı geçmişe götüren tarihi binalar. Öyle ki kaç kuşaktan beridir dimdik ayaktaydılar. Oysa ben bir ölümlüydüm. Şu durduğum köprüde sayısız insan durmuş ve tıpkı benim gibi düşüncelere dalmıştı.

Kent duyarsızdı, sorularıma asla yanıt veremezdi, bunu bilirdim. Bütün olup bitenlere ilgisizdi, haksızlıklara ya da acılara karşı taş gibi umursamazdı. Aramızda yapılmış gizli bir anlaşma yoktu, bunu anlamak ve benimsemek zorundaydım, paylaşılacak ortak bir gelecek yoktu. Kent dediğimiz şey aslında modern insanla iç içe olan inanılmaz bir ilerleme, ruhumuzu ferahlatan bir gelişimdi. Bu denli karmaşık ve değişik insan yaşamlarıyla yoğrulmuş, çok boyutlu, ama kökleriyle de üzerine kurulduğu toprağa bu denli sıkı sarılmış, günden güne serpilip gelişen rengini hem geçmişin karanlıklarından, hem de geleceğin bilinmezliklerinden çekip çıkaran büyük bir kentte gerçek olan, yine yalnızca kendisiydi, o ölümsüz kent kavramıydı. İşte belki biraz da bu yüzden İstanbul benim için ilkgençlik yıllarımdaki büyüsünü, ayartıcılığını giderek yitirmişti. Artık beni baştan çıkaracak güzellikteki doğa görüntülerinin ardında koşmaktan vazgeçecek, kendimi bir biçimde bu kentle ilintili gösterecek arayışlara girmekten kaçınacaktım. Yollarımız ayrılmıştı, artık kendi bencil yaşamlarımızı sürdürecektik.

Sonunda olan oldu, bu umutsuzluk ve iletişimsizlik beni, kirli, kalın perdelerin gizlediği, nemli yatak örtüleri, terli, yabancı bedenlerin kokusuyla dolu, başka sayısız odaya, o hazla dolu loş odalara, bu odaların bulunduğu sokaklara götürdü. Böylece biraz Derya'nın yüreklendirmesi, biraz da akranlarıma ayak uydurma telaşıyla ben de fahişeleri keşfettim.

Şimdi o eski günleri hüznle anımsadım; parasız, coşkulu ve gençtik. Küf kokulu, loş binaların kapısından içeriye çekinerek girerdik, paramızın yetip yetmeyeceği en büyük kaygımızdı. İçeri girdikten sonra bunu başka kaygılar izlerdi. Paramızın karşılığını alıp alamayacağımız ya da olup bitenleri arkadaşlarımıza nasıl anlatacağımız. Kadınlar sanıldığı gibi gösterişli olmazlardı, her davranışlarından taşradan yeni geldikleri, yoksulluktan ötürü kadın tüccarlarının eline düştükleri kolaylıkla anlaşılırdı. Aslında bizim için, temiz olmaları, kışkırtıcı giysileriyle, hoş bir koku kullanmaları yeterliydi. Büyük bir olasılıkla bütün bu kadınlar kişisel dertlerle doluydular, ama bunu bize anlatmak isteyeceklerini hiç sanmıyordum. Zaten ilk gençliğimde yaşadığım deneyimin anıları da henüz çok canlıydı. Daha çok işinizi bitirip hemen gidin diyen bir tavır içindeydiler. Bunu kişisel bir tür görev gibi gördükleri açıktı. Sanırım yine bilinen türden bir iktidar arzusuymuştu bu, bir cezalandırma edimi, gizliden gizliye yönetme, aşağılama, giyinik bilmem kaç paraya, soyunuk kesinlikle daha pahalıydı, her şeyin parayla ölçüldüğünü artık anlamıştım, fahişelerin uzlaşmazlığını anlatan, *emmeye de gelmez gömmeye de*, değişimini ilk duyduğumda hiç şaşırmadım, haydi bakalım, işimiz zordu bu savurgan dünyada.

Özel bir ışıqla aydınlatılan bir başka köşede uzunca bir süre benim gözdem olan Havalı Mehtap otururdu, ama ne yazık ki yalnızca salı ve çarşambaları gelirdi, oldukça içine kapanık, ölçülüydü; giysisine her zaman özen gösterirdi; dalgalı saçlarının altında, belki çok az ve kapalı, ama bana kalırsa çoğu zaman, yeterince şey anlatan hüznü bir bakışı vardı. Beni görünce yavaşça ayağa kalkar, sanki beni tanıımıyormuş da, daha önce hiçbir şey yaşanmamış gibi merdivenlere yönelir, benim de onu izlediğimi bilirdi, az sonra, kirli duvarları açık saçık gravürlerle dolu, büyük bir olasılıkla özensiz çarşaflarından meni lekelerinin ge-

rektiği gibi temizlenemediği büyükçe bir odadaydık, korkarım yine çabucak geçip gidecek bir serüvenin hemen başında. Yine de, bedeninin, kokusunun ve bu yalın, daha doğrusu çıplak odadaki her şeyin, anılarımdan uzun bir süre silinmeyeceğini daha o zamandan bilirdim. Şimdi dokunmaların zamanıydı, karşı konulmaz bir çekim gücünün kıyısındaaydık, artık nasıl olacağının ve ne kadar süreceğinin hiçbir önemi yoktu.

Aslında sanırım bu işin güzel yanıydı, çünkü bir de başkaları vardı, göbekli, bıyıklı, hemen her zaman işlerini aceleyle gören azgın herifler, bunlar evli olurdu çoğunlukla. Sonradan görmelik ve densizlik bunların ayırt edici ortak özellikleriydi. İşin daha bir kaygı uyandıran, üzücü yanı ise, ben kirli para herifleri diyordum bunlara, yüzlerinde pişkin bir gülümsemeyle, yaptıkları işten pişmanlık ya da vicdan azabı duyuyormuş gibi asla görünmemeleriydi.

Bir kez, çok iyi anımsıyorum, her şeyden daha çok bu yaptığımdan iğrenerek, arka odalardan birinin çıplak tahta masası üzerinde duran fahişelerden birinin sıradan bir akşam yemeğine –bol soğanlı bir kebaptı bu– çaktırmadan göz attım. Aslında kadının yalnız değildi. Yanında sarkık bıyıklı bir adam vardı. Aynı yemeğin, bütün bu köylü kadınları kötü yaşama iten erkeklerin de baş yemekleri olarak sunulması ne yaman bir çelişkiydi. Sonuçta işte bütün bu kadınların, bir lahmacunu dürüp, incelikle tırtıklayıp, sonra da bıyıklarını oynata oynata yiyen bu adamlarla özdeş oldukları noktalar vardı.

Çok sonraları, Havalı Mehtap'ın dostu tarafından öldürüldüğünü gazetede okuduğumda, neden bilmem, o odada gördüğüm adam gözümün önüne gelmişti. Habere bir fotoğrafı eşlik etmese, söz konusu kurbanın Havalı Mehtap olduğunu asla anlayamazdım. Böylece Havalı Mehtap'ın daha okurken unutacağımı bildiğim gerçek adını da öğrenmiş oldum. Fahişeler de bizim sonraları yapacağımız gibi hep sahte adlar kullanıyorlardı, ama onların amacı yalnızca kimliklerini gizlemek değil, takma adlarıyla öne çıkıp ayırt edilmektir.

Zaman, devran, bu kıskırtıcı dönem, işte nasıl adlandırırırsanız adlandırın, su gibi akıp gidiyordu bütün pisliklerin üzerinden. Peki temizliyor muydu? Yok canım, daha neler. Bu gidişi

durdurmak olanaksızdı, sanki hiçbir olası çözüm yoktu. Peki, hiç olmazsa adaleti nasıl sağlamalı? İşte bu kimse tarafından bilinmiyordu.

Kuşkusuz bizim için de öyleydi, biz de kurban konumundaydık. Demir bir yumruk altında eziliyorduk, hani çevremizi saran o büyük telkinlere karşın yaşıanıyordu her şey, kısacası o büyük makine, kimi büyük sorunları, sözgelimi acı, onur ya da zor ama asla çürütülemez evrimsel ilerleme gibilerini, durmaksızın yineleyip, geveleyip, erteleyip dururken, işte bizim gibi olması gerektiği ölçüde denetlenemeyen, başkaldırıcı ve meraklı gençler, çevredeki küflü odaların nemli yataklarında, pis, ayıp ve iştahlı oyunlarla oyalanıyordu. Neyse diyorduk, hiç olmazsa orospular söz konusu olduğunda küçük bir ilerleme sağlıyoruz, giderek taşrayı da hızla değiştirecekti bu, öyle umuyorduk. Ne de olsa değişik bir dönemdi, el ele tutuşmanın bile özleminin çekildiği bir zamandı. Yine de bizim için kayıtsızlıkla dolu günlerdi, mutsuzlukları bile gülünç bulduğumuz, ölümcül günahlardan çekinmediğimiz günler, alaycılık, hüznün, incelik, hepsi iç içeydi, ne yapalım doğuştan edindiğimiz bir özellikti bu.

Bir keresinde, hiç unutmuyorum, arkadaşlarımızdan birinin terasındaydık. Geceleyin Kız Kulesi açıklarında karaya vurup alev alan bir tankerin gökyüzüne yükselen ışıkları kenti aydınlatmıştı. Patlamalarla rüzgârda uçuşan kıvılcımların eski rıhtımların, yükleme, boşaltma barakalarının, halatlar ve makaralardan oluşan bir karmaşanın üzerine yağdığı bulunduğumuz yerden bile görülebiliyordu. Hepimiz dehşet içinde bunu izlerken, içimizden biri arka tarafta, uzaktan sevdiği bir kızın katını gözlüyordu. Sonra bütün gece yan apartmandaki kızı bu patlamaların ışığında gördüğüne bizi inandırmaya çalışmıştı. Anlaşılan kız korkuyla yarı çıplak yatağından fırlamış, pencereye koşmuştu. Bizim çapkının kendisine baktığını görünce de utanmış ve saklanmıştı.

Ne denli tutkulu, hastalıklı ve zavalılıca. Neyse, kısacası arzu ve düş gücümüz zorlanıyor, çekilmiş kalın perdeleri sanki delip geçiyordu. Sorarım hangi hayırsız yakınırdı bu durumdan? Hangi doyumsuz budala? Hayır, asla ben değil. Birbirimize anlattıklarımızla içimizde yıllarca yer eden, suçlu, gizli ve abartılı

bir biçimde süren, yeni katkılarla giderek zenginleşen, bizimle ilintili bir yakın çevreden başka hiç kimsenin ayırımına varmadığı böylesine bir toplumsal etkinlik, İstanbul'dan başka bir yerde, hazla acı çekmenin birbirine karıştığı bir biçimde gerçekleşmiş olabilir miydi? Hiç sanmıyorum. Gerçekte, o yaşlara özgü yanılgılar, gelecekle ilgili kurulan düşlerdi hepsi, işte gençlik buydu.

Her şey gibi gün geldi tekdüzelik beni yine bunaltmaya başladı. Daha sonraki deneyimler bu yüzden oldukça bulanık geliyor bana; hepsi de, ergenliğe adım atışından beri özlemini çektiğim bir cinsellikten çok, enikonu kimliksiz kimi bedenlerle hızlıca kotarılmış birer oynaşmaydı. Sanırım düş gücü yoksunluğundan olmalı, belleğimden neredeyse silinip gitmiş. Ruhunun karanlık bölgelerine, kaçınılmaz bir boşluğun derinliklerine doğru battığımı duyuyor, her geçen gün büyüyen bir şaşkınlıkla başa çıkmaya çalışıyordum. Öyle insanı huzursuz eden bir düşünceydi bu, az da olsa gerginleştiriyor, alacakaranlık bir gölge gibi içimizde yavaşça yayılıyordu, ama gelecek henüz çok uzaktaydı, hem hiçbir şeyin değişmeyeceğini, yalnızca renk değiştireceğini anlayacağımız yaşlara da daha çok vardı.

Kent kendi sürekli, hantal ve ağır anılarına gömülmüştü; oysa canlı ışığıyla en çorak yaşamı bile renklendiren bu büyük kentte yaşam can çekişerek yavaş yavaş ölüyordu. Bana kalırsa, yatırları ve türbeleri saran yosun yeşilinden, bakırdan çatılara, dökülen eski yapıların oluklarından evlerin kararan tahta cephelerine kadar her şey içten içe çürüyordu. Kendi kentimde sanki bir yabancıydım. Uyumsuz olduğum, kapalı bir toplumun bana dayattığı yaşam biçiminin dışına çıktığım ve onlar gibi olmadığım için suçluydum. Tutucu kafalar, saldırgan davranışlar, yalnızlık. Başka insan yaşamlarının yarattığı ürkütücü gözdağı, anımsanan kişisel yıldırıcı görüntüler, insanı sindirmeye çalışan yıpratıcı ilişkiler, kısacası benimle en küçük bir ilintisi bile olmayan yeni bir düzenin üzerime düşen gölgesi. Oysa böylesine boğucu bir kentte, özgürlüğü nasıl bulabilirdim ki? Yolculuğu, özgürlüğü, gitme duygusunu özlüyordum.

2.

Birkaç yıl önce bu kentten kaçmamın nedenleri günden güne katlanarak artıyor, geçmişin yürek burkan anıları belleğimde sürüp giden olanca güzelliğiyle yeni baştan canlanıyordu. Daha önce yollara düşmeme yol açan serüven duygusu ve başkaldırı, üstelik daha da güçlenerek beni zorluyordu. Oysa Avrupa kentlerinde yaptığım yolculuklar, Fransa'da, sonra Londra'da geçirdiğim zaman bende bir şeyleri değiştirmişti. Giderek içimdeki çözümsüzlüğü artırmış, az da olsa İstanbul'a duyduğum özlemin yerini, soğuk, yabancı bir duygu almıştı. Londra'dan dönüşümden sonra da bu duygu değişmedi, gidecek bir yerim yoktu, o zaman, kaçmadan önce direktmeli, kalmayı bir kez daha denemeliydim.

Yeniden üniversiteye yazıldım. Geçmişte bu kentle aramda oluşan bağın kopmasından, bu eski deneyimden belki bir ders çıkarabileceğimi, bir şeylere bağlanmanın, beni köksüz olmaktan ve savrulmaktan koruyabileceğini düşündüm. Aslında bütün bu kutsala övgüden ve tören görüntülerinden bıkmıştım, sanki içimde gelişen zehirli bir sarmaşık, tüm ruhumu sarıyor, beni tedirgin ediyordu. Durmaksızın koşturuyordum, ama neyin ardında, işte orası oldukça belirsizdi. Açıklamaktan kaçınıyordum, ama bütün bu telaşlı yaşam biçimleri canımı sıkıyordu.

Üniversitedeki bu ilk yılının başlarında, kendimi görece özgür bir ortamın içinde bulmuştum. Yalnızca çevremle ilgiledim, daha çok kendimle, arada bir de kızlarla. Dans ediyor, içki ve ot içiyor, günlerimi okumakla geçiriyordum. Bir de satranca

merak sarmıştım. Bunun dışında, belki de benimle bir ilgisi olduğunu düşündüğüm şeylerin dışında, hemen olup biten hiçbir şeyle ilgilenmiyordum.

En iyi arkadaşım Hilmi Tezal'la Sultanahmet'e gidiyor, birlikte ot içiyorduk. Kendimi Hilmi'ye göre çok daha sorumlu birisi olarak görüyor, ara sıra onunla da bu konuları tartışıyordum. Oysa dıştan bakan birisinin ikimizin arasında bir fark görmesi çok zordu. Hilmi Tezal, daha uzun olması gerektiğini düşünüyor, bedenini sevmiyordu. Batı'da insanların daha uzun olduğunu söylerdi hep. Bana kalırsa bir tür aşâğılık duygusuyla kıvranıyordu.

Hilmi'yle özellikle geceleri uzun yürüyüşler yapardık. O sıralarda geç saatlerde içki içebileceğimiz yerler pek yoktu. Olan kimi geleneksel mekânlardan da biz hoşlanmıyorduk. Hilmi yurtdışına gitmekten söz ederdi. Bu konuda deneyimli olduğum için bana saygı duyuyor, ama benim dönüp gelmemi bir türlü bağışlayamıyor, bir de toplumsal olana duyduğum sorumluluğu anlamakta güçlük çekiyordu.

Sonraları Hilmi Tezal okuldan ayrıldı, sanırım askerliğini yaptıktan sonra yurtdışına gitti ve ben bir süre ondan gelen haberleri, söylentileri dinledim. Bir keresinde ortak arkadaşlarımızdan birisi onunla Londra'da bir yeraltı barında karşılaştığını söylemişti, kendini tümüyle ot içmeye vermiş. Yıllar sonra öldüğü söylenecek, ama bu hiç doğrulanamayacaktı. O zamanlar, uzaktan da olsa, onu hep gıptayla izledim. Öyle dönemlerim oldu; onunla yurtdışına gitmediğim için pişmanlıklarla kıvrandığım, sorumluluktan uzak, onun yerinde olmak için can attığım günler. Hiç unutmuyorum, o karanlık yıllarda, baskı ve şiddetle bunalmış, okuldan ayrıldığım bir dönemde, bir öğleden sonra, Hilmi'den bir telefon gelmişti. Anlattıklarından bana telefon ettiği yeri, yaşamını, sevgilisini gözümün önünde canlandırmaya çalışmıştım. İçinde bulunduğum durum öylesine boğucuydu ki, telefondaki sesi bana özgür Londra günlerimi anımsatan serin bir esinti gibi gelmişti. Yine de çok sonraları, onunla ilgili söylentileri duyduktan sonra, kendi durumumu unutup Londra'da bulunduğu süre içinde ona yardımcı olamadığım, oradaki eski dostlarımla tanışmasını sağlamadığım için hep eziklik duyardım.

Hilmi Tezal'la olan dostluğum sürerken, onda eksik bulduğum yanları sürekli eleştiriyordum, siyasetle ilgilenen kimi eylemci öğrencilere duyduğum yakınlık artıyordu, ama onlarla da anlaşılamadığım konular vardı. Özgürlüğün tanımı bu ülkede değişti. Özellikle o yıllarda, yaşam biçimleri önemli ayrımlar oluşturuyor, insanlar sınıfsal konumlarından çok, neredeyse anlayış farklarından dolayı sınıflandırılıyordu. Diğer bir deyişle, ya devrimci olacaktınız ya da *çiçek çocuğu*. Devrimciler, bıyıklarıyla, birörnek kısa saçlarıyla birbirlerine benzerler ve ötekilerden ayrılırlardı. *Çiçek çocukları* ötekiler içinde yer alırdı. Onlar belki gelişmiş ülkelerin devrimcileriydi, ama burada onlar burjuvaydı. Oysa bizim ülkemizde bu ancak ikili bir yapı içinde yaşanabilirdi. Toplumun iyiliği için savaştığını söyleyenler, arada sırada aynı tutukevinde buluşsalar bile, uyuşturucu bağımlılarından tümüyle farklıydı.

Kaçınılmaz bir biçimde, insanların birbirine karşı iki anlayıştan birini seçmek zorunda kaldığı bir dönemdi. "Seçmek zorundasınız," denirdi. "Taraf tutmak zorundasınız, ya bizim yanımızda ya da onların." Bunu yapmadığınızda, "Öyleyse sen kendini bu çatışmanın dışında tutuyorsun, öyle yapabileceğini, tarafsız kalabileceğini sanıyorsun," derlerdi, "oysa yapman gereken sürünün –onlar kitlenin derlerdi– bir parçası olmak, onun içinde yer almak."

Bu kişiler toplu davranış biçimlerine uyuyor ve genellikle de birbirlerini kolluyorlardı. Çoğu örnek kişi olma çabası içindeydi. Onların yanında kolaylıkla kendinizi dışlanmış duyabilirdiniz. Öyle ki, bunlar arasında kimilerinin sakıncalı davranışlarından, birbirleriyle örgütsel bir bağları olduğu kolayca seziliyordu.

Bir örgüt, toplumun küçük bir modelinden başka bir şey değildi. Oysa ben, devrimci ya da *çiçek çocuğu*, hemen her iki kesimle de çok iyi anlaşıyordum, ama kimse benim kendilerinden olduğumu söyleyemezdi. Bir örgüte üye olmaya sıcak bakmamın tek nedeni işte buydu. Sonuçta kendimi iyi gizlemiştim, ayağımı da sağlam basıyordum, dolayısıyla durumum bir kaçış olarak asla nitelenemezdi. Benim kendi zaman çizelgem, kendi anlayışım vardı, kimse benden kendi çizelgesine uymamı istememezdi.

Üniversitede ikinci yarıyıl başladığında, bir şeylerin değiştiğinin ayırımına vardım. Sanki öğrenciler arasında siyasetle ilgilenenler artmıştı. Mart ayının ortalarında hükümet değişti. Yeni bir dönem başlamıştı. Baskı her yerden birden hissediliyordu.

Bana gelince; kantindeki tartışmalara katılmıyor, boykot olduğunda okula gitmiyordum. Burada tartışılan konular, Londra'da işgal evlerinde Alan'la tartıştıklarımızdan çok farklıydı, ben de gerçek düşüncelerimden kimseye söz etmiyordum. Çevreye karşı yalnızca kendi çıkarlarıyla ilgili, kişisel bir özgürlüğün ardında koşan bir insan izlenimi veriyordum. Sonuçta, o sözünü ettiğim, devrimci ve *çiçek çocuğu* arasındaki bölünme, benim durumumda doğrudan bir kişilikte bütünleşmişti, oysa onların gözünde ben bir kişilik bölünmesine uğramıştım. Doğrusu o zamanlar çevremde tek bir anarşist bile yoktu, hemen herkes komünistti ya da birbirlerini adlandırdıkları gibi, *Sovyet yanlısı* ya da *Maocu*.

O yıllarda, bir kız vardı, sanırım adı Oya'ydı, ne zaman kantinde beni görse, tiyatrodan, sinemadan söz açıp beni bir oyun ya da film izlemeye çağırırdı. Ben de ona her seferinde, o sıralarda giderek yakınlık duymaya başladığım kimi eylemlerden, yürüyüşlerden söz eder, yeteri kadar film ve oyun gördüğümünden dem vururdum. Bir keresinde, "Sanırım yeteri kadar yürüyüşe de katılmış olmalısın," demişti. Aslında kız haklıydı, her şeyden bıkmıştım, en azından verdiğim görüntü buydu. Kültürel edimlerden de, eylemden de, şu dünyada sanki yapacak hiçbir şey kalmamıştı.

Hiç unutmuyorum, bir keresinde Hilmi Tezal ve Oya ile birlikte bir yerlere gitmiştik, dönüşte Oya otostop yapmak istemiş, ama benim buna karşı vereceğim tepkiyi kestiremediği için gizlice Hilmi'ye açılmıştı. Sonradan Hilmi bana bunu anlattığında, üstü kapalı da olsa sözlerinde, artık kendisiyle de az görüştüğüme ilişkin bir anıştırma olduğu kesindi.

Diyeceğim, sözümona kendini toplumsal bilincin biricik temsilcisi gibi görenlere kalırsa ben bir küçük kentsoyluydum, oysa eğlenceden başka bir şey düşünmeyen kimi modern kızların gözündeyse sorumluluğunun bilincinde, hatta kimi hafif davranışlar karşısında kendisinden çekinilen birisi. Oysa ben, her iki

yönden gelen bu yanlış anlaşılmalara karşı hiçbir şey yapmıyor, kendimi anlatmak için en küçük bir çabaya bile girmiyordum. Bunun yalınkat bir davranış biçimi olduğunu biliyorum, ama bu konudaki tüm uğraşlarım yetersiz kalmış, sonunda, aykırı bir dünyayla bir başkası, bir ilişkiler dizisiyle bir ötekisi arasında yalpalayan kararsız bir sarkaca dönmüştüm.

Böylece yaşadığım çelişki, ikinci yarıyılın ortalarında daha da güçlenmişti. Başlangıçta yalnızca okuyan, dans eden, ot içen kaygısız adam gitmiş, yerine düşünceli, çevreyi ve tartışmaları ilgiyle izleyen bir adam gelmişti. Kuşkusuz bu durumumun gide-rek başıma yeni dertler açacağını öngörmekten uzaktım yine de.

Bu arada, yatılı okul yıllarından tanıdığım arkadaşım Turgut Selek, üniversitede okumak için İstanbul'a gelmişti. Onun yaşadığı semtte de kendime küçük bir çevre edinmiştim. Buradaki arkadaşlarımın çoğu da benim gibi öğrenciydi, hepsi değişik üniversitelerde okuyordu. Hepimiz yürüyüşlere katılmaya başladık. Bir şeyler yapılması gerektiği konusunda aynı düşüncede-ydik. Üniversite işgalleri başladı. Bu daha geniş örgütlenmelerin yolunu açtı.

Sık sık Turgut'un evine gidiyordum. Bu büyük kentte, bir semtin sıcaklığı gerçekten de bana bir ruh esenliği veriyordu. O yılın yazında onlarla yolculuğa çıktım. Hem de kendimize *çiçek çocuğu* giysileri edinmiştik. Zaten bu bir başka açıdan da kendimizi gizlemenin bir yoluydu. En azından biz kendimizi böyle savunuyorduk.

Bu yolculuğa üç kişi çıkmıştık. Turgut, Utku ve ben. Turgut, aslında Utku Sayın'la pek anlaşılamazdı, bu yolculuğa biraz benim üstelememle katılmıştı. O zamanlar Utku, askere gitme zamanını geciktirebilmek için şimdi adını unuttuğum bir fakültede okuyordu. Turgut'un bile söz edebilecek üç beş şey bulabildiği politika konusuna o tümüyle ilgisizdi. Oysa o yaz, baskı ve süre-k avı sürüyor, geçtiğimiz küçük kasabalarda insanlar bizi kuşkuyla süzüyordu. Utku, yaşamı, kadınları, yiyip içmeyi seviyordu.

Hiç unutmuyorum, bizi alacak bir taşıt bulamadığımız için, güneşin altında tartışarak yürüyorduk. Turgut, söze karışmış, bir yandan Utku'nun ilgisizliğini eleştiriyor, öte yandan da, gele-

cekte kurmayı düşündüğü huzurlu yaşamı düşünerek, yönetime toz kondurmuyordu. Utku'nun dört bir yandan gelen bu saldırılarla şaşkına dönmesi gerekirdi.

"Sen," demişti Utku, "sen asla olup bitenleri anlayamazsın. Senin bu gereksiz kibirliliğin. Kendine gel, yoksa bu gurur sonunda seni yok edecek. Sen bir hıyar gibi soğuksun."

Bir yandan da yaptığı benzetmeden hoşnut, soyup dilimlediği ve tuzladığı bir salatalığı ağzına tıktırmıştı. "Soğukluk bu meretin dokularında vardır," diyerek elindeki salatalığın kalanını Turgut'a doğru uzatmış, bir yandan da ağzını şapırdatarak gülmüştü. Sonraları onu böyle hep neredeyse tutkuyla bir şeyler yerken anımsayacaktım.

Dostluğumuz uzun bir süre, en azından aralıklı olarak, benim yurtdışına kaçmak zorunda kalacağım güne dek, güçlenerek sürmüştü. Aslında Utku, hani sözcüğün gerçek anlamında dostum sayılabilir miydi, bilmiyorum. Gerçekten de çoğu zaman sanki aramızda bir iş ilişkisi varmış gibiydi. Üstelik sık sık kavga ederdik, bana kalırsa can sıkıcı herifin tekiydi. Dıştan bakanlar eşit bir ilişki içinde olmadığımızı hemen görürdü, biraz da bu yüzden onu başkalarına açıklamakta çoğu zaman güçlük çekerdim. Yine de birbirimizin yardımına koşardık, demek istediğim en azından para açısından, özellikle de ikimizden biri yolsuz kaldığında, kimi zaman o bana destek çıkardı, ki çoğunlukla da hep böyle olurdu.

Dönüşümüzde, kış gelip okullar açıldığında, her yeri belirgin bir kuşku ve korku ortamı sarmıştı. Gazetelerdeki haberler çelişkiliydi. Gerçekten de gazetelerin ve yönetimin ileri sürdüğü gibi büyük bir örgüt var mıydı? Yoksa yalnızca gücü elinde bulunduranların küçük kışkırtmalarından mı oluşuyordu her şey? Yalanla dolu karanlık günlerden geçiyorduk. Herkes sanki bir örgüt kurmak için kolları sıvamıştı. Değişik çevrelerden arkadaşlarla toplantılara katıldım. Bir merkezden yönetilmeyen, kendiliğinden oluşan örgütlenmelerdi bunlar.

Her neyse; herkes gibi kimi eski arkadaşlarım da bir şeyler yapmak gerektiğini düşünüyordu. Şimdi hepsi değişik üniversitelere gidiyordu. Bunlardan özellikle Oktay, kendine özgü bir kişilikti. Oktay'la yatılı okulda birlikte okumuştuk, okuldan sonra yollarımız ayrılmış, o karışık dönemde yeniden birleşmişti.

Bir gün Oktay, subay olan babasının silahını alıp yanımıza geldi. Artık devrim zamanının geldiğinden söz ediyordu. Bu arada başkent üniversitelerinden birinden gelen bir arkadaşımız bizi gelişmeler konusunda aydınlatmıştı. Söylediğine göre elimizi çabuk tutmalıydık, ülkenin hemen her yanında bizimkine benzer topluluklar kuruluyordu.

Bir arkadaşımız okumak için İsviçre'ye gitmişti ve orada bize bağlı bir hücre oluşturacaktı. Şimdi utançla anımsıyorum ama telefon aracılığıyla bize yolladığı ilk bilgi notunu aldığımızda kimse gülmemişti.

“Zürih Havaalanı'na indim, bir kadeh içkimi içtikten sonra gerekli görüşmelere başladım.”

Oysa çok daha tutarlı davranan arkadaşlarımız ciddiye alınmıyordu. Bunlardan birisi kurduğumuz örgütün saçmalığını dile getirdiğinde, Oktay ilk toplantıda, kendisinin hazır olduğunu, örgütü küçük düşüren arkadaşımızı cezalandırmak için karar almamızı istemişti. Onu bu düşüncesinden güçlkle vazgeçirebilmiştik. Bütün bunlar bana şimdi oldukça gülünç gelse de, sonraları bizimkinden daha masum girişimlerin nasıl cezalandırıldığını gördüğüm için, o zamanlar içinde bulunduğumuz durumun ciddiyetini şimdi çok daha iyi anlıyorum.

Oktay'la yeniden karşılaştığımda satrançla ilgileniyordu, bu konuda kendisini oldukça da geliştirmişti. Oktay satrançta bir dünya görüşü buluyordu, gerçek bir Dostoyevski hayranı olduğu gibi, gizemsel öğretilerle ilgilenmesi de bunu tamamlıyordu. Sonra birden edebiyata merak saracaktı. Hiç unutmuyorum, bir gece geç bir vakitte kapıma dayanacak, sabaha kadar yazdığı şiirlerden bölümler okumak isteyecekti. O günlerde, dış görünüşü bile korkunç bir Dostoyevski karakterini andırıyordu. Garip olan, Oktay okul sıralarında edebiyatla ilgilenmezdi. Aslına bakılırsa bırakın edebiyatla ilgilenmeyi, onun ne ile ilgilendiği konusunda bile çok fazla bir şey kalmamış belleğimde. Bildiğim kadarıyla Oktay sonraki yıllarda pek yazmadı. Dövüş sporlarından satranca kadar olan değişik ilgileri, yazmak için gerekli zamanı asla bulamadığını düşündürüyor.

Sonra adaletsiz zamanlar başladığında, birbirimizin izini tümüyle yitirecektik. Bunun tek nedeni yalnızca o yılların po-

litik sarsıntıları değil, yaradılışlarımızın arasındaki ayrımdı da sanırım. Ben satranca o denli düşkün değildim, bu yüzden o sözünü ettiğim dönemde ortak bir eğilimimiz, birbirimizi aramamızı gerektiren bir durum olmamıştı. Üstelik benim açımdan koşullar değişmişti, artık satrançtan çok daha önemli konularla uğraşmak zorundaydım.

Yıllar sonra, ölümünden beş yıl kadar önce olmalı, garip bir biçimde dostluğumuz yeniden başlamıştı. Çok sık görüştüğümüz anlamında söylemiyorum bunu. Bir gün yazlık bir kahvede, denizin kıyısında karşılaştık, bir süre geçmişten konuştuk. Sonra konu edebiyat ödülleri geldi. Onun bu konuya oldukça tutucu ve hırçın bir biçimde yaklaştığını biliyordum. Oysa yanılmışım, birden üreteceğimiz ortak bir yapıtla bir ödüle katılmanın olası sonuçları üzerine konuşurken bulduk kendimizi. Bu düşsel ve yaratıcı yaklaşımımız karşılıklı şakalarla sürdü. Örneğin neyi nasıl yazarsak hangi seçici kurul üyesini tavlayabileceğimiz, bütün üyeleri yaşlı yazarlardan oluşan bir seçici kurulu nasıl kandırabileceğimiz yolunda şakalarla renklendi bu söyleşimiz. Oktay katıla katıla gülüyordu, onu hiç böyle neşeli görmemiş-tim. Bir gece kapıma dayanan adamdan ne kadar da değişikti; o geceki hırslı ve hırçın insanla kahvede karşımda oturan uysal ve yorgun insan arasında doğrusu en küçük bir benzerlik bile yoktu. Kahvedeki söyleşimiz onu son görüşüm oldu, birkaç kez telefonda konuştuk ama sonra izini tümüyle yitirdim.

Biliyorum, bütün bu yıllar boyunca, yavaş yayılan bir zehir gibi, korku tümüyle içimize işlemişti. Tam tersine bizi bundan koruyan, yüreğimizi soğutan dayanaklarımız da var mıydı? Sarılabileceğimiz, bizi yaşama bağlayan? Öte dünya beklentisi, sonsuz dinginlik, yaşama sevinci, hayır, sanmıyorum. Öğrenciliğimde başıma gelen bir olayın üzerimde, yıllarca silinmeyen bir etkisi oldu. Daha sonraları, tutuklanmalarımda olsun, gözaltında kaybedilenlerle ilgili bir konu açıldığında olsun, hep bu olayı anımsadım.

Ailemle birlikte yaşadığım günlerdeydi. Bir akşam, kız arkadaşım ile buluşmak için aceleyle evden çıkıyordum, karanlık zamanlardı, ama benim hiçbir şey umurumda değildi, çünkü siyasi konularla ilgilenmiyordum ve başımda kavak yelleri esi-

yordu. Dış kapıdan daha yeni çıkmıştım ki, yolumu bir adam kesti, tıraşı hafif uzamış, hiç de güven uyandırmayan bir yüzü vardı. Burnumun ucuna doğru bir fotoğraf uzattı. Sokak karanlıktı, görebildiğim kadarıyla bu, asker kaçağını andıran birinin fotoğrafıydı. Adamın yüzüne baktım. Onun fotoğrafı olduğuna yemin edebilirdim, aradaki tek fark fotoğraftaki adamın saçları neredeyse sıfır numara kazınmıştı.

“Bu resimdekini tanıyor musun?” diye sordu.

“Hayır,” dedim, zaten geç kalmıştım, bu yüzden de konuşmayı kısa kesmek istiyordum. Nasıl bir tehlikeyle yüz yüze kaldığımın pek ayrımında değildim. Gözaltına alınabilirdim ve bir daha da benden hiçbir haber alınamayabilirdi. Abarttığım düşünülebilir, ama bildiğim bazı şeyler bunun böyle olduğunu söyleme hakkı veriyordu bana.

“Bu sensin,” dedi adam, “benimle gel.”

Adam beni bir arabadan içeriye soktu. Arabanın içinde birisi daha vardı. Daha adamların ne olduğunu, sivil polis olup olmadıklarını ya da bir asker kaçağı arayıp aramadıklarını anlayamamıştım bile. Sürücü koltuğundaki adam arabayı çalıştırdı. Birden konuşmaya başladım, tehlikenin bilincine ancak varmıştım, dediğim gibi sorgusuz sualsiz insanların tutuklandığı, sonra onlardan hiçbir haberin alınmadığı zamanlardı. Evimin hemen şuracıkta olduğunu, resimdeki kişiyle en küçük bir benzerliğim olmadığını falan anlatmaya başladım. İçimde garip bir duygu büyüdü, başa çıkılmaz zayıflığın duygusuydu bu. Birden Kafka’nın *Dava* adlı romanındaki kahramanı, onun çaresizliğini anımsadım. Hemen az ötede yukarıdaki bir pencerede, babamın salondaki televizyonu açtığını anlayabiliyordum, çünkü biraz sonra pencereden yansıyan ışık dans eder gibi kıpraşmaya başlamıştı. Oysa burada ben, yalnızca bir izleyiciydim, sesimi duyurmam olanaksızdı. Yine de umutsuzca ısrarımı sürdürdüm, “Evim şuracıkta,” dedim, “şu karşıdaki kahvede beni herkes tanır.” Kuşkusuz beni herkesin tanıdığı bir yalandı, çünkü bu kahveye hiç gitmemiştim. Sonunda adamı inandırabilirdim, kahveye gittik, içten içe burada beni tanıyan birisinin çıkacağını umuyordum. Neyse, kahveci, babamı, dolayısıyla da beni, en azından oturduğum yeri biliyordu, işte böylece kurtulmuş oldum. Yine

de bu olay bende, sonraları gerçekten tutuklandığım zaman bile hiç silinmediğini gördüğüm bir etki yaratmıştı. Öyle ki, sivil polislerin bunu, bana yaşam boyu sürecek bir gözdağı vermek, içime hiç kesilmeyecek bir korku salmak için özellikle yapıp yapmadıklarını bile düşünmüştüm, ama sanırım bu kendimi fazla önemsemek anlamına gelecekti.

Öte yandan hiçbir şey bizi vazgeçiremiyor, kavga sürüyordu. Örneğin bir keresinde, birkaç arkadaşımınla birlikte, yaptığımızın çok da bilincinde olmadan neredeyse kuramsal sonuçlara yol açacak bir eyleme kalkışmıştık. Bir gün önceden gerekli hazırlıkları yaptık, bizi tanımayan bir nalburdan gereken şeyleri alması için bir arkadaşımızı görevlendirdik. Karanlık çöktükten sonra, bir arkadaşımızı gözcü olarak bırakıp harekete geçtik. Hiç unutmuyorum, insanın ruhunu arındıran nemli bir yaz akşamıydı. Yaptığımız yalnızca, elimize boya tenekesini, fırçaları alıp bir duvara özlü sözler karalamaktı.

O gece kendimi, Ignoze Silone'nin, duvara yalnızca *hayır* yazan *Ekmek ve Şarap* adlı romanındaki kahramanı ile özdeşleştirmiştim. Romanda bunu anlattığı unutulmaz bir bölüm vardı. Gün boyu romanın kahramanı, hasta yatağında kalabalıklarla dolu meydanlardan yükselen *Duçe* haykırıışlarını dinlemiştir. Gece, hasta oluşuna hiç aldırmadan kalkarak duvara *hayır* diye yazar. Yalnızca duyulan bu tek aykırı ses, bu *hayır* bile güç ve iktidarı korkutacak, büyük bir kalabalık onu aramaya başlayacaktır.

Oysa baskı ve kuşkunun gerçek dünyası bir roman değildi ve o dünyada yaşadığımız her şey gerçekten de tatsızdı. Ertesi gün, neredeyse bütün bir günü, giysilerime bulaşan yağlıboya lekelerini çıkarmaya harcadım. Bir hafta boyunca söz konusu duvarın önünden geçmedim, onun için yazıyı ne zaman sildiklerini bilmiyorum. Sonraki altı ay, adını hiç bilmediğimiz örgütlerin imzasıyla, bizim duvar yazısının bir kışkırtma olduğunu söyleyen ve acımasızca eleştiren sayısız bildiri yayınlandı. Öyle ki bize de ulaşan ve çevremizdeki arkadaşlarla tartışmaya açtığımız bu bildirilerden birinde, duvara bu yazıları yazanların, başıbozuk ve sorumsuz kimi eylemcilerden çok, polis ajanı olabilecekleri düşüncesi işleniyordu. Arkadaşlarımla birbirimizi

suçlu bakışlarla gizlice süzmüştük ama aramıza polisin sızdığını hiç düşünmediğimiz gibi, bu konuda neler söylendiği de hiç umurumuzda değildi. Yine de çok sonraları, tuhaf bir biçimde Ignoze Silone'nin polis ajanı olmakla suçlandığını bir yerlerde okuyacak, bu da beni yazarın konumuyla, metinsel gerçekliğin ilişkisi konusunda yeniden düşünmeye itecekti.

3.

Devrimin her bakımdan kendini duyurduğu, en sapa ruhları bile devindirdiği ve her yönden isyan haberlerinin geldiği zamanlardı. Benim için de aynı şeydi; içimde uyuklayan hoşnutsuzluk yavaşça kımıldamaya başlamıştı bile. Ne de olsa başkaldırının getirdiği coşkuyla dolu bir dünyada geçirdiğim yılları unutmamıştım. Dört bir yandan yükselen, coşkulu bir şenlik ateşi. Oysa bu kendi karşıtını da yaratmıştı. Onların da bu durumu, bizi esrikleştiren bu duyguyu, bu özgürlüğü benimsemesi düşünülemez, onlardan buna göz yummaları beklenemezdi. Böylece insanların öldürüldüğü, kaygının yüzleri asıklaştırdığı, kışkırtmalarla dolu bir zamana gözlerimi açmıştım. Benim yeniden öğrenciliğe döndüğüm bu günlerde, ülkenin içinde bulunduğu karanlık giderek artmıştı.

Beşiktaş'ta, bir apartmanın bodrum katları –aşağıya doğru bitmemiş üç kat– bir dernek tarafından kiralanmıştı. Buraya sık sık uğruyor, düzenlenen seminerlere katılıyordum. Burada yeni insanlarla tanışmıştım; kimi kez yürüyüşlerden önce, sabaha kadar pankart hazırlıyorduk. Sessiz ve çalışkan bir kız vardı, gözleri gölgeliydi. Hiç konuşmadan işini yapardı, saygı uyandıran bir ağırbaşlılığı vardı. Sanırım adı Anita'ydı, çevredeki okullardan birinde öğrenciydi. Çok sonraları, benim Turgut Selek'in oturduğu semtten tanıdığım bir arkadaşımızla bir zamanlar nişanlandığını, ama çocuğun ailesinin kız Ermeni olduğu için bu evliliğe karşı çıktığını öğrenecektim. O zamanlar çocuğun onunla evlenmeyeceğini sanırım Anita da bilmiyordu. Sevgiler söylenmeden

kaliyordu, gelişme sancılıydı, gizli tutuculuklar, ikiyüzlülükler canımıza okuyordu.

Bir öğrencinin öldürülmesi üzerine, öğrenciler büyük üniversitelerden birini işgal ettiler. O dönem için olağanüstü bir durum sayılmazdı bu; büyük kentlerdeki üniversitelerde sık sık buna benzer şeyler yaşanırdı. Güvenlik güçlerinin hiç gecikmeden duruma el koyması sonucu değiştirmede, çeşitli yerlere bariyerler kuran öğrenciler direndi. Alınan boykot kararının ardından, üniversite yönetimi de buna okulu kapatarak yanıt verdi. Böylece uzun sürecek bir işgal başlamış oldu.

O ilk gece, değişik okullardan öğrenciler işgal edilen üniversitede toplandı. Öldürülen öğrencinin cenazesi de üniversiteye getirilecek, bütün gece başında nöbet tutulduktan sonra, ertesi gün de yürüyüş yapılacaktı. Okulda devrimci öğrencilerin başını çeken Erdal adlı bir arkadaşımızdı. Erdal, okulda hepimizi toparladı, on kişi kadar vardık, ortalık karardıktan sonra okul dışında bir yerde buluşup işgal edilen üniversitenin yakınlarında otobüsten inip yürümeye başladık. Çevre ıssızdı, küçük bir topluluk oluşturmuştuk, polise yakalanmak istemiyorduk. Yanımıza bolca erzak almıştık, bunları paylaşmamız gerekeceğini biliyorduk.

Gece neredeyse bir başkaldırı karnavalını andırıyordu. Üniversitenin değişik binalarında etkinlikler bütün gece sürmüştü. Tartışmalar yapıyordu, salonlardan birinde bir müzik dinletisi bile vardı. Avlunun orasında burasında ateşler yakılmıştı, marşlar ve türküler söyleniyordu. Bir ara Erdal, bizim okuldan gelenleri küçük bir sınıfta toplayarak ertesi gün yapılacak eylem konusunda bilgi vermişti. Sonra bize nasıl davranmamız gerektiğini ve bir yürüyüş kolunun inceliklerini anlatmıştı. Gerçekten de güç bir şeydi bu, hem zayıf ve küçük bir toplulukmuş izlenimi vermekten kaçınmak, hem de kibirten uzak ve dingin bir biçimde gücünün karşısında durmak. Bir kere her şeyden önce bu sivil bir yürüyüş koluydu, dolayısıyla aşırı denetimden ve düzenden uzak olmak gerekiyordu. Öte yandan en azından bir düzen de olmalıydı, öyle ya pikniğe çıkmış bir topluluk değildi bu, üstelik saldırılara, aralara sızmalara, muhbirlere, bozgunculara karşı da korunması gerekti.

Bütün bunları anlattıktan sonra, değişik okullardan gelen öğrenci temsilcilerinin oluşturduğu bir komitenin kendisini yönlendirdiğini söylemiş, hepimize yeteneklerimize göre o akşam üstlenmemiz gereken işlerle ilgili birtakım görevler vermişti. Ben bir süre Erdal'a eşlik edecek, sonra pankart hazırlayan topluluklardan birisine yardım edecektim.

Öğrencinin tabutunun konulduğu yükseltinin bulunduğu yere hüznüydü. Sabaha dek sırayla değişerek öğrenciler başında nöbet tutacaktı. Eylemden sorumlu olan komite küçük bir odada toplanmıştı. Değişik anlayıştaki topluluklar arasında pazarlıklar yapılıyordu.

Salonlardan birinde yoğun bir çaba başlamıştı. Ertesi gün yapılacak yürüyüşün sloganları büyük bezler üzerine yazılıyordu. Onu yere serilmiş büyük bir bezin üzerinde diz çökmüş, elinde boya fırçasıyla gördüğüm zaman, hemen ben de kendime orada yapılacak bir iş bulmuştum. Anita, dernekte çalıştığı için sanırım bu işlerden anlıyordu, bez pankartta yer alacak sloganı ilk önce kabataslak harflerin içleri boş bir biçimde çizmişti. Sonra o bir uçtan, ben başka bir uçtan harflerin içini doldurmaya başlamıştık. Ne kadar zaman geçmişti bilmiyorum, kuşkusuz o daha deneyimliydi, hızlı boyuyordu, ben yuvanlık bir harfe takılıp kalmıştım, boyayı taşırmamak için çaba gösteriyordum. Çay isteyip istemediğimi sormuştu. Kuşkusuz istiyordum, sonra bana sigara tutmuştu, o zamanlar pipo içerdim, ama kentsoylu görünmek istemediğimden bundan hiç söz etmedim.

Aynı yöntemle böyle kaç pankart hazırlamıştık, bilmiyorum. Sessiz, hızlı çalışıyorduk. Bizim gibi çalışan birkaç kişi daha vardı. Aramıza yeni katılan arkadaşlardan birisi bir yandan boyamızı bittiğinde yenilemekte bize yardımcı oluyor, bir yandan da kaygılarını anlatıyordu. Sanırım Anita ile koskocaman bir bezin komşu harflerini bitirmek üzereydik, neredeyse kokusunu duyacak kadar yakındım, yan gözle onu izliyordum. Başını eğmişti, düz siyah saçları yüzünü örtüyordu, birden bana dönmüştü. Onu izlerken yakalandığımı düşünüp utanmıştım.

"Sanırım bu tamamlamaya çalıştığımız sonuncuydu," demişti. Pencereden içeriye şafağın ilk ışıklarının süzüldüğünü

görerek şaşırmıştım. Dışarıdan marşlar, gürültüler geliyordu, anladığım kadarıyla yürüyüş hazırlıkları başlamıştı.

Sonra birer sigara yakmıştık ve işte o zaman içini açmıştı bana, ne de olsa uykusuzluk insanı sarhoş gibi yapıyordu.

“Yürümek, topluluk içinde bile beni korkutuyor,” diyordu, “dışımızdaki insanların bizi yargıladığını hissedebiliyorum. Sivil polislerin ya da faşistlerin bizi izlediğini de. Sanki her an, herhangi bir yerden bir silah patlayacak ve belki benim veya yanındakinin beynini dağıtacak.”

Onu anladığımı söylemiştim. Bu koşullarda insanın kendisini güven içinde duyması çok güçlü. Toplu biçimde yapılan yürüyüş her şeyden önce düzenli bir davranışa özgü yöntemi ve disiplini simgeliyordu: Böyle bir arada, ortak düşmana karşı bir kenetlenmeyi, ileriye atılmayı, birbirine yaslanmayı ve bütün bunların oluşturduğu ortak bir görünüşün gücünü. Özellikle bir tehlikeyle karşılaşıldığında kol kola girmek de bu duyguyu güçlendiriyordu. Onun duyduğu ise yalnızca uykusuzluktan gelen geçici bir zayıflık, kalabalıkların içinde bile duyulan ruhsal bir yalnızlıktı.

Ne kadar böyle konuşmuştuk bilmiyorum. İçeriye kalabalık bir görevli topluluğu girmiş, boyanın kuruyup kurumadığını denetleyip hazırladığımız bezleri topluyordu. Sonra, Anita bana dönmüş, sanırım yürüyüş konusundan koptuğumu düşündüğünden olacak, sözcüğü özellikle vurgulayarak, birinin yanında yürümeyi sevdiğini ve bunu aşkın belirgin bir işareti olarak gördüğünü söylemişti.

Üniversitenin bahçesinde öğrenciler sıralı bir biçimde toplanmıştı. Herkesin yüzünde gecenin yorgunluğu ve öfke vardı. Uzunca bir süre öylece beklemiştik. Anlaşılan polisle yürüyüşün güzergâhı konusunda yapılan pazarlık daha sonuçlanmamıştı. Sonra kalabalık heyecanla dalgalanmış ve yürüyüş başlamıştı. Biz yürüyüş koluna dışardan yabancıların girmesini engelleyen toplulukta görev almıştık. İki yandan uzanan insan zincirinin bir parçasıydık, el ele tutuşmuştuk. Yolun kıyısında birikip bizi izleyenlere arkamızı dönmüştük, böylesine yan yan yürümek de güçlü, ama ne Anita ne de ben bu durumdan yakınıyorduk.

Şimdi biraz uzaktan yürüyüş koluyla ilerlerken, akşam Erdal'ın anlattıklarını düşünüyordum. Yalnızca bir beden, diğerlerine ve yürüyüşün amacına uygun davranıp davranmadığına bakarak, dışarıdakilere, yol kıyısında dizilmiş halktan kişilere gösterdiği tepkiyi duyumsayarak, gözlem konusu kişinin ruhsal çözümlemesi yapılabilirdi. Diyelim ki, en küçük bir uyumsuzluğun, algılanamayacak kadar cansız bir direnişin, bütün içinde sırtan bir aksaklığın ve bundan doğan neredeyse telaşlı diye nitelenebilecek bir davranışın bulaşıcı ürkekliği varsa, bir gözlemci olarak kolayca karar verilebilirdi, korkunun gölgesi yüzlere vurmaya başlamıştı.

İçinde duyduğun coşku yürüyüşe yansır ve ilk olanak bulduğunda kaçacak olanlar, yerlerinde kaygıyla kıvrananlar, avuçları terleyenler, en küçük bir gürültüde gözlerini açanlar diğerlerinden çok değişik buna benzer davranışlarıyla hemen sezilirdi. Dolayısıyla işte böyle belli bir amaç doğrultusunda bir arada yürüyenlerin davranışlarını çözümleme konusunda giderek ustalaşacaktım. Sonraki yıllarda birbirinin gerçek yüzünü bir yürüyüşte tanıyıp ayrılanları görecektim. Eğlenceli olması için, bu konuda adlar sıralayabilir, kimi olaylar anlatabilirdim. Öyle ki, benim için bile bu, bir bireyin değerlendirilmesiyle ilgili temel bir ölçüt yerine geçecekti. Bir yürüyüşe katılmaktan kaçınan birisinin tutumunda özveriden kaçınmaya benzeyen bir şeyler, belki bundan çok daha fazlası, bir tür bencillik vardı. Bana kalırsa bu, sözgelimi bir ilişkide, en sonunda kaçınılmaz bir biçimde kendini gösterecek bir anlaşmazlığın ipucundan başka bir şey değildi.

Anita'nın elini sıkıca tutmuştum. İlk kez birilerinden, bir şeylerden sorumlu olmanın ne demek olduğunu anlamıştım. Sanıyorum birbirimize güveniyor ve bunu bütün bir dünya duysun diye haykırılım istiyorduk. Nasıl da coşkuyla yürüdüğümüze, sanki dans eder gibi zıpladığımıza, öfkeyle soluduğumuza, nasıl dostça birbirimize sokulduğumuza bir bakıp, neler olup bittiğini anlamaya çalışın. Gayretimizi, düşlerimizi, sabrımızı görüp aramızda ayak izlerimizden geriye kalanları, gizlice bıraktığımız işaretleri izleyin ve bizi bulun, ağlamaktan kızarmış gözlerimize bakıp sesimizi duyun. Her şey işte şimdi bu anda, hemen yanı

başımızda olup bitiyor, neredeyse olması gerektiği ve hep anlatıldığı gibi. Sonunda insanlık işte bu çarpışmadan çıkacaktı. Yanıltıcı bütün görünüşlerin, yanlış ve öfkeli devinimine karşın, kim ne derse desin, açıkçası bu bir devrim olmalıydı. Anlayacağınız sorumluluktan kaçmıyorduk ve tam da gerektiği gibi, çok uzaklarda, okyanus aşırı kıtalardaki devinimleri, yoksullukları, saklı yaşamları, üstü örtülen suçları, yanlışları, iyileştirilmesi güç hastalıkları görüyorduk. Böyle hep beraber söylenen türkülerde, sesin kulaklara ulaşmayan tınlarını duymayı başarıyorduk.

İşte o yürüyüşten sonra giderek sorumluluk denilen duygunun ya da kavramın ilk kez bilincine varacaktım, belki kızların da. Biliyorum, aslında kendimle fazla ilgiliydim. Siyasetle ilgilenenlerin çoğunlukla erkek oluşu ve dar görüşlülükleri benim için yeterince iticiydi. Kızlara gelince; bu beni hep şaşırtmıştı, ama çoğunlukla erkeklerden daha ilerideydiler, hem daha özenli hem de daha incediler. Yıkıcı olsun ya da ayartıcı, kadınlar hemen her zaman ilk sırada yer alırdı. Çünkü onlar, boyun eğmişlikten birden silkinip ezme amacına yoğunlaşabilir, gerekirse bunun için sizi kışkırtabilirlerdi. İktidara karşı devrimci bir tutum almak gerektiğinde; ilk başta çoğunlukla onlar görülürdü –çok uzaklardan, kocalarının, babalarının ya da ağabeylerinin boyunduruğundan kurtulup aranızda katılırlar–, topluluk kabarıp kıpırdanma başladığında fazlasıyla katkıda bulunur, ama bir yandan da korkarlardı. Ne de olsa aramıza katılan genç kadınların bile, saçma sapan dayatmalardan bunaldığı bir dönem söz konusuydu. Masalların büyüünden kurtulup serpilen ergen kız ya da sokakta yürürken bir sigara içme ayrıcalığından yararlanamayan öfkeyle dolu genç kadın. Suçsuz hevesleri anlaşılabilirdi, inatçı uyuşmazlar, alımlı, çekici ve yırtıcı kavgacılar, aramıza hoş geldiniz. Nedense onlar, hemen her konuda daha kesin tutumlar almayı yeğlerdi, ya hep ya hiç, ya coşkuyla başkaldırır ya da sessizce uzlaşırlardı. Uysallık, sancı. Doğum çilesi, koca dayağı. Böylece boyun eğerlerdi, sözcüklerinin solduğunu, beklentilerinin giderek gerilediğini görür ve kahrolurdunuz. Bu durumu gördüğümde, evliliği yeren, üstelik bunu “*mülkiyetin en kötü biçimi*” olarak nitelendiren düşünceleri anımsardım hep, kişiye daha fazla bağımsızlık sağlamanın bir yolu olmalıydı.

Belki de kendine bir iş bulan kadın, özgürlüğünden asla ödün vermeyecekti. Oysa her şey çok daha karmaşıktı. Biraz da bu yüzden kadınlar, her zaman korkutmuştu beni. Ne de olsa dandik romanlarda geçen en sıkı suçlar bile kesmezdi onları, içten içe herkes bilirdi bunu, ruhlarını ancak uğurlarına dökülen kan yatıştırırdı. Ne yazık ki öte yandan, evlilik düşüncesinden asla vazgeçemezlerdi. Ne yapalım, derlerdi, herkesin bir kusuru var.

Renan'a gelince; o günlerde bana sorsanız, bütün bunları biliyor derdim. Biliyor ve beni çileden çıkarmak için öyle davranıyor, ama korkarım bunların her ikisi de yanlış olurdu. Kuşkusuz bunu hiç kimseyle paylaşmadım, ama o zamanlar, birden gelişen bir aydınlanmanın sonucunda olmalı, Renan'dan hoşlandığımı anlamıştım. Kaldı ki bu türden şeyleri konuşabileceğim pek arkadaşım yoktu. Hilmi Tezal eylemciliğimi onaylamadığı için artık bana uzak duruyordu. Erdal'a kalsa her şey bir örgüt sorunuymuştu, aydınlanma da yalnızca örgütle ilgili konularda olabiliirdi.

Zaten beni örgütle ilgili konularda sürekli aydınlatmaya çalışıyordu. O zamanlar partileşme sürecindeki küçük topluluklar öğrenciler arasında güçleniyordu. Erdal'ın bağlı olduğu topluluk bunlardan biriydi. Önderlerinin çoğu tutukluymuştu, ama bir biçimde dışarıdaki arkadaşları kanalıyla örgütü yönetiyorlardı.

Renan, kırmızı atkısını özenle boynuna dolamış resim öğrencisi, biliyorum, kim olduğunu ve benim için taşıdığı anlamı ben de çok sordum kendime, tamam, siyasal konulara ilgi duyuyor, resimleri, en azından çizgisi çok iyi, hayır, ressam demek istemiyorum, ama elinden iş gelir bir kızcağızdı. Sonra gözleri gölgeli Anita, sessiz ve ağırbaşlı; çoğu geceler bir pankartı bitirmek için çabalayarak sabahlamıştık. Sonra bir de Arzu vardı, garip bir biçimde benimle ilgiliydi; düşlerimde belki de sonsuza dek o geniş yatağının, işlemeli örtüsünün üzerine incelikli iç çamaşırlarıyla uzanmış, bir yandan da bu ülkeden yakında uzaklara kaçacağından söz ederkenki görüntüsüyle kalacaktı. Sanırım ondan çekiniyordum ve duyduğum korku, daha şimdiden gizli acılar çekirtmeye başlamıştı. Kesinlikle yitip gitme ya da yalnız kalma korkusu değildi bu; sanırım onun coşkusuna gerektiği gibi karşılık verememe korkusuydu.

İşte böyle, en umutsuz durumuyla ben, kararsız, savruk, genç adam, sanki gelişigüzel bir rastlantıyla değişmeye hazır bir algı yapılanmasıyla donanmıştım. Seviyor, kaygı duyuyor, anlamaya çalışıyordum. Sözgelimi Arzu'nun yanında kimi zaman bir çocuk, kimi zamansa bir sırdaş gibiydim; Renan'ın yanında bir sevgili ya da arkadaş; Aysel gibi *hakikatli* bir kadının yanında hani yaşamın güçlüklerini tanıyan ve kadın ruhundan anlayan içli genç adam; Anita'nın yanında kararlı bir yoldaş ya da kardeş; ateşli çağrılarla öğrencilerin tıka basa doldurduğu salonlarda ateşli bir konuşmacı olabiliyordum. Bir keresinde, verdiğim bir görevi savsakladığını gördükten sonra, başka arkadaşlara kötü bir örnek oluşturacağı kaygısıyla gösterdiğim sert tepkiye göz yaşlarıyla ağlayarak karşılık veren, –garip ama benim gibi sabırlı insanlar bile kimi zaman, gereksiz yere nasıl da kabalaşabiliyorlar– ve bana korkularından söz eden bir kızın karşısında da acımasız bir zorbaya dönüşmüştüm. Sanki gücünün zirvesinde, buyurmaya alışmış birisiymişim gibi. Bu en son sözünü ettiğim tutum içimde, uzunca bir süre unutamadığım, her aklıma gelişinde beni utandıran bir anı olarak kaldı, çünkü bu kıza gerçekten de çok kötü davranmıştım.

Sonunda gece olup çevremde hiç kimse kalmadığında, işte o zaman kendimle yüzleşmenin zamanı başlıyordu. Sanırım yaklaşan bir felaketin bütün belirtileri vardı, ama ben bunun ayrılmında değildim. Oysa Arzu'nun güven gereksinimi sürekliydi. Bunu anlayamadığım gibi, onun arayışının benim bütün kişisel sorunlarımdan çok daha öncelikli ve ivedi olduğunu görmekte de yetersiz kalıyordum. Sonunda ona çok daha güven verdiğini düşündüğü bir şey –bu bir durum ya da kişi olabilir– için terk edildiğimde, artık çok geçti. Yine de anlatmaya çalıştığım bu değil, bu daha başlangıçtı, yıkım anı giderek yaklaşıyordu, bunun bütün belirtileri vardı, ama ben ne yazık ki bunu çok geç, ancak, geldiği ve o geçici, o eğreti düzenimiz bir daha onarılamayacak kertede bozulduğu zaman görebildim.

Sonra karlı bir gün okulun hemen yanında çekilen bir fotoğraf; duygusallığın belirlediği bir zamanın içinde donup kalmış, birbirine sarılan bedenlerin görüntüsünde biçimlenmiş coşkunun en yalın durumu, bunu hiç unutmadım. Çok sonra-

ları, Troubadour Kahvesi'nde ya da başka yer ve zamanlarda bu fotoğraf, belleğimi sınadığım bir ölçüte dönüşecek ve ne zaman baksam o beyaza bulanmış hüznü anımsayacaktım. Sonra bir başka gün, heyecanlı bir kalabalık, felaketle sonuçlanacak bir eylemin başlangıcı, Renan'ın işte böylesine kasvetli bir günde çekilmiş bir fotoğrafı düşlerimde yer etmiş; bir ölümün başka bir ölümü getirdiğini o gün görmüştüm. Açıkçası biz öldürülen bir arkadaşımız için bir gösteri yürüyüşü yapacaktık ama, sonuçta yeni bir ölümle sonuçlanacaktı bu eylem. Şimdi bütün bu siyah-beyaz fotoğraflar beni öfkeden ve hüzünden çılgına çeviriyor.

Mart ayının sanırım ilk günleriydi, sıkıcı bir öğleden sonrasıydı, hava kapalıydı ve yağmur bulutları gökyüzünde uzun bir süreden beri asılı kalmıştı. Birkaç gün önce okulun öğrencilerinden biri silahlı bir saldırı sonucunda öldürülmüştü ve öğleden sonra okul dışarıdan gelen öfkeli bir kalabalık tarafından işgal edildi. Okulun salonunda büyük bir toplantı yapıldı. Açıkçası öğrencilerin büyük bir çoğunluğu durumdan etkilenmişti, zaten kimse de öğleden sonra yapılması gereken derslere katılmaya pek istekli olmadığından, salon sandığımızdan daha kalabalıktı. Toplantıdan sonra yürüyüş yapmaya karar verildi, büyük bir coşkuyla aşağıya inildi. Bana sorarsanız yanlış bir karardı bu. Gerçekten de okulun bahçesinde toplanıldığında pek de kalabalık olmadığımızı anlaşılmıştı. Kalabalığın arasında Renan'ın da olduğunu görmüştüm, yanında da bölümünden arkadaşı Giray vardı.

Erdal bizim okuldaki hareketten sorumluydu ve örgütün önderleri bu yürüyüşün sorumluluğunu ona vermişlerdi. İşte o gün, Erdal beni bir köşeye çekmiş, güvenimi kazanmak için, örgütün dışarıdaki yöneticilerinden birinin takma adını vermişti: *Amerikalı*. Niçin herhangi sıradan bir ad değil de Amerikalı, diye sormuştum. Çünkü demişti, Amerika'da okumuş, sonra bir üniversitede öğretim üyesiyken kıyıma uğrayıp atılmış. Sonra da beni, o günkü yürüyüşte, bizi korumakla görevli arkadaşla, Halil'le tanıştırmış, onun durumunu dolu, sağlam gibi sözcüklerle açıklamıştı ve bu onun silahı olduğu anlamına geliyordu. Halil'i sonraları hemen her eylemde görecektim ve her zaman yanında on dörtlü adı verilen bir silah taşıdığını biliyordum. Bu

yüzden kışları koyu renk, uzun bir palto giyerdi, ama havalar ısındığında işi biraz daha zordu. Halil'i hep ciddi görünüşüyle anımsıyorum.

O gün, kimi arkadaşları sopalarla silahlandırdık ve sonunda yürüyüş başladı. Okulun kapısından çıktığımızda, sayımızın azlığı beni kaygılandırmıştı. Anita'yı, birlikte katıldığımız o gece işgalini anımsadım. Şimdi yanımda olmasını nasıl da isterdim. İşte o gün, Anita'nın bana içtenlikle anlattığı korkularını daha iyi anladığım sonucuna varmıştım. Sonraları yaşadıklarımın, deneyimlerimin sonucunda, bu görüşlerim giderek güçlenecek, bizim ülkemizde, en sıradan yürüyüşün bile ne denli zor ve tehlikeli bir eylem sayılması gerektiğini anlayacaktım. Sanırım bunun bir başka nedeni de, toplum içinde ne denli az sayıda olduğumuzun bilincine varmamdı. Bir yürüyüşün, bir çatışmanın sonrasında bizi onaylayıp yeni baştan canlandıracak, kucaklayıp yaralarımızı saracak köklü kurumlar, içinde temsil edildiğimiz belediye meclisleri ya da bizim gibi düşünenlerin bulunduğu üniversiteler yoktu.

İşte o gün, *sorumluluk* denilen şeyin yalnızca bir yürüyüşe katılmakla bitmediğini, üstelik kimi romanlarda okuduklarımla hiç örtüşmediğini anlayacaktım. Daha da önemlisi, insanın bir görev üstlendikten sonra, bunun gereğini yerine getirmesinde göstereceği en küçük bir zayıflığın bile, onun sorumluluğu altındaki başkalarının yaşamını tehlikeye atacağını, o gün acı bir biçimde öğrenecektim.

Gerçekte benim hiçbir sorumluluğum yoktu. Yürüyüşün daha başında, Halil'in siyah paltosuyla, biraz uzaktan yürüyüş kolunu izlediğini görmüştüm. Bana gelince; Erdal'ın bana verdiği görev, yürüyüş kolunun düzenini sağlamaktı. Çok kalabalık olmadığımızdan bu hiç de güç değildi, anladığım kadarıyla bu bana kendimi onlardan biriymiş gibi duymam için verilmiş eğitici bir görevdi.

Tophane'yi geçmiş, tam benzin istasyonunun oraya gelmiştik ki yürüyüş kolu durdu. Bir süre bekledik, ne olup bittiğini anlamaya çalışıyorduk. Polis yolu kesmiş, yürüyüş durdurulmuştu. Bir pazarlık sürüyordu, ama sanırım her şey çok önceden kararlaştırılmıştı. Bu türden çatışmaların, denge hesaplarının

hep bir tür borsayı andırdığını düşünmüşümdür, sonuçta güçlü olan oyunu kazanır.

Birden silahlar patlamaya başladı. Hepimiz öğrenciydik, sanırım Halil bile öyleydi ve bu yürüyüşe değişik nedenlerle katılmıştık. Ben o zamanlar, yalnızca duyduğum o garip sorumluluk duygusundan ötürü katılmışım bu yürüyüşe, ama artık bunların hiçbir önemi yoktu. Kaçmaya başladım. Benzin istasyonunun yanındaki bir duvarın öte tarafına atladım. Burada bir açık hava pazarı kurulmuştu ve sebze meyve dolu bir tezgâhın üzerine düştüm. Elmalar armutlar, çevreye yayıldı. Can havliyle ayağa kalkıp koşmaya başladım. Geçmişte sayısız kez geçmişim buralardan, bütün bu sokakları çok iyi tanırdım. Karaköy yönüne doğru yolunuza devam ederseniz birbirine paralel birtakım sokaklara gelirdiniz, bunu iyi bilirdim. Şimdi, sokakları anımsamaya çalışıyor, nereden kaçarsam kurtulabilirim, bunları hızla zihnimden geçirip tartıyordum.

Dar ara sokaklarla birleşen, görece daha geniş bir sokağa çıktığımda yaşamımda ilk kez rastlantının, yazgının insan yaşamında taşıdığı inanılmaz önemle yüz yüze geldim. Bu sokakta da koşanlar vardı ve benden önce kaçanlarla onları kovalayan polislerin tam ortasına düşmüştüm. Hiçbir şey düşünmeden koşmaya başladım, çünkü hepimiz ürkmüş atlar gibiydik. Biraz önümde koşanların arasında Erdal da var mıydı, bilmiyorum, bunlardan biri, her kimse, arada bir geriye dönerek neredeyse omzumun üzerinden ateş ediyordu. Polislerin de ardımdan ateş ettiklerini, kulağımın hemen dibinden geçen kurşun seslerinden anlayabiliyordum. İki ateş arasında kalmışım.

Solumdaki hanlardan birisinin demir kapısından içeriye attım kendimi. Bu hanın öteki kapısı rıhtımın kıyısındaki yola açılıyordu. Tam ben oraya vardığımda, hemen yolun kıyısındaki karakoldan gürültüyle dışarıya fırlayan polislerin havaya ateş ettiklerini gördüm. Yavaşladım, görünüşüme çekidüzen verdim. Köprüye geldiğimde tüm yollar tutulmuştu bile. Sonradan çevre hanlara sığınanların birer birer tutuklandığını öğrenecektim. Köprü altında her zaman gittiğim kahveye oturup bir çay söyledim kendime. Ortalık yatışmadan yerimden kıınıldamamam gerekiyordu.

O gün canımı kurtarmamı kimileri yazgı diye niteleyecektir, biliyorum. Oysa, bütünüyle bir kurtuluştan söz etmek zordu. Bana kalırsa, bir tür cezalandırma kuşkusuz vardı, ama hani her şey olup bittiğinde açığa çıkan bir şeydi bu. Çünkü bir biçimde ben de cezalandırılmıştım. Arkadaşlarımızdan birisi, adını şimdi unuttum, yere düşen Renan'a yardım etmeye çalışırken başına bir cop yemiş ve gözlerini açtığında kendisini tutuklanmış olarak demir parmaklıkların ardında bulmuştu. Daha da kötüsü, Giray rastlantısal kurşunlardan birine kurban gitmişti o gün. Ben de Renan'ı sonsuza dek yitirdiğimi anlamıştım. Polis için bir suçlu gerekiyordu. Yapılan sözümona testlerde arkadaşımızın elinde barut izine rastlanmış, bu da Giray'ı öldüren silahı onun kullandığının kanıtı sayılmıştı. Ona yardımcı olmaya çalıştık, ziyaretine gittik. İçerden çıktıktan sonra bile davası yıllarca sürdü. O zamanlar bu türden haksızlıklar sık sık olurdu.

Renan ile ben, o sıralarda sanırım birkaç kez buluştuk, okula daha seyrek uğramaya başlamıştım. Sanırım Giray'ın cenazesinden bir ay kadar sonraydı, yanlış anımsamıyorsa yine bulutlu, karanlık bir gündü. Renan, buluşmak üzere sözleştiğimiz o gözlerden uzak kahveye biraz gecikerek gelmişti. Onu beklerken kafamda ona söyleyeceklerimi tartıyor, giderek kaygılanıyordum. Kendine kızan, tüm bir dünyayı yok etmeye heveslenen biri, öfkesinin içinde boğulan, benim gibi saldırgan ve her şeyden vazgeçen birisi dışardan nasıl görünürdü? Bir hüznün kavramının ötesine geçip de derdini nasıl anlatabilirdi? Renan geldiğinde düşündüklerimin hiçbirisini söyleyemedim. Giray'ın ölümüne hiç değinmedik, bana anlayamadığım bir nedenle kızgın gibiydi ve garip olan, bunun gerçek nedenini bugün bile bilmiyorum.

Erdal, yeni Rus çarları diye adlandırdığı Sovyet yöneticilerinin uzun bir süre dayanamayacaklarını düşünüyordu. Yıkıcılıklarından ötürü bana da yakın gelen bu türden görüşlere gönülden katılıyordum. Öğrencilere dayanan, onları gerçek bir devrime yöeltebilecek bir erekten yoksun olan bizimkine benzer hareketler içerdikleri tüm olumsuzluğa karşın, içlerinde bir tür umut taşıyordu. Kendilerini savunmaya gücü kalmamış insanları bile uyarıyor, onlarda yoldaşlık duyguları uyandırıyorlardı. Bunun da ötesinde, insanları adaletsiz bir düzenle oyalayanla-

rın maskesini düşürüp kuşkuları ateşleyen bir karmaşa yaratıyorlardı.

Bir sabah dersten çıktığımda Erdal'ın beni beklediğini gördüm, *Amerikalı*'dan bana özel bir talimat getirmişti. Edebiyatla ilgilendiğimi bildikleri için, kıyıma uğrayıp öldürülen kimi yoldaşlar için üç beş dizelik bir şiir yazmamı istiyorlardı. Bu şiir, kuşkusuz imzasız olarak, örgütün yasal gençlik dergisinin ilk sayısında yayınlanacaktı. Daha önce hiç ısmarlama şiir yazmamıştım, birkaç ders boyunca bir şeyler karaladım. Sonuçta ortaya iyi kötü bir şeyler çıkmıştı. Akşama doğru dergi hazırlıklarıyla uğraşan birisi gelerek bu şiiri benden almıştı.

Şimdi o günleri düşündüğümde, olayların akışında başıboş sürüklendiğimizi anlıyorum. Gerçekte bizi ilgilendiren, hep göz ardı edilmiş, unutulmuş bir ülkenin, gizlice kabuğunu kırıp kendine özgü bir gayretle yükselişi olmalıydı. İster istemez bunun çok uzağına düşmüştük. Ülkemizde yaşanan bütün o küçük haksızlıkları düşündüm şimdi, o zamanki dünyamızı anlamaya çalıştım, bizi derinden düşündüren ve etkileyen her şeye yeniden döndüm, özellikle o okul kantinine. İşçi bayramı kutlamaları, otuzdan fazla ölüyle kana bulandıktan sonra, yöneticilerin istediği olmuştu. Sovyetler'e sempati duyan topluluk olup bitenlerin sorumlusu olarak Çin yanlısı Maocuları görüyordu.

Ertesi günü kantinde iki topluluk birbirine girmişti. O gün kantin pek kalabalık sayılmazdı. Benim gibi, taraf tutmakta çok da kararlı sayılamayacak birkaç kişi vardı, bunlar Maoculara sempati duyan küçük topluluklardı. Birkaç kişi de, sürekli okula gelmeyen, uzun bir tutukluluktan sonra yeni salıverilmiş, henüz öğrenci kimliğini bile edinmemiş eskilerden oluşuyordu. Kalabalık bir topluluk çevremizi sarmış, sandalyeler havada uçmuş, kimliği olmayan arkadaşlarımız öğrenci olmadıkları gerekçeyle polise ihbar edilmişti. Tarafsız kalan bir arkadaşımız ağır yaralanmıştı.

Buna benzer can sıkıcı olaylardan sonra, insan dertleşebileceği birilerine gereksinim duyuyor. O sıralarda Renan'a karşı karmakarışık duygular içindeydim, sanırım tanıştığımız günden bu yana, hiçbir zaman çevremdeki insanların yaşamlarıyla bu denli ilgilenmemiş, onların gelecekleriyle ilgili böylesine bir sorum-

luluk duymamıştım. Sorumluluk; bu gerçekten de büyüü bir sözcüktü, bu sözcüğün o günden sonra yaşantıma tümüyle yön vermeye başladığını çok geç anladım. Ona karşı duyduğum anlaşılmaz bir acıma duygusuyla içim neredeyse dolup taşıyordu. Tıpkı yürüyüşlerde ya da bir tehlikenin yaklaşmasında bütün arkadaşlarım için duyduğum kaygının bir benzeriydi bu. Kendim içinse ancak hastalıklı, açık bir bozgunun ve yılgınlığın sancısını duyuyordum. Bu, sanırım çevremi saran gerçekdışılıktan duyulan bir yılgınlıktı; her türden zayıflığımlı gizleyen bütün maskelerimi, en kökten karşı çıkışlarımı içime atıp bastırarak, birer birer çıkarışımın yılgınlığı, yakın çevremde yarılsamaların oluşturduğu bir duvarı yıkıp katılığa, mutlaklığa hiçbir zaman erişemeyeceğimin korkusu, ölümlerin bile, hem çok yakınımnda olup hem de olağan, yalın ve tekdüze bir duruma gelişinin dehşeti.

Sonra o ev aklıma gelecekti, Renan'ın, neredeyse tiksınmesine karşı, içinde kendini güvende duyduğu, koca peşinde koşan bankacı ablasının avukat sevgilisini getirdiğı, kısa bir süre için hep bir ağızdan konuştukları, ama sonrasında kesinlikle pişmanlık duyacakları öfkelerini abartan garip roman kahramanlarına dönüştükleri o ev. Abla sabırlı, atılgan ve ne istediğini bilen biri, hep sevgilisini savunacak. Renan, oldukça saldırgan, evinde alçaklığa dayanamadığını söyleyecek, genç adamsa gösterişsiz, hafif alaycı ve ölesiye gülünç, bütün bu dokundurmaları duymazdan gelecek. Sonunda küçük kardeş Renan, kimi istekleri karşılanarak ödüllendirilecek ve şımartılacak. Kim bilir, belki de onu gözümde büyütüyor ve fazlasıyla önemsiyordum. O kararsız, o karışık ve adaletsiz günlerdeki eğilimim işte buydu; açıkçası bu kendimi, hüznü ve yenik olduğunu düşündüğüm insanların yerine koyma çabasının görünür bir sonucu olmalıydı. Sanırım bir de insanları kurtarma arzusu vardı. Dostlarım, yoldaşlarım ve arkadaşlarım için duyduğum, özellikle de yakın çevremdekilerle ilgili, o derin sorumluluk duygusunu saymazsak. Kim bilir belki de, yoksul ya da varlıklı, herkes için başarıyı verimle ölçen, paranın tek gerçeklik olduğuna inanan, kimi yeteneksiz liberaller gibi, bundan ötesini görmeyi bir türlü başaramıyordum. Bana duygusal bir yakınlık gösteren arkadaşlarımın

kişiliklerini de gerektiği denli önemsememiştim. Ne büyük bir yanlış! Yalnızca Renan için mi kaygılanıyordum, bilmiyorum. Kuşkusuz birisi için kaygılanmak onunla ilgilenmek anlamını taşır ve ne yazık ki insanlar için duyduğumuz kaygı da eşit ve adaletli bir biçimde dağıtılmamıştı.

Şimdi düşündüğüm zaman daha iyi anlıyorum, düşlerimde bile onun gelecek tasarımlarına katılmadım. Biraz zaman ayırıp onu ailesine bağlayan ilişkileri, giderek bağımlısı olduğu küçük beklentileri dinlemedim, hiçbir zaman aynı şeylere kaygılanmayı, benzer bir mutluluğu paylaşmayı istemedim. Sevdiklerime yaklaşımdaki başarısızlığımı, bendeki bir yetersizliği anlatmaya çalışıyorum; ne yazık ki bunca yıldan sonra farkına vardığım bir gerçeklik bile dayanılmaz bir acı verebiliyor.

Sonra okuldan ayrılmış ve onu uzun bir süre görmemiştim, yıllar sonra, bir sinemanın çıkışında karşılaşınca dek. Beni görmezden gelmişti ya da içimdeki suçluluk duygusu benim durumu böyle algılamama yol açmıştı, bilmiyorum, ama birden kafamda yeni bir yorum biçimlenmişti. O günkü eylemi benim yönlendirdiğimi sanıyordu, belki de buna kızmıştı. Neden bilmem, Giray'ın ölümünden ötürü beni suçluyordu. Benim üstlenmem gereken sorumluluk neydi, bilmiyorum, ama Renan açısından bunun hiçbir önemi yoktu.

Korkarım Renan kesin ve doğru bir yargıya varabilmek için en küçük bir çaba bile göstermemişti, yaşamlarına çizdikleri yönü değiştirme seçeneklerinin olmadığına inanan çoğu kadın gibi. İşte Arzu, hiçbir eylemde yer almadığı gibi, hiçbir tartışmaya da katılmıyor, ama hiç olmazsa kimseyi yargılamıyordu. Oysa Renan, sorumluluğu başkalarının omzuna yıkarak kendisini rahatlatacağını sanıyordu. Biliyorum, durumu böyle açıklamak hiç de hoş değil, ama ne yapayım, böyle düşünmekten kendimi alamıyorum. Sonuçta bir arkadaşımız ölmüştü, bunu olduğu gibi benimsemek kolay değildi ve sanırım ben de onun neler duyabildiğini anlıyordum. Onun için elimden gelen her şeyi yapmak isterdim, bunun bir çözümü olabilseydi. Oysa bütün bunlar geçmişte kaldı ve korkarım şimdi söylenecek bir şey artık bunu değiştiremez.

Aradan birkaç ay geçmiş olmalı, birden küçük topluluğu-

muz hareketlenmişti. Artık çevredeki kahvelerde daha fazla tartışma, derneklerde kimi zaman geceleri de süren, daha fazla toplantı vardı. Örgüt kimi uluslararası akımların etkisiyle bölünüyordu. Ben de tartışmalara katılıyor, durumu anlamaya çalışıyordum. Dışımızdaki dünyada ise artık daha fazla yürüyüş ve daha fazla gösteri vardı. Bir gün de geç vakitlere kadar süren bir toplantıdan sonra Erdal'ın evine giderek tartışmayı sürdürmüştük. Erdal, *Amerikalı'nın* dışında bütün örgütün daha uluslararası konumda olan bir partiye katılma kararı aldığını söylemişti.

Bir akşam Erdal, beni bir tartışma toplantısına götürdü. Toplantının öncesinde Cem Baysal kısa bir konuşma yapacaktı. Konuşmadan sonra tartışmalar başlamış, geç saatlere kadar sürmüştü. Gecenin bitiminde, Erdal beni Cem Baysal ile tanıştırmıştı. Bana yakın davranmasından, benimle ilgili bilmesi gereken her şeyi bildiği sonucuna varmıştım.

Erdal partiye üye olmamı önerdiklerini söyledi. Bu konuda ne düşündüğümü bilmek istiyorlardı. Kuşkusuz bu gönüllü bir edim olmalıydı, ama artık sorumluluk almamın zamanı da gelmişti. İşte o zaman anladım, bizim için geriye dönüş yoktu, böyle bir davranış kesinlikle ihanet olarak görülecekti. Böylesine önemli bir karar öncesinde, bulunduğum bu noktada, durumla ilgili yeni bir yorum yapmaktan kaçınıyordum. Gelişmelerle ilgili garip işaretler vardı. Yine de hepimizi içine alacak bir yıkım her bakımdan gerçekleşmeden önce Erdal'a kesinlikle bir yanıt vermem gerektiğini düşünüyordum. Oysa örgütlenmenin bir amaca dönüşmesi beni korkutuyordu. Tamam, bu yalnızca gerekli bir başlangıç olmalıydı. Çok yukarılarda, sanki bizim çaresizliğimizi gözleyen bir başkaldırı ateşi, yazgımızın birbirine dolanan örgüsünü açmaya çalışıyordu. Çok aşağılarda, yoksulluk ve adaletsizliğin oluşturduğu dipsiz, karanlık bir kuyu. İşte bu durum, yakında gerçekleşecek köklü bir değişim sürecini gösteriyordu. Anlıyordum, belki bir adlandırma gereksinimi de duymadan, şimdi bir avuç insan ötekilerin önüne düşmek istiyordu, sömürü dolu yüzyıllar boyunca örülmüş, ezilenler tarafından artık iyice kanıksanmış, şiddet ve zorbalıkla güçlendirilmiş, kalınlaşmış bir duvarı yıkmak için, onları ayaklanmaya çağırıyordu.

O sıralarda okulda çıkarılacak derginin sorumluluğunu üzerime almıştım. Bu arada kimi yazın dergilerinde de şiirler ve oldukça radikal sayılabilecek yazılar yayımlıyordum. Kültürel konularda yetenekli olduğumu gören Erdal, bir gün beni günlük bir gazete için çalışmaların sürdüğü bir binaya götürdü. Burada, zamanın büyük gazetelerinde çalışmış insanların yanında, ülkenin değişik yerlerinden gelmiş, bu işten hiç anlamayan insanlar da vardı, ama herkes için yapacak bir iş bulunuyordu. Muhabirler, karanlık odada çalışacak teknik elemanlar, fotoğrafçılar, kültür ve sanat sayfası elemanları, köşe yazarları, dış haberler için çevirmenler, hatta çaycılar ya da getir götürcüler. Yemek sorununu çözmek için gazete binasının yakınlarında bu iş için özgülünen bir yerde çalışacak aşçı ya da bulaşıkçılar. Az sayıda profesyonelin dışında, işin yürütülmesinde gönüllülük temeldi. Sonraları *Toplumun Sesi* gazetesi, ülkenin yayın yaşamına katıldığında, ben de sanat sayfası için denemeler yazmıştım.

Erdal tutuklandı, bunun nasıl olduğunu anlatmalıyım, çünkü ilk kez başıma böyle bir şey geliyordu. Belki inanılması güç ama bu olay yanımda olmuştu. Bir önceki gün, okuldaki öğretim üyelerinden biri, Erdal'a tutuklanacağını söyleyerek sözümona uyarılmıştı. Gerçekte adamın amacı yardımcı olmak değil, ondan bir şeyler öğrenerek üstlerine yaranmak, aldığı parayı hak etmekte. Kısacası bu işbirlikçi öğretim görevlisinin, hakkında verdiği bir rapor Erdal'ın tutuklanmasına yetecekti. Sonraları öğretim üyesi de, sabırsız davranışlarıyla kendisini açığa vurduğu ve tutuklamayı tehlikeye attığı için gizli polisten azar işitecekti.

İşte o akşamüstü, okuldan yeni çıkmış, yakındaki bir parka doğru birlikte yürürken, ne yapabileceğimizi konuşuyorduk. Tam Erdal bir süre saklanması gerektiğini söylüyordu ki, yaya kaldırımının kıyısında bir araba durmuştu. Adamların ellerini bu denli çabuk tutacakları nedense hiç aklımıza gelmemişti. Arabadan inen sivil giyimli birisi koşarak önümüze geçti, Erdal'a adını sordu. Sonra daha bunu onaylamadan arkadan gelen iki adamdan biri, bu arada ben şaşkınlıkla kalakalmıştım, benimle Erdal'ın arasına girip onun koluna girdi, öbür koluna giren diğer sivil polisle birlikte onu hızla arabaya götürdüler, kapıyı üçüncü polis açtı, hızla kapadı ve öne, sürücünün yanındaki yerine geç-

ti, araba hızla uzaklaştı. Ben kaldırımın kıyısında öyle kalakalmıştım, ne kimse bana bir şey sormuş ne de bir şey söylemişti. Adamlar uzun bir süredir Erdal'ı izliyor olmalıydı.

Bütün bu olayların bende yarattığı etki sarsıcıydı. Benimle ilgili rapor verilip verilmediğini bilmiyordum, ama okuldan geçici bir süre ayrılmak zorunda kalmıştım: Zaten okumaya olan ilgim azalmıştı. Zorunlu askerlik olmasa, okulu bırakabilirdim. Kendimi toplamam zaman alacaktı. Kararsızlıklar, onur, sorumluluk, dostluklar ve hepsinden önemlisi korku ve kaygı.

4.

Her zaman söylerim, düşünsel ve sanatsal üretimler, incelikli yalanlar, aldatmalar, kinler ve düşmanlıklar genellikle ya bodrum katlarında ya da çatı katlarında yaşam bulurdu. Şöyle de söylenebilir: Bir zamanlar Doğu'da, örneğin Dostoyevski'de, yeraltında, bodrum katlarındaydı, orada, Batı'da, Paris'te, çatı katlarında. İstanbul'da ise, düşünsel yaşam sanırım bodrum katlarından henüz kurtulamamıştı.

Bana gelince; bir loş odadan başka bir odaya, durmaksızın bir semtten başka bir semte taşındım, giderek kentin yüreğinden, o kutsal merkezden daha da uzaklaştım. Kentin bu uzak semtleri taşrayı andırıyordu, aynı hüznün, aynı baskı ve aynı sıkıntı. Bunları neden anlatıyorum, çünkü bütün başıma gelenlerden sonra, kalacağım yeri bulmam ve seçmem gerçekten de yaşamsal önemdeydi benim için. Sonunda kendimi Beyoğlu'nda, bir yokuşa açılan dar bir çıkmazın ucundaki harap bir apartmanın çatı katında bulmuştum.

Yaşamımın bu karışık dönemi bilmem nasıl adlandırılmalı; sanırım önceki yıllara göre daha bunalımlı, belki birazcık da açık seçik ama ne yazık ki parasızlıktan ötürü kesinlikle çok daha kısıtlı bir dünyayla çerçevelenmiş. Yine de durumumdan hoşnuttum. Her şeyden önce güneş görmeyen bodrum katlarından bıkmıştım, ruhsal dengem açısından çatı katı en iyisiydi. En azından, burada yaşadığım sürece, bedenimin ve bilincimin sınırını bu daracık mekân oluşturuyordu ne de olsa. Kısacası günlük kaygılara karşın derin düşünme olanağı da sağlayan yalın bir

yaşam, pencerenin dışında sınırsızlık, karmaşıklık ve genişlik, işte hepsi buydu.

Bir başka avuntum daha vardı, bu koskoca apartmanın yerini bulması da kolay değildi, labirente benzeyen bir yolun sonundaydı. Doğrusu bu özelliği işime geliyor ve kendimi güvenlikte duymamı sağlamak gibi kimi ilkel güdülerimi doyuruyordu. İlk başlarda zamanımın çoğu dışarıda geçerdi, geceleri bile, ister istemez evim olarak adlandırdığım bu yere yalnızca uyumak için dönerdim.

Apartment Remzi Korkmaz adlı bir adamındı ve hepsi birbirinden renkli, ilginç sakinleri tarafından, biraz da kendi durumlarıyla dalga geçmek amacıyla, *Yalnızlar Oteli* diye adlandırılıyordu. Kendisi sürekli orada yaşamasa da katlardan birisi ona ayrılmıştı. Onun adına kiralari toplayan Leyla, bir keresinde bana, Remzi Korkmaz'ın arada bir geceyi genç bir kadınla orada geçirdiğini söylemiş ve bunu kesinlikle onaylamadığını davranışlarıyla belli etmişti. Bir keresinde de sanki yitirdiği yıllara yazıklanır gibi bir sesle, "Hep şu genç kızlar!" demişti. Anladığım kadarıyla Remzi Korkmaz'ı baştan çıkaranların hemcinsleri olduğunu düşünüyordu. Leyla büyük bir olasılıkla Remzi Korkmaz'ın bütün gizlerinden ve serüvenlerinden haberdardı. O da, Remzi Korkmaz'a yaptığı yardımların karşılığında, yaşadığı bodrum katı için sanırım herhangi bir kira ödemiordu. Kendisini bırakıp giden, İstanbul'a ilk gelişinde yaşadığı bir serüvenin istenmeyen ürünü olan bir çocuğu vardı. Bana sorarsanız çocuk büyük bir olasılıkla Remzi Korkmaz'dandı ve evli olduğu için duruma böyle bir çözüm bulmuştu. Remzi Korkmaz dairesine yeni bir kadınla geldiği günlerde, Leyla önüne geleni tersler, sonunda biz, bütün apartment sakinleri de bunun ceremesini çekerdik.

Bu eski binadaki daireler birbirinin aynı değildi, sonradan yapılan eklemelerle ya genişletilmiş ya da tavan arasında olduğu gibi bölünmüştü. Merdivenin ahşap tırabzanı tehlike yaratacak bir biçimde çürümüştü, ama binada sıkış tı sıkış yaşayan kiracıların bundan yakınmaya hakları yoktu.

Sözünü ettiğim, iki bölümden oluşan, eğik tavanlı, gardırobu çok yer kaplayan, tavan arasından bozma bu çatı katı, aslına

bakarsanız insanın kalmak için düşünebileceği en son yerdı ama ne yazık ki ancak burasını bulabilmiştim. Pahalı olması bir yana, çünkü ev sahibime burası için dünyanın parasını ödüyordum, çok sonraları, gerçekte kimsesiz bir Rum kadının ölümünden sonra, bu apartmana Remzi Korkmaz'ın el koyduğunu öğrenecektim. Bu içimdeki adalet duygusunu yaralasa da, yine de başlangıçta onun, doğrusu bu ya, her ay tam sayısını bilmediğim bu kadar kattan bilmem kaç lira kira alan, pek ortalarda görülmeyen, genç kızlarla gönül eğlendiren, belki gizli metresleri olan, o günler için gerçekten de gösterişli, elden geçirilmiş eski bir Amerikan arabası kullanan talihli bir adam olduğunu düşünebilirdim.

Sonraları bu durum değişti, sanırım bunda Arzu Cerit'in bende kalmaya başlamasının da payı vardı. Daha sonraları evime girip çıkanları gördüğünde de Remzi Korkmaz çileden çıkmış olabilir. O zamanlar bunun nedeninin kıskançlık olduğunu düşünüyor, onun aşırı kimi siyasal eğilimlerinin sonucu olabileceği hiç aklıma gelmiyordu. Her neyse; bana karşı tutumu değişmişti ve duyduğumuz nefret karşılıklıydı.

Çatıların üstündeki boz bulanık gökyüzüyle, dinmek bilmeyen yağmurları, insanın canına okuyan puslu karanlığıyla, bunalımlı, öfkeli ve cahil insanlarıyla İstanbul özellikle kışın hiç de yaşanacak bir yer değildi. Kimi zaman pencereden dışarıya bakardım. Üst üste binmiş çatılar kalabalığı bulutlarla parçalanmış bir gökyüzünü sarıp sarmalar, sonra da tümüyle kendi içinde eritir, renkleri güneşte sararıp yağmurda akmış evler olağanüstü hafif görünür, sanki kirli bir suyun hemen üzerinde yüzer, ama her an batacak gibidirler, aşağılarda, çok aşağılarda minnacık insan biçimleri, düzlemlerin, eğriliklerin ve kargacık burgacık boşlukların içinde yol alır, yağmurla çürümüş bu ıslak dünyaya hiç karşı çıkmadan, sanki canlı olduklarını sessizce kanıtlamaya çalışırlar. Kimi zaman bu insan parçacıklarından birisi, herhangi birisi, sözgelimi bir kadıncağız, benim pencereden bakmamı beklemiş gibi, orada aşağılardaki bir köşe başında, öylece diki-lip kalırdı, sanki devinen, kalıcı bir düzenin, kımıltısız, devinmeyen bir parçacığı gibi, bu nedense bana kuantum kuramının insanlara uygulanmış bir biçimini düşündürürdü. Böylece, bütün bu anlaşılmaz gelişmeler karşısında, sığınağım olan tavan

arası odamda oturur, gökyüzünün derinliğine şaşarak, zamanın ruhumda yarattığı tahribatı anlamaya çalışırdım. Kısacası her şey bana ölümü anımsatır ve hastalıklı bir ruhla dolup taşardı.

Kimi zaman eve çok geç dönüyor, bu yetmiyormuş gibi hiçbir açıklama yapmıyordum. Daha da kötüsü, çeviri yapmanın, ya da becerebilirim yazmanın dışında, çalışmayı hiçbir zaman düşünmüyordum. Doğrusunu isterseniz öğrenciliği sürdürüyor olmam inandırıcı olmayan bir gerekçeydi, ama benimle ilgili düzenledikleri rapor yüzünden adam gibi bir işe girmem güçtü. Gerçekte düzenli bir iş bana göre değildi, hiçbir zaman da bana göre bir edim olmamıştı, hele çevrede bunca aptal gezinirken. Bu gamsızlık, biliyordum benden çok Arzu Cerit'i öldürüyor, ama boş ver, içinde debelendiğimiz bu can sıkıcı çember neredeyse kırdı kırılacak, sonra gelsin yeni bir özgürlük.

Bu en sonunda olmuştu, bir süredir birlikte yaşadığım Arzu'dan ayrılmıştım, ama bunun bana gerçekten bir özgürlük getirip getirmediğini henüz kestiremiyordum. Arzu'nun kapıyı hızla çarpıp çıkıp gittiği, daha doğrusu beni terk ettiği gün, öfkeyle söylediklerini unutmadım: "Ne kadar aşağılık olduğunu biliyor musun?"

Nasıl bilmezdim, giderek bunun elimde kalan neredeyse tek nitelik olduğunun da ayrımındaydım, ama onu daha fazla kızdırmamak için hiçbir şey söylemedim. Çoğu kez incelikli bir insandı Arzu, bunu içtenlikle söylüyorum, nedense işte o akşamüstü çileden çıkmış, ağzına geleni söylemişti. Başlangıçta aramızda sarsıcı bir çekim olduğu söylenebilirdi, büyüyen gözbebeği ya da bedeninizi sarmalayan serin hava akımlarının canlandırıcı akışkanlığı. O zamanlar buna benzer fırtınaları atlatmamız da kolay olmuştu, ama tutkuyla ilgili sorunlar kafa karıştırıcıydı, nasıl oluştukları hep tartışmalı şeylerdi. Hep böyle gidecek gibiydi, oysa örtülü tiksinnmeleri görmezden gelerek başarmıştık bunu. Anlaşmazlıklar, gizli yerlerdeki itici kokular, gözden kaçan küçücük alışkanlıklar, kıyıya vuran dalgaların tekdüzeliğinde bir yaşam, kısacası tutku sonunda, sanki bir duman bulutu gibi uçucuydu, bir buğu gibi silinebilirdi. Neyse, bunlar artık geçmişte kalmıştı, giderek her şey yavaşça değişti, şimdi yıpratıcı oyunların, acımasız can yakmaların zamanıydı.

Son zamanlarda Arzu'nun can sıkıntısından kurtulmak için benimle bile isteye kavga çıkardığından kuşkulanıyordum. Ona kalırsa, her erkek gibi benim de, yadsınamaz kötü alışkanlıklarım vardı ve berbat yönlerimi düzeltmek konusunda en küçük bir çaba harcamıyordum, bunu kesinlikle benimseyemiyordu, bunlardan kimileri belki hoş görülebilirdi de, sözgelimi kimi çocuksu sayılabilecek gösterişçi davranışlar, kurallara bağnazca bir bağlılık, hep aynı konuyu geveleme bunlar arasındaydı, ama öfke dolu bir saldırganlık, çalışma masasının dışında da hep başkõşede oturma ısrarı ya da temizlik saplantısı gibi bende de fazlasıyla bulunduğunu ileri sürmekten hoşlandığı kimi özellikler asla bağışlanamazdı. Belki de haklıydı, ne de olsa yaşıtı kızlarda –henüz yirmi üçündeydi– hep görüldüğü gibi sürekli bir bunalmıdaydı, üstelik bunun bulaşıcı bir duygu olduğu açıktı, korkarım gücüm tükenmişti, ok yaydan çıkmıştı bir kez, haklı olması umurumda bile değildi.

O sıralarda yalnız Arzu'yla tartışmıyordum, parti tartışma toplantıları düzenlemişti, hemen her gün bunlara gidiyordum. Aslında benim işim, bu toplantılarda yapılan tartışmalarla bitmezdi. Çünkü dışımızda koskoca bir dünya ve kantinden, kahvelere, kitle örgütlerinden parti kurullarına kadar her yerde tartışacak insanlar vardı.

Ben de kendimi sürekli tartışmak zorunda duyuyordum, hani Stirner'in çok doğru bir biçimde söylediğı gibi: *"Birin herkeşe karşı açtığı savaşta."* Öyleydi, herkese karşı bitmeyen bir savaşın içindeydik, durursak düşerdik, ilerlemezsek gerilerdik, uzlaşmaksa çökmemiz ve dağılmamız anlamına geliyordu.

Bütün o sonu gelmez toplantıların ve o bitmez tartışmaların yapıldığı sigara dumanından göz gözü görmez salonları anımsıyorum, çatılı kaşları, alaycı gülümsemeleri, tekdüze azarlayıcı konuşmaları, pek de uzun sürmeyen sessizlik anlarını ve yargılayıcı gerilimleri şimdi bir kez daha yeni baştan yaşıyorum. Hemen her meslekten insan olurdu, akşamlar uzadıkça uzar, bir türlü bitmek bilmezdi.

Söyleyecek hiçbir şeyi olmayanlar bile, nedense hiç durmaksızın konuşup duruyorlardı, oysa sessizliğin de bir sanat olduğunu bilmemiz gerekirdi. Tartışmalar tam yatıştır gibi olduğunda,

birisi kalkar duruma *açıklık* getirmek istediğini söylerdi, başladı-ğımız noktaya geri dönerdik, her şey yeniden başlardı. Yorgunluktan kafamız çalışmaz, durmaksızın çay içmekten ağzımızda garip bir pas tadı olurdu.

Bu toplantılarda, en az Cem Baysal kadar, benimle ilgili de düzenli olarak eleştirilerde bulunan birkaç dangalak bulunurdu. Çoğunlukla bunlar kendisine benzeyenlerin arasında yitip gitmiş, başı hafifçe öne doğru eğilmiş, gizil bir heyecanla dolu bir durumda olurdu. Sabırla beklerlerdi ve sonunda sığ düşüncelerine uygun bir kıvılcım onları geçici bir canlanmayla doldururdu. Yine de acele etmez, oturdukları yerde sıkıntıyla kımıldanır, büyük bir sabırla uygun bir anı beklerlerdi. Onları yavaş işleyen düşünce sistemleri içinde yakalamak kolaydı. Birazcık rahat etmek ya da başınızı dinlemek için, zaman zaman önlerine küçük bir oyalayıcı düşünce atmak yeterliydi. O denli arı, kendiliğinden ve yalın bir düşünce olmalıydı ki bu, hani kuşkulananak akıllarına bile gelmesin. Anında atılırlardı, uzunca bir süre bu onları oyalayacaktı, herhangi bir yanıt bulmak ise sandıklarından çok daha fazla zamanlarını alacaktı. Yine de kimi zamanlar durum farklıydı, çok geçmeden aldatıldıklarını, onların önüne attığının gerçek bir düşünceden daha çok, sizin sıradan çarpıtmalarınızdan biri olduğunu anlar, homurdanır ve öfkelenirlerdi, ama en sonunda susmaktan ya da çekip gitmekten başka yapacakları bir şey kalmazdı. Böylece ortalık sessizleşmiş, iyice bir temizlenmiş olur, bir sonraki toplantıya dek her şey eksiksiz işleyişine kavuşurdu. Biz de derin bir soluk alırdık. Ne yapacağımızı artık yeni toplantının günü geldiğinde düşünürdük.

Cem Baysal'a gelince; doğal olarak, hepimiz gibi o da çılgındı, ama çok daha başka bir biçimde. Benim edebiyatla ilgilendiğimi anladığında, anlayışla başını sallamış ve her şeyden önce beni bir dost olarak uyardığını söylemişti. Anlaşılmayı beklemek ham bir düştü. Dışımızdaki dünyaya, edebiyat dünyası dediğimiz şeye gelince, kuşkusuz çok daha adaletsizdi.

Bir keresinde, onunla tartışırken, söz dönüp dolaşıp eleştiriye gelince, "Sanırım onu da çeteler yönlendiriyor," demişti. Hemen karşı çıkmış, bu türden katı değerlendirmelerin yanlışlığını vurgulamıştım. O da beni içinde bulunduğum aymazlık-

tan dolayı suçlamış, esrik olup gerçekleri göremediğimi ileri sürmüştü.

“Doğal olarak,” demişti, “canının istediği şeyi yazmakta, istediğin yerde yayımlatmakta özgürsün.” Burada kısa bir süre durup neredeyse acıyarak yüzüme bakmıştı. “Sonunda gidip zamanının geri kafalarına, kimi yeteneksiz zavallılara, kendini yargılatmaktan başka bir seçenek bırakmayacaklar sana; senden öncekilerin tümü bu konuda yanılmış olamaz.”

Tartışma burada bitmişti, ama bu konuda çok düşündüm. Sanırım Cem Baysal sonuna kadar haklıydı. Eleştiri yan tutuyor, piyasadan yana bir tutum alıyordu. Cem Baysal, yalnız kaldığımız kimi başka zamanlarda ise, beni yüreklendiriyor, “Parçası olduğumuz örgüte ilişkin bütün bu dil ve iletişim biçimlerine karşı çıkmadan, asla bir şey elde edemeyiz,” diyordu.

İyi, tamam, evet, ben varım, işte bu söyledikleri kesinlikle bana da uyuyordu, o zaman haydi yapalım, en azından hemen başlayalım. Yine de toplantılarda her şey çok yavaş geliyor, zaman neredeyse geçmek bilmiyordu, korkarım çoğu kez böyleydi. Her şeyden önce bir kısıtlama olmasa da, konuşma hakkına bir düzen getirilmeliydi, ama nasıl. Bu hakkın kişisel tanıtım amaçlı gelişigüzel kullanılmasına, yerli yersiz söze karışılmasına karşı olunmalıydı. Olağanüstü güzel bir düşünceydi bu ve hemen uygulamaya geçilmeliydi. Ne yazık, gerçekleşmesi o denli güçlü ki. Bunu kısa bir süre sonra anlıyorduk. Devinimler, belleklerdeki anılar, dile getirilmemiş aşklar, sözcükler, karşılıklı bakışmalar, kıpırdanmalar, yorgun sapmalar, düşsüz uykular, bu karışıklık içinde nasıl bir sonuca gidilebilirdi ki? İşin içine bir de ortak toplumsal çıkarlarımız için söylenen yalanları katarsak, sonra bu bitmeyen iktidar savaşını ya da önderin denetimini, iyice bir karışırıyordu her şey.

O sıralarda aramızda bulunan bir yazarı anımsıyorum, sanırım felsefeyle ilgili bir şeyler yazıyordu. Koray Kaplan, giyimi ve görünüşüyle orada bulunanlardan hemen ayrılıyordu. Genellikle toplantıya katılanlar tarafından pek sevilmezdi. Ben oldukça olumlu bakıyordum ona, aslına bakılırsa özellikle o dönemde Cam Baysal da öyle. Özellikle aşırı diye niteleyebileceklerimiz tarafından kötü sayılan garip bir kişilikteydi bu adam. Yine de

ne zaman onunla ilgili bir konu açılrsa, “Hayır, doğru değil,” diyordu Cem Baysal, “o sandığınızdan çok daha yararlı, bizim için gerçekten değerli biridir, üstelik bilgilidir de, sakın ilişmeyin ona.”

Kuşkusuz bizim gibilerle karşılaştırıldığında kimi ayrıcalıkları olduğu söylenebilirdi bu adamın, bu yüzden de, çokbilmişliğinin, başkalarının sırtına basarak yükselmiş olmasının, diğer bir deyişle genç yaşta ulaştığı başarılarının, umursamazlığının, delişmen davranışlarının, eski edebiyata olan düşkünlüğünün, üstüne üstlük çapkınlığının üzerinde pek durulmazdı. Oysa Cem Baysal, “Siz bakmayın bütün bu söylenenlere, gerçekte güvenilir ve fazlasıyla ketumdur,” diyordu, ama kimse ona kulak asmiyordu. “Tamam, onun bir kentsoylu olduğu açık, ama ne yapabiliriz bu konuda, sonuçta onu olduğu gibi benimsemek zorundayız.”

Çoğu kez tartışmaları sessizce dinliyordu, özenle notlar alıyordu, korkarım bunların tümü ona karşı olanları doğrulayan bir biçimde, daha sonraları yazdığı kimi kitaplarında öyle ya da böyle, iyi ya da kötü, ama dolaylı bir biçimde yer aldı. Doğrusu yazdıklarında ne kadarı deneyimlerinden, ne kadarı başka kitaplardan bunu ayırabilmek çok güçtü. Ne yazık ki, bütün bunlar, ona duyulan kuşkuyu ve kıskançlığı artırdı, biraz da bu yüzden, sonunda onunla ilgili, yanlış bir yargıya varılmıştı.

Bana gelince; toplantılarda, kendime biraz da onu örnek alarak oldukça az konuşmaya başlamıştım, işin aslına bakarsanız fazla da dinlemiyor, bunun yerine düşlere dalıyordum. Cem Baysal’ın konuşmaya katıldığı zamanları bunun dışında tutmalı, ama bu da o denli sık olmuyordu. Koray Kaplan konuştuğunda da hemen dinlemeye başlıyordum, sanırım bu onun bilgili olması, sesinin tonu ve insanı sarsan, yoğun cümleleri yüzündendi. Şimdi düşünüyorum da, Koray Kaplan en azından, orada bulunanlar arasında, öne çıkmış, bu yüzden de bugün bile unutmadığım birisiydi.

Koray Kaplan’la aramda hiç beklemediğim bir bağlantı olduğunu öğrenmiştim. İkimiz de *Yalnızlar Oteli*’nde oturuyorduk. Merdivenlerde hiç rastlaşmamamız doğrusu garipti, ama apartmanın kalabalıklığı ve karmaşıklığı düşünüldüğünde bunda şa-

şacak bir şey de yoktu. Koray Kaplan'ın da Remzi Korkmaz'ın bahtsız kiracılarından olduğu sonraları Leyla tarafından da doğrulanmıştı.

Tartışmalar sürüyordu, aykırı düşünceler, karmaşa ve gürültü. Bir süre sonra, bu karışıklıktan bıkan merkez, bütün üyelerin yönetimle uyumlu olması gerektiğini duyurdu. Böylece sonunda bütün bu karmaşa yaratan birey ya da topluluklar gerektiği gibi uyarıldı ve her şey tatlıya bağlanamasa da durulur gibi oldu. Bizim dışımızda, benimle Cem Baysal'ın, belki bir de Koray Kaplan'ın dışında hemen herkes bir biçimde duruma uyum sağlamıştı.

Kuşkusuz bizim de bu duruma karşı yapabileceğimiz şeyler vardı. Sözelimi Cem Baysal gibi, örtülü sessiz bir direniş sergilemek. Merkezin yönlendirici talimatlarına karşı çıkmak ya da hiç olmazsa onların uygulanabilmesini güçleştirmek ya da Koray Kaplan gibi, işsiz güçsüz biriymiş izlenimi vererek çalışmak, çabalamak. Kimi zaman da, benim gibi sürekli çalışıyormuş gibi görünerek hiçbir şey yapmamak.

Üstelik ben giderek bu konuda ustalaşmış ve kendi yöntemimi geliştirmiştım. Her şeyin daha iyiye doğru gittiği söylenir, buna inanmamız istenirken, yakınmak –doğrusu bu sanırım hoşgörülerini kanıtlama olanağı bulduklarından onların oldukça hoşuna gidecek– ya da her şey açıkça kötü giderken inadına hiçbir şey söylememek –sanırım bu çok daha fazla hoşlarına gidecekti–, sonra unutkan taklidi yapmak, çokbilmişlerin kafasını özellikle adlarını yanlış söyleyerek karıştırmak.

Arzu'yla benim aramda ise giderek artan bir uyumsuzluk vardı. Eve dönerdim ve konuşacak bir şeyimiz olmazdı. Geçmişle ilgili hemen her şeyi konuşmuştuk, zaten Arzu söz konusu olduğunda oldukça kısaydı onun bölümü, yani eski sevgililer, başımızdan geçen ilginç olaylar, geçirdiğimiz kazalar ya da ailemizle ilgili bütün öyküler anlatıldı. Diyeceğim içtenliğin can sıkıcı eksikliği değildi bizi çileden çıkaran, tam tersine başka bir şeydi, aşırı yaşanmışlık duygusuydu, bizim bütün o başarısız ve sayısız kez yinelenmiş deneyimlerimizin sonucunda zamanından belki de çok önce gelen, bir tür eskimişlik duygusuydu. Sanırım işte buydu sorunumuz; içtenlikte aşırıya kaçmamızdı,

bunun sonucunda da gelsin abartılı içi boş gösteriler, saman ale-vi gibi sönen öfkeler, beklenmedik sersemleşmeler, sözümona zorbalığı andıran aşırıya kaçan sertlikler, hastalıklı meraklar ve buna eşlik eden sanrılar, yapılması sakıncalı davranışlar, gereksiz alınganlıkları özellikle sürdürmeler, can sıkıcı susuşlar, sürüncemede kalan kararsızlıklar, duygusal altüst oluşlar, gururun gizli yükselişi, belirsiz tasarımlar, saplantılı bakış açıları, kısacası her türden akılcı yaklaşımı açmaza sürükleyen kaygıyla dolu bir yıkımlar silsilesi.

Bana gelince; tek sözcükle *sıkılıyordum*. Aptalca sorulardan kaçınmak iyidir ve birisinin sıkılıp sıkılmadığını sormak da bu sorulardan biriydi. Bu soruya nasıl bir yanıt verilebilirdi, aslına bakılırsa ölümlü bedenlerin sıkılması tümüyle saçma ve belki biraz da karışık. Ne de olsa dünyaya az da olsa bir düzen kazandırmaya çalışmak tümüyle boşuna bir çabaydı.

Sonuçta ilişki dediğimiz şey insanı sıkıntıdan bunalacağı bir duruma getirir, korkarım en sonunda acıklı bir bitişle taçlanır, büyük bir olasılıkla uygunsuz bir sestem, yanlış bir kokudan ya da uyumsuz bir tendem kaynaklanan bir sondur bu, kısacası hatalı bir çağrışımdır.

Bir keresinde, gözlerime bakarak sormuştu: “Bir gün pişmanlıkla yanacağından hiç kuşku yok, ama bunu taşımaya yetecek bir yüreğin var mı, işte bu konuda kuşkularım var.” Sonra eklemişti: “Senden asla nefret etmediğimi bilmeni istiyorum.”

Neredeyse bir yerlere not alsam iyi olur, diye düşündüğüm oturaklı bir cümleydi, ama sanırım ciddiye alamıyordum onu. İstenirse başka bir yerde, değişik bir biçimde, hani hep dendiği gibi, öyle ya da böyle, yinelenebilecek kimi gençlik oyunlarıydı bunlar ya da şimdi durumu daha bir serinkanlılıkla görebiliyorum, ama kesinlikle pişmanlık değildi bu, yalnızca bir sis bulutu içinde silinip gitme, tıpkı geçmişte kalan sayısız şeye kaçınılmaz bir biçimde olduğu gibi. Biliyorum, oldukça kuşku uyandırıcı bir durum bu, sanırım bu konuda çevremdeki herkes beni yargılamaya hazırdı, her neyse, hiç umurumda değildi, siz nasıl başa çıkabiliyorsanız bu türden durumlarla, bunu da öyle yapın, kendini bir karşılık beklemeden veren bir kadına değer biçilemez, ama bu kesinlikle tutkudan çok daha fazlasıdır, ama böyle bir

erkek, yolunu yitiren bir hiçtir, sonunda bir köleye dönüşür. Ne yazık ki değişmez bir yasadır bu. İşte bu da anlaşmazlığın temelinde yatan bir başka nedendi. Böylece sözlere dayalı bir kavga gereksiz yere uzayıp gidiyordu. Bunun bir çözüm olmayacağı açıktı, aslında sorun sanırım tam da buradaydı işte, ne yaparsak yapalım sıkıntıyla başa çıkacak gücümüz yoktu, bu konuda birbirimize benziyorduk ve durmadan karşılıklı yakınlardan sıkılmaktan kurtulamazdık.

Aslında istediği gibi davrandığının ve yakalandığında da en küçük bir kaygı duymaksızın yalan söylediğinin farkındaydım kuşkusuz, ama bu benim için gerçekten de önemli bir şey değildi, sesindeki en küçük bir değişim, bir titreme, abartılı bir vurgu ya da duraklama, her şeyi ele veriyordu, evet, yalan söylemesinin hiçbir sakıncası yoktu. Ben onu böyle aldatan, yalan söyleyen, kimi hilelere başvuran, gerçekleri gizleyen bir kadın olarak da sevmeye çalışıyordum, çünkü kıskançlık yaşamımın hiçbir döneminde benimsemişim bir duygu olmamıştı. Bu yüzden de kiminle ve nerede olduğunu öğrenmeye asla çalışmıyordum, aramızdaki açıkça dile getirilmemiş kurallardan biri de işte buydu. Ben de hemen hiç güçlük çekmeden bu kurala uyuyordum. Üstelik yaygın olan inanışın tam tersine çok seyrek rastlansa bile, aşk ve çapkınlık birbiriyle uyuşabilirdi. Bir de şu vardı: Her men her durumda ve değişik zamanlarda, benim gibi, onun da nasıl sıkıldığını, hüznün onu nasıl yorduğunu, sıkı bir geceden sonra, uykusuzluk, hoşnutsuzluk ve yorgunluk hallerinde nasıl davrandığını biliyordum. Onun zevk aldığında çıkardığı sesi ve inlemelerini tanıyordum.

Kavgalardan sonra çok daha iyi sevişilir, pişmanlıkla ve tutkuyla yoğrulmuş sevgi sözleriyle, ama bu düşüncemi gözlerimden okumasıyla birlikte Arzu daha da öfkelenirdi. Belki de ayrılmamıza neden olan son kavgamızın o denli kızışmasının asıl nedeni de buydu; yani bu sevişme konusuna farklı bakış açılarıyla yaklaşmamızdı. Daha doğrusu o hep sevişmeyle düzüşme konusunda bir ayrım yapıyordu. Nedense Arzu hep böyle yapar, inanmadığı, doğru bulmadığı bir bakış açısında bile inatla direnir, çoğu kez de bundan asla vazgeçmezdi. Bir keresinde de, *“Sen sevişmiyor, insanı düzüyorsun,”* demişti. Buna benzer

sözlerindeki, özellikle de tonlamasındaki ince kurnazlık hiçbir zaman gözümden kaçmazdı: Bunu hep nedense, beni *üzüyorsun* havasında söylüyordu.

Neyse, işte o gün, bu kez ona ne söylemiştim, şimdi kesinlikle anımsamıyorum. Belki de onun çok önceden öngördüğü gibi pişmanlıkla yanmama neden işte tam da buydu. Belleğimin bu noktada bana oynadığı bu küçük oyun. İşte ne demişsem, Arzu hemen oracıkta, o anda öfkeden deliye dönmüş, ayrılmamızın iyi olacağını söylemişti. Ses tonunun taşıdığı o olağanüstü tekdüzelikten bu konuda geri dönüşsüz bir yola girdiğini, kesin sayılabilecek bir kararı en sonunda verebildiğini anlamıştım, ama umurumda değildi, artık büyümesinin zamanı gelmişti. Birlikte yaşamaya başlamamız altı ayı geçmişti bile, ayrılmamız ikimize de iyi gelecekti.

Şimdi böyle diyorum ama yine de bencilce davrandığım çok açıktı. Ben birisiyle yaşamaya uygun bir adam değildim, kız sürekli evde kendisinden de iz taşıyan bir şeyler bulunsun istiyordu. Ben buna karşı çıktığım gibi yazı masamdaki en küçük bir değişiklik, hastalıklı birtakım kuşkulara kapılmama yetiyordu. Kütüphanemde eski baskılı az bulunur kitapların bulunmadığını bilmeme karşın kitapların yerlerinin değiştirilmesi bile beni çileden çıkarıyordu.

O gün Arzu kapıdan çıkar çıkmaz, aynı kuşku içimi sarmış, büyük bir telaş ve kaygıyla dosyalarımı, önemli kitaplarımı ve masamın üzerindeki elyazmalarımı dikkatle gözden geçirip bir değişiklik olup olmadığını anlamaya çalışmıştım. Gerçekte, kişisel çalışmalarım ile ilgili, masamda ya da dosyalarım da bir değişiklik saptamanın çok güç olduğunu biliyordum. İnsanın yazdıkları, kişisel eşyalarının en gizli olanlarındandı, bu yüzden de onlarla ilgili herhangi bir değişikliğin izlerine ulaşmak kolay değildi.

Onun büyük bir uysallıkla çekip gitmesi kuşklarımı ayaklandırmıştı, benim tanıdığım Arzu yenilgiyi kolaycacak benimseyen kızlardan değildi, bana en büyük zararı vermeden asla savaşı alanını terk etmezdi. Hiç unutmuyorum, bir keresinde, şimdi anımsamadığım bir nedenle öfkeden deliye dönmüş, "*Felaketler Tarihi*" başlıklı lirik şiirimin çeşitli karalamalarının yazılı oldu-

ğu kâğıtları yırtmakla yetinmeyip küçücük parçalara ayırmıştı. Aslına bakılırsa bu sözünü ettiğim şiir, bunu şimdi daha büyük bir açıklıkla görebiliyordum, benim devrimci amaçlarla sanat arasına belli bir uzaklık koymayı başardığım, öte yandan da gereksiz duygusallıklardan kendimi arındırdığım günlere özgü bir yapıtı.

O sıralarda, lirik şiirden kopmanın anlamını ve ilerleyen yaşın aslında şiirden kopma anlamına geldiğini henüz tam anlamıyla kavrayamamış olmalıydım, lirik duygular kolayca devrimci anlatımlara dönüştürülebilir, diye düşünüyor ve benim gibi yüreği temiz bir kişinin sanki el değmemiş bir kaynak suyu gibi içinden kopup gelenleri olduğu gibi kâğıda dökmesinin her şeyi çözeceğini sanıyordum.

Sanırım konu yine dağıldı, biz en iyisi gene eski günlere, “*Felaketler Tarihi*”ni yazdığım günlere dönelim; yakın arkadaşlarımdan kimileri söz konusu şiirin özellikle de başlığını yeteri kadar kapsayıcı bulmadıklarını söylemiş, şu an tümünü anımsamadığım bir sürü saçma sapan nedenle, üstelik oldukça kaba bir biçimde, şiirimi, yapay diye niteleyerek acımasızca eleştirmişlerdi. Bu benim için oldukça can sıkıcı olmuş, bu durumu onlara açıklamakta güçlük çekmişim, neden dersiniz, söz konusu başlık benim o zaman için oldukça öznel denebilecek bir duyarlılığımı, zorbalara duyduğum o büyük hıncı simgeliyordu, bu öznelikten dolayı da her şeyin nesnel bir karşılığı olabileceğine inanan arkadaşlarımdan anlaşılabilmesi çok doğaldı.

Kuşkusuz Arzu’nun şiiri yırtma nedeni bu değildi, onun bu şiiri okuduğundan bile kuşkuluydum. Arzu bu işi büyük bir olasılıkla kıskançlığından yapmıştı, kesinlikle bu başlıkla ilgili düşünceler yüzünden değil; şiiri yırtmasının gerçek nedeni kendisine verdiğim sözü unutup bir çeviri işiyle ilgili olarak yayınevi sahibi bir kadınla bir akşam yemeğinde buluşmuş olmamdı. Bu konuda bu denli kesin konuşmamın başka nedenleri de var, ileri sürdüğüm yalnızca sıradan bir varsayım sayılmazdı. Aslında Arzu haklıydı, bu akşam yemeğinin iş yemeği olduğunu ileri sürmem inandırıcı değildi, kaldı ki Arzu beni çok iyi tanıyordu. Aslına bakarsanız kadından pek de hoşlanmamıştım, üstelik söz konusu çeviri işini de alamadım, ne yazık ki eve düş kırıklığı

içinde döndüğümde benim şu şiiri, paramparça yerlere dağılmış bir biçimde bulmuştum. Bütün bu kâğıt parçacıklarını öyle toplamadan, gözümün içine sokar gibi çevreye dağılı bir biçimde bırakması da bu davranışının bana verilmiş bir gözdağı olduğu varsayımımı güçlendiriyordu. Dediğim gibi, çok eski günlerde olmuştu bu, ama gene de ne yalan söyleyeyim, öyle boynunu eğip evden ayrıldığında, eski korkularım canlandı, bu eski kıyım olayının son bir kez daha yinelenebileceğinden kuşkulanıyordum. Öfkeli ve nefret duygularıyla dolu bir kadının giderayak size unutamayacağınız bir kötülük yapması seyrek rastlanan bir şey değildi. Gizliden gizliye dış bileyen bu kadın, bu yolla yalnızca zarar verecek bir şey yapmış ve ince bir biçimde incitmiş olmakla kalmaz, gerekli olan cezayı da verdiğini düşünürdü. Sizin sevdiğinizi bildiği bir şeyleri ortadan kaldırmaktan daha büyük bir ceza olur muydu?

Bu yüzden doğruca çalışma odama yöneldim, yazıları, bütün dağınık dosyaları bir bir gözden geçirdim. Görünüşe bakılırsa, her şey yerindeydi; ancak benim için önemli bir metni, Stirner'in *Biricik ve Özelliği* çevirisini bir türlü bulamamıştım.

O sıralarda kişisel yaşamımın karmaşalarından ötürü pek gerektiği gibi çalışamamıştım. Çok uzun bir zaman önce başladığım çeviri bitmek üzereydi, son bir gözden geçirme için bir süredir masamda bekliyordu. Stirner'in, özellikle anarşizmin kuramı içinde tarihsel bir önemi olmasına karşın dilimize çevrilmemiş olması beni üzüyordu. Bunun düşünce yaşamımız için gerçek bir kayıp olduğunu düşünüyordum. İyi bir çeviri, sabır ve sürekli bir çalışma gerektirir: Sanırım ben de, sözünü ettiğim bütün bu nedenlerle bu kitabı dilimize kazandırmak için büyük bir emek vermiş, uzunca bir zaman harcamıştım ve yanlış anımsamıyorsam, üzerine titrediğim, özenle çevirdiğim bu kitabın, bilgisayarların kullanılmadığı bir dönemden söz ettiğimize göre, yalnızca tek bir kopyası vardı.

Gene de bu konuda en küçük bir korku ya da kaygıya kapılmadım, çünkü şöyle düşündüm: Benim tanıdığım Arzu herhangi bir şeyi, benimle ilgili, yokluğu bana acı verecek bir metni ortadan kaldırmaya karar verse, bana para bile kazandırmayacağını bildiği bir çeviriden daha çok, tüm ruhumu katarak yarattı-

ğım metinlerden birini ateşe atmayı yeğlerdi. İlk baktığım yerde çeviriyi bulamayınca kaygılandım ve unutmadan çeviriyle ilgili olarak, köşede duran yığını elden geçirmeye karar verdim; belki de kaygılarım yersizdi ve metin bozulmamış biçimde bir yerlerde olsa gerekti. Sonunda çeviri metninin zarar görmemiş biçimde masanın çekmecelerinden birinde olduğunu görmek beni rahatlatmıştı. Hemen ardından da ondan kuşkulananmakla Arzu'ya karşı yeni bir haksızlık yapıp yapmadığımı düşünmüştüm.

Her ne kadar beni terk eden o olsa da, belki benim Arzu'yu böyle beklenmedik bir anda, kapının önüne koymamın acımasız bir davranış olduğu sanılabilir; böylesine bir duruma katlandığı için onun da belki fazlasıyla uysal olduğu düşünülebilirdi, ama bu kesinlikle yanlış olurdu. Gelgelelim ben kesinlikle zorba bir insan olmadığım gibi, aslında Arzu da sanıldığı gibi deneyimsiz, hele uysal bir kadın hiç değildi.

Onun kusursuz bir kadın olduğunu hiçbir zaman düşünmedim, her ne kadar bu kusurlar bağışlanabilir olsa da. Akıllı bir insandı, üstelik yeni tanıdığı birisine bile, kendi başına bir dert açmaması koşuluyla iyilik etmeye hazırdı. Doğrusunu söylemek gerekirse, hiçbirimiz bundan fazlasını yapamazdık, ne de olsa özverinin de sınırları vardı. Canlı ve sıcaktı, bana kalırsa her zaman sevmeye de hazırdı, ama nedense son zamanlarda artık âşık olamadığıyla ilgili bir yakınma duymak, beni şaşırtırdı, sanki o bıkkınlık yaşlarına gelmiş gibi.

Bana gelince; Arzu'yla ilgili olarak içimde gizli bir suçluluk duygusu vardı. Birtakım işlerden söz edip çalışmayı sevmediğimi itiraf etsem de, evi benim çekip çevirdiğim gibi bir hava yaratmam, en azından duruma böyle bir süs vermem yanlıştı. Üniversiteye gittiğim, bu yetmezmiş gibi siyasetle uğraştığım dönem boyunca, benim gelecekle ilgili düşlerime katlanan, işin doğrusu evi çekip çeviren, kirayı ödemek gibi tüm can sıkıcı sorunları çözen hep Arzu olmuştu. Zaten bu durum, birlikte yaşarken de ister istemez canımı oldukça sıkımsı, şimdi üstüne üstlük bunun bir de, o gün onu kovduğum düşüncesiyle birleşmesi beni iyice bir yaralıyordu.

Bir adam benim gibi yıkıcılığı kendi değerlerini yıkmaya dek vardırırmış olsa da bu türden bir bencilliğin iyi bir şey oldu-

ğu söylenemezdi. Belki beni temize çıkaran tek nokta, açıkça işe yaramaz ve güvenilmez bir adam olduğumu söylemiş olmamdı. Yoksa kendimi önemli görevlerle donanmış birisi olarak konumlasaydım, hani dünyayı değiştirmek istediğimi, bu yüzden de kimi sıradan sorunlarla uğraşmamam gerektiğini ileri sürmüş olsaydım, kendimi bugün bile asla bağışlamazdım. Yine de Arzu'yu işe yaramazlığıma yeteri kadar inandıramadığımı, en azından bu konuda yeterli bir çaba göstermediğimi söyleyerek kendimi suçlayabilirdim.

Bir de şu vardı: Arzu'nun evlilikle ilgili kimi gizli tasarıları olduğunu, hani derler ya, domuz gibi biliyordum bilmesine, ama inadına anlamazlıktan geliyordum. Bu konuya üstü örtülü bir biçimde olsa da birkaç kez değinmişti; bu da bende, benimle, sanki ben bu işe uygun biriymişim gibi, evlenmeye can attığı, ben ne zaman istersem hep hazır olduğu gibi bir yanılsamanın gelişmesine yol açmıştı. Birisinin üzerinize gelmesi hep iticidir, bu yüzden de onu istemeyenin ben olduğumu sanıyor, uzun bir süredir bu yanılgıyla birlikte yaşıyordum. Durum kısacası işte böyleydi, bütün bu nedenlerle şimdi Arzu'nun beni bırakıp gitmesinde suçun daha çok bende olduğunu, kimi gereksiz davranışlarla bunu tetiklediğimi düşünüyordum. Öte yandan bir başka sevgilisi olması olasılığını yakın bir gerçeklik olarak değil de oldukça uzak bir varsayım olarak düşünmekle, onu ya da kendimi kandırmadığımı, yan tutmadığımı sanıyordum.

Hoşçakal sevgili Arzu, şimdi düşündüğüm zaman daha bir açıklıkla anlıyorum, onu unutamamıştım aslında, hoş bir kızdı, kimi zaman kavgalarımızı bile özlüyorum. Eve döndüğüm zaman, çoğu kez Arzu salondaki kanepede uyuyakalmış olurdu ya da uyurmuş numarası yapardı, yok yatak odasındaysa eğer, çarşafların altında yavaşça gerinir, biraz da kımıldanıp dururdu, sonra dönüp öperdi beni. Kimi kez hiç üşenmez, bir çiçek alıp başucundaki bir vazoya koyardım. Onun için hep iyi şeyler diledim. Umarım hep istediği gibi gülüp eğleniyordur. Tanıdığım kadarıyla o cehennemde bile eğlenecek bir şeyler bulur.

Çoğu kez düşünüyorum onu, şimdi ne olduğunu, düşlerini ni gerçekleştiremezse kendisini öldüreceğini söylüyordu, ama sanmıyorum, kesinlikle bir yerlerde yaşıyordur, düşlerini daha

alçakgönüllü beklentilerle değiştirmiş ve evlenmiştir. Yerleşikliğini tamamlamak için belki bir çocuk bile yapmıştır, bunu içten içe hep istediğinden, en azından ara sıra aklından geçirdiğinden o zamanlar bile hiç kuşum yoktu.

Londra günlerimde, ne zaman yalnız kalsam ya da ne zaman pişmanlıklarla kıvranmaktan söz etsem aklıma Arzu Cerit gelirdi. Bu bir pişmanlık mıydı? Belki, ya da onun gibi anlaşıl-maz bir şeydi, en azından karmaşık bir duyguydu. Bir keresinde Bay Jiang'la birlikte yürüyorduk, en pişmanlık duyduğum ola-yın ne olduğunu sormuştu. O zaman aklıma Arzu Cerit geldi, ama pişmanlık duyduğum şey gerçekte neydi derseniz, bunu o gün de yanıtlayamadım, bugün da yanıtlayamam.

Hiç sakınmadan inanılmaz haksızlıklar yapıyorduk birbi-rimize, insan ilişkileri çok acımasızdı ve karşılıklı bir bağışla-madan kaçınıyorduk, birbirimizi esirgemedен sanki bir çocuk-muşuz gibi avutmak çok daha kolayımıza geliyordu, hüznün ve üzüntünün uçup gideceğini umuyorduk, ne de olsa zamanın bağışlayıcılığına bel bağlamışız, her şeyi unutturacağını düşünü-yor, sabırla bekliyorduk.

5.

Sanki Tarih'in yeni yazılmaya başlandığına inanıyorduk. Geleceğin ayaklarımızın altında uzandığı gibi bir yanılsama içindeydik. Her şeyin yeni baştan ortaya serilip kendini göstermek, ama hiç değişmeden, eskimeden, hep öyle taze kalmak ister gibi göründüğü titrek ve buğulu zamanlardı, durgun bir dünyada yaşıyorduk ve sonra, hiç beklemediğimiz bir anda, neredeyse apansız, her şey değişmeye başlıyordu, başkaldırıları, duman ve toz bulutu, göz yaşartıcı bombalar, patlamalar, fırtınalar, gürültüler çevremizi sarıyor, kaldırım taşları havada uçuyor, barikatlar kuruluyordu. Başlangıçta belki önemsizdi, çoğunlukla sessiz, belli belirsiz dalgalanmalardı bunlar, oysa bu kez biraz değişikti sanırım, sonuna dek gitmek için, ne gerekiyorsa yapmak için yola çıkmışa benziyorduk. Gelecek hemencecik oradaydı, tıpkı gerçek gibi, çok yakınımızda, bizden yanaydı. Bütün güzel kadınlar bizim içindi. Sözler bize acımızı dindirelim diye sunulmuş, edebiyat bizi avutmak için bulunmuş, tozlu kitaplar gizlerini ancak bize açmıştı. Biz, o zamanlar, sokaklarda yalnız olduğumuz gibi, salonlarda ve tartışmalarda da bir başımızaydık, sanki hiçbir beklentimiz yok gibiydi. O günlerde sık sık amacımızın ne olduğuyla ilgili sorularla karşılaşırđık. Zor bir soruydu, belki de yanıtı yoktu, bu amacın yalnızca olumlu olduğunu söylemek de doğrusu güçtü.

Bize, bunun, yaşamın büyük anlamını çözmenin zamanı olduğu söyleniyordu. İşte şimdi, sonunda çatışmanın ve ölmenin zamanı gelmişti. Kuşkulanmanın sırası değildi artık. Dağılmış

bütün güçlerimizi yeniden toplayıp sömürünün dünyasına saldırmalıydık. Ne denli Uzakdoğu esintisi taşıyan, inanç kokan sözler değil mi?

Yeniden okuluma dönmüştüm: Politik savaş hâlâ sürüyordu, pasaport almak, yolculuk etmek olanaksızdı. Korkarım dünyam iyice daralmıştı. Üstelik artık kendimi, gençlere ait olması gerektiğini düşündüğüm bir okuldaki yaşlı insanlar gibi duyuyordum; mezuniyeti gecikmiş bir öğrenci gibi, askerliğini yaptıktan sonra yeniden okumaya karar veren, yaşlılarından uzakta giderek garipleşen, yabancılaşan bir çevrede, artık bitmesini bekleyen, uzatmalı öğrenciler gibi.

Üniversiteler ele geçiriliyor, işbirakımları dalga dalga yayılıyor, yürüyüşler sürüyor, hepsi içimizi coşkuyla dolduruyordu, bunun bizim dışımızdakileri korkuttuğunu göremiyor, ama yine de bu varsayımsal korkudan kendimize pay çıkarıyorduk, sanıyorduk ki en çekingen ve sömürücü kentsoylular bile bizi destekleyecek, balkonlarına ve pencerelere çıkarak yürüyüşçüleri yürekten alkışlayacaklardı. Kendi korkularımızla yüzleşecek zaman yoktu, bilinmez bir geleceğe doğru koşuyorduk. Herkes bizim durumumuzdaydı, kimse sabırlı bir çalışmadan yana değildi, hiç kimse okumuyordu, herkesin söylediği neredeyse aynıydı. Boş verin bunları, diyorlardı, bütün bu ulusal yarar zırvalarını, çıkmaz yol tarikatlarını ya da onların müritlerinin geveledikleri safsataları, kimi kendi içine kapanmış toplulukların gerici uzantılarını. Biz en iyisi baştan başlayalım. Kitlelerin öfkesini sınırlamak zordu, arabalar ters çevriliyor, yolu kesilen otobüsler yakılıyordu. Bilgi akışları yanıltıcıydı, doğru haber almak olanaksızdı, yanlış yönlendiriliyorduk, kışkırtıcılar aramıza sızmıştı. Olup bitenler gözümüzü boyamıştı, her şey tümüyle yanılsamaydı, palavradan başka bir şey değildi, hiçbir şeyi zamanında öngöremedik, hiçbir şeyi gerçekten bilemedik ve hiçbir şeyi olması gerektiği gibi göremedik. İşte böylece, toplumsal yaşamı dağıtan bir tür silah, yıkıcı bir bomba durumuna gelmiştik: Bunun sonuçları çevremizde görölüyordu, hiç beklenmedik bir yıkım etkisiydi bu, kimilerine sanki hiçbir şey değişmemiş gibi yerli yerinde görünse ve her şey aynı kalmış gibi gelse de.

Bütün bu kargaşanın içinde, insanın yalnız olması hiç de

iyi bir şey değildi. Arzu'dan ayrıldıktan sonra birden bir gerçeği ayırmıştım. İlişkimizde eksik olan şey sanırım başkalarıyla olan tartışma ve anlaşmazlıklarında beni onaylamasa da, avutması ve yanımda yer almasıydı. En azından şunu söylemem sanırım gerekli: İnsan birisiyle tartıştığında, yalnızlığını daha fazla duyduğunda, tüm dünyanın kendisine karşı olduğunu düşündüğünde, yorulduğunda, üzüldüğünde, kendisini anlayacak ve dinleyecek birisine gereksinim duyuyordu. İsterdim ki, hiç konuşmama gerek kalmasın, yalnızca susup sessizce dinleyeyim, karşımdakinin yeteneğine güvenim tam olsun, konuştuğu dilin sonunda bana ulaşacağını ve bunun bana gerekli doyumunu vereceğini bileyim.

Tartışmalar demiştik değil mi? Birbirimizi hırpalamanın bir başka yolu bu da, birbirimizden nefret etmenin, birbirimizin gırtlığına sarılmanın, ama dostlar arasında, yoldaşlar arasında, aynı davaya baş koymuşlar arasında bile olurmuş bu tartışma, işin gerçeği dalaşmadan farkı neydi ki çoğu tartışmanın? Çoğu zaman kendime kızıyordum, birdenbire başlayan tartışmalardan, bütün bu yararsız çatışmalardan ve fikir atışmalarından kaçınmadığım için. Oysa hiçbir şey üzerine yapılmış bir yığın söyleşi, seminer, konuşma, yazılmış bir yığın gereksiz roman, bir o kadar da boş söz, bilimsel zıvalık, sonra sayısız gevezelik, en sonunda birdenbire, bir de bakıyorduk, geriye hiçbir şey kalmıyordu. Bu neredeyse bir boşluğa atlamak gibiydi, ama değişim anlamına gelmiyor, insan yalnızca öfkelenildiğiyle kalıyordu.

O eski günlerde, kimi siyasal tartışmaların ötesinde, sanatla ilgili konuların tartışıldığı daha dar tutulmuş toplantılar olurdu. Bu iş için partinin özel olarak kiraladığı geniş bir çatı katı kullanılırdı.

"Ezilen insanların dertleriyle ilgilenmemiz, onlara gerçekten de yararlı olacak bir yolu bulmamız gerekecek," diyordu Cem Baysal. Söylediklerini kanıtlamak için hiç usanmadan örnek metinler okuyordu, ama şimdi bunların çoğunu unuttum. Kimi zaman, onunla alay etme olanağını yakaladığımızdan hoşnut, onun o ciddi görünüşünü biraz sarsmak için, saçma sapan sorular soruyorduk. Hiç kızmıyor, birer birer her sorumuzu yanıtlıyordu.

Böylesine durumlarda bir tek Kenan ona arka çıkıyordu. Kenan aslında mühendisti, ama sanırım partinin sanatla ilgili işle-riyle uğraşıyordu. Cem Baysal'ın gözdesiydi, onunla ilgili gele-ceğe dönük kimi tasarıları vardı, ama bana kalırsa Kenan bildiri yazmaktan öteye gidemezdi. Oysa Koray Kaplan aynı görüşte değildi, Kenan'ın düzenle uyum içinde iyi bir yere yükselebile-ceğini düşünüyordu.

Çatı katında yaşadığımız böyle bir akşamüstünü özlemle anıyorum şimdi. Güneş karşıdaki minarelerin ve sarayın ardında batmıştı. Sokak lambaları uzun bir süre önce yanmış olmalıydı, daha bir saat öncesine dek uğultularla dolu olan çatı katı tümüyle ıssızdı şimdi, arkadaşların çoğu ayrılıp gitmişti. Tarih'le ilgili renkli göndermeler yoğunlaşıyor, belirgin bir kendini savunma duygusuyla dolu kişisel anılar giderek acılaşıyor, her şey bir düş kırıklığı taşıyor, göğüs geçirmeler bile giderek keyifsizleşiyordu. Birden kafamda bir ışık yanmıştı, çok belirgin bir şey değildi belki, ama kısa bir an Tarih'in belki de bir yanlış anlamadan başka bir şey olmadığını düşünmüştüm. Sonra birisi elektrikleri yakmış ve aydınlanan salonda, bu türden karamsar düşüncelerimi barındırmak zorlaşmıştı. Cem Baysal'ın, artık neredeyse tümüyle boşalmış olan şişeyi alıp kalan şarabı bardaklarımıza paylaştırdığını anımsıyorum.

"Diyelim ki yazdığın edebi yapıtı parti sakıncalı buldu, ne yapmak gerekir, daha doğrusu bu durumun nasıl çözüleceğini düşünüyorsun?"

Hiçbir şey düşünmüyör, yalnızca dinlenmek istiyordum. Sıkı bir tartışmaya yeniden başlamak için henüz çok erkendi.

Salondakilerden biri hemen söze girmişti: "Aslında ben bu yaklaşımı sevmiyorum. Sözüünü ettiğimiz gerçek bir *yazınsal yapıt* ise ortada karar verilmesi gerekli başka bir şey var. Bu deyimii kullanmaktan hiç hoşlanmıyorum ama, onun yazınsal bir yapıt olduğuna kim karar verecek? Burada söz konusu olan yine bir güç ve iktidar sorunu."

Adam haklıydı. Cem Baysal, "Diyelim ki..." diye sürdürmüştü sözlerini, ama adam haklı, gerçek durumu yaşayıp görmek gerekliydi. Tamam, yaşayıp görelim, ama ne kadar bekleyeceğiz bunun için? Peki geleceğe kalmak? Gerçekten de bir anlamı var

mıydı böylesine bir tutkunun? Bu soruyu kimin ortaya attığını şimdi anımsamıyorum.

Gerçekte yazmak istediğim neydi? Tartışmalarda değinilen, dostlarımın, yoldaşlarımın, işçi sınıfının acılarına niye uzak duruyordum? Açığa vurmadan utanıyordum, ama kimi özel deneyimlerimi unutulmaktan kurtarmak istediğim yadsınamaz bir gerçektir. Belki de Arzu haklıydı, her şey benim kendi bencilliğimle bir biçimde bağlantılıydı. İşte bu yüzden ki, bunalıma düştüğüm bir gün, Arzu'nun yapmasından korktuğum şeyi kendim yapmaya kalkmış, bütün yazılarımı içeren dosyaları neredeyse yakmak üzereyken, içindeki bu yıkıcı duygudan kendimi kurtarmayı başarmıştım.

Kendimi bu biçimde dizginlemekle iyi mi yaptım diye çok sordum kendime, çünkü bu hep bir yerlerimde gizlenen bir duyguydu, olanak bulduğunda su yüzüne çıkıveren. Gerçekten de, bir amacım var mıydı, ruhbiliminin bana yardımcı olması neden bu kadar güçlü, duyduğum yaklaşan yıkımın soluğu muydu, yoksa duyduğum kimi kalıtımsal öfke sarsıntıları mıydı? Buradaydım, sessizce bekliyordum, ama sabrım da tükenmişti, çünkü bitmek bilmeyen törenlerden, kurşun askerlerden, zihinsel bulanıklaşmalardan ve saçma sapan anıtlardan bıkmıştım. Önlenemez bir intikam arzusu içimi kavuruyordu, yıkmak ve yakmak için geldim, dedim kendi kendime, bu olağanüstü yeteneği kullanmak için. O gece şafak sökene dek duyduğum bu yakma ve yıkma arzusunu –anarşistlere özgü bu duyguyu– sayfalara döktüğümü eklememe sanırım hiç gerek yok.

Bir keresinde, tam da o korkunç olayın yaşandığı, –arkadaşlarımızdan birisinin daha bir saldırıda öldürüldüğü– günün sabahı, birdenbire yağmurun kırbaçladığı pencerenin hemen önünde durarak, iki binanın arasından çok küçük bir parçasını gördüğüm, rüzgârla ürperen ve hafifçe çalkalanan uzaktaki denize bakarak zamanı neredeyse dondurduğum, onun dokunulabilecek, belirgin bir katılıkta, büyüklükte, kıvamda, küçük canlı parçalar, öğeler ya da anıların geçidinden oluşan somut bir malzeme halinde, neredeyse kullanıma hazır olduğu, belirsiz bir toz bulutundan çok, biçim verilebilecek, ele gelir, topraktan bir hamura benzediği, sanki ona ne istersem yapabileceğim gibi bir

yanılısamaya kapılmıştım. Korkarım gerçekten de zaman eğilip bükülmüş, parçalanmış, büzülmüş ve dağılmıştı, önce bir sis bulutuna, sonra bir çamur topağına dönüşmüştü. Bu türden izlenimlerle çok sık karşılaşırđım ve nedense bu belki hep bana olurdu, ama özellikle o sabah bunun bilincine tümüyle vardığımı sanmış, uyanık kalmak ve bir şeyler yazmak için büyük bir çaba harcamıştım. Oysa sonrasında hiçbir şey olmaması beni düş kırıklığına uğratmıştı, ama ben yine de büyük bir sabırla beklemiştim. Ne kadar beklediğimi bilmiyorum, sonunda sızmış olmalıyım.

Her zaman böyle olmuyordu, benim için yine de sanırım en iyisi, işte yeni günün bu ilk saatleriydi, kimi zaman sessiz ve yavaşça giyinir, sonra yolu geçer, park boyunca yürür, bir yerde oturup çay içer, denizin kıyısında bir süre dolaştıktan sonra dönerdim. Tek bir cümle bile yazmazdım, buna gerek de yoktu, böyle iyiydi, kafamın içinde oluşum halinde düşünceler at koştururdu, yalnızca yatağıma şöyle birkaç saat uzanır, müzik dinleyerek düş kurardım. Daha doğrusu yazacaklarımı, içimde tohumlarını taşıdığım kitaplarımı düşlerdim. Öğleden sonra Galata Köprüsü'nün altında içilen çaylar, sonra akşama doğru, Tünel'deki toplantıların yapıldığı çatı katı, gürültücü arkadaşlar, tartışmalar.

En sonunda geceler her zaman, pencereleri sarmaşıklarla dolu bir balkona açılan, aynı zamanda yatmak için de kullandığım, insanı her bakımdan boğan bir odada, yalnız ve acılı, ölgün bir ışığın aydınlattığı çalışma masasına oturmamla bitiyordu. Tek bir satır bile yazamadan, kendi yüzümü görmekten korktuğum için odadaki aynaya sırtım dönük, ama kütüphanemle de yüz yüze öylece oturuyordum.

Eski günlerime geri dönmüşüüm. Çoğu zaman sabaha karşı eve döner, sürücüye beni hemen çıkmaz yolun başında indirmesini söylerdim, tavan arasına tırmanıp giysilerimi bile çıkarmadan kendimi yatağıma atardım, gecenin bilincine daha sonra varırız, neler yaptık, ne haltlar yedik, sonra yeni baştan düşünürüz, oysa şimdilik yarı uykulu burada uzanmışız, masanın üzerinde yarıya kadar boşalmış bir kırmızı şarap şişesi, pencerenin dışındayeni uyanan bir dünya, kuğurdayan güvercinler, kendi üze-

rine nasıl da hevesle katlanmış, şimdiden azıcık maviye çalar bir gökyüzünün şarkısı, iyice tok, doygun ve derinden duyulur, karnımızı doyurmak, yalnız olduğuma göre, kendimle oynamak da dahil tek başıma becerebileceğim her türden cinsellik, düş kurmak ve düşsel yolculuklar yapmak, yıllardır aramadığım ama ara sıra düşündüğüm kadınlardan birini telefonla aramak ya da şu bu, her şey ertelenebilir, şimdi uyumalı, içimizdeki hayvanın kendiliğinden yatışması gerek.

Kimi zaman bir şeyler karaladığım oluyordu, özellikle kafam iyiye, doğruydu bu, neredeyse aceleyle verimli bir biçimde doldurulmuş sayfalar olurdu, kargacık burgacık bir yazı, işte benim yazım buydu, sarhoşluktan, hızlı yazmaktan ve yorgunluktan dolayı biçimi oldukça bozulmuş, yine de sözcüklerin gizli bir anlamı olduğu söylenebilir, belki, iki üç sayfa, kimi kez daha da fazlası. Bitirdiğimde, yazdıklarımı şöyle bir bakar, iyi kötü uğraştığım, elimden geleni yaptığım sonucuna varırdım. Daha sonra, hayır, hemen ertesi gün kesinlikle değil, onları okumak için çoğu zaman büyük bir çaba harcamak zorunda kalırdım. Kimi zaman utançla, yazdıklarımın anlamını çözmeye uğraşarak, niye böyle demişim, sorusuna mantıklı yanıtlar arayarak, dikkatle okurdum. Yazdıklarımı eğlenceli bulduğum da olurdu, ama çoğu kez bu zorunlu sonucu hiç değiştirmezdi. Çoğunlukla birkaç gün, bilemedin bir hafta sonra sayfaları yırtıp atıyor, sonra uzun süre hüznle pencereden dışarıya bakıyordum. Sonunda iyi kötü defter dolardı, artık onu masanın üzerinde görmeye katlanamazdım. Defteri masanın çekmecesine kaldırır, onu artık hemen hiç düşünmezdim, sonrası kendiliğinden gelirdi.

Bu umutsuz yazma uğraşını hep sürdürdüm, hiç vazgeçmedim. Kimi geceler, yatağında bir kadın olduğunda, beni masanın başında görünce hemen çalışıp çalışmadığımı sorardı. Hayır, derdim. Uyumaya çalışıyorum. Sanırım düş görüyorum. Belki de düşümde gördüğüm birisine yeniden ulaşmaya çalışıyorum.

Geçmişte yatılı okulun bana yüklediği olumsuz duygulanımlarla başa çıkmakta zorlandığım söylenebilirdi; yakın dostlarımda da bildiği gibi asla uzun bir süre yalnız kalamamak da bunun kaçınılmaz sonuçlarından biriydi. Bu her zaman böyle olmuştu, o yıllarda da, şimdi de. Arzu ile birlikte yaşamamın asıl

nedeni bu olduğu gibi, Utku Sayın ile olan dostluğumun nedeni de buydu.

Arzu'nun gidişinin acısını hafifletmek için çözümler ararken Utku'nun beni yalnız bırakmaması, sık sık eve konuk gelmesi iyi olmuştu. Uzun bir süredir görüşmemiştik, beni ilk görüşünde sanırım ürkmüştü. Nedenini sormuştum, yalnızlıktan acı çektiğim her halimden belliymiş. Birden anladım, Utku dile getirmiyordu, ama sanırım kendi canıma kıymamdan korkuyordu.

Nedense insan bir haksızlığa uğradığında sarsılır ve yalnızlığının bilincine varırdı. Sevgilisinin yardımına koşacağını, onu bu yalnızlıktan kurtaracağını düşünürdü. Oysa bu yeni bir düşün kırıklığını getirirdi, çünkü evrende âşıklardan daha yalnız olan başka bir şey yoktu. Bu yalnızlığın bilincine varabilmemiz için özellikle şu saydıklarım gerekliydi: Kişileri ayıran derin uçurum, çıkar ayrılıkları, kaçınmaya çalıştığımız o büyük oyun, aşılması gereken engeller, yozlaşmış bir devlet, cinsel uyumsuzluklar, ordu, biyolojik savaş, yazılmış sayfalar dolusu kötü edebiyat, düşlerdeki bir karışıklık, terli bedenlerdeki ürperme, yargıçlık kurumu, altüst edilmiş toplumsal yaşam, yapılandırılmış bir siyaset ve can çekişen bir ekonomi. Dahası belki dini örgütler, kurallar, partiler, aşiretler, aileler ve daha neler de neler. Bütün bunlar size yalnızlığınızı duyurmak için üzerlerine düşeni yapmaya hazırды. Yine de umutsuzluğa kapılıp canınıza kıymanız için asla geçerli bir neden sayılmazlardı. Zaten kendinizi öldürmeye kararlıysanız, hiçbir şey gerekli değildi, bunlar olmadan da becerebilirdiniz bunu.

Evet, Arzu'nun gidiş i sarsmıştı beni, kimi başka gelişmeler de. Sıkılıyor, çok içiyor, bun alıyor, kimi zaman ev sahibimi öldürmeyi düşünüyor, uyuyamıyor olabiliyordim, ama intihara gelince, yaşamayı öyle seviyordum ki düşüncesi bile korkutuyordu beni. Diyeceğim intiharı geçmişte, hatta en koyu yalnızlık günlerimde bile düşünmemiştim.

Gergin bir dönemde, Tünel'deki çatı katında yaptığımız o gürültülü toplantılarımızdan birini anımsıyordum. Tam da o günlerde, arkadaşlarımızdan birinin cansız bedeni rıhtımlardan birinin kıyısında bulunmuştu. Kendisi bir şairdi ve ölümü gerçekten de kuşkuluydu. Orada bulunan hemen herkes bu ko-

nuda konuştu, öyle ki bunun bir intihar olduğunu kimse dile getiremiyordu. Aramızda emekçiler azdı, onlar da konu bir şair olduğunda söz almakta çekingen davranıyordu. Anladığım kadarıyla toplantıya katılanların genel yargısı intiharın kesinlikle devrime karşı bir edim olduğuydu. Kuşkusuz buna katılmıyordum, ama benim dışımda hemen herkes intihardan söz etmeye özen gösteriyordu. Ben de kimi nedenlerden dolayı henüz tutumumu belli etmemiştim. Sonunda kaza ve cinayet olasılıkları üzerinde duruldu, sanki hepimiz el ele vermiş, bir gerilim romanı kurguluyorduk. Her olasılık uzun uzun gözden geçirildi, sonunda içimizden biri bunun bir intihar olabileceğini dile getirme yürekliliğini gösterdi ama daha cümlesini bitiremeden, odadakilerin öyle sert bir tepkisiyle karşılaştı ki, utançla kızaran suratına sert bir tokat yemiştense beter oldu. Yavaşça sandalyesinden kalktı, yüzünden düşen bin parçaydı, herkes onun bir şeyler söylemesini, düşüncelerini savunmasını bekliyordu, ama adamcağız hiçbir şey söylemedi ve başı önünde odadan çıkıp gitti. Bir süre hiç kimse konuşmadı. Onca şamataktan sonra katı ve uzun bir sessizlikti bu. Sonra Cem Baysal, sanki hiçbir şey olmamış gibi konuyu değiştirip sözlerini kaldığı yerden sürdürdü: "Sanatçının görevlerini yeni baştan toparlarsak..."

Bütün bunlardan Utku'ya söz etmemiştim. Yaşamı boyunca siyasetle hiç ilgilenmediği ve kendisini hiçbir şeye karşı sorumlu duymadığı gibi benim bu yöndeki çalışmalarımı da onaylamıyordu. Yeni bir kavga başlatmanın ne yeri ne de zamanıydı. Her şeye karşı, ev sahibim Remzi Korkmaz, Leyla kanalıyla sözümona beni uyararak kendisini hiç ilgilendirmeyen bir işe burnunu soktuğunda, olasılıkların neler olabileceğini konuşabileceğim tek dostum Utku olmuştu. Ben, bu duruma direnmek için inadına gündüz vakti eve genç kızlarla gelebileceğimi ve onu çileden çıkarmak için elimden geleni yapabileceğimi söylemiştim. Utku, apartman sakinleri arasında kendime kimi bağlaşıklar bulmamı önermişti. Doğrusu bu hiç aklıma gelmemişti. Yalnızca Leyla, her ne kadar açıkça belirtmese de, doğal olarak benden yanaydı. Böylece komşularımı daha yakından izlemek ve onları tanımak kararı almıştım.

Gerçekte Utku, uygulamacı denilen tipte bir insandı, elin-

den sayısız iş geldiği gibi, dostlarının her konuda yardımına koştururdu, ama kesinlikle kuramsal yönü zayıftı. Utku ile saatlerce yan yana oturur, birbirimizin yüzüne bakardık, öylece, çoğu kez ağzımızı hiç açmadan, tek bir söz bile söylemeden. Bunun da bence en önemli nedeni benim onu anlamama karşın aynı şeyi onda bulamamamdı. Doğrusu derdimi anlattığımda sonuna kadar dinlerdi, ama sonra öyle bir söz ederdi ki, o ana dek tümüyle boşuna konuştuğumu anlayıverirdim. Aslında benim durumum da daha değişik değildi, ikimiz de yalnızca konuşuyor, ama birbirimizi dinlemiyorduk. Bu aslında çok sık karşılaştığımız bir durumdu. Herhangi birimiz konuşmaya başladığında, Utku'yla aramıza uzun süren bir sessizlik girerdi çoğu kez, yani ben bunun bir sessizlik olduğunu sanırdım, belki bu arada o konuşuyordu da, ben başka bir şeyler düşünüyordum, sözgelimi özgürlük, zaman ve ölüm üstüne, kim bilir.

O zaman özgürlük üzerine konuşmamız aramızdaki iletişim açısından daha doğru bir seçim olurdu. Gerçekten de nasıl bir özgürlük istiyorduk. Burası hiç de kesin değildi. Kendimiz için özgürlük, başkaları için de acımasız bir denetim miydi bu yoksa? O zamanlar, orada, yani ülkemizde, Batı'ya ilişkin bu türden soruları yanıtlamamak çok daha iyiydi. Bu yoksul ülkede insanlar, zayıflıklarını kendilerine saklamak için yarışırlardı. Ne de olsa mantık değişkendi, aslında güçlüden yanaydı ve bu tür aşırı düşünceleri ve yaşamla ilgili kimi incelikleri başkalarından gizlemek daha iyiydi. Böylece başkalarında yapılacak kötü bir etkiden kaçınılmış olurdu.

Oysa zaman üzerine konuşabilirdik, hem bu konunun bilimsel bir yanı da vardı, hani fizikle falan da ilgiliydi üstelik. Gerçekten de zamanın betimlenmesi zordu, ama akıp gittiğini duyumsardık, işte biraz da bu nedenle, asla benimsenmeyen, ama doğru olan tek şey belki de temelindeki hiçliği yadsıyamayacağımız tüm bu devinimlere ilişkindi. Sonra varoluşla ilgili sorunlar, bunun zamanla ilgisi. Bunun temel bir konu olduğu çok açıktı, ne denli önemli olduğu da, o yüzden niye başka yerde aramalıydı gerçeği? Biz de yoksak, geriye kalan hiçbir şeyin bir önemi olamazdı. Güzel ve ruha işleyen sözler, bundan nefret ediyor ama kaçınılmaz bir biçimde sözlerimi sürdürüyordum.

Ben istesem ya da istemesem bile bunlar söylenecekti, hatta tek başıma kalıp kendi kendimle konuşsam bile.

Ölüm üzerine konuşmaya gelince... Aslında ben bunun üzerine konuşmanın hep bir ikiye bölünlükten, açık bir sahtekârlıktan başka bir şey olmadığını düşündüm, yalnızca sözlerden başka bir şey değildi, yalnızca güzel ve boş sözlerdi bunlar. Ölüm üzerinde konuşulabilecek ve akıl yürütülebilecek bir şey olmadığı gibi, onunla ilgili söylenecekler boş bir gevezelikten öteye gidemezdi. Bu yüzden de ölümle ilgili bir saplantısı olan kişilerin çoğu kez bedensel aşkta da başarısızlıkla karşılaşmaları neredeyse kaçınılmazdı. Utku'nun durumu, işte bunun için güzel bir örnekti. Bir keresinde ona ölümden korkup korkmadığını sormuştum. Hayır, diye yanıtlamıştı beni, bunu söylerken ne denli aptal görüldüğüne bir kez daha şaşırmıştım. Kesinlikle yalan söylüyordu. Oysa aynı soruyu bana yönelttiğinde bilmediğimi söylemiştim. Benim verdiğim yanıt çok daha dürüst, ama bana inanmadığını biliyorum, benim her şeyi bildiğime, onu sürekli kandırdığıma inanıyordu. İşin aslı, evet, demem gerekirdi, söz konusu ölüm olduğunda, hem de fazlasıyla korkuyordum. Gerçekten de ölmeyi kim ister ki, sanırım ben değil. Hele o zamanlar, tüm insanların ölümden nasıl korktuklarını, bir şeylerden kuşkulandıklarında haykırmamak için kendilerini nasıl tuttuklarını, yanlarında bir araba durduğunda, üzerlerine doğrultulacak bir silahın korkusuyla yüzlerinin sarardığını, aslında korkudan kaçabilmek için evlerinden hiç çıkmadıklarını, sığınağa dönüştürdükleri bodrumlarına kapandıklarını, halka açık kalabalık yerlerde korkudan nasıl titrediklerini hepimiz biliyorduk. Her neyse, biliyorum, ben konuşurken Utku dinlermiş gibi yapardı, ama ne düşündüğünü, doğrusu hiçbir zaman bilemeyecektim, bu herifin kafasından neler geçtiğini şeytan bilirdi, oysa şurası açık, birisini dinlemeyi bilmeniz için, her şeyden önce onu duymanız gerekirdi. Nietzsche'nin de çok yerinde olarak belirttiği gibi, herkese uygun bir kulak vardı ve bazıları bize göre bir kulak değildi.

Kimi zaman, gelişen olaylar karşısında, Utku öylesine gamsız bir tutum sergilerdi ki, beni çileden çıkarırdı. Böyle bir günü anımsıyorum, birlikte yürüyorduk. Ne olmuştu, tartışma nasıl

çıkmişti, şimdi anımsamıyorum, belki gördüğümüz bir şey, belki okuduğumuz ya da duyduğumuz bir haber.

Ona anlatmaya çalıştım, görmüyor musun, dedim, niçin gereğinden çok daha fazla silah, düşmanlık, asker, savaş vardı da, asla yeteri kadar düşünür, sabırlı balıkçı, usta gözlemci, düş yorumcusu yoktu. Çalışan çok insan var, tarlada yapılacak çok şey, çapalamak, sulamak, ama yine çok fazla da toplu mezar ve sığınak vardı, denizde çok balık vardı, ama dibi gemi leşleriyle doluydu. Çevremizdeki en iyi insanlara ne olmuştu? Bir akşam onları yemeğe bekliyorduk ya da bir sabah yürüyüşe, tıpkı şimdi seninle yaptığımız gibi, demiştim, birkaç kadeh içki içip yaşamın karmaşıklığını tartışmaya, birdenbire yitip gittiler, onlardan bir daha haber alamadık. Sonuçta ne yaparsak yapalım, karayazılı arkadaşların anıları eşlik ediyordu bize her yerde, her zaman: Onların nerede yitip gittikleri bilinmiyor, beklenmedik çöküşler, düşkünlükler, hırsın getirdiği intiharlar, kara tutkular. Biliyorum, bizi bekleyen tuzak büyüktü, ama karşılığında ulaşacağımız kurtuluş da kesinlikle öyleydi. Çünkü çok fazla düşünmeyen ama gereksiz yere konuşan insan vardı, çok fazla yalnızca kendi çıkarını düşünen insan, gereğinden çok da asker, çamur, soğuk, kışla ve hastalık vardı, üstelik bir sürü de yanlış, gereksiz uygulama.

Bize gözlerimizin içine bakarak yalanlar söylüyor, utanmadan bizleri de yalanlar söylemek zorunda bırakıyor, bunu neredeyse dayatıyorlar, bizi yavaş yavaş zehirliyorlar, bizi yıpratıcı öfkelere, zamana yayılmış kinlere, hafif duygularla dolu bir dünyaya katlanmaya, yozlaşmış, çürümüş bir ruhu taşımaya zorluyorlar, vahşi hayvanlarla dolu bir sirkin ortasına atıyor, bu yaptıklarımızdan ötürü utanmamızı, kendimizi gereksiz sanmamızı istiyorlar. Ona bunları anlatmaya çalıştım, ama sonunda yoruldum.

Her neyse, Utku'nun önerisini, Remzi Korkmaz'a karşı öteki kiracılarla birlikte geniş bir cephe kurmak amacıyla, hemen uygulamaya sokmuştum. Doğrusu işim güçtü, bizim apartmanda komşular arasında sıcak bir iletişim olduğu söylenemezdi. Yine de kimileriyle aramda olan, deyim yerindeyse gizli diye niteleyebileceğim bir tür yakınlığı kullanmayı düşünüyordum. Bir de gerekli bilgileri Leyla'dan koparabileceğimi umuyordum.

Sanırım binada, kiracılardan birisi de, sol kitaplar yayınlayan bir yayıncıydı. Evine sürekli gelip gidenler olurdu. Bu varsayımı Leyla, dolaylı olarak doğrulamıştı. Çoğu kez gizlice kitaplar taşıdıklarına tanık olmuştu, merdivenler boyunca, kuşukulu ve sessizce.

Daha sonraları yayınevinin adını öğrendiğimde polisin onlara nasıl göz yumduğunu anlayamamıştım. Çünkü bu yayınevinin o zamanlar için oldukça kışkırtıcı sayılabilecek yayınları vardı. Bir kitaplarını anımsıyorum, *Kent Gerillası* gibi bir şeydi adı, kapağında silahlı savaşımı simgeleyen üç tane kurşun deliği vardı. Buluş yalın ve etkileyiciydi, her ne kadar bunun için kapakları delmek biraz gösterişçi olsa da.

Bir de özellikle alt katlardan birinde yalnız yaşayan ne iş yaptığı belli olmayan bir kadının sözünü etmek isterim. Genellikle hep aynı saatlerde kapısının açıldığını duyardım. Kimi zamanlar bir ziyaretçisi olurdu, iriyarı bir adam. Onların ilişkilerindeki o gizemsel yanın ne olduğunu merak ederdim.

Bir akşam geç vakit kapısının önünden geçerken garip tıkırtılar duydum. Birisi öfkeyle bağırıyordu. Sarhoştum, önce durmadım, umursamadan çıkışımı sürdürdüm. İçerden gelen gürültülerin artması üzerine geri döndüm. Şimdi bütün bu seslere bir kadın çığlığı da eşlik ediyordu. Durdum, ne yapacağıma karar verememiştim. Yaptığım doğru değildi, ama yeniden kulağımı kadının kapısına dayadım. Kırılan bir cam sesi, bir çığlık daha. Bütün cesaretimi toplayıp, zaten sarhoşluğumdan ötürü bolca vardı, kapıyı çaldım ama kimse açmadı. Bunun üzerine kapıyı yumruklamaya başladım, bunun görünür bir sonucu oldu: Gürültü hemen kesildi.

Yatağa giysilerimle uzandığım ne kadar olmuştu, bilmiyorum, sızmış olmalıyım. Aşağıdan iskemle takırtısını andıran bir ses geldi; aynı anda, ayak sesleri duydum. Sahanlığa çıkıp merdivenlerden aşağıya baktım. Anladığım kadarıyla birisi yukarı çıkıyordu; çabucak içeri girip kapıyı ardımdan sessizce kapattım, fakat dinlemek için kulağım kapıya dayalı, olduğum yerde bir süre kaldım. Anladığım kadarıyla bu bir kadının yürüyüşünü andırıyordu. Ayak sesleri durdu, hemen arkasından, kadın Koray Kaplan'ın kapısını çaldı. Bir süre sonra da sesler kesildi. Uykum

kaçmıştı, ben de oturup bir şeyler okumaya çalıştım. Yaklaşık bir saat kadar sonra kapanan kapının sesiyle irkildim; sonra ayak seslerinin, giderek uzaklaştığını duydum.

Bir gece, sıcak bir yaz gecesi, oldukça geç bir vakitte, Leyla'nın yukarıya bağırın sesiyle uyandım. Öfkeli ve yakının sert sesi aşağılardan, çok derinlerden gelir gibiydi. Henüz saatin çok erken olduğunu görünce şaşırdım. Dayanamayıp, yatağımdan çıkarak ayaklarım çıplak, karanlık salonu el yordamıyla geçtim. Sokak kapısını iki parmak aralayıp sahanlığa baktım. Sonunda pijamalarımın aralığına çıkarak görünmeden, ama yeteri kadar görebileceğim bir biçimde merdiven korkuluğuna dayanıp aşağıya baktım, ama bir şey görmem mümkün değildi. En azından ilk başlarda.

Sanırım aşağıdaki kadının sevgilisi olan iriyarı adamdı bu. Şimdi hızla kapıyı omuzluyor olmalıydı, kapı menteşelerinin gıcirtısı bana kadar geliyordu. Adam, bir yandan da kapıyı açmasını istiyordu, ama içeriye girmek için bütün yalvarışları yanıtsız kaldı. Sanırım Leyla aşağıdan onu polis çağırmakla korkutmak istiyordu, ama adamın bunu umursadığı yoktu. Sonunda sesler iyice kesildi.

"Sevgilisi onu bırakıp gideli bugün, tam bir hafta oluyor," dedi Leyla kadınla ilgili, adı Suzan'mış. Apartman girişinde ayaküstü konuşuyorduk. "Onun için suyuna gitmeni öğütlerim sana."

Demek o herifin kapıyı omuzladığı geceden beri bir hafta geçmiş, diye düşündüğümü anımsıyorum. Bir başka açıdan da bu olayın benimle ne türden bir ilgisi olabileceğini anlayamıyordum. İriyarı adam ortadan kaybolmuştu, ama yine de kadının izlendiğini sanıyordum ve istemeden de olsa bu biçimde olaya bulaşmak istemiyordum. Belki de onunla uygun bir zamanda konuşmam, onu uyarmam gerekiyordu.

Suzan sanırım bütün olup bitenlerden ötürü utanıyordu, birkaç kez merdivenlerde rastlaştığımızda gözlerimiz yerde geçtik. İki hafta kadar sonraydı, bir öğleden sonra Suzan ile merdivenlerde yeniden karşılaştım. Elinde büyük mağazalardan birinin logosunu taşıyan bir paketle hızla geçerken, hafifçe bana çarptı. O özür dileyip bir şeyler mırıldanırken ben, bunun önemli olma-

dığını söyleyip, uygun bir zamanında, bir yere gidip bir şeyler içerken konuşup konuşamayacağımızı sordum. Suzan'la dostluğumuz işte böyle başladı. Önce bir yerde buluştuk, sonra sayısız gün ve gece süren söyleşiler, onun ya da benim evimde. Koray Kaplan'la ilgili birçok şeyi de ondan öğrendim.

Sonraki gecelerden birinde onu ilişkisiyle ilgili konuşturmayı başardım. Bir zamanlar sevdiği, birlikte olduğu bu adamın davranışları zaman içinde değişmişti. Daha sonraları adamın kendisiyle yalnızca Koray Kaplan'ı izleyebilmek için ilişki kurduğunu anlamıştı.

6.

Yıllar önceki ikili yapı yine yaşamım olmuştu; bir yanda yazmaya çabalayan, varoluşçu bir biçimde yaşamı değerlendiren kişiliğim vardı, öte yanda tartışan, savaşan, eylemci kişiliğim ve ben yerine göre bunlardan birisini gizlemek zorundaydım. Giderek bu bende arkadaşlarımla düşüncelerine karşı bir tepkiye, onların tutumlarını sorgulamama yol açmıştı.

Eylemlere katılıyordum. Yarın yoktu, her an ölebilirdik, o an vardı, buna inanıyordum. Sonra eve geri dönüş, kimileyin bir kızla, çoğu kez de arkadaşlarla birlikte. Ara sıra doludizgin bir cinsellik ya da tam aksine tümüyle kendini geriye çekmek gibi garip bir tutum. Ölçülü olmayı hiçbir zaman becerememiştim. Durmaksızın konuşmak ya da hep susmak. En iyisi bol serüven, gece yaşamı, zevk dünyası kadınların yakın dostluğu ve Utku'nun her zaman söylediği gibi, çok az hayıflanmaktı. Her şeyin yolunda gidip gitmediğini soruyordum kendi kendime, sanırım yolundaydı, ben de sağlam, güçlü ve iyiydim, hem de yeterince iyi, bu koşullarda ne kadar iyi olunabilirse o kadar iyi, üstelik bunun tek kanıtı da bir süre önce evimden ayrılan, neredeyse bütün bir öğleden sonrasını yanımda geçirmiş olan küçük sarışın kız değildi. Hava güzeldi, dünya şenlikli bir yerdi, ellerim cebimde yürüyordum, arkadaşların haberi olsa küplere binerlerdi öfkeden, tıpkı softalar ve dinciler gibi.

Birçok arkadaşım, beni kendilerinin dışında varsayarak, aramızdaki ilişkilerin olağan bir yöne girmesini sağlamıştı. Bir anlamda beni denetleme sevdasının hiçbir şey kazandırmayacağını

anlamışlardı. Belki de içinde bulunduğum durumun, amaçlarımın ve sözde oyunumun gizini anlamak için çaba göstermekten vazgeçmişlerdi.

Belki görünüşte birçokları için ihanet içinde olduğum da söylenebilirdi. Aslında gerçeği farklı bir yerde aramak gerekirdi, yoksa bir çözümden söz etmek olanaksızdı. Belki de yaşam biçimime katlanamıyorlardı, ama nedense hiç kimse bunu açıklama yürekliliğini gösteremiyordu. Sonuçta, soluk alıp vermeme, dans etmeme, konuşma ve gülme biçimime katlanamıyorlardı.

Koray Kaplan'ın, benim açıkça dillendirmekten çekindiğim düşünceleri savunduğunu öğrenmem, beni yalnız olmadığım konusunda sevindirirken, ürkekliğimden ötürü de utandırmıştı. Bir gün onu yalnız başına, bir kıyı kahvesinde otururken gördüm. Hemen yanına gittim. Okuduğu kitabın arasına, cebinden çıkardığı eski bir bileti ayraç niyetine yerleştirdikten sonra bana döndü, sanırım beni gördüğüne sevinmişti. İşte o zaman anladım, birisiyle konuşmak istiyordu. Önderimizin sanatla ilgili yazdıkları üzerine ne düşündüğümü sordu.

"Bilemiyorum," dedim kuşkulu, "ama bunca işinin arasına da, bu konuda da yazdığına göre önemli şeyler olmalı."

Güldü, "Beş para etmez şeyler," dedi, "edebiyattan hiçbir şey anlamıyor."

Doğruydu bu, ama nedense şaşırmış, daha doğrusu dehşete düşmüştüm. Zaten uzun bir süredir, açık ve dalgalı denizde bizi taşıyan teknenin dümeninde kimin olduğunu sık sık soruyordum kendime. Belki de korkuydu bu, kötüye doğru değişmenin, ayırımına varamadan uysallaşmanın korkusu. Aslında bir biçimde kafamdan geçirdiğim, ama hep bastırdığım, daha derinlere ittiğim düşünceleri dillendiriyordu Koray Kaplan.

Sonunda bu cesareti ona oldukça pahalıya mal olacaktı. Çatı katında, biraz da ona gözdağı vermek amacıyla geniş katımlı bir eleştiri toplantısı düzenlendi. O akşamı çok iyi anımsıyorum. Koray Kaplan birazdan bu kürsüde, önemli bir konuşma yapmaya hazırlanıyor, yan odada, yanında durduğu bir pencereden karşıya bakıyor, biraz tedirgin olmalı, perdelerin ardına gizlenmiş. Bu arada dinleyiciler, arkadaşlarımız, az sonra onu sert bir

biçimde eleştirecek olanlar birer birer geliyorlar. Salon giderek kalabalıklaşıyor.

Onları yatıştırıracaksa biz de kafasında savunmasını hazırlayan Koray Kaplan için eğlenceli bir dünya çizebiliriz. Koray Kaplan, birer birer ışıkları yanmakta olan binalara bakıyor, orada, karşı odada güzel ve zeki bir kadın düşünüyor, onun kitabını okumaya hazırlanan bir kadın. Yazar, her şeyin satır aralarında gizli kaldığını, iyi bir okurun hiç üşenmeden kazıp çıkaracağı zamanı beklediğini biliyor. Peki kim bu kadın? Yüzyıllardan beri bir anlamda değişmeden kalan aynı kadın değil mi bu, tıpkı suyun üzerinde süzülen kuğunun aynı oluşu gibi? Denizin ve dağların kokusu sigara dumanından soluk almakta güçlük çektiğimiz bu loş odalara ve kalabalık salonlara dek ulaşıyor. Yılmayalım ve büyük bir coşkuyla tartışmayı sürdürelim.

Bir yanda adaletsiz bir dünya, öte yanda göz boyayıcı, ışıltılı bir tanıtım dünyası. İkinin arasında da birbirini suçlamakla zaman geçiren bizler vardık. Bizi zehirli bir sarmaşık gibi saran bu çevrelere hoş görünmek için gerçek kimliğimizi gizlemek, sürenmek, yaltaklanmak zorundaydık, bu hoş görülebilirdi, ama kararsızlık, geçmişe duyulan zamansız bir özlem ya da ölçüsüz bir kuşku asla bağışlanmazdı. Kökenlerimiz hemen her zaman karşımıza aşılmaz bir engel olarak çıkartılabilir, cinsel hataların üstü geçici olarak örtülür ve gerektiği anda yüzümüze çarpılabilirdi. Gelecekle ilgili gereksiz beklentiler yasaktı, ama savaşıma gücünü bileyen alçakgönüllü, kararında bir umutsuzluğun, özveride bulunmanın, belirsiz bir yakınmanın, çilekeşliğin ve acı çekmenin bir sakıncası yoktu.

Bir yandan ben bu türden düşüncelerle uğraşırken toplantı anlamsız bir düş gibi geçmişti. Kuşkusuz her zaman yaptığım gibi özenle not tutmuştum, ama ne yazdığımın pek de bilincinde değildim. Koray Kaplan ile olan yüzleşmeden aklımda bir tek, aleyhindeki bütün suçlamalara ve Kenan'ın etkili tanıklığına karşı kendini başarıyla savunmasından başka hiçbir şey kalmamış, bir de gizli parti üyeliğiyle birlikte, yazarlık mesleğinin de sona erme çekincesine karşı olan kayıtsızlığı. Niye gizlemeli, az ve öz konuşması tam da anarşistlere özgüydü, bulanık bir biçimde anımsıyorum böyle düşündüğümü, sanki düşsel bir tarih

sahnesinde kendini Jakobinler tarafından İhtilal mahkemesine çıkarılan Jacques Roux ya da 1848’de şöyle diyen Proudhon ile bir tutuyordu: *“Vıdanım benimdir, adaletim benimdir ve özgürlüğüm bağımsız bir özgürlüktür.”*

O akşam, İstanbul’daki o çatı katında, Koray Kaplan’ın kendini savunması arkadaşların arasında unutulmayacak, bu başkaldırı uzun süre konuşulacaktı. Ben de anımsıyorum haykırarak söylediklerini, hani becerebilsem kendi ağzından şöyle bir şeyler: “Sonuçta, beni buraya, sorgulayıp sesimi kesmek için mi getirdiniz?” Gerçekten de yargılamak için, bunu düşünmek şimdi beni utandırıyor, o toplantıya çağırmışlardı onu. Daha doğrusu gerçek yargılamadan önceki bir ön hazırlıktı. Sergiledikleri güç ve yöneltilen sorular oldukça inandırıcıydı, çünkü öfkeden titriyor, içten içe terliyordu, bitkin düşmüştü. Büyük bir sessizlik vardı, herkes susmuş, sözünü kesme cesaretini hiç kimse gösterememişti.

Konunun o geceki eleştirilerle kapanacağını sanmıştım, yanlışmışım, daha beteri de varmış. Çünkü onunla ilgili bir parti üyesinin ileri sürdükleri yargılanmasını gerektirdi, böylece parti üyeliğini yitirme tehlikesi belirdi. Ne de olsa her yargılama bir suçlamayla başlar, burada suçlayan topluluğu oluşturanların başında kim vardı, gerçekten bilmiyordum ve benim açımdan acı olan, onun yargılanmasını engellemek için yapabileceğim bir şey olmamasıydı. Yargılamayı bana anlatan Cem Baysal, ünlü yazar Koray Kaplan’ın sanki onarılmaz bir haksızlığa uğramış gibi kesik ve titrek bir sesle konuştuğunu anımsıyor, sözlerinin içerdği büyüyle hem etkilenmiş hem de yorgun düşmüş başka tanıkların sonradan anlattıkları da onu doğruluyordu.

Koray Kaplan’ın durumu benim için de açık bir uyarı olmuştu. Aylaklığı ve anarşiyi açıkça övmek, Londra’da geçirdiğim o baş döndürücü günlerden sonra, beni hiçbir zaman korkutmamıştı. Üstelik beceriksiz kuşakların soyundan gelmek, düş gücü denilen yetenekten yoksun olmak, hep itelenmiş ve yenilmişler zincirinin son halkalarından birisini oluşturmak, bana hiçbir zaman, saklanması gereken bir ayıbın nedeni gibi görünmemişti. Sanırım işte bu yüzden, kendimi gizlemekte hiçbir zaman başarılı olamadım. Kaldı ki bu yönde bir çaba da göstermedim. Oysa

benim gibi girişimcilik yönü çok zayıf olduğu her davranışından anlaşılabilen insanların toplumcu yoldaşları tarafından güvenilir bulunması ve onaylanması gerekirdi.

Cem Baysal bütün bunların bilincindeydi. Biraz da bu yüzden kendisinin üstelik büyük kentsoylu diyebileceğimiz kökenlerini küçük gördüğünü her olanak bulduğunda sergilemesi, neredeyse abartılı bir biçimde vurgulaması bana daha özgürlükçü ve daha sağlıklı bir tutum gibi geliyordu, belki de bu bir oyunun hep sessizce ve derinden sahneye koyulan bir parçasıydı, yine de her şeye karşın geçmişiyile ilgili hiçbir şeyi saklamaya kalkışmaması şaşırtıcıydı.

Toplum yaşamı kesinlikle bana göre değildi. İşte büyük bir kentte yaşıyorduk, ama çevremizi oluşturan insanların sergilediği bütün bu türden anlayışların taşradan hiçbir farkı yoktu. Ev sahibim Remzi Korkmaz'ı ya da softaları anlamak zor değildi. Kadınlar hep gerektiği gibi denetlenmeli, döllemeleri bile düzenli bir biçimde yapılmalı, gerektiği gibi örtünmeli, uzaklık her koşulda korunmalıydı, nefret, kuşku, şiddetli yadsıma. Birkaç saat öncesini anımsıyordum; işte birlikte kirli, kınanacak lekeli şeyler yapmış olan terli iki beden, yan yana yatıyor, bu onaylanamaz, benimsenemez, bağışlanamazdı ve olup bitenlerden hiç haberleri olmaması doğrusu büyük bir talihti. Oysa yapacaklarım yalnızca bunlarla bitmiyordu. Gün kim bilir daha nelere gebeydi. Hepsi bütün bunların geçici olduğunu ve yeteri kadar da önemli olmadığını sanıyor ve kesinlikle yanılıyorlardı. Bana kalırsa, yaşamak işte bu ve her şeyden çok daha önemliydi. Önlerinde tatsız, tekdüze bir günün uzandığını görebiliyordum. Onlar bu uzun gün boyunca başa çıkamadıkları burukluklarını, alacakları intikamları düşünecekler, karanlık ruhlarını, doyumsuzluklarını, bastıramadıkları tutkularını durmaksızın yineleyip duracaklardı. Öfkeyle kendilerinden geçerek, nereye saldırmaları, ne yapmaları gerektiğini soracaklardı. Biliyorum, ölümün o derin görünüşü hiçbir şeyi değiştirmeye yetmeyecekti. Asla düşüncelerinden geri adım atmayacak, yapacaklarından caymayacaklar. Çünkü onların gördüğü ölüm bizimkinden çok daha değişik, zırlarını kuşanmış, kötülüğe hazır bir ölüm bu, onların soluduğu ve sevdiği ölüm işte bu. Bu ölümün, eşitliğe ve

özgürlüğe karşı çıkan bu ölümün, onların nefretini gerekli kıldığını, onların emirlerini uyguladığını, üstelik bunu bir görev gibi yaptığını düşünüyorlar, neredeyse bundan hoşnutlar. Peki bizim ne yapmamız gerekiyordu? Bu yıkıcı hoşgörüsüzlükten, ölüme düzülen övgülerden kaçmaya çalışmak mı? Ne yazık ki bu, tümüyle olanaksızdı. Kendimizi sevdirmek, yani boyun eğmek mi? Bu iğrenç ve sonunda kölelikten başka bir şey yok. En iyisi onları birbirleriyle yüzleştirelim, karşılıklı birbirlerinden ölesine nefret etsin, birbirlerinin gırtlığına sarılsınlar, onların doğası işte bu, onlara kesinlikle bu yakışırdı.

O sıralarda yaşamımın akışında değişikliğe yol açan, daha doğrusu uzak durduğum bir çevreye girmeme yol açan bir olay olmuştu. Turgut Selek büyük borsa şirketlerinden birinde işe girmişti. O sıralarda borsa fazla gelişmemişti, henüz emekleme dönemindeydi. Yine de borsa öngörülleri ve şaşırtıcı varsayımlar hiç bitmiyordu, inanmanın sonu yoktu. Kuşkusuz her şeyin fiyatının yükseleceğini, ama doğal olarak borsanın sonsuza dek yükselmeyeceğini biliyorlardı. Ne de olsa her şey onların denetimindeydi. Oysa insanların, neredeyse hırsla ve tutkuyla hisselerini satın aldıkları, durmaksızın sözü edilen bütün o şirketlerin, ne ürettikleri konusunda hiçbir düşünceleri yoktu. Belki arada bir kendi kafalarını da kullandıkları, gazete sayfalarını şöyle bir karıştırıp, ekonomi dergilerini filan okuyup gerekirse birazcık riske de atıldıkları oluyordu, ama hepsinin danıştığı birileri, sözümona yatırımlarını yönlendiren, onlara ne alıp ne satacaklarını söyleyen simsarları vardı, onlar da dediklerini tam bir bağlılıkla, hiçbir ayrıntıyı göz ardı etmeden yerine getiriyorlardı. İşte Turgut Selek onların güvendiği bu adamlardan biriydi.

Başlangıçta sıradan bir memur olarak çalışıyordu. Sonra nasıl becerdi bilmiyorum, kimi ilişkilerini kullandı ve giderek yükseldi. İşini seviyordu. Böyle diyordu, ama bu arada müşterilerinin parası onun yönetimine verilirse, bunun onların kazana-çağından çok daha fazlasını kendisine getireceğinden en küçük bir kuşku bile duymuyordu. Üstelik kazançtan sınırlı bir yüzde aldığını söyleyince, sanki yapılan bir hayır işiymiş gibi müşterileri ona bir de gönül borcu duyuyorlardı.

Nihan Erayda'ya gelince; o bir aracı kurumda yönetici konumundaydı. Bu türden üst yöneticiler, o dönem kara para aklayıcıları, siyasiler ya da akademik çevrelerle içli dışlıydı. Bu yüzden, olağan koşullarda Turgut Selek'in onunla tanışması oldukça güçlü, bana sonraları bununla ilgili karışık birtakım öyküler anlatmış, bunun güçlü birtakım araçlardan çok, ikisinin de aynı okulu bitirmeleri olduğunu söylemişti. Benim onunla tanışmam ise, doğal olarak Turgut Selek'in aracılığıyla oldu, ama bunun öyküsü çok daha ilginçtir. Turgut Selek beni eski okulundaki bir oyuna çağırmıştı. Oyunu sahneye koyandan dekorunu yapana kadar, hemen hepsi Turgut'un arkadaşıydı. Sanırım aralarındaki bağın okul olduğuyla ilgili söyledikleri doğrudu, çünkü Nihan da eski bir mezun olarak bir biçimde okulla ilintisini sürdürüyordu. Yine de o gece oyuna gelmesinde belirleyici etkenin, Turgut Selek'in çağırısı olup olmadığını bilmiyorum. *Marat Sade* adlı oyun, amatör bir okul topluluğu tarafından oynanmasına karşın, o yıllarda sözü edilen bir başarı kazanacaktı. Oyunun bitiminden sonra, bu ilk geceyi kutlamak üzere bir yerlere gidilmişti. En sonunda da arkadaşlardan birinin evine. Sabaha karşı, ayrılma zamanı geldiğinde, sanırım Nihan, arabasıyla beni bırakabileceğini söylemişti.

Sanırım ilk tanıştığımızda, durumumuz oldukça komikti, genellikle bu tip kadınlarda karşılaştığımız duygusallıkla hiç ilgisi yoktu. Çoğu kez yönetici konumundaki bir kadın biraz korkar, daha ileri gitmek için sizdeki kimi zayıflıklardan yararlanırdı. Bu durumda sıra dışı bir adam şanslı sayılır, ne de olsa gizemlidir, erkeksi davranışları yüceltilir, anlayışla kuşatılmıştır, çekici olduğu düşünülür, sonuçta ilke olarak sessiz kalır, kadın nikâh memuru veya zengin bir sevgili sayesinde ondan öcünü alır. Çoğu kez böylesine bir öç alma amacına ulaşmaz, çünkü adam buna en küçük bir tepki bile vermez. Birisinin canını yaktığınızda bunu görmek istersiniz, göremediğiniz zaman öç amacına ulaşmaz, yüreğinizi soğutmaz. O zaman bu türden adamların duyarsızlıkları en azından can sıkıcıdır. Bu yüzden de onlardan korkulur, yaşamın içindeki beklenmeyen bir fırtınanın onları düzenli yaşamın dışına, sokağa veya herhangi başka bir yere fırlatıp attığı düşünülür, bu yüzden de karşılarındaki serse-

rinin kariyerlerini tehdit ettiğini sanırlar, onlar kocalarından mı, yoksa sevgilileri onlardan mı intikam almaktadır, işte bu noktada her şey birbirine karışır. Garip ama belki borsayı bile kararsızlığa sürükleyecek bir değerler karmaşası yaşanabilir. Kuşkusuz bu başka tür bir borsaydı, işte o sözünü ettiğim gece, bu Turgut Selek'in bile işleyişini çözemeyeceği bir borsaydı, gecelerin borsasıydı, cinselliğin ve arzuların borsası. Bana gelince; o sıralarda tek bir ana ilkem vardı. Bedeli ne olursa olsun, açıklamalardan, bir gizi paylaşacak ölçüde dostluktan ya da açıklıktan, kısacası bizim gibilere polisin gizli denetimini anımsatacak her şeyden kaçınmak.

O denli sarhoştum ki, en son bulunduğumuz evin nerede olduğunu bile bilmiyordum, tek düşündüğüm uyuyabileceğim bir yataktı. Nihan Erayda'nın beni evime bırakmasıyla ilgili önerisini yürekten benimsedim ve kendimi onun güvenli sürücülüğüne bıraktım. Böylece, onun yanında oturuyor, arabanın camından görünen dünyayı izliyordum, içimde nedenini anlayamadığım bir burukluk vardı. Neyse, bir süre böyle hiç konuşmadan yol aldık, günün ağarmasıyla birlikte çevreyi algılamaya başlamıştım; Beşiktaş'ı, sonra Ortaköy'ü geçip Boğaz yoluna girdik. Emirgân'ı geçtikten sonra yeniden dönüş yaptı, sonra dar bir yola girdi, sonunda yüksek duvarlarla çevrili gözlerden uzak bir ev, bu bana özellikle bir gönül esenliği ve güven vermişti, sanırım gelmiştik, işte burası olmalıydı. Bu eski evin bahçe kapısı konaklara yakışacak bir büyüklükteydi. Arabadan inip demir parmaklıklı kapıyı açtı, o yıllarda otomatik sistemler daha gelişmemiş, evde yardımcısı olsa bile çağırmamıştı, belki çevreden duyulmasını istemiyordu, yeniden arabaya bindi, bahçede yavaşça ilerledik, sandığımdan çok daha büyük bir bahçeydi bu, eve giden yolun iki yanında heykeller vardı, ama heykellerin çoğu yere düşmüş, hemen boş sütunların yanı başında öyle dağınık duruyorlardı. Nedense bahçenin tümüyle terk edilmiş gibi bir durumu vardı. Her yanı otlar kaplamıştı. Girişin hemen solunda, bir oturma köşesi vardı, taştan oyulmuş izlenimi veren banklar, kısa, bodur, yamru yumru bitkilerle çevrelenmişti. Hemen sağımızda, kullanılmadığı belli bir havuz vardı ve üzeri yemyeşil su bitkileriyle, yanları ıslak yosunlarla kaplıydı. Bu süs havuzunun

hemen yanı başında kırık testilerin, başka birtakım ıvır zıvırın ortasında, solgun yüzlü, sarkık kaşlı, boynu bir yana doğru hafif eğik, hüznü gözlerinde yalvaran bir bakış, incecik bir melek ellerini çaresizlikle bize doğru uzatmıştı. Garip olan, onun tam simetrisinde, çeşme işlevi gören bir şeytan elleri kopmuş olsa da dimdik ayakta ve yarı aralık arsız ağzından kirli yeşil bir su sızmağaydı. Anladığım kadarıyla bahçeye bakan bir bahçıvan yoktu. Yerdeki taşlar, yosun tutmuş, kapının önündeki sundurmanın demirlerinden pas lekesi olmuştu. Belki de yaşadıklarım değerlendirme yetilerimi bozmuş, sağduyudan uzaklaşmama yol açmıştı ama sanırım her şeye karşın mekânın geri kalanı oldukça güven vericiydi.

Böyle düşününce, aklıma bir de onun açısından olaylara bakmam gerektiği gelmişti. Ne de olsa, çok kısa bir zaman önce, oldukça şaşırtıcı ve rastlantısal, deyim yerindeyse çok çabuk diye nitelendirilebilecek bir biçimde tanıştığımızı düşünmüş, ama bundan nasıl bir sonuç çıkaracağımı bilememiştim. İşte sonunda evdeydik, onun peşi sıra içeriye girdim, çevremizdeki hemen her şey gölgeler içindeydi, ışıkları yakmamıştı, ama hiç yakınmıyordum, üstelik bu durumdan hoşnuttum bile denebilirdi, içerisi oldukça nemli ve sıcak sayılırdı, bu da iyiydi, belki de dışarının soğuğu yüzünden bana öyle geliyordu, her neyse, bana dönüp ne içmek istediğimi sormuştu, onu, ne olursa, diye yanıtlamış, elime tutuşturduğu içkiyi bir dikişte bitirmiştım.

Ona gelince; işte karşımda duruyor, uzun boylu sayılmaz, uzun saçlı hiç değil, açık tenli ve yeşil gözlü. Korkusuz küçük bir ağzı var, sesi oldukça kararlı, bedeni kışkırtıcı bir sıkılıkta. Hangi açıdan bakarsanız bakın, benim arzulamaktan kaçınmayacağım, hep özlemine çektiğim bir kadın. Aslına bakarsanız, o zamanlar, yani o yabancı evin ortasında, onun hemen yanında dikilirken ne iş yaptığını bile bilmiyordum. Neden daha canlı bir çevrede oturmak yerine Boğaz'ın bu ıssız köşesini seçtiğini de bilmiyordum ama umurumda da değildi. Evin görünüşünden, en azından belki bir süredir yalnız yaşadığını çıkarabilirsiniz, ama ne zamandan beri bu böyleydi? Evli olup olmadığını düşündüm, belki evliydi de kocasından ayrı yaşıyordu, her şey olabilirdi. Hemen hiç konuşmamıştık, bir süre sonra salonun bir

köşesindeki ahşap korkuluklu merdivenden yukarı çıkmış, kararsızlığını görünce beni de yanına çağırmış, bir kapıyı açmıştı, sizin için bir oda ve rahat bir yatak.

Yumuşacık, işlemeli bir örtünün üzerine, örtüyü kaldırma-ya, giysilerimi çıkarmaya falan üşenerek, bitkin bir durumda yıkılıvermiştim, ne yapacağımı, bütün kaygılarımı belirsiz bir zamana erteleyerek. Yorgundum, hiçbir şey düşünemeyecek denli yorgun. Ne kadar zaman geçmişti, bilmiyorum, birisi yanaklarımı, saçlarımı okşuyordu. Düş görüp görmediğimi merak ediyordum. Bir süre kıvıldamadan, öylece yatmışım. Gözlerimi hafifçe araladığımda görmüştüm, bu oydu. Üzerime doğru eğilmişti, koltukaltlarından yakalayıp kendime doğru çekmiştim onu, coşkulu bir biçimde öpüştük. Şimdi yarı karanlıkta renkleri unutmanın zamanıydı, ama onlar içimizdeydi, sevişmenin bir özelliği de bu, el yordamıyla yapılması gerekiyordu. Az sonra halının üzerinde kenetlendik, bahçeden gelen bir köpek havlaması duymuştum. Nihan ayağa kalkıp kapıyı kilitledi, ilk kez bahçede ya da evde başka birinin olup olmadığını düşünmüştüm. Nihan yavaşça ilerlemiş ve bir köşede duran lambayı yakmış, oda kirli bir ışıkla aydınlanmıştı.

Sevişmekle ilgili olarak, burada yeni bir ayraç açmam gerekli sanırım. Neredeyse ilk kez Arzu Cerit'e, özellikle de onun, sevişmeyle düzüşme konusunda yaptığı ayrıma, hak vermek zorunda kalıyorum. Sanki kulağımın dibinde, işte bu *düzüşme* değil, gerçek bir *sevişme* diye fısıldadığını duyar gibiydim. Çünkü gerçekten de adını henüz bilmediğim bu kadınla yaptığımız işi sevişmek diye adlandırmak çok daha doğrudu, kesinlikle düzüşmek değil. Haklısın sevgili Arzu, gerçekten de aradaki ayrım çok büyük, yalnızca simgesel bir ayrım değildi bu, neredeyse müzikal bir ayrım, kesinlikle aynı biçimde yaşanmıyordu. Başından beri konuşmaktan çok daha doyurucu, tek kişilik, karşındakini anlamaya yönelik bir tür danstı bu. Sanki körlemesine sevişiyor, kıvılcımlı, serin bir akımın içinde yüzüyorduk. Bu sevişme, karşısındaki ruhu tanımanın, onun nasıl da eğlenceli ve candostu olduğunu anlamanın bir yoluydu. Tamam, karşılaştırmalardan kaçınalım, en iyisi bu. Aslında anlatmak, bundan söz etmek ve yazmak tümüyle yasaklanmalıydı. Kadınlar bunu çok kolay anlıyorlar, iş ya da görev gibi

sevişmek asla gözlerinden kaçmıyor, gördüğünüzü sandığınızı şey sizi yanıltabilirdi, gerçekten de çok daha derinde yaşanıyordu her şey. O zaman sözlerden kaçınmak gerekti, sevişmek çoğu kez başka tekdüze davranışlara benzetiliyor, öyle ya da böyle öğrenilenler uygulanmaya çalışılıyor, kısacası taklit ediliyordu. Oysa az buçuk yaşanacak bir şiddet yerine, böylesine sahte davranışlara kapılmak bağışlanmaz bir suçtu. Sözler yumuşak dalgaların üzerinde salınır gibi esnek, alabildiğine aldatıcı olmalıydı. Her şey birbirine bağlıydı, bedenın coşku devinimleri de doğru ve neşeli sözcükleri, yani hem güven veren, hem de esinleyen ve harekete geçme konusunda insanı yüreklendiren sözcüklerin bulunmasını sağlardı. Garip olan hiçbir zaman doyuma ulaşmayacağını daha baştan bilmek gerekti, hep çok daha ileriye gitmeyi, biraz daha fazla bilmeyi isteyecekti. Oysa bütün bu soruların yanıtı yoktu, olmamalıydı. Herşeyi tüm ince ayrıntıların tadını çıkara çıkara yaşamak gerekti. Kuşkularımızı anında belirtmemiz iyi olurdu, bunun hiçbir sakıncası yoktu. Biraz yavaş, dahası belki biraz hızlı, geçen zamanı kavrama yetimizi artık yitirmiştik, iyice ağırdan alıyorduk, yine de sözcükler bir şeyleri ateşleyebilirdi, bunlar söylenen ilk sevgi sözcükleriydi, bu yüzden de hep anımsanacaklardı, oysa belki de bu sözcükleri fısıldamak içgüdüsel ve öğrenilmiş davranışlardan başka bir şey değildi, ama şimdi kuşkunun ve düşünmenin zamanı hiç değil, kuşku insanı engeller, düşünce yavaşlatır, en iyisi bir şeyleri doyasıya yaşamak, sevmenin bilincine varıp bunu belleğe aktarmak, neyin söylenip söylenmediği o denli önemli değil. Değil mi ki aşk daha çok bir anımsama sanatıydı, o an benim için gerçek sorun bedenın hangi devinimlerinin, üzerinizde dolaşan bu yakıcı soluğun, salya öbeklerinin, hangi kuytu oyukların, solgun imgelerin, tenin sıcaklığının, salgı ve kokuların, bütün bu uçucu karmaşanın belleğe nasıl işlendiği, bir daha unutulmaması için nasıl kazındıkları belleğe, o an önem vermem gereken tek şey işte bu olmalıydı.

Sevişme bittikten sonra, ateşin hemen yanı başında yastıklara uzanırverme zamanı başlamıştı. Zaman ve mekân kavramlarım birbirine karışmıştı ve bu durumda, üstelik bu ilk sevişme için, oldukça iyi sayılırdı. Kendisinin üst düzey bir yönetici olduğunu biliyordum, kocasının mesleğini söylemiyor bana, yalnızca

birkaç yıl önce öldüğünü söylüyor. Babasından kalan bu büyük evi eskiden de pek kullanmıyorlarmış, babası geçmişin sağcı partilerinden birinin önde gelen kurucularından birisiymiş, zaten partinin ilk kuruluş toplantıları da bu evde yapılmış, bu evi satıp satmayacağı konusunda henüz bir karara varamamış, onun için fazlasıyla büyük, ama şimdi kentin merkezindeki bir dairenin ona yeteceğini düşünüyordu.

Sıkı bir sevişmeden sonra ayrılabilir ve bir daha birbirimizi görmeme kararı verebilirdik. Her şey öylesine güzel ki, artık bunu hep böyle anımsamak istiyorum, hoşçakal, şimdi iyi bir sevişmeden arta kalan iki yabancı gibiyiz. Böyle demem gerekirdi, doğrusu bu oldukça akıllıca bir gerekçe oluşturur ve sonrasını düşündüğümde belki benim için de çok daha iyi olurdu.

Nihan Erayda'dan ayrılıp kendi dünyama dönmüştüm. Ülke çapında baktığımızda garip gelişmeler olduğu görülüyordu. Bizim ise bu gidişi değiştirme olanağımız yoktu, yalnızca konuyu tartışmak ve çözümlemeye çalışmanın dışında. Çatı katındaki böyle bir akşamı büyük bir açıklıkla anımsıyordum.

"Şu saçmalıkların dünyasını bir güçler arenası, iktidarın bir güç gösterisi olarak mı düşünmeliyiz?" diyordu Cem Baysal. "Belki de bizim için asıl önemli sorunda, kimi temsil ettiğimiz konusunda odaklanmalıyız. Hayır, belki de çok geç kaldık, ülkenin içinde bulunduğu durumun karanlık nedenlerini bir kez daha anımsayacak olursak..."

Çatı katını dolduran kalabalık yeniden dalgalanmış ve sözlerinin geri kalanı, bu uğultu içerisinde yitip gitmişti. Bu gerçek bir başkaldırı akşamıydı, gürültü, heyecan ve coşku doruğa yükselmişti. Cem Baysal birden ayağa kalkmış, öfkeli ve hiçbir şey söylemeden dışarı çıkmıştı. Pencereden puslu bir gökyüzü görünüyordu. O zamanlar, Cem Baysal'ın nereye gittiğini anladığımı sanmış ve bu ayrıcalığın beni ötekilerden daha değişik bir konuma yükselttiğini düşünmüştüm, ama şimdi bu konuda kuşkuluyum.

Tartışmalar kaldığı yerden sürmüştü. İşte hep böyle olurdu, siz sahneyi bırakıp giderdiniz, kimi zaman kapıyı çarpıp çıkar, kimi zaman tutuklanırdınız ya da öldürülürdünüz, ama bu kimsenin umurunda olmazdı, hiç kimse vazgeçilmez değildi, perde asla kapanmaz, oyun sürüp giderdi.

Sonra perdenin kapandığını, oyunun kurallarının değiştiğini görmüştük. Hiç unutmuyorum, o gün akşama doğru, dışarıda yediğim öğle yemeğinden sonra odama çıkmıştım. Şimdi nedenini tam anımsayamıyorum, ama sanırım saat beşte bir arkadaşım telefonla arayacaktı. Beklemeye başladım. Hava oldukça soğuktu, doğal olarak iyi ısıtılmayan odam da. Odaya alışılmadık bir karanlık çökmüştü, öyle ki elektriği yakmak zorunda kalmıştım. Dışarıdaki ışıktaki sanki bir yabansılık vardı. Bir yandan ölgün olduğu söylenebilirdi, ama, öte yandan sanki dışarıya taşan gizli, garip bir canlılıkla doluydu. Sonra yağmur çiselemeye başladı. Alışılmadık bir çiselemeydi bu: Damlacıkları görebiliyor, pencerenin camına çarptıklarını duyabiliyordum. Merdivenden telaşlı ayak sesleri geliyordu. O sırada dışarıda yağmur iyice hızlanmıştı.

Arkadaşımın telefonu beklediğimden biraz daha geç geldi. Sesi titriyordu. “Ordu idareye el koyacak!” dedi, nasıl haber almıştı, bunun bir varsayım olmasını diledim. Telefonu kapattıktan sonra, gene acıyla dolu günlerin bizleri beklediğini düşünmüştüm. Sonra önceki gece, yayıncının birkaç yardımcıyla birlikte kitap taşıdığını anımsadım. Aşağıdan gelen gürültüler günün ağarmasına dek sürmüştü.

Aradan ne kadar zaman geçmişti, şimdi anımsamıyorum. Kapım hızla çalındı ve açtığımda Leyla, yüzü neredeyse kıpkırmızı, elinde manavdan alınmış bir kesekâğıdı, soluk soluğa, “Bilmek isteyeceğinizi düşündüm, sivil polisler aşağıda, arama yapıyorlar,” demişti. Islak gözlerini ovuşturduğu boştaki elini, sanki tehlikeli bir gizlin dökülmesini denetlemek ister gibi önce dudaklarına bastırılmış, sonra yazıklararcasına usulca yanağına vurmuştu. “Sanırım onu tutuklayacaklar,” dedikten sonra hızla merdivenlere yönelmişti.

Adamlar gittikten sonra bir süre bekledim. Sonra yavaşça, aşağıya, merdivenlerden yukarıya doğru yükselen buğuya benzeyen bir ışığa doğru inmeye başladım. Her katta durup sokağa bakıyordum. Derken merdiven bitti, kendimi dar bir koridorun başında buldum. Üstümde, şimdi iyice yüksekte kalmış çatı penceresi, altımda da derinleştikçe karanlıklaşan merdiven boşluğu vardı. Apartmanın bu kanadına daha önce hiç gitmemiştim. Ko-

ray Kaplan'ın kapısı aralıktı. İçeri girdim ve kendimi, sanki yapaymış duygusu veren ölgün bir ışıkla aydınlanan geniş bir salonda buldum. Salon soğuktu ve insanda kimsesizlik duygusu uyandırıyor. Koray Kaplan'ın daha az önce apar topar götürüldüğü düşünülünce buna şaşmamak gerekirdi. Cilalı tahta döşemeler ince bir kilimle örtülüydü ve üzerine basıldıkça gıcırdıyordu. Duvardaki kitaplıkta belli ki adamların yarattığı bir başıbozukluk ve düzensizlik vardı, kimi kitaplar yerlere saçılmıştı. Sanki boş oda Koray Kaplan'ı geri çağırır gibiydi. Salonun ortasına doğru ilerledim. İçerde cilalı ahşap bir yemek masası, birkaç koltuk ve eski bir divandan başka bir şey yoktu. Salonun bir bölümü, sanırım bir çalışma köşesi olarak düşünülmüştü, burada sanki düşecek gibi duran bir yazı masası vardı. Masanın hemen yanında tozlu gazeteler koca bir yığın oluşturmıştı. Bu kattaki her şey öylesine uyduruktu ki, yukarısı, benim çatı katım çok daha iyi döşenmiş sayılırdı. Çerçevesi eğri, boyaları solmuş pencerenin önünde dikilirken ölgün ışığı yüzümde duydum. Kar taneleri, arada bir rüzgârın önünde dönerek dans ediyor, sonra birdenbire sanki güçleri tükenmiş gibi ağır ağır süzülüyorlardı. Cama dokunur dokunmaz da, eriyen buzdan bir şeride dönüşüyorlardı. Karşıda, yanan eski ahşap evden kalan alan bembeyazdı; atılmış tüm şişeler, çöpler, teneke kutular, bodur kimi çalılar, eski eşyalar ayırt edilebiliyordu. O odadan, bacalardan çıkan siyah dumanları, yangından artakalmış alanın hemen yanındaki evin boyaları dökülmüş duvarını seyrederken, neredeyse bomboş o salondan dışarıya bakarken, kentin bütün büyüünün çözülüp gittiğini ve hem kentin, hem de içinde yaşayan insanların çaresizliğini duyuyordum. Bir kitaplık, bir çalışma masası, bir yatak. Gerçekten de Koray Kaplan daha fazlasını istemiş miydi acaba? Üstelik onun gibi seçkin bir yazar, onun gibi kültürlü bir adam ve bu salon; onun yaşamını geçirdiği mekân. Masanın çekmecesini yavaşça açtım. Buruşmuş ve yıpranmış bir kimlik kartı. Koray Kaplan'ın kartı; onun düzgün imzası. Sonra boğazlı kazak giymiş Cem Baysal'la, kareli ceketli Koray Kaplan'ın kenarları eprilmiş solgun bir fotoğrafı. Fotoğraf uzak bir geçmişte çekilmişti, çünkü her ikisinin de gözleri gençlik ateşiyle parlıyordu. Fotoğrafı saklamamın iyi olacağını düşündüm, ne de olsa bir daha çekilmesine

olanak yoktu, ama onu sonra yine aldığım yere bıraktım. Sonra, buna benzer bir şeyi yaşamak istemediğimi düşündüm. Tutukluluk? Bu bizim gibilerin başına er ya da geç gelir. Değil mi ki öyle, hiç olmazsa arkamda anlamlı bir şeyler bırakabileyim. Anılarıma saygı gösterecek birileri bulunsun. Kimse beni aşağılamasın. Direnmenin hazzını tadabileyim.

Kendi katıma geri döndüm. Kar insanı büyüleyen bir yavaşlıkta yaşıyor, havadan çok daha hafif, dönerek yukarılara doğru yükseliyordu. Yükselmekten de öte; sanki gökyüzünü parçalara ayırıp, bunun getirdiği sarhoşlukla uçuşup duruyordu. Sanırım yine de en büyüleyici olan, o olağanüstü sessizlikti. Perdeleri sonuna kadar açıp ışığı söndürdüm, bir süre pencerenin önünde öylece bekledim. Boz renkli bir gökyüzünün altında kaynağı belirsiz kirli bir ışıkla aydınlanan bembeyaz çatılar, acemi bir elin diktiği yamaları andırıyordu. Peki ama bu albenili örtü ne işe yarayacaktı? Görünür bütün pislikleri örtmeye yetecek miydi?

Birden üzerime bir ağırlık çöktü, uyku bastırdı. Masamın hemen yakınındaki divana uzandım ve hemen deliksiz bir uykuya daldım. Düşümde, aşağıda Koray Kaplan'ın salonunda uyuyakaldığımı, adamların geri döndüğünü, beni de tutukladıklarını, acımasızca sorguladıklarını gördüm. Uyandığımda, pencereden bakıp, yağın karın biriktiğini ve sesleri yuttuğunu görüp, gecenin sessizliğine şaşırıp kaldım. Bana öyle geliyordu ki, İstanbul'un üstündeki bu bembeyaz kardan örtü korkarım hiç kalkmayacak, sanki bu donup kalmış, dilsizleşmiş kent belki de artık sonsuza dek bağışlanmayı dileyecek, ama bu yakarışı asla karşılık bulamayacaktı. Sonra ben de o evden taşınacak ve Koray Kaplan'a ne olduğunu çok uzun bir süre öğrenemeyecektim.

7.

Kimi zaman, geçmiş üzerine düşündüğümde, nerede yanlış yaptığımı kendime sorduğum anlar oluyordu. Kuşkusuz kişisel tarihimin az ya da çok toplum tarafından belirlendiğinin de bilincindeyim. İster istemez yazgımızın ne olacağına karar veren sonuçta oydu. Söz konusu bizim toplum olduğunda durum daha bir karmaşıktı, ne de olsa içten içe çürümüş ve tümüyle can çekişiyordu. Aslına bakılırsa, bizi ulusça içine almış, içinde eritmiş bir olumsuzluktan, bizi belirleyen garip bir durumdan, bir tür başarısızlık ruhundan da söz edilebilirdi.

Aslında neydi ki toplum dediğimiz şey, bir örnek okul önlüğünden yavrukurt kardeşliğine, birbirine benzetilmiş, kişiliksiz, sıradan yurttaş toplulukları, aynı dili konuştuğunu sanan insanlar ve gecikmiş bir duygular iklimi, yok edici hücre dizgesi, ruh çözümlemesi derken sizi ruhunuzdan da ayıran bir tür pazaryeri, önce komşundan nefret et önermesi, yaygın bir öfke dizisi, ortaçağdan kalmış buyruklar bütünlüğü, kısacası koskocaman bir tören sahnesi, ama daha ne olup bittiğini anlamadan, öyle şaşkın, izliyorduk, zaman ve yer ayaklarımızın altından kayarken.

Sanırım, olup bitenlerin kesinliklerine, yaşanmış olmalarına karşın, hemen herkes bütün bu yalanlar, göz boyamalar ve çıkar ortaklıkları konusunda susuyordu. İyi niyetli çabalar ya da adalet duygusu, bu durumda bir işe yaramıyordu. Sonuçta, anarşistler bu konuda yanılmış olamazlardı, temsili demokrasi konusunda söyledikleri ortadaydı ve bu hemen her gün doğrulanıyordu.

Oysa şimdi duygularımı sözcüklere dökmeye çalışırken, güçlüklerle dolu kendi kişisel yolculuğumun, yaşamum boyunca kaçınmaya çabaladığım bir felaketle sona erdiğinin ayrımındaydım ve bunda kendi hatamın payını anlamaya çalışıyordum. Bunu yapmak artık daha zor, biliyorum, ama biz yine de o karanlık günlerin İstanbul'una geri dönelim.

Nihan Erayda'yla yaşadığım o serüvenden sonra, neden, benim için oldukça özel sayılabilecek bir geceye katılmıştım, şimdi düşündüğüm zaman geçerli bir neden bulamıyorum. Kuşkusuz Cem Baysal'ın çağrısı önemliydi. "Her şeye karşın eğlenmek de gerekli," diyerek sanki hiç önemsemezmiş gibi görünse de, o gece önemli bağlantılar kurmayı düşündüğünden hiç kuşum yoktu. Bana gelince; o yıllarda yaşadığım karmaşa düşünülürse, yalnızca beleş içki içip güzel kimi kadınlarla tanışabilmek bile bana oldukça akılcı bir neden gibi geliyor. Öyle ya, genellikle oldukça güzel, sözünü sakınmaz ve kolay elde edilen kadınlar gelirdi bu türden partilere.

Ülkenin koşullarında bir değişiklik olmuş muydu? Buna olumlu bir yanıt verebilmeyi çok isterdim. Ne de olsa olayların akışı yavaşlamıştı, hemen her şey yavaş yavaş da olsa eski alışıldık günlere, o tekdüze zamanın düzenliliğine geri dönüyordu, fırtına bulutları dağılıyordu, tutuklanan kimi arkadaşlarımız salıverilmişti, kimileri ülkeyi terk etmiş, kimileri soluğu taşra'nın kuytu köşelerinde almıştı, burada birkaç kişi kalmıştık. Cem Baysal bir tehlike olmadığını söylüyor, bizi yatıştırmaya çalışıyordu, aldığı bilgilere güveniyordu, ben de ona güveniyordum, bu konuda deneyimliydin. Oysa dışımızdaki olaylar beni fazlasıyla etkiliyordu, ölümler, cenazeler, yoksulluk, kıskançlık ve cahillik.

Bu özel gece, Hisar sırtlarında, Boğaz'a bakan konaklardan birinin geniş salonlarında oldu. Tepede, ileri doğru uzanan görkemli bir binaydı bu, elçilerden birinin özel konutu olarak kiralanmıştı. O gece elçinin eşi resimlerini sergileyecekti, ama kimisenin resimlerle ilgilenmeyeceği daha başından belliydi. Binanın ön cephesi aydınlatılmıştı, yavaşça ilerliyorum, daha şimdiden bir şeyler kutlanıyor gibi içerden gürültüler geliyordu.

İyi giyimli birtakım konuklar hep bir şeyleri bekler gibiydi,

her yanda meraklı fısıldaşmalar, içki boldu, görevliler koşuşturuyor, bir yerlerde telefonlar ısrarla çalıp duruyordu. Çevremdeki birkaç kadın hoş bir parfüm kokusu eşliğinde sanki beni çok eskiden beri tanıyorlarmış gibi yaparak gülümsediler. Üzerlerindeki takılar ve giysiler göz alıcıydı.

Cem Baysal'ı büyük salonda buldum, gelecekte önemli bakanlıklardan birisinin başına geçecek bir siyasetçiyle anlayamadığım bir konuyu tartışıyordu. Sanırım büyük bir pazarlık içindeydi ya da her şey bir oyun ya da bir kandırmacaydı, bilmiyorum. Bu ünlü siyasetçi, az önce, o günlerde pek tanınmayan genç akademisyenlerden biriyle fısıldaşmıştı. Para canlısı bir kişiliği vardı bu akademisyenin, ekonomi konusunda gazetelere yazı yazar, kimi büyük holdinglerin danışmanlığını yapardı, bu yüzden de basında güçlü dostları vardı. Çok sonraları iyice ünlenecek, bütün televizyon kanallarındaki açığoturularda boy gösterecekti. Tanınmış siyasetçiyle bir hafta kadar önce kentin ünlü lokantalarından birisinde yemek yerken görünmüştü. Uzaktan beni görmüş ve hemen tanımıştı, yüzünün kısa bir an asıldığı gözünden kaçmamıştı, değişik dergi ve gazetelerde yazılar yayımladığımı, yazılarımin az ses getirdiğini, pek fazla okunmadığını kuşkusuz biliyordu, şu sıralarda onun konumunu sarsacak bir etki yaratma gücünden yoksundum, ama olsun, bu kadarı bile onu kaygılandırmaya yetiyordu. Yüzünün nefretle gerildiğini gördüm, ama yılların deneyimiyle öfkesini çabucak bastırmasını bildi. Gözlerindeki o garip parıltı yine de dikkatimden kaçmadı. Uzaktan oldukça zararsız görünüyor, ama onun ne denli tehlikeli olabileceğini biliyordum, bu geceye özgü bir şirinlik vardı üzerinde, yanındaki bir zamanların ünlü aktrislerinden birisiyle ilgileniyor ya da kuşkulu gözlerle çevresini süzerken ilgilenir gibi görünüyordu, oysa kadın bu konuda ondan çok daha maharetliydi, adamın söylediklerini büyük bir ilgiyle dinlermiş gibi yaparken, çaktırmadan hafif dönüşlerle çevresinde olup bitenlerin bir tekini bile kaçırmamaya çalışıyordu. Onların az gerisinde, bir zamanların ünlü bir sendikacısı, zamanında bütün arkadaşlarını gammazladığı konusunda hiç kimsenin kuşkusu olmayan, şimdi halkın unutkanlığına güvenerek demokrat geçinen bir yeni zengin; biraz daha ötede ödekliliğini gizlemek için sözümona

kışkırtıcı filmler yapan bir film yönetmeni; gerçekçiliği dilinden düşürmeyen, hükümetin kültür politikalarını sonuna kadar destekleyen bir yazar; özellikle soğuk görünmeyi maharet sanan, yapmacıklı, Fransız filozoflarına hayran, bu yüzden de, modası son yıllarda ister istemez geçmiş bir düşünür; ilk ödülünü almış genç bir sinema yıldızı; çektiği kimi fotoğraflarla suçlanan ama bu akşam makinesini almadan partinin tadını çıkarmak için gelmiş bir magazin fotoğrafçısı; hemen yanında birlikte çalıştığı kadının dergisinin yöneticisi, doğal olarak onun da yanında derginin en büyük reklam vereni olan bir işadamı, temiz bir dünyanın önderliğine soyunmuş, alçakgönüllü görünmek için olağanüstü çaba harcayan bir eğitimci, buna benzer gecelerde başlayan kariyerlerini sürdürmeye kararlı yıldız adayları, televizyoncular, mankenler; kısacası gece yaşamının değişmez figürleri; bilmem hangi tarikattan güç alan işadamları; uyuşturucu ticaretinden kazandıklarını maskelemek için sonunda en yararlı yolu bulduğuna inanan bir film yapımcısı, kısacası listemiz tamamdı; kaynayan toplumun zehirli en üst tabakası tümüyle buradaydı.

Tuzu kuru insanların yapay, birbirine benzeyen ve tekdüze devinimleri, yüzlerinden taşan anlamsızlık, bir süre sonra bana tümüyle sıkıcı gelmeye başlamıştı. Bana öyle geliyordu ki, olup bitenlerden ve olacak olanlardan haberliydim, hemen her yerde adamları, üstüne üstlük falcıları ve medyumları olduğuna göre bunda da şaşacak bir şey yoktu. Hükümet değişikliğine karşı gösterdikleri ilgiyi anlayabilirdim, ne de olsa ekonominin geleceğiyle ilgili bir durumdu bu ama çevremdeki bütün bu insanlar sanki olası bir düzen değişikliğinden, hükümetin bir darbeye yıkılmasından özel bir yarar bekliyor gibiydiler. Cem Baysal birazcık gergin gözüküyordu, küçük topluluklar arasında koşuşturuyor, alçak sesle konuşuyor, sanırım tutuklanmış arkadaşlarımızla ilgili kimi pazarlıklara girip yeni koşullar ileri sürüyor olmalıydı.

Cem Baysal'ın bütün bu keşmekeş içinde ne yapmak istediğini iyi bilen davranışlarına bayılıyordum. Sürekli devinir, ne yapar eder, üstelemeyi kararlılıkla sürdürür, kimi kez uzlaşır, ama sonunda istediği hemen her şeyi kesinlikle elde eder, durum ne denli olumsuz olursa olsun asla geri adım atmazdı. Hemen her-

kesin, hepimizin bir zayıf noktası, arzularında doyurulmamış bir çatlak, belki bir gönül yarası, sonsuz görünen gücünde minik bir gedik, açık bir hatası, gizli bir suçla bağlantısı mutlaka vardı ve Cem Baysal işte bütün bunları çok iyi biliyordu, sonunda işlediği hemen herkesi kıvamına getirmeyi başaracak, ele aldığı her işi kotaracaktı. Doğrusunu söylemek gerekirse bu konuda hepimizden çok daha iyiydi, kendine özgü, inanılmaz bir oyuncuydu o, sahnelenen bu sözümona siyaset oyununda rol çalmaya çalışan bütün bu dangalakların tümünden kesinlikle daha başarılıydı.

Aslına bakılırsa bütün bunlarla ilgilenmek o denli önemli değildi benim gözümde. Ortalıkta dönen söylentilerle ilgili ne düşünmemiz gerektiği ya da polisin, hükümetin ya da devletin bizler için ne türden tuzaklar kurduğunu öğrenmek Cem Baysal'ın işiydi. Bana gelince; ne yazık ki ben fazla yol alamadım bu sahtekârlar bölgesinde, bir varlık gösteremedim yabancılar arasında, sızamadım düşman içine, tümüyle gizlenmeyi hiçbir zaman başaramadım, her zaman kendim olarak kaldım.

Cem Baysal burada, çatı katındaki bütün o ateşli tartışmaların uzağında, suçsuz ve temiz görünmeyi, daha doğrusu dışardan nasıl görüldüğünü hiç umursamıyordu. Çünkü asıl tehlike buranın dışındaydı, kendilerine sunulana tartışmasız benimseyen, asla geri çevirmeyen, bu oyunun asıl alık izleyicileri dışarıdaydı, bizim çoğu yakın arkadaşımız da bunların arasındaydı. Oysa Cem Baysal, neyse oydu, bunu hiç gizlememiş, eleştirilere de gerektiğinde hep bu yanıtı vermişti. İçimizden kimileri eğitimlerini hiç değiştirmemiş, kendilerini dünyanın merkezinde sanmayı sürdürmüşlerdi, Cem Baysal onları hiçbir zaman umursamamıştı.

Sanki gecenin bir sonu yoktu, kuşkusuz sarhoşluk duyarlılığımı bilemiş, ama zamanla ilintili olarak algı duygumu zayıflatmıştı. Yine de yalnızca gözlerim değil, kulaklarım da çevremde olup bitenlere açıktı; saçma sapan çözümlmeleri, sürüp giden siyasal yargılamalara ilişkin yorumları, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durumla ilgili hayıflanmaları, kadınlardan yükselen kikirlemeleri, yıldız falı üzerine gevezeliklerini ve boş fısıldaşmalarını, kentimizdeki düzeni yeni baştan sağlamak konusunda sıkıyönetimin içine düştüğü başarısızlık üzerine bir-

takım yeni kurguları, gözden düşen kimi siyasetçilerle ilgili son dedikoduları büyük bir açıklıkla duyuyordum.

Asla iyi niyetli olmayan ve kesinlikle doğrulanamayan kimi kaynağı belirsiz haberler, onaylayıcı ya da eleştirel, ama her zaman alaycı fısıltılar, asılsız söylentiler, özel yaşamlarla ilgili dedikodular, başkalarının ne diyeceği üzerine yakınmalar ya da ne düşünür acaba korkuları, anlamsız görüntüler, gerçekten eğlenebiliyor musunuz, yollu gereksiz sorular, insanın beynine işleyen amaçsız bir uğultu, işte şu bildik iç sıkıntısı, kısacası koskocaman bir hiçlik.

Büyük bir sabırla haber peşinde koşan bütün bu içkiseverleri anlamak çok zordu, daldan dala konarlardı, her duyduklarını doğru sanmak gibi bir zayıflıkları vardı, kulaklarına fısıldanan hemen her yalana inanırlardı, güncel konularla ilgilenmez görünürlerdi, ama bir yıl sonrasını konuşmak da ne derece doğruydı, bu ülkede bir günde çok şey değişirdi, bütün yatırımların sonucu hemen alınmalıydı, hiç gecikmeden. Her şey şimdiden, en ince ayrıntısına dek düşünülmeli, savaş çıkarsa değeri düşecek kâğıtların neler olacağı, sabahtan başlayıp, akşamın geç saatlerine dek, telefonun başında bekleyerek geçecek koskocaman bir gün, boşu boşuna. Söylenti dalga dalga yayılırdı, ama bu olanaksız, derdi kimileri, gerçekten bu nasıl olabilir, karşısındaki onu inandırmaya çalışırdı, bir karışıklık çıkma olasılığı kaçta kaç, sosyal patlama, kentin dış semtlerinden birinde küçük çapta bir ayaklanma, bu sizin için bir şaka olmalı, öyle ama işte değil, bu kez belki de doğru olanı söylüyor, ama ne yazık ki buna kimseyi inandıramıyorlardı. Peki, konuyu değiştirelim, sevdiğiniz yazarlar konusunda anlaşmamız çok güç, demek çok önemli bir yazar, umarım seneye de bu düşüncenizi ısrarla sürdürürsünüz, o zaman en iyisi siyasi gelişmeleri konuşalım ya da gününbirlik ilişkileri, kim kiminle yatıyor, inanılmaz o kadının gerçekten de bunu yapmış olması, adamın konumu düşünüldüğünde, işte konuşmamız gereken konuyu bulduk, siyaset, cinsellik, aldatma, her şey var, ama öyle de olsa, olayın nasıl geliştiğini dinlemek bizi doyurmuyor, bize fazlası gerek, çok daha fazlası, ama bana öyle geliyor ki, bu iş hepimiz için kötü bitecek, ne yazık ki çok kötü, aramızdan birilerinin canı yanacak, birileri çok acılar çekecek.

Duyduğum birkaç isim durmaksızın yineleniyordu, hemen kulak kesildim. Hükümetteki olası bir değişiklikten söz ediliyordu, belki hükümetin tümüyle değişmesinden. Eski cumhurbaşkanının yeğeni, iktidar partisinden bir siyasetçiye sorular yöneltiyordu. Adamın yanıtlamakta güçlük çektiği her halinden anlaşıyordu. Doğrusu adamın düştüğü duruma acıdım. Muhafazakâr bir partiye üye bir başka siyasetçi, kadın dergisinin yöneticisine açıkça asılıyordu. Bir tarikatla ilişkileri olduğu söylenen bir idareciyle, geleceğinin parlak olduğu söylenen bir bankacı, film yapımcısının yanındaydılar, anladığım kadarıyla kendileri için önemli bir konuyu tartışıyor, adamın yanından kısa bir süre için bile ayrılmayı düşünmüyorlardı, sanki yerlerini hemen başkaları dolduracakmış gibi. Siyasi gelecekleri okumakta çok maharetli olduğu söylenen, kendisinin falcı değil de bir medyum olduğunu ileri süren birisi, çevresinde toplananlara bir şeyler anlatıyor, estetik ameliyatlara ünlü bir doktor onun bütün ilgiyi kendi üzerine çekmesinden hoşnutsuz, yüzünü asmış, söze karışmak için uygun bir anın gelmesini bekliyordu. Siyasi beklentilerin erkenden eskittiği yüzü sivilcilerle dolu akademisyen genç hırslı bir subayla söyleşiyordu. Saygınlığını hakkında açılan sayısız davayla çoktan yitirmiş yaşlı bir siyasetçi hemen oracıkta, herkesin gözü önünde geleceğin genç bir ressamına yapışıvermişti. Değişik konularda yazdıklarıyla kendisini kanıtlamış bir yazar, henüz yazılmamış ilk romanını anlatıyordu. Ne de olsa daha tasarım halindeki romanlar, tıpkı doğmamış çocuklar gibi müthiş bir gizilgüç barındırırlar, o yüzden de onların üzerine konuşmak hoşgörüyü karşılanabilirdi. Coşkuyla anlatıyor, bu romanı bitirmesi gerek, bitirmekle ruhunu, yayınlandığında da ülke edebiyatını kurtaracak, belki dışardan bakan birisine karşındaki yayıncıya yalakalık yapıyormuş gibi görünebilir, ama olsun, zaten adam da bir yandan onu dinlermiş gibi yapıyor, ama onunla değil güzel genç bir kadınla ilgileniyor göz ucuyla.

Bu arada, Cem Baysal işlerini bitirip ayrılmış olmalıydı. Benimse hiçbir şey umurumda değildi, yiyebildiğim kadar yiyor, servis yapan kızların sundukları hiçbir içkiyi geri çevirmiyordum. Aptal görünümlü ama oldukça çekici bir kız, sanki bütün bu kalabalığın uğultusunda yitip gitmiş gibi bir davranış içindeydi,

gelip yanıma oturdu, sanki bulutların üzerinde yüzüyordu, belki de uyuşturucu almıştı, “Çok mutsuzum, biliyor musunuz?” dedi, “Haydi bir şeyler yapın, eğlendirin beni.” Yanılmamıştım, korkarım pek zeki değildi, burcumun hangisi olduğunu sordu. Asıl sıkılan bendim bu durumda, bir şeyler söylemek, onun öyküsünü çaresiz sonuna dek dinlemek, arada bir küçük devinimlerle onu onaylayarak yüreklendirmek, yetmedi bittiğinde yorumlar yapmak zorundaydım. Öykü bildikti, burada bulunan kodamanlardan birinin sevgilisiydi, ama adam ondan bir çocuğu olsun istemiyordu, içimden adama hak verdim, herifin zaten olay çıkarıp gazetelere malzeme olan işe yaramaz bir oğlu vardı, ama sevgilisinin bana sorduğu soruya bakılırsa bu konuda ona kesinlikle katılmıyordu, acaba bir oldubittiyle punduna getirip seçtiği birinden bu çocuğu yapmalı mıydı? Ne diyebilirdim ki ona, bir yandan da bana alıcı bir gözle böyle bakarken, sorunları beni hiç ilgilendirmiyordu, ona bu konuyu tartışabileceği birilerini önerebilirdim, niye bir gazetenin dedikodu yazarlarından birisine danışmıyordu ki. Yüzüme şaşkınlıkla baktı, bir an için olsun bir gazeteciyle konuşmuş olduğunu sanmıştı.

Bir başka kadın, siyahların uzun, güzel ve ince bedenli olanlarından, sanırım bir manken, gelip çaktırmadan beni şöyle bir tarttı, kendisine göre olmadığımı hemen anladı, bütün bu giysiler, bu davranışlar, sesimdeki küstah hava. Akademisyen gelip sanki benimle söyleşmeyi çok istemiş gibi yaptı: Ülkede yükselen Yahudi düşmanlığıyla ilgili ne düşünüyordum? Cem Baysal’ın kendimizi gizlememizle ilgili önerileri geldi aklıma, ama sanırım biraz abarttım. Sorusunu yanıtlamadan önce biraz düşünmem gerektiğini, ama her şeyin yanıtının, hem de yüzümde ciddi bir anlatımla, bir biçimde kutsal kitaplarda olduğundan hiç kuşkuym olmadığını söyledim. Şaşırdı, kafası karışmış olmalıydı, az da olsa benim kafam da karışmıştı, içki etkisini gösteriyordu, yine de sanırım kendi içimde oldukça sakinim.

Bu sırada beklemediğim bir şey oldu, ileride bir yerde, kalabalık bir topluluğun ortasında onu, Nihan Erayda’yı gördüm. Bu türden beklenmedik karşılaşmaların yalın tek bir nedeni yoktu, tıpkı *Marat Sade* oyununda, ikimizin de Turgut Seleğ’in çağrılıları olarak, izleyici sıralarında yan yana düşmemiz ve daha

sonra oyunun bitiminde ortak dostlarımızın oluşturduğu o küçük topluluğun içinde yer almamız gibi, sonuçta hemen her şey değerlendirmekte ve anımsamakta zorlanacağımız bir karmaşa süresince olup bitmekteydi.

Kaç gün geçmişti tanıştığımız ve seviştığımız günden beri, bilmiyorum. Ona yeniden, alıcı bir gözle bakıyorum. Aslına bakarsanız güzellik dediğimiz şey, derin, ölesiye canlı ve her zaman olması gerektiği gibi ulaşılmaz ve gergin, çekilen acıların izlerini de kendi içinde barındıran ölümsüz bir imgeydi. İster soyut anlamıyla olsun, isterse de günlük anlamıyla, güzellik, iyilikle dolu sevimli bir imgeye eşitti. Oysa çirkinlik dediğimiz şey, katıksız cehaletin ve ölçüsüz nefretin kaçınılmaz bir sonucu-
cuydu. Kuşkusuz bütün bunlar görece şeyler, biraz da sarhoş-
luğun etkisiyle saçmalıyordum, ama onu o gece, orada görmek beni kesinlikle şaşırtmıştı. Bu yüzden de kötülük ya da güzellik gibi kavramlar, iyilik ve çirkinlik gibi kavramlara karışıyordu. Bu arada aptallık ya da zekâ gibi sözde değerleri de nereye koyacağımı bilemiyordum.

Geleceğin önemli bakanının çiçeği burnunda sevgilisi gelip yanımda durdu ve uzunca bir süre öylece durdu, sanki benim bir şeyler söylememi bekleyerek, sonra, kayıtsız görünmeye özellikle çaba göstererek, Cem Baysal'la nasıl tanıştığımı sordu. Bu kadını –toplum bilimlerindeki doktorasını yeni bitirdiğini anında anımsayarak– öteki sıradan kadınlarla karıştırmamam gerektiğini hemen anlamıştım.

“Çok yeni, sandığınızdan çok daha yeni,” dedim, sesimde-
ki o ince kırılmadan ürkerek. Cem Baysal'la ilgili neler bildiğini merak ettim. Birden nasıl geçindiğimi sordu, en nefret ettiğim sorulardan birisi buydu.

“İşte öyle, sağdan soldan,” dedim, “aslında ailem bana para yolluyor, okulu bir süredir boşladığımı onlara söylemedim.”

Onun bu sorgulamaları beni uyarmış oldu, doğal olarak ar-
dından gelen siyasi soruları geçiştirdim. Bu gece konuşmayı yeğ-
leyebileceğim en son şeydi bu, üstelik Cem Baysal'ı iyi tanıyorsa,
açık vermem kaçınılmazdı. Ne de olsa durumumuz tek bir ha-
tayı bile kaldıramaz bir noktaya gelmişti. Konuyu değiştirmeye
çalıştım.

“Her şeyi günü gününe yaşamasını severim,” dedim. “Daha doğrusu geceleri yaşamasını severim, arkadaşlarım bana vampir derler.”

Bu sözlerim onu şaşırtmadı, kendine olan güveni somut bir biçimde ortadaydı, bu da beni dikkatli olmam konusunda bir kez daha uyarmış oldu. Birden Nihan Erayda ile ilgili bu kadından kolaylıkla bilgi alabileceğim geçti aklımdan. İlgisiz görünmek için büyük bir çaba harcayarak, onu tanıyıp tanımadığını sordum.

“Onu herkes tanır,” diye yanıtladı beni, sonra anlatmaya başladı. Bunların çoğu önceden de bildiğim şeylerdi. Sözgelimi kocasının birkaç yıl önce öldüğünü o da doğrulamıştı, hem de bunun pek de iyi sonuçlanmayan bir evlilik olduğunu vurgulayarak.

“Peki ya çocukları?”

“Sanırım, yalnızca tek bir çocuk,” demişti, “on sekiz yaşlarında bir oğlu var.”

Bir ara içkisi bitti, o sırada yanımdan geçen bir garsondan ikimiz için de içki kaptım. Her şey yolundaydı, şimdi gizemli kadınla ilgili bilgi edinmeyi sürdürebilirdik. Çiçeği burnunda sevgilinin şimdi neredeyse dili çözölmüştü. Nihan Erayda’nın, ünlü siyasetçilerden Tevfik K. ile, bir zamanlar büyük bir aşk yaşadığı duyulmuştu. Ayrıldığı ne kadar olmuş, bunu kimse bilmiyordu, aradan uzun bir süre geçtiğini varsayarak, biz yine de bu yaşadıklarını büyük bir aşk olarak adlandıralım, büyük bir olasılıkla başlangıçta birbirlerini seviyorlardı, peki ama ne zamandı bu, konuşmanın bu bölümünde, sözler uzak, neredeyse tümüyle kayıtsızdı, onun davranışlarından bir sonuca gitmeye çalışıyordum. Anlatımı, bu kadarcık bir yaşam deneyiminin bile Nihan Erayda’ya yeterli geldiğini, daha fazlasını istemediğini, buna gereksinimi de olmadığını anırtıyordu.

Kadın şimdi susmuştu, sanırım Nihan Erayda’nın o zamanki ilişkisiyle, şimdi kendi durumu arasındaki benzerliğin ayrımına varmış, bu da onu ürkütmüştü. Peki yaşı kaçtı acaba, karşıdaki kadının alnı kırışmıştı, yüzünde kaygılı bir anlatım, belki de kafasında bunu çabucak hesaplamakla uğraşıyordu, bu denli ayrıntıya dalmam, bu türden sorular onu oldukça şaşırtmış ol-

malıydı. Sanırım kırka yakın olmalı, diyerek yanıtlamıştı beni, demek benden on yaş büyüktü, ama bana sorarsanız çok daha genç gösteriyordu. Bu arada Nihan Erayda uzaktan bizim bulduğumuz yöne bir bakış atmıştı, acaba beni görmüş müydü, görmüşse tanımış mıydı? Bunu anlamam o anda çok güçtü, belki de bir şeyler yapmanın, eyleme geçmenin zamanı gelmişti. Şu an yanımda dikilen bu kadının göstereceği dayanışmaya gerçekten de gereksinimim vardı.

Nihan Erayda, o akşam üzerine oldukça kısa denebilecek simsiyah bir elbise giymişti. Onu gözlerimle izleyip gecenin fısıltılarını dinliyordum, giysisinin altında kusursuz bir çıplaklığı gizlediğini biliyordum. Devinimleri akıcıydı, hiç kuşku yok, bacaklarını, kollarını nasıl kullanacağını ve ne yapması gerektiğini biliyordu, kendine güvendiği çok açıktı, sonra yanıma gelmişti. Sesi olağanüstü sakın, azıcık hınzır, gözleri sanırım buğulu, yüzünde iğreti bir gülümsemeyle bana bakıyordu. Artık kaçmam çok zordu.

Yaşamın tadını çıkarmayla ilgili bir şeyler söylemişti, ama bunun daha önceleri aramızda geçen bir konuşmaya açık bir gönderme olduğu anlaşıyordu. Kısa bir an alay edip etmediği zihnimden şöyle bir geçmişti, ama bu kuşku bulutunu yüzüme yansıtmamıştım, yani umarım öyleydi. Birden belki de gereksiz bir alınganlık gösterdiğimi, gerçekte bunun sevişirken söylenen bir şeyle bağlantılı olması gerektiğini düşünmüştüm, yani içerdiği şeyler açısından, ama sesi kuşkusuz yataktakinden çok değişikti, en azından benzer bir tonlama olsa da, sözleri de benzer biçimde duyduğum konusunda kuşkularım vardı.

Tam da bu sırada eski cumhurbaşkanının yeğeni neden çevremizdeki, sözelimi Ortadoğu'daki olaylar konusunda bu denli ikiyüzlü davranıldığını sormuştu. Ne diyebilirdim ki.

“Bütün bu savaşları gerçekten de destekliyor musunuz?” diye sordu, bu kez bir yanıt beklediğini belirterek. Omuzlarımı silkip yine sessiz kaldım. O da, Cumhuriyet’in ilk dönemlerinden kalmış, çevresindeki kentsoyluluğun görüntüleriyle kendinden geçmiş, kalın tarihi romanlarıyla ünlü bir yazarın yanına doğru koşarcasına gitti. Genç akademisyen de onlara katıldı, hepsi birden uzaktan beni görünür bir kibirle süzdü. Magazin fotoğ-

rafçısı başını insanın içine sıkıntı verecek bir yavaşlıkta benim olduğum yöne doğru çevirdi: Kadın dergisinin yöneticisi ona az önce büyük bir olasılıkla benim adımla fısıldamıştı. Bütün bunlar beni bunaltıyor, hızla boşalttığım kadehler yatıştırmakta zorlanıyordu, ne yapalım, bu durumu değiştirmek elimden gelmezdi, ne de olsa, oldukça zor bir gün geçirmiştim, aslına bakılırsa, gereksiz yere yakınıp durmak pek de doğru gelmiyordu bana. Şimdi bunca içkinin üzerine, çok da açık seçik göremiyordum onları, çevremdeki alan birden dağılacak, anılar beni terk edecek, yine her şey silinip gidecek gibiydi, işlerin kötüye gitmesinden korkuyordum. Kalabalıkta Nihan Erayda'yı yine yitirmiştim. Bu sırada yanıma gelen birisi anlayamadığım bir soru sordu ama yanıtını beklemedi bile. Sorusunu bir kez daha yinelemedi, ilgisini hemen yanında bitiveren, o günlerde daha ünlü olmayan genç akademisyene yöneltti.

Niye buradaydım ki, bütün bu insanlardan bir beklentim ya da çıkarım söz konusu muydu? Sanırım değildi. Bana kalırsa soruna daha yakından bakmak gerekiyordu, en yoğun kuşkular burada ortaya çıkıyordu. Buradaki çoğu insanın yaşam felsefesi, daha doğrusu yaşamdan çıkardıkları o yalın ders kısaca şuydu: Her şeyin ve hepimizin bir fiyatı, az ya da çok bir değeri vardı, yani her şey satın alınabilirdi. Belki bu söylediklerim aptalca ve gülünç ama olsun, böyle olduğunu biliyordum, böyle düşünenlerle yüzlerce kez karşılaşmıştım. Satın alınamayan insanların varlığı ise çok daha az kesindi, bizim gibi yasalara uymayanlara özgü gizli ve kaçınılmaz bir eğilimdi bu belki de. Bu insanlar hemen her şeyin, belirgin bir çıkarla, gerekirse bayağılıkla dolu kimi yöntemler yardımıyla, soğuk ve katı bir hesapçılıkla gerçekleşmesini isterlerdi. Böyle olmadığını sezdiklerinde acı çeker, neredeyse içlerindeki bütün kötülükleri kusarlardı. Onları bu durumda görmek oldukça eğlenceliydi, öfkelenir, donar kalır, iki büklüm olur, ne yapacağını şaşırıp ağızları köpürürdü, her söylediğinize karşı çıkar, casusluktan, kökü dışarıda olmaktan dem vurur, olmadı size iftira atarlar, ne yazık ki gönül esenliğinden uzaktadırlar, durmaksızın sizi kandırmaya, inandırmaya çalışırlar. Yönetmek, küçük parçalara ayırmak, iktidarını sürdürmek, denetlemek için uğraşırlar. Ne yaparsanız yapın hiçbir şey onları

inandıramaz, ileri sürdüğünüz hiçbir kanıt onların düşüncelerini değiştirmeye yetmez, aranızda hiçbir zaman bir uzlaşma sağlanamazdı. Sonuç olarak kolaycacık para kazanma konusunda, burayı dolduran bütün bu kalabalığın bana açık bir fark attığını anlamıştım, bunu onlar da anlamıştı umarım, toplumu en çok ürküten sanırım işte bu durum olmalıydı: Güçlerin gövde gösterisi; bilinmeyen korkuturdu, ama onların korkuları benim umurunda değildi. Bir süre sonra da, dışarıya, açık havaya çıkmaya karar verdim ve özellikle sendelememeye çalışarak terasa doğru yürüdüm.

İşte tam o sırada, terasa açılan kapının hemen önünde, iriyarı bir adam karşıma çıktı. Buna benzer bir durumla karşılaştığımda çoğu kez şaşkınlığımı gizlemeye çalışır, sesimi çıkarmadan karşımdakinin bir şeyler söylemesini beklerdim. İş duygusallığa dökmenin ya da karşımdakini unuttuğumu açığa vurma-
nın bir anlamı yoktu. Aslına bakılırsa karşımdakiler çok daha ustaca davranır, onları unuttuğumu açıkça yüzüme vururlardı. Bu kez işim oldukça zordu, çünkü söylediklerinin tek bir sözcüğünü bile anlamış değildim. Suratıma neredeyse tükürükler saçarak bir şeyler anlatmaya çalışırken, söylediklerini tartıp bütün bu tutarsız sözlerden bir anlam çıkartmaya uğraşmaktan yorulmuştum ki, birden onu anımsadım. Arzu Cerit'in benimle tanıştırmaktan kaçındığı bir arkadaşıydı bu, karanlık ve havasız barların tanınmış hergelelerinden biri, böylesine bir partide ne aradığını merak ediyorum doğrusu, belki torbacılık, belki de kodaman moruklardan birinin genç sevgilisini ayartmıştı. Kolları dövme-
li, sol kulağı küpeli, her türlü uyuşturucuya bağımlı, motosikletten inmeyen, deri ceketli züppelere bayılır genç kızlar. Adamın benimle olan ilişkisi de torbacılıktan öteye gitmemişti bildiğim, anımsadığım kadarıyla, Arzu'nun arkadaşı olduğunu çok sonraları bir rastlantıyla öğrenmiştim, bu yüzden de şimdi içinde bulunduğu düş kırıklığını anlamakta güçlük çekiyorum. Yoksa aralarında benim bilmediğim başka bir bağ mı vardı, öyle bile olsa, Arzu'dan ayrıldığı uzun bir zaman olmuştu ve şimdi bunu düşünüp üzülemeyecek kadar sarhoş ve yorgundum. Sanırım bu adam benden anlayamadığım bir şeyin intikamını almak konusunda kararlı görünüyordu. Ona kalırsa Arzu Cerit

onun yerine benim gibi bir adamı seçtiği için hata etmişti. Doğrusu bunu onun gibi aşağılık bir herifin söylemesi bana oldukça gülünç geliyordu, ama onun susmaya niyeti yok, ayaküstü beni bir güzel tehdit ediyordu. Onun bütün bu saçmalıklarının çevrede duyulup duyulmadığını anlamak için terasa çabucak bir göz atmıştım, ama kimsecikler yoktu. Onu hafifçe yana doğru itip yeniden içeriye girmiştim. Tam o sırada Cem Baysal ile karşılaşmıştım, demek onun partiden ayrıldığını düşünmekle yanlışmıştım. Arzu Cerit'in arkadaşı olduğunu söyleyen adam beni izliyordu. Cem Baysal durumu anlamış olmalı, adamı durdurmuştu, ne de olsa Cem Baysal herkesi tanır, bu benim için gerçekten de büyük bir talihti, bu arada ben yeniden kalabalığa dalmıştım, uzaktan Cem Baysal'ın Arzu Cerit'in arkadaşıyla kaygılı bir biçimde konuştuğunu, her ne söylediyse diğerinin sakinleştiğini görüyordum.

Buna benzer beklenmedik karşılaşmalar dehşet vericidir. İnsan ne diyeceğini, ne yapacağını şaşırır. Bu adamla, bizim durumumuzda da çok değişik değildi bu, sonuçta olup bitenler karşılıklı bir yanlış anlaşılmalardan dizisinden başka neydi ki? Sözgelimi, burada, şu saçma partide de olduğu gibi, özellikle de yeni tanışan insanların arasındaki konuşmalarda bütün bu yarım bırakılan cümlelerde: İnsan elini kolunu ne yapacağını bilemezdi, bir yandan da karşısındakini dinler gibi yapmak zorundaydı, kimi zaman da biraz uzak durmak gerekebilirdi, gereksiz bir sessizlik girerdi araya, çoğu kez de insan söze başladığında soluğunu ayarlamakta güçlük çekerdi ve en son istediği şey olmasına karşın yüzü kızarırdı. Duyduğu o iç karartıcı can sıkıntısına karşın diretir, sonuçta bu karşılaşmada olağanüstü bir şeyler olduğuna kendini inandırmak isterdi, ortada yanlış giden bir şeyler olduğunu benimseyemez, kendini kandırmayı sürdürür, tüm olup bitenleri de aşırı bir tutku fırtınası diye adlandırır, üstelik çoğu kez, yaptığı hatalardan olumlu sonuçlar elde ettiğini, bu yöndeki çabalarını sürdürmesi gerektiğini, bunun kesinlikle yararlı olduğunu bile düşünürdü; oysa ki yanılıyordu, daha önce de söylediğim gibi bu yalnızca can sıkıntısıydı, tekdüzelikti, belki de ölümün bize görünme biçimi, dünyadaki yüzüydü. Sonuçta kişiler anlaşır ya da kendilerini gerçekten dile getirdiklerini, içleri-

yeni bir düş kırıklığına uğramış oldukça görgülü ve incelikli genç bir kokona, gerçekte doyumsuz bir manyağa özenirken bir yandan da çocuklarından söz eden azgın bir kadın ve yaşlı kocası, kaçakçılıktan o sıralarda henüz elini çekmemiş, zengin bir basın patronu bile oradaydılar. İsterseniz fotoğrafları karıştıralım; bir karede sübyancılar, bir başkasında zoraki gülüşler; ötede polis koltukları, isterseniz normal röntgenciler için örneklerimiz de var.

Yeniden içeriye girmiştım. Şimdi az da olsa artık ayrılmış olan Cem Baysal, aşırılıkları ve aşağılık istekleri, bütün bu genel kıvırtmaları tartıyor, kanına yayılacak olan irinin vereceği olası zararı ölçüp biçiyor, ne kadarını kaldırabileceğini anlamaya çalışıyor, çevremizi saran bu çürütücü yoksulluğa gülerken, yakında karşılaşacakları acınası kışkırtmaları da duyuruyor. Sonra neredeyse sıkıntılı, o tuhaf sırtlan kafasını uzatarak, konukların arasında dolaşıyor. Yalnızca ben mi ayrımıyordum, onun bu sırtlana benzeyen boynunun, her neyse, bu benzerliğe onu her görüşümde şaşıryordum, çünkü bu hayvanların kendilerinden çok daha büyüklerini bile kolaylıkla yere devirmelerini sağlayan boyun ve omuz kasları çok güçlüydü, işte Cem Baysal'ın başarisındaki bir giz daha bu hayvanlar âleminde.

Herkes büyük bir mutluluk, coşku ve arzuyla kendinden geçmiş bir durumda haykırıyor. Biz denetleriz, biz yönetiriz, gerekirse biz ezeriz. Kızılclık şerbeti kıvamında bir gece en sonunda tepemize bastırıp taşıyor, patlıyor, sabrımızın sınırında, yani tam zamanında.

Merdivenlerden aşağıya inmiş, az da olsa kendimi toplama-ya çalışmışım, önümde yürüyen kumral bir kızı izlemeye karar verip tuvalete girdiğini görünce vazgeçmiş, mutfaktan dışarı, yan tarafta denize bakan, ağaçlıklı büyük bir bahçeye çıkmış, yavaşça ahşap bir sıranın üzerine oturmuş, toprağın kokusunu büyük bir hoşnutlukla içime çekmişim. Hava soğuktu, gökyüzünde puslu bir ayın önünden bulutlar geçiyordu. Neredeyse gün ağaracaktı. Sanırım artık bu çılgın partiden ayrılmanın zamanı gerçekten de gelmişti. Evet, artık buradan ayrılmalıydı. Ne de olsa tek bir gecenin içinde bile sayısız gece vardı, bunu bilmek gerek, hepimizin kendine özgü bir gecesi olmalıydı. Gitmeli ve kendi gecemi yaşamalıydım.

Bu kadar yakınma ve homurdanma sanırım yeterliydi, yerimden güçlükle kalkmış, yeniden mutfaktan geçmiş, bu kez, evet, en sonunda, o lanet çıkış kapısını bulmuş, kendimi iki yanı yüksek ağaçlarla kaplı geniş bir caddeye atmıştım. Derin bir soluk alıp oldukça temiz ve yürekli olduğumu düşünmüştüm, oldukça alçakgönüllüyüdümlü anlayacağınız. Düşmanlarımın, hadi beni sevmeyenlerin diyelim, ölümümünden sonra, üzülme şöyle dursun, üstümde tepinmek istemeleri çok doğaldı.

Partiden çıktıktan sonra bir süre yürümüştüm. Peki ama nerede? Sanırım Boğaziçi'nde, denizin hemen kıyısı boyunca. Neden burada olduğumu biliyor muydum? Belki. En güzeli de işte bu olmalıydı, küçük bir sabaha açılmak, son hızla yanından geçip giden arabaların altında kalmamaya dikkat ederek boş sokaklarda öyle savruk ilerlemek. Sonra bir kahvede oturup güneşin doğuşunu izlemek.

Benim için bu gecenin en büyük getirisi Nihan Erayda'yı yeniden görmek olmuştu. Partide gördüğüm diğer insanlara gelince; sonraki yıllarda onların kimisine yeniden rastlayacaktım. Değişik bir zamandı, her şey değişmişti. Partide tanıdığım kadınlardan birisini özellikle anımsıyordum, bir yerlerde sanırım halkla ilişkiler müdiresi gibi bir şey olmuştu. Büyük bir olasılıkla beklentileri gerçekleşmemişti ama yine de yaşamından hoşnuttu. Peki, şimdi neredeydi? Bilmiyordum. Sonra birçoğunun izini yeni baştan yitirmiştim. Yaşam bir yinelenmeden başka neydi ki?

Bir gün yeniden görüşmek üzere uğursuz tayfa, toplumun kaymak tabakası, aynı gemide olmaktan hiç hoşnut değildim, yolunuzu bensiz sürdürün, çünkü şimdilik yollarımız ayrılıyor, beni çok daha zor bir yol bekliyor, siz uğursuzlara uğurlar olsun.

8.

Yazılan ve söylenen hiçbir şey gerçekleri yansıtmıyordu. Fısıltıyla yayılanlar da bundan daha değişik değildi. Bizim gibi düşünenler susturulmuştu. Her şeye yeni baştan başlanacağı, kimi kesin adımların atılacağı doğrultusunda haberler alıyordum. Öyle ki kimileri bunun tümünden bir ayaklanma olacağını ileri sürecekt denli gerçeklerden kopmuştu. Cem Baysal da, sık sık tüm gücümüzü toplamamız gerektiğinden söz ediyordu. Kısa bir süre sonra bütün bu toparlanma çağrıları, bütün bu erken atılan yengi çığlıkları amansız bir yenilginin yakınmalarına dönüşüyordu.

Bizim için ölesiye çarpışan insanlara gereksinimimiz vardı, üstelik düşmanlarımızın en çekicilerini bile yoldan çıkaran, saf-larımıza katan ve büyüleyen insanlara. Elimizde aşırılığın gizeminden başka inandığımız hiçbir şey yoktu. Sonunda hepimiz bir araya gelecektik, aşırı olan her şeyin yarattığı baştan çıkarmanın çekim gücüne tutsak düşmüştük: O zaman kendimizi, yalın, alçakgönüllü bir biçimde adlandırdık, bizler yalnızca töre ve tanrıtanımaz aşırı ruhlardan başka bir şey değildik.

O sıralarda Cem Baysal'ı nelerin üzdüğünü ve kaygılandır-dığını sanırım biliyordum: Büyük bir olasılıkla yalnızca elimizin kolumuzun bağlı olmasından ileri gelen bir korku değildi bu, aynı zamanda karşımızdakilerin bizden çok daha güçlü oldukları gerçeğiydi. Yanımızda bildiklerimiz, sendikalar, basın, adalet, kendileri için yeni bir düşman keşfedecekti, doğruluğun yadsınması hızla yayılacak, tefecilik boğazımızı sıkacak, zorba-

lık adalet dağıtacaktı. Yine de onların yerine utanma duygularımızı sonuna dek koruduk. Onlar da ne olup bittiğini anlamıştı, bu yüzden de bizi olduğumuzdan çok daha güçlü gösteriyor, öte yandan da bizi ellerindeki tüm olanaklarla yakından izliyorlardı; hemen her şey denetim altındaydı, tek kanallı televizyondan sayısı az radyolara, basın organlarından yayınlanan tek tük kitaplara kadar.

Arada bir esip gürleyen bilmem hangi eğitim kurumundaki akademisyen bizi hiç etkilemiyordu, tutucu dünyasını gözümüzün içine sokan şu ya da bu köşe yazarına gülüp geçiyorduk, bunlar hemen her şeyden anlıyordu, aralarında sanki gizli bir iş bölümü vardı. Siyaset bilimcilerin düzen oluşturmak için ileri sürdükleri görüşler bizi hiç mi hiç ırgalamıyordu, ama ne yazık ki kamuoyu iğdiş edilmek için ellerinin altında hazırды. Kişilerinin konuşmaları arasına sıkıştıramadığı, toplum konusundaki eskimiş görüşlerini, gazetecilerle yaptığı söyleşilerinin arasına sokuşturan romancılar bizi hiç ilgilendirmiyordu, ama hatırı sayılır bir okur topluluğu durumdan hoşnuttu. İlginç haberler için fiyakalı sunucular, son sözü söylemek için köşe yazarları, anlaşılamayan bir konuyu çözümlmek için yorumcular, eleştirmek için entelektüeller vardı. Asla konu kıtlığı çekmiyorlardı, salgın hastalıklar, gerekirse birkaç kendiliğinden katliam, yer sarsıntıları, hormonlu besinler, olmadı sağlık skandalları, gerekirse basının özgürlüğünü savunma martavalları, liste işte böyle uzayıp gidiyordu. Habercilerin, magazin yazarlarının işi daha kolaydı, ne de olsa, kısa bir süre için ünlü olma ya da gazetelerde, televizyonda azıcık da olsa görünme kaygıları, günümüze özgü bir öyküydü.

Dürüst ve haysiyetli olmakla övünen kimi siyasetçiler gibi gazete yöneticilerinin bu meziyetlerinin de halka sağladığı hiçbir yarar yoktu, tam tersine bu durum çevrelerindeki namussuzların serpilip gelişmesine uygun bir ortam yaratıyordu. Hele Tanrı adına konuşanlar daha da beterdi benim için, bunlar muhafazakâr olmakla övünür, her türlü ikiyüzlülük de bunlar arasında görülürdü. Üstelik kimilerine bu da yetmemiş, dinsel görüşlerini ulusal değerlerle harmanlayarak yeni bir karışım yaratmışlardı. Böylece sonunda her türden sağ bir araya gelmiş ve kendilerini

Milliyetçi Cephe adıyla vaftiz etmişti. Özellikle kendini güvende hissetmek isteyen ve gazetelerde yazılar yazan küçük, yetersiz ama ihtiraslı –bu bizim Cem Baysal’ın özgün bir nitelemesiydi– yazarlar sürüsü her olaydan sonra saldırıda bulunmak için büyük bir zevkle kaleme sarılıyordu.

İlginç olan şuydu: Kişisel çıkarları için yazı yazan bu türden yazarlar, başlangıçta yaltaklanmayı başarıya giden tek yol olarak görmelerine karşın, palazlandıkça kendilerine özgü sözümona bir kişilik oluşturuyor, göstermelik de olsa iktidara kafa tutma gösterilerine girişiyordu. Bunlar arasında bir de, yaşamlarının bir döneminde solda yer alan, ama çıkarları ve yeteneklerinin çapı gerektirdiği için kendilerine sağda yer bulan yazarlar vardı.

Bize gelince; her şeye karşın, hemen hiç satmayan dergileri ve bayatlamış haberlerden başkasına yer vermeyen gazeteleri uysallıkla satın alıyor, onları en ince detaylarına dek okuyor ve yorumluyorduk. Her şey bildik ve can sıkıcıydı. Bugünlük bu kadar sıkıntı yeter diyorduk, ama ertesi gün her şey yeniden başlıyordu. İnsanların sarsıcı fotoğrafları çekiliyordu, ama bütün çabalar boşunaydı, artık hiçbir şey hiç kimseyi şaşırtmıyordu. Hepsini fiyatıyla karşılaştırmak ve ondan sonra bir karara varmak gerekti. Belki de sonucu bağlamlardan çıkarmak gerek, gerçek haberler satır aralarında idi. Bütün sarsıcı haber arayışları, atlatmalar, şaşırtmalar, hepsi palavra, hepsi uydurmaydı. Sanki tek bir kalem-den çıkma koskocaman bir metni okur gibiydik. Artık dünyanın kıyasındayız, diye yazılıyordu bu metinlerde, artık sınır diye bir şey yok, tümüyle sınırsız bir dünya bu, yalnızca merkez var, başka hiçbir şey yok. Yalnızca dışta ve aşağıda olanın üzerindeki baskıyı ve hiç bitmeyen bir rekabet hırsını sonuna dek sürdürmemiz gerekiyordu. Zorbayı kızdırmamak hepimizin çıkarınaydı, başka bir sürü saçmalığın yanında, işte buna inanmamız isteniyordu. Zaten bir şey saçmaysa ona ancak inanmanız istenebilirdi. Kimi zaman neredeyse her şey, ya da biraz insafli olursak hemen her şey bana, daha baştan sonu açık bir öykü, danışıklı bir dövüş gibi geliyordu. Ne de olsa, göksel yoldan ayrılmayın önerisi kısaca merkezde kalın demekti. Sanat için de aynı şeydi, her şey merkezin işine yaramalı, merkez onaylamalı, hiçbir şey merkeze

karşı olmamalıydı. Oysa bireyleri merkezin kıskançlığından korumak gerekti. Şu yığınlara bakın, üstlerine sömürülebileceklerini gösteren bir damga vurulmuş, kızgın demirle dağlanmış kalçaları ya da kolları, bunu dövmeyle karıştırmayın. Zavallı muhabirler, onlar çoktan karar verilmiş bir haber için gitmesi söylenen yere gidiyorlardı. Söyleşi, yazı, hepsi hazır. Onlar için randevu çoktan alınmıştı bile. Çıkar ilişkileri, aşk ilişkileri, iş ilişkileri, ödemeler nakit olursa seviniriz, ne de olsa izlenmesi zor olur. İzlenemeyen paraya kara para deniyor. Sonra değişik rüşvet biçimleri vardı, nakit olmayan, hatır rüşveti denilen türden. Arzu yatırımı gibi, yatırım rüşveti vardı. Yargıcın kararını etkileyen türden, aradan yıllar geçer, karşılığı çok sonra verilir, bu belki bir danışmanlık olur, belki başka bir şey. Seçici kurullara gelince; aynı şey orada da söz konusuydu, ne türden gizli rüşvetlerin söz konusu olduğunu kim bilebilirdi. Dostluk, akrabalık, kıskançlık, geleceğe yatırım, gizli bilgi, nefret, öfke, cinsellik, hemen her şey rüşvete konu olabilirdi. Belki birazcık abartıyordum, ama durum işte bu kadar kötüydü.

Düzen bozulduğu zaman bunun başka sonuçları da olurdu. Kimi zaman canımızı sıkıyordu bu. Yine de bilmediğimiz bir şeyleri bekliyorduk, büyük bir sabırla, özveriyle. Az da olsa abartıyor olabilir miydik, hiç de değil. Yoksul anne zaten öfkeliydi, bütün oğullarını çok uzun bir zamandır öcünü alması için yetiştiriyordu. Yönetenlerin ardında koştuğu kötülük, doğal olarak sanatsal olan değildi, ne de olsa o fazlasıyla anlaşılmaz, can sıkıcı ve de tümüyle kuşku uyandırıcıdır, onların beklentisi sıradan bir şeytani olandı, peki o zaman, bunun karşılığını en kısa zamanda alacaklardı, çevreye hızla yayılan ve üreyen bir yoksulluk artık yolunuzu kesecekti. Karışıklık yayılıyor, sıradan suçlar artıyordu, artık hiçbir şey umurumuzda değildi. Ne de olsa düzen bozmanın yalın ama bilinen ilkesi işte buydu: Herkese verebileceğimiz en büyük rahatsızlığı verelim, kuşkuyla sarsılsınlar, toprağın ayaklarının altından kaydığını duysunlar, ama sırayla, asla aynı anda değil. Bir anlamda da sanırım bunu başardığımız söylenebilirdi. Bizim dışımızda kimselerin kesinlikle göremediği dayanılmaz bir şenlik, gerçek bir gösteriydi bu.

Kuşkusuz hükümet bu duruma tepkisini yapay suçlular yaratarak göstermişti. Sonra tutuklanmalar başladı. Nezaret-

hanelerde insanlar kendileri gibi düşünen insanları buluyordu. Yönetim bunları eğitiyor ve sonunda özgür bırakmak zorunda kalıyordu. Giderek ilk örgütlenmeler başladı. Hükümet bu türden örgütlenmelerin kökü dışarıda olduğunda diretiyordu.

“Birisinin seni izleyip izlemediği konusunda çok uyanık olmalısın,” diyordu kimi kez Cem Baysal, gülümseyerek.

Bizim arkadaşlarımızın hemen hepsi neredeyse yerlerinden bile kıpırdıyamıyordu, zaten çevremizde az sayıda insan kalmıştı, öte yandan saldırılar hiç kesilmeden sürüyordu, her iki anlamda da, yani hem doğrudan bizi öldürmek ya da yaralamak amacıyla, hem de basında dolaylı olarak, üstelik kendi yarattıkları olaylardan ötürü bizi suçlayarak. Açıkça ya da belirsiz sözlerle bütün bu haksız saldırılar bizi can evimizden vuruyordu. Onlar bir yalan makinesi gibi kullandıkları kameralarından hoşnuttu, oysa hiçbir devinimin, hiçbir vurgulamanın gerçek olmadığı açıkça görülüyordu, her şey en başından beri sonu bilinen bir sahne oyunuymuş gibi oynanmaktaydı. Hükümete yakın yazarlardan birinin gazetesindeki köşesinde alaycı bir biçimde yazdığı gibi, borsa gerektiği gibi inişli çıkışlı seyrini sürdürdüğü sürece başka ne bekliyorduk ki, olup bitenlerle yetinmek zorundaydık.

Herkes her işe koşturuyordu. Büyük yenilgiler bizi acımasızca vurmuştu belki, ama düşüncelerimizi değiştirmemize asla yol açmamıştı. Yeraltının karanlık ve nemli yollarında yönümüzü yitirmedik, hiyerarşiden hep kaçındık, gizlerimizi saklamasını becerdik. İş başa düştü, demişti Cem Baysal bir keresinde, çok şey söyleyen, soğuk bir gülümsemeyle; okuyanın içinde kıvılcımlar çaktıran, vurucu el duyuruları ve kısa bildirileri kaleme alabiliyordu. Şaşırtıcı olan, çoğu kez de beklediğimizden çok daha başarılı oluyordu. Koray Kaplan’ın bile birkaç değişik metin uydurduğunu, takındığı o üstten bakan tavrını artık değiştirdiğini gördüm. Evinin basılıp aranacağını ve tutuklandığında, bulunan bildirilerden de sorumlu tutulacağını henüz bilmiyordu. Kendi kendine değişik biçimler, ilginç deyişler yaratıyordu. Kuşkusuz onun için kolay olmamıştı bu.

Birkaç ay önce, kuşkulu bir ölümün ardından, –intihar mı, kaza mı, yoksa cinayet mi, anlaşılamamıştı– bir arkadaşımız için

yapılacak anma gecesinde okunması için bir şiir yazması istenmişti. Söz konusu kişiyle ben de, bir ara birlikte çalışmışım, şiir yazan, sessiz, sakin birisiydi. Parti tarafından yazdıkları göklere çıkarılıyordu.

Koray Kaplan'a, anma gecesini düzenleyenler tarafından bu konu iletildiğinde, böyle ısmarlama bir şiir yazma düşüncesinin bile tüylerini diken diken etmeye yettiği kolayca görülebilirdi. Koray Kaplan bu öneriye açıkça karşı çıkmış, isterlerse bunun yerine verilecek her sıradan görevi üstlenebileceğini, salonun kapısında nöbet bile tutabileceğini ama bu şiiri asla yazamayacağını söylemişti. Böylece bir kez daha gözden düşmüştü, ama o güne gelinceye dek o denli aşağılanmıştı ki bunun konumunda bir değişiklik yapabilmesi zaten olanaklı değildi. Doğal olarak imzasız yazılar yazmak zoruna gidiyordu, her ne kadar tersini ileri sürüp bireycilikle nitelendirse de, parti yöneticilerinin büyük bir yüzüzlükle başkalarının yazısını nasıl da iştahla imzalamak istediğini kuşkusuz biliyordu. Onu anlıyordum, bütün bu anlayışsızlıkların, kıskançlıkların yaratıcılığını nasıl körelttiğini görüyordum.

Oysa bu türden kültürel sorunlarla uğraşacak durumda değildim. Toplumsal yaşam sarsılıyor, özellikle işçi kesiminde, bizi güç günler bekliyordu. İnsanlardaki haksız kazanç eğilimi güçlenmiş, yaşanan bu zor zamanlar, garip bir doğal ayıklanma sürecinin başlamasına yol açmıştı. Belki bu durum değiştikçe yarattığı etkinin de giderek azalacağı varsayılabilirdi. Yine de insanlar açısından bakarsak, bu, zayıf, bayağı, sıradan insanların, ister istemez yok olma sürecine girdikleri dönemdi. Çözülmeyle çürümeyi birbirine karıştırmamak gerek. Gerçekte çürüme, kaçınılmaz bir süreçti, yaşamla ölüm arasında bir garip geçiş. Kararlı, sabırlı, haklı ve inatçı bir eylem eninde sonunda azıcık örselenmeyi, birazcık da kirlenmeyi getirirdi.

Çok az kişiyle görüşüyordum, bağlantılarımız kopmuştu. "Yurtdışına çıkmamız gerek." Cem Baysal bunları bana işçi kesiminden bir arkadaşımızın ortadan kayboluşunun –biz tutuklandığını varsayıyorduk– kimi başka kaygı verici olaylarla bir araya gelmesinden sonra söylemişti. Ortadan kaybolmadan önce bu arkadaşı yalnızca bir kez görmüştüm. Bana fabrikasının dışında

olan birtakım gelişmelerden ve sürekli izlendiğinden söz etmişti. Anlattığına göre, fabrika dışında yasadışı bir örgüt kurulmuştu. Başlarında işveren çevrelerine de yakın T. adlı bir avukat vardı. Bunlar çevrelerindeki işsiz çapulcuları örgütlemişti. Fabrikada işçiler, iş bırakımına gittiklerinde, bu örgütün üyeleri işçilere ellerinde sopa ve bıçaklarla saldırıyordu. Amaç karışıklık çıkarmak, işçileri şiddet yoluyla caydırmaktı. Üstelik işverenin işten çıkardığı işçilerin yerine de bu örgütün üyeleri yerleştiriliyordu. Bütün bunlar iki ay gibi oldukça kısa denebilecek bir süre içinde gerçekleşmişti. Giderek bu görünmez baskı artmış, arkadaşlarımız arasında ortadan kaybolmalar sıklaşmıştı.

Böylece Avukat T.'nin kurduğu bu küçük çetenin bütün bu yasadışı uygulamalarıyla ilgili ilk haberler gazetelerde yayımlanmaya başlamış, pislik artık ortalığa yayılmıştı. Kent çalkalanmış, ondan yana olanlarla olmayanlar birbirine girmişti. Ne yazık ki tam da o sıralarda, bu sürece gölge düşüren karanlık bir olay yaşandı. Gazetelerin yazdığına göre, Avukat T. kimliği belirsiz kişilerce vurulmuştu. Kuşkusuz hiçbir gazete, işçi olmayan kişilerin başında onun bir fabrikadaki işbırakımının tam ortasında ne aradığını hiç sorgulamamıştı. Hükümet o sıralarda görünür bir çöküş dönemine girmişti. Biraz da bu yüzden, söz konusu güç odaklarının içinde bulundukları korku ve şaşkınlığın getirdiği çekingenlikten yararlanan basın olayın üzerine gitmişti. Yoksa bu olayın da üstü örtülür, sarsıntıyı atlatmak için acımasız yöntemler kullanılır, bunalım en kısa zamanda bastırılırdı.

İşte o zaman aklıma Cem Baysal'ın yurtdışına çıkmakla ilgili söyledikleri gelmişti. Artık bu öneriyi gözden geçirmenin tam zamanıydı. O güne dek, Cem Baysal'ın gitmesini destekliyor, ama kendim için henüz erken olduğunu düşünüyordum. Sanırım Cem Baysal benim gibi düşünmüyordu. Onunla bu konuda ayrıntılı konuşmamıştık, ama giderek içine kapandığı gözümden kaçmıyordu. Onun kişisel öyküsünde –içimizden birçok kişinin doğal olarak hiç de hoşuna gitmeyen– anlaşılabilir, karmaşık denebilecek bir şeyler vardı. Belki de bunu yalnızca ben biliyordum.

Cem Baysal ile, bana verilen talimat doğrultusunda, kentin uzak semtlerinin birinde ıssız bir kahvede buluşmaya gitmiştim. Bu konuda kimi arkadaşların değişik düşünceleri vardı; onlara

bakılırsa kalabalık bir kahvede buluşmak çok daha doğru ve daha az kuşku çeken bir tutum olur.

Bu uzak gecekondü semtleri, özellikle yağmurlu günlerde, hemen her açıdan hüznüydü. En son böyle bir semte yıllar önce gelmiştim. O zamanlar, yalnız okullarda değil, fabrika önlerinde de bildiri dağıtıyorduk. Bu oldukça tehlikeli ve örgütlü bir eylemdi ve Militan Hakan adlı arkadaşımızın sorumluluğundaydı. Belirgin bir noktada, görevli bir arkadaşımız gözcülük yapıyordu. Fabrikaların dağılma saati geldiğinde, kış akşamıysa ve güneş batmışsa, sanki değişik bir gezegene gelmiş gibi hissederdik. Havada kömür kokusu olurdu, işçiler soluk yüzleri, başları önlerine eğik, hızlı hızlı evlerine giderlerdi. Biz, öyle tedirgin, her an kaçmaya hazır, görevimizi tamamlamaya çalışırdık.

Bir keresinde, daha değişik bir görevle gitmiştik uzak bir gecekondü semtine. Doğuda büyük bir yersarsıntısı olmuş, sayısız insan ölmüştü. Hayatta kalanlar ise dondurucu bir iklimde yaşamlarını sürdürmek zorundaydı. Biz de bu insanlara topladığımız giysi ve ayakkabıları yollamak istiyorduk. Bütün malzemeler bu uzak semtte bir evde toplanacak, sonra da bir otobüs dolusu arkadaşımız tarafından götürülecekti. İşte o gün, çevremi gözlemlediğimde, yoksulluk açısından burada yaşayan insanların da, o uzak köylerdeki insanlardan bir farkı olmadığını görmüştüm.

Ah, lağım sularının aktığı o daracık sokaklar, sonra bütün o tarlalardan bozma arsalarla gelişigüzel kondurulmuş, yıkılacaklarmış gibi duran küçücük pencereli bakımsız teneke evler! Daha berbatlarını yalnızca, yıllar sonra Hindistan'a gidişimde, büyük kentlerin çevresinde görecektim. Çevredeki en küçük toprak parçası bile göz açıp kapayıncaya dek hızla yapılaşıyordu. Buralarda ne yöne bakarsanız bakın, henüz tamamlanmadığı için yapı iskelesi üzerinde duran, tepesinde boşluğa uzanan demir filizleri, çerçevesi henüz takılmamış pencerelerinin içinden boz bulanık bir gökyüzünün seçilebildiği apartmanlarla karşılaşılırdı. Bir sokak, hiç beklemediğiniz bir anda ya da yerde bitiverir, yaya kaldırımları birdenbire sona erer ve sanki kırsal bir alana gelmişsiniz gibi çayırılık bir alan başlayıverirdi. Kimi zaman da çevresinde tavukların, koyunların otladığı, küçük

bahçeleri ve bahçelerinde kümesleri olan, bir gecekondu kümesinin ortasında geniş, büyük bir villa yükselirdi. Böylece gecekonducularla kümeslerini ve daha büyük binaları birbirinden ayırt etmenin güçlüğü anlaşıldı. Hemen her binanın yanı başında, uygun bir zamanda yarım kalmış inşaatı sürdürmek için bekletilen malzemeler dururdu; derme çatma sundurmaların altında kereste yığınları ve rüzgârda uçuşan, köşeleri taşla sağlamlaştırılmış naylon tentelerin örttüğü dizi dizi tuğlalar. Kırsal bir yaşamdan izler taşıyan göçebeliğin, plastik eşyalarda, uyduruk saksılarda anlamını bulan bir geçiciliğin, çatıların kiremitinden ya da ıslak tuğlaların yüzeyinden yansıyan değişik tonlardaki bir renk cümbüşünün, akmış ve soluk pas renginin, yetersizliğin ve eksikliğin taşıdığı kırılğanlığın, çevredeki hemen her nesneye sinmiş yıpratıcı etkisi. Çürümenin ilk görüşte insanda yarattığı o unutulmaz şaşkınlık. Çoğu zaman da yürek burkan bu yoksulluk karşısında duyulan düş kırıklığı ve başkaldırı. O ne sattığı belirsiz, insanı hastalık kapma kaygısıyla korkutan tozlu dükkânlar! Hiçbir yere çıkmayan sokaklar, yıkılacakmış gibi duran sözümona bahçe çitleri.

Güz aylarında yağmurlu bir günün sıkıntısını sanki dünmüş gibi anımsıyordum, bildirileri dağıttıktan sonra sigara dumanından göz gözü görmeyen karanlık bir kahvede oturmuştuk. Çevredeki fabrikalardan işçi arkadaşlar bize eşlik ediyordu. Bütün bir öğleden sonra boyunca, kahvenin, çatıdan akan çamurlu sularla lekelenmiş o küçük pencerelelerinden seçebildiğim kadarıyla, bütün evlerin kirli lekelerle ıslanmış arka yüzlerini beleğime kazımuştım.

Neyse; Cem Baysal her zamanki gibi tam zamanında geldi, ama bilemediğim bir nedenden ötürü oldukça üzgündü, onu daha önce böyle gördüğümü hiç anımsamıyorum. Gelir gelmez de, çevresine kuşkuyla şöyle bir baktı, oturduktan sonra cebinden çıkardığı kapalı bir zarfı masanın üzerinden bana doğru itti. Daha sonra açmam gerekiyordu, sanırım içinde ne olduğunu biliyordum, böylece ne yapmamız gerektiğiyle ilgili notların ve paranın bulunduğu zarf aramızda, neredeyse geride hiçbir iz bırakmadan, gizlice ve sessizce el değiştirdi.

Dayanamayıp kişisel sıkıntılarını bana anlatabileceğini söy-

ledim. Başını eğip üzüntüyle iki yana salladı. Sonra yanıt olarak elinin tersiyle anlayamadığım bir işaret yaptı, bu önerimi geri çevirdiği anlamına geliyordu. Küçük bir devinim, oldukça hızlı, sanki bir duman bulutu varmış da onu dağıtmak istermiş gibi, davranışların, tepkilerin ve karşı koyuşların anlaşılabilir gizi. Her şeye karşın, durumun oldukça umutsuz olduğunu gösteren bir belirtiydi bu.

“Kimin yeterli sabrının olduğunu ve zamanın yıpratıcılığına kimin direnebileceğini bekleyip göreceğiz,” diye mırıldandı yeniden, bana ayrıntılı talimatlarla birlikte, birkaç belge verirken. Yakında Fransa’ya gideceğini söyledi ve Paris’te bir adres bıraktı.

“Burada işler giderek bozuluyor”, gibisinden bir şeyler homurdandı, soğuk bir biçimde, “benim de ülkeden ayrılmam gerektiğini” söyledi, sanki anlamakta zorluk çeken biriymişim gibi bu cümleyi birkaç kez yineledi.

Cem Baysal’a bakılırsa durum umutsuzdu, yapabileceğimiz hemen hiçbir şey yoktu, üstelik oldukça uzunca bir zaman için susmak, ortadan yok olmak, kendimizi silmek ve daha da kötüsü kendimizi unutturmak zorundaydık.

“Zamanı gelince yeni baştan başlamamız gerekecek.”

Nasıl yani, niye yeni baştan? Sustu, yanıt vermedi, yalnızca anlaşılabilir bir devinim yaptı.

“Dengeler tümüyle değişecek. İşbirakımı, gösteri hakkı, basın özgürlüğü, artık her şey ertelenecek. Biz bir yana, bu durum asıl işçileri etkileyecek, daha fazla acı, daha fazla yoksulluk.”

Hep salakça ileri sürdükleri gibi, kendi güvenliğimizden, çıkarlarımızdan ya da dostluğumuzdan söz etmiyorduk. Yaşam, karşılıklı kaygıları anlatmak ya da ortak bir geçmiş anımsayıp bu konuda hayıflanmak için sanıldığından çok daha kısaydı, yitirecek en küçük bir zaman bile yoktu, işte yalın gerçek buydu. Aslında gelecek de yoktu, insan ne yaparsa yapsın, gün gelir kendini tehlikeli bir çizgi üzerinde bulurdu. Üstelik az da olsa gevşeyecek ne zaman vardı, ne de ortam.

Bir süre hiç konuşmadı, öyle sessiz durdu, sonra dışarı çıktı, çamurlarla kaplı dar bir yol boyunca yürüdü, kısa bir an için onu gerçekten de çok sevdiğimi, arkadaşım olarak sonuna

dek güvenebileceğim bir tek onun kaldığını düşündüm. Sanırım o da hemen her zaman bana güvenmişti. Benim çoğu kez gülerек *sıcak eylem* olarak adlandırmaktan hoşlandığım şeyin gerçekte ne olduğunu bana bir kez bile sormadı. Bilemediğim bir nedenle bu türden ayrıntılar onun pek de önem vermediği şeylerdi. Hazırlanmasını sağladığımız ya da yönettiğimiz dergilerden hiçbirini neredeyse hiç okumuyor, hiçbir bildiriye şöyle bir göz atmıyor, hiçbir el ilanı ya da afişi denetlemiyordu. Çoğu kez, gazetelere yansıyan bir eylemden sonra yalnızca bunu gerçekleştirenlerin bizim arkadaşlar olup olmadığını soruyordu, işte hepsi bu, ağzımın sıkılığına güvendiği için aslında benden beklediği bir yanıt da yoktu. Bu kez de öyle oldu. Avukat T'nin ölümünün nasıl gerçekleştiğini sordu. Onu belki bir daha göremeyecektim, bu yüzden yanıtsız bırakmaya gönlüm razı gelmedi. Kısaca bunun bir kaza olduğunu, T'nin kendisinin de çetenin son işine katıldığını ve çıkan silahlı çatışmada vurulduğunu anlattım. Bir şey söylemedi, sonra kendince konuyu değiştirdi.

Ülkeden ayrılmakta geciksem ya da başka birtakım aksilikler olursa, çalışma yöntemimizin gizli kurallarına uygun olarak yalnızca ondan aldığım haberlerle, yalnızca bildiklerim doğrultusunda hareket edecektim. Dediğim gibi o, ne de olsa, gerçekten güven duyduğum tek insandı. Birden durdu ve yüzüne baktı.

“Kim bilir, bir gün belki Fransa’da, ya da İspanya’da yeniden görüşebiliriz, değil mi? Bana sorarsan bunu yüreктen isterim,” dedi, kalabalığa doğru yürüdü ve bir binanın köşesinde yitip gitti. Koyu renk giysisinin içinde, ağır ağır uzaklaşırken bir süre onu izledim, omuzları sarkmıştı, bu da ona yaşlı bir hava veriyordu, ama biliyorum, sarsılmaz ve dayanıklıydı; *dayanıklı*, bu sözcük nedense o anda aklıma gelmişti, onu bir gün yeniden göreceğim konusunda hiç kuşkuym yoktu. Birbirimize karşı duyduğumuz bağlılık duygusunun zamana karşı dayanıklı olup olmadığını düşündüm, buruk bir hüznle.

Cem Baysal’dan ayrılıp otobüs durağına doğru yürürken, daha şimdiden savaşı yitirdiğimizi, bu gecekondu semtlerinin önümüzdeki birkaç on yıl içinde o başıbozuk gelişmesini sürdüreceğini düşünmüştüm. Ah olacakları o zamandan öngöre-

bilseydik, yine de gecekondulara katılır ve bu yoksul insanların geleceği için kendimizi paralar mıydık, bilmiyorum. Gecekonduların hızla apartmanlara dönüşeceğini, bizim ise doğduğumuz topraklardan gün gelip kovulacağımızı bilseydik, tutumumuz değişir miydi? Sanırım, belki...

Sıradan köylü sinsiliğini barındıran mülkiyet arzusu, iki göz gecekonduyla yatışmıyor, hep o bildiğimiz eski çatışma. Sınır çizmek için dalaşma, çiti biraz daha ileriye almak, biraz daha yükseltmek bir parça toprak için atışma. Bir kuyu ya da su için yapılan kapışma. Karı koca arasında gelişen sinsi nefret, kaynananın geline duyduğu öfke, kızlar büyükanneleriyle umarsız gizlerini paylaşırlar, küçümsenmekten bıkmışlardır, delikanlılara yabansı, kıvılcımlı bir bakış atarlar, geceler ise kararlı, tekdüze ve kızgındır, kadınların dırdırlanması, çocukların zırlaması, erkeklerin söylenmeleri. Tek kanallı siyah-beyaz televizyon deneme yayınına başlamış, ama henüz sayılı evde var.

Sonunda bir gün, zamanı gelecek ve en küçük gecekonduya, hemen her yere, aptalca diziler yayınlayan, düş dünyaları harmanlayan renkli televizyonlar konulacaktı. Ne için, kuşkusuz gençler saçma sapan görüntüleri izleyip örnek alsınlar diye. Peki ama gençlik ne yapmak istiyordu, onlara kalırsa yalnızca coşup eğlenmeleri yeterliydi. Cinsel içerikli filmler bunun içindi. Bir başkaldırı durumu olmasın da, bir biçimde çözelim bunu. Bu beylerin kafasındaki dar görüşlü dünyadan, bu baskıdan kurtuluş yoktu. Yönetici olarak başımızda gördüğümüz kişilerden nasıl bir insan, nasıl bir toplum yetiştirilmek istendiğini anlayabiliyorduk, basmakalıp, sesini çıkarmadan oturup önüne konulanı yesin, işte öğle yemeğin, sus, konuşma, yavaşça çiğne, sonra ellerini yıka, dişlerini fırçalamayı sakın unutma. Asla kendiyle oynamasın, ayağa kalk denilirse hemen kalksın, giyinsin, daha hızlı soyunsun, saçını kısacık kessin, ne de olsa gençlik yarımsever, birazcık da yolunu şaşırmış, ona çağdaş bir görüntü vermek, istediği gibi giydirmek, gerektiğinde onun düşler görmesine yol açmak, iyi bir Müslüman olmasını sağlamak, olmadı yılda bir oruç falan da tutsa yeter, uslu dursun, yatağına gitsin, uyurken birkaç dua okusun, biraz yoksullarına kutsal kitabı da ezberletmek yerinde olurdu, çünkü onların zamanı boldu, imam

efendiyi ciddiye alması zorsa, hiç olmazsa öğretmeninin buyruklarına uysun, belki azıcık okullu olsun, ödevlerini yapsın, yazısına özen göstere, imla kurallarına uysun, ama babası yine de tehditler savuracaktı, lise diplomanı alamayacaksın, sınavlarını hiçbir zaman başaramayacaksın, üniversitede okuyamayacaksın. Sonra da yakınacaktı, nasıl bir günah işledim, ne yaptım da böyle serseri, aylak bir oğlum oldu, işte sorun gerçekte bu yakınmada, bu soruda gizliydi, bu bir iletişim sorunu, ama sonuç olarak meyve dibine düşerdi, büyük suçlar işlemişti, işte en sonunda yavrusu dibine düşmüştü. Oysa böylece suç dediğimiz şey babadan oğula geçiyor, karşılığını alamayan nefret, kin ve öç, hırsını gelecek kuşakların yüreğinde gizlice sürdürüyor, gerçekleşmeyen adalet, yeni adaletsizliklere yol açıyordu.

Çevremize bakıyorduk, gördüğümüz yalnızca henüz daha yetişme sürecindeki, iyi beslenen genç katiller, şimdi tetikte bekliyorlar ve gerektiği zaman da azmaya hazırlardı. Günü geldiğinde oldukça kibar ve incelikli bir biçimde öldüreceklerdi insanları, sorsanız hiçbirisi yürekten yapmadığını söyler, ama belki gerçek nedenleri kendileri de bilmiyordu. Bu yüzden de kazandıkları bir şey yok, yalnızca babalarının intikamını alıyorlardı. Bilinçaltılarında babalarının karşılıksız kalmış nefreti var, mezarında babaları onlarla gurur duyuyordu.

Yetersizlik ve beğeni yoksunu bir ucuzluk her yanı sarmıştı. Ne bekliyorduk, hani sonuçta bir biçimde kandırılmaya elverişli olan bir halktan söz ediyorduk burada, hadi bilemediniz küçük burjuvaziden oluşmuş bir orta sınıftan, yani beğenisi pek de oluşmamış bir kalabalıktan söz ediyorduk, o zaman da hadi gelsin, polis arabaları, şerefiyle kurşun sıkanlar, devleti savunurken ölenler, hep aynı can sıkıcı öykü.

Ülkemizde hiçbirimiz için yeni bir şey olmadığı gibi, her şey can sıkıcı bir yinelemeden oluşuyordu. Yine de buna inanmayanlar vardı kuşkusuz, işte onların canına okunuyor, acımadan hepsi içeriye tıkılıyordu. Zavallı devrimciler sözgelimi, onların alçak ve bayağı azgınlar oldukları, bir sevgiliden bile yoksun kalmış dedelerinin, hatta babalarının, doğal olarak annelerinin de izinden gittikleri kesinlikle ortada, peki ama bütün bu sefaletin, bu suçun sorumlusu kim? O da zaten asla ortada görün-

müyor, tarihimizin düşmüş kişilerinden biri, ne yapalım, diyor, benden habersiz kötü bir şeyler olmuş. Geçmişin karanlıklarında yitip gitmiş bir tarihte kendisini, çocuksu ve cahil bir kalabalığa sessizce onaylatmıştı, aynı söz konusu kalabalık, onu çok daha sonraları coşkuyla alkışlayacak, *sen çok yaşa falan feşmekân paşa*, diye yürekten bağıracaktı. Oysa her şeyin nasıl sürdüğünü iyi kötü biliyorduk, sanırım siyasetçilerin, düzenin köleleştirici etkisi altındaki topluluklar tarafından, haykırışlar eşliğinde yüceltilmeleri, kendinden geçişlerle alkışlanmaları, bizi asla şaşırtmamalıydı, sonunda kaçınılmaz bir biçimde ölüm, unutulmuş, hastalıklar ya da sessizlik olsa da. Karısı ölüp dul kaldığında, kendisi gibi dul kalmış olgun kadınlar, onunla evlenebilmenin düşünüyordu. Yaşlı asker şimdi fazlasıyla kaygılı, yalnız başına oturduğu çalışma odasında, masasının başında yazdıklarına göz atıyor, en son kalmış olduğu yeri bir türlü anımsamıyor, deri kaplı büyükçe bir dosyanın içindeki kâğıtları bir kez daha karıştırarak softaların okuyup üflemesini andıran abartılı bir biçimde söylüyor, “Peki ama bütün bunlar ne zaman bitecek?” ama asla pişman değil, bağışlanma arzusundan uzak, kendini savunmaktan bıkmıyor ve her zaman tetikte. Baskıcı bir dünyada, görünüşe bakılırsa daha çok alkış alacaktı, ama şimdi belleği çok kötü takılmış gibiydi, hep aynı şeyleri yineleyip duruyor ve bu da onu azıcık üzüyordu. Bir başka zamanda olsaydı, bir başka yerde, komşu bir ülkede sözgelimi, orada, onu bekleyen yazgı çok farklı olacaktı, hücresi denizin ortasındaki küçük bir Ege adasında çoktan hazırды. Oysa şimdi, nasıl bir uyuşukluk vardı bütün bu zavallı görüntülerde, bu yüzde, bu sözlerde, nasıl bir yorgunluk, nasıl bir perişanlık.

Şimdi geçmişe baktığım zaman, herkesin küçük bir örgüt kurmak için kollarını sıvadığı, baskı, yıldırma ve korkuyla dolu o dönemi anımsıyorum. Bu dönemi hep Dostoyevski'nin romanı *Ecinniler*'de anlattıklarıyla, daha doğrusu döneme damgasını vuran Niyetçayev'in oluşturduğu örgütün yarattığı ortamla özdeşleştiriyordum, yalnızca bizimki onu bir yüzyıl geriden izleyen soluk bir kopyaydı.

O günler gerçekten de geçmişte mi kalmıştı? Çoğu kez, günün beklenmedik bir anında, hepimiz kısa bir an duraksayacak, geçmişten bir anıyla sarsılıp biraz da şaşkınlıkla, bir zamanlar çevremizde yalnızca kötülük, ayrılmalar, ölüm arzuları, bıkkınlık, ayartılma, vazgeçme, kıskançlık, beceriksizlik, bozgunculuk, baltalama ve hırsızlık olduğunu anlayacaktık. Anlatmaya çalıştığım bu duygu, bu olumsuz algılama ruhumuzu soğutacak, içimizi katılaştıracaktı. Oysa belki bunun tam tersi de geçerli olabilirdi: sevinç, coşku ve yüreklendirme. Bütün bunlar kesinlikle olabilirdi. Sonuçta her şey bize karşı veya bizim yanımızdaydı, ortası yoktu bunun, seçmek zorundaydık. Bunu yönetici sınıflar çok daha iyi bilirdi.

Aslında ne sözcük oyunu yapmak ne de bunu söylemek hiç hoşuma gitmiyor, ama toplum olsun, ona karşı çıkanlar olsun, aynı gösterinin bir parçasını oluşturuyordu. Belki bir tek serseriler bunun dışında kalıyor, onlar en azından tanımlanmamış kalmayı başarıyorlardı. İyi ama, o zaman Niyetçayev haklı mıydı?

Niyetçayev, birlikte savaştığı arkadaşlarını, makam ve koltuk sahiplerini gerekirse en iğrenç yollarla da olsa bütün olanaklarla gözden düşürmeleri, savaşın güçlenmesi için gerekli araçları sağlayacak olan çalmak düşüncesini çekinmeden benimsemeleri, yasadışı yaşadıkları için kendilerine aşağılık olanın bulaşmamış olduğunu düşündüğü ve yasaların üstünde saydığı haydutlarla amaç birliği yapmaları ve gerekirse cinayet işlemleri için kışkırtırdı.

Niyetçayev olayında insan yaşamını önemsememenin ve “amaç araçları yasal kılar” önermesinin ayrılmaz parçası kinizmin sonuna kadar götürüldüğünü görecektik. Polis için çalıştığından kuşkulandığı öğrenci İvanov’u eliyle öldürmekten çekinmemiştir. İşte bu dönem tarihte, bu gizli savaşın baş oyuncusunun adıyla, Niyetçayevstina olarak anılacaktır.

Bu konuda söylenecek çok daha belirgin şeyler olmalı, hiç olmazsa sönük olmayan bir şeyler, o zaman sözlerimizi sürdürelim. Şimdi, İsviçre 1869, genç bir devrimci Rus öğrencisi olan Sergei Niyetçayev, yardım istemek için Bakunin’i bulmuştu. Bakunin o zamanlar artık genç sayılmazdı, elli beş yaşlarında, aynı yılın eylül ayında toplanan Basel Enternasyonal Kongresi’nde, azınlıkta olduğu halde etkileyici söyleviyle güçlendiği, Marx’ın olası planlarını yenilgiye uğrattığı biliniyordu. Niyetçayev eski devrimciyi anarşizmin kendi terörist devrim anlayışına kazandırdıktan sonra, Rusya’ya dönmüş, biri Moskova, diğeri Saint-Petersburg’da iki aşırı öğrenci topluluğunu örgütlemişti. Kuşkusuz kimin kimi kazandığı biraz kuşkuluydu, çünkü kimi görüşlere göre tutuklandığı zaman üzerinde bulunan bir çeşit “devrimin elkitabı”nı hazırlayan gerçekte Bakunin’di.

Şimdi birden, Çarlık otokrasisinin, baskıcı ve karışık ortamını, devrin tanığı Dostoyevski’nin yazdığı *Ecinniler* romanında okuduğumuzu anımsamıştık. Peki geçmişe baktığımızda gördüğümüz neydi? İnsanlara sürekli daha çok dinsel inanış ve karanlık varoluşlara bitmeyen övgü. Yayıncılar, dergiler, gazeteler... Filmler, seminerler, oyunlar... Butün kiliseler, günah çıkaranlar, suçlular, sübyancılar, kendini ya da karanlık yanını tanımak isteyenler, inanma güçlüğü çekenler, dini bütünler... Dostoyevski’deki karanlık sorular çekerdi bizi, yanıtları aramaktan vazgeçerdik, yeterli zamanımız yoktu.

En küçük bahçede bile... Bütün kıyılarda, kumların üzerinde... Trenler, uzak yol gemileri, arabalar, uçaklarda. Sonra her zaman ve bütün radyolarda... Her yerde daha şimdiden Dostoyevski okunuyor. Bir zamanlar Bay Jiang'ın öngördüğü gibi.

Dostoyevski'nin, kardeşleriyle birlikte çıkardığı dergi için Turgenyev'den yazı istemiş olduğunu düşünmek şimdi günümüzün okurlarına anlaşılmasa gelebilir. Ne de olsa dönemi kafamızda canlandırırken imgelemimiz bize oyun oynuyor, ama bu yanılsamadan sıyrılıp Dostoyevski'nin, dergide yer alan Turgenyev'in bu yazısını, üstelik alaylı bir biçimde roman kahramanlarından birine uyarladığını öğrendiğimizde, o kadar da şaşırmıyoruz. Oysa hiçbir biçimde Dostoyevski'nin *Ecinniler*'de düşlediği ve kurguladığı gibi birisi olmayan Turgenyev, belki Berlin'den yeni dönmüş, St. Petersburg'da, Bakunin'den izler vereceği kahramanı Rudin'e can vermek üzere, evine ve yalnızlığına dönmeden önce, Nevski Bulvarı'nda uzun bir yürüyüş yapıyor.

Dostoyevski'yi, bugünün aylık bir edebiyat dergisinde kendisiyle ilgili herhangi bir yazıyı okurken düşünmek gerçekten de eğlenceli olmalıydı. Dostoyevski, bugün siyasal romanların en önemlilerinden birisi sayılan *Ecinniler*'i, açıkça, kurtuluşu Hristiyanlığın Tanrısı'ndan başka güçlerde arayan tüm inançları dışlamak amacıyla yazmıştı. Şimdi, bu kitabın başarısının bir kaza sonucu oluştuğunu düşünmek şaşırtıcı gelebilir. Kitap başından sonuna, yazarın ilk tasarısında hiç düşünmediği bir yolculuğu gerçekleştirmişti.

Aslında Dostoyevski'nin *Ecinniler*'inde olduğu gibi, dışa vurulamayan hastalıklı duygu ideolojiyi saplantısal karabasanlara dönüştürebilirdi. Peki ama acı çeken günahkârların kurtulabileceği düşüncesine neden saplanmıştı, bilmiyorum. Savaşların yol açtığı binlerce yıllık acılı birikimlerin, başka yazarların yazdığı yüz binlerce sayfanın, yüzyıllar boyu süren bütün o sancılı varsayımların karşısında yer almıştı. Peki savunduğu görüşlere kendisi inanıyor muydu? Belki, ama her şeyden önce bir kuşku-cuydu o. İnsanlık uzun bir süredir acı çekiyor, ama günahkâr bir ruhu olduğundan değildi bu. Hayır, bu acı çekme öyküsü hiç de inandırıcı değildi, tıpkı yaratılış öyküsü gibi, işte insanın ilkel

ataları istenmediği halde bir biçimde yeryüzüne tutunmuş, ama varacağı bir yer yoktu, ortaya çıktığı gibi tümüyle yok olacağı bir gün gelecekti ve aslında bunun da hiçbir önemi yoktu. Büyük şirketlerin emrinde çalışan sözümona bilim adamlarından üst düzey ikiyüzlü yöneticilere, aslında onlar bunu çok iyi biliyor, ama daha çok kazanmak, denetlemek, tepeleme biriktirmek, oyalamak, baltalamak, kandırmak, ruhlara cila atmak, doya doya sömürmek ve sindirmek için bunun tam karşıtını ileri sürüyordu. Buna bizi inandıramadıklarını anladıklarında da şimdi, dünyanın bütün tutucuları öfkeleniyor, din adamları, merkezden yana olanların hemen hepsi, Büyük İktidar İmparatorluğu'nu oluşturan tüm dalavere ve alavereciler hep beraber bağırmaya başlıyorlardı, ama belki de bir tür, *sizi biz yönetmek istiyoruz*, konulu bir vaaz olmalıydı bu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1.

Artık yeni koşullara uygun yaşamanın zamanı gelmişti. Sanırım içimizden hiç kimse gereğinden çok dūř kurmamıştı, doğrusu hiç kimsenin üzölmesini istemem. Korkarım bunu yaptılarsa ve böyle davrandılarsa bu, gelişen durumdan hiçbir řey anlamadıklarını ve oldukça kötümser olduklarını kanıtlıyordu. Ne yapalım, her şeyin öylece geçip gitmesini bekleyerek gözlerini geleceğē dıkecekler; neyse, buna alışkınlar, kötü koşulları elden geldiğince azaltarak ayakta kalmaya çalışmaları ilk kez olmu-yordu ki. Sonuçta her řey geçip gidecekti. Gerçek sanki anlaşıla-maz bir şeymiş gibi görünüyordu ama, iřte aynı zamanda yitip gidiyordu. Üstelik oğū kez dūřünüldüğünden çok daha hızlı. Ara sıra da umduğumuzdan daha da yavaş. Sabırlıydık, ama daha kaç yüzyıl geçmesi gerekecekti bunun için. Korkarım biz göremeyecektik.

Bizim gibiler için politika, her şeyden önce hiç kimseyi temsil etmemek, bizim de parlamentoda temsil edilmememiz demekti. Kısacası bu, ölmek için başarmak zorunda olduğumuz anlamına geliyordu. Atılım yapamayan dūřer, uyuşuk olan, atak olmayan ezilirdi. Son kez saldırmak demekti. Kısacası biz kendimizi bir iřē yürekten adadığımız zaman, yalnızca sıradan siyasi çalışmalarla ya da geçici çatışmalarla yetinemezdik. oğū zaman bu, bizim için bir yaşam biçimi olur, gerçek anlamıyla, her şeyimizi ortaya koyar, ölümü göze alarak savaşırdık. Zaten merkezden uzak semtlerde, ince duvarlı, küçük ve gösterişsiz

evlerimizde, denetimden ve gözden uzakta alçakgönüllü yaşımlara alışkındık. Büyük kalabalıkların arasında sıkışıp kalmak korkutmaz, bizi düşüncelerimizin donması, böylesine bir devinimsizlik korkuturdu. Güce tapan, kaypak ve değişimden korkan toplumlarımız da asla bize destek olmazdı. En yakınlarımız olsun, komşularımız olsun, bizden kuşkulanır, kendi sığ düş güçleriyle yetinirlerdi, sıradan yaşamlarının ötesinde koskocaman bir dünyanın varlığı konusunda bilgili değillerdi. Yoksul bir toplumun kendine özgü acımasızlıkları vardı ve bizim gibilerden beklenen, boyun eğmesi ve artık yenilgilerden ders almış birisi olarak olup bitenlere ses çıkarmamasıydı.

Gücün doruklarındayken, geri çekilmek, kaçmak için duyulan o şiddetli istek, yaşanan düş kırıklıklarından sonra, olup bitenleri olmamış ya da sanki hiç yaşanmamış saymak için duyulan koyu ve yoğun bir arzudan başka bir şey değildir. Bu türden bir algılayış gerçekte kentsoylu bir siyasetçide az görülür. Ne de olsa yaşanan yaşanmış, bütün davranışların acı sonuçları geri dönülemez bir biçimde toplumun belleğine işlemiştir. Böylece, çoğu siyasetçinin belleği unutmayı, neler olup bittiğini görmezden gelmeyi yeğler. Aynı şey iktidarı ele geçirmek için çırpınan bizim arkadaşlarımız için de geçerlidir. Oysa ben hiçbir zaman bu anlamda bir siyasetçi olamamıştım. O sarsılmaz güç istencine, o yönetmeyle ilgili donanıma, o pek gerekli ödev heyecanına, o olmazsa olmaz hüzne sahip olmayı hiçbir zaman başaramadım. Bunun için çevremde yaptıklarımı doğru değerlendiren ve anlayan insanların olmadığını düşünüyordum. İnsanlar kötü dönemleri anımsamak istemiyor, bu yüzden hiç kuşku yok ki ben de o günleri yaşayan birçokları tarafından unutulup gidecektim.

Cem Baysal uzun süredir İstanbul'da değildi, hareketimiz ya da örgütümüz, artık nasıl adlandırıcaksak, hiçbir zaman yapılandırılmış –yani içeri sızmış– bir örgütlenme olmamıştı, her şey belli bir merkeze bağlı olmayan, oldukça gevşek, tümüyle bağımsızdı. Yine de yılgınlıktan uzaktık, çoğu kişiyle bağlantılarımız sürüyordu. Kuşkusuz arkadaşlarımızı kimse tanımıyordu, neredeyse hiç kimse. Dışardan bakanlar için bu durum fazlasıyla garipti ve aslında, bütün bu özellikleriyle de diğerleri için kav-

ranması güç bir yapı oluşturmıştı. Diyeceğim bizim dışımızda bir şeyler büyüüp geliyordu, oysa biz henüz işin kuramsal yanını bile çözmüş değildik.

Sonuçta biz, çevremize hızla yayılan bir yıkımla baş başa kalmıştık, kendi kendimize, yeni karşı koyuşların yöntemlerini incelemek ya da en azından güç toplamak için geri çekilmenin zamanının gelip gelmediğini soruyorduk. Bunu benimsemek belki güçtü, ama kendimize yeni bir yol çizmenin zamanı da gelmiş olabilirdi, ne de olsa yenilgilerin üzerinden de yeteri kadar bir zaman geçmişti.

Ne yapacağımı bilemiyor, kaygılar içinde kıvranıyor, kararsızlık geçiriyor, gelecekle ilgili birtakım tasarımlarla boğuşuyordum. Görüyordum ki, ancak içgüdüleri çok daha güçlü, daha hırslı, iktidarın kökenlerine çok daha saygılı, en azından uyarılarını göz ardı etmeyen ve ne istediğini çok daha iyi bilen biri bu koşullarda ayakta kalabilirdi. Böylece kaygılar, yeni kaygıları tetikledi, aldatılmalar aldatılmaları izledi; sanırım bütün bu tepkileri daha yakından inceleyip kendimle yüzleşmek, kendimi yeniden o çaresizlik ve savrulmuşluk duygusuna, uykusuz geçen bütün o geceler boyunca kafamda ihanete uğramak düşüncesiyle, tutuklanmak korkusuyla boğuştuğum karabasanlara açmak ya da düzmece bir dünyada yaşadığının bilincine varmak anlamına gelecekti. Sanırım bu, daha sonraki yıllardaki kimi davranışlarımın sonuçlarıyla ilgili olarak da, kendimi savunmak amacıyla öne sürmem gereken geçerli bir neden.

Her neyse; çevremizde tek tük kıpırdanmalar oluyordu olmasına, ama doğrusu bunlar da kimse tarafından umursanmıyordu. Hemen herkes küçük çıkarların ardındaydı, şimdi yanıımızda olan insanların da en küçük bir baskıda sineceklerini ve bizden uzaklaşacaklarını biliyordum, ama bu hiç umurumda değildi, bunu bilmek bana yetiyordu, bu varsayım beni olası düş kırıklıklarına karşı koruyordu, kesinlikle gelecekte bambaşka yerlerde olacaktı, iş gücü sahibi aile babaları, semiz ve temiz yüzlü kentliler, sonuçta bütün ulaşacakları konum işte buydu.

Bütün bu kıpırdanmalara biz de elimizden geldiği kadarıyla katkıda bulunuyorduk. Gücümüz sınırlıydı, elimizin altındaki her tür olanaktan yararlanıyor, bize inanan arkadaşları görev-

lendirip elimizden geldiğince ivedi işlerde kullanmaya çalışıyorduk, anlayacağınız bütün günlerimiz, tümüyle üstü bir giz perdesiyle örtülü bu türden kimi ilişkiler içinde geçip gidiyordu.

Belki de içgüdüsel bir biçimde, üzerimizde yaratılan bütün bu baskının, bizi içe kapanmaya zorlamaması için elimden geleni yaptım. Anarşizmin kuramıyla ilgili bildiklerimi yeniden gözden geçirdim, öyle ki bir zamanlar Alan'ın bana anlattığı, *felsefi anarşizm* içinde değerlendirilebilecek kimi uygulamaların bile ardına düştüm. İnanılması güç olan, bunu böylesine acımasız bir baskı döneminde uygulamaya çalışmamdı.

Bir anlamda Godwin'in direnme biçimleriyle ilgili olarak önerdiği yöntemi uyguladığımız söylenebilirdi, gerçeğin izlenmesi için kişileri uyandıracak gevşek tartışma gruplarının kurulmasını destekliyor ve geliştiriyoorduk. Godwin'in yüzyılına özgü diyebileceğimiz, gerçekte, tek başına mantığın gücüne olan o aşırı inanç kuşkusuz bizde yoktu. Yine de gerçeğin kitlelerin bağlaşığını çürüttüğüne, –yadsıdığına– nasıl adlandırırsanız adlandırın, biz de inanıyorduk. Onun görüşüne göre bir araya gelen bütün bu kişiler düşüncelerini benimsetmek ya da dayatmak amacıyla değil, öğrenmek için bir araya gelmeliydiler ki, bu düşünce bize de doğru geliyordu.

Godwin'in de belirttiği gibi, anarşi geçiciydi, oysa zorba bir yönetimde kalıcı olma eğilimi vardı. Anarşi kafayı uyandırıp enerjiyi ve işi toplum aracılığıyla dağıtırdı. Oysa zorba bir yönetimde akıl en nefret edilesi bir eşitliğe göre çiğnenirdi. Büyüklük umudu uyandıran her şey, kuşku ve kıskançlığın öldürücü elinin altına düşmek zorundaydı. Doğrusu bütün bunların doğruluğunu kendi deneyimlerimizle de sınamıştık, merkezi partiler ortalama insanı yüceltiyor, canımıza okuyordu.

Sonuçta, bir toparlanmadan söz etmek güçtü, toplanmamızı isteyen birileri, toparlanmamızı sağlayacak bir önder ya da bizi çevreleyen bir örgüt yoktu. Her şey kimi zorunlu bağlaşıkların, uzun tartışmaların sonunda çözülen sorunların ve çabucak alınan kararların üzerinde yükseliyordu. Sanki gizli bir dil kullanıp koşulları zorluyorduk, neredeyse gülünç ve dağınık olana doğru biraz daha yaklaşmak için yapıyorduk bunu. Ne de olsa bu anlayışımıza da uygundu.

Aldığım tüm önlemlere karşın, çevremdekiler hiçbir şeyin yolunda gitmediğini düşünüyordu, tamam, kuşkusuz benim düşüncem de bu yöndeydi, kararları çok az tartışılan bir yöneticiye dönüşüyordum, her ne kadar, onlar olabildiğince az karşı çıksa da bu böyleydi. İnsanlara buyurmanın çekiciliğine kapıldığımı ve buna alışmanın kullandığım dile yansıdığını çok iyi anımsıyorum. Hepsini kendimden daha aşağıda görüyordum ve şimdi nasıl açıklayacağımı bilemediğim bir nedenle talihim beni ürkütücü ve güçlü biri yapmıştı.

O zaman gerekli olan yapılmalıydı. Uyum sağlamanın, yükselemenin bir öyküsü vardı, tıpkı düşmenin ve alçalmanın da bir öyküsü olduğu gibi; kısacası bu, bizim durumumuzla ilgili hemen her şeyi, tam da olması gerektiği gibi açıklayabilirdi: ilk insandan günümüze gelinceye dek, kökenlerimizden geleceğe, evrenin oluşumundan uzay çağına, sınıfların belirişinden tıptaki gelişmelere, dondurulmuş spermelere, mağara duvarını resimleyenden bugünün duvar ressamına, yazının bulunuşundan bilgisayarlara... dek hemen her şeyi. Bu öykü, eşitsizliğin bu uzun öyküsü asla yadsınamazdı: Unutmayın, buna karşı çıkıp aykırı bir yol seçen kişinin kesinlikle bir çılgın olduğu düşünülecekti. Oysa bu bizim hiç de umurumuzda değildi. Bu yorucu görevi sürdüren bildiğimiz çılgın çoktu, üstelik bize benzeyen sayısız *anarşist* de vardı aralarında, ama bunun çok da doyurucu bir durum olduğu söylenemezdi. Bunların çoğu hani neredeyse bir günah keçisine dönüştürülmüştü. Bu sorumluluğu üstlenen gönüllüler bir yerlere kapatılıyor, iyileştirilmeye çalışılıyor, bilirkişiler tarafından didikleniyordu. Bütün bu çabalara karşın, bir tanı koymakta zorlanıyorlarmış, olsun, işte hepsi katıla katıla gülüyor, herkes elbirliğiyle işlerini bitirmek, canlarına okumak için toplanıyor, anlayacağınız tam bir şenlik havasıydı bu.

Bize gelince; işte iyi kötü direniyorduk, ama beni nelerin beklediğini bilebilsem ülkeyi hemen terk ederdim. Özellikle de tutukluluğumun öncesini ve sonrasını, çektiğim bütün güçlükleri ve acıları düşündüğümde. Kısacası bütün durumu şu sözlerle özetleyebilmemiz olanaklıydı: Bana günahlarını, kusurlarını, neye inandığını söyle, benim için bu yeterli, sana kim olduğunu, nerede yanıldığını göstereceğim. Bana, tükenişini, sönüşünü,

nerede öldüğünü söyle, ben de sana nasıl düştüğünü söyleyeceğim.

Karar anı gelip çatmıştı; okul yeni bitmişti, bir işe girmem gerekiyordu, en azından görünüşü kurtarmak için. Turgut Selek'in iyi bir borsacı olması bir anlamda önümüzü açmıştı. Benim gibi ucundan kıyısından edebiyata bulaşmış kişiler o sıralarda daha çok tanıtım işinde, metin yazarı olarak çalışıyordu, ama hiç de bana göre değildi bu. Sonunda bir işe girdim. Eylemlerimle ilgili olarak en küçük bir düşüncesi bile olmayan, bu yüzden de ben-den asla kuşkulanan bir yayıncının yanında, anlayacağınız göstermelik olarak küçük bir iş bulmuştum. Çoğu kez, anlaşılabilir bir dille yazılmış, kazıbilim, yerbilim, budunbilim, insanbilim gibi bilimsel kitapların deneme baskılarını okuyor, gerekli düzeltmeleri yapıyordum. Çevremizdeki arkadaşların çoğu da öyle yapmış ve bir işe girmişti. Kenan bildirileri yazmaktaki ya da toplantılardaki ateşli konuşmalarda gösterdiği başarının bir uzantısı gibiymişçesine büyük gazetelerimizden birinde işe başlamıştı. Cem Baysal'ın onunla ilgili planlarının sonu olmuştu bu. Üstelik Koray Kaplan'ın kehanetini doğrularcasına hızla yükseldi. Cem Baysal haberi yurtdışında duyduğunda üzülmüş ve anlatılanlara bakılırsa, kendi sözleriyle *"Düzene karşı bir adam, düzenin bir parçasına dönüştü,"* demişti.

Sonraları geçmişte kullandığı sahte ad tutumunu gazetede de sürdürdü. Kimi makaleleri onun yazdığı açıktı ama adı hiç makale yazarı sıfatıyla gazetesinde yer almadı. Kullandığı takma adlardan biz o olduğunu kolaylıkla anlayabilirdik. Zaten bırakalım kendi adını, bu zekice yazılmış makalelerin üzerindeki başlıklar bizim arkadaşlar arasında kıskançlık duygusu uyardırırdı. Yine de bunu hiçbirimiz açığa vurmadık. Bu kıskançlık-kolayca, açık bir onaylamaya dönüşen bu türden bir kıskançlık-doğuştan çok becerikli ve akıllı olanlara duyduğumuz o gizli yüceltme eğiliminden kaynaklanır.

Bu arada, bir devrimcinin yaşamıyla ilgili bir roman yazdığını duymuştum. Sanırım konusunu benim dışımda birkaç kişi daha biliyordu; devrimci ihanete uğrayıp acımasızca bastırılan bir ayaklanmaya önderlik ediyor, tutuklanıyor, hapisten kaçıyor, bir süre yurtdışında yaşıyor, kendinden, uzayıp giden eylem-

sizliđinden iđrenmeye bařlıyor ve sonunda űlkesine ve orada onu bekleyen űlűme kendi isteđiyle geri dűnűyordu. Bařlangıç bűlűmlerinden birinin, sanırım űçűncű bűlűműn elyazması karamalarını gűrműřtűm. Anlatıcı Avrupa’dan űlkeye dűner, yeneden űlkesinde olduđu için űlesiye mutludur, elleri cebinde sokaklarda gezer, eski arkadaşlarını bulur ve onlarla içip űzgűrlűk tűrkűleri sűyler ve bu gűnlerin çabucak geçmemesi için yakarır.

2.

Yaşam içinde karşılaştığınız olaylar size en sonunda, ama kesinlikle bir öndere gereksiniminizin olmadığını gösterir. Üstelik bir devrimcinin eylemlerle dolu yaşamı söz konusu olduğunda daha da doğrudur bu. Bir öndere bağlanmak, sizi korkudan arındırmaz, en çok ertelemiş olursunuz. Her zaman bir yol gösterene gereksinim var, diye çılgık atıp sayıklıyorlardı, ama ben, bunun zavallica, anlamsız, bunaltıcı, üzücü olduğunu, yüzyılın bu yetersiz çılgılığına kapılmamak gerektiğini düşünüyordum.

İlginç olan, ne yazık ki, bizim arkadaşlarımızın en ileri olanlarının arasında bile bu konuda vasat bir kavrayışın pek de uzağına gidemeyenler vardı. Bunlar kimi gevelemeler eşliğinde, başka olumsuz niteleme bulamıyorum, toplumun büyük bir çoğunluğuyla ortak bir noktada neredeyse anlaşıyorlardı. Onların da canla başla savunduğu bu düşünceye bakılırsa sözde insanoğlu işte yalnızca buydu, kendi başına karar vermesi gücü, bu yüzden de başka hiçbir şey değildi. Sonuçta ya topluma inanacak ve uyum sağlayacaktı ya da Tanrı'ya, ama bu ikisine de karşı çıkacaksa, o zaman da bir yol göstericiye, bir öndere gereksinimi vardı. Buna öylesine inanıyorlar ki onlara kalırsa kendisini toplumdan soyutlamış bir bireyin kendisini harcatmaktan başka yapabileceği hiçbir şey yoktu. Sanırım oldukça kehanet içeren, korkutucu öngörüler bütün bunlar.

Yığınlardan kopan bir insan, kendini yalnız, bilinmezlerle dolu bir yolun başında buluverir. Kimileri burada durur, eski

günlerine yazıklanarak bakarlar. Bu türden insanlar yalnızca yakınıp dururlar ve bunalım içinde ölüm düşüncesiyle boğulup giderler. Yalnız yürümeniz gereken, tehlikelerle, engellerle ve şaşırtmalarla dolu bu yolda yürümek her şeye karşın zevklidir de, işte orada, bütün bu yürüyüş boyunca, tutkulara asla boyun eğmeyen ve ruhu sürekli besleyen saf, keskin ve özgür bir hava solur insan.

Bir zamanlar, başkaldıran insanların en yürekli ve iyilerini yakından tanımak olanağını buldum. Üstelik en güvendiğim dostlarım da bunların arasından çıkmıştı. Onların gelecek bir devrimin ayak seslerinden ya da genel olarak bir başkaldırı ruhundan söz ettiklerini duyduğumda, garip ama, ister istemez, gerçekten ne istediklerini tam anlamıyla bilmediklerini düşünürdüm. Kuşkusuz bunu asla dillendirmedim, ama hepsi işte yalnızca bu, diye kendi köşeme de çekilmedim. Zaten, o dönemin koşullarında, bunu değişmez ve alışıldık cümlelerle vurgulamak ya da en azından dile getirmek hiç de kolay değildi. Aslına bakarsanız, kültürel bir sıradanlığa karşı bu, bir tür direnişti. Kendim gibi düşünen insanları arıyor, ama bulamıyordum. Oysa insanların çoğu, güvendikleri bütün bu insanları onaylamak zorunda olduklarını sanıyorlar, sanki böyle bir amaç için özellikle eğitiliyorlardı. Buyurgan bir dünyada kendileri için uygun görülen bir yeri almaya, uysalca boyun eğmeye hazırdılar, böylece tutuculuk ve cahillik katlanarak sürüyordu. Cem Baysal bile şu cümleyi belki yüz kez söylemişti bana: “Bu dik başlılığın öldürecek seni, biraz alttan almayı öğrenmelisin.”

İşte buna direndim, gizli bir biçimde beni onaylayanlar için bile tümüyle bir azınlığa dönüştüm, bir zamanlar eleştirel bir biçimde benim için dendiği gibi, *tek kişilik bir parti* oldum, ama onları hoş görüyor, önemli olanın yalnızca amacımız, ortak davamız olduğunu düşünüyor ve ne yazık ki yanılıyordum. Evet, şimdi bundan en küçük bir kuşku bile yok, bunların çoğu dar kafalıydı, özgürlükten tam anlamıyla nefret ettiklerinin bile bilincinde değildi. Aslında hepsi hoşgörüsüzdü, kendi intikam duygularıyla bilenmiş, öfke ve zorbalık üzerine kurulmuş acımasız bir diktatörlükle kafayı bozmuştu. Daha da kötüsü, ge-

leceklerle ilgili tasarımlarında yer verdikleri tek şey dünyayı nasıl denetleyebilecekleriydi, düşledikleri tek şey işte buydu.

Kuşkusuz önderlerin ötesinde, bir de sıradan üyeler vardı. Bunlar örgütün asıl yükünü çeker ve herhangi bir dağınıklıkta yaşamları savrulup giderdi. İşte ağır bir yükün altında ezilen, sıradan üyelere biri de Kerim Akhanlı'ydı. Dağılan o küçük topluluğun çıkardığı, yasal olan, ama polisin yasadışı saydığı bir derginin sorumlusu olduğunu biliyordum. O yıllarda dergi sorumlularına polisin önüne atılan *kurban* olarak bakılırdı. Bu davranış biçimi Kerim Akhanlı için de değişmedi. Sonunda hüküm giydiğinde, hani sonraki yıllarda çıkacak bağışlamalara bel bağlamadıkça, yaşamının büyük bölümünü tutuklu olarak geçirmesi gerekirdi. Böylece Kerim Akhanlı da kendisiyle ilgili kararın kesinleşmesini beklemeden yurtdışına kaçan sığınmacıların arasına katıldı. Onu son kez gördüğüm günü unutamıyorum, yurtdışına nasıl kaçabileceğini araştırıyordu, ama bu Haluk Akcan'ın sahaf dükkânından söz etmeden yapılamaz.

Aradan yıllar geçti ve Haluk Akcan'ı nasıl tanıdığımı ben bile unuttum. Geçmiş yıllarda Taksim Alanı'nın hemen kıyısında bir gazete tezgâhı vardı. Üstü açıktı, soğuk ve yağmurlu havalarda naylon bir örtüyle korunmaya çalışırdı. O ateşli yıllarda, kimi ertesi günün gazeteleri geceden çıkar, önemli olayların yaşandığı günlerde büyük bir heyecanla gazeteleri beklerdik. Haluk Akcan yıllarca yaz kış demeden bu gazete bayiini işletmiştir. O zamanlar burası bizim için bir buluşma yeri idi. Kimi zamanlar ona, gecenin geç bir vaktinde, geri yollanacak gazetelerin paketlenmesinde falan yardım ederdim.

Bu gazete tezgahının yerinde artık yeller esiyor, daha doğrusu onun yerine önce bir büfe, daha sonra da koskocaman dükkân gibi bir şey yapıldı, ama Haluk Akcan bu işi bırakalı yıllar oluyor. Şimdilerde Yeni Çarşı'da bir sahaf dükkânı var. Hani dükkân dediysem, lafın gelişi, bir kahvenin hemen yanında, eski kitapların sergilendiği bir vitrinle dar bir girişi bulunan karanlık ve tozlu, kısacası oldukça kötü görünümlü ve küçük bir yerdir burası; üstelik yalnızca eski kitap satmaz, değişik dillerde gazeteler, bilim-kurgu romanları, anarşist dergiler, eski kovboy çizgi romanları, kadın dergilerinin eski sayıları, film afişleri, sararmış

fotoğraflar, artık baskısı tükenmiş eski kitaplar da satar. Bu dükkânda oldukça uzun bir zaman geçirmeme karşın, korkarım ben bu dergileri alan birisini hiç görmedim, ama bütün bu saydıklarım yığınlar halinde öyle satılmayı bekler; ama bence boşuna bir bekleyiştir bu. Bunların çoğu, özellikle de dergi ve gazeteler öylece yıllar boyunca yığılı durmaktan ve güneşten sararır, kimi zaman da rutubetten yumuşayıp pelteye döner, bütün bunların yeterli olmadığı durumlarda da kimi zaman üst katlardan patlayan bir boru yüzünden ıslanır ve orada, bir köşedeki o yığılı varoluşları ancak bir öğrenci ya da sıkı bir okur gelip özellikle belirgin bir kitabı aradığı zamanlarda anımsanırdı. Yine de onları saklandıkları köşede bulmak sanıldığı kadar kolay değildi. Ara sıra benim ilgileneceğimi bildiği bir kitap dükkâna düştüğünde telefonla bana haber vermeyi hiç savsaklamazdı. Onunla paylaştığımız sayısız öykü vardı ve bunların çoğu da gerçekten ilginçti.

Aslında Haluk Akcan'ın kendisi de iyi bir okurdur, dükkânın arka tarafındaki köşesinde onu okurken çok görmüşümdür. Çoğu kez Haluk Akcan eline aldığı, eskilikten sapsarı olmuş bir cinayet romanından birkaç sayfa okuduktan sonra, bunu bir zamanlar okumuş olduğunu anımsar ve kitabı bırakırdı. İşin aslı zaten çok yavaş artan ve oldukça sayılı olan elindeki bu türden kitapların tümünü okuyup bitirmiş olsa gerekti. Nedense bana hep, bir şiirinde, şaraptan daha iyi satın alınacak bir şey düşümediği için şarap satan meyhanecinin aklından kuşkuya düşen ve şaşırın Ömer Hayyam'ı anımsatır. Haluk Akcan da sonunda bütün parasını yeniden kitaba yatırdığına göre kitap satmasının anlamı nedir ki?

İngilizce bilmediğini söylerdi, ama kimi kez onu İngilizce kitapları karıştırırken görmüştüm. Eski yıllarda sahaf dükkânlarına düşen kitaplar genellikle Fransızca olurdu. Bunun nedeni o yılların aydınlarının Fransızca okumalarıydı sanırım, oysa son yıllarda İngilizce kitapların sayısında büyük bir artış olmuştur. Kimi zaman da buralara imzalı kitapların düştüğü olur ki, insanın yaşarken yakın bildiği birisine imzaladığı bir kitabın buraya düşmesi oldukça acıdır. Bu arada şunu da eklemek isterim: Bir kitap toplayıcısının ölümü, Haluk Akcan'ın en belirgin kitap

edinme kaynaklarından biridir. Yaşarken tek bir kitabını bile elden çıkarmaya kıyamayan nicelerinin ölümünden sonra, akrabaları bir sahafı evlerine çağırarak kitaplarını toptan ve çok ucuza satıverir. Bunun içindir ki kimi yazarlar kitaplarını sağlıklarında kütüphanelere ya da üniversite kitaplıklarına bağışlamak akıllılığını gösterirler.

Haluk Akcan'ın oturduğu karanlık köşede, kapalı bir dolabın hemen yanında bir küçük ahşap masayla birkaç sandalye, onların üzerinde de çay ve kahve yapmak için alet edevat bulunurdu, çay bardakları, fincanlar ve her zaman da eski bir çaydanlıkta kaynayan su. Oturduğu yerin tam arkasındaki duvara rastlayan rafta da kendisi için değerli kimi kitaplar sıralanmıştı. Bu kitaplardan hiç değişmeyen ve satılmayan birkaç tanesinin arkasında da Haluk Akcan'ın gizli kasası dururdu. Nedense bu bana hep, bir zamanlar kitapların ardına gizlediğim tabancayı anımsattırdı. Önündeki masanın gizli bir gözünde, kimi alkollü içecek şişeleri dururdu, bunu herkes bilmezdi ve Haluk Akcan da bu bilgiyi ve şişeleri herkesle paylaşma konusunda pek gönüllü değildi, bunlar Haluk Akcan'ın benim gibi yakın dostlarıyla arada bir içmesi içindi. Üstelik günün birinde, barların kapalı olduğu bir saatte, İstanbul'un orta yerinde, şöyle sakın bir köşede, geceyi sabaha dek uzatmak, ilaç niyetine bir şeyler içmek gereksinimi duyarsak diye –öyle ki çoğu gece bardan çıkışımızda dükkânı açtırdığımız çok olmuştu– Haluk Akcan dükkânında uzun bir zamandır iyi bir içki stoku bulunduruyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse, burada neşeli ve söyleşerek uzun saatler geçirmişimdir.

Haluk Akcan sonuna dek güvenilebileceğim birisiydi. Özellikle de sır saklamakta üstüne yoktu. Gerçekten de onun hep hastalıklı bir kertede ketum bir adam olduğunu düşünmüşümdür. Bir gün ağzından laf almaya çalışan tuhaf kılıklı bir müşterisinden kuşkulananarak onu çok sert bir biçimde terslediğine tanık olmuştum. Bir de polisin tutukladığı bir arkadaşımızla ilgili onu sorguya çektiğini, ne yaptıysa ondan hiçbir şey öğrenemediğini, bunun üzerine, ne yapacağını şaşırıp onu *ağzı sıkı* adam diye nitelendirdiğini duymuştum ki bu adam gerçekten de öyleydi. İşleri konusunda çok gizli kapaklı davranmayı seven kimseler onun dükkânını bir gizli adres ve buluşma yeri olarak

kullanırlardı. O karanlık yıllarda, bizim arkadaşlar tarafından da dükkân bir tür buluşma yeri olarak kullanılmıştı. Kitaplara göz atma gerekçesiyle arka rafların oralarda fısıltıyla, kimselere görünmeden bilgi ve belge alışverişi yapmak yaygın bir alışkanlıktı, ama Haluk Akcan buna göz yummamış olsa böyle bir şey neredeyse olanaksızdı. Özellikle de o eski günlerde, konuşmayan, sonuna dek güvenilir bir adamın değeri tartışılmaz. Bu aynı zamanda birçoklarının yaşamını kurtaran bir özellikti, öyle ki niceleri bu adamın boşboğazlık etmemesi sayesinde işkenceden kurtulmuş, belki de canlarını kurtarmışlardı. İşte bu ve buna benzer nedenlerle, bu adamın gizli bir hayranı olmuştum. Kuşkusuz bu, bütün bu saydığım nedenlerden ötürü oluşan bir hayranlıktı ve benim bildiklerimin onun gerçek kişiliğinin çok küçük bir bölümü olduğundan hiç kuşum yoktu. Nedense, Haluk Akcan kendisiyle ilgili de hiç konuşmazdı. Evli miydi, kimi kimsesi var mıydı, bunları da hiç kimse bilmezdi.

Bir keresinde bana, gerçeğin ne olduğunu kesin olarak kimsenin bilemeyeceğini, söylemişti. Tam da o sıralarda kısa bir süre tutuklandığını biliyordum, o yüzden de bu sözünü alçakgönüllü bir, *kimseyi ele vermedim*, olarak yorumlamıştım. Neyse, şimdilerde buradan çıkardığım sonuç şu: Gerçek diye bildiğimiz değişmez bir şey değil, bizim böyle olduğuna inandığımız, üstelik böyle olduğunu sandığımız her şeyi karmaşıklaştıran aralıksız bir devinimdi.

İşte o sözünü ettiğim akşam, Haluk Akcan eğilip masanın gizli gözüne doğru uzanmış, bana dönerek, “Bir şeyler içmenin zamanı gelmiş olmalı, ne dersin?” demişti. Gerçi neredeyse artık barların dolmaya başladığı bir saatti, ben de öyle bir yere gitmeyi kuruyordum, ama bunu erteleyebilirdim. Bu dükkânın insana verdiği gönül esenliğini başka yerde bulamazdım; kedi mırıltıları, parazitli eski bir radyo ve piposundan yükselen tütün dumanlarıyla sarılı bir Buda heykelini andıran Haluk Akcan. Zaten ne düşündüğümü anlamış gibi, yanıtımı bile beklemeden içkiyle dolu bir bardağı bana uzatmıştı. Tam o sırada, Kerim Akhanlı heyecanla dükkândan içeri girmiş ve beni görünce de sevinmişti. Onun sırtladığı sorumluluğu biliyordum, yalnız anladığım kadarıyla Kerim Akhanlı’nın başı bu kez gerçekten de dertteydi.

Omuzları düşmüş, boyu sanki daha bir kısalmış, bu ufacık, kavruk, ince yapılı adam tümüyle çökmüştü. Bir bardak bir şey içip içmeyeceğini sormuştum, merakla bizi izleyen Haluk Akcan'a bakarak. Aslına bakarsanız Kerim Akhanlı'yı herhangi bir içki ortamında görmüşlüğüm hiç yoktu; her zaman yaşamı, sorumluluklarını fazlasıyla ciddiye alan bir adamdı. Bana güvenirdi, bunun bir nedeni de benim Sosyalist Nuri'yi tanımamdı. Bu aramızda küçük bir gizdi, ama ben onu Sosyalist Nuri'ye neyin bağladığını hiç merak etmemiştim.

Kerim Akhanlı o gün ne yapması gerektiğini, nasıl kaçabileceğini, bu konuda kimlerin yardımcı olabileceğini falan öğrenmeye çalışıyordu. Gerçekten de kaygılıydı, sabırsızdı, ne yapacağını bilmez bir durumdaydı. Haluk Akcan'la ona önerilerde bulunduk, adresler ve yardımcı olabilecek kişilerin adlarını verdik. Özellikle Haluk Akcan'ın müşterilerinden olan bir arkadaşımızın ona yardımcı olabileceğine inanıyorduk, çünkü bir tür eski kitap avcısı bu adamın, sahte pasaport yapmakta da üzerine yoktu. Kerim, umutlanmış ve sevinmişti. Onu yıllarca hep o kapıdan telaşla çıkarkenki haliyle, dağılmış kahverengi saçları, sarkmış, iyice bir derinleşmiş tekinsiz yüz çizgileriyle anımsayacaktım. Sonra o günlerin kargaşası içinde Kerim'den hiçbir haber alamamıştım. Dergiye yeni bir sorumlu bulunmuştu.

Sonraki yıllarda, burası arkadaşlarla buluştuğumuz bir tür bağlantı yerine dönüştü. Haluk'un partiye üye olup olmadığını hiçbir zaman öğrenemedim. Çoğu kez onun, çevresindeki insanların ne haltlar yediklerini bilip bilmediğini merak ederdim. Kimi zaman, öyle yorumlar yapardı ki, çevresinde olup bitenleri değerlendiremeyecek kadar ilgisiz olamayacağı sonucuna varırdım. Özellikle birlikte içtiğimiz akşamlarda, öyle aldırılmaz ve iyimser bir duruşu vardı ki kuşkuya kapılırdım. Kimi kez, yüzünde değişik bir bakış, neredeyse şaşırtıcı bir ısıltı yakalar gibi olurdu; ama sonunda bunun geçici bir yanılsama olduğunu, bu temiz yüzde parlak bir bilgi ve kaygısız, hatta biraz şaşkın bir sevecenlik dışında herhangi bir anlatım olmadığını düşünürdüm.

Ceyhun Karayel'le de orada tanışmıştım. Haluk'un dükkânının sadık müşterilerinden biriydi. Kimi benzer ilgilerimizin

olması dostluğumuzu giderek geliştirmişti. Ceyhun, o zamanlar otuzlarının ortasındaydı ve bekârdı. Sanırım, yaşamım boyunca tanıdığım en temiz ve yalın insanlardan biriydi. Ceyhun Karayel, aynı zamanda bir düşünürdü. Sözün gelişi söylediğim bir şey değil bu, bizim ülkemizde örneğine pek rastlanmayan, oldukça radikal ve gerçek bir düşünür, bu yüzden de tıpkı sanatçılar ya da yazarlar gibi o da doğal olarak parasızdı. Sanırım siyasetbilimi ya da felsefesi gibi bir şey okumuştı. Kıyıma uğrayarak üniversiteden atılmıştı.

Bizim Ceyhun Karayel aynı zamanda düşünsel bir anarşistti, bir başka deyişle, bir anlamda kuramsal olarak düşünceyi savunmasına karşın eyleme geçmek konusunda çekinceleri olan birisiydi. Ben onu tanıdığımdan beri hep, Galata'daki alçakgönüllü evinde çoğunlukla çalışıyor olurdu. Onu hep ya bir toplantıya hazırlanırken ya da uzun bir zamandır bitirmeye çalıştığı *Yönetme Sanatı ve Gerçeklik* adlı incelemesiyle uğraşırken anımsamak hoşuma gidiyor.

Ceyhun Karayel, Utku'nun uzun uzun söyleştiği ender insanlardan biriydi. Şaşırtıcı olan, politikayla hiç ilgilenmeyen Utku'nun düşünsel konularda konuşmaya bayılmasıydı. Onun her şeye inancını yitirmiş, kişilik yönünden de pısrığın biri olduğunu özellikle belirtmem gerekir, en azından o sıralarda ben öyle düşünüyordum, aslında savunduğu çoğu düşünceyi benden aparmıştı, biraz da Ceyhun'u kızdırmak için üzerine giderdi. Bu tartışmaların sonucunda kendisinin saf bir inançsız olduğunu düşünmeye başlamıştı, zaten Ceyhun Karayel ile konuşurken kendisi de bu konuda ısrar ederdi. Bir de Utku'nun zor anlaşılır ve çevrilmemiş kitaplardan alıntılar yapması beni hep şaşırtmıştır. Yayınlanan çeviri kitapların bile gerçekte yalan yanlış çevrildiği ülkemizde, dil bilmeyen birisinin tümüyle çevrilmemiş kitaplardan alıntı yapması kadar saçma bir şey olamaz.

Eskiden ara sıra ben de Ceyhun Karayel'le kimi soyut konularda tartışırdım. İlk tanıştığımızda, şimdi büyük bir açıklıkla anımsıyorum da, onun bir düşünür olması, ne yalan söyleyeyim, hoşuma gitmişti; sanırım bana işlerin neden hep daha kötüye gittiğiyle ilgili kimi önemli gerçekleri açıklayabileceğini, yaşamla ilgili kafamdaki saçma sapan kimi soruları yanıtlayabilece-

ğini düşünmüştüm. Ne de olsa tam da o sıralarda, hani bunu söylemekten az da olsa utanıyorum, hiçbir şey anlamasam da, Shopenhauer'ın *Aşkın Metafiziği*'ni okuyor, bu kitaptan yolunda gitmeyen ilişkilerimle ilgili bana yol gösterici, yararlı birkaç düşünce devşirebileceğimi umuyordum.

Gerçekte Ceyhun, beni geçmişte Arzu konusunda da uyarmış ve ondan ayrılmamı da oldukça olumlu karşılamıştı. Neyse şimdi Nihan Erayda vardı, ama onunla olan ilişkimi herkesten gizlemiştim. Zaten Cem Baysal'ın gidişinden sonra, bu konuda beni eleştirebilecek kimse de kalmamıştı. Onun şaşırtıcı bir kadın olduğunu düşündüm. Akla gelebilecek her güçlüğün içinden sıyrılmasını kolaylıkla becerebiliyordu. Çok önemli bir toplantıdan yeni çıkmış olmasına karşın, sıkı bir sevişmeden sonra yataktan yeni çıkmış gibi görünmeyi başarabiliyordu. Nihan Erayda'yla beraberken dolu dolu yaşadığımın bilincindeydim, hemen her bir anın ötekine bağlandığı, birbirini izleyen sürekli bir anlar zincirinden oluşmuş olağanüstü bir deneyimdi bu. Nihan Erayda'yı başlangıçta kimi alışkanlıklarından vazgeçirmek gerekmişti, biraz direnmiş ve yakınmış, sonra da duruma alışmıştı işte. Nihan da tıpkı benim gibi gece yaşamından ve eğlencelerinden hoşlanıyordu, ikimiz de kurallara dönüşen tekdüze bir yaşamdan nefret ediyorduk. İstanbul'da nerelere gidebileceğimizi özellikle de o benden çok daha iyi biliyordu. Ben de her gece ona uğramıyordum, uğradığım zamanlarda da çoğunlukla sabaha dek onunla kalmıyordum. Birbirimizi özlemek için kesinlikle geçerli bir yöntemdi bu, buluşmaların az yaşanan şeyler olarak kalması her zaman daha iyi olur. Benim gibi Nihan da bunu biliyordu. Aslına bakarsanız, işin bana en garip gelen yanı, bütün bunların yaşadığımız o anda pek de farkına varamamış oluşumuzdu.

Yakın bir zamana kadar, Nihan'ın benim için bir tür uyarıcı etkisi yapacağını kim söyleyebilirdi? Esneklikle ilgili olarak gözümü açacağını, kavrayışımı artıracığını, yaşamın gerçeklerini oracıkta öylece önüme serivereceğini?

Kişi kendisini oyalayan sorunun özüne inmek istiyorsa esneklik göstermeli, sanırım her şey özellikle bu *esneklik* sözcüğünün taşıdığı olağanüstü anlamda yatıyor, durumun kendisini biçimlendirmesine izin vermeli, koşullara ayak uydurmasını ve

adımlarını doğrultacağı yönü korumasını da bilmeli. Bunun sağlam bir sağduyu, belirgin bir alçakgönüllülük ve kesin bilinçlilik gerektirdiğini biliyorum.

Benim için cinsellik, sözünü ettiğim yıllarda Nihan'ın bedeniydi. Onun cömert esnekliği, sevecen diriliği idi o zamanlar ve ben de sonsuza kadar hiç değişmeden öyle kalacağını sanıyordum. Başka biriyle, aynı çabuk sevimlere, aynı yalansız şehvete ya da yalancı mutluluğa, gerçek tutkunluğa, o yumuşak acımasızlığa ulaşabilmem sanırım güç olurdu. Hele aynı inceliğe. Değil mi ki durum bu, beni ölesiye eleştir, gereği neyse yaparız. Yaşamını kazan, sevgilim, kentsoyluların güvenli dünyasında, gerekli bilgileri topla, istersen bana en küçük bir şey bile anlatma, öykülerini dillendirdiğinde birkaç ayrıntıyı değiştirmek istiyorsan hiç sakıncası yok, beni varsayımlarımla yalnız bırak. Seninle sınıfsal engelleri aşabiliriz, örgüt sorunları bizi birbirimizden ayıramaz. Çoğu kez abartılı duyurularla yoğruluyor ve birbirimizden giderek uzaklaşıyoruz. Tamam, birbirimizle sonu gelmez konuşmalara gireceğimiz ortam her zaman var. Oysa asıl ilginç sayılması gereken şey de işte bu. İki sevgili, bu evrenin en büyük mutsuzları, düşlenebilecek en bir başına kalmış, yalnız yaratıklarıdır. Bu anlamda, yalnızlık duygusuyla başa çıkmaya çalıştığım bütün o günlerde, onun bana verilen bir armağan olduğunu da unutmamalıydım.

İşte bütün bunları Ceyhun Karayel'le tartışabilmeyi denedim, ama nedense hiçbir sonuca ulaşamıyor gibiydik; konuşmalarımızın çoğunluğu, benim bir şey söylemem, Ceyhun Karayel'in de, "Dinliyorum" demesinden oluşuyordu sanki. Sonra ben dediğimi yineliyordum, Ceyhun'un da sabrı iyice taşıyordu. Epey zaman sonra anladım ki Ceyhun Karayel, "Dinliyorum" dediği zaman benim sözlerime katılmadığını söylemek istiyordu. Sen konuş, seni dinliyor, ama düşüncelerine katılmıyorum, demenin kısa bir yolu bu.

Her şeye karşın, benim canımı sıkın kesinlikle bu değildi, onun sanatın ve yaratıcılığın özgürlüğü konusunda, duyguların önemsizliği ve *bağlanma* kavramı konusunda Utku Sayın ile yaptığı uzayıp giden tartışmalardı. Ceyhun Karayel'in, *bağlanma* kavramı kadar içerlediği başka hiçbir kavram yoktu; bunun bir tür ruhsal kandırmaca olduğunu söylerdi.

Bunu bildiğim için, bir keresinde, bu siyasal *bağlanma* sorununu, bir kadına *bağlanmak* biçimine dönüştürdüm, doğal olarak bunu yapmaktaki amacım, bir söz cambazlığından çok, Ceyhun'u zayıf olduğu bir konuda tartışmaya çekmekti. Kuşkusuz Ceyhun, özellikle böyle bir konu üzerinde düşünmemiş olsa da, aşk, cinsellik, ruh beden ikilemi ya da kadınlarla erkeklerin sözcüklerle kavramlara değişik anlamlar yüklemeleriyle bir biçimde ilintili olduğunu anlıyordu, ama yine de bunu benimle tartışmaya yanaşmamıştı.

Kimi kez onu, üstelik kendi alanında, enikonu köşeye sıkıştırdığım da oluyordu.

"Tamam, eğer istersen," diyordum, "nesneleri nasıl algıladığını söyle bana..."

Şaşkınlıkla yüzüme bakıyordu, kesinlikle zaman kazanma amaçlı değildi bu, gerçekten şaşıyordu.

"Sözelimi," diyordum, "şu elimde tuttuğum bardak," bunu söylerken elimdeki bardağı burnunun ucuna doğru uzatıyordum, çünkü bir yandan da demleniyorduk, dışarıda can sıkıcı bir yağmur, "bu bardağı tümüyle aynı biçimde algıladığımızı söyleyebilir misin?"

Doğrusunu söylemek gerekirse, Ceyhun Karayel kendisini çabuk topluyor ve hemen karşı saldırıya geçiyordu.

"Her varlık bir başkasıdır ve aynı zamanda kendisidir. Bu gerçeği insan, başkalarından değil, kendi deneyimlerinden yola çıkarak görür ve anlar. O zaman onaylamak, karşı çıkmak demektir; karşı çıkmak da onaylamak. Böylece, gerçek düşünür, tıpkı bir yazar gibi özel olarak hiçbir yaklaşımı benimsemek zorunda değildir, her düşünceye belli bir uzaklıkta durur, görüşleri her an kendi karşıtına dönüşebilir ve bu da ona tartışılmaz bir nesnellik sağlar. Ne diyorsun bu yaklaşıma?"

Düşünebiliyor musunuz, bunları bizi bir koyun gibi gütmeye çalışanların yönetiminde olduğu bir ülkede, bir dünyada söylüyordu. Bunu ona söylediğimde konunun değişmesinden, siyasal alana girmemizden hoşnutsuz, öylece yüzüme bakıyordu.

Ceyhun Karayel'le karşılıklı olarak birbirimizi anlamaz gibiydik, öyle ki sonunda bu tartışmalardan vazgeçmek zorunda kaldım.

3.

Ne garip, kolayca düzmece diye adlandırılabilir bir öyküye dönüşmüştüm, anladım ki bilinen tüm varlıkların anlamlı bir geleceği, mutluluğa yönelmiş bir yazgısı vardı: Sonuçta eylem yalnızca doğal bir yaşam değil, ama bir gücü yıkmamanın, parçalamanın yalın bir yolu, sabırlı bir başkaldırı, uzun bir saldırıydı. Sonunda ahlak denilen şeyin aşağılık amaçlara yarayan bir neden olduğunu görmüştüm. Sanırım bu da az şey sayılmamalıydı.

Yılın son aylarında, sonunda bu sürekli aklımdan çıkmayan işi bir biçimde sonuçlandırma kararını almış ve bunu nasıl yapacağımı inceden inceye düşünmüştüm. Aslında uzun süre üzerinde düşünülen bir tasarı sonunda kaçınılmaz olarak bir takıntıya dönüşüyor. Hantal tabancam hemen oracıktaydı, kütüphanemdeki dizi dizi kitapların ardındaki boşlukta, hangi ciltlerin ardına rastladığını biliyordum, arada bir iki cildi hafifçe aralayıp denetliyordum orada durup durmadığını, ama bu saçmaydı, yine de Proust ciltlerinin ardındaki o metal karanlığı, loş çalışma odasının balkonuna uzanan iğrenç bir sarmaşığı, odanın duvarlarındaki nemi unutmam çok güçtü. Bunu başarabildiğimi varsaysak bile, artık evinden çıkmam gerektiğini söyleyen acımasız ve tutucu ev sahibimi, modern yaşamın mülkiyet ilişkilerinin getirdiği bu can sıkıcı yükümlülüğü aklımdan çıkarmam neredeyse olanaksızdı. Tabanca Erdal'dan bana bir anlamda armağandı, sanırım ondan geriye kalan ve bana onu anımsa-

tan, anlamlı tek nesne, daha doğrusu bir simgeydi, eski küçük topluluğumuz dağılmadan önce vermişti bunu bana Erdal, bir süre gizlememi istemişti. O zaman anlayamamıştım bunun nedenini, sonra anladım, bir tür eğitim gibi bakıyordu o zamanki arkadaşlarım buna, Erdal bu silahla övünür gibiydi, tek atar, tek düşürür, diyordu elinde kurcalayıp poz verirken, ama elinde tutuşuna bakılırsa silahtan hiç anlamıyordu ve kullanmasını bilmediğine de hiç kuşku yoktu. Çok sonraları Erdal'ı yeniden görmüştüm, ama sanırım okuldan uzaklaştırılmış ya da kendisi bırakmıştı, bütün o karışık dönemlerde, ne olduğunu, ne yaptığını bilmiyordum.

Ne yapmalıydım, yaşadığım her şey beni bir saçmalık yapmam için kışkırtıyordu. Kendimi, tek amacı, kendi kendisine, özgür olduğunu kanıtlamak olan ve bunun için zararsız bir ihtiyarı, giden bir trenden dışarı atan André Gide'in Lafcadio'su gibi hissediyordum. Oysa benim bu düşünceye saplandığım öğrencilik yıllarımda bile bu, bir önceki yüzyıl sonunun anarşistlerine özgü bir tutumdur. Onlar bombalarını gelişigüzel savurarak, çağdaşlarının gözünde seçme özgürlüğünü ve dolayısıyla da bireyin üstünlüğünü kanıtlamış oluyorlardı. Aynı dönemde Jaures, Abdülhamit'e bombalı öldürüm girişiminde bulunacak, başarılı olamaması üzerine de Tevfik Fikret *Bir Anlık Gecikme* adlı ünlü şiirini yazacaktı. Bizde yaşanan bu ayrıksı olay, özel yapılmış bombaya takılmış bir adla anılan, *-La Machine Infernale*, Cehennem Makinesi- önceden tasarlanmış bir girişimdi.

Hem aslına bakarsanız, Adalet, bu kez büyük harfle başlayanı, herkese eşit dağıtılabilecek ve kesinlikle hepimiz için aynı olması gerekli ise, iyi bildiklerimizden çok daha uzakta, kötülerin oluşturduğu bir dünyadaki o sarsıcı aynılığın kendi arasında kurduğu bir eşitliği de göz ardı etmememiz gerekir. Sonunda iyiyle kötü kaçınılmaz bir biçimde uzlaşmış ve kaynaşmıştı, şimdi aynı amaç için uğraşıyorlardı, biz onların hep gizli süren ortaklığını anlayamamıştık.

Aslına bakılırsa, bana karşı son günlerdeki davranışlarından ötürü, başlangıç olarak ev sahibim Remzi Korkmaz'ı öldürmem daha iyi olurdu, hem silahın da paslanıp paslanmadığını anlamış, hiç olmazsa denemiş olurum, sonra da polisin kafası-

nın karışması için elimden geleni yapardım, belki tasarlayarak değil ama biraz da aceleyle son anda alınmış kendiliğinden kimi kararlarla. Bu adamı gebertmek için sayısız nedenim vardı, bu faşist eğilimli hayvanın işini bitirmekle başlamak için yalnızca yüzüne bakmak bile yeterdi, ama doğrusunu söylemek gerekirse, sonuçta gereğinden çok nedene yaslanan anlamlı bir edim sayılırdı bu, özellikle de arkadaşların deyimiyle bilinçli bir eyleme hazırlandığım böyle bir dönemde, bilirsiniz, her şeye karşın, ölüm adaletli bir sıra asla izlemez.

Kuşkusuz yalnızca ev sahibim değildi benim için sorun olan. Genel olarak gerici birisi ilk bakışta kolaylıkla ayırt edilebilir, ne de olsa bir davranış kültürü sorunuydu bu; bana gelince, bu konuda özel bir yeteneğim olduğu söylenebilirdi. Belki kıskırtıcı ruhumdan, anarşiye eğilimli olmamdan kaynaklanan bir şeydi bu, ama böyleydi. Aslında gizemsel öğretilere kapılanları da kolayca ayırt edebiliyordum, salakça bir sırtış yüzlerinin tam orta yerine gelip oturuyordu. Belki eskiden de sandığımızdan çok daha karışık durum ama biz yine de karşımızda birkaç düşman görüyorduk. O zamanlar yaygın olan eğilimler arasında sendika ağalığını, yoksulluğa, başarısızlığa ve bohem yaşama tapınmayı, Sovyet Rusya'ya dayanan emekçi kuyrukçusu bir tür toplumculuğu, kendini duyarlı yurttaş zannedenlerce körüklenen ihbarcılığı, polise ya da orduya duyulan büyük hayranlığı, cehaletin, savaşmanın ve de acı çekmenin yüceltilmesini, ikiyüzlü bir tutuculuğu sayabilirdik.

Biliyorum, ev sahibimi öldürmek kişisel hiçbir sorunumu çözmezdi. Kolaylıkla anlaşılabilceği gibi ruhsal açıdan berbat ve tükenmiş bir durumda olduğum açıktı; her zaman söylerim, özellikle böyle durumlarda hani suç işlemeye ya da çılgılık atmaya hiç gerek yoktu. Haksızlığa karşı çıkmak doğru bir tutumdur, başkaları ister görmezden gelsin, isterse de onaylasın. Ev sahibimin beni evden atması zordu; sonuçta uzlaşmaya yanaşmadan kayıtsız bir uzaklığa çekilebilirdim, adamın gereksiz varlığı pek de umurunda değildi.. O zaman sanırım ev sahibimi öldürmem aşırı bir tepki olacaktı, kirayı ödemenin bir yolunu bulmak gerekti.

Diyelim ki adamı öldürdüm, evinde kalmayı sürdüremezdim, polise bu bir meydan okuma olduğu kadar, biraz yüzüstüce

bir tutum olurdu, böylesi de bana yakışmazdı, demek kendime kalacak yeni bir yer bulmam gerekirdi; üstelik daha da kötüsü, bana tümüyle yabancı olan bir başkasının evinde bir sığıntı gibi yaşamaktan hoşlanamazdım, ne de olsa kendi küçük alışkanlıklarım vardı. Bu yüzden de, hani bunu söylerken onur duymuyorum, ama bir asalak olduğum söylenebilirdi, yaşadığım evi sıklıkla değiştirir ve değişik arkadaşlarımla evlerinde kalırdım. İşin doğrusu, bu hem daha ucuza gelir, hem de yalnızlık sorunu- ma kesin bir çözüm olurdu. Aslında bu bende eskiden, polisten kaçtığım zamanlardan kalan bir alışkanlıktı. O zamanlar bunu kötüye kullanan arkadaşlar da vardı; birini anımsıyorum, bizim Görevli Halil, bir evden ayrılırken evde yaşayan arkadaşının ayakkabısını ya da paltosunu da birlikte götürürdü. Ben bunu hiçbir zaman yapmamıştım ve yapmazdım da. Bu yüzden benim arkadaşlarıma yük olduğum kesinlikle söylenemezdi; her şeyden önce kendi kendine yeten birisi olduğum söylenebilirdi. Gene de bu adamı öldürürsem kimin evinde kalacağıma karar vermek benim için gerçek bir sorun sayılırdı. Neden derseniz, kalmak için uygun bir yer bulmak hiç de kolay değildi. Ceyhun Karayel geçici bir süre için de olsa acaba beni evinde konuk eder miydi? Ceyhun'un evini kısa bir süre kafamda canlandırdım, Galata'da oturuyordu, evi yeteri kadar büyüktü, sonra da alışkanlıklarımı ve Ceyhun Karayel'in huyunu suyunu şöyle bir tartım. Ne yalan söyleyeyim, bu ilk başta insana oldukça parlak bir düşünceymiş gibi geliyordu, ama Ceyhun'u az da olsa tanıyanlar için uygulamada pek de yürümeyeceğini kestirmek zor değildi. Burada asıl sorun, eviyle ilgili titizlikti; öyle ki, bunun hastalıklı boyutlara vardığını ileri sürenler de vardı. Bunun anlamı evinde kalmak konusunda bir istekte bulunmak için pek de uygun kişi sayılmayacağıydı. Ben de, Ceyhun Karayel'den herhangi bir istekte bulunmanın özellikle işlerinin yolunda gitmediği sıralarda doğru olmayacağını düşünmüşümdür ve aslına bakarsanız onunla ilk tanıştığımız günden beri, ki bu en azından iki yıla yakın bir zaman olmuştu, işleri hiçbir zaman yolunda gitmemişti. İşte bütün bu nedenlerle de Ceyhun Karayel'in evinde pek gönül esenliği duyacağımı pek sanmıyordum. Neden derseniz, ben Ceyhun'un düşünsel konuşmalar yapmadığı zamanları yeğlerim, ama çok

azdır böyle zamanlar. Aslında bu Ceyhun Karayel'in evine taşınma düşüncesini bir de Utku'yla irdelesem iyi olurdu.

Ceyhun'da benim benimseyemediğim tek şey, hep gizli kapaklı birtakım işlerin ardındaymış gibi davranmasıydı. Çoğu kez onun evde gizli toplantılar düzenlediğinden kuşkulanırdım. Kimi zaman aradığımda, hiçbir gerekçe ileri sürmeden, o gün görüşemeyeceğimizi söylerdi. Oysa insan dostu bildiği kişiye bütün dertlerini söyleyebilmelidir. Dostluktan benim anladığım da işte buydu. Başkalarına açılma ve başkalarıyla koşulsuz bir ilişkiye girme.

Her şeye karşın, Ceyhun Karayel'i severdim; ne de olsa konuşacak, tartışacak sayısız konumuz vardı, her şeyden önce de yalnızca bir tek işte bu nedenle bile onun evine taşınmak düşüncesinden tümüyle vazgeçmiş değildim. Doğrusu kalacak bir yer söz konusu olduğunda, aklıma gelen ilk kişi oydu. Belki de önceliği ev sahibimi öldürme konusuna vermem iyi bir fikir değildi, zamansızdı, en azından asıl yapmayı düşündüğüm iş kesinlikle aksatacak gibi görünüyordu.

Tutuklamalar yeniden başlamıştı. Aldığımız haberlere göre güvenlik güçlerinin elindeki bütün nezarethaneler doluydu ve insanlar üst üste koridorlarda yatıyordu. Bizim arkadaşlardan da gözaltına alınanlar vardı. Bu yüzden, artık aradıklarımızı bulamıyorduk, arkadaşlarımıza ulaşmayı başaramıyorduk, gizleniyorlar mıydı, yoksa tutuklanmışlar mıydı, bilemiyorduk, sanki herkes birden tıpkı bizim gibi ortadan kaybolmuştu. Sonra bir akşam, daha önceden sözleşmememize karşın Utku'yu sokağın köşesinde beni beklerken gördüğüm zaman anında tatsız bir durum olduğunu anladım. Çoğunlukla Utku beni odasında, çalışma masasının başında bekler ya da televizyonun karşısında, gözleri uyurmuş gibi yarı yarıya kapalı.

Küçük kentlerden birindeki kimi arkadaşlarla görüşmek için görevli olarak gittiğim taşradan dönüyordum. Üstelik şimdi anımsamadığım bir nedenle de oldukça gecikmiştim. Zaten İstanbul'a dönüş yolculuğunu oldum olası sever, kafamı sevgili İstanbul'umuza iyice gömüp başka yerlere gitmiş olduğumu unutana dek de kendimi avutmam güçtür. Yine de, taşranın temiz havasının, insanı canlandıran o güzelim kokusunun anıları

taptaze canlıyken, varış için bir otobüs koltuğunda bekleyerek can sıkıcı saatler geçirmenin beni ne denli mutsuz ettiği anlaşılabilir. Bu yüzden, İstanbul'a indiğimde, Utku'nun beni evde beklediğini bilmeme karşın, barların kapanma saati gelmeden, birkaç kadeh atmak, bir yandan ruhumun pasını dağıtırken, bir yandan da kendimi hastalıklı bir özeleştiriyyle hırpalayarak acı çekmeye terk etmekten başka yapacak daha iyi bir şey bulamadım. Benim yapımdaki bir adamın, zayıflıklarındaki nesnelliği kolayca doyurucu bir haz durumuna dönüştürmesi o kadar da zor bir şey değildi. Aslında şimdi gerçek düşüncelerimi dillendiriyor da değilim, ne de olsa taşranın tanımadığım ve hiç katlanamadığım kentlerinde erişebileceğim bir şey değildi bu. Görev nedeniyle yapılan yolculuklar, en iyi koşullarda bile adamın canını sıkar. Bu arada geride bıraktıklarıyla ilgili, alışkanlıklar, arkadaşlar gibi, bütün bunlar konusunda kaygılanması gerekmesi bile. Oysa geride bir yerlerde sizi bekleyen bir karabasan kesinlikle vardır ve dönmenizi bekliyordur. Bütün bunlar göz önüne alındığında, doğrusu Utku'nun beni sokakta beklemesi oldukça garipti. Bu yüzden de Utku'yu görür görmez durup kuşkuyla çevreme baktım. Sanki çantam birden ağırlaşmış gibi geldi, ben de yere koydum. Utku hızlıca bana yaklaştı ve eve gelen polislerin beni sorduğunu, bir süre ortadan kaybolmamın iyi olacağını söyledi.

Korkarım gelişmeler hiç de hoş değildi. Bundan böyle, kente yayılacak yeni yüzler, görüntüler, karaltılar ve isimsiz gölgeler kimseyi şaşırtmamalıydı. Benim gibileri kuytuluklarında saklayacak, görünmez olmamı sağlayacak bu kente, İstanbul'a güveniyordum. Uzaklar ve yakınlar, başarısızlıklar, merkez ve çevre, delinip akmalar, tükenmeler, sonuçsuz atılımlar, geri çekilmek zorunda kalmalar, yırtılmalar ve kesin yenilgiler vardı, ama artık bir kısmını bildiğiniz bütün bu geçmişte olup bitenlerin, –en azından benim bildiğim kadarını biliyorsunuz– bende ister istemez, hep kötücül kimi olaylar yaşanacağı duygusu uyandırmasının önüne geçemiyordum.

Tipki Borges'in *Karşılaşma* adlı öyküsünde olduğu gibi, şu dövüşenlerin adamlar değil bıçaklar olduğunu anlattığı gizemsel öyküsünde, tabancanın gizil gücü beni korkutmaya başlamış-

tı. Bir tabancanın geçmişı günümüzün bilimiyle kolayca çözülebilirdi. Bu geçmiş bir insanınkinden çok daha kesin ve belliydi. Oysa ben, Proust ciltlerinin ardında saklı olan bu tabancanın içinde uyuyan kini, elden ele geçen bu ölüm aracının, bu soğuk nesnenin geçmiş öyküsünü bilmiyordum.

Artık tabancadan kurtulmam gerektiğini düşünüyordum ve bu kararı verdiğimde, aklıma ilk gelen onu denize atmak. Ertesi gün, akşamüstü, silahı alıp tam da gerektiği gibi, denizin soğuk koynuna atmaya gittim. Çevrede kimsecikler yoktu, tabancayı fırlatıp karanlık sulara attım. Enikonu rahatlamıştım. Artık tabanca, yani en önemli kanıt yoktu ve bir başka açıdan, artık suç diye bir şey de yoktu. O zamanlar insanın, yorulması ve zamanın yıpratıcılığına yenik düşmesiyle birlikte geçmiş suçların insanın içinde yavaşça dirileceğini daha bilmiyordum. Bu düşünce yağmurun altındaki puslu alacakaranlıkta karşı kıyadaki evlerin görüntüsü denli silikti benim için, yaşamımın henüz bilmediğim çizgilerindeki bu karanlık yol tümüyle uzaktı bana. Yağmur durmaksızın, sürekli, hiç kesilmeden yağıyor, yüzümü yıkıyordu ve ben kaygısız ve temiz, orada rıhtımın kıyısında dikiliyor, uzaktan geçen bir gemiyi izliyordum. Deniz çalkantılıydı, rüzgâr dalga serpintilerini yüzüme üflüyordu. Karşı taraftan vapur kalkmıştı, kısa bir düdük çaldı. Hemen önümdeki denizin girdapları beni büyülemişti. O günden beri o denli sık yaşadım ki buna benzer deneyimleri, şimdi bile kısa bir an duraksayıp o anı, o günü anımsadım, denizin o andaki kokusunu soludum. Birbirinin içinde eriyen akıntıları, köpüklü anaforları izliyor, onların iç içe geçmelerini, değişimlerini beynime kazıyabilirmişim ve bu yüzden de hiç unutamazmışım gibi geliyordu. Kuşkusuz bir yanılısamaydı bu, yine de kesinlikle en küçük bir devinimden bile kaçınıyordum. İşte tam da bu anda beklenmedik bir şey oldu. Yanıma gelen genç bir kadın beni kolumdan tutup yavaşça çekti, yağmurun ve denizin gürültüsünde duymakta güçlük çektiğim anlaşılabilir bir şeyler mırıldanıyordu. Anladığım kadarıyla rıhtımın kıyısından uzaklaşmamı istiyor, kolumu tutmuş, çeğiştirip duruyordu, bildik ruh karartıcı öğütleri duyuyordum, lütfen derin bir soluk alıp yeniden düşünün ya da daha iyisi bu düşünceyi kovun, bunu asla yapmamalıyız, zaten sandığımız denli yalnız

ve bir başına olduğumuzu düşünmemiz yanlıştır, geride bıraktıklarınızı üzeceğinizi aklınızdan çıkarmayın... Yarın çok daha iyi olacak ve aslında bu edim günah sayılır gibi klişe lafları etmedi de, öfkemi az da olsa dizginlemeyi başarabildim. Kendimi öldürmeyi yaşamım boyunca hemen hiç düşünmediğimi söylemiş miydim? Hayır, daha doğrusu ilkençliğimde korkardım, ama bu istemeden intihar etmekten duyulan bir korkuydu. Daha sonra intihar korkusunun, gerçekte yaşamı çok sevme anlamına geldiğini öğrenip rahatlamıştım, kim ne derse desin bu kurtarıcı yorumu benimsemiş, bu sorunun kapandığını düşünmüştüm.

Neyse, kadın beni kolumdan çekiştirip duruyordu, sonunda ona uymuş olmalıyım, çünkü kendimizi birdenbire rıhtımın oldukça uzağında bulduk, üstelik şimdi bana bir kahve ısmarlamayı öneriyordu, kaygılı, oldukça çekingen bir biçimde. Benim için korkmaktan çok yanlış anlaşılabilirim kaygısından ötürü. Aslında şimdi kahve değil de, bir içki bana iyi gelirdi, ama yalnız içmem koşuluyla. Oysa kadın konuşmaktan hoşnuttu, beni ikna etmeyi görevi sayıyordu, yaşamla ilgili sayısız kendince geçerli nedeni birbiri ardına sıralarken. Bunların çoğu kuşkusuz palavraydı, biraz gülünçtü içinde bulunduğumuz durum, o saygın bir davranışta bulunduğunu düşünüyordu, böylesine beklenmedik bir olay karşısında.

“Sakin olun”, dedim, bu duyduğumun kendi sesim olmasına şaşırarak, “kendimi öldürmeyi düşünmüyorum.” Hiçbir zaman da düşünmedim, diye eklemeye kuşkusuz hiç gerek görmedim. Onun bu ısrarı, denizin kıyısında benim gerçekte ne yaptığımı görmediğini kanıtlıyordu ve bu da beni derinden rahatlatıyordu. Kadın kararsızdı, ne düşüneceğini, nasıl davranacağını bilmiyordu, görünür bir kuşkuyla yanımdan ayrıldı, doğrusu geçmişin siyah beyaz yerli filmlerini andıran bu duygusal sahneye, bütün bu gereksiz sözlere katlanacak durumum yoktu. Aslında onunla birazcık olsun ilgilenmem iyi olurdu, benden daha çok onun yardıma gereksinmesi vardı, o gözlerindeki hüznü çağırma bir yanıt vermeliydim, böylesi belki ikimiz için de çok daha iyi olurdu, ama bildiğiniz nedenlerden ötürü ölesiye yorgundum, gücüm asla yetmezdi buna. Oysa yanılmışım, otuz metre kadar ötede, birkaç polisin benim bulunduğum tarafa doğru geldiğini

gördüm, çevre tümüyle ıssız, şimdi onların sorularıya asla başa çıkamam, diye düşündüm, böylece adımlarımı hızlandırdım. Az ötede bir kadın, deminki kadındı bu, bir arabaya, küçük yeşil bir arabaya binmek üzereydi, nedense beni görünce durup bekledi. “Hemen atlayın, sizi götüreyim.” Bu önerisi beni şaşırtmıştı, başka zaman olsa tanımadığım birinin arabasına asla binmezdim, ama o anda hızla karar vermem gerekiyordu. Binmemle birlikte çabucak gaza bastı, yüzüne baktım, ne düşündüğünü merak ediyordum. Birbirimize nasıl seslenmemiz gerektiğine bir süre karar veremedim, birbirimizin adlarını bilmiyorduk, ona sen mi demeliydim, yoksa siz mi? Arabasına benim gibi kuşku uyandıran ve kendi canına kıymaya yeltenen garip bir yabancıyı, üstelik de yeni tanıdığı birisini almaktan çekinmiyordu.

“Nereye gidiyorsunuz?” diye sordum, omuzlarını silkti kaygısızca, sanki benim durumumdaki birisinin sormaması gereken bir soruymuş gibi, şimdi bu durum karşısında ne düşünmem gerektiğini merak ediyordum.

“Gerçekten de düşündünüz mü canınıza kıymayı?” diye sordu, gözlerini yoldan ayırmamıştı.

“Kimi zaman düşündüğüm oluyor,” diye yanıtladım onu, kuşkulanmamasını sağlamak için, belki denize bir şey attığımı görmüştü. Yaşamımı bir bütün olarak alırsak sözlerimde yalan yoktu, sanırım ben de, kendimi öldürmeyi olmasa da, kendimi yüksek bir yerden atmayı sıkı sık düşünmüş olmalıydım. Neden bilmem, bu kendimi fırlatıp atma giderek bir tutkuya dönüşmüştü gençliğimde, bir keresinde de fırlatıp denize atıverdim kendimi giysilerimle falan, masum bir edim sayılabilirdi, çok sarhoş olmasaydım sanırım yapmazdım, denizden güçlükle çıkabilmiştim. Sonraları bu kendimi fırlatıp atma tutkusu giderek bir korkuya dönüşecekti, artık kendi istemim dışında bir yerlerden atlayıvermekten korkar olmuştum. İşte bu dönemimde yüksek bir yerden aşağıya bakamaz olmuştum, istemeden kendimi aşağıya atmayayım diye. Kuşkusuz bu bir düşme korkusu, ya da yükseklik korkusu değildi, başka bir şeydi, en azından o zamanlar öyle sanıyordum, bunun değişik bir şey olduğunu anlamam için daha uzun bir zaman geçmesi gerektiğini bilmiyordum o zamanlar. Çok sonraları, bir uçurumun kıyısında, hayır, bunu

sözcüğün gerçek anlamında söylüyorum, bilincine varmam gerekiyormuş bunun, ama dediğim gibi çok sonraları.

Bir keresinde, bir Yunan adasındaki kalenin sarp yamacında, taş duvarların hemen dibinden başlayan uçurumun hemen kıyısında, ayaklarımın altında korkunun sanki açıldığını duymuştum, deniz parlıyordu, sanki çok yakında gibiydi, ama atlasam denize ulaşamazdım, belki ancak kayalıklara ulaşabilirdim, işte öyle uçurumun dibinde görünen, denizle kayalıkların oluşturduğu karanlık derinliğe bakarken içimde aşağıya atlamak için önüne geçilmez bir istek, korkuyla karışık dayanılmaz bir arzu duymuştum; işte o anda da benzer bir arzu duyuyordum: Sanki karanlık bir boşluğun üzerinden atlama dürtüsü gibi bir şey, her şeyi anlatmak, hiçleşmek, arınmak, o an bana ağır gelen bir varoluşun öte yanına geçmek, bir boşluğa atlayıp yok olup gitmek gibi bir şey. Kısa bir an denize bir tabanca attığımı söyleyip söylememek konusunda kararsız kaldım. Garip ama o anda hem bunu yapma düşüncesinden, hem de olan biten her şeyi ister istemez anlatacağımdan korkuyordum. Hem onun ne yaptığımı görmüş olmasından kaygılanıyor, hem de her gün gazetelerde çarşaf çarşaf anlatılan cinayetlerle bir bağlantı kuracağından ürküyor, hem de bunu yapmak, yaşamımda hiç kimseyi öldürmedim, ama az önce denize bir tabanca attım, demek için önüne geçilmez bir arzu duyuyordum. Kuşkusuz bunları ona dillendirmedim, yalnızca düşündüm.

Aramızda sıkıntılı bir sessizliğin başlamasını engelleyememiştim. Bu arada o da yeni bir şey sormamıştı ama istemeden ona her şeyi anlatacağımdan duyduğum korku, bu bilinçsiz olmasına karşın dayanılmaz güç beni başımı çevirmeye ve susmaya zorlamıştı.

“Tanımadığım birisini arabama alacağımı mı sandınız?” demişti kadın en sonunda, “sizi elbette tanıyorum.”

O zaman anladım, onun bizim Anita olduğunu, ikimiz de henüz öğrenciyken, Beşiktaş’taki, o apartmanın bodrum katındaki toplantılara katılırdık. Sonra o işgal gecesini nasıl unutturdum. Her şey ne kadar garipti. Tabancayı atmak için böyle yola yakın bir rıhtımı seçersem işte olacağı buydu. Benim o gün orada bulunmam, Anita’nın bunun nedenini tümüyle yanlış yorumla-

ması ve ardından gelenler, yani yaşadığımız şeyler. Anladığım kadarıyla Anita, üniversitelerden birinde öğretim üyesi olarak çalışıyordu. Ayrılırken, tıpkı rıhtımdaki o garip karşılaşmamızda da olduğu gibi, yaşamı sevmekle ilgili bir şeyler söylemişti, ama bunun daha kısa bir zaman önce canına kıymayı düşünen birisine açık bir gönderme olduğu anlaşılıyordu. Kısa bir an tabancayı denize attığımı görüp görmediği bir kez daha aklımdan geçti, ama bu takıntıdan artık kurtulmalıyım.

Ne yapacağımı bilmiyordum, beklemediğim kimi olaylar bu kararsızlık duygusunu güçlendirdi. Yurtdışına çıkmam gerektiğine karar vermiştim. Yine de hemen ayrılmadım. Daha yapmam gereken işler vardı. Gerçekte bu kez ülkeden yalnız ayrılmak istemiyor, bundan korkuyordum. Sonunda ben hazır olduğumda da karşıma yeni engeller çıktı. Çekip gitmek için yalnızca bir pasaport ve biraz paranın yeterli olduğu günler artık geride kalmıştı. Para konusu kolaydı ama ya pasaport? Anayasadaki yolculuk özgürlüğüyle ilgili maddeler polisin pek umurunda değildi.

Pasaport konusunda çeşitli girişimlerim oldu. Pasaportum bütün o dosyalarla dolu raflar, karanlık odalar ve asık yüzü insanlar kalabalığında sanki buharlaşıp uçmuştu. Pasaportu vermiyorlar, ama vermediklerini belgelemekten de kaçınıyorlardı. Ortada bir belge bulunmadığı için de, göstermelik de olsa, yönetime karşı dava açmak gibi bir yasal olanağı elinizden almış oluyorlardı. Yasaların istendiği zaman uygulanmayacağına hoş bir örnekti bu. Bu arada pasaport almak için belgelerimi de bu sözünü ettiğim makineye, bu dişli çarka, bu karanlık bürokrasi yığınının kaptırdığım için, kendime hemen sahte bir kimlik belgesi edinmiştim.

İşte o günlerde Nihan, kendisiyle birlikte yaşamamı, yanına taşınmamı önermişti. Eşyalarımı toparlamak için hemen Beyoğlu'na, eski evime koşturdum. Evi tümüyle boşaltmayı düşünmüyordum, bu yeni durum ev sahibime karşı elimi güçlendirmişti. Eve uğramadığım süre içinde mektuplarımı sakladığımı umduğum alt kat komşum Suzan'a uğradım. Hem de onu, hoşçakal demeden önce kısa bir monologla ortak düşmanımıza karşı uyarcaktım.

Üzgünüm Suzan, seni ev sahibimiz diye adlandırdığımız bu yaratığın karşısında bir başına bırakacağım için üzgünüm, ama yine de aynı kentte yaşıyoruz, dayanışma konusunda bana güvenebilirsin. Sanırım ev sahibimizin bıyıklarıyla gurur duyduğu konusunda ikimizin de artık hiç kuşkuşu yok, değil mi? Onun ulusal gururunu doyurmaya sözler yetmez. Dünyanın kendi çevresinde döndüğünü sanıyor. Onun faşist özentisi arkadaşları da öyle. Düşüncelerini dile getirmede beceriksiz olduğu görülen dostumuz, daha çok beden diliyle konuşmayı seviyor. İletişim güclüğü çeken, hiçbir şeyle tatmin olmayan aşırı eğilimli bu herif, belki şaşırtıcı ama gizli sevda çekiyor. Onun için aşırı içkili olduğu bir gece kapına dayanabilir.

Ev sahibime borcumu özellikle Leyla'nın aracılığına başvurmadan ödedim, yüzüne karşı, "Hoşçakal faşist bozuntusu," diyebilmek için. Bunun üzerine öfkeden kıpkırmızı kesilen adam, balkona çıkıp ardımdan bağırmıştı: "Anarşist, serkeş, utanmaz sübyancı." Bu son söylediği evinde birlikte yaşadığım Arzu'ya ilişkin yaptığı gözleme bir gönderme olmalı, arsız, ikiyüzlü kiskanç pezevenk. Akşama doğru Nihan'ın evine döndüm, burayı kendi evim olarak da benimsemeye alışmam gerektiğini düşünüyordum. Hızla eve girip merdivenleri tırmandım, odama dalıp çantamı açmaya bile üşenerek kendimi yatağıma attım.

Şimdi düşünüyorum da, Nihan, daha en başından başlayarak bana hiçbir şey sormadı: Ne nereden geldiğimi, kim olduğumu ne de nereye gittiğimi, bir amacım olup olmadığını ya da istediklerimin neler olduğunu. Yalnızca tutumlarla ve uygulamalarla yetindi. Belki de yalnızca kadınca bir seçimdi bu. Kendi yöntemi içinde gerçekçi bir davranış biçimi. Değil mi ki birlikteyiz, bu yeterliydi onun için.

Ne diyebilirim, sonuçta, tam da bize gerektiği gibi, sorusuz ve yanıtsız, sorunsuz ve karşılıklı aynı şeyleri arzulamaktan gelen bir uyumla dolu, nedenleri asla araştırmayan ve merak da etmeyen, özellikle de amaçsız bir yaşamla çepeçevre sarılmıştık. Geçmiş yaşamıyla, eski ilişkileriyle, kısacası eskiye ilişkin ne varsa onunla arasına bir uzaklık koyduğunu varsayıyordum, kimi kez özel bir telefon görüşmesi yapmak için ortadan kayboluyor, döndüğünde çoğu kez yüzünde tümüyle çözemediğim

kaygılı bir anlatım oluyor, ama bir şey sormama olanak bırakmadan boynuma sarılıp yüzümü öpücüklere boğuyordu. Hiç ayırımına bile varmadan, o sokak senin, bu park benim, yürüyüp duruyorduk.

Nihan, benim, büyük bir olasılıkla çocukça olduğunu düşündüğü karanlık birtakım etkinliklerle –eylem demekten özellikle kaçınıyorum– ilgilendiğimi seziyordu ama bununla ilgili konuşmuyordu, nasıl ilgilendiği büyük sermaye topluluklarının, kesinlikle kuşkulu, akçalı tutumlarıyla ilgili de tek bir söz bile etmiyorsa. Gerçekte, ayırımına varmadan, içgüdüsel bir biçimde kendimizi koruyorduk. Karşılıklı olarak birbirimizden bir şeyler gizlediğimiz açıktı, oysa baş başa söyleşilerimizin dinlenmesi bile bizimle ilgili hiçbir ipucu vermezdi, bunlar sadece sevgililere özgü küçük oyunlar, takma adlar, içten gülüşmeler, seslenişler, kışkırtmalar, beklenmedik çılgınlıklar, anıştırmalardı.

Nihan beni, göz göre göre içine düştüğüm ruhsal bölünme ve yıpranmadan kurtarmıştı. Karşımda sessizce oturuyor, bende kaçınılmaz bir hayranlık uyandırıyor o akşam; her şey gelecekle ilgili umut besleyebilmem için elverişliydi, bu, en korktuğum kavramlardan birisi olan durağanlaşmayı –henüz evcilleşmeyi değil– artık benimsediğim anlamına geliyordu. Daha iki hafta öncesine kadar ev sahibim Remzi Korkmaz’la olan sorunlarımı nasıl çözeceğimi bilmez bir durumdaydım. Oysa şimdi Nihan vardı, rahatlık, bolluk, paylaştığım bir mekân, dirlik, gereğinden çok eşya ve düzen vardı. Korkarım insan yaşamında olacakları gerçekten de öngöremiyordu.

Nihan’ın Tefik K. ile olan ilintisinin ne olduğunu, sürüp sürmediğini öğrenmem gerekiyordu, neden bilmem Turgut Selek bu konuda bana bir açıklama yapmak istememişti, belki de adamı herkesin tanıdığını varsayıyordu. Belki yanılıyordum, ama Tefik K. ile ilgili olarak ona bir şeyler sormanın, en azından ağzını aramanın zamanının geldiğini düşündüm. Yine de bunun yanlış olacağıyla ilgili içimde garip bir önsezi vardı.

Ara sıra gazeteci arkadaşım Kenan’la görüşüyordum. Cem Baysal’dan hiç söz etmiyorduk, ama edebiyata duyduğu ilgi aramızda bir bağ oluşturuyordu. Gerekli bilgileri ondan aldım. Gazetelerde çıkan eski fotoğraflarından birini göstererek, Nihan

Erayda'yı tanıyıp tanımadığını sordum, ama onunla nerede ve nasıl tanıştığımı da da birlikteliğimden söz etmedim.

"Şu aracı kurum yöneticisi kadın mı?" Tanıdığını söyledi, eski kocasını da tanıyordu. Sonra kısa bir an durakladı, bana kadının Tevfik K. ile olan ilişkisini bilip bilmediğimi sordu. Bilmediğimi söyledim. Bu kadınla ilgilenme nedenimi anlayamamış ve bu da Kenan'ı şaşırtmıştı.

"O zaman dikkatli olmalısın," demişti, "hiç yoktan kendini öldürtmeni istemem." Kısa bir süre duraklamış, "Mesleğimizin kurallarına uygun olarak yalnızca bildiklerimi, yalnızca araştırmalarım sırasında çevreden duyduklarımı sana anlatabilirim," demişti.

Ne denli saçma, basmakalıp bir tutumdu bu, sanki her şey dedikoduyla yönlendirilmeyormuş gibi. Şu gazetecilerin bildik tutumları, hele o zamanlar, onlarla konuşmak zordu. Yine de bu garip ve güçlü adamla ilgili oldukça önemli, çoğu gazetelerde bile yer almayan bilgilere ulaşabilmişim.

Sayırsız yüzü olan şu bildik siyasetçilerdendi, inançsız ama dindar geçinen, gerekli donanımdan yoksun, cesareti ve ciddi bir bilgisi olmayan, yakışıklı avukat, tüm aşırı sağ partiler arasında kurnazca bir denge kurmayı, sonra bunu korumayı sağlayan ve başaran, güçlü merkez adamı, bir tür sözümona demokrasi havarisi, evrensel oyunun yaygın zehriyle beslenen yüzlercesi gibi kuşkulu türden, özgür ve bağımsız bir adamdı.

Aslında o zamanlar olup bitenleri anlayabilmek için ülkenin o günlerdeki durumundan söz etmek gerekir. O zamanlar yaygın bir meslek olarak telefon komisyoncuları vardı. Bir de gümrük komisyonculuğu, daha doğrusu memurluğu her dönem önemliydi. Kararnameler ve atamalar mizah tarihine geçmişti; sözgelimi deniz ya da dağ havası sağlığı için gerektiğinden bilmem kaç rakımlı gümrük muhafaza karakolunda çalışması gereklidir biçiminde. Adamımızın çevresinde bankacılar vardı ya da gemilerle yük taşımacılığı yapan armatörler, sözgelimi daha sonraları bakanlık yapanlardan birisi, bizim Tevfik K.'nın, o zamanlar posta ve telefon işletmesine genel müdür olarak atadığı eski bir telefon ve emlak komisyoncusuydu. Daha sonraları bu adamın yaptığı yolsuzluklardan ötürü soruşturma açıldığında

bir sonuç alınamadı. Oysa bu gizli soruşturmadan yükselen gizli kokuları bastırmanın olanağı yoktu, ama bildik nedenlerden ötürü bir sonuç alınması da zordu.

Bana gelince; kaçarak süren bir yaşam, ama nasıl ve neden? Gerçekte saklamam gereken hemen hiçbir şey yoktu, ama kurumam gereken çok insan vardı. Ülkemden uzakta, bu duygu şimdi bana çok yabancı gelse de, yalnızca kendi arkadaşlarım da değil, yaşadıkları güçlüklerden ötürü çevremdeki bütün insanlar için üzülüp kaygılandığımı çok iyi anımsıyorum. Nihan Erayda, Utku Sayın, Ceyhun Karayel, Haluk Akcan ve başkaları. Hepsinin sorumluluğu sanki benim sırtıma yüklenmiş gibiydi.

Kimi zaman Nihan'ın arabasındayken polisler çeviriyor-du, "lütfen belgeleriniz", diyordu cama vuran irikiyım bir polis, yan camın üzerindeki buğuyu silip bakıyordum dışarıya, onun yanında kendimi güvende duyuyordum, yanımda unuttuğum bildiri ya da ona benzer bir şey var mıydı? Başka arkadaşlarımla bir arabada olsam, ki birkaç kez olmuştu bu, kesinlikle polislerin tavırları değişiyordu, bir kafanıza silah dayamadıkları kalıyordu, sizi arabadan dışarı çıkartıp sıkı bir aramadan geçiriyor, kimliklerimizi sanki sahte oldukları konusunda hiç kuşkuları yokmuş gibi dikkatle inceledikten sonra, gönülsüzce geri veriyorlardı. Arabadan inerken çok dikkatli olmalıydınız, silahlı olmanızdan kuşkulananmaları olasılığı çok yüksekti ve işte bu, kaza sonucu vurulmanız için çok yaygın bir gerekçeydi. Oysa onunlayken durum değişikti, polis çoğu kez kimlik bile sormuyor ya da üstünkörü şöyle bir göz atıp geri verirken, ona dönüp teşekkür ediyordu. Polislerin ona "Hanımefendi" diye seslenmelerini seviyordum. Bir zamanlar kimin sevgilisi olduğunu biliyorlar mıydı? Bir zamanlar bakanlık da yapmış hangi siyasetçinin? Belki de para ve sermaye dünyasındaki görevini biliyorlardı. "Borsacı, biliyorsun, gazetelerde resmi vardı geçende, sabaha doğru, Boğaz'dan dönen bir arabanın içinde, kendinden genç birisiyle beraber arabasındaydı. "Kuşkusuz onun nasıl hoş bir kadın olduğu, göğüslerinin güzelliği, benim kesinlikle sol görüşlü olduğum gibi ayrıntılar söyleşilerine renk katıyordu. Kuşkusuz polisler aynı zamanda faşist iseler, ki o zamanlar büyük bir olasılıkla böyleydi, Nihan'ı fazladan bir de orospu olarak nitelemeleri kaçınılmazdı.

Neyse ki Nihan Erayda siyasetle ilgilenmez görünüyordu. Kuşkusuz sol görüşlü olduğunu varsaymak hiç de zor değildi. Yine de onunla birlikteyken fazladan bir dikkat çekmek istemezdim.

Benim durumuma gelince; bu konuyla ilgili konuşan herkesin, durumumun karanlık olduğunu söyleyeceğinden hiç kuşum yoktu. Üstelik doğrudu bu, dosyam oldukça karanlık, yeteri kadar da kalındı ve ne yalan söylemeli, hani bunu sağlamak için az çaba da harcamamıştım. Artık pasaport için başvurmayı hiç düşünmediğime göre, bunun bir önemi de yoktu. Garip olan, pasaport alamamaktan doğan o başlangıçtaki öfke şiddetini giderek yitirmiş, kaçma özlemim giderek hafiflemiş, siyasi kavgaya geçmişim ve geleceğim olmuştu.

Yasaların yerine benimle ilgili ihbar tutanakları geçmişti. Bunları yazanların hep verimli bir romancıyı andırdıklarını düşünmüşümdür. Bununla birlikte, ister dolaylı olsun, ister doğrudan, herhangi bir devrimci, örgütlü harekete bağlı olduğumu gösteren bir şey yoktu. “Bir topluluğa üye olmayı hiçbir zaman düşünmedim.” Hiç bıkmadan bu gereksiz savunma cümlesini belki yüzlerce kez yinelemiş olmalıyım. Biliyorum, hiçbir toplum kendisine aşırı benzeyen, ama kendisinin denetleyemediği bir yığın hileyi, bağnazlığı, aldatmacayı ve örgütlenmeyi asla benimsemez ve onaylamaz.

Bir keresinde yine arabadaydık, her zamanki gibi Nihan direksiyondaydı. O sıralarda baskı giderlerini kendim karşılayarak bir şiir kitabı bastırmıştım. Kendi kitabımdan üç beş tane ön camın kıyısında duruyordu. Polisler kitaplardan pek hoşlanmazlardı o zamanlar. Eline alıp bakıyor, kimin bu kitaplar, arkasında resmim var, sanki bir kimliği inceler gibi inceliyor kitabı, resmi görünce yüzüme bakıyor, benim, diyor. “Bizim komiser için,” diyor, “verebilir misiniz?” Nasıl hayır diyebilirim ki, bir tane de ona veriyorum armağan olarak, teşekkür ediyor, ama hem onun hem de komiserinin bu kitabı okuyacağından kuşum var, okusa bile beğeneceğinden.

Araba kullanırken polislerden nasıl saygı gördüğünden söz etmiştim, ama o bunu hemen hiç önemsemiyordu bile, çoğunlukla da hep neşeli ve alaycıydı, ama kahvaltılarda bu durum

biraz değişiyordu. Kimi kez sabahları karşıma çıkan Nihan'ı öyle ipincecik ve dimdik gördüğümde, bir yabancıyla karşılaşmış gibi oluyordum, kısacası öbür Nihan'ı çoğu kez tanıyamıyordum, borsa açılmadan aracı kurumdaki odasına yetişmek için hazır, üzerinde ciddi bir giysi, elinde kim bilir ne tür dosyalarla, belgelerle dolu deri çantası, ince bir gülümseme, yumuşak bir devinimle elini sallıyor, hoşçakal sevgilim, akşama görüşmek üzere.

4.

Yaşamımın ayraç içi dönemi olarak adlandırdığım o canlı, coşkulu ve ateşli döneminde tutukluluk da vardı ve bu tutukluluk sona erdiğinde politikadan soğumuş olmam kesinlikle bir rastlantıydı. Böylesine bir geri çekilmeyi korkaklık ve zayıflık olarak nitelendirenler oldu. Oysa atak bir kişilik ve etkin eylemlerle, iniş çıkışlarla, kavgayla dolu bir yaşam, insanı yoruyor ve yıpratıyordu. Her yükselişi, ardından gelen bir düşüş izlerdi ve bu da bir güç edinmenin ve bunu korumanın yollarından biriydi. Koşullar bizi buna ister istemez zorluyordu. Çokları bunu yalın bir neden-sonuç ilişkisi gibi değerlendirmişti ama, anlaşılır ve açık gibi görünen çoğu şey sanılandan çok daha karmaşıktır. Nedenlerden, bahanelerden kaçınmak ve görünür bir gerekçeye dayanmamak bana çok daha doğru bir şeymiş gibi geliyor.

Dışımızdaki dünyada değişen bir şey yoktu. Kişinin temel özgürlükleriyle bağdaşmayacak, ırkçı ve insancıl olmayan bir biçimde tutuklamalar sürüyordu. Oysa toplum bütün bu olup bitenlere kulaklarını tıkamıştı, her şeyin olanaklı olduğunca daha az kötü görünmesi bir biçimde sağlanmıştı ve zorbaların bu yalancı, sağır dünyasında, biliyorum belki inanmayacaksınız ama, her şey beklediklerinden daha iyi gidiyordu.

Cem Baysal'ın gittiği ne kadar olmuştu, şimdi anımsamam çok güç, ama gizli eylemlerin ardı sıra sürüklenirken, hiç beklemediğim bir anda tutuklandım. Beni neyle suçladıklarını bilmiyordum, ama ellerinde yeteri kadar bilgi olduğundan hiç kuş-

kum yoktu. Doğrusu insan ne yaparsa yapsın bu savruluşu asla hesaplayamıyor, bir de bakmış, daha ne olduğunu anlamadan, başka bir yerde buluyordu kendini. Asla boyun eğmediğinizi biliyor, yine de taşıdığınız ağırlığın altında eziliyordunuz, her yanınız sızlıyor, korkunç bir çözülme duygusu bütün ruhunuzu sarıyor, gerçekte yasanın olmadığı, bizim yaşadığımız insanların gezegeninden çok daha başka acımasız bir gezegende soluk aldığınızı anlıyordunuz.

Yaşamım boyunca en fazla beş altı kez, tümüyle acımasız gördüğüm yasalara karşı çıkmak, en azından yasaları hiçe sayma suçu işlemiştim. Bu davranışlarımın hiçbirinden ötürü pişman değildim. Bunların hiçbirisinde beni yaptıklarımın ötürü yargılayan olmamıştı, oysa bunların hepsi de yaşamımın akışını değiştirebilirdi. Bu kez, denetleyemediğim bir ilişkiler ağının, sıradan bir öfke ve gerginliğin, belki de gücüne aşırı bir güvenin sonunda, işte kaçınamadığım bir sabıkam olmuştu.

Dünyanın adaletsiz olduğu açıktı. Aslında ben adalete hiçbir zaman gereğinden fazla inanmamıştım. Yine de insana ilişkin her tür olayda gizemsel bir denge olduğunu düşünüyordum. Belki de, zamanla giderek bizi ele geçiren iktidarın gücüyle sarhoş olup bize karşı çıkanları bastırmamıza, giderek yozlaştığımızı biraz da olsa görmezden geliştirmeye, biraz da olsa bizi gerçeği yadsınamamıza götüren talihsizliklerin başlangıcının bu yolla açıklanabileceğini sanıyordum.

Sonradan çok düşündüm, bütün bunların başarının, yani bir anlamda iktidar sarhoşluğunun uyarı işaretleri sayılması gerektiğini, ama artık her şey için çok geçti. Tutuklu kaldığım süre boyunca da, devletin ağırlığını üzerimde duyduğum her an bunları düşündüm. Oysa daha bir hafta öncesine kadar kendimi yüreklendiriyordum. Haydi, yolun açık, diyordum, sürdürmek için bütün gereksinim duyduğum yalnızca biraz kararlılık. Başlangıçta hiçbir şeyin ayırımına varamamıştım. Kısa bir süre geçtikten sonra da, sürdürmek zorunda olduğumu anlamış, bu konuda açıkça sorumluluk duymaya başlamıştım. Doğrusunu söylemek gerekirse, bununla durağanlık arasında, kesinlikle bir orta yol yoktu. Böylece ben de, bir yanda amaçsız bir dünyayla, öte yanda sonu olmayan belalı bir dünyanın insanı sürekli

tetikte durmaya zorlayan işaretleri arasında bölünmüştüm. Bu yüzden olacak, geri çekilme zamanı geldiğinde, yazgımın önüne getirdiği bu olanağı büyük bir hoşnutlukla değerlendirdim. Bununla söylemek istediğim kesinlikle tutukluluğum değil, ama üstlendiğim sorumluluk beni öylesine yormuştu ki, üzerimden kesinlikle bir yük kalkmış gibi oldu. Bu belki de yenilginin insanı devinimsizliğe iten o hastalıklı duygusuydu. Siz bunu bir zayıflık, bir ikiye bölünme, bir ihanet olarak görebilirsiniz. Belki bunda bir gerçeklik payı vardı ama eksikti, çünkü öykünün bütününe baktığımızda görülen bundan daha değişikti. Çünkü hiç beklemediğimiz bir anda elimize geçen böyle bir güç aynı zamanda katlanılmaz bir yükü. Hiç umursamadan bizi çarpıtıp küçük parçalara ayırır; o güne dek bir biçimde yakın kaldığımız ve tanıdığımızı sandığımız benliğimizden giderek uzaklaştırır. Geçen her yeni gün, dünyanın uzak bir köşesindeki sıradan bir adam, sıfırdan başlayıp çok yakında yitireceği bir güç edinirdi. Bu birçokları için bir servetti, bir aileydi, belki bir meslekti. Benim için örgütün içindeki konumumdu. Bu hastalıklı duyguyu tadıp başımıza geleni algıladığımızda, ister istemez, bu gücü kendimizden uzaklaştırmak istiyorduk. Oysa çok sonraları bile, içimizde bir şeylerin lekelenip kirlendiğini anlıyorduk.

Sanki bir anlamda Cem Baysal'ı suçluyormuş gibi yazıyorum. Amacım kesinlikle bu değil. Gerçekte kendimi bir kurban olarak hiçbir zaman görmemiştim, üstelik Cem Baysal beni içine düştüğüm kararsızlıklardan bile kurtarmış sayılabilir. Şimdi kaçınılmaz olduğunu düşündüğüm felaketler birbiri ardına geldiğinde; örgütümüzün dağılışı, arkadaşların tutuklanması, daha da kötüsü savaşıma kararlılığımızın yitirilişi öncesinde, Cem Baysal tutumunu tümüyle değiştirmişti, ben de olup bitenler konusunda onu bilgilendirmiyordum. Sonunda o ülkeden ayrılmıştı ve şimdi bile Cem Baysal'a karşı tek kırgınlığım beni üstlendiğim güçlükler konusunda uyarmamış olması. Onun bu zamansız ayrılışıyla rahatsızlığım uç noktalara varmıştı.

O olup bitenleri düşündüğüm zaman, adlarını bilmediğim bir sıra insanla dolu bir hiyerarşi, benim bile anlamını kavramakta zorlandığım kimi yükümlülükler, korumak zorunda olduğum benden çok daha alt kademedeki insanlar, yetersiz bilgiyle do-

nattıkları bu paslı makinenin işleyişi, içine düşürüldüğüm bu durum, bütün tutuklu kaldığım zaman boyunca, beni sürekli öfkeliendirmişti.

Uzun bir süre sorguya çekildim, sürekli yerimi değiştiriyorlardı, İstanbul'da görmediğim sıkıyönetimle ilgili kurumsal bina kalmamıştı. O günlerden anımsadığım çoğu görüntü tümüyle tatsız: Siyasi polisin olduğunu sandığım bir binanın zemin katında ölesiye yediğim bir dayaktan sonra, binanın çatısındaki büyük bir odaya, burada masasının ardında oturan kurumun en yetkili kişinin karşısına çıkarmışlardı beni. Adam kibarca konuşmaya başlayınca boş bulunup gevşedim, onun iyi polis rolüne büründüğünü anlayamadım. Sonuçta herif ağzını bozdu, "Burada Anayasa da benim, her şey benim, tanrı da benim," diye konuştu. Odada ikimizden başka kimse yoktu, ne özverili kadınlar ne o savaşı erkekler ne de o içten, o saf insanlar, yalnızca bu yaratık vardı, düzgün giyimli bir şeytanı andırıyordu. Burada gerçek bir inanan olsaydı, nasıl tepki verirdi bilmiyorum, ama herifin böyle konuşması beni hiç etkilemedi, durumu anlar anlamaz kendimi çabuk toparladım.

İşin güzel yanı da belki bu, zorbalar bir anlamda bizi eğitiyor, iyi niyetin uyuşturucu cehenneminden bizi kurtarıyor bu, böylece gizli edilen duaların karanlığı burayı aydınlatmaya yetmiyor ve bağışlanma dilekleri bize kadar ulaşmıyor, burada Tanrı yok, burada yalnızca inançsızlık var.

Bu binada kaç gün kalmıştım, şimdi anımsamıyorum. Bir başka gece, yaşlı bir sendikacıyı getirmişlerdi. Adamcağızın burnu kanıyordu. Çevresini kuşkuyla gözden geçirdikten sonra beni gözü tutmuş olmalı ki, az önce siyasi poliste sorguya çekilirken duvarda gördüğü bir panonun sözünü etmişti. Panoda sendikalar milliyetçi olanlar ve olmayanlar olarak ikiye ayrılmıştı, başlıkların altında da kimi sendikaların adları bir çizelge üzerinde yer alıyordu. Yaşlı sendikacı, milliyetçi olmayanlar arasında kendi sendikasını görünce kısa bir an işgal güçlerinin eline düştüğünü sanmıştı. Sonra eğilip kulağıma yavaşça fısıldamış, hep bu günlerin gelmesini beklediğini söylemişti. Bu bir güç ve denge oyunuydu ve hep ciddiye alınmayı beklemişlerdi. Şimdi dövdüklerine, toplayıp buraya getirdiklerine göre artık onlar-

dan korkuyorlardı, böyle demişti. Gerçekten öyle miydi? Yaşam olanca hızıyla sürüyordu. Anladığım kadarıyla, yalnızca bizim gibiler, yani yaşlı sendikacı ve benim gibiler dışına atılmıştık bu yaşamın.

Sansaryan Han adıyla ünlenmiş bir başka binadaki ilk günüm, zemin katta, *müteferrika* denilen yerde geçmişti. Gözaltına alınanların ilk getirildikleri bu yer bir ağılı andırıyordu. Sonra bir kadının da bulunduğu büyükçe, hücre benzeri bir yere koydular, zincire benzer bir kelepçeyle. Bunu takan görevli, kadına bir zarar vermemem için beni zincirlediğini söylemişti neredeyse utanarak, benim için ne kadar aşağılayıcı. Şimdi düşündüğüm zaman, garip ama o geceyi nasıl geçirdiğimi anımsamıyorum.

O güne dek, hep benimle ilgili bir rapor ya da bir fiş olup olmadığına merak etmiştim. Oysa artık bu konuda bir kuşku duymama gerek yoktu. Resmimi çektiler, önden ve yandan. Parmak izlerimi aldılar, hem de tam bir parmak, öylece uzatmıştım beceriksizce, adam tutup kendisi bastırmıştı önce mürekkebe, sonra da kâğıda. Ne de olsa henüz bilgisayar çağı başlamamıştı.

Sonraları, tutuklu bulunduğum süre boyunca bu konuyu da düşünecek zamanım oldu. Tamam, olan oldu, işte hepsi bu, deyip kapatacak mıydık bu dosyayı? Aslında o dosyadaki resmimi hep merak ettim, gözlerimdeki kaygıyı, nasıl göründüğümü, hafifçe uzamış sakallarımı, yorgun yüzümü. Arada sırada haberler çıkar, eski dosyaların kapatıldığına, bilgisayar kayıtlarının silindiğine ilişkin. Tamam, buna sevinmeliyiz, yine de resmimin ve parmak izimin ne olduğunu hep merak ederim.

Bu binanın en üst katındaki, ağzına kadar dolu büyükçe bir odada tutukluyduk, ürkütücü dramlar, ıslak havlu kokuları ve karanlık öyküler içinde geçen tekdüze günler. Gözaltına alınanların koyulduğu nezarethane niyetine kullanılan bu büyükçe odanın sakinleri, yeni getirilenlerle sürekli yenileniyordu. Bir ara o denli kalabalık olmuştu ki, gece olduğunda hiç sönmeyen çıplak bir ampulün aydınlattığı odanın zemininde uzanacak bir yer bulmak kimi hassas düzenlemelerin yapılmasını gerektirmişti.

Başımızdaki adam tek gözlü, genizden gelen bir sesle konuşan zayıf birisiydi, odanın ön tarafındaki bir masada oturuyor-

du. Oda bir dershaneyi andırıyor, ışıkları hiç söndürmüyorlardı. Odanın tek penceresinden görülen uzak manzara –iki binanın arasına sıkışmış dar bir açıklıktan Sirkeci’nin bir bölümü ve deniz görünüyor– nedense bir tür afrodizyak etkisi veriyordu insana, neredeyse canlandırıyordu.

Başımızdaki kansızın en sevdiği şey, sürekli bizi kışkırtan sözler etmek, birtakım meseller anlatmaktı. Kimi zaman neden bilmem onun konuşmayı seven bir ayıbalığına benzediğini düşünüyordum. Özellikle de iki anlamlı sözler etmeye bayılıyor, çoğu kez böyle bir incelik de göstermiyordu.

“Daha bugün,” diyordu, “Bulgaristan’dan birisi daha kaçtı, oradan buraya, özgürlüğe kaçıyorlar, burada anasını bellediğim kimileri de oraya kaçmayı planlıyor.” Sonra tepkimizi anlamak için tek tek yüzlerimize bakıyor, gözlerini kırıştırıyordu. İçimizde kimse Bulgaristan’a kaçmayı düşünmediği için bu söylediklerini hiç üstümüze almıyor, gözlerimizi kırpmadan yüzüne bakıyorduk. O bir kişi, bizse kalabalıktık, sonunda gözlerini kaçırana o oluyordu.

Gerçekte Sansaryan Han’ın üst katında oynanan saçma sapan bir oyundu bu, biz de karmakarışık bir kalabalıktık. Kravatlı, takım elbiseli biri, artık gömleğinin yakaları kirlenmiş, sürekli iyi niyetinin kurbanı olduğunu söyleyerek yakınırdı. Çalışanlar onun haberi olmadan kimi sakıncalı bildiriler basmışlardı. Bir başkası, ünlü, devrimci bir yönetmene yurtdışından ham film getirirken yakalanmıştı. Hepimiz suçsuzduk, başkalarının kurbanıydık, o büyük odada, seçtiğimiz bu uyduruk kimliklerle, başımızda bulunan zavallı sivil polisi de aramıza katarak oynadığımız güldürü buydu ve bu da bizi eğlendiriyordu.

Arada bir yeni insanlar katılıyordu aramıza. Bizim sivil polis, “Gelin bakalım, buranın yolu bu masadan geçer,” diyerek korkutuyordu yeni gelenleri. Bundan haz alıyor, belki sorgudan, belki de işkenceden yeni kurtulmuş kurbanı, başına geleceklerden ürkererek masaya yaklaşıyor, ama bu uzun sürmüyordu. Odayı dolduran kalabalığın kendisi gibi oraya getirilenlerden oluştuğunu anlayınca rahatlıyor ve aramıza karışıyordu.

Gerçekten de ne denli garip bir şeydi bu, başımızdaki sivil polisler bile bizimle aynı yazgıyı paylaşıyorlardı. Kimin ya da

kimlerin başının altından çıkıyordu bütün bunlar. Her şeye karar veren bu güç nasıl bir şeydi. Hepimizi ne acımasız durumlara düşürmüştü ve bu paylaştığımız nasıl da acınası bir yazgı birliğıydi. Yalnızca bizim tanıdığımız yakın bir çevre değil, neredeyse genç yaşlı hemen herkes bir şeylerden acımasızca koparılıp alınmış ve tüm sevdiklerinden yoksun bırakılmıştı.

Dönüşümlü olarak bu büyük odada bizimle kalan polislerden birisine daha sonraları yolda rastlamıştım. Adam, gözlerimle onu izlediğimden habersiz yolun kıyısında öylece yürüyordu. Giysilerinin acınası döküntülüğü, yıkanmaktan solmuş ve çekmiş pantolonunun altından görünen beyaz çorapları acıma demeyeyim, ama içimi buruk ve garip bir duyguyla doldurmuştu. Tutuklu kaldığımız günler boyunca nöbeti geldiğinde birkaç kez bu adam başımızda durmuş, ister istemez bizimle aynı koşulları paylaşmıştı. Beni tanıması olanaksızdı, ama yine de görmesini istemiyordum. Birden sanki bir şey duymuş gibi başını döndürmüş ve adam kendisini izlediğimi ayırmamıştı. Uzaktan bana sanki nereden tanıdığını çıkaramadığı bir dostuna bakar gibi bakıyordu.

Kötülüğe ve bir kurbanı dönüşmeye her an hazır bir durumda bekletilmek gerçekten de can sıkıcı, yıpratıcı bir şeydi, insanı ezik, ıslak ve zayıf bir konuma sokuyordu. Başınıza koydukları, ya da sizi sorgulayan insan, eline yetki geçiren ve kendini güçlü duyan bu sıradan kişi, eline düşen insana istediğı her türlü kötülüğü yapabilme hakkını kendinde görüyor, bu güç hastalığını çevresindeki kendine benzeyen bütün yaratıklara da kolaylıkla bulaştırıyordu. Salgın hastalık gibi bir şeydi, ama yine de öngörülebilirdi, ne de olsa bu yalnızca bir yer değıştirme sorunuydu. Aslına bakılırsa aynı yer değıştirme bugün bize karşı güç uygulayanların başına da gelebilirdi. Bu ülkede, dün av olan, yarın avcı oluyor, kurban cellada, yargıç suçluya dönüşüyordu. Üstelik sivil polislerin durumu daha da güçlü. Bilinç, coşku ve heyecan bizim gibileri ayakta tutuyor, ne yapalım, yaşamak için uyum sağlamamız gerekiyordu. Oysa onlar, –ışkenceciler için bu daha da güç olmalıydı,– eve gidip çocuklarının yüzüne bakmak zorundaydılar. Sonra korkuyorlardı, ne denli sınırsız bir gücün ellerinde olduğunu bilseler bile, ışkenceciler kurbanın gözlerini örterler, tanınmamak iyidir, ne olur ne olmaz.

Artık geçen günleri ve geceleri saymıyordum. Bir gece beni, yönetim odasına götürüp telsizlerin hiç bitmeyen çağrılarını eşliğinde, öylece ayakta beklettiklerinde, bunun nedeninin, benimle yüzleştirmek istedikleri yeni birisi olduğunu dşnebiliyordum. Hiç aklıma gelmeyen, bu kişinin Utku Sayın olabileceğiydi. Utku'yı getiren polis, masallardaki sarkık dudaklı kötü cinleri andıran dev gibi bir adamdı. Biz mz, ortamızda biraz da geri zeklı kocaman bir çocuğu andıran polis, ellerimiz öylece saygılı iki yanımızda, bekliyorduk. Polis şefi masada oturuyor, saçma sapan düşsel kimi varsayımlarla Utku'yı suçluyordu. Hemen yanı başımda dikilen polis, şefinin her dediğini hem yineleyip hem de onaylarken, başını çevirip omzunun altında bir yerlerdeki Utku'yı süzüyordu. Polis şefinin davranışları belki oyundu, ama bu adaminki gerçekti, belki komik ama içinde bulunduğumuz koşullarda acı ve tehlikeli bir gerçek. Demek bu komünist, diyordu, hem de azılı bir suçlu, şefim, demek elebaşıları bu, kalın dudaklarını yazıklanır gibi diliyle ıslatıyordu. şöyle bir kaşlarını atıp, ona bir bcekmiş gibi bakıp başını salladıkça zavallı Utku bir yaprak gibi titriyordu. Koltuğunun altında drl bir şeyler vardı, büyük bir olasılıkla, yanında getirmesine izin verdikleri yedek temiz çamaşır paketi ydi bu. Kir pas içinde geçirdiğim bir hafta beni yeteri kadar eğitmişti. Utku'ya neredeyse acıyarak bakmıştım, yakında o da alışırdı.

O odada bulunduğum süre içinde hep düşündüm, eski günleri, tartışmaları, ihanetleri, tutuklanma nedenimin ne olabileceğini, şunu, bunu. Kendi başıma kaldığım zaman birçok düşünce şşyordu beynime ve aslında bu kalabalık odada hep yalnızdım. Her şeyden kuşkulanıyordum, bunun pek de sağlıklı bir durum olmadığı açıktı. İnsan böyle zamanlarda dışarıda güvenebileceği birilerinin varlığına gereksinim duyuyordu, ama benim de kimsem yoktu. Utku'yı neden getirmişlerdi? Onun bu işlerle hiçbir ilgisi yoktu. Arzu Cerit'i düşündüm, beni ihbar etmiş olabilir miydi? Onun sevdiği erkekleri denetlemeye meraklı olduğunu biliyordum, bir zamanlar bundan hiç yakınmayıp onunla çok iyi anlaştığımızı bile söyleyebilirdim. Yine de kıskançlığı beni ihbar etmeye kadar vardır mış olabilir miydi? Gözümün önünde bu kuşkularımı güçlendiren uzak görüntüler canlandı.

Sonra Cem Baysal'ı düşündüm. Kaçmayı nasıl başarmıştı? Üstelik o karışık dönemde, sıkı bir biçimde denetlenen pasaportu nasıl almış ya da gerekli vizeleri nasıl tamamlamıştı? Sonunda sessizce çekip gitmişti Cem Baysal, tam zamanında. Peki ama, neredeydi şimdi? Belki Çin'de belki de Arnavutluk'ta, kim bilir.

O çatı katındaki tartışmalar başka bir anlam kazanmıştı gözümde. Bütün bu tartışmalarda Cem Baysal eninde sonunda gücü savunacaktı, güçlüden yana olacaktı, neden dersiniz, bu bir soluk, gücünüzün ne olduğu ya da sarıp sarmalama sorunuydu, insan kendinde olmayı isterdi, bir tür kan içiciliği sorunuydu bu. İktidarı ve gücü savunacaktı, bir tür vampirliği yani, başkalarını sömürerek güçlenmeyi. Gerçekte bir başka açıdan bakarsak, sonuçta toplum dediğimiz de, her türden sömürü için örgütlenmiş bu türden bir şeydi.

Bilmiyorum, belki de onu umutsuzluğun ve yorgunluğun etkisiyle suçluyordum. Ateşli bir hastalıkta görülen hezeyanlarda olduğu gibi. İnsan tutukluyken uyulması zorunlu kurallar daha iyi soluk alabilmesi için gereken tüm havayı emiyor, çirkinlikler gelip soluğunu tikiyordu.

Utku ile aynı odadayız, ama birbirimizle konuşma yasağı var. Her şeyi göze alarak bir pusula yollamıştı bana: kirli bir kâğıt parçası. Yarı karanlıkta pusulayı gizlice açıyorum. Kargacık burgacık bir yazı buluyorum: "Söylediklerimiz birbirini tutmalı."

Bunu sağlamanın çok güç olacağını biliyorum. Pusulayı getiren kişiye güvenebilir miyim? Ondan bana, benden ona söz taşımak, gerçekte bu, pusulayı taşımaktan çok daha güç. Utku odanın öte yanında, başımı kaldırıp uyuyup uyumadığına bakıyorum, uyumuyor. Bu kâğıt parçasını yutmam gerektiğini de anlıyorum, zaten oradaki kirli bir bardak ile su da bunun için var. Gözüm pencereye, pencereden görünen karanlığa, yanıp sönen renkli ışıklara ilişiyor. Gece sürüyordu. Bardağın durduğu iç karartıcı masada bir gazete vardı, uzun bir zamandır gazete okumadığımı anımsıyorum. Üzerinde helva ya da beyaz peynir yenmiş olmalı, çünkü nemli bir yağ lekesi büyüyüp yayılışını gizlice ve yavaşça sürdürüyor. Lekenin gizlediği şu sözleri okuyorum: "Tutuklamalar sürüyor." Tamam, ne yapalım, demek uzun bir

süredir görüşmediğimiz dostlarımızla burada karşılaşp hasret gidereceğiz, öyle anlaşılıyor. Şaşırtıcı bir biçimde, pusula paslı tadı olan suyla beraber neredeyse eriyip gidiyor ağzımın içinde, umarım kolayca sindiririm, bu arada her gece yinelenen acımasız bir gösterinin bize dek gelen yankıları, işkence yapılanların çığlıkları, ince ahşap kapıları birer birer aşarak, işte kesilmek-sizin geliyor bulunduğum yere, bu sefil, bu loş, bu düşünlerle dolu odaya dek.

O anda birden, garip bir arzu, başka bir yerde olmak istiyorum. Gecenin iyice geç bir saati olmalı. Aklıma kolumda bir saat olduğu geliyor, kolumu yavaşça kaldırıyor, ama onu yitirdiğimi ayımsıyorum. Sonra yeniden derin bir uykuya daldığımı sanıyorum. Uyanıyorum, bu kez yavaşça uzanıp yanımda uzanan, ham film taşıyıcısı arkadaşın saatine bakıyorum. Henüz yarım saat bile geçmemiş, oysa bütün bir ağırlı geceyi, burada, bu tah-ta sandalyenin üzerinde geçirmiş gibiydim, kaç gün geçti, kaç gece? Beni tutukladıkları sokak... Sahi, hangi sokaktı? Şimdi-den unuttum. Yoksa, adı neydi, o çok katlı kitapçı, ama hayır, İstanbul'dayız, Londra'da değil, yoksa Haluk Akcan'ın sahaf dükkânının yakınlarında mı? Oysa yalnızca bu sokağı tanıy-orum ben, neredeyse her gün geçiyorum oradan. Kafamın içinde bin türlü düşünce, sonunda Haluk Akcan'ın dükkânına uğrayıp çay içiyorum ya da akşamsa birkaç kadeh... Öyle mi? Gerçekten de her gün mü? Şimdi kafamın içinde bir müzik, dalgalanıyor, sonra hızla yayılıyor, hiç de yabancı değil bu bana. Arkadaşlar-dan birinin, aklıma gelen bir ezgisi var, baş döndürücü ve savaş-çı bir ezgi, sopranolu, darbukalı ve trampetli bir ezgi, Türk ya da Bizans müziğinin kıvılcımlar saçan eski bir ezgisi, ama benim duyduğum sanırım bu değil.

Yine de bu garip dans sürüyor, iskeletler, ölümler, unutulmuşlar, kargaşa. Her şey fazlasıyla gürültülü, olağanüstü coş-kulu, ama çevreme şöyle bir bakıyorum, yine de anlaşılmaz bir biçimde cansız. Sanırım vapurlar bataabilir, yer sarsılabilir, kent yerle bir olabilirdi, yine de durum hep aynı olurdu, hiçbir şey değişmezdi. Şimdi yine o büyükçe odadayım, çıplak ampul tepemde, sivil polis masasında uyukluyor, artık korkarım hiçbir şey olmayacak, belki yalnızca müzik bunun dışında. Sıradan

bir müzik değil. Sanırım, bu bir düşünce. İhanetin ve yenilginin uzak ve buruk düşüncesi. Belki de bir  zlem, ya da pencereden, yitik ve yapışkan bir denizden gelen bir serinlik, bir ışık, bir koku aslında.

Ağızındaki tat? Kan mı? Yoksa şarap mı? İyi bir şarap içme-yeli ne kadar oldu. O zaman dayak mı yedim, yoksa uykumda dilimi mi ısırđım? Pusuladaki yazı mı bütün bunların nedeni yoksa? Sanırım tüm bunların kolayca açıklanabilecek nedenleri vardır, ama içimde duyduğum yoğun yalnızlık duygusunu bunun dışında tutmak gerekir.

Siyasi poliste tanıdığım ihtiya r sendikacı ne oldu? Bana dayak yemekten duyduğu gururdan söz eden, artık ciddiye alınmakla onur duyan? İş  eylemlerine ilişkin onca fotoğrafta görülen, erdemli, geniş alınlı, dürüst,  alışkan bir insanın bildik yüzü. Hep d v lmeyi beklediği için, belki uzaklardan gelip unutulduğu, belki de o zamana dek hiç önemsenmediği için çok yaşlı. Burada, bu karanlık yerde tutuklu olduğu, alnı kanadığı için de, kendinin de bildiği gibi çok geç. Hep beklemiş, şimdi zamanın içerisinden yavaşça süzülüyor, gerçekte o zamanın kendisi, onu ardı sıra sürüklüyor.

Olup bitenleri asla unutmadık, ama ne yazık ki zaman geçti, korkarım elimizden hiçbir şey gelmiyor. Kimi suçları cezalandırmak için yeterince geciktik, hiç olmazsa yüreğimizi soğutmak için yapmamız gerekirdi, oysa biz yapılamayacağını bile anlamak istemiyoruz. Artık hiçbir şey orada değil, bu yaşlı sendikacı şimdi acaba nerede, yaşıyor mu? şimdi kimi otellerin bile eski tutukevinden bozma olduğunu görebildi mi? Ne yapalım, bunda da bir avuntu olmalı.

Bu büyük odada, iki haftaya yakın bir süre kalmış olmalıyım. Sonunda, gecenin bir vakti alınıp aynı katın koridorlarından birine getirilmiştim. Burada, birkaç kişiyle paylaştığım bir bankta oturarak beklemek zorundaydım. Buranın koşulları geldiğim odadan daha kötüydü, çünkü bir bankta oturarak uyumaya çalışmak gerçekten de çok yorucuydu.

Koridorda geçirdiğim gecelerden birinde, bir satranç derneğinin yönetim kurulu üyelerini toplayıp getirmişlerdi, üç kişi-ydiler, üstelik içlerinden birisi derneğin başkanıydı da, nedenini

bilmiyorum, sanırım dernek lokalinde yasalara aykırı bir şeyler bulmuşlar. Can sıkıntısından, adamlar kendi aralarında zihinlerinden satranç oynuyorlardı. İnsanın oturduğu yerde uyuması güçtü. Ne zaman dalacak olsam, seslerini duyuyordum, fil bilmem kaçınıcı karede, piyon ileri, şah mat. Belki de düşümde kendimi bir satranç tahtası gibi görüyordum.

Bir gün, akşama doğru, bu tekdüze günleri geçici de olsa canlandıran bir gelişme olmuştu. Çoğu kez sırayla binanın öte tarafında yer alan bir helaya götürüyorlardı bizi, koridorlar vıcık vıcık, iç karartıcıydı, yine de bu kısa yürüyüş insana önemli bir değişiklik duygusu veriyordu.

Bizi helaya götürürlerken, emniyete başka işlerini görmek için gelen, olup bitenlerden habersiz yurttaşlar olurdu. Bir keresinde, onların sırada bekledikleri bir koridordan geçerken, içlerinden birisi, beni görünce, heyecanla bir adım öne çıkmış ve şaşkınlıkla orada ne aradığımı sormuştu. Daha yanıt vermeme zaman kalmadan, adamcağızı tekme tokat yakındaki bir odaya sokmuş, beni de yürümem için kabaca iteklemişlerdi. İşerken, bunun bir düzen olup olmadığını, bu adamın benden ne istediğini kendi kendime soruyordum. Dönüşte, beni de aynı odaya götürmüşler, bana adamı tanıyıp tanımadığımı sormuşlardı. Adamcağız, sıkı bir dayak yemişti, ağzı burnu kan içindeydi. “Hayır, tanımıyorum,” dedim. Aynı soruyu ona da sormuşlardı. Süklüm püklüm, amcasının beni tanıdığını, bu yüzden beni orada görünce şaşırıldığını söylemişti. Böylece benim açımdan durum anlaşılmış oldu. Adam, o küçük Boğaz köyünde, Sosyalist Nuri’nin yeğeniydi, beni orada görünce istemeden verdiği tepkiyle adamları pirelendirmiş, böylece olan olmuştu. Sonraki yıllarda ona rastlayıp rastlamadığımı hiç anımsamıyorum, çünkü rastlamışsam bile sanırım korkup bana merhaba demekten kaçınmış olmalıydı.

Sonraki gecelerden birinde, satranççılara Oktay’ı tanıyıp tanımadıklarını sormuştum. Tanıyorlardı, bir zamanlar derneğe çok sık geliyordu, sonra bana Oktay’ın çok iyi bir satranççı olduğundan söz etmişlerdi. Öylesine korkunç bir ortamda ortak bir dosttan konuşmak güzeldi. Özellikle bu ortak dost birbirimize karşı duymamız gereken güven duygusunu artırıyorsa, bu

çok daha önemliydi. Neyse, işte o günlerde dışarı çıkar çıkmaz Oktay'ı aramayı düşünmüş, bu konuda satranççılara söz bile vermişim ama araya öyle şeyler girmişti ki Oktay'ı aramaya bir türlü olanak bulamamıştım.

Gerçekten de içinde bulunduğumuz durum berbattı. Başımızdaki polislerden biri aynı zamanda beden geliştirme sporu da yapan, o yıllarda gaddarlığıyla ün yapmış birisiydi. Durmaksızın bize aldığı eğitimden, askerliğini komando olarak yaptığından, aç kaldığında bir yılanı nasıl yakalayıp yediğinden söz ederdi. Bir keresinde karın kaslarının ne kadar güçlü olduğunu sinamamız için midesine sıkı bir yumruk atmamızı istedi. Görünüşümüz ve gözlüklerimizden dolayı olmalı, satranççılarla beni seçmişti. Satranççılar içinde bulundukları ezilmişlik bir yandan, yanlışlıkla ve haksız bir biçimde oraya getirilmiş olmaları başka yandan, adamı da kızdırmaktan korkarak hafif bir yumruk attılar. Kim bilir bunda günlerdir içinde bulundukları heyecanın, uykusuzluğun ve iyi beslenememenin de payı olabilirdi. Sıra bana gelince, hayır adama karşı bir nefret duymuyordum, ama ben de amatörce de olsa kimi spor dallarıyla uğraşmıştım, sıkı bir yumruk çıktım midesine. Sanırım biraz da adamın boş bulunmasıyla ilgiliydi bu durum, adam önce bir yalpaladı, yüzü kıpkırmızı olmuş, gözleri yerinden fırlamış, soluk almakta güçlük çekiyordu. Hiç bozuntuya vermedi ama sonraki günler artık bizi bu türden gevezeliklerle ve boş şişinmelerle rahatsız etmeyi de bıraktı. Ne yapalım, insana eğlence hemen her yerde gerekliydi.

Satranççılarla birlikte o dar koridorda kaç gün ve gece geçirdik, anımsamıyorum. Başımızdaki görevliler sık sık değişiyordu, biz o koridorda yaşıyor, karnımızı doyuruyor, konuşuyor ve düşünüyorduk. Sonunda neden bilmem, durumumuza başımızdaki görevli üzölmüş olmalı, çünkü sık sık sanki orası oteldi de bize uygun bir oda bulamadığını söylüyordu, beni hücreye atmaya karar verdi. Bunun bana yapacağı bir iyilik olduğunu düşünmekle yanıılmışım, çünkü beni attığı hücre çok daha kötü bir yerdi, koridoru yeğlerdim, hiç olmazsa gelip geçeni izliyorduk. Anladığım kadarıyla satranççılarla kurduğum dostluk, midesine çakılan o sert yumruklar, adamı benden intikam almaya itmişti.

Neyse, hücre hem daracıktı, hem de yalnız değildim. Zayıf mı zayıf bir adam vardı burada, birbirimizi kuşkuyla süzmüştük. Sonra birbirimize ısındık, sanırım bana güvendi. İşte orada Murat Aysan ile tanışmış oldum, ama o zaman adını bilmiyordum. Onunla ilgili gerçekleri öğrenmem için, özgür olmam ve yeni bağlantılar kurmam gerekiyordu. Hücrede fazla kalmadım. Zaten oraya atılmamdaki gerçek nedeni de anlayamamıştım.

Sonra bir başka bina, bir başka gece... Yüksek bir binanın bilmem kaçınıcı katında, geniş bir odada, soruşturmamla ilgili tutanağı yazıyorlardı. Oda, üzeri dosyalarla dolu boş masalarıyla, gecenin bu saatinde oldukça ürkütücü görünüyordu. Adam, başından beri benim soruşturmamı yürüten polis şefiydi, sonunda sabrı tükenmiş gibi, "Anlattıklarına inanmıyorum, ama yine de söylediğin gibi yazacağım," demişti. Sonra bir şeyler geveledi, beni korkutmaya yönelik üstü örtülü birtakım sözler. Bunun kurusıkı bir gözdağından başka bir şey olmadığını biliyordum. Sanırım son bir kez talihini deniyordu. Oysa az sonra duyduğum bu zafer sarhoşluğunun erken ve geçici olduğunu gösteren bir olay yaşandı. Bunun bir kurgu olup olmadığını bugün bile bilmiyorum. Resmi kıyafetli birisi geldi, ama bunun ne türden bir resmi kıyafet olduğunu anlayamadım. Diyeceğim, bröveler, maddalyalar falan vardı adamın göğsünde, ama asker değildi, sanki yalnızca özel günlerde, diyelim bir itfaiye ya da bir polis şefinin giyeceği türden, o güne dek hiç görmediğim, daha sonraları da göremeyeceğim bir giysiydi bu. Gece olmasına karşın koyu bir güneş gözlüğüyle gizlemişti gözlerini. Kısa, kırçıl bıyıkları vardı. Daktilonun başında çalışan polis ona dostça ve kendisine konuk gelmiş birisi gibi davranıyordu. Adam bir sandalyeye oturdu, teklifsizce masadaki telefonda kendisine bir çay söyledi. Sanki arkadaşının işini bitirmesini bekliyordu. Bir ara ayağa kalktı, dışarıya bakıyordu. Oturduğum yerden camdaki karanlık yansımasını görebiliyordum.

"Sanırım ikinci dalgalanmadan, değil mi?"

Döndü, ama benden yana bakmıyordu, arkadaşından bir yanıt beklediği belliydi.

"Neredeyse üçüncü dalga," dedi bizim komiser. Sesindeki küçümseme ve aşağılamayı sezmemek olanaksızdı. O zaman-

lar bilmiyordum bunun anlamını. Oysa bu, sivillerin uzaklaştırılmasından sonra işbaşına getirilen yönetimin aldığı kararlara ve uyguladığı kimi baskıcı yöntemlere karşı halkta oluşan tepkiye verilen bir adımı. Birinci dalga ilk başta çoğu tutuklanan ya da öldürülen daha örgütlü diyebileceğimiz sendikacı, aydın, öğrenci gibi direnen unsurlar; ikinci dalga ise bütün bu insanlara yapılan baskılara ve haksızlıklara karşı başkaldıran acemi kılıç artıkları; üçüncü dalga ise birçok şeyi yeni öğrenen, geride kalan isyancı insanlar, öfkeyle yola çıkıp en kısa zamanda tökezleyenler.

Adam sonra birden, soğuk, buz gibi bir bakışla benden yana baktı ve masadaki polise dönerek, “Konuştu mu, bu?” diye sordu. Konuşması kabaydı, ama tutuklu bulduğum bütün bir süre boyunca bu tür ayrıntılarla ilgilenecek bir konumda değildim. Kuşkusuz kaygılanmam gereken çok daha önemli şeyler vardı.

“Hayır,” dedi, bizim polis, deminki yenilgisinin öcünü almak ister gibi, görünüşü düşmancaydı.

“O zaman bize verin bunu,” dedi, adam, bize sözcüğünü vurgulayarak.

Sırtımdan aşağı buz gibi bir rüzgâr esti, yeniden dolaştırılacağı, bütün serüven ve sorgulamaların yeniden başlayacağını düşünerek.

“Biz bunu bülbül gibi konuştururuz,” dedi, bu arada bülbülün nasıl konuştuğu aklımdan geçti, ama gülmedim, çünkü söyledikleri gülünemeyecek denli ürkünçtü. “Olmadı, bizim bina buradan yüksek, atarız aşağıya, kendisini attığını söyleriz,” dedi.

Yapacak bir şey yok, sonunda er ya da geç, ruhumuzun sefaleti yüzünü gösterirdi. Boyun eğmedeki cinsel çekicilik de belki bundan geliyor, bizi kaygıların üzerinden aşırıp en sonunda bir düzlüğe vardığımız, kurtulduğumuz gibi bir yanılsama yaratıyordu. Boyun eğmem gerektiğini söylüyorsanız, benden korkmamı istiyorsunuz demektir. Korkuya düzduğünüz bu övgü de beni korkutmak içindi. Gerçekten de yıpratıcı, ağır bir bıkkınlığın içime yayıldığını duyuyordum. Ağlamak kıskırtırdı, gerçekte hazırlıksız bir durumda yakalanmak ürkütücü bir çıplaklıktı.

Çok eskiden beri görüyordum, acıdan haz alma, kendine acıma, duygusalıktan doğan gözü yaşlılık, yazgıya boyun eğen sızlanmalar, bütün bunlar korkunun ateşini canlandırıyor, korku da, leş kokusunu alan bir sırtlan gibi zalim hoyratlığı kıskırtıyordu. Sonunda insan kendisini derin bir şaşkınlık içinde buluyordu, umutsuzluğun ürkütücü telkinleri, uyuşturucu bunalımlar, sıradan küfürler, tüketilmeye hazır korkular, aman ayağınız kaymasın, kanla ıslanıp kayganlaşmış basamaklar, kalıcı bir sakatlık olmadan kurtulursak işimiz iş.

Öyle ki, kimi zaman ölüm bir kurtuluş olarak benimsenebiliyordu. Bunun rahatlatıcı bir düşünce gibi görünmesine aldanmamak gerek, çoğunlukla böylesine bir bunalım geride yorgun bir beden bırakıyordu. Buna karşılık, bu da bir anlamda, ne yazık ki bir tür çözülmeydi, insanın savunmasında kaçınılmaz bir delik, bir yıkım anlamına geliyordu.

Derken yeni bir oda, umarım bu son olur. Odadaki genç polis, şimdi yüzünü unuttum, tutanak gibi bir şey yazıyor. Bir yandan söylediklerimi daktiloda yazarken bir yandan da kuşkuyla süzüyordu beni. Sıra adresimi yazdırmaya geldiğinde, odadaki polislerden biri, iriyarı bir adam, hemen atıldı. “Ben tanı mıyorum bu adamı,” dedi, yüzümü dikkatle inceleyerek, “oysa orada Koray Kaplan oturuyor, bir de komünist bir yayıncı vardı, aylarca gözetlemiştim o apartmanı.”

Ne yapalım, yaşadığım bina benden daha tanınmışsa. Şimdi raporu yazan polis bana acıyarak bakıyordu, hiçbir önemim kalmamıştı onların gözünd e. Bunları söyleyen polisin, yüzüne şöyle bir baktım, çünkü ben onu tanıyordum. Suzan’ın sevgilisiydi bu adam. Anlaşılan bu polis, bizim evi gözetlemekle yetinmemiş, Suzan’ı baştan çıkarmıştı.

Tıpkı tutuklanmamda olduğu gibi hiç beklemediğim bir anda salıverildim. Ne olmuştu, beni niçin bırakmışlardı? Cem Baysal’ın hiç umulmadık yerlerde etkili dostları olduğunu düşünmüştüm. Başka ne olabilirdi? Bu konuda değişik varsayımlarım vardı, ama gerçek nedeni o zamanlar bilmiyordum.

Sonunda beni, beton bir kaleye benzeyen ben polis merkezinden salıverdikleri zaman, önemsenmemekten dolayı biraz kırgın, adaletin zerresi yok şu dünya yüzünde, diye düşündüm.

5.

Tutukluluk, bu dönem kısa da sürse, derin izler bırakıyor ve sonunda insan kendisini bir başına başladığı noktada buluyor. Tutuklanmamın sona erişiyle her şey yeniden başladı. Bu kaçınılmaz durumda, örgütümüzün çöküşü, dağılışı ve çözülüşüyle birlikte, herkesin koşelerine çekildiği, neredeyse yaşamdan en küçük bir zevk bile almadan, her şeyi ertelediği yeni bir döneme girildi.

Belki şimdi kendimi ayrıcalıklı bir noktada konumlandırıyorum, ama daha önce de açıkladığım gibi, benim durumum başa çıkmam gereken düşünsel sorunlar yüzünden diğerlerinden oldukça değışikti. Öteki arkadaşları etkisi altına alan konformizm ya da kitle kuyrukçuluğu, sahte halkçılık bana oldukça uzaktı. Ne de olsa, başından beri hiçbir umudum ve beklentim yoktu, anarşizme yürekten bağlıydım, bu da kuramsal olarak beni çevremdeki insanların uzağına attığı gibi, süresi belirsiz bir geleceğin önünde yavaş yavaş hazırlıyordu. Her şeyden önce çevremdeki düzensizlik beni asla rahatsız etmiyor, dediğim gibi, anarşizm düşüncesi ruhumu koruyordu. Duyduğum her şeyi, dinlediğim her haberi tartıp öyle benimsiyordum, bu yüzden de beni ve düşüncelerimi denetlemeleri olanaksızdı. Onların her tür amacına kolaylıkla karşı çıkabilir, istersem zamanı geldiğinde canlarına okuyabilirdim, bunun için gereken donanımım her biçimde vardı.

Oysa bütün deneyimime karşın, o günlerde, ne istediğimi

bilmediğim gibi, sıradan bir ereğimin bile olmaması çok kötüydü. Yine de durumumdan yakınmaya hakkım yoktu, çünkü tutukluluğumu sona erdiren koşullar bana o zaman yaşamımı düzene koymak için yeni bir şans vermişti, tıpkı ölümcül bir hastalığa yakalanıp bundan kurtulan birisinin dünyaya yeni bir gözle bakması gibi. Kuşkusuz bundan hiç kimseye söz etmedim, en yakın dostlarıma bile. Önümde uzandığını düşlediğim o büyük ve çekici gelecekle ilgili bütün beklentilerimi hemen herkesten gizledim. Bu tutukluluk bana bir güvenirlik ve güç kazandırmıştı, ama daha sonraları ne yazık ki aynı şeyler beni kötülermek için kullanılacaktı. Düşüncesizce yapılan eylemlerin sonunda düştüğümüz bu durum, katlanılmak zorunda kalınan ceza ve yıkımlara, aceleci edimlere tipik bir örnekti. Ben ve arkadaşlarım bizden çok daha büyük yanlışlıkları yapanların gereksindiği, suçlanan günah keçilerini oluşturacaktık.

Kuşkusuz bu durum, aynı zamanda, iktidar arzusuyla yanan, kimi art niyetli kişilerin gizli beklentilerini canlandıracaktı. Benim durumum açıkçası bir kurban konumuydu, kulaktan kulağa kendi ülkesine uyum sağlamakta zorlanan bir aydın olduğum söyleniyordu. Devrimci savaşı kendilerine çıkar sağlama yolu olarak gören, bu tür şeylerden anlamayan, aradığını bulamamış birçokları tarafından açıkça suçlanıyordum. Onlara kalırsa, benden çok daha yukarıdaki, rahatlığa alışmış ve konumlarından vazgeçmeyen birtakım önderlerin kurbanı olmuştum.

Bütün bu düşmanca yorumlara göre, gücün çekimine, gösteriş meraklı bir adam olduğum için bu eylemin ve Cem Baysal'ın ardına takılmıştım. Bana sunulan önerilere kanan ve açıkça kullandığı biriydim. Oysa dostça yorumlara bakılırsa, Cem Baysal benim ardıma takılmıştı. İktidarla ilgili düşüncelerim açısından bu yorumların her ikisine de karşı çıkmam gerekiyordu. Aslına bakarsanız bu eyleme girmek, tümüyle benim düşüncemdi.

Yasadışı tutuklamalar, hiçbir açıklama yapılmadan tüm hızıyla sürüyordu. Üzücü dramlar, beklenmedik kazalar, sonu gelmeyen ihanetler, intiharlar, örgüt içi gözden düşmeler, çatışmalar, yadsımlar, eleştiriler ve öte yandan, düşmanlarımızda hızla büyüyen bir yalan saldırısı. Haklı olduğumuzu kanıtlamıyorduk, sesimizi duyuramıyorduk, sözlerimiz neredeyse

daha ağzımızdan çıkmadan çarpıtılıyordu, ama öfkelenmenin de hiçbir yararı yoktu. Belki en zararlı tutumdu öfkelenmek, aslında düzenin, sistemin üzerimizdeki denetimini güçlendirip canımıza okumak için özellikle yararlandığı bir şeydi bu. Bütün bekledikleri, üzüntülü çağrılar, yanıtı hiçbir zaman verilmeyecek dilekçeler, sonu gelmez iç çekişleri, öfkeli tepinmeler, acılı yakınmalar ve korkunç sızlanmalardı. Bütün bunlarınsa, yalnızca tek bir yeterli nedeni vardı, bizim vazgeçmemizi sağlamak. Açıkçası bunu başarabilirlerdi, tırmanmaya çalıştığımız yüksekliklerden sürekli aşağıya kaymak neredeyse yormuştu bizi.

Şimdi düşünüyorum da, gerekirse her şeyden vazgeçip değişmek kaçınılmazdı. Hile yapmaktan kaçınmak ve susmayı başarmak çok zordu. Kendimi kurtarmak istiyorsam, bu durumu benimsemek zorundaydım. Cinsellik, para, belki ölüm, bütün bunları unutmakta haklıydım. Hiçbir şeyim yoktu, bedenim bile benim değildi sanki, hani gerektiği kadar bile olsun. Bu ülkede var olma kavgası vermenin bir özelliği idi bu. Yine de bu değişim bizi ürkütüyordu, bir şey canımızı sıktığında yalnızca geçerken kaygıyla şöyle bir göz atıyor, hızla yanından geçip gidiyorduk. Bizim düşündüğümüz, içinde her şeyin yer aldığı büyük bir filmdi, oysa izlediğimiz hiç ona benzemiyordu. Bu daha çok sesi kapatılıp sonsuza dek açık bırakılmış bir televizyonu andırıyordu. Bütün duygular sanki çok önceden kullanımımıza hazır, öylece kayıt altına alınmış, bizim için bekletiliyor, öfkeden aşka, ölümden yaşama kadar her kavram izlediğimiz bu programda yer alıyordu. Unutulan bir şeyler varsa, gizli arzularımızın tanıtımı amacıyla yapılması gereken tamamlayıcı bir şeyler, bunlar da gerektiğinde yayına girecekti, görüntü karelerini izlemekte zorlanıyorduk, ama olsun, bu bizim de, hani yalnızca birazcık eğlenmek için ekrana kilitlememizi doğallıkla engelleyemezdi. Ne yalan söylemeli, uzun zamandır bu denli uyuşmamıştık, bu denli masal dinleme meraklısı olmamıştık, korkarım buna, bu ucuz uyuşturucuya, bu yüz­süz propagandaya, kanımıza yavaşça yayılan bu zehre, bu unutmanın ve uyuşmanın sürmesine kesinlikle gereksinimimiz vardı.

Her şeye karşın insan kimi zaman olduğu kişiden bıkmıyor. Bu bir anlamda bizi yönetenlere karşı edilgen bir direniş olma-

lıydı. Kesin bir yenilgiden kaçınabilmek için geri çekiliyor ve kendimize yeni yollar arıyorduk. Yine de çok çabuk çözümler bulmayı, gerekirse çileci olmayı, dalgınmış gibi görmezlikten gelmeyi, dilsizleşip hiç konuşmamayı, sabırla beklemeyi, zavallı biriymiş gibi davranmayı, sahtekâr bir biçimde hastaymış gibi görünmeyi biliyorduk. Bütün bu konularda kimse elimize su dökemezdi.

Çevremdeki kimileri bu konuda daha da ileri gitti, çoğu çıkarlarının dayatmasına boyun eğmişti. O zaman bunların çoğu, eski düşmanlarıyla barışmayı yeğlemişti, ne de olsa yaşamlarını sürdürebilmeleri buna bağlıydı, açıkça söylemiyor, belli de etmiyorlardı belki, ama üzgün ve eziktiler.

İşte böyle, artık ülkede düzenin bozulduğuyla ilintili ilk işaretleler gelmişti. Düzen bir kez bozuldu mu, bir daha düzelmesi çok güçtür. Kimi bireysel suikast eylemleri başlamıştı. Ne yalan söylemeli, bizden de çok insan ölmüştü, kimse yadsıyamazdı bu durumu, ama onların yaptığı gibi, bunu asla büyütecek değildik. Kimisi sessizce gömüldü, kimisi tantanalı törenlerle, ama işte bu kadardı, evrenin hiçbir şeyi umursadığı yoktu ve sanırım en büyük yüreklilik de işte bunu benimseyebilmektir.

Bu dönemi kolay atlatamayan kimi arkadaşlarımız oldu. Örneğin bunlardan birisi kendisini dış dünyaya neredeyse tümüyle kapadı, sokağa çıkmaya korkuyor, bütün gününü akvaryumunun başında geçiriyordu. Efsunlanmış gibi gözünü odasındaki akvaryuma dikmişti, ne diyelim, belki birisi ona karabüyü yapmıştı, birkaç onyıl içerisinde, kaçınılmaz bir biçimde gücünü yitirecek, umarım sonunda kolayca bozulacak olan bir büyüydü bu.

Aslında kısa bir dönem benim başıma da geldi bu, kaçınılmaz bir uyuşukluk, uzun süren bir uykululuk durumuydu. Kimi zaman da çok erken kalkmak, bir daha uyumamaktı ya da insanın kendisini tümüyle koyvermesi. Zehirleyici bir yetersizlik duygusu, belki de bir karabasandan güçlekle uyanmak, uzun süre kendine gelememek. Soluk soluğa uzun bir koşunun ardından, birdenbire gelen anlamsız bir yorgunlukla uzanmak ve isimsiz bir incinmişlikle öylece kalmak. Kimi zaman da pencereyi açıp uzun uzun karşıdaki bir ağaca bakıyordum. Sanırım

bunların hepsi gerçekte aynı şeydi. Başa çıkılması zor bir boşunalık duygusu ya da yalnız kalma arzusu. Doğrusu bilemiyordum, işte hepsi buydu.

Artık bana mutluluk diye bir şeyden söz ettiklerinde onlara inanmıyordum. Üsteleyip beni zorladıklarında, onları yalnız ayıplamakla kalmıyor, lanet okuyordum. Doğru bildiklerimde diretiyor, belki vazgeçiyor, ama asla umutsuzluğa kapılmıyordum. Bana gerçeklerden kaçamayacağımı, korku, ölüm, şiddet, çürüme ve yoksullukla yüzleşmem gerektiğini yineliyor, bunu beynime kazıyamam için dayatıyorlardı. Adli Tıp'ın önünde bekleyen kalabalığın nedenini merak etmiyor, yolumu değiştirip başka kaldırıma geçiyordum. Mezarlıkların, karakolların, okulların, askerlik şubelerinin, hastanenin önünden geçerken adımlarımı sıklaştırmayı öğrenmiş ve televizyonumu kapatmıştım. Artık fabrikaların ve yoksul mahallelerin uzağında yaşıyordum ve fabrikaların da kentin dışında olması benim için bir talihti. Benim için yaptıkları tüm nitelemelere göz yumdum: ahlaksız bir bencil, tembel bir sorumsuz, ikiyüzlü bir hain, iğrenç bir korkak. İçin için seviniyordum aşağılamalarına ve saldırılarına. Beni bir felaket habercisi olarak anmalarını hiç umursamıyordum ve tıpkı Niyetçayev gibi, batabilecekleri kadar çamura batmalarına izin vermiştim.

Bütün ülke çapında baktığımızda, topluluğumuz içinde çözümler yaşıyorduk. Çekemezlik, kıskançlık ya da kişisel çıkarlar, durumu açıklamakta yeterli değildi. Küçük mutluluklar, sessizlik, iç dünyalarımıza dalış: Kendimiz için uygun gördüklerimiz işte bunlara benzer şeylerdi.

Yaralarımızı sarma dönemiydi ve benim de salıverildikten sonra ilk aylarım yaşama yeniden uyum sağlama çabalarıyla geçmişti. Bu arada tutukluğumun sona ermesinde Nihan'ın katkısı olduğunu öğrenmiştim, ama dava açılmıştı ve yargılanmam sürecekti. Sonra, bir gün, ruhumun acıları canlı, ama bedenimin sızıları unutulur gibi olduğunda, birdenbire, o hücreyi ve Murat Aysan'ı anımsadım. Adının sahte olduğundan hiç kuşku yoktu, ama aynı gelenekten geliyorduk, onu bulmam sanıldığı kadar zor değildi.

Günün birinde, gerçekten de onu bulduğumda, içerden çı-

kalı çok olmuştı. Tutuklu geçirdiği bütün o günlerle ilgili Murat Aysan bana inanılması gerçekten de güç kimi öyküler anlatmıştı, düşüncemi sorarsanız tümünü de burada aktarmaya değer, ama sanırım şimdi hiç de yeri ve zamanı değil.

Şimdi, aradan bunca yıl geçtikten sonra, geçmişte de sık sık başıma geldiği gibi, birden sigara dumanıyla dolu o odayı anımsadım, Murat Aysan'ın inatla ve büyük bir sabırla derdini anlatmaya çalıştığı, diğer arkadaşların tartıştıkları, yaşamlarıyla ilgili öyküler anlattıkları, Militan Hakan'ın iki litrelik *Hethiter* marka şarap şişesinden çay bardaklarını doldurduğu, benim ise, özellikle de sarhoşsam, kafamda bir süre sonra unutacağım dizeler tasarladığım, sabahın köründe yanlarında kızlarla aramıza katılanlarla birlikte, gürül gürül yanan gaz sobasıyla bir cehenneme dönmüş, bir saatin içinde kaçınılmaz biçimde herkesin sızacağı, ama yine de kimsenin kimseyi dinlemeden son tıratlarını attırdıkları, herkesin kendisini küçük de olsa bir roman karakteriyle özdeşleştirdiği o odayı.

Murat Aysan her şeyden önce bireysel bir anarşistti, özgürlük düşüncesine neredeyse tapan, kurallardan nefret eden, günahtan söz edildiğinde tüyleri diken diken olan, arınmanın düşüncesinden bile nefret eden, bir şeye inanacaksa yalnızca Stirner'in *egoistler birliği*'ne falan inanan, aşırı bireyci olarak damgalanmaktan korkmayan gerçek bir Anarşist; Sovyetler'de hani o devrimin ilk yıllarında, şu çok ünlü Moskova Mahkemeleri de bunun içinde, Stalin'in acımasızlıkları, İlya Ehrenburg'un anıları, parti sanatı, Sibiry'a'daki sürgünlerin acıklı öyküsü, Çekoslovakya'nın işgali ya da Prag Baharı'nın bastırılışı ve buna benzer daha birçok siyasal öykü karşısında yılgınlığa kapılanlardan.

Şimdi düşünüyorum, ona rastlamış, onunla tanışmış olmanın neyi değiştirdiğini. Sanırım beni ona bağlayan nedenlerin başında, onun da benim gibi yatılı bir okula gönderilmesi geliyordu. Murat Aysan bir anarşistti ve garip bir rastlantı, matbaacılık yapıyordu. Bunun benim için simgesel bir anlamı vardı, çünkü geçmişte Avrupa'da, eski anarşistler arasında geleneksel olarak matbaacı ve ayakkabıcıya çok rastlanırdı.

Murat Aysan'ı tanımam bana, geçmişte Londra'da, işgal evlerinde geçirdiğim günleri ve Alan Caldwell ile yaptığım konuş-

maları anımsatmış, içimdeki başkaldırı ruhunun derinlerinde gizlenen anarşist düşüncelerin yeniden yüzeye çıkmasını sağlamıştı. Artık olaylara daha değişik bir açıdan bakmayı başarabiliyordum. Bir tür dinginlik ve olgunluk gelmişti üzerime. Tıpkı o eski günlerde olduğu gibi.

Murat Aysan, bu coşkulu, ama ketum adam, onunla sabahlara dek tartıştığımız kimi loş odalar, aramızda kullandığımız bu anlaşılmaz dil, bu uğultulu büyük kent, bu karanlık öykü, sonunda vardığımız bu biricik, yinelenemez biçimin öyküsü. Bir zamanlar kesinlikle yaşanmış olan, ama şimdi giderek unutilan ve artık ancak benim tanıklığımla yeniden canlanacak bir geçmiş.

Devrim düşüncesinin, sanki geri dönüşü olmayan bir biçimde silinmiş görüldüğü böyle bir dönemde, bütün bu konular üzerine bu denli çok okumasının nedeni neydi? Sonuçta toplumsallığın da belirgin bir geleceği olmadığında anlaşıyorduk.

“Devrimin adına, ama ona karşın böyle gerektiğini ileri sürmüşlerdi, çelik gibi bir kararlılık ve boyun eğmez bir istekle, ama ne yazık ki insanlığın o korkunç geçmişini yadsımayı başaramadılar.” Böyle diyordu ne zaman bu konu açılrsa.

“Peki anarşi için ne diyeceksin, o da saçma mı?”

“Sanırım öyle,” diyordu, çünkü bu yol, bizim yolumuz engellerle doluydu, ne yazık ki her yerde aynı ürkütücü çıkmazın olduğunu düşünüyordu. Şu ya da bu düşüncenin ayrık olduğu düşünmek için belirgin bir neden yoktu. Bir süre sessiz kalalım, sonra geleceğe doğru yeni bir atılım daha. Baskıcı ve ırkçı olarak gördüğü düşüncelere dayalı eylemleri hiçbir zaman onaylamadı ve katılmaktan hep kaçındı. Sanırım açıkça dile getirmekten kaçındığı nedenleri vardı, öyle olmalıydı, gerçekten de derin olduğu ileri sürülebilecek bir şeyler, her şeye karşın silik bir gölge olarak karanlıkta kalan bir parçası. Yine de kendini tanıdığı, ne istediğini bildiği halde, söz devrimden açıldığında, bir konuşmanın tam ortasında, sanki masaya düşmüş pimi çekilmiş bir patlayıcıdan söz ediyormuşuz gibi, nasıl da heyecanlanıyordu.

Öteki topluluklarla birlikte çalışması zordu. Her şeyden önce birkaç cephede birden savaşıyordu. Kendi deyimiyle “yasalara ay-

kırı” olması gerektiğini düşündüğü zorunlu askerliğe karşı onur savaşı veriyordu.

En küçük ayrıntıda bile karşı çıkacak bir şeyler buluyordu. İktidarın biçimleri, ilişkilerin modern gelişimi, hiyerarşiye karşı yapılması gerekenler, olup bitenlerin yorumlanması, her şey nasıl da oyahıyordu onu, dağıtılacak el ilanları, her şey işlevseldi, ama bildirilerde satır aralarında şiirlerden alınmış kimi dizelerle karşılaşmak hiç kimseyi şaşırtmazdı. Görev bölümü baskıdan arındırılmıştı, hiçbir şey rastlantılara bağlı olamazdı, artık en sıradan gammazlığın bile teknolojiye dayanması ürkütücü, tarımsal destekler yetersizdi. Her şey sonunda eski üretim biçimlerinin yazgısını paylaşıyordu.

Devrimden sonra da çalışanlara grev hakkının tanınması. Zaten Çin’de tanışmışlardı bu hakkı. Evet, belki, şimdilik. Ona kalsın, eski şiiriyle, sömürgecilığe karşı verdiği savaşın tarihiyle, incelikli resmi ya da düşüncesiyle bağlantılı olarak bu kültürün, neredeyse her şeye duyulan bu ölçüsüz ilginin, değişik nedenleri vardı.

“Özgürlüğün olduğu bir ülke yok mu?”

“Hiç kuşkusuz yok böyle bir ülke,” diye büyük bir kesinlikle yanıtlardı beni. “Şu sıralar, toplumun imkânsızlığıyla ilgili bir kitap okuyorum, bitirdiğimde oradaki düşüncelerin kısa bir özeti yaparım sana, ama tanımlardan kaçınmak gerek.”

Sonra konuyu değiştirdi, daha doğrusu ben öyle olduğunu sanırdım, ama şimdi düşününce, bana sonraları doğrulandığını göreceğim kimi gerçeklerden söz ettiğini anlıyorum.

“Adalet diye bir şey yoktur,” dedi, “şu dünyaya bak, devlet denilen demirden aracın nasıl tepemize bindiğine, ama bu yük canımıza okuyacak, peki yurtdışına kaçanlar ne olacak dersin, canını kurtaranlar, uzaktan gazel okuyanlar, bizim çektiklerimizi hiç umursamayanlar, şimdi evinde yazmakla uğraşanlar, bunların hepsi her şey yatıştığında ortaya çıkacak, bir savaş alanını gezen kumandan gibi, zafer sarhoşluğuyla dolaşacak, derin bir soluk alacaklar yerde yatan cesedimi gördüklerinde, yani ceset lafın gelişi ama, hastalıklarla, gereksiz tartışmalarla, çevremdeki devrimci geçinen cahillere laf anlatmaya çalışmakla o denli yorulmuş olacağım ki, gerçekten de gerzek bir cesetten hiçbir

farkım kalmayacak.” Sonra alaylı bir gülümsemeyle eklemişti: “Bütün bunlar gelecek kuşaklardan gizlenecek. Belki de yeralındaki o gizli, karanlık mezarlara inme zamanı geldi, hiç olmazsa yaşamın başka biçimlerde sürdüğünden kuşumuz kalmasın diye, oysa artık çok geç kaldık, bunu biliyoruz.”

Şimdi o akşamı düşünüyorum da, Murat Aysan’ın evindeydik, hepimizde sıkıntılı bir hava vardı. Militan Hakan yine aranıyordu, Görevli Halil’in yine kalacak bir yere gereksinimi vardı. Murat’ın kız arkadaşı Mine elinde paketlerle ve yüzünde kaygı dolu bir anlatımla eve döndüğünde hava neredeyse kararmak üzereydi. Mine odadakilerin yüzüne tek tek bakarak, gazeteyi görüp görmediğimizi sordu. Gazeteyi uzatırken ekledi: “Hemen ikinci sayfaya bir bakıverin. Doğrusu inanılmaz.”

Haber gerçekten de şaşırtıcıydı, Tevfik K.’nın gizemsel bir biçimde öldüğü yazılıydı. Haberi süsleyen bir resim Tevfik K.’yı bir toplantıda konuşma yaparken gösteriyordu. Hakan haberi okuyup bitirdikten sonra odada sessizlik oldu. Garip olan Murat Aysan’ın durumuydu. Yüzünde en küçük bir değişim yoktu. Sanki daha önceden olayı öğrenmişti ya da nasıl diyeyim sanki olacakları önceden bilir gibiydi.

Bir süre kimse konuşmadı. Sonra Murat Aysan, “Bilirsiniz genelde politik cinayet zorbalığın bir yanıtıdır,” diye başladı, “cinayeti işleyenin düşüncesinde, çoğunlukla zorbalığın dürüst bir adalete başvurmaya yasakladığı durumlarda görülür.” Biraz düşündü, sanki tepki çekmeyecek doğru sözcükleri araştırıyordu. “Yaşamını hiçe sayan, davranışından kişisel çıkar beklemeksizin kanun benim diyen kimse, adaletsizliği genel özgürlükle çatışan zorbayı ortadan kaldırarak bütün ezilmişlerin öcünü almış bir kahraman gibi görünür.”

“Nedensiz bir cinayetten söz etmediğine göre sanırım bunun nedeninin anarşi olduğunu söyleyeceksin,” dedi Militan Hakan, nedense buna benzer konuşmalarda hiç de uygun olmayan bir neşeyle doluydu sesi.

“Hayır, yanıliyorsun,” dedi Murat Aysan, “anarşist cinayette durum biraz daha farklıdır. Katilinin gözünde suçlu olarak görülen bir kurban suçlu kabul edilir. Kimi zaman kurbanın masum olması durumu değiştirmez, kurbanın sosyal durumu ne denli

yüksekse hedefe o kadar çok ulaşılmış sayılır; her neyse, anlayacağınız anarşistler sosyal yapıda gedik açabilmek için başa vurmak gerektiğini düşünürler, halk yığınlarını içinde bulundukları gevşeklikten, uyuşukluktan çekip çıkarmak için, kötü duyguları halk yığınlarının gizli kalmış barbarlığını boşandırmayı umarlar.” Burada susmuştu Murat Aysan, sanki kendi söylediklerini düşünüyordu. Benimse aklımdan, bir zamanlar Niyetçayev’in, *“Bir devrimci için sözün, ancak hemen ardından eylem izlerse değeri vardır,”* dediği geçiyordu.

Bunları, sonraları çok düşündüm. Birden gerçeğe yüz yüze gelmiştim. Erken anlamıştım durumu, daha yurtdışına çıkışıma çok uzun bir zaman vardı, ama anlamıştım, gerçekte zincirlerinden başka yitirecek hiçbir şeyi bulunmayan ve ülkesi olmayan birisiydim işte ben, kurama uygun bir durum olmasa da bu. İşte gördüğünüz gibi, durum çok açıktı, ister pislikten, isterseniz de temizlikten dem vuralım, işte bu, acılı ülke, halk oyuyla ayakta durduğuna inandığımız, bizi çiğniyordu, bir safra gibi fırlatıp atmak için elinden geleni yapıyordu. Sevmeyenlerin bu ülkeyi bırakıp gitmesini isteseydik? Oysa ne temizlemekten yanaydık ne de insanları zorunlu sürgüne yollamaktan. Bu yüzden de çevremizde ne olup bittiğini anlayamıyorduk. Peki şu onun saflığına inananları ne yapmalıydı, onu temizlemeyi hiçbir zaman bitiremeyecekleri çok açıktı, bu yüzden de mutsuzlar, her zaman gerginler, gerçekleşmeyecek bir şey istedikleri için. Oysa onların durumu değişikti, temizlikten yana olan da onlardı, öyle değil mi? Çevrelerinde dolaşan masonların, Musevilerin, kozmopolit kapitalistlerin, şeytanın, liberallerin, fahişelerin, dinsizlerin, eski devrimcilerin, Çingenelerin veya Çiganların, salt erkinlik yanlılarının, yaşamın tadını çıkaranların, eşcinsellerin, uyuşturucu kullananların kokusunu alanlar da onlardı.

İşbirlikçilik artık çok yaygındı, değişik biçimlere bürünüyordu. Günümüzde, geçmişte azıcık insancıl olan her şey tümüyle bitmişti, şimdi söz konusu olan çok daha iğrenç kötülükler, her şey yalnızca küçük çıkarların sürdürülmesi içindi. Ne de olsa toplum sanayileşmiş, iyi kötü koşullar değişmişti. Korkarım her şeye karşın yine de aynı ülkeydi bu, ama bir başka açıdan artık tümüyle bir başkasıydı. Kirli, silinmiş, bozuk, yıpranmış, ba-

kımsız ve yine de görkemli, olağanüstü, gösterişli, her bakımdan yeni, işlenmemiş, taze ve çağdaş. Artık kalabalıklar yürümüyordu, bir şeylerin değişmiş olduğu açıktı. Geçmişe özlem hiçbir işimize yaramıyordu, belki birazcık direniş kalmıştı, iyi kötü bir başkaldırı, o da giderek düşüyordu.

Tutukluluğumun bitişinde, yeniden gün ışığına çıktığım o ilk sabah şöyle demeliydim: “Bu çürümüş ülke kesinlikle bana göre değil.” Yıllar önce bu ülkenin benim olmadığına karar vermiştim. O zaman tutukluluğum biter bitmez buradan gitmeliydim. Başka bir yere, ama neresi olursa gitmeli ve bu kez dönmemeliydim. İşte bunu başaramadım.

Böylece nasıl bir zamanlar, yalnız yaşadığım günlerde, çatı katında, kütüphanemde ciltlerin arkasında gizli duran tabancam bana güven veriyorsa, ancak onun bana çağrıştırdığı adalet duygusuyla kendimi gönül esenliği ve güven içinde duyabiliyorsam, kafamda ancak alacağım intikam düşüncesiyle uykuya dalabiliyorsam, şimdi de kendimi bilinçli bir biçimde hepimizi bekleyen yazgıyı düşünerek, bütün o karanlık yok olma düşünceleriyle yatıştırıyordum. Aldığım yeni kararlar ve gelecekteki yaşamım göz önüne alındığında şaşırtıcı bir karşı çıktı bu.

Tevfik K.’nın öldürülüşü bütün önceliklerimi değiştirmişti. Aradan kaç hafta geçmişti bilmiyorum, ama her şey gidecek kötüleşiyordu. Şimdi düşündüğüm zaman, Murat Aysan’la Galatasaray’da buluştuğumuz günü ve onun bana anlattıklarını çok iyi anımsıyordum, Murat’ın neredeyse koşar gibi buluştuğumuz yere geldiği anı. Onu uzun bir süredir görmüyordum, anlatacaklarını gerçekten de merak ediyor, ondan Tevfik K.’nın ölümüyle ilgili yeni bir şeyler öğrenebileceğimi umuyordum. Bu yüzden niçin her zaman gittiğimiz bir yerde buluşmadığımızı hiç sormadım, bunun nedenini bilmiyordum ve buna bugün bile doyurucu bir yanıt veremiyorum.

Murat Aysan anlattıkça olayın geçtiği yer yavaşça belleğimde canlanacaktı. Gökyüzü şimdi daha bir kararmış, kül rengi bulutlarla kaplanmıştı, sanki bir an bu yoğun ve yapışkan karanlığın içinde yitip gideceğini sanmıştı. Sokağın hemen başında, daha Rum okuluna varmadan önce, kilisenin duvarları başlıyordu. Büyük demir bir kapıdan kilisenin bahçesine girmiş ve

birkaç basamakla çıkılan bir avluda bulmuştu kendini. Bu ufacık avlunun hemen yanı başında, kilisenin kara gövdesi yükseliyordu ve tepesinde, gelişigüzel saçılmış büyük kar lekeleri vardı. Avlunun ıssızlığı karşısında irkilmmişti. Ayia Triada Kilisesi'nin kapkara kubbesinin altında bina, eski ve rutubetli, ayakta kalmak için direniyordu.

Kilisenin çevresindeki küçük sokakları severdi, ama o gün her şey başkaydı. Daracık bir sokak boyunca yürümüş, onu beklemek için binanın önüne gitmişti. Kar birkaç dakika içinde giderek yoğunlaşmıştı. Beyazla büyük bir sabırla örtünen bu ıssız ve unutulmuş sokak şimdi bu örtünün altında neredeyse görünmez olmuştu. Kar durmaksızın yağıyor, giderek birikiyordu, bu öldüresiye düşmanca, ölümün soğukluğunu andıran beyaz örtü gerçekte onu eğlendiriyordu, hatta neredeyse gevşetip içini mutlulukla dolduruyordu. Daha şimdiden hemen her şeyi tümüyle değiştirmişti, şimdi uzaktan gelir gibi duyduğu sesleri, daha keskin, nemli, burnunu sızlatan kokuları, giderek daha soluklaşan renkleri ve tüm biçimleri. Nesneler şimdi oldukça kaba, neredeyse çıplak, belirli bir çerçeve ve inandırıcı bir derinlikten yoksun bir biçimde öylece uzanıp gidiyorlardı. En sonunda, o da uyuşmuş ve o sessiz nesnelerden biri olmuştu, cansız, kımıltısız, doğanın bir parçası olarak yerini almıştı, nesneler ne onu бүтүнleme çabası içindeydiler ne de bunun dışındaydılar, yalnızca çevresindeydiler, orada öylece kımıltısız duruyorlardı, ilgisizdiler, onunla bir ilinti kurmak konusunda küçücük bir anlamları ya da çabaları bile yoktu. Ona kalırsa insan için ilgisiz olmak hakkı önemli bir hak sayılmalıydı. Ondan sonra gelen bir başka hak da arzulama hakkı olabilirdi ki, bu da bir insan için gerçekten de önemli ayırıcı bir özellikti, çünkü nesneler asla arzu duyamazlar. Neyse, asıl söylemek istediği şeydi: Orada, ağaçların arasında yüzü amansız bir yağmurla kamçılanırken, kaçınmadığı sıradan hüznünü kentin üzerine tükürmek için nedense arada bir canlanan, kilisenin oluklarından, binanın çatılarından, yüksek avludan öylece başıbozuk akıp giden, arada bir dağınık hortumlar oluşturuyormuş gibi görünen acımasız rüzgâra karşı devinimsiz duruyordu. Oysa, gerçek başkaydı, ateşten kavruluyordu, onun gerçeği işte buydu, buz gibi soğuk bir havada terli-

yordu, onun yalın gerçeği o anda yalnızca işte buydu ve aklındaki tek açık ve anlaşılır düşünce, bu ana dek yazılmış öyküsünün, ıssız yaşamının, belirgin bir anlamı, değeri ve önemi olmadığı, her şeyin şimdi başladığı ve kendini içinde bulduğu bu şaşırtıcı durumun gerçekten de müthiş güzel ve dayanılmaz olduğuydu. Kısacası onun için artık iyi ya da kötü diye bir şey yoktu, ilkel diye adlandırılabilir bir durum bile yoktu.

Tanrım, nasıl da silinip gidiyor çılgınlık dediğimiz şey, diye homurdanıyordu, sanki yıllar sonrasını görebiliyormuş gibi, bağışlanmaya daha o zamandan hazırdı, hataların en korkunçları bile nasıl da hiç yapılmamış oluyor, buharlaşıp kuruyor, camdaki bir buğuymuş gibi insan elinin tersiyle silebiliyor, yavaşça uçuyor, izi bile kalmıyor, sanki hiç yaşanmamış gibi, gölgelerin gölgesi, başkalarının hatası, yanlışların yanlış oluveriyor. Bir anlamda içinde, onu engelleyen bir şeylerin aşılması, bir şeylerden kurtulmak, özgür olmak sayılabilirdi bu, karın üzerinde kan lekeleri çiçeğe benzer bir biçim oluşturmuştu.

Çevredeki yüksek binaların iki yana doğru kayıp sessizce açıldığı anı unutmaması olanaksız ya da karın üzerine, o temiz, bembeyaz boşluğa yavaş, ama çok yavaş gömülen bedeni, buz gibi metalin teniyle oluşturduğu deneyi. Bir kurşun daha sıkıydı, sonra işte, yeni bir tane daha. Yağmurun birden dindiğini, sonra yüzüne vuran soğuk mu soğuk bir güneş ışınının gelip alındaki bir su damlasını ısıldattığını anımsıyordu: Sol elini yüzüne götürdü, bunu yalnızca eski bir alışkanlıktan ötürü yapmıştı, yoksa her yanı uyuşmuştu, hiçbir organı, eli, yüzü onun değildi, sanki bir yabancındı, bu duygu oldukça şaşırtıcıydı, şakakları zonkluyor, burun delikleri hızla açılıp kapanıyordu, kulakları sanki donmuştu, yanaklarıysa tam tersine ateş gibi yanıyordu. Gerçekten de sanki bir sersem gibi yolun ortasında dikilen o muydu? Bu ter içindeki alın bu ıslak burun, bu kamaşmış gözler, bu inip kalkın, soluk almakta zorlanan ciğerler, onun muydu? Gürültüler tümüyle uzakta kalmıştı, belki birileri haykırıyordu da o duymuyordu, suskun bir kent, bunların hepsi asılsız bir kurguydu ya da bir korku, gürültüyle çarpan, çırpınan bir yürek, tabancadan kurtulmalı, yarın ıssız bir kıyıya gitmeli ve denize savurmalı, zaman akıp giden bir ırmaktır, bunu hiç

unutmamalı. Şimdi onun için gerekli olan ne, yapması gereken şey? Elleri ter içinde, ayakkabıları kirlenmiş, bacakları titriyor, soğuktan yıpranmış bir ten, inip çıkan bir göğüs, soluma, en sonunda kan ama bu onun kanı mı? Tamam, olan oldu, bu sonucu benimsemeli ya da benimsememeli. Nasıl olsa artık bu sonuç hiç değişmeyecek, belki becerebildiği kadar canına okuyacak, hiç unutulmayacak, istediği an, düşlerine girmeyi sürdürecektir.

Hiç kimsenin kendi isteğiyle doğmadığı bir gerçek, ama kendi ölümünü de istediği zaman ve istediği biçimde gerçekleştiremiyordu ne yazık ki. Yoksa doğru değil miydi bu. Hayır, bal gibi doğrudu ve yadsınmaz bir gerçektir.

Yine de kuşkuyu içinden atması zordu, çevredeki binalardan ya da yoldan geçen birisinin onu görüp görmediğini merak ediyordu. Peki ama görülmüş olsa ne değişirdi? Belki bir fotoğraf, bir fotoğraf bir şeyleri değiştirebilirdi. Oysa kameralı işlemler çağı henüz başlamamış, hava puslu, sayısız ve hızlı fotoğraf çekmek alışkanlığı hemen hiç yok, bütün tanıkların söyleyeceği aynı şeydi: Her şey birdenbire olmuştu, böyle bir saldırıyı hiç mi hiç beklemiyorlardı, şaşırıp kalmışlardı, işte buna benzer bir yığın saçma sapan izlenimi geveleyeceklerdi.

İşte kirli ve sıradan bir cinayetin öyküsü buydu. Düş gücüm, şimdilerde görüntüyü böyle oluşturuyordu. Yine de bu cinayet kurgusunda aksayan bir şeyler vardı. Ne de olsa bu, her şeyiyle bir karabasandı, oyun oynamaktan bıktığımızda ve artık bir geçmişimizin olmadığına inandığımız herhangi bir anda birden ortaya çıkıp bizi etkisi altına alacaktı. Karanlık bir geçmişe ilişkin bu korkunç görüntüde gereğinden çok oyalandığımı biliyorum, çünkü şimdi çok değişik koşullarda yazıyorum.

Özgürlüğümü kazandıktan sonra, mahkemelere gidip gelmek bana göre değildi. Yargılanmam sürüyordu, ama bütün bu yaşananlar beni gerçekten de canımdan bezdirmişti ve bunlara katlanmak zorunda değildim. Her şeyden önce, bu öyle bir dönemdi ki, dostlarımız azalmış, çevremiz düşmanlarla sarılmıştı. Yurtdışına kaçmam gerektiği kararlaştırıldığında, böyle diyorum, ama gerçekte bu konuda kimseye danışmak zorunda değildim, arkadaşlar gerekli ilişkileri sağladı. Pasaport almamın neredeyse olanaksız olduğunu biliyorlardı.

Kısa bir konuşmayla durumu Nihan'a açıkladım. O denli kısa ki, neredeyse tek bir cümleye bile indirgenebilirdi.

"Artık bu ülkeden tüyme zamanım geldi sanırım, böylesi her ikimiz için de kesinlikle daha iyi olur."

Arkadaşlarım benim için bir veda yemeği vermek istiyordu. Utku, Ceyhun, Suzan ve diğerleri bu konuda ısrarlıydı, bir anlamda benim yasal ve görünür yüzümü temsil eden yakın çevrem. Onların çoğu ülkeden kendi isteğimle ayrıldığımı ve bunun onuruna eplenmemiz gerektiğini düşünüyordu. Bu davranışları, gerçekten de beni çok etkilemişti. Onlar için hiçbir şey yapamadığım düşünülürken, hâlâ gidişimi unutulmaz bir şölene dönüştürmek istemeleri gerçekten de çok güzeldi. Bu arada Militan Hakan'la, Görevli Halil de gelecekti, ama anlaşılabilir nedenlerle Murat Aysan katılamayacağını bildirmiş, iyi yolculuk dileklerini iletmişti.

Garip olansa, benim durumumdu, gitmeyi düşünüyordum, ama ne yazık ki bu, bir zamanlar kendisinden kaçıp kurtulduğum bir şeye, o sorumsuz yaşama, o boşluğa doğru bir gidişti. Onların iyi niyetinden hiç kuşku olmasa da, içimde sinsi bir tedirginlik ve kaygının gelişmesini durduramıyordum, ama bunun ne kadarı yolculukla, ne kadarı tutuklanmak korkusuyla ilgiliydi, bilmiyordum. Felaket yaklaşıyordu. Denizin ortasında, yapayalnız kalan bir insan da buna benzer şeyler duyuyor olmaydı.

Birden, yıllar önce Londra'da, İstanbul'a dönme kararını aldıktan sonra, Cecilia ve diğerleriyle geçirdiğim o son geceyi anımsamış, ister istemez iki durum arasındaki benzeyen ve benzemeyen yanları gözden geçirip bir karşılaştırma yapmışım. O zamanlar özgür seçim hakkımı kullanıyordum, oysa bu kez...

Sonunda Ceyhun beni arabasıyla Boğaz'ın kıyısında, ama gözlerden uzakta bir lokantaya götürmek üzere geldiğinde kısa bir süre beklemesini istedim. Son anda içimi dolduran bütün bu saçma sapan duygulanımları ona açıklayamazdım. Bunun anlamsız bir tepki olduğu açıktı; yaşadığım yabancılaşmanın anlaşılacağı kuşkusuyla kıvranıyordum. Belki de dostlarımla bana gösterdiği sıcaklığa gerektiği gibi karşılık verememe korkusuydu bu.

Esenlik dilekleriyle kadehlerimizi kaldırdığımızda, onların bu içten sevinçlerine katılmaya çalıştım. Özellikle Ceyhun Karayel yurtdışına gideceğim için bana imrendiğini belirten kısa bir konuşma yapmıştı. Ben ise yalnızlık içinde, kavgayla geçen yıllarımı, aylar önce denize attığım tabancayı, ev sahibinin bağırışlarını, yerkürenin buralarındaki yoksulluğu ve adaletsizliği düşünüyordum. Şimdi ise, beni bekleyen belirsiz bir yolculuk vardı, tehlike, yalnızlık, gereğinden çok savruklu ve kaygı vardı. Yaşam işte bu, insan neyle karşılaşacağını hiç bilmiyordu, hızlı gitmek tehlikeliydi, hiç beklemediğiniz bir anda, aniden karşınıza, savrulmadan atlatmanız gereken bir dönemeç çıkabilirdi.

Gecenin ilerleyen bir zamanında bile bana sanki kısa bir süre sonra görüşecektim gibi geliyordu. Bu yanılsamanın verdiği pişmanlığı hiç unutmayacak ve ülkeden uzakta geçirdiğim yıllar boyunca bunun acısını duyacaktım. Oysa bütün bu kaygıların ve özlemlerin zamanı daha gelmemişti. Bütün bunlar uzak bir gelecekte yaşanacaktı. Bu aydınlık gece ise, denizden yansıyan ay ışığında, neredeyse zamanı durdurup uzadıkça uzuyor, ileride çekilecek bütün mihnetlere değecek, dostlukları tazeleyen anıların o sıçramalı, kesintisiz akışıyla yıkaniyordu.

Ertesi gün, Nihan armağan olarak aldığı bir kitabı bana verip üstelik çantama kendi elleriyle yerleştirdiğinde bu bana çok doğal bir şeymiş gibi görünmüştü. Yolculuğun kaygılı bekleyişiyle doluydum, öğlene doğru, sonunda beklediğim haber gelmişti. O güne dek, ülkenin güneyinden, hep deniz yoluyla kaçmayı düşünmüştüm, ama yapacak bir şey yoktu. Sınıra, Kapıkule'ye gitmem söylendi. Burada o büyük kamyonlardan biri beni alacaktı. Sürücü benim kim olduğumu bilmiyordu, ama bu konuda bir soru da sormayacaktı. Kapıkule'de kamyonların çıkış kapısı değişikti. Burada denetleme daha gevşekti, daha doğrusu yalnızca kamyonun kasasındaki yük denetleniyordu, zaten bu da mühürlü olduğu için, ancak özel durumlarda açılıyordu.

Edirne'de sürücüyle buluşup çıkış için hazırlandım. Kamyon kasasının hemen arkasında sürücünün uyuması için bir yer vardı, ben de buraya gizlenecektim. Bir sorun çıkmadı, bir süre sonra gizlendiğim yerden çıkıp sürücünün yanına geçtim, artık özgürdüm, ama ne yazık ki bu yalnızca geçici bir duyguydu. Ya-

nımdaki yetersiz para ve sahte kimliklerle gerçek bir özgürlük-ten söz edilebilir miydi?

Sofya'da inerek bir tren bileti aldım, böylesi çok daha güvenliydi. Ancak tren Avusturya sınırını geçtikten çok sonra, çantamdaki kitabı anımsadım. Kitap Kenan'ın yeni yayımlanmış romanıydı: *"Özgürlüğün Bedeli."* Nihan'ın bu kitabı armağan etmekteki amacının ne olabileceğini düşündüm, alay mıydı, peki ama kiminle? Sonra kitabın sayfalarının arasından sarkan bir zarfı ayımsadım. Üzerinde isim yoktu, bu yüzden içinden çıkan kâğıttaki daktiloyle yazılmış kısa notun imzasız olması beni o kadar da şaşırtmamıştı.

"Bilmiyorum, beni bağışlayabilecek misin? Güvenini kötüye kullandığımı biliyorum. Yine de bir gün beni bağışlayacağını umuyorum ve o gün geldiğinde..."

Önceleri, neden bilmem, Murat Aysan'dan kuşkulandırmıştım. Oysa sonraları, hem daktiloyle yazıldığı ve kâğıt da, şirketinde kullanılanları andırdığı, hem de kitabı getiren o olduğu için, bu notu yazanın Nihan'dan başkası olamayacağını düşünmüştüm.

Çok sonraları, trenim Avrupa'nın ortasındaiken birden anladım, sonu boşlukta bırakılan bu not bana, yaşamımın çıkmaza girmesiyle ilgili bütün kuruntularımın yanlış, üstelik istencim dışında olduğunu, beklentilerimin ya da yazgımın bir anlamda belirlenmiş olduğunu ve geçmişimdeki iyi kötü her şeyi özellikle benim yarattığımı söylüyordu. Trenle, o uçsuz bucaksız ovalarda yol alırken uzun saatler boyunca geçmişi düşündüm, beklediğimin tersine, gece olduğunda bile düşünmeye ara vermiyordum. Geride kalan zamanı, eski yolculuklarımı, uzun yıllar boyunca verdiğim siyasal kavgayı, yenilgilerimi, tutukluluk günlerimi, karanlık yılların acılarını düşündüm. Sonra sevdiğim kadınları, geride bıraktığım dostlarımı, onlara karşı duyduğum o anlaşılmaz sorumluluğu düşünüyordum yeniden. Rüzgâr dışarıda ağaçların tepelerini dalgalandırıyor, güneşin ışıkları solup silindikçe, o renkli dünya da yitip gidiyordu. Hiç durmaksızın uzaklaştığım o ülkeyi, üstelik giderek benim için daha az gerçek, daha az bildik olan geride bıraktığım o dünyayı, koparıldığım o toprakları düşünüyordum.

6.

Ülkemden kovulurcasına kaçtığımı unutmamıştım ve bu gerçeği benimsemekte zorlanıyordum. Bizi geçmişe bağlayan duygusal ve düşünsel bağların yitirilmesiyle, yüzleşmek zorunda kaldığımız bu kişisel, ruhsal baskı döneminde, acısını hafifletmek için herkes kendisine yeni bir yol seçer. Ben de geçmişimle yüzleşmeyi, hatalarımın üzerine gitmeyi seçmiştim. Bu amaçla, ara sıra aldığım notlarla dolu kâğıtlar giderek birikmiş, masamın üzeri dosyalarla dolmaya başlamıştı.

Kovulmak; bir işten, bir sevgilinin evinden, bir ülkeden... Hangisinin daha yaralayıcı olduğunu artık unuttum, ama bu garip deyimi çok daha iyi anlıyordum şimdi. Önümde yığılı, pek bir geçerliliği kalmamış kimi kâğıtları buruşturup atarken, kimi sözcüklerin neden belirgin bir *aşışılama* anlamı içerdiğini soruyordum kendime, bütün bu adlandırmaların içerdiği gizli amacı anlamaya çalışıyordum, kimi kez çakan tek bir ışıkla, bunun neden olduğunu kısa bir süreliğine anladığımı sansam bile. Kuşkusuz bir süre sonra unutuyordum, kayıt düşülmemiş yeni bir deneyim daha.

Geçmişte güç kendiliğinden gelmiş, her şeye karşı umursamazlık ve aymazlık içinde olduğum bir anda, beni köşeye kısıtırmıştı. Ülkeden ayrıldıktan sonra, yolculuklarda ve özellikle de Londra'da geçen günlerim uzun bir kutlama olmuştu. Bu, geride bıraktıklarımın, bağlarımdan, yükümlülüklerimden bir kurtuluş olduğu gibi çevremdeki herkesi de özgürleştirmişti. Bir

keresinde Bay Jiang'ın da anıştırdığı gibi, kendi topraklarımdan uzakta, özgürlüğü kutsama ve anarşiye övgü. Geçici bir süre bulduğum güç belasından sıyrılmıştım, gerisi umurumda değildi. O korkunç anılar, Londra'da geçirdiğim yıllardan sonra unutmayı dilediğim tek şey işte buydu.

Biliyordum, kimi kez geçmişi silip yeniden başlamak olanağı vardı, ama her şeye karşın dünya, bizim konumumuzla ilgili tasarılarından asla vazgeçmez, bize ilişkin kurgusunu sürdürürdü. Bir yerden ayrılmak nereden baksanız yeni bir parçalanmıydı, geride bir şeyleri bırakmak demekti. Parçalar; işte size düşen her defasında yeni baştan anıları bir araya getirmekti. Gideceğiniz yere uyum sağlayabilmeniz için bu kesinlikle gerekliydi.

Uyum, dedim, değil mi? Yenilgiler, şenlikler, zorbalık, polis, düşük yoğunluklu savaşlar, kaçınılmaz felaketler; yenilgiler, şenlikler, zorbalık, polis, sonra yeniden yenilgiler. Uçurumun kıyısındaki o ürkütücü bekleyiş. Atlayışı büyük bir incelikle düzenlemem gerekti. Yok vazgeçersem, bu kez de direnmeye ve başkaldırıya güç vermeliydim.

O zaman nasıl olur da o ölçüsüz gizli öfke, kaçınılmaz ölüm arzusu, başa çıkılması zor nefret, birazcık da olsa bizi canlandırmaz, yalnızca bir kıvılcımın yardımıyla da olsa bizi ateşlemez, birkaç küçük zorlama da gerektirse, içimizi tutkuyla doldurmaz, azıcık da olsa bizi zehirlemezdi. Hayır, bunu benimsememiz asla istenmemeli, ne de olsa mutluluk da bir çeşit zehirdi.

Başlangıçta, sınırlarda, ülkelerde ya da değişik kentlerde güçlüklerle karşılaştım, ama bunlar giderek azalacak, bir anlamda sorunlar çözülecekti. Böylece bu serüvene Londra'dan başlamış oldum, ne de olsa aklımda kalan anıları çok renkliydi ve benim de canlı bir başlangıca gereksinimim vardı. Oysa öncesinde her şey çok saçmaydı. Buraya gelirken, Londra'da uzun bir süre kalmamaya karar vermiştim. Özellikle eskiden tanıdığım insanlardan uzak durmak istiyordum. Bir arkadaşım, o zamanlar karısıyla büyükçe bir odayı paylaşıyordu, benim için otel bakmaya gittik. Arkadaşım, bunu bana ertesi gün anlatmıştı, benden ayrıldıktan sonra, parkta yatanları görmüş, benim bir otel odasına dünyanın parasını verdiğimi düşünerek üzülmüştü. Oysa parklarda yattığım, gelecekle ilgili en küçük bir kaygı

duymadığım ve bedenimin sağlamlığına güvendiğim o günler uzakta kalmıştı. Artık dışarıda yattığım, yorulduğum her gece bana çok daha pahalıya mal oluyordu. İşgal evleri dönemi tümüyle bitmemişse bile benim artık o çevrelerle bir ilgim kalmamıştı. Birkaç gece Paddington'daki otellerden birinde kaldıktan sonra daha ucuz bir yer bulmayı düşündüm. Bir süre İngiliz bir kadınla evli bir arkadaşımın evinde konuk kaldım. Sonunda Manor House'da bir oda buldum.

Başlangıçta Londra'da bir otelde çalışmaya başladım. Tam bana göre bir işti, kimi zaman, gece nöbetine kaldığımda, okuyacak zaman oluyordu. Müşteriler, değişik ülkelerden gelen gezginlerdi. Otelin çoğu çalışanı, değişik ülkelerden gelen kızlardı. Özellikle Fransız kızları çoğunluktaydı.

Bir akşam, bu kızlarla gittiğim bir yerlerde, Hilmi Tezal'la karşılaştım. Onun öldüğünü sanıyordum. Aradan kaç yıl geçmişti. Okul yıllarımda yaşadığım o ikili yapı içinde, bana hep gizliden gizliye o *çiçek çocuğu* yanıma anıştıran Hilmi. Şimdi *militalan* yanım yenilmiş ve ben de kendimi onun yanında bulmuştum. Oysa Hilmi Tezal da benim kadar yıpranmış ve yorgundu. Beni yoran kavgaydı, onu yoransa uyuşturucu. Sonraları Hilmi, benimle aynı otelde çalışan, bir yandan da Londra'da bir tiyatro okuluna giden kızlardan biriyle evlenerek Fransa'ya gitmişti. Burada küçük bir kasabada, kızın ailesinden kalan bir oteli işlettiğini, çok sonraları da intihar ettiğini duymuştum, cenazesi ülkeye yollanmış.

Bir süre Paris'te bir arkadaşımın odasında kalmıştım. Kendisi o sıralarda, bir başka ülkedeki sevgilisini görmeye gitmiş, evini uzun bir süreliğine bana bırakmıştı. Londra'dan trenle gelmiştim. Beni evin anahtarıyla istasyonda karşılayan bir arkadaşısı, eve götürmüş, evle ilgili talimatları bana aktardıktan sonra gitmişti. Gerçekte ev, küçücük bir odaydı, neredeyse bir hücre, mutfak niyetine üzerinde bir ocak bulunan bir masa, yanında küçük bir buzdolabı. Duş almak güçtü, tuvalet dardı. Televizyon, yatağın ayak ucunda, kitaplık olarak da kullanılan alçak bir dolabın üzerindeydi. Oda aynı zamanda komşum olan bir Çinlinindi, ama onun dairesi daha büyük olmalıydı. Daireler birbirinden değişik büyüklükte birkaç tipteydi ve benim kaldığım yer

en küçüklerinden biriydi. Binanın, anladığım kadarıyla bir kışlayı andıran bir planı vardı ve odanın penceresi avlu biçimindeki bir iç bahçeye bakıyordu.

Ev sahibimle hiç karşılaşmadım. Yine de gürültülerden kalabalık bir ailesi olduğunu varsayıyordum. Beslenme alışkanlıklarına gelince; et ağırlıklı olmalı, çünkü orada kaldığım süre içinde ne pişirdiyse kokusu benim odayı dolduruyordu.

Cem Baysal İstanbul'dan ayrılmadan önce bir adres vermişti bana. Sonunda ben de Paris'e vardığımın haftasında bir sabah, vermiş olduğu adrese gittim, ne yazık ki artık orada değildi, daha Güney'e, İspanya'ya, büyük bir olasılıkla Madrid'e gitmiştir, dedi bana, sarışın ve asık yüzlü bir kız, davranışlarından benden kuşkuландığı açık bir biçimde anlaşılıyordu. Oysa hiç doğru değildi bu, benden kuşku duyması yanlıştı. Cem Baysal'ın benim için bir haber bırakmamış olmasına, ne yalan söyleyeyim, azıcık bozulmuştum. Belki de o haber bırakmıştı da, kız bana güvenemediği için söylememişti, her neyse, şayet öyleyse, doğrusu bu davranışı bağışlanabilir gibi değildi. Her şeye karşın ona Londra'daki adresimi bıraktım. Cem Baysal'la bir bağlantı kurması durumunda beni buradan arayabilirdi.

Paris anılarla doluydu, en eskisi Nancy'yle başlayanıydı. O kaldığımız öğrenci otelini yeniden görmek istedim. Metrodan Port de Orleans'da inilip otobüse binilecek, sonra General Leclerc Caddesi kavşağında inilecek, ama aradan on yıldan fazla geçmişti, sonuçta kayboldum.

Bir süre sonra sıkılmaya başlamıştım. Yazgımın beni getirip bırakmayı tasarladığı yer burası, Paris'te, hemen Botzaris metro durağından çıkışta, *Park des buttes Chaumont*'un yanında uzanan Crimée Sokağı'nın kenarındaki apartmanlardan birindeki bu küçük oda olabilir miydi? Sonra ben gelmeden aylar önce, şiddetli bir fırtınanın, kökünden sökmeyi başaramadığı, ama parkın kıyısından yola doğru eğdiği ağaçların altında yürürken, bu sokağın adının bana neden hep bir cürümü, cinayeti ya da suçu çağıştırdığını düşündüm. Ayrılma zamanı gelmiş olmalıydı.

Fransa'nın güneyine gittim. Uzunca bir süre kaldıktan sonra Londra'ya döndüm. Londra'da kalışım, bu her ne kadar aralıklı olsa da –zaten bu durum göçmenliğin bilinen bir özelliğidir– be-

nim için gerçekten de çok yararlı olmuştu. Bu süre içinde değişik yerlerde konuk kaldığım gibi, bir yığın otelde, evde ve odada kalmış, gerektiğinde de çok değişik işlerde çalışmışım.

Asık yüzlü sarışın Fransız kız konusunda yanılmamıştım, sonunda bir gün, Cem Baysal beni buldu. Garip ama Cem Baysal, onun İstanbul'dan ayrılışından sonra olup bitenleri bana sormamış, ben de anlatmamıştım. Kuşkusuz her şeyden haberi vardı, tutuklanmamla ilgili durumu ve tartışmaları ona kesinlikle iletmiş olmalıydılar. Yurtdışında olduğu süre boyunca direniş raporlarını, örgütün bütün eylemlerini izlediğinden hiç kuşum yoktu.

Bir gün Cem Baysal beni birisiyle tanıştırmak istediğini söyledi. Birlikte metroya binerek Earl's Court'da indik, merdivenlerden çıkıp Old Brompton Road'a yürüdük.

Troubadour Kahvesi bu yolun üzerindeydi ve Bay Jiang bizi orada bekliyordu. Sonraları bu kahvenin o zamanki sahibiyle tanışacak, ülkemizden gelip Londra'da okuyan kimi öğrencilerin de buluşma yeri olduğunu öğrenecektim.

O sıralarda Cem Baysal birçok kişiyle görüşüyordu, bunların arasında bir partiye üye olanlar olduğu gibi, parti düşüncesine karşı olup bağımsız bir çizgiyi savunanlar da vardı. Kimileri Çin'e yakındı, kimileriye Bay Jiang'ın durumunda olduğu gibi karşı olup üstelik şiddetle eleştiriyordu. Onun, Kübalılar, Arnavutlar ya da Ruslarla görüştüğü söyleniyor, ama Cem Baysal bana bunun sözünü bile etmiyordu. İlişkileri söz konusu olduğunda, doğrusu gizemli havalara bürünmeyi sevmediği söylenemezdi, bizdeki devrimcilere özgü bir tür kişisel kendini beğenmişlik tutumuydu bu.

Bu arada Cem Baysal, Almanya'da kardeş partilerin katıldığı bir toplantı düzenlemişti. Bunlardan birisi de o zamanlar Puşpa Kamal Dahal tarafından daha yeni kurulmuş olan Mao-cu Nepal Komünist Partisi'ydi. Önderleri aynı zamanda Başkan Praçanda olarak adlandırılıyordu. Bu takma adın simgelediği gibi acımasız, gaddar birisi olup olmadığını Cem Baysal'a sonraları sorduğumda gülmüştü. Havaalanında adamı karşılamaya gittiklerinde, adamcağız gümrükten çıkmış, kaygıyla ışıklı panoları izleyerek onları bekliyordu. Cem Baysal sırtında paltosu

olmadığını, ona kendilerinin bir palto bulduklarını söylemişti. Ben bunun, yalnızca sıcak bir ülkeden gelip iklimin soğukluğunu kestirememekle ilgili olduğunu düşünsem de, Cem Baysal'ın bunun yoksulluktan ötürü olduğundan en küçük bir kuşkusu bile yoktu.

Altı yıl kadar önce Nepal'e, Katmandu'ya yaptığım yolculuğun anıları canlıydı. Benim aradığım geçmiş, *çiçek çocukları*, o eski söylenceden kalan izlerdi. Gerçekten de bu küçük kentin, bizim Sultanahmet'i andıran kesimindeki bir caddenin adı *Freak Street*'di. Burada yoksul insanlarla tanışmış, bir anlamda geçmişte yaşadıklarımı anımsamış, ama bir gezgin, ya da *çiçek çocuğu* kimliğinden kurtulamamıştım, oysa benim dışımda bu ülkede kavga sürüyordu. İşte Cem Baysal bana bu toplantıyı anlattığında, bunları anımsamış ve utanmıştım. Her neyse, sonraları Başkan Praçanda, Nepal'de monarşiye karşı savaşıacak ve halk oyuyla iktidarı ele geçirecekti.

Çevremiz çok değişik ülkelerden gelmiş sığınmacılarla doluydu ve çoğu da kendi kişisel çıkarlarının ardında koşturuyordu. Bütün bunlar hiç umurumda değildi. Londra, canlı ve eğlenceliydi; buradan, uzaktan bakıldığında, İstanbul'daki ve Avrupa'nın değişik yerlerindeki eylemlerimiz daha bir gerçek gibiydi, bir başka açıdan da, insan bu koskocaman kalabalık dünyanın bir kıyısında, kendi yalnızlığını duyumsuyor, yaptığı iş gözüne küçücük ve zavallıca görünüyordu. Doğrusu işte buydu, elimizden fazla bir şey gelmiyordu. Oysa o günlerde, üzerimizde büyük bir baskı vardı. Cem Baysal değişik ülkeler arasında görüşmeler yapıyor, kimi zaman uzunca bir süre ortadan kayboluyordu. Bir keresinde, beni arayarak Londra'ya dönüşünün gecikeceğini, kendisinin adına önemli bir görüşmeyi yapmamı istemişti.

Bay L., gerçek adını bilmiyorum; yaşını ve ulusunu kestirmek olanaksız, güzel bir İngilizce'yle konuşuyor. Anlattıklarımı dikkatle dinledikten sonra sessiz kalıyor ama anladığım kadarıyla onaylıyor görünüyordu. Cem Baysal benimle ilgili olumlu şeyler söylemiş olmalıydı. İstanbul'a yardım gönderilebileceğini söylüyordu. Oysa yapacak fazla bir şey yok, yardımımıza hiç kimse gelmeyecek. Gücümüz yetersiz, elimizdeki yalnızca serüveni sürdürmeye yetecek ve üç, bilemedin dört yıl dayanacak

kadar, korkarım aslında bunun da bilinen türden bir devrimle pek bir ilgisi yoktu. Bay L. bunu, hemen hiç umursamıyor, şimdi pencereden dışarıya bakıyordu. Yakın bir gelecekte ondan, orada, ona çok uzak gelen bir yerlerde düzeni sarsacak, sınırlı sayıda karışıklık oluşturmalarını istemişlerdi. Kuramsal sonuçlarını tartmış, tasarlamış, varsaymış, karar vermişti. Karışıklıklar başarıyla gerçekleştirilecekti.

Arada bir Cem Baysal'la telefonda konuşuyordum, birkaç aylığına Lizbon'a gitmişti, ben de onu beklerken kendi olanaklarım ile haber almaya çalışıyordum, ama bu oldukça güçtü, ne de olsa haber kaynaklarım oldukça kısıtlıydı. Dönüşünde anlatacaklarını merakla bekliyordum, ama işte dediğim gibi elim kolum bağlı oturmak, sabırla beklemek bana göre değildi, kulağıma ulaşan söylentiler içimdeki tedirginliği artırıyor, bu da çoğu kez hemen davranıp bir şeyler yapmak zorunda olduğumu sanma yol açıyordu. Garip bir sabırsızlık, elini çabuk tutma dürtüsü diyebileceğim bir şey. Bu da, neredeyse ölümcül bir hastalıktan ötürü insanı sanki zamansız bir intihara zorlar gibiydi. Ülke işte oradaydı, biz dışındaydık, uzaktaki ülkemde neler oluyordu, bunu düşünüyordum. Burada başka bir dünyanın parçasıydım, oradaki dostlarıma ve sevdiklerime yardım etmek, buradan gerekli önlemleri almak olanaksızdı. Uzakta sürüp giden eylemleri denetleyememek ve onun yöneticilerine getirdiği sorumluluğu yüklenememek beni giderek daha fazla kaygılandırıyor.

Bütün o sürgün yıllarında, Cem Baysal'la çok değişik yerlerde buluşup tartıştığımızı anımsıyorum, ama Madrid'deki Del Prado Müzesi'nin o geniş ve boş salonlarının anılarında ayrı bir yeri vardı. Müze bizim için, sıradan sanat tutkunlarının yaptığı gibi, ölü yapıtları görmek için gittiğimiz bir yer değildi. Bizi doğrudan etkiliyor, geleceğimiz konusunda duyduğumuz kuşku ve kaygıları dağıtıyordu.

Cem Baysal'la olan buluşmalarımızdan bir başkası da, yine bir müzenin, oldukça özel denebilecek bir yer olan Gülbenkian Müzesi'nin bahçesinde olmuştu. Sıcak bir Lizbon öğleden sonrasıydı, bu kenti seviyordum. Olağanüstü hiçbir şey yoktu, yakmayan ama ısıtan bir güneşin altında yürümüş ve konuşmuştuk.

“Biliyorum, bu kesinlikle saçma,” demişti Cem Baysal, “ama üç ya da dört yıl boyunca talihimin değişmesini bekledim. Değişmiyor ve beklemekle olmuyor, işte durum bu. Yine de direnmek ve yaşamı sevmek gerek, ama koşulları değiştirmek, bu nereden baksan tümüyle başka bir şey.”

“Peki yeniden başlamak ister miydin? En baştan?”

“Hayır, insan kimi kez kendiliğinden bitsin istiyor.”

Sanırım haklıydı, bunca yıldan sonra bir bildiği olmalıydı.

“Her neyse, senin durumun değişik,” demişti, “roman yazmayı sürdürüyor musun?”

Kafamda sorunun anlamını tartarak, “Sanırım sürdürüyorum,” diye yanıtlamıştım. O da gülümseyerek anladığını belirten bir biçimde başını sallamıştı.

Yazmanın ne anlama geldiğini bir kez daha düşünüyordum: Aslında bundan daha saçma, daha yetersiz, daha küçük, daha doyumsuz, olsa olsa elinden başka bir iş gelmeyen, yaşamdan tümüyle kopmuş olanların uğraştığı bir başka etkinlik olabilir miydi? Cem Baysal bir zamanlar bu konuda beni uyarmış, yanıltıldığımı ve düş gördüğümü ileri sürmüştü. Ona kalırsa yazarın bir geleceği yoktu. Yazmakla uğraşan insanların oluşturduğu içine kapanık bu küçük seçkin çevreler, tıpkı halktan kopuk devrimci toplulukların da başına geldiği gibi, gizli polislerin kolayca sızmasına uygun koşulları sağlamaktan başka bir işe yaramazdı.

Şimdi aradan çok uzun bir zaman geçmişti ve gerçekten de yazmanın nasıl yaşamımın değişmez bir parçasına dönüştüğünü anımsayamıyordum. Yine de bu konuda yakınmam anlamsızdı, değil mi ki yazmak oyalıyordu beni... Her ne kadar ben eğlenirdiğini düşünsem de... Sanırım yine de ona yazarak geçen bir günün, yaşamımın diğer günlerinden çok da değişik olduğunu söyleyemeyeceğim... Kendimle ilgili gereksiz düşünceler uyan-dırmanın hiç gereği yoktu. Üstelik henüz ölmemiştik, işte bu yerinde bir saptamaydı.

Edebiyat söz konusu olduğunda, yaşam size bir kılavuza gereksinim duymamayı belki en sonunda, ama kesinlikle öğretirdi. İnsanlar edebiyat üzerine tartışmayı çok sever, gizliden yol göstermeyi de, ama onların yitirecekleri bir şeyleri yoktu ki, siz

yanlış bir yola girerseniz, her şeyi yitirirsiniz. Bir edebiyatçı yolunu seçer ve bu yolda yalnız yürürdü.

Cem Baysal hafifçe gülümsemişti. Yüzünde alaylı bir anlatım vardı, aklımdan geçenleri öngörebilir miydi? Birbirimizi uzunca bir zamandır görmediğimize göre, sonuçta bu gülümsemeyi sanırım bir dostluk belirtisi sayabilirdik. Yine de aramıza sık sık giren bir sessizliği nasıl adlandırmalıydık? Garip bir çelişki olmalıydı bu, durgunluk ve karmaşa arasında gidip geliyordu.

“Sen nasıl istersen, öyle olsun,” demişti Cem Baysal: Kirli yeşil bir suyla dolu, bir yanında çay bahçesi olarak kullanılan köşk benzeri bir bina da barındıran yapay bir gölün başına geldiğimizde. Tam da o anda birden yollarımız ayrılalı uzun bir zaman olduğunu anlamıştım. Birbirimize ne söylersek söyleyelim, bu gerçek bir konuşma olmayacaktı. Belki ilgilenip sorar gibi yapacaktı ama benim yazdıklarımın da söz etmiş olmayacaktık: Artık benim yaşamım bir yana, onunki bir yanaydı. Kişisel güvenliğini açıkça tehlikeye atarak benim için yarattığı seyrek ayrıcalıklı durumlar dışında, artık hiçbir zaman, dostları olsun ya da düşmanları, sürekli görüştüğü kimi kişiler, çevirdiği gizli birtakım işler, mesleğim dediği devrimciliği ve bununla ilgili üstlendiği kimi uluslararası görevler, Çin’e yaptığı yolculuklar, Macao, Hong Kong, Chicago, Madrid, Roma, Boston, hatta Paris veya Amsterdam gibi yakın kentlerde geçirdiği günler konusunda artık hiçbir zaman bana açılmayacak, her şey bir giz perdesinin ardında kalacaktı.

Yürümeyi sürdürüyorduk, iki yanında süs ağaçları bulunan bir yola gelmiştik, bu dar yol, taştan bir duvarın dibinde bitiyordu. Sonra hafifçe dönüp duvarı izlediğimizde, birdenbire biraz ötede, daha alçakta, bodur bitkilerle dikkörtgenler biçiminde düzenlenmiş, durgun, dengeli, çimenlerle kaplı bir düzlüğün uzandığını görmüştük. Beklenmedik bir şey olduğunda ne duymuşsak, işte yine öyle olmuştu. Belki böyle bir şeyin var olduğunu uzun bir süredir anımsamıyorduk, ama işte olanca gerçekliğiyle karşımızdaydı, önceden belirlenmiş bir sanrı gibiydi. Sanki bir zamanlar uzak çocukluğumuzda gördüğümüz, belki içinde bir uçtan bir uca koştuğumuz ve sonra unuttuğumuz bir yerdi. Benim düşlerimde gördüğüm bu yer, topraktan garip bir buğunun

çıktığı bir ayçiçek tarlasıydı, yoksa gelinciklerle dolu bir tarla mıydı, bilemiyorum, ama hemen her zaman, en gerilerde, iyice bir uzakta, belki çok uzaktaki bir yamacın üzerinde, çınarlar, meşe ağaçları, sonra serviler, akasyalar, dev bir orman, gür bir bitki örtüsü ve insanı geçmişe taşıyan duru bir sessizlik olurdu. O zamanlar bile, artık bütün bunların hiçbir önemi yoktu, çünkü neredeyse belleğimden silinmek üzereydi.

Cem Baysal yapay diyebileceğim bir heyecanla bana dönmüş, “Biliyor musun?” demişti, “Bizden gerektiği gibi söz edip, bizi yüceltmek için ölmemizi bekliyorlar.” Sesinde geçen yıllarla unutmuş olduğum belirsiz bir tını vardı. “Onların uğruna, inandığımız şeyler için ölmemizi.” Sonra gülmüştü, bu sanki belirsizliğiyle sırtlanların o ünlü gülüşünü andırıyordu, çığlıkla kahkahanın, iniltiyle haykırmanın garip bir karışımıydı bu gülüş, ama yine de bir Cem Baysal gülüşü. Neden bilmem, bu gülüşü çok iyi tanıdığımı düşünmüştüm, birden gelen neşenin, tutkunun ve kayıtsızlığın, nedensiz coşkunun, süren bir yolculuğun, yorulmuş ve çok acı çekmiş sürgünün, alaycı gülüşünden başka bir şey değildi bu. Sonra görünür hiçbir neden olmadan, birden durmuştuk.

“Hiçbir şey bitmedi, daha yeni başlıyor,” demişti Cem Baysal. “Her yerde arkadaşlarımız var, hepsi dişlerini öfkeyle sıkmış, kalın, kahredici bir hüznle iyice bir sarmalanmış, korkmadan ve kendilerini ölüme götüren küçük rastlantılara asla doymadan, büyük bir sabırla bekliyorlar.”

Sonra sözlerini sürdürmüştü, ama kendi kendisiyle mi konuşuyordu, yoksa benden mi söz ediyordu, burası o denli açık değildi.

“Güç ya da zayıflık, sonunda karar vermek ve seçmek zorundasın. Korkarım kararsızsın, bu da seni kaçınılmaz bir biçimde güçsüzleştiriyor. Gitmek için bir gerekçen olmadığı gibi, nereye gittiğinle ilgili bir düşüncen de yok, biçimden biçime giriyor, sorulan her şeye yanıt veriyorsun.”

Neden bilmem, Nietzsche’nin söylemini andıran, kesinlikle ondan esinlenilmiş bu anlatım beni etkilemişti. Hemen yakınımda koskocaman bir sera vardı, onun yakınında da, iri güller. Gülbenkyan’ı, Türkiye’de geçen günlerini, bu müzeyi Lizbon’da

kurma nedenlerini bir kez daha anımsamıştım. Burada akşamın beşi, İstanbul'da biraz daha erkendi. Üzerimizdeki güneş yavaşça devriliyordu, oysa orada henüz tepede olmalıydı. Solda, kabarık bir çalının içinden bir kuş havalanmıştı. Sonra vedalaştık, Cem Baysal kısa bir süre Paris'e uğradıktan sonra, üç dört gün içinde Pekin'de olacaktı. Bir daha kim bilir ne zaman görüşecektik.

Biliyorum, Cem Baysal Lizbon'da, üstlenmemi istediği bir görevle ilgili bana herhangi bir anıştırmada bulunmamıştı. Yine de bu görüşmeden sonra içime garip bir kıpırtı gelmişti, bir coşku, bir sarsıntı, her şeyden çok da bir şeyler yapma arzusu. Oysa işte benim bu durumum bile, gerçekte onunla yapılacak bir işbirliğine hiç de uygun olmadığının açık bir kanıtıydı. Yine de bu konuda konuşmak için geç kaldığımı düşünüyordum, artık yaşamımın bir geleceği olup olmadığını sık sık soruyordum kendime, şimdi elli küsur yaşını aşmıştım ve korkarım bundan sonrasında bir kariyerim ya da siyasi bir beklentim kesinlikle yoktu. Kendimi etkin yaşamımın sonunda bulmak düşüncesi, beni artık bu kitaba başladığım günlerdeki kadar kaygılandırmıyor. Tam tersine, artık bağımlılıklardan bıktım ve sorumluluğun getirdiği bağlardan kurtulmuş olduğumu anlıyorum.

Oysa içimde anlamını çözemediğim bir eyleme geçme korkusu olduğunu biliyordum. Bir gün korkularımı alt ettiğimde bu kesinlikle özgür bir eylem olacaktı; ama nasıl bir şey olacağını korkarım ben de bilmiyordum. Kendimi kurtardığımı düşündüğüm o sorumluluk duygusuna yeniden kapılmak, aynı kısırdöngünün altında ezilmek istemiyordum. Cem Baysal'dan ayrıldıktan sonra, kendi kendime söz vermişim. Artık budalaca korkular, o insanı ezen sorumluluk duyguları yoktu; bir daha asla geri dönmeyecektim.

Anılara geri dönmemek benim elimde olan bir şey değildi. Tevfik K.'nın öldürülüşü; nedense bu ürkütücü deneyimi hiçbir zaman unutamadım, sandığımdan çok daha sık anımsarım. Benim için eski bir korku filminin istediğim an yeni baştan düzenleyebileceğim, beğenmediklerimi değiştirebileceğim, yavaşlatıp istersem hızlandırabileceğim, ezberimden zihnimde yeniden izleyebileceğim bir sahnesi gibiydi.

Bir zamanlar güçlü olduğum bir dönemde, -şimdi Londra'da,

üstlendiğim sorumlulukların uzağında, bu duygu bana çok ilgisiz gelse de- çevremdeki insanlar için üzüлp kaygılandığımı çok iyi anımsıyordum. Hiçbir zaman arkadaşlarımı tehlikeye atacak kadar patavatsız olmamış, bu konuda hep belli bir sorumluluk duymuştum. Yine de bu patavatsızlık konusu, başıma çok sonraları, onarılması güç bir dert açacaktı.

Şimdi geçmişimle hesaplaşmaya çalışırken, tam da o zayıf anımda, geçmişin acılarını, yaşanan yanlışlıkları düşündüm, o zamanki eğilimlerimi, arzularımı ve önceliklerimi anlamaya çalıştım, yaşamımın yönünü derinden etkileyen ne varsa, sanki yeniden yaşadım, o kararın alındığı, hastalıklı bir suça ortak olduğumuz, şiddetli tartışmaların yapıldığı günlere bir daha döndüm, özellikle de Murat Aysan'ın bahçeye bakan o arka odasına.

O zamanlar Murat Aysan'dan hiç kuşkulananmamış ve karşı görüşler geliştirmek konusunda oldukça tembel davranmıştım. Bu yüzden de Murat Aysan'la Nihan Erayda'nın ilişkisinin boyutlarını ve ne zaman başladığını da bilemiyorum, en azından ben bu konu üzerine düşünmekte çok geç kalmıştım. Murat'ın bana her şeyi anlattığı o akşamüstüne gelinceye dek cinayetle ilgili hiçbir şey bilmiyordum. Sonra trende, Nihan'ın olduğunu düşündüğüm notu okuyuncaya dek, onun da bu işle bir biçimde bağlantılı olabileceği hiç aklıma gelmemişti.

Bir zamanlar, daha çok genç bir öğrenciyken, çabucak kotarılan bir gösteri yürüyüşünde ölüm tehlikesi atlatmış, aynı yürüyüşte Giray'ın öldürölmesi üzerine, Renan'ın açık ya da gizli suçlamalarıyla karşılaşmıştım. Bunu hiç umursamayıp sonuna kadar sanki yaşamımızı belirleyen bir yazgı varmış gibi davranmış, ama gerçekte bir yazgıya hiç inanmamıştım. Şimdi de, benim üzerimden bir oyun oynandığı bu denli ortadayken, olayların benim düşündüğümünden çok başka olduğunu benimsemek zorunda bırakılıyordum. Her iki olasılıkta da suçsuz olduğumu, hiçbir sorumluluğumun olmadığını haykırabilirdim; ama sanırım sonuç değişmezdi. Alacağım yanıt her iki olasılıkta da aynı olacaktı. Gerçekten de öyleydi, kimse beni birisini öldürmeye çalışmakla suçlamıyordu. Olup bitenlerin tümü sanki göğüslemek yükümlülüğünde olduğum yanlış anlamalardan oluşuyordu.

Bir yazgıya inanmıyordum, o zaman bu cinayette sorumluluğum olmadığını düşünmek, gelişmelerin denetlenemez olduğunu varsaymak çok daha iyiydi.

Yine de belleğin oyunlarından kaçınmak zordu. Ne zaman kendimi yalnız, kötü ve çaresiz duyarsam, bütün ayrıntılarıyla bu eski olayı, bir zamanlar Murat Aysan'ın anlatımıyla, yaşadığım deneyimin oluşturduğu benzersiz diziyi, tüm çağrışımlarıyla yeni baştan anımsayıp zihnimde bir kez daha kurgulayabiliyorum, hemen aynı akışkanlıkta, çabucak genişliyor, beni yanıtlıyor, açılıp büyüyor, benimle fısıltıyla konuşup bana öyküler anlatıyor, bu birleşmeyle birlikte olağanüstü genişlikte bir bellek yükseliyor, giderek sanki beni de içine alıyor, öyle ki o andan sonra, yaşamımın en küçük bölümlerinden ve parçalarından bile kolayca yararlanabilirmişim gibi. Bana öyle geliyor ki bu bir simge, bir uyarı. Sanırım herkesin gereksindiği bir şey bu, acı ya da tatlı, eğlenceli ya da üzücü, kendinize ilişkin buna benzer bir anınız olmalı, belki de bir anlamda yaklaşan bir tehlikenin uyarı simgesi gibi bir şeyler. Ne denli kurtulmaya ve unutmaya çalışsam da sanırım benimki işte buydu.

O gün şimdi çok uzakta kalmıştı, o zamandan beri değişik şeyler yaşamıştım, kimi acı kimi tatlı yüzlerce değişik anı, yine de o benzersiz yaşantı parçasına geri dönmekten bir türlü kaçamıyordum. Dar sokak, sulu kar, Proust ciltlerinin ardında saklı tabanca, puslu karanlık, rüzgâr, savrulan kar, kaçışan kalabalık, uğultu.

Yaşamın gizemsel yanlarıyla ilgili yanıtını bilmediğimiz sorular hep olacaktı. Benim bu cinayeti böylesine apaçık anımsamam ve bu deneyimin sanki benim başımdan geçmiş gibi bu denli canlı olması. Açıkçası Murat Aysan'ın anlattıkları, benim kendi anılarıma karışıyor, giderek hangisinin gerçek, hangisininse gerçeğin soluk bir taklidi olduğunu giderek ayırt etmem güçleşiyor, gerçeğin ne olduğuyla ilgili kafam iyice bir karışıyordu.

"Biliyor musun?" demişti Cem Baysal bir zamanlar bana, "Murat Aysan hiç yaşamadı, onu sen uydurmuş olmalısın." Sonra, bir yanıt vermeme beklemeden sözlerini sürdürmüştü: "Onu hep dertleşebileceğin, akıl danışabileceğin, suçlarından

seni arındırabilecek birisi olarak kurguladın, ama böyle birisi yok.”

O böyle demişti ama bana kalırsa, bunu yanlış anımsıyordum ve bu, benim gibi birisine yaraşır bir avuntudan başka bir şey değildi. Yine de çok önceleri, bütün başımdan geçenleri anlattığım bir akşam, buna benzer bir konuşma geçmişti, ama başka yerde ve başka zamanda. Hiç unutmuyorum, sanırım Bay Jiang, beni büyük bir dikkatle dinlemişti. O zamanlar, şimdi büyük bir açıklıkla anımsıyorum, Troubadour Kahvesi’nde olmalı, bir kış günü, dışarıda giderek hızlanan bir yağmur, camın kıyısında ikimiz oturuyoruz, birazdan Cem Baysal da gelecek, ama henüz vakit çok erken.

Bir süredir Old Brompton Road’dan neredeyse tek bir geçen yoktu. Arada bir akşam müzikhollerden birisinde verilecek bir konsere giden gençler. Yağmur saatlerdir hızını hemen hiç yitirmeden sürmekteydi ve bunun getirdiği hüzünlü alacakaranlık, Londra’nın puslu akşamına karışıyordu. Earl’s Court, binaları ve aradan görünen bir gökyüzü parçasıyla birlikte bulanıklaşmıştı. Az ötedeki metrodan çıkan küçük bir topluluk geçti camın önünden, içeriye gıptayla bakarak. Birden sıkı bir rüzgâr, sanki bir fırtına başlangıcıydı, şemsiyeler aceleyle dalgalanmış, küçük bir insan topluluğu çevreye kaçışmıştı.

“İşte böyle oldu her şey,” diye neredeyse bağırırmışım o yorgunluk ve üzüntüden kısılmış sesimle. Anlattığım öykü beni tümüyle soluksuz bırakmıştı.

Yan masalardan kimileri susmuş, kaygıyla bizden yana bakmıştı. Troubadour Kahvesi’nin sakinleri, ne de olsa, olağanüstü heyecanlı ses tonlamalarına o denli de alışık değildi.

Yüzüme baktı Bay Jiang, “Bunları yazsana,” dedi.

“Kim bilir,” dedim, “belki bir gün yazarım.”

7.

Aykırılıklar ve tersliklerden bıkmıştım, artık sonsuz bir uyumun ardı sıra sürüklenmek istiyordum, ama zaman hızla geçiyor, kaygılar, gerginlikler, yaptığımız hatalardan doğan istenmeyen sonuçlar, belki de kendimize çektirdiğimiz acıların istenen sonucu olan çözümsüz durumlar sonunda bizi buluyor, her türden hastalıklı düşünceyle birlikte, belki umarsız bir hastalığın kendisi de. Ben de yatılı okulda okurken yaşadıklarımın benzeri bir yazgıdan kaçınabilmek için kendime ruhumu hafifletecek yeni bir yol aradım. Böylece neredeyse hiçbir amacım olmadan, Avrupa kıtasını, İspanya'yı, İtalya'yı, hatta Baltık ülkelerini dolaştım. İngiltere'nin kuzeyine gittim. Çıktığım her yolculuktan, bir öncekinden daha bitkin dönüyordum, duyduğum çaresizlik ve yitirdiklerimin getirdiği boşluk giderek büyüyordu. Daha önce de değindiğim gibi, sonunda Uzakdoğu'ya, Hindistan ve Çin'e uzun bir yolculuk yapacak ve bu yolculukta yakalandığım hastalık bende bir şeylerin temelden değişmesine yol açacaktı.

Cem Baysal'la Lizbon'da buluştuğumuz o günden yalnızca on ay sonra, içine düştüğüm şu duruma bakın. Sessizce, kaygıyla, canlılıktan uzak, odamın penceresinden bakıp bunaltıcı bir dünyayı izliyor, karabasanlar ve yanılsamalarla uyumaya çalışıyor, düşle gerçekliği birbirine karıştırıyor, bir yandan da hastalığının oluşturduğu kötümserliği yenmeye çalışıyordum. Yaşamdan duyduğum korkuyla, o yıkım günleriyle, o kaçınılmaz boyun eğme ve vazgeçme duygusuyla başa çıkmaya uğraşıyor-

dum. Camden Town bölgesinde, ucuz bir apartman dairesindeki odamda, uzun bir yolculuk dönüşü hasta yatağımda, elimde not tutmak için bir defter, yazmam gerektiğini düşünüyorum, zamanın acımasızca geçişinin bende yarattığı o kaçınılmaz huzursuzluğu bu biçimde anlatabilmeyi umuyordum. Ölümsüzlük denen şeyi birazcık olsun yakalayabilmek için, kaçınılmaz bir düzensizlikten, daha büyük bir pişmanlıktan, çok önceleri yaşadığım daha büyük çıkmazlardan sakınabilmek için ne yapacağımı bilmeden, öyle şaşkın ve inançsız, esin perisine yakarıyordum.

Bugün bile, hastalığı birazcık olsun atlattıktan sonra, ilk kez güçlkle dışarıya çıktığım günü çok iyi anımsıyorum. Uzun bir kahvaltıdan sonra, Camden Town'da, kanal boyunca yürümüş, bir yerde oturup kahve içmiştim. Hastalığının geçip yavaş da olsa iyileşmeye başlamanın, *nekahet* döneminin bu ilk günü, bana yıllar önce tutukluluğumun bitip özgür kaldığım günü anımsatıyordu. Yaşama sevinci, coşku, hepsi iç içeydi, sanki yeniden doğmuş gibiydim.

Oysa ilk kez sokağa çıktığım o gün beni çok daha yalın şeyler şaşırtıyordu. Sözgelimi o öğleden sonraki parlak güneş ve ben de bunu değerlendirdim, köprülerden birinin kıyısında durup gökyüzüne baktım, yüzyıllar önceki bilgelerin gördüğü güneşten hiç de farklı değildi. Bize çok uzun zaman gibi geliyor belki ama, güneşin zamanı içinde yok sayabiliriz bu süreyi. Bunu benimsemek bile insanı mutlu etmeye yetiyordu. Güneş içimi ısıtıyor ve yorgun gözlerimi elimle örtüyordum. Belki de işte buydu, mutluluğun ciddi bir şey olduğunu hep anımsamak gerekiyordu. Çoğu sorunun yanıtını bilemeyebilirdik, ama bunun, dünyanın hemen her yerindeki bakış açısı, yeni bir öneri olduğunu unutmamalıydık. O zaman sağduyu dediğimiz şey, ama hangi nedenle olursa olsun, gözünü, uzun süren araştırmaların vardığı bu büyüklü sonuçtan ayırmamalıydı. Tüm yıpratıcı telkinlere karşın, birey hiçbir zaman göz ardı edilmemeliydi.

İnsanı yıpratıcı nefretler, yapılacak işler, onarılacak aşklar, bulunması gereken insanlar, unutulmaması gereken olaylar vardı. Çocuk arabasıyla bir kadın yeşil ışığın yanmasını bekliyordu. Kavgalar, ihanetler, gelecek günler...

Bu arada, Cem Baysal ülkeye gizlice gidip hemen geri dön-

müştü. Uzun bir süre ortalarda görünmedi, sonunda ona rastladığımda neredeyse tek bir söz bile söylemedi, anladığım kadarıyla değişen bir şey yoktu, polis sistemi yine baktandı, baskıcı bir düzenle ilgili birazcık yakınma, ince dokundurmalar, iğneler, dönelele ilgili kısa bir söylenme, belki üç beş sarsıcı öykü, serzenişler, biraz öfke, eski günlerle ilgili anıştırmalar, ama sözlerinde kesinlikle düşmanlık yoktu: “Umarım önümüzdeki yıllarda bir şeyler değişir.”

Doğal olarak kişisel yaşamıyla ilgili konulara hemen hiç değinmedi, anlaşılan gönül işleri konusunda her zamanki gibi sessiz kalmayı seçmişti. Kimi arkadaşlar onu konuşturmaya çalıştı, ama Cem Baysal’ın kararlılığı sonunda vazgeçtiler. Konu yeniden ülkeye, onun geleceğine geldi.

Cem Baysal ise korkarım artık bir ülkeye inanmıyordu, bunun kendi ülkesi olması, durumu yorumlamakta ayrıcalıklı bir yaklaşımı olmasını gerektirmiyordu. Üstelik bu sözünü ettiğim dönemde Cem Baysal bizden uzaklaşmıştı. Sanırım bütün bu kargaşa içinde bile, kendisi için sorun oluşturan işleri bir biçimde çözmüştü, artık olaylara iyi tarafından bakıyordu. Onu çok seyrek görüyordum, Cem Baysal da arkadaşlarıyla görüşüyordu, ne de olsa Londra’da benim tanımadığım sayısız arkadaşı vardı.

Bana gelince; ister istemez onun bu yeni durumunu benimsemek zorundaydım. O ise, sonraları kendi geçmişiyle yüzleşmektense, yeni yeni kaçış yolları buldu. Kimi zaman aklına yeni gelmiş gibi yaparak kendince parlak birtakım gerekçelerle bunu bana da onaylatmaya çalıştı. Tanıdığım başka insanların da çoğunlukla yaptığı gibi, sıradan görüşlerle yetiniyordu, üstelik uygun eğitime, deneyimine, uzun yıllara yayılan kuramsal çalışmalarına karşın, böyleydi bu. Bütün konuşmalarımızda, en sıradan gelişmeleri bile olumsuzlama, çok uzak bir gelecekte gerçekleşecek kimi amaçları yüceltme, hemen her zaman sarıldığı bir savunma biçimini oluşturdu. Sonunda giderek vardığımız yer, ortak bir düş kırıklığıydı, yollarımız ayrılmıştı, birbirimizi dinlemediğimiz ve anlamadığımız açıldı, sonunda vazgeçtim.

Sonuçta olacağına bakın siz, sanki güzelim ülkenin üzerine gelip bir ölüm sessizliği çökmüş, –ona kalırsa neredeyse rastlantısal bir sessizlikti bu– hani böyle diyordu da buna inanacak

kaç kişi çıkardı. Hepimiz başımıza gelen felaketin büyüklüğünün ayırımıundaydık. İnsanların gerçekte ne olduğu böyle zor zamanlarda anlaşılıyor, böyle zamanlarda sınanıyordu insanlar.

Yine de bu son değildi, bir keresinde ülkedeki arkadaşlardan kötü bir haber aldım, aslında bu benden çok Cem Baysal'ı ilgilendiriyordu, bu yüzden, onunla paylaşmak istedim. Piccadilly Circus'a bakan bir lokantada oturuyorduk. Cem Baysal, beni gözlerini sürekli kaçırarak dinledi, hiçbir şey söylemedi. Bu sessizlik uzadı, onu izleyen günlere de yayıldı ve neredeyse aramızda gizli bir anlaşma oluşturdu. Biz de bu konuya kesinlikle bir daha dönmedik. Yine de ben, bu yeni duruma uyum sağlamakta oldukça güçlük çektim, sandığımdan da yalnız olduğumu, belki de yanılmış olabileceğimi düşündüm. Ancak daha sonraki girişimlerimde Cem Baysal'ı hiç hesaba katmadım, ne yapmak gerekiyorsa bunu tek başıma sürdürdüm.

Londra'da beni destekleyen kimi dostlarım hemen her zaman olmuştu. İnsanın ülkesinde gereksindiğı dayanışma ruhu, yabancı bir ülke söz konusu olduğunda, kuşkusuz çok daha büyük bir önem taşır. Sedat Aybar'la beni Londra'ya önceki gelişlerimden birinde Bay Jiang tanıştırmıştı. Aradan uzun bir zaman geçtiğı için olmalı, tanışmamızın ayrıntılarını şimdi anımsamıyorum. Paris ve Oxford'da eğitim gördükten sonra akademik yaşamını Londra'da sürdürmüştü. Benim Londra'ya geldiğim yıllarda, City'nin başarılı bankacılarından, büyük bir bankanın da genel müdürüydü.

Eski öğrencileri aracılığıyla yeraltı örgütleriyle ilintilerini sürdürdüğü söyleniyordu. Bunlar beni ilgilendirmiyordu, beni ilgilendiren parasal anlamda bana çok yardımcı olmasıydı. Sanırım bir de, geçmişten taşıdığım erdem anlayışına uygun olarak, ülkemizde kara para aklamak isteyen birtakım karanlık kişilerin parasından böyle, dolaylı olarak yararlandığımı bilmek tek avantajımdı.

Uzakdoğu yolculuğundan döndüğümünden beri Troubadour Kahvesi'ne gitmemiş, Bay Jiang'ı arayıp sormamıştım. Cem Baysal nerede, ne yapıyor, bilmiyordum. Böylece eski bağlantıları yeniden kurmaya çalıştım.

Kerim Akhanlı'nın izini bulmuş, ama yolculuklar, varoluş

kavgası ve yalnızlıklarla geçen günlerde onu bir türlü arayamadım. Sonra Hindistan'a gitmeden birkaç gün önce aradığımda, telefondaki sesinin kaygı dolu olduğunu anladım, sanırım beni polis sanıyordu. Aradan geçen yıllar belleğini silmiş, geride yalnızca geçmişe ilişkin ürkütücü anılar bırakmıştı. Ona Haluk Akcan'ın sahaf dükkânını anımsattım, hatta Sosyalist Nuri'nin arkadaşı olduğumu bile söyledim, telefondaki ses rahatladı, yine de Hindistan'a niye gitmek istediğimi anlayamıyordu. Dönüşümde mutlaka kendisini aramamı söyleyerek telefonu kapattı.

Hindistan dönüşü, hastalıkla boğuştuğum ve odamın penceresinden bakıp karanlığa gömülen kenti seyrettiğim günlerden sonra, birazcık iyileşip dışarı çıkabildiğimde Kerim Akhanlı'yı yeniden aradım. Sonunda buluştuk. Onu sahibi olduğu lokantada ziyarete gittim. Açıkçası karşımda dengeli, geçmişin deneyimiyle dolu birisini bulacağımı umuyordum, ama yanılmışım. O günkü, sahafta karşılaştığım heyecanlı, coşkulu insanla, karşımda gülümseyen, uslu ve cansız insan arasında hiçbir benzerlik yoktu. Ruhsal olarak berbat bir durumdaydı, izlendiği korkusu içini sarmıştı. Bunun tek nedeni, karanlık günlerde yaşadıklarıydı, kendisini yakalayıp geri götürecekleri düşüncesini bir türlü kafasından atamıyordu.

O günden sonra daha sık görüştük. İkimiz de, bize yabancı bu büyük kente, Londra'ya değişik zamanlarda gelmiş, umarsızca yaşam kavgası vermiştik. O kendi karanlık geçmişini değiştirmeye uğraşmıştı, ben de hiç kuşkusuz, kendiminkini. Onun kişisel öyküsünün bu aşamasını daha yakından ilgilendiren bir özelliğine değinmem gerekirse bunun *ketumluk* olduğunu söyleyebilirim. Bu yüzden de ona, sözgelimi bir Sosyalist Nuri'yi nerede ve nasıl tanıdığını hiç soramadım. Yine de buluştuğumuzda ortak anılarımızdan konuşurduk. Bu dingin söyleşi anlarında, çoğunlukla hep, o uzak geçmiş, geride bıraktığımız o acılı ülkedeki sarsıcı öyküleri dehşetle dinlerdim. Kimi zaman aile yapılarını, bu konuda yaptığı tanımlamaları duyduğumda gerçekten aynı ülkeden mi geldiğimizi kendi kendime sorar, ama bu soruyu yanıtlamaktan da içten içe korkardım. İmgelemimde onların kayalık bir dağın eteğinde kurulmuş tek göz evlerini tasarlamakta güçlük çekerdim. Çocukluğumun coğrafya kitaplarında

gösterilmeyen, adını doğru dürüst söylemeyi bir türlü beceremediğim uzak bir yerde, kimi kez, yazın çıkılan türden yayla tipi bir ev, kimi kez de bir çiftlik evi düşlerdim. Neredeydi bu ev ve nasıl bir şeydi? Düşlerimde bile asla bu evde yaşamayı istemezdim. Kuşkusuz bu özlemi paylaşmayı, onunla ortak anılardan oluşmuş bir dünyaya girmeyi de hiç düşünmedim. Hiçbir zaman onu oralara bağlayan ilişkileri, çoktan bağımlısı olduğu bütün o kaygıları dinlemek istemedim, ortak çözümsüzlüğümüzde boğulmayı, arapsaçına dönmüş sorunlar yumağını çözmeyi denemedim, karanlıklarımızın, konumlarımızın karışmasını hiç arzu etmedim. Yaklaşımımı, şimdi yanlış olduğunu gördüğüm tutumumu bilmem anlıyor musunuz? Peki ya kendimi anlatabilmek, içimi dökebilmek için kullandığım dili? Açıkçası kendimde gördüğüm açık başarısızlığı, içine düştüğüm açmazı anlatmaya çalışıyorum; biliyorum, buna benzer zayıflıklar, insana özgü şeyler ne yazık ki çoğu kez de aşırı ve acımasız olabiliyor.

Eski günlere bir özlem duyuyor muyum, Bay Jiang bir kere sinde bunu soruyor. Ah o eski günler. Aslında saldırıdan kaçınmamak, boyun eğmek, kaçıp kurtulmak, anımsadıklarım bunlar. Sabah uyanırdık, önümüzde tehlikelerle dolu bir yol uzanırdı, akşama dek bitmeyen bir kovalamaca sürerdi, belki yalnızca bizi gizleyen, esirgeyen bir geceden söz etmek olanaklıydı, gerisi boştu. Belki de her şeyi olması gerektiğinden daha çok önemsemiştik, belki de bizden beklenen yalnızca buyruklara uymak, uyumlu görünerek düşmanlarımızı şaşırtmaktı. Kim bilir, belki de Fransa'da, bağbozumunda kamyon sürmek gibiydi, dönemeçlerde dikkat etmek, devrilmeden yola devam etmek, uslu uslu bu kamyonu kullanmak dışında hiçbir şey gerekmiyordu.

Her zaman için iyi ve sağlam düşmanlara gereksinimimiz vardı, böylesi hem daha güvenliydi, hem de deneyimimizi arttırmamıza yarardı. Sanırım çoğumuz hem de büyük harfle başlayan bir Tarih'in bizim katkılarımızla oluştuğunu, üstelik bu katkının azımsanmayacak boyutlarda olduğunu, buna yalnızca güvenmenin bile yeterli olacağını düşünüyorduk.

Yanılmıştık, sonunda Devlet'in gerçek gücünü tanıyacaktık, ama artık çok geçti, böylece acılarla dolu bir dönem başladı. Bu yanlış en iyilerin kendini hiç sakınmadan harcamasına yol aç-

muştu. Oysa ne yazık ki Tarih gerçekten onların ölümlerine gereken anlamı veremeyecekti, yalnızca bir hiç yüzünden, boşu boşuna ölmüş oldukları gerçeğini saklamaya yetmeyecekti. Biz yaşayanlar sonrasını ister istemez görmek zorunda kalacaktık.

Hayır, sanırım özlemiyordum, ama görebiliyordum. Çoğu kez, siz istemeseniz bile, kısa bir an, Tarih yine de tümüyle oradaydı, gözlerinizin önünde canlanan, titrek ve etkin görüntüler biçimindeydi. *Yener'in Lokantası*'ndaki defterde yazdığı gibi, *kaçtığınızı ama kurtulamadığınızı* size anımsatırdı. Özellikle sevgili ölüleriniz, geçmişin içinde, uzakta, kalın duvarların öte yanında soluk gölgeleri andırır bir biçimde belirirdi. Aralıksız, acılı bir geçmişten kopar, sonra geleceğe doğru akar, boyuna yuvarlanır, aktarılır, dolanır ve şimdiki zamana dönüşürdü. Hem çok yakın, hem de çok uzak olurdu. Var olana utangaç bir bakış atar, geçmişin önyargılarından kopup yıldırım gibi çakan yeni bir bilince varırdınız.

Bay Jiang, eski günlere özlem duyup duymadığımı sormuştu, sorusuna bir yanıt verip vermediğimi şimdi anımsayamıyorum. Belki de bir yanıt beklemiyordu. Sanırım artık neyi özlediğimi bilmiyordum, ama beni kimsenin tanımadığını, göksel bir kameranın ne yapıp ettiğimi izlemediğini biliyordum. Bunu Bay Jiang'a anlatmaya çalışmıştım. Ülkeme, siyasi kavgaya ve eski yaşamıma dönmenin zor olduğunu biliyordum, bunun taşıdığı gizil sakıncaları da unutmuş değildim. Bizim ülkemizde sürekli bir altüst oluş yaşanır, asla belirgin bir düzen olmamıştır, daha doğrusu yoksulu ezen adaletsiz bir düzen vardır. Her şeyin ötesinde, denetleyici ve baskıcı bir güç yalnızca merkezin elinde toplanmıştı ve halkın büyük bir çoğunluğu bu düzensizliği bir tür iktidar boşluğu ya da noksanlığı olarak anlar, bunun özgürlükleri kısıtlayan bir şey olduğunu hiçbir zaman düşünmezdi.

Artık yalnızlığımı daha çok duyuyordum, bu da içimde gizli özlem duygusunu kışkırtıyordu. Bilemediğim bir nedenle, ülkeden ayrılışım, gözümün önünde yeniden canlanıyor, uzun bir düştten uyanır gibi, parçaları yerli yerine yerleştiriyordum. Dönmek düşüncesi içimde yeni baştan geliyordu. Döndüğümde hiçbir şeyi bıraktığım gibi bulamayacağımı sanki anlamak istemiyordum. O zaman her şeyi göze alıp geriye dönmek dü-

şüncesine nereden varmıştım? Çünkü, yurtdışında benim için bir gelecek yoktu. Benim gibi, ülkesinden kovulmuş, hep parlamentonun dışında politika yapmaya zorlanmış bir geri kalmış ülke yurttaşının ülkesinin dışında ulaşabileceği düzen, asla kendi düzeni olmayacaktı. İster istemez kendisini yok sayan, ya da değişmeye zorlayan bir süreci yaşayacaktı.

Biliyorum, karar vermem hep güç olmuştur. Kaçmak ya da kalmak, işte bu kararı vermek en zoruydu. Sonraları, aradan beş yıla yakın bir zaman geçtikten sonra, Nihan Erayda ile Madrid'de buluştuğumda bile kararımın doğruluğundan kuşku duyuyordum.

Madrid, o kente birkaç satır daha ayırmam gerekir gerçekten de. Geçmiş anıların saldırısıyla serseme dönmüştüm, ama bunların ne kadarı kent ile, ne kadarı da Nihan'la ilgiliydi, bilmiyorum. Kafamda gençlik günlerimde yazdığım şiirlerden dizeler uçuşuyordu. Orada, Madrid'de, karanlık, cılız ve tutkulu Manzanares'in kıyısında, bir akşam vakti söylenecek ya da yalnız başına, geniş caddelerde, kalabalıkların arasında sürüklenirken mırıldanılacak, olmadı sessiz bir kahvede, bir öğleden sonrası şarap içerken oturup yüksek sesle okunacak dizelerdi bunlar.

Ülkeye ve geçmişe duyduğum özlemde, kaçma kararım ile ilgili kendimi sorguladığımdan hiç söz etmemiştim, ama sanırım Nihan, içimde duyduğum çelişkinin ayırdına varmıştı. Geçmişten söz açıldığında, birden durgunlaşıyordum, bu gözünden kaçmamıştı.

"Sonuç olarak," demişti Nihan bir akşam, mutluluktan sarhoş olmuş bir havada gülümseyip gözlerini devirerek, "tehlikeli bir durum vardı, en azından senin için ve biz bundan kurtulduk."

Plaza Del Mayor'da oturuyorduk, serin bir rüzgâr esiyordu. Sonra meydanı çevreleyen açık hava kahvelerinde oturanları göstererek konuşmasını sürdürmüştü:

"Belli değerlere saplanıp kalmaya hiç gerek yok, geride bıraktığın insanların acı çekmesine, işkencelere uğramasına üzülmen de gereksiz, eski değerlere dayanarak yargılama acılı, elem dolu bir tarih, geçmişte kalmış bir öyküydü, kendini suçlayan sürekli yinelediğin bir hata. Sen üzerine düşeni yaptın, sorum-

luluklarını yerine getirdin. Sonuçta bize gereksinim duyduklarımız verilmiş, birazcık yakınlık, uzayıp giden masmavi bir gökyüzü verilmiş, artık bize düşen yalnızca mutlu olmak, yetinmek ve hoşnutluğumuzu belli etmek.”

“Belki haklısın, ama bunu hak edip etmediğimizi bilmiyorum. Sanırım buna gerçekten de gereksinmemiz vardı.”

Böyle demiştim, ama Murat Aysan’ın her türden kaçaklarla ilgili söyledikleri henüz belleğimden silinmemiştir ve bu da suçluluk duymama yetiyordu. Yine de kaygılarımı belli etmek istememiş, yalnızca söylediklerime inansın istemiştim.

“İşte böyle, geçmişle yüzleşmekten çekinme,” demişti Nihan, sanırım birazcık sarhoş ve uykulu, “biz inanılmaz bir hengâme içinde tanıştık ve o zamandan beri de sayısız olay oldu, korkunç şeyler yaşandı.”

İşte yanı başımda, bana yaslanmış bir durumda soluk aldığınyı duyuyordum, yüreği şimdi hızla çarpıyor, hafifçe titriyordu. Üşüyüp üşümediğini sordum, hayır, diye yanıtladı beni. O da bana sordu aynı soruyu. Tamam, o zaman dönssek iyi olur. Belki de, düşünüp düşünmediğimi sormuştu, belki de başka bir şey. Yanlış anlamalar.

Uzakdoğu yolculuğundan dönüşümün üzerinden neredeyse altı yıla yakın bir zaman geçmişti, son yıllarda Bay Jiang’la düzenli bir biçimde görüşüyorduk. Troubadour Kahvesi’nde Miriam adlı bir kız çalışmaya başlamıştı ve bana ilgi gösteriyordu. Bay Jiang sonraları, onun eski bir çalışan olduğunu, uzun bir süre önce ayrıldıktan sonra, yeniden döndüğünü söyleyecekti. Kimi zaman, Miriam bana kendi dilimde kırık dökük üç beş sözcükle seslenir, bunun onda yarattığı hüznün gözlerimden kaçmazdı. Bu sözcükleri bilmesini, geçmişte Troubadour Kahvesi’ne gelen ülkemiz öğrencilerine borçluydu ve sanırım daha da kötüsü, yine Bay Jiang’ın bana fısıldadıklarına bakılırsa, Miriam bunlardan biriyle umutsuz bir gönül ilişkisi de yaşamıştı.

Bu düşünce, ülkeye dönme düşüncesi ağlarını yavaşça ördü. Yine de dönmem için bunun zihnimde olgunlaşması gerekiyormuş. Üstelik en başından beri, bana yakıştığı ve oradan ayrıldığımda olduğum gibi, tüm kişiliğimle, hiç dağılmamış, adamakıllı eksiksiz, umutlu ve iyimser, kısacası bütünlüğümü yitirmemiş

olarak geri dönmeyi arzulamıştım. Oysa gerçekte bir anlamda bölünmüştüm. Ne yazık ki insanın birden çok yaşamı, hemen istediği her şeyi aynı zamanda yaşamak gibi bir yeteneği yok. Çevrenize bakın, âşıklar bile birbirlerine katlanamadıklarını biliyor ama sanki birbirlerinin içinde eriyormuş gibi davranıyorlar. Arzunun o aşılmaz engelleri. Orada ya da burada olmak. Dönme zamanı geldiğinde de, sezgilerim beni yanıltmış olmalı, çünkü ne olup bittiğinin bilincinde bile değildim.

Cem Baysal, onu en son görüşümde, ülkede bir şeylerin değiştiğinden övgüyle söz etmişti. Sonra da, yakın bir gelecekte güzel bir kadın başbakanımızın olabileceğiyle ilgili anıştırmalarda bulunmuş ya da ben öyle sanmıştım.

Kuzeye, İsveç'e yaptığım kısa bir yolculuktan sonra, Londra'ya dönüşümde, ülkemden esenlikle dolu, dirim haberleri beklerken, felaket haberleri almıştım. Troubadour Kahvesi'nde, arkalarda, barın yakınlarındaki bir masada oturmuş, gazeteleri karıştırıyor, Bay Jiang'ın gelmesini bekliyordum. Haberi bir İngiliz gazetesinde görmüştüm. Yazıyı okuduğumda, başlangıçta olayın korkunçluğunu tam anlayamamış, bir zamanlar bildiğim kimi olay ve kişileri görmekten duyduğum şaşkınlıkla, bar tezgâhının ardındaki Miriam'a seslenmiştim. Yazı İngiliz okuyucuların hoşlandıkları türdendi. Bunda şaşacak bir şey yoktu, çünkü Afrika'dan tam da o sıralarda soykırım haberleri geliyordu. Dünya bu büyük boyuttaki soykırımı bile ilgisiz kalmıştı. Olay Salman Rusdie'nin *Şeytan Ayetleri* kitabıyla bir biçimde ilgiliydi, ama gazeteler aradaki bağintiyi anladığım kadarıyla fazla önemsememiş, olaya bir mezhep çatışması görüntüsü verilmişti. Bir anma töreni için bir taşra kentine giden kalabalık bir aydın, yazar, sanatçı topluluğu kaldıkları otelde sıkıştırılmış, gözü dönmüş bir güruh tarafından otel ateşe verilmiş, kırka yakın kişi dumandan boğularak ve yanarak ölmüştü.

Haber açıkça bir tepkiyi gerektiriyordu. Üzülmeyi ve öfkelenmeyi gerektiriyordu. Daha da kötüsü, önceleri de belki bildiğim, ama benimsemekten kaçındığım bir düşünce yavaşça beynimi uyuyordu.

Cem Baysal, Lizbon'daki görüşmemizden çok önce kararını vermişti. Cem Baysal'ın bir arkadaşımızın aracılığıyla bana ilet-

tiği bir bilgi notunu anımsamıştım. Bizimle ilgili tüm davalar düşmüştü. Bu kısa not, istersek dönebiliriz anlamına geliyordu. O zamanlar bu, gözümünden kaçan bir gerçektir, bunun ancak şimdi ayırımına varıyordum. Cem Baysal'ın değişimi, özellikle de seçimlere ve genel oy düşüncesine olumlu bakması beni şaşırtmıştı. Bunun bir ihanet anlamına gelip gelmediğini düşünmüştüm. Cem Baysal'ın bana değişim olarak sunduğu, ama gerçekte iktidara yönelen bir eğilim. Anarşistlerin bu konuya nasıl yaklaştıklarını yeni baştan irdelemiştim.

O sıralarda seçim çok yakındı. Ülkede heyecan giderek yükselmiş ve üst sınırına ulaşmıştı. Ne de olsa kazanıp başaranları, güç, dokunulmazlık ve iktidar dolu bir gelecek bekliyordu. O gün Cem Baysal'ın bütün davranışlarını başka nedenlere yormuştum. Oysa olup biten her şey çok yalındı. Anladığım kadarıyla Cem Baysal'a dönmesini önermişler, başına hiçbir şey gelmeyeceği konusunda güvence vermişlerdi. Bu yalnızca benim bildiğimdi, çünkü sonraları öğreneceğim gerçekler oldukça farklıydı. Cem Baysal, bir yıl kadar önce, o zamanlar henüz bir üniversitede öğretim üyesi olan, sonraki yılların tanınmış kadın siyasetçisiyle, İstanbul'da, kentin gözlerden uzak ama eski bir Fransız mahkeme binasından bozma ünlü bir lokantasında, baş başa yemek yerken görülmüş, ama bu haber bilinen nedenlerle herkesten gizlenmişti.

Şimdi geçmişte birlikte katıldığımız o bir konakta yapılan gecedeki Cem Baysal'ı, onun o uyumlu ve rahat tavırlarını anımsıyorum. Onunla ilgili duyduklarım beni hiç şaşırtmamıştı. Onu ünlü otellerden birinin o büyük odasında düşünüyorum, kimi başka yetkililerle birlikte. Sözümona bu zengin çağrı için kesenin ağzını açmış, ölçüsüz bir eliaçıklık bu. Peki ama bunun parası kimden çıkıyor? Çevrede kimi şirketler ve büyük bir kamu bankası aracılığıyla, hükümetten çıktığı fısıldanıyor. Kuşkusuz gizlice çekilen fotoğraflar asla basında yer almadı, büyük bir olasılıkla gerektiğinde kullanılmak üzere güvenli bir yerde dosyalanmıştı.

Bay Jiang geldiğinde tümüyle haberin etkisiyle ve Cem Baysal'la, onun güzel kadın başbakanına karşı öfkeyle doluydum, ama gene de bunu anlatmayı sona saklıyordum. Ondan ay-

rıldıktan sonra sokaklarda öylesine başıboş dolaştım. Çok sonra eve gittim, ama içimde bir huzursuzluk vardı. Evimin yakınındaki adı Gotik Bar olan bir yere gittim. Durumumu gözünüzün önüne getirebiliyor musunuz? Bir Camden barında, kapkara giyinmiş gençlerin arasında, iskeletli, haçlı, kurukafalı, örümcek ağlarıyla sarılı bir dekorun altında oturmuş, kendime gelmek için sert bir şeyler içiyor, elimde ancak edinebildiğim, ama taze haberler olmadığı için bildik ipuçlarıyla beni oyalayan bir memleket gazetesi tutuyor ve beni bekleyen gelecekte ölesiye korkuyordum. Kısa bir süre, kendi durumumu düşündüm. Kendime öylece uzaktan, hatta az ötedeki bir masadan beni izleyen, dudaklarını siyaha boyamış kızın gözleriyle baktım ve yaşadığım bu son acıyı, bu korkunç deneyimi değerlendirmeye çalıştım.

Ertesi gün daha da kötü geçmişti. Neredeyse akşama kadar haber kimi göçmenler arasında kulaktan kulağa yayılacaktı. Beni dehşete düşüren, rastladığım birisinin anlattığı, olayın ayrıntılarında yakaladığı vahşi şiddetti. Sonra gelen bir telefonda, ölenler arasında Murat Aysan'ın da olduğunu öğrenecektim. Beni de, kuşkusuz katılabilirsem, Murat Aysan'ın gömme törenine –tefondaki ses bunun çok özel olacağını söylemişti– bekliyorlardı.

Sonra kendimi bir başıma yalnız duyduğum, yalnızca bedenimin değil içimin derinliklerine dek üşüdüğüm, hem kafamdan kovmaya çalıştığım ama aynı zamanda da düşünmek zorunda kalışımından nefret ettiğim birkaç dakika içinde belki sönüp gidecek, ama kendime duyduğum öfkeyi artıracak ve bir süre sonra açıkça geride sancılı bir sıkıntı bırakacak, Tevfik K.'nın öldürüldüğü o korkunç an gözümün önüne gelmişti; Murat Aysan'ın bir roman kahramanına dönüştüğü o benzersiz an.

Biliyorum, görünürde hiç kimse Tevfik K.'nın öldürülmesinden ötürü beni suçlamıyordu, ama bu olayda kusuru, hatası olan birisi varsa, o da bendim. Sonraları ülkemden uzakta yaşadığım bu gerekeni yapamamış olmanın getirdiği eziklik, bu pişmanlık, bu inceden inceye duyulan zayıflık, üzerimdeki etkisi hiç silinmeyen bir utanca dönüşmüştü. Bay Jiang ile bir konuyu tartıştığımda, kimi zamanlar uyumsuz bir duyguyla sarsıldığımda, yolunda gitmeyip aksayan bir şeyler olduğunda, gereksiz haberlerden bunaldığımda, bir gazeteyi istenmeyen çağrışımların

sonucunda elimden bıraktığımda, geçmişini düşünerek sıkıntının nereden kaynaklandığını anlıyor ve hemen her zaman değişmez bir biçimde, o kuşkulu cinayetin kurbanı olan kişinin, Tevfik K. adının karşına çıktığını görüp şaşırıyordum. Geçen yıllarla benim için giderek önemsizleştiğini derinden duysam da bu adın üzerimde yarattığı ağırlığı asla tümüyle üstümden atamamıştım. Şimdi Murat Aysan ölmüş ve beni bu ayıpla yüzleşmek zorunda bırakmıştı.

Daha sonra yalnız kalmaktan korktuğum için, Miriam'ın evine gittim, gerçek nedeni bilmediği için geldiğime sevinmişti. İşte bu büyük kentte, öteki sayısız beden arasında, iki yitik beden, işte ağır bir baş dönmesi, üşütücü bir cansızlık. Kötü bir haberle sarsılmanız hiç kimseyi ilgilendirmeyiz, susmanız, konuşmanız ya da ağlamanız bile hiçbir şeyi değiştirmeyiz. Sizinle eşzamanlı olup biten, sürüp giden, düşünemeyiz ve ölçülemez olan her şey sizi destekleyip sizi taşır, belirgin bir eylemin sürecinde giderek daha bir soyutlandığının bilincine varırsınız. Ben yine de Miriam'ın göğsünde katıla katıla ağladım ve sonra ansızın odanın karanlığında, İstanbul'a dönmeye hazır olduğumu anladım. Doğal olarak bu zorunlu bir geri dönüş olacaktı, üstelik bir yabancı kimliğiyle, daha da kötüsü bildiğim şeylerden hiçbirisi ve tanıdıklarından hiç kimse orada beni beklemiyordu.

Bu dediğim on beş yıl önceydi, sarhoş ve yorgundum, ama hiçbir şeyin beni engellemesine göz yummayacaktım, öyle de oldu, bir taksiyle ıssız sokaklardan geçerek çantamı hazırlamak üzere eve gittim. Uyumadan geçirdiğim bir geceden sonra, ertesi gün erkenden yola çıktım. Aylardan mayıstı, ama insanı ürperten serin bir rüzgâr vardı. Havaalanına giden trende, cam kıyısında oturmuş, cepheleri taş kaplı yüksek binaların, ıssız caddelerin, tekdüze sıra sıra dizilmiş, uzun bir süredir bakımı yapılmamış emekçi sınıfına özgü konutların, aralara sıkışmış küçük bahçelerin önünden geçerken, beni nasıl bir geleceğin beklediğini düşünerek tasalandım. Garip ama Heathrow'a yaklaştığımızda, trenin penceresinden, adını bilmediğim kuşların, açıklık bir alanda bir şeylerin, belki de çöplerin üzerine üşüştüğünü gördüm. Uçak kalkana kadar hiçbir şey düşünmemeye çalıştım, ama başaramadım.

Benim gibi değişiklikten ve serüvenden hoşlanan birisi için siyaset, bir tutum ve davranışlar bütünlüğünden, hep daha canlı, hep daha hızlı bir yaşam sunan tehlikeli bir tür oyun ya da eylemden, ülkeme dönmek üzere uçağı bindiğim o anda bile, içimde yaşattığım o geçmişı kutsama, o sarsıcı şenlik duygusunun sürmesini istemekten daha değişik bir şey değildi. Açıkça ortaya koymak isterim; hiçbir zaman kendimi tanımlamaya çalışmak gibi boş ve belirsiz bir arzunun ardında olmadım. Biliyordum, bu oyunu oynama biçimim yanlıştı, başka bir yerde, başka bir zamanda olabilirdim, bir başka mahalle ya da kentte, olmadı bir başka ülkede doğmuş olabilirdim, korkarım hiçbir şey değişmeyecek, hep aynı şey olacaktı. Oysa çevremdeki çoğı insan tıpkı benim gibi birer oyuncuydu, ama birçoğı korkarım bunun bilincinde değildi, garip olan, bilincinde olmadıkları için de çok daha inandırıcıydılar.

Günümüzün hastalıklı eğilimlerinin hepsinin ilk tohumları geçmişte, işte o günlerde atılmıştı. Bunların arasında, özel yaşamın yağmalanıp yeniden kurgulanmasını, kıyamet belirtilerinin ön habercilerini, dinsel çevrelerin umutsuzca tepinmelerini, liberallliğini yeni keşfedenlerin az ya da çok utanmazlığını, Leo Malet'in romanlarından alınmış cümlelerle konuşan kazanma hırsıyla dolu kaybedenleri, özellikle de televizyon, gazeteler, ya da radyo eliyle incelikli bir biçimde yönlendirilmiş dokunaklı şiir taşkınlarını, eskiden kendisini gizlemiş ya da şimdi ustaca

kılık deęiřtirmiř Yahudi, ya da Sabetaycılık dūřmanlarını, hemen ertesi gūn unutulacak sūylevleri verenleri, ikiyūzlū bir cinsellik takıntısından asla vazgeçemeyenleri, Batı Dūnyası'nın etik dūřūřūnū haykıran açık ya da gizli tutucuları falan sayabiliriz.

Yasalara bayılırlar, ōzellikle dine ve de tōrelere verdięi zarararı ōne sūrerek ya da buna benzer kimi usdūřı gerekçelerle, o gūzelim romanların, anı ve serūven kitaplarının kimi bōlūmlerini yasaklayıvermeleri, sōzgelimi onlara kūřkırtıcı gōrūnen bir řiirin birkaç dizesini ya da kadın veya řehvet gibi sōzcūklerin ūstūnū karalayıvermeleri, bu masum sōzcūkleri bile tūm kōtūlūklerin kaynaęı gōrmeleri, hiç de az rastlanan bir durum deęildi. Ben her zaman bunların insanın içinde kōk salan, ama gerçekleřmesi olanaksız birtakım karanlık dūřlerden ve kōtūcūl arzulardan kaynaklanan gizli amaçlı giriřimler olduęunu dūřūnmūřūmdūr. Aslında nice aęırbařlı geçinen dūřūnūr pozundaki yazar ve aydın mūsveddesini ekranın karřısında dūřūnuyorum da, bunun halktan kiřilerin ayılıp bayılmalarından, yapaylıęı oldukça belirgin ōfke krizlerinden deęiřik hiçbir yanı yoktu, sanki yeniden Ortaçaę'ı yařatıyorlar bize, zavallılıkların gōzlerimizin ōnūnde sergilenmesi, her tūrden ōlū sevicilięin yūceltilmesi, ōlūmden gizli bir haz alınması, kısacası televizyonları saran řu ięrenç gōsterilerden sōz ediyorum, anlamıřsınızdır. Kadınların ya řiddete uęramaları ya da gizliden bu řiddete tapmaları, tuzu kuru birtakım kiřilerin iyilikseverlik taslamaları, kiřilerin onurunun ayaklar altına serilmesi, bu biçimde gōzūmūřūn içine sokuluyorsa, dinsel buyruklardan, ōrtūnmeden sōz edip kimi kadınların ekranın karřısında ōzgūrlūkten dem vurmaları, bu ōrtūlū teřhircilik gūpegūndūz izletiliyorsa, sorarım size içinde yařadıęımız dūzen ne duruma gelir?

Bir kafada iki karřıt dūřūnce, bir gōnūlde iki sevda ōyle mi? Keřke bu hepimiz için sanıldıęı kadar kolay olsaydı. Oysa durum hiç de bōyle deęildi. Biliyorum, kalıtımsal sonuçlara katlanmamız çok zor, sanatta olduęu gibi bilimde de deneysel yaklařımlar alıp bařını gidiyor, bugūn bile cinsellięe kuřkuyla yaklařılıyor ve ırkların, sınıfların nefreti azalacaęına giderek artıyor. Dinin artık devrini tamamladıęı uzunca bir sūredir sōyleniyor, peki ama yeni olduęunu ileri sūren řu eski insancılıęın yeni bařtan

doğuşu birazcık da olsa bizi felaketlerden korumayı başaracak mıydı? Kuşkuluyum.

Şaşırtıcı olan, kendi bütünlüğümüzü, ruhsal dengemizi, yürümemiz gereken yolu saptayamıyor, ama başkalarını yönetme hevesine kalkıyorduk. Bu yetmezmiş gibi, bir de ikna etmeye çabalıyorduk, düşüncemizi benimsetmeye, ama bu da bir güç gösterisinden, bir şiddetten, üstü örtülü bir saldırıdan, bir dayatmadan, kısacası bir denetleme ve iktidar çabasından başka neydi ki?

Kararsızlık... İşte insanın, seçmenin ve okurun durumu buydu. Düş görmeye hiç gerek yok: Sıradan, sarsıcı olmayan, neredeyse az buçuk sırı dökülmüş bir aynayı andıran roman kendisine piyasada yer bulmayı sürdürüyor, durmaksızın yeniden yayımlanıyordu. Güçlülerin yönlendirdiği bir pazarın, iyi düşünülmüş bir tanıtımın, kısacası onların yürüttüğü bir denetimin kaçınılmaz bir gereği ve sonucuydu bu durum. Gazeteleri şöyle bir karıştırıp kitapçıları dolaşarak siz kendiniz de kolaylıkla doğrulayabilirdiniz bunu. Belki sokağa çıkmanız bile gereksizdi bunun için: Hemen televizyonunuzu açtığınızda, istediğiniz her şey karşınızdaydı: oyalayıcı oyunlar, boş sözlerin gelgiti, sonu gelmez yakınmalar, dizginsiz bir gevezelik, ağlatıcı duygular.

O zaman biz şimdiden boyun eğelim ve ruhbilimsel değerini zamanında kanıtlamış olan ve kanıtlamayı da değişik biçimlerde sürdüren şu eski, bildik aile romanımıza geri dönelim. Kuşkusuz çağımıza uygun bir biçimde ve dokunaklılıkta yapalım bunu. Sayısız alt türlere ayrılıyor roman dediğimiz şey, doğal olarak çağdaşlaştırılmış bir biçimde, ağız tadınıza uygun, tüketiminize hazır, tüm büyük marketlerde, hemen çıkış reyonlarının yakınında satılıyordu.

Biliyorum, sonunda edebiyat da kaçınılmaz olarak değişecekti. Sanırım bir gün, bütün bu metinlerin, duygusal, sözümona şiirsel, yöresel, oldukça kapalı, fazlasıyla sıkıcı ve istenmeyecek kadar da incelikli olduğu ayrımlanacak, bütün o dürüstlük heykelleri, yalın bir dünyanın kişileri ya da yıkılan devletlerin sarsıcı haberleri, kısacası geçmişin uzun ve sağlam öyküleri, yerlerini şaşırtıcı sıçramalara bırakacaktı.

Evren, hem zaman, hem de hız olan bir sonsuzluk, ürküten o

sonsuz genişlik. Yıldız patlamaları, ışık yılıyla ölçülen ürkütücü uzaklıklar. Tamam, şiirle bilim gerçekten de birbirleriyle çelişir miydi? Ne de olsa evrenin, güneşin ve masmavi göklerin nasıl oluştuğunu artık biliyorduk. Yıldızların devinimlerindeki giz artık bizden hiç de uzak değil. Paganların dünyasında, savrulan bir yazgı, bir amaca kilitli olan bir araç, duygusuz bir kargaşa olan dünyaya artık büyük bir saygı duyuyorduk. İmparatorlukların yıkıntılarında çekilen acılar, ezilen sınıfların devrimleri, zamanın ve saatlerin yönleri, yoksulluk içinde sürünen büyük yaratıcılar, dağılan uluslar, inançtan çok başka bir nedenle inat eden bilimin yürekli savaşçıları, hemen hepsi, birkaç saniyeden fazla sürmeyen bir oluşumdan ya da bir patlayıştan geliyordu.

Geçenlerde okumuştum, elli bin yıl içinde, öyle bir yıldız patlaması olacakmış ki –hayır, belki de olmuş da bize gelmesi zaman alıyor– bu patlamanın ışıltısıyla, güney yarımkürede, uzunca bir süre, geceleri kitap okumak olanaklı olacakmış. Uzun beyaz gecelerden birinde, St. Petersburg’da, Nevski Bulvarı’nda gazete okuyan birisini görmeseydim, o günleri yaşayamayacağıma gerçekten de üzülürdüm.

Değişik harflerin, gizemli sözcüklerin ve bütün bu akıl almaz sürecin can sıkıcı gerçeğiyle yaşamının umulmadık bir döneminde birdenbire karşılaşan birisi, kendi gerçekliğini ya da kendini anlatmaya, belki de yaşamına yeni bir anlam kazandırmaya çalışırken, asla belli bir anlayışın altına düşmek istemez; hep düşüncesine eşit şekilde konuşur; düşlediklerini açıklayabilecek düzeni ya da sözleri belki tanımadığından, belki de o kusursuz deyişi bilmediğinden, ne söyleyeceğini şaşırır yine de. Belki de şiir işte böyle çıkar ortaya.

Sözcüklere asla güvenmiyordum, sözcüklere dayanarak insanın derdini anlatması olası değildi. Okuyucunun, anlattıklarını dayanarak gerçekten de kafasında nasıl bir dünya yarattığını anlayamıyorum.

İşte şimdi bir karşılaştırma yapmanın zamanı gelmişti. Dünyanın şu karmaşıklığına ve kalabalıklığına bir bakın. Gereksiz bir oyuncu, az ya da çok sahte bir heykeltıraş, en az onun kadar sahte bir ressam, bağınaz bir biçimde güçten düşmüş bir yönetmen, sonra onun tam bir karşıtı, iyi kötü tanınan bir erotik film

yönetmeni, ünlü bir fotoğrafçı, karşı koyulmaz bir güç arzusuyla ölçüsüzce şişmiş, görünmenin, hep daha fazla görünmenin hesaplarını yapan genç, hırslı bir kadın romancı. Aslında bu sonuncuya biraz daha zaman ayırmamız gerekir, o bunu gerçekten de hak ediyor.

Kitap satış kampanyası, yurtiçi ya da yurtdışında, birçok koldan yürütülüyordu. Zaten günümüzde yapay ve sanal bir dünya yaratılması, inanılmaz bir çaba gerektiriyordu. Bunun gerçekleşmesi, eşzamanlı birçok düzlem üzerinde oluyor, yayıncıdan tanıtımcıya, bu işkolunda sayısız insan çalışıyordu.

Kuşkusuz kimileri ayırımındaydı kitaplarındaki müsamere tadının. O yüzden de ortalama okuyucuya akıl karıştırıcı önerilerde bulunuluyordu, ama bildiğimiz gibi bunu zaten herkes yapıyordu. Kolaylıkla anlayabileceğiniz gibi, bu genç romancı alçakgönüllülük gibi gereksiz kavramlarla asla sıklıyordu kendisini. Zaten bunu tepinip duran bir ünlü olmayı seçmesinden de anlayabilirdik. Ah, onu kınamaya kim kıyabilirdi ki? Gülümsemesinin ve şaşkın bakışının altında, aşırı bir kendini beğenmişlik olmadığından kuşku duymamayı kim başarabilirdi? Sonuçta her şey güçlenmek ve görünmek üzerine kurulmuştu.

Kimi zaman da yazarımız utangaç övgüler yapıyordu satır aralarında, kuşkusuz korkudan titriyorduk başlangıçta, yazarımızın cesaretine olan bir hayranlıkla, ama yazarın başından beri iktidarı hiç eleştirmedişini, Merkez'den yana tavır aldığını sezince de hemen toparlanıyor, kendimize gelip gerisini pek de umursamıyorduk: zaten yazısında da gereksiz yinelemeler vardı ve bu bir kez bizim dikkatimizi çekince, aslında yazarımızın biraz fazla konuştuğunu ve özgürlük, dürüstlük, solculuk ve cesaret gibi sözcükleri çok fazla kullandığını anlıyorduk. Doğrusu bu sözcüklerin, özellikle de *özgürlük*, gereksiz yinelenmesi, gözümüzü açıyordu. Özgürlük ve merkez, ne de olsa yazarımızın durumunda söylenebilecek, daha doğrusu değinilmesi gerekli sayılabilecek en son şey olmalıydı bu.

Genç kadın yazarımız, şundan nefret edip bunu sevebilir, bunların hiçbir önemi olmadığı gibi, görünür bir tehlike de yoktu. Dar görüşlü kentsoylu dünyası kendisine ve çevresindeki hayranlarına yetse bile içinde büyüyen yalnızlıkla başa çıkma-

sı giderek güçleşiyordu. Her şeyi paraya ve üne dönüştürmek fazlasıyla yorucuydu. Yine de kendisine fazlasıyla inanıyordu, gerektiğinden çok daha hırslı, ne olduğunu hiç düşünmüyor, ne olacağını, buna çoktan karar vermişti, ama bir gün, korkarım o gün sonunda gelecek, içinde bulunduğu korunağın çevresini saran yüksek duvarlar kendiliğinden yıkılacaktı.

Tasarının hep birlikte gerçekleştirildiği göz önüne alındığında hoşnut kalınmalıydı. Aslında yazarımızı destekleyenler de tutumunu bu yeni duruma uydurmuştu. İhbar etmekten korkmamak, gerekirse kızdırmak ya da kışkırtmak gerekti. Protesto örgütlerine, belki –çok daha fazlasına, çünkü doğal olarak böyledir bu– ve şiddetli çalkantının ürünlerine gizlice para yardımıyla bulunuluyordu. Amacına giden yolda kendisine engel olan her şey gizil bir düşmandı. Aynı dinsel, kurumsal, mali ve örgütsel topluluk –diyelim büyük bir yayıncının ya da şirketin arabuluculuğuyla– aynı anda hem bilimsel görünümlü safsatalar, olmadı kusursuz bir ahlaki külliyat, hem de gözü dönmüş bir isyana çağırان bildiriler yayımlayabilirdi. Her şey kurallara uygundu.

Tamam, bu kadarı yeter, belki de bu kadın romancıya biraz fazla zaman ayırdık. Sonra her şey yeniden başlıyordu. Oyuncu şaşırtıcı bir biçimde dokunaklı, üstelik inanılmaz derecede yapmacıklı davranışlarla bir şeyler anlatıyor, yönetmenimiz hangi uyduruk, abartılı sahneyi ya da hangi anlamsız, düzmece sarsılmayı çerçeveye alması gerektiğine karar veremiyordu. Ünlü fotoğrafçılarımız gerçekçi olarak nitelendirilen, abartılı ve ürpertici ya da biçimsiz kimi bedenlerin sözümona kışkırtıcı fotoğraflarını çekmekte birbirleriyle yarışlıyordu. Hazırız, geride uygun gürültülü bir müzik olsun, işte gerektiği gibi faşist bir darbe, boyun eğen, direnmeyen, neredeyse tüm bir insanlığı boyunduruk altına alan bir darbe, kısacası bir tanıtım darbesi, yalnızca bu bile insanlığın canına okumak için yeterliydi.

Peki ama bütün bunlara karşı ne yapılabilirdi? Bir gün, di-yordum kendi kendime, eğer bir kitap yazarsam, içime sinen başlığın Kışkırtıcılar Kitabı olmasını isterdim. Anlayacağınız düş gibi sürekli değişen bir kitap, tıpkı bizim ya da oluşturulduğumuz o esnek yapı gibi, hiçbir zaman aşınmayacak bir ten, dur-

maksızın yeni baştan kullanılmaya uygun, neredeyse kalıtsal diye nitelendirilebilecek bir roman.

Bu konuda hep alçakgönüllü bir tasarım olmuştu: Günün birinde, nice karışıklıklardan sonra, bu eski kitap loş bir sahaf-ta bulunacaktı. Bilge sahafımız, tasarımın bir parçası olarak bu-nun bizim Haluk Akcan olmasını yeğlerim, kitabı almak isteyen müşteriye, çünkü henüz onun gerçek bir okur olup olmadığını bilmiyoruz, kitabın gizinden söz ediyordu. Onun anlattıklarını inanan müşteri kitabı alıyor, büyük bir dikkatle açıp yavaşça sayfalarını çeviriyor, sonra giderek meraklı bir okura dönüşü-yordu.

Yazarın, baskıcı bir düzenden yakındığını ve neredeyse sap-tanması olanaksız yıkıcı bir devrimin parçası olduğunu belli belirsiz seziyordu. Anlatılan olaylar uzak bir geçmişte olup bit-miş, onlardan geriye çelişkili bir anılar bütününden başka bir şey kalmamış, şimdilerde kimi tarihçiler bütün bunları, bir gele-ceği olmayan, başarısız ayaklanmalar arasında sayıyorlardı. Her şeye karşın, bütün bunları kimin yazdığını söylemek zordu.

Tamam, şimdi durumu anlamaya çalışalım, Nihan Erayda, genç ve gizemli bir kadındı, ünlü bir siyasetçinin sevgilisi, bü-yük bir aracı kurumun yöneticisiydi. Kitap okumayı seviyordu, kültürlüydü, dul olduğundan kuşkuluyduk, bu yüzden şimdilik eski kocasından söz etmeyecektik. Çevresinde şaşırtıcı ve deği-şik insanlar vardı. Sonrasında, algımızı daha da genişlettiğimiz-de, başka sınıflar, başka yazarlar ve başka kişiler giriyordu bu büyük resmin içine. Örneğin bir başka kadın daha vardı, Arzu Cerit ve şaşırtıcı bir kişiliği olan Cem Baysal, işte bu adam bir parti üyesiydi, büyük bir olasılıkla bir komünist ve bir devrimci. Kimileri ondan kuşkuluyor ve onun bir muhbir olabileceğini de söylüyordu, ama bu nokta oldukça belirsizdi.

Kitabın ana kurgusu, Tefik K.'nın öldürülmesiyle ilintili görülebilecek birtakım olayların gelişimine fazlasıyla uymaktay-dı. Anlatıcı, yaşamını dönüştüren bir kadınla karşılaşılıyor, kadın ondan kocasını, belki sevgilisini öldürmesini istiyor, çok arzula-masına karşın, bunu yapmıyor, hayır, belki de yapıyor.

Yeniden romana dönersek, yazarın yaşadığı karanlık yıllar ve o günlerin toplumu çok sert bir biçimde anlatılmıştı, kuşku-

lu konuşmalar, tutuklamalar, cinayetler, oysa aslına bakarsanız, toplum diye adlandırdığımız şey, birkaç küçük biçimsel dönüşümü saymazsak, hemen hiç değişmeden sürüp gidecekti. Devrime, Çin ve Arnavutluk'a –ama nedense Küba'ya değil– sayısız gönderme yapılmıştı, ne yalan söylemeli, o dönem söz konusu olduğunda doğrusu bu hiç de garip değildi. Peki ama aradığı, daha da önemlisi yapmak istediği neydi? Anlatıcının, oldukça yasadışı ve aykırı bir yaşam sürdürdüğü söylenebilir, yine de özellikle sanırım aşk konusunda kimi çekinceleri vardı.

Anlatıcı –ya da yazar– yandaşlarının uğradığı haksızlıkları, işkenceye uğrayan bedenleri, ayaklanmayı hazırlayan koşulları, öte yandan kaygısızca eğlenmek için, sınırsız bir zenginlik içinde, başkalarının sırtına basarak yükselenleri bize anlatmaktan bıkmıştı. Bir yılanın derisinden sıyrıldığı bir değişim anını çağrıştıran eski bir başkaldırıdan söz edildiğini ve bu konudaki keskin gözlemlerini sürekli yineliyordu, sesi öfkeli ve boğuktu, belki biraz da bu yüzden, kuşkusuz burada da simgesel bir bildirici söz konusu değilse, biz de neden söz edildiğini anlamakta zorlanıyorduk.

Yirminci yüzyılın anarşist yazarlarının düşünceleri ve yapıtlarından alınmış tümceler olarak sunulan kimi metinler karşısında da ne yazık ki aynı şaşkınlık yaşıyordu. Bütün bunların anlamı neydi? Biliyorum, hepimizin beklediği yalnızca eli yüzü düzgün bir romandı, diyelim ana karakteri yürekli bir kadın olan, özgürlük üzerine bir roman, oysa burada, içtenliklerinden kuşku duymayacağımız türden sözler buluyor ve şaşıryorduk.

Birbiriyle ilgisiz değişik şeyleri eşzamanlı düşündüğü için olacak, öyküsü sık sık, bir mozaigi andırıyordu. Kimi kez içinde yitip gittiğimiz, ama ister istemez sonunda kendimizi yeniden bulduğumuz, kes ve yapıştır tekniğiyle oluşturulmuş koskocaman bir resmi. Özellikle anlatıcının, Boğaz sırtlarındaki bir noktada verilen garip bir geceye katıldığını görüyorduk. Gecenin iklimi korkutucuydu, yaklaşmakta olan bir seçim vardı. Belirsiz kimi umutlarla yurtdışından ülkeye döndüğü bir döneme rastlıyordu bu. Hayır, belki de çok daha eskiye, ama bunun hiçbir önemi yoktu, çünkü anlaşıldığı kadarıyla karanlık hep sürüyordu. Yine de kimi bölümler, artık bu tekniğe alışmamıza karşın,

değişik kitaplardan alınmış ve azıcık da bulanıkmış gibi görünüyorlardı.

Herkesin merak ettiği nokta, anlatılanların ne kadarının gerçek olaylardan esinlendiği, o yılların siyasal tarihi olaylarıyla çakışıp çakışmadığı. Anlatıcının yürüyüşlere katıldığı, yolculuklara çıktığı, seviştiği, garip sarhoşluklar yaşıyor gibi görüldüğü, tutuklandığı, iş dünyasında başarılı bir kadınla birlikte yaşadığı, gözetim altında tutulduğuna inandığı, kendisini ortadan kaldırmaya yeminli olduklarını sandığı kişileri ya da polisi atlatmaya çalıştığı, inişli çıkışlı sarsıntılar, boşluğa düşme durumları yaşadığı, kimi kısa siyasal yazılar, denemeler kaleme aldığı, bilinmeyen bir yayıncı için çeviriler yaptığı, arkadaşlarıyla tartıştığı, kısacası gezdiği, yürüyüşlere katıldığı, okuduğu, seviştiği, uyuduğu, ihanete uğradığı, izlendiği bu anlatıda yine de tarihi kimi noktaların varlığı yadsınamazdı. Böylesi bir tutumun hastalıklı ve büyük bir olasılıkla da sapkın yönü hemen belirtilmeli. Bütün bu anlatılanlar, tüm bu sürekli kılık değiştirmelerin altında yatan tutumu, gözle görülür biçimde baş tanımaz olan böylesi bir bireyin, hızlandırılmış bir teknik çağını yadsıdığı anlamına mı geliyordu? Sanmıyorum, tam tersine, yürürlükteki düzen onun tasarılarıyla temelden çelişirken, gelişmeler onun beklentilerini destekler gibi görünüyor, giderek sıklaşan yıkımlar, sanki onun gözünde yenilgiyi daha güzel, geçmişisi daha katlanılır kılıyormuş gibi.

Tutukluluğunu, acısının sınırlarını, ülkesine duyduğu özlemi, sürgünde yaşadıklarını anlatmasına bakın, korkarız yine gizli bir dil kullanmayı yeğliyor. Sanki uzak, belirsiz bir yerden, neredeyse bize yabancı bir gezegenden seslenip orada, ülkesinde, inanılmaz suçlar işlendiğini ileri sürüyor. Her şeyden önce, sahte, ya da gerçek gibi kavramlarla oynayıp aklımızı karıştırıyor. Her şeyin hiçlikten oluştuğuna, gerçeklik diye bir şeyin olmadığına bizi inandırmaya çalışıyor. Doğrusu oldukça garip bir deneyim yaşıtıyor bize. Aynı biçimde, savaşa yapılan –bunun hangi savaş olduğu anlaşılamıyor– kimi göndermelerin de, kesinkes günlük olaylarla bir biçimde ilgili olduğunu ayırmsıyoruz. Giderek önümüzde yeni bir dünya açılıyor. Örneğin, dış mahallelerdeki görünmez yer değiştirmelerden, gölgelerin içinde yitip gitmeler-

den, adları olmayıp hep göçebe olanlardan, başka bir deyişle, bir devinimden bir başkasına sürekli bir geçiş, bir biçimden başka bir biçime bürünenlerden söz ediyor. Bütün bu sürüp giden kışkırtmaların anlamı ne olabilir? Gölgelelerin direnişinden söz ettiğine göre bu bir tür ayaklanma hazırlığı olmalı.

İşte böyle, kafamda sayısız düşünce, sanki beni bekleyen kaçınılmaz bir yazgıya doğru uçuyordum. Uçak alçalmaya başladığında, çelişik duygular içindeydim. Yıllar sonra buraya, bir dostumun cenazesine katılmak için dönmem, bana daha çok tekinsiz bir belirti gibi geliyordu. Kafamdan garip dizeler geçiyor, anında unutuluyordum. Burada şimdi yazmaya çalıştığım şeyler, kullandığım sözcükler, içinde bulunduğum bu edilgenlik, o zaman içimde gelişen coşkunun tersine, yalnızca metinsel bir gerçekliğin içinde donup kalıyor ve şimdi çok uzaklarda kalmış kişisel bir tanıklığın simgesine, belki de göstergesi ya da kanıtına dönüşüyordu. Yine de bunun, bu soluk izin, bu geçersiz belgenin bana garip ve bir o kadar da doğal geldiğini düşünüyordum, neredeyse denetlenebilir bir çılgınlık gibiydi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1.

Bu anlattığım, sürüp giden bir karanlığın gizli kalmış öyküsüydü, bu topraklardan koparılmamızın öyküsü. Kısacası ölmekte, yavaşça unutulmakta olan, köklerinden koparılmış, yabancı olduğu topraklarda yaşamaya çalışan, belki benim yetkin anlamım ile geleceğe aktarılabilir, yaşamı biraz olsun uzatılabilir bir öykü, gerçekte birtakım yaşamların öyküsü.

Bir zamanlar hep sanıldığı gibi, bu kültüre yabancı insanlar olup olmamalarından daha çok, içlerindeki değişim ateşini söğütlemeye çalışan geleneksel bir ortamda, çevreleri anlayışsızlıkla sarılmıştı, onlar da buna karşın yaşamaya, var olmaya çalışıyorlardı. Yaşamdan bu yalıtım, doğrudan olmasa, belki dolaylı da olsa, ölümün yaşama hafifçe ama kesin bir biçimde dokunmasından başka bir şey değildi. Anlaşılmamak çünkü, nereden baksanız bir yarım ölümdü, yaşadıklarını sananların, gerçekte ölümüydü. Belki yanlış topraklarda, köksüz oldukları topraklarda yaşam kavgası veriyorlardı.

Başlangıçtaki amacım, bir romandan daha çok, bizim gibi insanların tarihini yazmaya yönelikti. Bu konuda ülke gelenekleri zayıftı; okuduklarımız ve düşüncelerim beni neredeyse Avrupa'nın o uzak geçmişinde yaşamak zorunda bırakıyordu. Bunlar, insanın köşesine çekildiğinde geçmişi düşünerek yazılan türden anılar olmadığı gibi, kavgacı bir siyasetle yoğrulmuş bir yaşamın ertesinde, umutsuzcasına bir iç dökme ya da yakınma değil. Öte yandan bu, yalnızca karanlık bir döneme tanık olan bir

kuşğa seslenen bir kitap hiç değil. Başından beri yaşamla yazı arasındaki karşıtlık bana hep çözümsüz gelmişti. Kuşkusuz, geçmişte bile, çevremdekiler yeteneklerimin ayrımındaydı, ama her zaman ancak eylem söz konusu olduğunda beni anımsayacak, varlığımın bilincine varacaklardı. Tarihle övünmek ve avunmak benim tarzım değildi, yenilikçi eğilimler sınırlıydı, üstelik içinde bulunduğum çevre beni neredeyse yalnızca kavga ve siyasetten oluşan bir yaşamın içine çekiyordu. Sonuçta bu, özyaşamöyküsel bir çalışmadan öte, neredeyse tarihöncesi sayılabilecek karanlık bir dönemin, bir salgın gibi yayılan bütün o aşağılık hastalıklarının, ancak sürekli bir çabayla bellekte yaşatılan kişisel deneyimlerle açığa vurulması.

Daha en başından başlayarak, beni yönlendirenin ne olduğunu biliyordum. Aslında bu, yaşam içinde etkin olduğum ya da bir biçimde güç edindiğim dönemden kendimi de sıradan bir bireyden çok, bir eylemci, uygulamacı olarak tanıdığım günlere, sonrasında geri çekilme ve yenilgi anlarında bile, etkisini hiç azalmadan sürdürmesiyle beni şaşırtan bir dürtüyüdü. Belki de tarihin kurgulanmış ilginç bir öykü olduğu düşüncesine varma-yol açan o erken uzak görüşlülüğünün yarattığı şaşkınlıktı.

Bu başkaldırı ruhunun kökenleri belki çocukluğuma dek gidiyordu. Küsmeler, sayım suyum yok deyip çekip gitmeler, bunlara hiç gönül indirmemiş, daha en başından çocuk oyunlarının bile bir kuralı olduğuna inanmıştım. Sanırım bu, yatılı okul günlerimden başlayarak, kurbanın her edimini zorbanın buyruğuyla yaptığının varsayılmasına, üstelik başkaldırının bile yönlendirilmiş olabileceğinin düşünülmesine, bu yüzden de hiçbir direniş ya da karşı koyuşun işe yaramayacağına inanılmasına, kısacası boyun eğmenin salık verilmesine duyduğum bir tepkinin sonucuydu.

Çocukluğumda, din duygusunun büyüğü, mantıklı ve saygı uyandıran bir gücü olduğu düşünülürdü. Şimdiki gibi hurafe-lerle, sevgisizlikle, korkuyla ve şiddetle bezenmiş bir duruma gelmemişti. Çocukluğumun erken dönemlerinden kalan unutamadığım anılarımdan biri, yedi yaşlarındayken yaşadığım, babamla balık tutmaktan döndüğümüz bir yaz akşamına ilişkindi. Hiç unutmuyorum, bütün bir öğleden sonrayı, babamla kaya-

lıkların arasında balık tutarak geçirmiştik. Önce birkaç yengeç yakalamış, bacaklarını kopararak muskaya benzeyen yemler elde etmiş, yengeçlerden birinin sapsarı yumurtasıyla balıkları çekecek biçimde suyu bulandırmış, beklemeye başlamıştık. Bu biçimde balık tutmayı seviyordum, çünkü berrak suda balığın bütün devinimlerini görebiliyordunuz. Bir ara babam, yakaladığımız bir balığı, yenilmediğini söyleyerek gerisin geriye denize atmış ve dönüş yolunda bana büyükbabamın bu balıkla ilgili bir öyküsünü anlatmıştı.

Arkadaşları, arada bir yakaladıkları, bu sümük gibi kaygan ve kötü görünüşlü balık türünü yemenin *günah* olduğunu söylediğinde, babamla amcam, doğal olarak bir din adamı olan büyükbabama ne yapmaları gerektiğini sormuşlardı. Büyükbabam, onlardan, o sümüklü balıktan yakalayıp getirmelerini istemiş, sonra da çeşitli baharatlarla bir güzel pişirmişti bu balığı. Sonra hepsine birer birer tattırdıktan sonra kendisi de çatalın ucuyla irice bir parça almış ve yüzünü buruşturarak fetvayı vermişti: "*Günah değil ama bu balığın eti gerçekten de yenmezmiş.*"

Babamın çocukluğunda, İstanbul'dan büyükbabama danışmak için insanlar gelirmiş. Büyükbabam, İstanbul yakınlarındaki küçük bir ilçenin ilk müftüsüydü. Kahire'de El Ezher'de okumuş, Cumhuriyet'in ilk yıllarında buraya yerleşmişti. Kendisine o zaman kadılık ya da müftülük arasında bir seçim yapabileceğini söylemişlerdi.

Akşam eve döndüğümüzde, yemeğin hazır olduğunu bildirmek için çağırmadan önce, büyükbabamın evin yan tarafındaki, gölgeli serin odasının aralık kapısından başımı uzatıp bakmış ve az önce babamın anlattığı öyküyü düşünmüştüm. Büyükbabam o zamanlar odasından gün boyu çıkmaz, öğlen yemeklerini odasına getirilen bir sinide yer, ancak akşam yemekleri için masaya gelirdi. O akşam da, kendinden geçmiş bir biçimde, bağırarak bir şiir okuyordu.

Büyükbabamın o akşam odasında okuduğu şiiri hep merak etmiştim. Babam sonraları, onun Mehmet Akif'i sevdiğini söylese de, o tok sesiyle, onu Tevfik Fikret okurken düşünmek, şimdi hoşuma gidiyor.

Onu utandırmamak için uzun bir süre beklemiştim. Son-

ra içeriye girdiğimde, bir eliyle bastonuna davranmış, kemikli, ince diğer elini bana uzatmıştı. Yemeğin hazır olduğunu bildir-mem günlük törenin bir parçasıydı, yoksa bu görev için uygun olduğum söylenemezdi, çünkü o zamanlar büyükbabam bana, iştahsızlığımdan ötürü, *yemez adam* diye takılırdı. Sonra birlikte yürürken, onun benim omzuma değil de, bastonuna dayandığının, bunun tekdüze, günlük bir uygulama olduğunu bilmeme karşın, büyük bir sorumlulukla, büyükbabamın eline sıkıca sarılmıştım.

Öyle bir andı ki bu, bundan otuz yıl kadar önce büyükbabamdan ötürü bu büyük ahşap evde arama yaptıklarını bilmi-yordum. Tıpkı aradan bir otuz yıl daha geçtikten sonra da evin benimle ilgili olarak bir kez daha aranacağını bilemeyeceğim gibi.

Büyükbabam bir devlet görevlisi olarak, yaşamı boyunca aydınlanmaya hizmet etmişti. Öldükten sonra, dönemin ünlü yazarlarından biri *Cumhuriyet* gazetesindeki köşesinde, onun komşu kızlarına Fransızca ders veren, kendi dilimizde yakarmayı özendiren aydın bir din adamı olduğunu yazacaktı. Yine de evine yoğun konuk gelmesi, belki bunlar arasında zamanın *Sebil-ül Reşat* dergisiyle ilgili kimilerinin de bulunması yöneticilerin dikkatini çekecekti.

Eve bu kez, benim için geldiklerinde, büyükbabam artık yaşamıyordu, beni aradıklarını çok sonra duymuştum. O eve ayak basmayalı uzun bir zaman olmuştu ve evde bana ilişkin herhangi bir şeyler bulunması olanaksızdı.

Çocukluğumda, ülkemde yoksulluğun, tıpkı eski bir pantolondaki yamalar gibi gizlenmesi gereken bir şey olduğu düşünülürdü. Okul öncesinde bile bu duyguya hiç yabancı değildim. Her şeye bir oyun havası vermek yeterliydi belki de. Küçük taşra ilçesinde, bir akşam, diğer çocuklarla birlikte komşuların kapısını çalarak pişi toplamıştım. Bunlar, halka biçiminde, yağda kızartılmış hamur işleriydi. Topladıklarımızı elimizdeki bir sopaya geçiriyorduk, yağın bileklerimizden dirseklerimize dek aktığını anımsıyorum. Geceler karanlıktı, *lüks* denilen bir tür ışıtaç vardı, yakmak için pompalamak gerekirdi. Babam bu ölgün ışıktaki yüksek sesle *Cumhuriyet* okurdu. Bu kimi zaman bir köşe

yazısı, kimi zaman da bir *tefrika* olurdu ve okumasını hep aynı nakaratla, *demış kalmış*, diyerek bitirirdi.

Sonra okula başladığımda, Amerikan yardımı adı altında küçük ekmeklerin, süttozlarının dağıtıldığı, diğer bir deyişle, ulusça yoksulluğumuzu benimsediğimiz bir dönem gelmişti. Yine de, çocukların *muzır* yiyeceklere bayıldıkları bilinir; çantamda bayatlayan bu küçük ekmeklere, evde kızartıldıktan sonra *vita* markalı, teneke kutularda satılan, sarı renkli yemeklik bir yağı sürerek yemenin, bugün bile unutamadığım bir tadı vardı. Öte yandan, yerli malları haftası adı altında, incirlerin, elmaların ve armutların okuldaki sıraların üzerinde boy göstermesini ulusça gereksinimini duyduğumuz o çocukça başkaldırı ruhuna bağlıyorum.

Sonra, yatılı okulda okurken, sanırım bir hafta sonu, barış gönüllüsü İngilizce öğretmenimizin kılavuzluğunda, o kentte bulunan Amerikan üssüne yaptığımız ziyaretten unutamadığım anılarla ayrılacaktım. Bunlardan birisi, sıcak suya daldırılan poşetlerle anında demlenen çaysa, ötekisi belki adını duyduğumuz ama edinmemizin çok güç olduğu *Playboy* dergileriydi. Kimi arkadaşlarımızın el çabukluğuna olan yatkınlıklarıyla çaldıkları kimi sayfaları gördüğümüzde, kıskançlıkla karışık ulusal onurumuz kabarcak ve bizi rezil ettiklerini ileri sürerek onları suçlayacaktık.

Dediğim gibi, o sıralarda yoksulluk belki aşağılanmazdı, belki yoksulluktan utanılmazdı da, ama göklere de çıkarılmazdı. Korkarım her şey gibi, bu tutum da değişti. Benim lise çağlarımda başladı bu süreç, hâlâ da sürüyor. Özellikle yöneticiler büyük bir gururla, çocukluklarının nasıl yoksullukla geçtiğini açıklıyor, dün çobanlık yaptığını anlatan politikacı, şimdi daha kente özgü bir işkoluyla, simit satmakla övünüyor, neredeyse tutku dolu bir erdemlilik taslayarak kendilerinin aç, ezilmiş çocukların temsilcisi olduklarını ileri sürüyorlar. Ne yazık ki, gerçekten de yoksul ülkemizde, bu türden öyküler sıkça yaşandığı için, bu acı gerçeği bir malzeme olarak kullanmaktan kolay bir şey düşünülemezdi. Oysa aynı yıllarda, köylere günlük gazete gitmez ve ayakları çıplak çocuklar, taşra kentleri arasında işleyen, o yavaş kara trenlerin yanı sıra, kendilerine okunmuş gazetenizi atmanız için haykırışlar eşliğinde koşarlardı. Sonuçta “çıplak ayaklı çoban çocuk” tanımı, bütün bu

yoksul okul çocuklarının kullanılışının en alçakça anlatımıydı ve insan ister istemez kendilerine büyük siyasetçi dedirten bu insanların gerçekte içine düştükleri küçüklük adına üzülüyordu.

İstanbul’la ilgili duygularıma daha önce de değinmiş, yollarımızın ayrıldığını söylemiştim. Geçmişte, Hilmi Tezal’la birlikte Sultanahmet’e, işte bu giderek mekanikleşen, taşralaşan, ölen, çürüyen kentin tarihten artakalmış merkezine her yeniden gidişimde, eski bir kahvenin ya da lokantanın duvarlarında, belki de bir fotoğrafçının vitrinini süsleyen mostralıklar arasında solup gitmiş, kentin eski zamanlarda çekilmiş değişik resimlerini, sözgelimi Galata Köprüsü’nü, Haliç kıyısında otlayan hayvanları ya da Taksim Alanı’nın eski durumunu gördüğümde, sanki birden gözümün önünde, bir yıldırımın çakışı denli kısa bir belirsizlik anı canlanıverirdi. Aradan geçen yıllar içinde, geçmişe ilişkin bu görüntünün neler yitirdiğini, nasıl eksildiğini düşünür, yaşayan bir sokağın geçmişini bugünüyle karşılaştırır, kendi başat ve verimli konumumda vardığım bu geçici noktada, geçmişte yatılı okulun alacakaranlık avlusunda titreyerek zil sesini bekleyen, önünde sonsuz bir zaman ve gizemlerle dolu koskocaman bir dünya olduğunu sanan o kaygılı çocuğa artık hiç benzemediğimi anlardım. Yine de kısa bir süre için de olsa, donup kalmış o görüntünün içinde yitip gidebilmeyi içten içe arzular, bir yandan da bu hevesin saçmalığını düşünerek bunalırdım. Sonunda bütün bu soyut tasarımlardan yorulmuş, gözümün önüne, kızgın çöl güneşi altında kavrulan ovaların üzerinde, rüzgârlı bir fırtınayla savrulan bir bozkır göğünün altında, serüvenden serüvene koşan, neredeyse hiç bitmeyen, ölümsüz bir yaşamı getirir, bir gün kafamda canlandırdığım, o kendi bomboş sonuna doğru sürüklenen bu dünyanın içinde yer alacağımı bilirdim.

Bunun ancak tam da şu anda, şimdi yazarken bilincine varıyor olmam oldukça tuhaf ve şaşırtıcı; tıpkı bir ülkenin tarihini yazarken, kimi küçük ayrıntıların ve önceleri hemen hiç önemsenmeden göz ardı edilmiş davranış ve tutumların nasıl bir felakete yol açacağını ancak her şey olup bittikten, yani gerçekleştikten, iş işten geçtikten sonra ayırımsayabildiğimiz gibi, ben de sanırım ancak şimdi, araç içinde varlığını sürdürdüğünü söylediğim her şeyin, gerçekleştirdiğimiz bütün eylemlerin, bunca yıl içinde, bir tür geri çekilişi

simgelediğini ve içinde kendimi hep düşsel, amaçsız, dağılmış ve akışkan duyduğum bu kadim kentin bende yarattığı yıkımın bir parçası olduğunu ilk kez bu denli açıklıkla görebiliyordum.

Bu büyüdükçe taşralaşan kentin, yeniden dünyanın merkezi gibi davranmaması, yıkılıp gitmiş bir imparatorluğun başkenti olduğunu unutmaması gerekirdi. Gerçekte o uzak geçmişte, durum bugünkünden hiç de farklı değildi. Sonuçta sultanların zorba yönetimi altında ülke kımıldayamaz bir durumdaydı, her düşünce, her sözcük, kısıtlı anlayışlarına uymadığında acımasızca eziliyordu. Bugün tıpkı bize de olduğu gibi, bu ülkenin gelişimi için uğraş veren bir avuç insan, kendi ülkelerinde kendilerini yarımsız, yalıtılmış, güçsüz ve sanki yabancılar arasında yaşarlarmış gibi yaşamın gerçeklerinden uzak duyuyorlardı. Bu insanların iktidarsızlığı ülkeleriyle somut, yaşayan bir bağları olmamasıydı. Bu ülkede yaşayanlarla ilgili neredeyse hiçbir şey bilmiyorlardı, bu halkın onlar için yabancı, tarihsel bir soyutlamadan fazla bir anlamı yoktu. İzleyen kuşaklar boyunca bu kopukluk hep sürmüştü. Bugün bile bizi kendi insanlarımız için yararlı bir şeyler yapmaktan ve onlarla özgürce birleşmekten alıkoyan sayısız engel vardı.

Ne yazık ki günümüzde artık tarih diye adlandırabileceğimiz bir şey kalmamıştı. Yalnızca geçmişte olup bitenlere ilgi duyanların yetersiz araştırmaları ve kimi tartışmalı belgeler vardı. Bir de İmparatorluk üzerine acınacak tezler ileri süren kitapçıklar. Bana gelince, sanırım bundan yıllar sonra, benimle aynı kaygıları paylaşan herhangi birinin, izini kolayca sürebileceği bir tür kılavuz, en azından bir tasarının ön çalışmasını hazırlayabilmeyi umuyordum.

İmparatorluğun bir mutluluk dönemi olduğu safsatası hiç de inandırıcı değildi. Bu konuda aldatıcı yargılara kesinlikle kapılmamalı. Kuşkusuz Osmanlı'nın toplumsal yapısı da tarihteki başka imparatorlukların tümünde olduğu gibi eşitsizliğe dayalıydı. Belki görece bir uyum olduğu söylenebilirdi. Oysa çatışmalar, kavgalar ve iç çelişkiler bu yapının sürüp giden özellikleriydi. Sınırları belirlenmiş bir hoşgörü anlayışı vardı. Uygulamada, adalet ilkesi, çoğu kez, eğitim, mesleki konum ve zenginlik gibi etkenlere göre değişiklik gösterirdi. Kadınlara ilişkin yakınmalara

rın ana nedeni de işte buydu. Temelde uygulanan politika, yok etme ve baskı üzerine kurulmuştu.

Günümüzün o acımasız ve soyut imparatorluklarına gelince; belki yaşamları görece çok daha kısa sürüyordu, ama yorgun dünyamızı ölümsüz bir değişikliğe sürüklemeyi başardılar; sanırım en etkili ve özgün yanları da işte buydu, dağılıp gittikten sonra bile, insanların bilincinde değişmez izler bıraktılar. Böylece, Bolşevik Devrimi, İkinci Dünya Savaşı, savaş sonrası kargaşası, diktatörlüklerin ve faşizmin belirmesi ve çöküşü birbirini izledi. Yazmaya başlarken, en büyük arzum, işte bu adaletsiz kargaşanın artırdığı boşluk duygusunu elimden geldiğince açıklayabilmektir. Bunun hiç de kolay olmayacağını kestirebiliyordum. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılışı, bu sözünü ettiğim etkilerin en güçlüsüydü. Hep belirttiğim gibi, anarşizme duyduğum yakınlık, bütün bu fırtınaları kolayca göğüslememe yol açtı. Teknem belki su aldı, ama asla batmadı. Öyle ki, hiçbir kurulu düzene inanmamam, bir anlamda bütün bu yıkılışlarda, kendi yaklaşımımın doğruluğu konusunda beni yüreklendirdi.

Böylece, Londra'da, artık başkalarına, doğal olarak da kendi geçmişime sevecenlikle yaklaşırken, hüznümlü çocukluk, gençlik anıları derken, kendimi kaygılı, ölesiye yalnız hissettiğim bu günlerde, kararsız anlarımın ortasında, birden tarihsel olanı yakaladığımı sanmıştım. Dilerseniz, bunun dinsel ya da gizemsel bir an olduğunu da ileri sürebilirsiniz; henüz doğrudan hiç kimsenin denetleyemeyeceği, ama doğasını anlarsam belki beni yatıştırabileceğine ve avutabileceğine inandığım bir başıbozukluğun, ya da savrukluğun öngörüsü, kaçınılmaz bir düzensizliğin bilgisiydi. Aslına bakarsanız, şu sıralardaki gelecek beklentim de bundan daha değişik değil. Belki yavaşça geçip giden, ama benim çabalarımın durdurulabilecek ve yeniden yaşatılabilecek bir an. Sanki, akış kısa bir anlığına duracak ve deyim yerindeyse tarihsel bir kesit almak olanaklı bir duruma gelecekti. Yaşanan ve yazılan her şey birbirine karışacak, değişik kentler ve zamanlar birbirinin içinde eriyecekti. Hep şöyle düşünmüştüm, bu öyle bir an olacaktı ki, Batı ve Doğu arasında bir ayrım varsa, işte bir tükenme, yıkılma, devrilme, ama öte yandan da aynı sırada, eksiksiz bir güçlenme, canlanma içinde her şey birbiriyle yarışacaktı.

2.

Yaşamımın ülkemden uzakta geçen bölümünde, dönüş için içten içe hazırlanışım ile kararsız vazgeçişlerim arasındaki o uzun zaman diliminde, dışardan gözleyen herhangi birisinde yazgıyı gerçekleştirdiğim duygusu uyandırabileceğim, bu yeterince canlı ve etkin olmadığımı düşündüğüm bölümde, gösterdiğim olağanüstü çabaya karşın yoğunlaşamadığım tek şey, sanırım geçmişimle yüzleşebilmektir.

Yıllar önce, duyduğum o gizli, o başa çıkılamaz sorumluluk duygusunun itkisiyle gençliğimin Londrası'ndan ülkeme dönmüş, uzun yıllara dağılan uğraşlar vermiş, acılar çekmiş, zorunlu görevler üstlenmiş ve kaçınmadığım işlere bulaşmış, sonunda yadsınması güç bir lekeyle ülkemden ayrılmak zorunda kalmıştım. Sonuç olarak da şimdi ülkeye, yine aynı sorumluluk duygusunun baskısıyla, hep unutmaya çalıştığım bu lekenin kaçınılmaz çekimiyle geri dönecektim.

Dönmek için uçağa bindiğimde, ilk karar anının büyüğü silinip gitti ve hep içimde bir uçuş korkusu olduğunu anımsadım, ama bu kez buna, anlamını çözemediğim bir kaygı eşlik ediyordu, öyle ki bu uçuştan duyduğum korkunun önüne geçmişti. Sanki uçak motorları susmuştu, içimde garip bir dinginlik vardı, şu an uçağımızın gökyüzünden bir taş gibi düştüğünü söyleseler bile, bunun gerçekliğine beni kimse inandırmazdı. Önümde beni bekleyen değişmez bir gelecek vardı ve böyle bir düşüş bile, asla uçuşun sonu anlamına gelmiyordu.

Böylece belki de ilk kez uçuş korkusu duymadan bir yolculuk yapmış oldum.

İstanbul'a dönüşüm çok sessiz oldu. Karşılamaya gelecek kimse yoktu. Neredeyse on yıldan uzun bir süreyi yurtdışında geçirmiş, bütün eski bağlantılarımı koparmıştım. Güneşli bir gündü. Gerçekten de böyle bir günde dönmenin özel bir yararı var mıydı? Kim bilir, en azından belki anıların, daha doğrusu çağrışımların akışını kolaylaştırıyordu. Martin ortalarıydı, ama sıcak bir yaz günü gibiydi. Çevredeki arabalardan yayılan benzinin, erimiş asfalt ve lokantalardan yayılan yemek kokularına karışmış olsa da, Boğaziçi'nden, belki de çok daha uzaklardan, Karadeniz'den süzülen kışkırtıcı deniz kokusunu, sanki duyar gibi olmuştum.

Beyoğlu'nda, hemen her adımda, unutamadığım, artık çok uzakta kalmış anılarım vardı. Yazarlarla tiyatrocuların, televizyoncularla aktörlerin düzenli olarak geldikleri o zamanların ünlü bir kahvesi şuracıkta, köşeden dönünce hemen yolun sağındaydı. Sokağın hemen karşısında beni gençliğimde en çok etkileyen oyunların oynandığı bir tiyatro vardı. Yakın arkadaşlarımdan birisi, adını vermek istemiyorum, başına o can sıkıcı kaza gelene dek yıllarca burada oynamıştı. Bir zamanlar ben kişisel diye niteleyebileceğim, biraz edebiyatla ilgili, biraz gönül işleriyle, sanırım daha çok da politikayla, sıkıntılı, bunalımlı günler geçirmiş, güçlüklerin üstesinden gelip tehlikeler atlattmış, her zamanki gibi bütün bu çıkmazlardan sıyrılmasını bilmiştim. Umutsuz günlerim olmuş, tüm dostlarımı yitirip yalnız kalmış, buralardan kaçıp gitmekten başka bir şey düşünemez olmuştum. Oysa şimdi, sanki içimden beklenmedik yeni coşku kıvılcımları fışkırmaya ve yepyeni tutku ateşleri alevlenmeye başlamıştı.

İşte Taksim Alanı, mevsimlere dağılan sayısız anıyla karşılıyordu beni; uzun bir zamana yayılan geçmiş, toplu kıyımlar, Kanlı Pazar, katıldığım gösteriler, işçi bayramında yaşanan katliam. Hep Taksim Alanı'nın baş kahramanı olduğu bir roman yazmayı düşlemiş, neresinden başlayacağımı bir türlü bilememiştim.

Şimdi düşünüyorum da, o günlerde oldukça duygusal olmalıyım, bu yüzden de şimdi her şeyi yerli yerine oturtmakta

zorlanıyorum. Anıların üst üste binmesinin yalın bir sonucu olmalı bu. Yıllar önce meydana yaşananları, Taksim Alanı'nı parkın ağaçlandırılmış bölümünden ayırarak iki ayrı alana bölen merdivenlerin üzerinde kurulan kürsüleri, öfkeli kalabalıkları, Tarlabaşı üzerinden Taksim Alanı'na akanları ya da onun daire biçimindeki, oldukça yalın yapısını düşünüyordum, kısacası bütün meydan ve çevresinin bana şimdi anlaşılmasın gelen bu gizemli görüntüsüyle taşkın kalabalıkların duygulandıklarını benimsemek nedense şimdi bana çok zor geliyordu. Yine de olup bitenleri kavramanın akılcı bir yolu bulunabilirdi. Sözgelimi, iyice sarhoş olduğum bir gecenin sabahında, Taksim Alanı'nı günün ilk ışıklarıyla yavaşça aydınlanırken anımsıyorum, şaşırtıcı ve büyülüydü, sanki bir romandan fırlamış gibiydi. Geçmişte kendisini tanımladığını düşünen her toplumsal karşı koyuş meydanı bir simge olarak benimsemişti. Neredeyse meydanın ele geçirilmesi kentin ruhunun ele geçirilmesi anlamına geliyordu. Taksim Alanı'nın niçin böylesine hemen her türden insanı kendisine çektiği ve niçin böylesine yabansı bir görünümü olduğu, sanırım hiçbir zaman bilinemeyecek, böylesine bir geçmişin ağır yükünü kimin yakıştırdığı ya da böylesine şanlı bir geçmişin nasıl kazandığı her zaman bir giz olarak kalacaktı. İşte o sabah, bir anılar sağanağı altında, ne olup bittiğini birdenbire kısa bir anlığına sezer gibi olmuştum.

Kültür Sarayı, Taksim Alanı'na bakıyor, burasının yandığı geceyi unutamıyorum. Biraz ötede, Gümüşsuyu'nda, aşağıya inen merdivenlerin hemen başında, Çin Lokantası'nın yapay işareti, girişteki kıpkırmızı iki ejderhası, göz alıcı, ışıltılı renkleriyle insanı sanki bir bilinmeze çağırıyordu. Oysa merdivenlerden inenler bir Çin mahallesiyle karşılaşacaklarını sanırlarsa yanılırlar, düş kırıklığına uğrarlardı. Kentin yeni yüzünün bir simgesi idi bu; her şey yapay bir dekora, sırtan bir kaplamaya dönmüştü, gerisinde ise yalnızca boşluk vardı.

Bir başka anı; oldukça şaşırtıcıydı, Taksim Parkı'na doğru Renan'la birlikte yürüyorduk, sanki olağanüstü kokular yayan çiçekler ve fısıldayan yemyeşil ağaçlar ardımızdan gelmişti, havanın geçirgen yoğunluğu, dünyanın o serin ve nemli varlığı, sonra güneşin yakıcılığı, tümüyle gizli ve ele geçirilmesi güç, çimenlerin

nemi, işte bunlar tümüyle sarmıştı çevremizi, birden gürültüler ve kalabalık çok uzağımızda kalmıştı, her şey inanılmaz bir sessizlik adasıydı sanki ve üstelik bütün bunlar kentin nasılsa tam da ortasında olup bitiyordu. Sonra neden bilmiyorum, Renan, çok öfkeli, neye kızdığını şimdi anımsamıyorum, yürümüş ve Taksim Alanı'ndaki kalabalığın içinde kaybolup gitmişti.

Derken Haluk Akcan'ın gazete tezgâhını anımsadım, zorlu kış gecelerini, söyleşilerle uzayan yaz gecelerini, kötü haberleri anımsadım. Gidecek bir yerim yoktu, ben de çok uzak bir geçmişte kalmış alışkanlıklarına uyarak Haluk Akcan'ın oraya, yani o eski karanlık dükkâna gitmiştim.

Haluk Akcan, o sırada okumakta olduğu kitabı, sanırım adı *Yalan Yıllar* gibi bir şeydi, birisinin özyaşamöyküsü olmalı, önündeki masaya bırakarak, "En sonunda, döndün demek," demiş, hemen arkasında bir yerlerde duran radyoyu biraz daha kısarak müziği uzaktan gelen belirsiz bir sese indirgemişti.

Gülerek, "Ne yazık ki evet," demiştim.

Haluk Akcan, sanki dükkândan daha dün ayrılmışım gibi, "Nasılsın, umarım her şey yolundadır," demişti. Sonra konuşmamı beklemeden ve bana sormadan bir bardağı ağzına kadar içkiyle doldurmuştu. Aslında daha çok erkendi, ama işte o zaman Haluk Akcan'ın içmeye çoktan başladığını anlamıştım ve dönüşümün onuruna birlikte kadeh kaldırmıştık.

Bu sırada bir kedi yanıma yaklaşmış ayaklarımı koklamış, ama nedense hoşlanmamıştı bundan. Gözlerim bardağıma dikili, onun konuşmasını beklerken, bakışlarında gizli bir ilgi ışığının yandığını görür gibi olmuştum. Bu arada o, kim bilir kaç kişinin içini dökmesini sağlamış olan o candan tavırla, "Yurtdışında yaşam oldukça zor, öyle değil mi?" demişti.

Yine de ben konuşmamak için direnmişim, ülkeden uzakta geçirdiğim günlerin öyküsünü daha çarpıcı biçimde aktarabileceğim bir zamanı beklemek istiyordum. Bu öykü gerektiği gibi geliştirilebilir, güzel bir biçimde kurgulanabilirdi; ama henüz kafamda tam da oturmuş değildi. Hemen anlatırsam gerçeği, olup bitenlerin içyüzünü söyleyivermem gibi bir tehlike vardı. Boş bulunduğum zaman çoğunlukla gereksiz açıklamalarda bulunurum ki bundan daha sıkıcı ne olabilir?

İnsanı uyuşturan hoş bir ses duyuluyordu; bu belki oraya gelen insanların dilini çözmek için Haluk Akcan'ın yaptığı bir büyüdü, belki de radyo; bir kilise korosunun fısıldayarak söylediği bir şarkıyı andırır bir mırıltı. Aslında yalnızca çay suyu için kaynayan çaydanlıktan geliyordu.

Baktı ki ben konuşmuyorum, sonunda dayanamayıp Kerim Akhanlı'yı sormuştu. "Sanırım iyi," demiştim, "gerçekte ben de pek görmüyorum." Birçok müşterisinin ona kesinlikle güvendiğini ve yüreğini açtığını biliyordum. Kimi zaman dükkânın havasında da bunu kesinlikle duymuştum. Ben de sayısız gizimi anlatmışım ona. Eski günlerde de müşterilerinin Haluk Akcan'a her şeylerini anlattıklarından hiç kuşku yoktu. Onun bulunduğu bu konumdan yararlanmamış olması inanılmazdı; o yalnızca herkesin ne haltlar yediğini, daha doğrusu yaşam dediğimiz bu kör dövüşünde olup bitenleri öğrenmekten hoşlanıyordu, işte hepsi buydu. Aslını ararsanız onun çevresinde olup bitenleri nasıl algıladığıyla ilgiliydi gerçek, belki de okuduğu kitaplarla aklını bozmuştu da bu adam ve başka insanların öykülerinden örülmüş, kurguyla gerçeğin iç içe geçtiği bir dünyada yaşamayı seçmişti.

O sırada, açılan kapıdan orta boylu bir adam içeriye girmiş, doğrudan Haluk Akcan'ın oturduğu yöne giderek beklediği kitabın gelip gelmediğini sormuştu. Yanında küçük bir çanta taşıyordu, duruşu bezgindi, ama davranışları tam tersine canlı ve girişken. Kırklarında gösteriyordu. Haluk Akcan, sözünü ettiği kitabı henüz edinemediğini, ama görmek isterse başka eski ve değerli kitapların geldiğini söylemişti. Anladığım kadarıyla, bir eski kitap toplayıcısı yeni ölmüş, büyük bir olasılıkla akrabaları kitaplarını Haluk Akcan'a satmış olmalıydı. Adam acelesi olduğunu, başka zaman bakacağını söyleyerek çıkmıştı.

Haluk Akcan onun yıllardır iyi müşterilerinden birisi olduğunu söylemiş, genellikle hiç yapmadığı bir şeyi yaparak Selçuk Altun diye eklemişti. Birden adının uyandırdığı bir çağrışım, arandığı dönemde Cem Baysal'a çok yardımı dokunmuş, bir süre onu evinde saklamıştı. Sanırım sonraları Londra'da da desteğini esirgememişti ondan. Cem Baysal'a çok iyiliği dokunmuştu, doğrusu o da yapılan iyilikleri hiç unutmaz.

O gün içkimden bir yudum alarak, anıların saldırısıyla sersemlemiş ve yıllardan sonra ilk kez yüreğimden gelen bir gülümsemeyle Haluk Akcan'a bakmış, daha doğrusu gizli bir bakış atmıştım. Geçmiş günlerde, ev sahibimi, sevmediğim bütün insanları ve düşmanlarımı ona kötülediğimi, onun beni sessizce dinlemesinin, çoğu kez de onaylamasının beni nasıl rahatlattığını anımsamıştım. Kendisi, Cem Baysal'ın deyişiyle, şakacı ve pinpirik bir bunaktı; ama doğrusunu söylemek gerekirse bana çok iyiliği geçmişti, bu yüzden ona gönül borcu duyuyordum.

Birden aklıma Cem Baysal gelmişti. Bunun bir nedeni, radyoda duyduğum ve dikkatimi çeken onun tanıdık sesiydi. Bir radyo programında Cem Baysal sorulan soruları yanıtlıyordu. Sanırım Cem Baysal'ın nerede olduğunu ve ne yaptığını Haluk Akcan'dan öğrenebilirdim. Haluk Akcan'la göz göze geldim; ama bakışlarından bir şey anlamam olanaksızdı. Öte yandan onun, benim düşüncelerimi kolayca okuduğundan hiç kuşum yoktu.

Haluk Akcan saatine baktı, radyonun sesini biraz daha yükseltti. Bir süre dinledim, sonra Cem Baysal'ın, neler yaptığını bilip bilmediğini sordum. Sözlerime, onun nasıl önemli bir adam olduğuyla ilgili üç beş şey daha ekledim.

Söylediklerimin hoşuna gideceğini sanmış ve yanılmıştım, çünkü Haluk Akcan eski günlerden anımsadığım o ünlü tersliğiyle bana buz gibi bir bakış atarak oturduğu yerden kalkmış ve raflardaki kitapları düzenlemeye başlamıştı.

Sonunda durumu anlamıştım, Haluk Akcan'ın onaylamadığı bir şeyler vardı. Üstelik de onu pek görmediğinden söz etmişti. Bu garipti, çünkü benim tanıdığım Cem Baysal buraya, Haluk Akcan'ın dükkânına uğramadan yapamazdı. Yine de Haluk Akcan bu garip durumu açıklamadı, nedeninden de söz etmedi, onun son zamanlardaki tutumlarından ötürü kaygılandığını söylemekle yetindi.

Ceyhun Karayel'i sormuştum, ama Haluk Akcan bir iki yıldır onun da hiç uğramadığını söylemişti, yurtdışına çıktığını duymuş. Bu beni şaşırtmıştı, çünkü birdenbire o eski günlerde Ceyhun Karayel'in İstanbul'dan hiç ayrılmadığı gelmişti aklıma. Ceyhun Karayel, her zaman, gerçekten özgür bir ülkede yaşaya-

bilmek için Fransa'ya gideceğini söyler dururdu, ama asla gitmezdi.

Peki Utku Sayın? Londra'da Utku'yla ilgili duyduklarımı doğrulamıştı Haluk Akcan. Ege'de, küçük bir kıyı kasabasına yerleşmiş yıllar önce, orada bir bakkal dükkânı varmış, evlenmiş, çocukluğa karışmış. Haluk Akcan bunları anlatırken sesinin tınısında garip bir anıştırma vardı, sanki Utku'nun huzurunun bozmamam gerektiği, daha da kötüsü bunun onun için bir felaket olacağı konusunda gizli bir uyarı gibiydi. Zaten ben de öyle yaptım, Utku'yu hiç aramadım.

"Hızla her şeyin değiştiğini görüyoruz," demişti Haluk Akcan, "oysa yine de her şey sanki hep aynıymış gibi davranıyoruz. Şu iletişim konusunda geldiğimiz noktaya bir bak. Artık kimse mektup yazmakla zaman harcamıyor, elektronik posta işini çok daha kısa zamanda görüyor. O zaman kavramların aynı kalması şaşırtıcı olmaz mıydı? Bu yüzden tarihi romanları gülünç buluyorum. Sanki hiçbir şey değişmemiş gibi, aşktan, sevgiden, devrimden söz ediyorlar. İyi ama, sözünü ettikleri hangisi? Her söz, her kavram değişime uğruyor. Evet, her şey."

"Doğrusu insanların vazgeçemedikleri o küçük çıkarları," demiştim. "Sanırım bunların olmadığı bir dünyada her şey çok daha değişik olurdu."

"Sanmıyorum. Onlar yalnızca yalanlarla kandırılan kalabalıklar," demişti Haluk Akcan ve bunu söylerken önündeki gazete yığınının göstermişti belli belirsiz.

Ben de masanın üstünde bulduğum bir gazeteye göz atmaya başlamıştım, hani yalnızca oyalanayım diye, belki de gözlerimi kaçırmak için. Oysa gazeteler küçük taşra kentindeki toplu kıyımın haberleriyle doluydu. Bir fotoğraf, ünlü yazarı itfaiyenin merdiveninde gösteriyor, bir görevli yangından kurtarması gereken yazarı merdivenden aşağı itmeye çalışıyordu. Yüzünde, sanki adamı aşağıda haykıran gürhunun eline vermekle korkutan bir anlatım vardı.

Kafamdaki karmakarışık düşüncelerin saldırısıyla kaygılı, kapıdan çıkarken, cümlesinin başını kaçırmış olmalıyım, ama Haluk Akcan, "Ne yapalım, ama işte böyle," diyerek *Yalan Yıllar'a* doğru uzanmıştı.

İngiliz gazetelerinin olayı veriş biçimlerini eleştirmiştim. Oysa kendi ülkemdeki gazetelerin de konuyla ilgili aymazlık içinde oldukları kısa sürede anlaşılacaktı. Başlangıçta oteli yakanların yüzlerine yansıyan öfke ve haykırdıkları sözler gazetelere fazla yansımamıştı. Olayın ayrıntıları belirginleştikçe ne denli dehşet verici olduğu da açığa çıkmıştı.

Hastalıkla iç içe yaşıyor ama ne yazık ki onu ayırımsayamıyorduk. Hemen her gün, küçük taşra kentlerinde, bu konuda duyarlıysanız ve görmek için bakarsanız, *meccup* diye adlandırılan, ama gerçekte ateşli bir vaizden başkası olmayan, uzun sakallı birinin, herhangi bir kahvede sabah çayını içerken, çevresinde onu dinleyen küçük bir toplulukla birlikte gelecek bir felaketi sessizce ördüğüne tanık olabilirdiniz. Korkarım ben daha en başından beri, gezginler için çoğu kez ülkenin özgün ve değişik bir yanı sayılarak hoş görülen bu türden kimi dinsel aşırılıkların, sonunda toplu kısımlara yol açacağını biliyordum. Özgürlükçü geçinenlerin izlediği devekuşu siyaseti de, bizi ezen bu makinenin dişlilerine yağ sürdüklerini yadsımak için düzenlenmiş bir göz boyamadan başka bir şey değildi. Cem Baysal'ın seçimlere katılma çabasını da bu yönde bir girişim olarak görüyordum.

O ilk hafta bütün gazeteler yalnızca kaynağı belirsiz bir kışkırtmadan söz etti, hatta kente gelen yazarlardan birinin kışkırtıcı tutumuyla bu yangını körüklediği bile ileri sürüldü. En sonunda kimi yöneticilerin takındığı ikiyüzlü davranışlar ortaya döküldükçe gazeteler de felaketin gerçek boyutlarını ayırımsadı. Yine de gerçek, bilgi kirliliği altında yeteri kadar bulanmış, utanmazca bir tutum takınan birkaç büyük gazetenin günlerce süren patırtısından sonra, insanların kafası karışmıştı.

Belli başlı üniversitelerin üzerinde sürekli araştırmalar yaptıkları bir konuyu, gerici bir hareketin sessizce başladığı düşüncesini benimsemek istemediler. Kuşkusuz, bütün bu çalışmalar, dar bir akademik çevrenin dışına çıkamıyor, çoğu toplumsal araştırmada görüldüğü biçimde, kısıtlı bir çerçevenin içinde kalıyor, gizemsel olanı tümüyle çözemeyip kapalı bıraktığı, yeni bir şey açıklamadığı gibi, çözüme yönelik bir öneri de getirmiyordu.

Dürüst gazetecilerin yazdığı yazıları da görmezden gelmişlerdi. Oysa bütün bu yazılarda, hareketin belli bir hazırlık dö-

neminden sonra, gerici bir ayaklanma olarak başlayıp giderek güçlendiği anlatılıyor, oteli tümüyle alevler sardığı sırada, insanlar diri diri yanarken, ilkel bir ayinin parçasıymış gibi zaman zaman göstericilerin insanın kanını donduran çılgınlık attığından söz ediliyordu.

İstanbul'a geldiğimın ertesi günü akşamı, cenaze için, Murat Aysan'ın doğduğu o kıyı kasabasına gitmek üzere yola çıktım. Murat Aysan'ın cenazesi taşra kentinden arkadaşları tarafından kaçırılmıştı. Arkadaşlar bu konuda deneyimliydi, ne de olsa gösteri yürüyüşlerine izin verilmediğinde, yetkililerin elinden az cenaze kaçırmamışlardı. Yol boyunca, otobüsün camından dışarıda akıp geçen geceyi izlerken, anıların saldırısıyla sersemlemiştim. Yarı uykulu, geçmişle düşlerim birbirine karışıyordu. Katıldığım cenaze törenlerini, yürüyüşleri anımsıyordum. Üniversite işgali, yüksek tavanlı bir yerde tabut, başında nöbet tutanlar, Anita, sonra bir başka yürüyüş, ama tabut yoktu bu kez, silahlar pathyor, koşuyorum, yanımda birisi yere düşüyor, Giray bu, Renan beni azarlıyor, sonra sessiz bir tören.

Sonra ünlü anarşistlerin cenaze törenlerini düşünmüştüm. Bir zamanlar Londra'da, Bay Jiang'la bu törenler üzerine konuştuğumuzu ve birbiriyle karşılaştırdığımızı anımsıyordum. Benimkinin tökezlediği yerde, çok iyi bir tarih okuru olan Bay Jiang'ın belleği yardıma koşmuştu.

Bakunin'in cenazesi'nin dokunaklı olduğu konusunda Bay Jiang'la aynı görüştük. Bakunin, bu romantik ihtilalci, yalnızlık ve yoksulluk içinde bir hastanede ölmüştü. Sonra mezarının başında toplanan arkadaşları izleyen on yıl boyunca anarşist hareketi yaymış ve yöneticilerin içlerini korkuyla doldurmuşlardı.

Kropotkin'in cenaze töreni anlamlı bir gösteriye dönüşmüştü. Kropotkin öldüğünde, tabutunu Moskova sokaklarında, sekiz kilometre uzunluğundaki bir kalabalık izlemişti. Bu özgürlük için savaşanların Bolşeviklere karşı yaptıkları son büyük gösteri idi ve taşıdıkları pankartlarda, *"Otoritenin olduğu yerde özgürlük yoktur,"* yazılıydı.

Murat Aysan için dinsel bir tören kesinlikle yapılmayacaktı. Asıl sorun izinsiz gömmekтейdi ve ölüyü gizlice gömmek için bütün hazırlıklar yapılmıştı. Ülkemizde yalın bir gömme töre-

ninin bile bu denli engellerle karşılaşması acıydı. Aile bireylerinin baskısı, yasalar, defin ruhsatı. İşte güçlük buradaydı, ülkede yakılmanın da yasal bir zemini yoktu, tantanalı bir törenden vazgeçtim, adamı inanmayan birisi gibi gömmemiz gerekiyordu, ama bunun biçimi ne olabilirdi ve bu gerçekten de önemli miydi?

Aslında ülkemizde, hemen her dönemde, cenaze törenleri simgesel bir özellik kazanmıştı. Benim öğrenciliğimde, özellikle baskının arttığı bir zaman diliminde cenazeler bir tür siyasal gösterilere dönüştürülüyordu. Bu arada inanmayan insanlar bile dini törenle gömülmüştü. Çok da uzak olmayan bir tarihte, bir yüksek mahkeme üyesi yargıcın bile cenazesinde olaylar çıkmıştı. Bunun üzerine yüksek yargıçların cüppeleriyle başkent sokaklarında yürümeleri toplumsal bellekte yer etmişti. Çok sonraları, Murat Aysan'ın öldürüldüğü o korkunç kıyımdan canını güçlkle kurtaran ünlü bir yazarımız da öldüğünde, adına kurulan vakfın bahçesine gizlice gömülecek, mezarının yeri bilinmeyecekti.

Yasadışı, ama Murat Aysan'a gerektiği gibi bir gömme töreni olmuştu bu. Tören? Cenaze? Bunların hepsi saygı içeren sözcüklerdi. Biz bunu gösteri diye adlandıralım. Murat Aysan'ın cansız bedeni ya da ne kaldıysa bu bedenden geriye. Zaten elimizde olan kalıntılar neredeyse kömüre dönüşmüş kemiklerdi. Mezar, bir orman kıyısında, önceden hazırlanmış, büyük bir meşenin dibine kazılmıştı. Mezarın yerini belirleyen herhangi bir işaret koymamıştık. Ötelerde görmediğimiz, ama sesini duyduğumuz deniz vardı. Güzel bir ilkbahar gecesiydi. Beklenmedik bir biçimde yağmur yağdı. Ağaçlar hışırdıyor, denizden serin tatlı bir rüzgâr esiyordu. Arkadaşlardan birisi elindeki şişeden bir yudum aldıktan sonra, kalan içkiyle mezarı sulamıştı. Gecenin içinde toprağın şarabı sessizce içişini dinlemiş, geçmişte ay ışığı altında yaşadığım hiçbir gecenin, Murat Aysan'ı gömdüğümüz bu geceye benzemediğini düşünmüştüm.

Murat Aysan'ı gömdüğümüz o akşamdan şimdi yaklaşık on beş yıl kadar sonra, o uzak taşra kentindeki korkunç olayın kurbanlarını her anışımızda, mezarın başında gerçekleştirdiğimiz o kısa tören gelir aklıma.

Şimdi düşündüğüm zaman, o akşamın gerçekte öyle yaşanıp yaşanmadığı ve yazdıklarımın okuduğum kimi başka törenlerden izler taşıdığı konusunda kuşkularım vardı. Az sayıda kişi, mezarın başında hüzünlü konuşmalar, bardaktan boşanırcasına bir yağmur, içine su ve çamur dolmuş bir mezar çukuru, evet kesinlikle böyle, belki Paris'te gömülen lanetli bir şaire ilişkin bir töreni andırıyordu.

İstanbul'a döndükten sonra, hemen Londra'ya dönüp dönmememe konusunda kararsızlıklar yaşamıştım. İşin kötüsü ülkeye dönüşümle birlikte ruhumu saran o coşku, hüzünlü gömme törenimiz ve taşra görüntülerinin de katkısıyla, neredeyse sönme-yüz tutmuştu.

Bir başka gün, ilkençliğimin geçtiğı o küçük Boğaz köyüne gitmiştim. Kıyıdaki eski evler onarılmıştı, insanı şaşırtan bambaşka bir iklim söz konusuydu burada. Yine de, Boğaz boyunca çevreye şöyle bir göz attığımda, kentten uzak kaldığım bütün bu yıllar boyunca, yeşil alanların azaldığı, sanki bozkırın kenti giderek ele geçirdiğı gibi bir düşünceye saplanmıştım.

Neredeyse yaşadığımız bütün o acı tatlı anılar insana sanki bir düş gibi geliyordu, oysa bu düşten çok çabuk uyanacaktım. Köye girer girmez, ilk adımlarım kendiliğinden beni, gençliğimde büyükbabamın oturduğu eski ahşap eve götürmüştü. Bina-nın yerinde şimdi eskisine beceriksizce benzetilmeye çalışılmış beton bir bina yükseliyordu. Ne yazık, bütün eski ahşap binalar yanıp kül oluyordu. Tıpkı bizim geçmişimiz gibi. Bunun bir dalgınlık rüzgârı sonucunda oluştuğunu düşünmek büyük bir safdillik olurdu, hayır, ne yazık ki bu yangınların gerisinde, kendi çıkarının ardında koşan bencilik vardı.

Yürüyüşümü sürdürüp Zampik Hafız'la Sosyalist Nuri'nin sürekli tartıştığı kahveye uğradım. Kahvenin hemen yanındaki atölyenin –kuşkusuz yerinde değildi artık– önünde durup sevdiğim kızın penceresine kaçamak bir bakış attım. Sonra, deniz kıyısına ve şimdi bir lokantaya dönüşmüş olan eski vapur iskelesine kıvrılan sokağın hemen köşesinde, tam da orada, yıllar önce kasım ayının bir pazar akşamı, evden yatılı okula dönerken ona rastladığım o köşede, kısa bir an durup soluklandım.

Sonraki günlerde kendimi umulmadık durumlara hazırla-

miştım, bu yüzden olmalı, Remzi Korkmaz'ın Yalnızlar Otel'i'ni gördüğümde hiç şaşırmamıştım, ne de olsa en son görüşümün üzerinden neredeyse on yıldan uzun bir süre geçmişti. Aslında oraya uğramayı hiç düşünmüyordum, ama birlikte yemek yiyeceğim bir arkadaşım, beni o çevredeki bir lokantaya çağırmişti. Ben de ondan ayrıldıktan sonra, hemen gidip o eski tavan arası katını görmeye karar vermiştim.

Beyoğlu'nun bu bölümü, sanırım eskiye oranla adamakıllı kalabalıklaşmış, üstelik oldukça da pahalı bir yer olmuştu. Ayrıca buraya yerleşen cinsel azınlıkların, Afrikalıların, Asyalıların, ya da eski Sovyet Cumhuriyetleri'nden gelenlerin kovulması için içten içe gelişen ayrımcı bir çekişmenin de merkezi durumuna gelmişti.

Sokakta görünür bir değişiklik yoktu, bu az da olsa beni yüreklendirmişti. Geçerken şöyle bir bakmıştım da, çıkmaz yolun hemen köşesindeki yatırı işlemeli kafesten pencereleri olan bir kulübeye çevirmişler, ama bunun da önemli bir değişiklik olduğu söylenemezdi. Eve gelince, iri başlı çivilerin süslediği eski ahşap kapının yerini, kül rengine boyanmış, iki kanatlı demir bir kapı almıştı, bina cephesinin yeni rengiyle de birleşince eski işhanlarının girişine benzemişti. Kapı aralıktı, ben de içeriye girip merdivenleri tırmandım.

Zili çaldım, görünüşü daha yeni uyanmış birisini andıran, kısa saçlı genç bir kız sonunda kapıyı açtı. Kızın görünüşünden üniversite öğrencisi olduğu sonucuna vardım. Kısa bir kararsızlık geçirmiştim, gerçekten de kimi sormam gerekiyordu. Ben de Remzi Korkmaz'ın, eski ev sahibimin adını söyledim. Önce anlamamış gibi yüzüme bakmıştı. Sanırım tanııymıyordu. Sonra gözlerini iyice bir açarak, "Evin eski sahibi mi?" diye sordu. Görünüşe bakılırsa birkaç yıl önce ölmüştü ve evin yeni sahibi de burada oturmuyordu. Fazla heyecanlanmadım; yaşamımın o dönemi geçip gitmiş ve gereken yere konmuştu. Bugün de o kadar serinkanlı, sakın ve ilgisiz olabilir miydim, merak ediyorum. Olacağına bakın, yıllar önce adamı öldürmediğime hoşnuttum. Onun o öfkeli suratı gözümün önünde canlanıyor. Yüzüme acı bir gülüş oturmuş olmalı, şaşkın kızı öylece bırakıp tanıdık kimi yüzler bulabilmek umuyla, geniş bir yol boyunca biraz yürümüşüm.

Mart sonlarıydı. Hava­lar artık ısınmış, ilkyaz topraktan fışkırmış, doğa canlanmış, yol kıyısındaki ağa­çlar güzelim çiçekle­rini açmıştı. Güneş neredeyse daha şimdiden, sıcak bir yazın habercisi, kaldırımları ısıtıyordu. Eski saray yollarının kıyısındaki kimi bir yüzyılı devirmiş ağa­çlar İstanbul'un ya­şını anımsatıp bizi nasıl bir kentte yaşadığımız konusunda uyarıyordu.

Orada, o kentte, dünyanın o köşesinde, daha sonra bütün yaşayacaklarımı, olup bitecekleri, akıp giden yaşamı, sürekli, boyuna, durmadan renklen­en, canlanıp parıldayan ileri­yi görmeden, kendi kabuğunda bir uyuşuk, bir yerleşik, devinimsiz bir nesne gibi hiç kımıldamadan kalabilirdim. Bunu gerçekten ister miydim? Belki, evet, belki de hayır. Gerçekte yadsımanın bir anlamı yoktu. Hepimizin düş­leri vardı, hiç kuşkusuz benim de. Nasıl bir yaşam düş­lüyordum ki, bir çiftlikte geçecek sıradan bir yaşam mı? Yoksa bir kıyı kasabasında balıkçılık yapmak mı? Sanırım hayır, öyleyse her zaman seçme olanağımız vardı, başka bir yaşam şansımız olacaktı. Boyun eğmek yanlıştı, istersek kurtulabilirdik. Yoksa en azından bu da değişik hatalarımızın arasında yerini alırdı. Oysa benim gibiler asla kendi düzenini kuramayacak, ulaşabildiği tek düzen ise, sürekli yok etmeye, en azından yenilemeye zorlandığı bir şey olacaktı.

İstedığımız gibi bir gelecek, hemen her zaman, bizim seçmemiz için beklemekteydi, kesinlikle vardı ve oradaydı. Dayanılmaz bir acı çekilmiyorsa ve gerçekten umarsız bir hastalığa yakalanılmadıysa insan kendi canına kıymaktan kaçınmalıydı. Kuşkusuz sayısız dert ve hastalık vardı ama yine de ölmekte acele etmemek gerekti, nasıl olsa gerektiğinde o sizi bulacaktı.

Bir ülke, dostlardan ve anılardan başka neydi ki? Dostlarım azalmış, anılar giderek silinmişti. Şaşırtıcı olan, arınmış ve güçlenmişim; yine de duyduğum bu hafiflik beni korkutuyordu. Bu ülkeden gitmek, çok önceleri de beni kurtarmıştı. Sonunda, işte bir kez daha, belirsiz bir yoldan da olsa, dileğim gerçekleşiyordu. Burada istediğimi bulamamıştım; o zaman beklentilerin boşa çıkmasının yol açtığı düş kırıklığı ve sonunda yüzleşilen gerçek. Doğal olarak bir geri dönüş olacaktı ama bu denli çabuk olması beni üzüyordu. Neredeyse artık her yerde değişmez bir konuk kimliğiyle mi var olacaktım bundan sonra? Londra'da

alıştığım şeylerin beni beklediğinden hiç kuşkum yoktu. En azından Bay Jiang'la yaptığım söyleşileri özlemiştim. Dnşe her bakımdan hazırdım, uğurlamaya gelecek kimse yoktu. Londra havaalanına indiğimde neredeyse evime gelmiş gibi duygulandım ve utandım.

Yaz akşamlarında uzayıp giden gnbatımlarını izlemeye, Camden Town'da geçmişten kalmış başıbozuk bir dünyayı yen-baştan keşfetmeye, serin havanın gnbatımındaki o sert esinti-siyle canlanmaya, kahve satan dkknların o uyarıcı ve yeterince keskin kokusunu duymaya çalışıyordum. Uzak bir geçmişte, bana özgürlüğü öğretip beni kışkırtan, sonra lkemden kaçışım-da bana kucak açan bir kentte, artık sıradan bir gezgin olmaya çalışıyordum.

3.

Zaman acımasız, bunun içindir ki yaşamımdaki ve düşüncelerimdeki değişimin tümüyle olmasa da bir biçimde tamamlanmış olduğunu düşündüğüm bugünlerde, artık geçmişten tanıdığım insanlara da daha bir hoşgörüyü bakabiliyorum. Onlarda kendi geçmişimden bir iz bulabileceğimi düşündüğüm için, Londra'da artık, eskiden tanıdığım insanların ardına düşüyordum.

Kerim Akhanlı'ya Haluk Akcan'ın dükkânında rastladığım o günden beri kaç yıl geçtiğini düşündüm, sonra Londra'da ilk görüştüğümüz yılları. Ülkeden kaçtığı zamanlar hiçbir dili doğru dürüst konuşamıyordu. Sonra, benim Uzakdoğu'dan döndüğüm sıralarda, Londra'da yeniden görüştüğümüzde, onun İngilizce öğrenmeye dört elle sarıldığını duymuştum.

İngilizce'yi öğrenmek için gittiği okulunda onu birkaç kez ziyaret etmiştim. Artık o katı komünist eğilimin çok uzağında olduğu anlaşılıyordu. Yine de başlangıçta, belli bir erotizme duyulan ilginin, *Kama Sutra*'ya yapılan kimi göndermelerin, Uzakdoğu kültürüne duyduğu tutkunun nedenini anlayamamış, bu denli hızlı bir değişime bir anlam verememiştim. Bu ziyaretlerimden birinde durum anlaşıldı. Okulun kantininde oturduk, bir keresinde öğretmenini de bize katıldı. Kuşkusuz benimle İngilizce konuşmamıştı, öğretmenini Bayan Shirini'nin bütün karşı çıkışlarına karşın. Gözlemlerimden çıkarsadığım kadarıyla, koyu renk gözlü, neredeyse sürekli gülümseyen, utangaç yanıtlar veren, çekingен kıkırdamalarını ağzına götürdüğü eliyle sürekli bastıran,

sessiz, zarif ve sıklılgan ğretmeni Bayan Shirini'den hoşlanıyor-
du ve anladığım kadarıyla da onunla işleri ilerletmenin bir yo-
lunu bulmuştu. Sanıyorum oldukça heyecanlı olmalıydı, çünkü
hemen kulağıma doğru eğildi, fısıldadı:

"Artık tamam, en önemli sözcükleri öğrendim, en güzeli de
Lalita'nın söz söyleme tekniğıme özellikle yardımcı olması."

Bunu söylerken dudaklarını garip bir biçimde bükmuştu.
Bayan Shirini'ye artık ön adıyla seslendiğı gözümünden kaçmamış-
tı, ama yararlandığı bu yardımın ne olduğından söz etmedi.

Murat Aysan'ın cenazesinden sonra Londra'ya döndüğüm-
de, Kerim'le bir süre, Haluk Akcan'dan, onun o uğrak yeri olan
dükkânından, birlikte yaşanan ortak anılardan söz etmiştik.
Sonra o gece Kerim beni, hiç unutmuyorum, Kingsland Road
üzerindeki arkadaşının işlettiğı bir yere götürmüştü. Giriş katı
bir kahveydi, sonra merdivenlerden aşağıya, alt kattaki canlı
müzik yapılan yere inmiştik. Burada, bu baştan ayağı tümüyle
eski salonda her şey hüznülydü ve sanki uzaktaki ölkemin acılı
geçmişinde donmuş kalmıştı. O gece alınan müzik de beni çok
eskilere taşımuştı.

Nasıl oldu bilmiyorum, konu dönüp dolaşıp Ceyhun Kara-
yel'e gelmişti, şaşkındım, çünkü ben Kerim'in Ceyhun Karayel'le
tanıştığını bile bilmiyordum, öлкеye döndükten sonra onu ara-
dığımı ama bulamadığımı söylemiştim. Kerim Akhanlı onunla
bağlantısını sürdürdüğünü söyleyerek beni bir kez daha şaşırt-
makla kalmadı, söyledikleriyle dehşete düşürdü.

"Ceyhun Karayel şimdi Fransa'da, bir üniversitede, korka-
rım *Amerikalı*'nın o olduğunu bilmiyordun?"

İşte böyle, o eski günlerde, herkesin evlerinde bile çıkarma-
dıkları maskeleri, vazgeçemedikleri kendi uzlaşmaz çelişkileri
vardı. Aslına bakarsanız, belki gerekliydi de bu. Ne yapalım,
kimi şeylerin doğrulanması için aceleye hiç gerek yoktu. Gelecek
eninde sonunda maskeleri düşürecek, ikiyüzlölük dostlukları
ürütecekti, en iyisi sabırlı olmaktı. Ne de olsa zamanımız çoktu.
Böylece yaşamın gerekliğı ve görüntülerin yanılısaması üzerine
küçük bir ders daha almıştım.

Sanırım bu yüzden olmalı, Kerim Akhanlı'nın çok sonrala-
rı, İngiliz hükümeti için bir tür danışmanlık yaptığını duymak,

–muhabirlik demek istemiyorum– gelen sığınmacıların geçmişteki durumlarına ilişkin bilgisine başvurulduğunu öğrenmek beni şaşırtmamıştı. Öyle ki, belki de daha en başından beri, benim konumumla ilgili de gizli kimi girişimleri olduğunu düşünüp kendimi onunla bir tür suç ortağı olduğumuz düşüncesine ister istemez hazırlamıştım.

Kerim Akhanlı, Hackney’de yeni bir lokanta açmış, ben de buraya daha sık gitmeye başlamıştım. Yine de aradan geçen yıllar Kerim Akhanlı’yla olan dostluğumu da zayıflatmıştı. Ne zaman uzun bir yolculuktan Londra’ya dönssem, Kerim Akhanlı’yı arardım ve sahibi olduğu lokantaların sayısını artırdığını öğrenirdim. Bir geleneğe dönüşen bu alışkanlık giderek zayıfladı. Bir keresinde yeni bir lokanta daha açmak için uğraştığını başkalarından duymuştum. İşte o günlerde onu aradığımda, konuşacak pek fazla bir şeyimizin kalmadığının ayırımına vardım. Zaten beni açılışa çağırmadı, eski dostlarını görmek konusunda artık aceleci değildi. Onu sayısız kez birlikte gördüğüm, bana öğretmeni olduğunu söylediği o çıtı pıtı, güzel ve sevimli Hintliyle evlenmiş olduğunu düşündüm, ama ona sormadım. Görüşme dileğiyle telefonu kapattım, ama sanırım o gün bir daha hiç gelmedi.

Her ne kadar Kerim Akhanlı’yı görmesem ve yalnızlığı sevsem de, sonunda kendi çabamla, ülkemden kovulanların bulunduğu bir lokanta keşfetmeyi başarmıştım. Zaman zaman, Londra’da göçmen olarak bulunan mütevazı dostlarımla burada oturup havadan sudan konuşmalar yapmaktan ya da önemli denebilecek bir konuda onların görüşlerini dinlemekten hoşlanıyordum. Kimi kez gazetelerde rastladığım ya da söyleşilerde duyduğum bildik bir adla sarsılır ve bu beni eski karanlık günlere, tutsak edilmiş, umarsız bir ruhun çırpınışlarına geri götürürdü. Geçmişin o yürek burkan karmaşasına, neredeyse aynı duygularla sanki yeni baştan tanık olurdum.

Yine böyle günlerden birinde, birden onu, Koray Kaplan’ı görmüştüm. Şaşırtıcı olan bunca yıla karşın pek değişmemiş olmasıydı. Utanca benzer bir duyguyla karışık, bir zamanlar ona yapılanları, çatı katındaki eleştiri toplantısını, sonra yargılanmasını anımsamıştım.

Koray Kaplan, sözgelimi bir Kerim Akhanlı'nın tam karşıtı bir kişilikteydi, tam donanımlı bir dünya yurttaşı. Orada, lokantada otururken bana, bütün bu yıllar boyunca yaşadıklarını, unutamadıklarını ve ruhunu kanatan gerçekleri anlattı. Yurtdışına gittiğinde, çok eskiden birçok konuda yardımcı olduğu küçük bir yazar topluluğu onu faşist ve halk düşmanı olmakla, kapitalizme boyun eğmekle suçlamış. O da kaçıp Doğu Berlin'e geçmiş. Burada durumu daha da kötüleşmiş. Tutuklanmış, neredeyse bir hapishanenin karanlık hücresinde unutulup gidecekmiş, ama orada radyoda çalışan, onun gibi ülkeden kaçmış olan eski yayıncısı onu tanıyıp kurtarmış. Sonunda o da Çin'e, Kanton'a kaçmış ve bir dizi garip olayın ardından soluğu Hong Kong'da almış.

"Riga, Oslo, Kanton, en sonunda Hong Kong'a bile gittim. Aklına gelebilecek bütün bокtanlıkları yaşadım. Hong Kong'da balıkçılık yaptım. Almanya'da gazete yayınladım. Zaten dizgiymiş, düzeltiymiş, bu işlerden eskiden beri anlardım. Yine de tutuculuk orada çok daha fazla, bu yüzden pek sürdüremedim bu işi, yurttaşlarımın ilgisizliğini bilirdim ama okumaya bu kadar uzak olduklarını ben bile düşünemezdim."

Bir sigara yakıp arkama yaslandım.

"Doğrusu birisi bana Almanya'da dizgicilik, Hong Kong'da balıkçılık yapacağımı, Oslo'da yeni baştan okumaya kalkıp üniversiteye gideceğimi söylese ona katıla katıla gülerdim. Oysa bütün bunları yaşadım."

Hiç ummadığı eski bir tanıdığı vizesini, çalışma iznini falan almış, onu İngiltere'ye çağırmış. İngiltere'ye geldikten çok sonra da bir arkadaşının lokantasında çalışmaya başlamış. Sonra da bir zamanlar Türkiye'den tanıdığı bir ressamın dul karısıyla tanışıp bir ay geçmeden evlenmiş.

"Ne yaptığımı sanırım bilmiyordum," dedi Koray Kaplan, "evlendiğimiz haftası olmadan, büyük bir hata yaptığımı anladım. Başiboş dolaşmaktan bıkmış olmalıyım. Hong Kong'da Çinli bir kadınla yaşıyordum, gerçekten de inanılmazdı. Ne yazık ki ayrılmak zorunda kaldım. Londra'da sanki ülkeme dönmüş gibi oldum, bir sürü tanıdık vardı. Daha önceden tanıdığım, kaçmasına yardım ettiğim bir arkadaşımı bile buldum, felaket

zengin birisi, bir sürü lokantası var. Sonraları Kerim Akhanlı'nın izini de böyle buldum. Neyse, bu sözünü ettiğim arkadaşım zaten beni önceden de severdi. Londra'da da desteğini esirgemedi, ben de onun verdiği borçla kendi lokantamı açtım. Anlaşılan Londra'daki göçmenlerin çoğu yurt hasreti çekiyor, kendi memleketlerinin yemeğine bayılıyorlar. Oysa ben kendime çok değişik bir mutfak seçmişim."

"Ne tür bir mutfak?"

Kısa bir süre söyleyip söylememek konusunda kararsız kaldı.

"Aslına bakarsan Çin yemekleri yapıyordum."

Ben de Çinlilerin gerçekte ne yediğini sordum, hani bu konuda onu konuşturmak için.

"Bölgelere göre çok değişiyor," dedi, "sözgelimi Kanton bölgesinde kedi, köpek, yılan, fare, ne bulurlarsa yiyorlar, kimi bölgelerde acı, kimi bölgelerde de ekşi-tatlı soslarla zenginleştirilmiş yemekler yeniyor."

Neyse, işte o gün lokantanın merdivenlerinden aşağı kola inip nehir boyunca yürürken Koray Kaplan kısa bir an durdu ve yüzüme baktı.

"Biliyor musun?" dedi, "Şu Ece sorunu beni gerçek bir mutsuzluğa sürüklüyor." Yüzüne şaşkınlıkla baktım.

"Kim bu Ece?" diye sordum. "Üstelik niye mutsuz olacaktı?"

"Ece benim yaşımı göz önüne aldığına neredeyse çocuk sayılır, bu genç ve güzel kadın oldukça yetenekli, üstelik akıllı da. Ne yazık ki kendisini ressam sanan genç bir deliyle evli ve en kısa zamanda ondan boşanıp özgürlüğüne kavuşmak istiyor. Şu kocası, -adı neydi? Hilmi- işte yıllar önce bu Hilmi, oyuncu olduğunu söyleyen bir kadınla Fransa'ya gitmiş, o zamandan beri ondan hiçbir haber alamıyor. Ece uzun bir süre, saçma sapan işlerde çalışmış, şimdi kendine yeni bir iş arıyor. O çok küçükken annesiyle babası boşandığı için Ece, dünyada bir başına kaldığı düşüncesiyle yaşamış, onun için bu neredeyse bir saplantıya dönüşmüş. Genç ve çok hoş bir kadın, ama biraz çocuksu yanları var. Annesi bir İngiliz, emekli bir elçiyle birlikte İspanya'ya gitmiş. Kocası, yani Ece'nin kocası Hilmi Tezal,

kendini ressam sanıyor. Kocasının resimlerini anlamak için büyük bir çaba gösterdim, onu tanımak için uğraştım, ama bu adamın bir tutarlılığı olmadığı gibi, işleri de görünür bir albeniden yoksun.” Kısa bir süre sustu. “Anladığım kadarıyla bu herifler her şeyle aynı zamanda ilgilenip büyük bir açlıkla saldırıyor, üstelik her şey ellerinin altında, işte postmodernizm, dadaizm, modernizm, ya da anarşizm. En küçük katkıları bile yok, üstelik kendilerine hayırları yok ama emekçiyi kurtarabileceklerini sanıyorlar. Aslına bakarsan özgün olmanın önemini kavramışlar, ama yine de başkalarının yaptıklarını yineliyorlar. Babasına gelince; eskinin ünlü siyasetçilerinden Tevfik K., yıllar önce bir saldırıda ölmüş. Anımsarsın, o zamanlar gazeteler günlerce yazmıştı bu konuyu. Babasının ölümü yüzünden üniversiteyi bile güçlükle bitirebilmiş.”

Bütün bu yakınmalarından anladığım kadarıyla, ilgileri, yaşamı, öncelikleri, hemen her şeyi tümüyle değişmişti Koray Kaplan’ın. Biraz soluklanmak için sustuğunda, ona Hilmi Tezal’ı tanıdığımdan, yıllar önce Fransa’da kendi canına kıydığından söz ettim. Diyeceğim Ece’nin kendini özgür duymasının önünde hiçbir engel yoktu.

Bana gelince; kuşkusuz onunla yaptığımız bu kısa söyleşiden çıkardığım tek sonuç bu olmamıştı. Koray Kaplan’ın Ece’yle ilgili anlattıkları daha onu tanımadan içimde tanımlanamaz garip bir pişmanlığa yol açmıştı. Tevfik K. adı bana artık değiştilmesi güç bir yazgının ağırlığından hiçbir zaman kurtulamayacağımı anımsatmıştı. Oysa bu adın oluşturduğu ağırlığın tam tersine, Ece’nin adında, bende oluşan bir merak ve ilgi fazlasıyla etkendi. Daha tanımadan Ece’ye karşı olan duygularım incitmeyle kırıp paralama arasında gidip geliyor, daha şimdiden, bir gün karşılaştığımızda nasıl davranmam gerektiğinin alıştırma- larını yapıyordum. Neredeyse çevremdekilerin alaycı davranış- larla anıştırdıkları her öykü, gerisinde gizledikleriyle beni korkutuyor, ister istemez onun adını anımsatıyordu. Aslında Koray Kaplan’dan ilk kez adını duymamdan sonra, başka konuşmalar ve başka ortamlarda da sık sık Ece’nin adını işitmem beni dik- katli olmam konusunda uyarmıştı.

Sonunda gittiğimiz ev partilerinden birinde onunla olan o

ilk karşılaşmam, gerçekten de benim için şaşırtıcı ve ürkütücü olmuştu. Şimdi tümünü açıklamak istemediğim nedenlerle kararım utanmıştım. İlk tanıştığımız o akşamüstünü çok iyi anımsıyorum.

Ece orta boylu, kumral, yeşil gözleri neşeyle parlıyor, kısacık saçlı, ince yüzlü, solgun dudaklı, benim tam tersime teni güneşten pek etkilenmiyor –kuşkusuz bunu çok sonraları anlayacağım–, beli ince, göğüsleri küçük, çoğu kez oldukça içten bir biçimde ve düşünerek konuşuyor, üstelik küçücük elleri neredeyse uçuyor. Hafif boğuk sesinin akışkan bir çekiciliği var, kendiliğinden, öyle içinden geldiği gibi gülüyor, sonra bütün o fısıltılar, –duymadığım, ya da yanlış anladığımda kulağıma doğru eğiliyor– alçak ses söz konusu olduğunda o gerçek bir usta.

Neler konuşmuştuk? Hiçbir şey yapmamaya daha en başından karar verdiğimden, çalışmaktan nefret ettiğimden, belki yalnızca bir şeyler yazmak isteyebileceğimden söz etmiştim ona. Sanırım yazmak konusunda söylediklerim onu şaşırtmıştı, anladığım kadarıyla beni yazabilecek biri gibi görmüyordu. Görüntümün onu yanılttığını düşünüyorum, yaşadıklarımı bilmiyordu, aslında yaptıklarım göz önüne alınırsa haksız da sayılmazdı. Ne yazmayı düşündüğümü soruyor.

“Yaşadıklarımı,” diye yanıtlıyorum onu.

“Yaşadıklarınız gerçekten de yazmaya değer mi?”

Gülümsüyorum. “O zaman bir roman diyelim.”

“Serüveni ve gezmeyi seviyor olmalısınız.”

“Sanırım öyle,” diyorum sözlerimi bir gülümsemeyle süsleyerek. Nasıl geçindiğimi soruyor. Gerçekleri mi anlatmalıyım, daha neler. Yine de yalan söylemiyor, kuşkulanasına yol açacak bir anıştırmadan kaçınarak, “Kimi değişik işlerden,” diye yanıtlıyorum onu.

Ne yalan söylemeli, karşılaşmamıza yol açan, şu çok sözü edilen, evrensel rastlantı düşüncesine bayılıyordum. Beklenmedik bir karışıklık aracılığıyla düş gücümün yepyeni sonsuzluklara doğru yol almasını sağlayabilirmişim gibi geliyordu. İçimde duyduğum yabancılığı, kendimi ayrıcalıklı biriymiş gibi gösterme duygumu güçlendiriyordu. Peki ama rastlantı ile kaza arasında bir ilinti var mıydı acaba? Varsa ne türden bir ilinti olabilirdi

bu? Aşkın bir tür kaza olduğu düşüncesi ve açıklaması nedense hemencecik aklıma yatıyordu.

Ece, çoğu kadın gibi kedileri ve benim gibi sıcak Akdeniz'i seviyordu. Oysa ki, babasının görevi sırasında, burada, bu soğuk Londra'da doğmuş ve gerçekten de ne garip bir rastlantı, –bana ikinci bir yurt olan, sonraları sayısız yarar sağlayan bu kentte– bir gün bu kentle ilgili anılarımızdan söz edelim, demiştim, sanırım bu konuda oldukça özenliydi, gülümsemiş, tümüyle olumlamadan yalnızca, olabilir, demişti.

Sıcak öğleden sonra uykularının tembel ve soğuk karlı gecelerin yoksul Ece'si, günbatımlarının alacakaranlığında, koltukların ya da halıların üzerinde el yordamıyla yaşanan sevişmelerin zengin Ece'si. Bunların hepsi tümüyle birbirinden değişik Eceler. Ece aynı zamanda oldukça iyi yüzüyor, bir yaz sonunu geçirdiğimiz bir Yunan adasında dalgalara doğru koşuyor, ıssız bir kıyıda, çıplak bir durumda yuvarlanıyor ve bundan büyük bir haz alıyor. Aynı gün, akşama doğru, çevredeki koylardan birinde, teknenin dümeninde, mutlulukla gülümsüyor. Ece bana kalçasındaki küçük bir dövmeyle gösterdiğinde, sanırım ilk başlarda çılgınca sevişirken olmuştu bu. Ece İspanya'ya yaptığımız bir yolculukta, bir otelin terasında Cemil Raşit'in *Soğuk Tanrı'sını* okurken ve sonra bana, romanın anlatıcısıyla ilgili olarak, *"kestirilemez, kararlı, katı ve vazgeçilmez bir arayışın"* bana göre taşıdığı anlamın ne olabileceğini sorduğunda. Kalabalıkta birbirimizi yitirdiğimiz bir karnaval gecesinde, olup bitenleri anlatmam için her zaman bulduğumuz küçük bir kahvede beni beklediği sabah. Madrid'de bir parkta, kendi başına çalışan bir matadoru gördüğünde uzun bir süre izledikten sonra bir boğa güreşine gitmemiz için ısrar ederken.

Çoğu zaman erkenden uyanan ve beni uyandırmaktan sakınan bir Ece, yaz ise ve Akdeniz'deysek, yalnız çıktığı sabah yürüyüşünden dönmüş olur, uzun süren bir kahvaltı, kış ise her şey ülkeye ve iklime bağlı. Kimi zaman yaz mevsimine özgü bir mavi, kışın siyah kül rengi bulutlarıyla iç karartan bir gökyüzü, kirli camlara vuran yağmuru izleyerek havanın açmasını bekliyoruz. Ece, Londra'da bir barda, güzel bir yemekten sonra, bana geceyi nasıl geçirmemiz gerektiğini alçak

sesle önerirken ve bunun için neredeyse beni zorlarken. Bir öğleden sonra, kendi buluşu olan, bu yüzden de hep kazandığı bir oyunu oynarken ve sonra bu oyunu nedensiz yere sonlandırarak, neredeyse kendiliğinden bir kararlılıkla öğle uykusuna dalarken, sonra akşama doğru sanki gizemsel bir dünyaya açılyormuş gibi, düş, tasarım, anıların adası, düşünsel çöl. Uzun yaz akşamlarında Ece kağıt yığınları arasında, çalışma odasında, bir şeyi gerektiği gibi çözümlemek için sayısız kitaba başvururken. Ece, Londra sokaklarında koşarcasına yürürken, bir konsere yetişmek ya da bir arkadaşıyla buluşmak için acele ederken. Ece, radyo dinlerken –sevdiği bir şeyler çalıyor–, sonra radyoyu kapatıp televizyonu açarken, programda sevmediği bir siyasetçiyle karşılaşp umursamazcasına omuz silkerken. Ece, bunalımlı eski sevgilileriyle başı dertte olan bir arkadaşı yüzünden kaygılanırken. Koray Kaplan'ın başına gelen bir felaket yüzünden üzülürken ve onun kendisiyle son bir kez daha görüşmek istediğini bana anlatırken...

“Biliyorum, bu çok korkunç ama beni unutamadığını söylüyor, onu kırmaktan kaçınmam gerekir değil mi?”

Sonra, bir haftalık bir boş zaman yakalayan Ece, bir Akdeniz adasına gitmemizi öneriyor. Oysa orada da havalar iyice soğumuş olmalı, olsun, sessiz ve sakindir, bu çok daha iyi olur. Sabahları uzun bir süre yataktan çıkmıyoruz, dışarıda yağmur yağıyor, adayı sanki su basmış, sonra rıhtımda denize uzanan iskelelerin üzerinde yürüyoruz. Her şey kül rengi, gökyüzü bulutlarla kaplı, rüzgâr bir fırtınaya dönüşmüş, bu mevsimde bu adaya hiç gelmemeliydik, hayır, belki de gelmemiz tam yerinde bir seçim olmuştu. Ben odanın köşesinde yazı yazarken, Ece belki uyuyor, belki de uyurmuş gibi yapıyor.

Sonra dışarı çıkılıyor, bu güzelim adanın, gezginlerin toplandığı kahvelerle çevrili, o geniş meydanı geçiliyor, çeşme gecenin sessizliğinde, coşkuyla fışkırıyor ve türküler söylüyor, artık her şey silinip gitmiş o eski neşeyi çağırıştırıyor, şimdi kimilerinin açıkça yadsıdığı, oysa o neşe bir zamanlar kesinlikle vardı, işte çevremizde onun izleri, yıkıntıları. Bir yanımızda deniz vardı, karşıda, karanlıkta, anakara olmalıydı, ama bu bir varsayımıydı, köpüklü dalgalardan başka hiçbir şey görünmüyordu. Yolun de-

nize uzandığı buruna doğru yürüdük. Rüzgârda dalga serpintileri yüzümüze vuruyordu.

Londra'ya dönünce, beni kentin dışındaki doğduğu yere götürmüştü, o dış mahallenin puslu karanlığında el ele yürümüş, sonra kent merkezinde müzeleri gezmıştik. Londra'nın güvercinleri, daha doğrusu Trafalgar'ın, sanki uğultulu bir ormanın ortasındaki beton açıklığın üzerine tek tek saçılmış devinen bütün bu küçük noktalar, dünyanın doğallığını sürdürüyor, bulundukları yerde zıplayarak içimizdeki yaşam sevincine katılıyorlardı. Ot içmeyi azıcık abartmış mıydım, sanmıyorum. Sonuç olarak yürüyüşlerle, yerin altında şarap mahzeninden bozma ya da rıhtıma bağlı bir gemi-lokantada yenen yemeklerle, bir otel odasında kimi öğleden sonraları yataktan çıkmadan tutkulu sevişmelerle, hiç düşünmeden, yalnızca düşleyerek, yine de özleyerek geçen koskocaman iki hafta...

Gecenin bir vakti birdenbire uyanmak, yanında çıplak sevgili bir bedenin yattığını görmek şaşırtıcıydı. Sonra ellerini tutmak, yüzüne ilk kez görüyormuş ya da dokunuyormuş gibi bakmak. Kimi geceler, yalnızca sarılmamı ister, o her kadın gibi bundan hoşlanır, ensesinin altına uzatırım kolumu, başını koyar ve göğsümün üzerinde ince boynuyla neredeyse kıvrılır.

Sevişmek, uzun yürüyüşler yapmak, bolca uyuyup içmek ve seviştikten sonra biraz daha uyumak, arada bir okumak, çok az yazmak, kısacası bir anlamda neredeyse en küçük bir şey bile yapmamak, uyanmak ve sonra tutkuyla sevişmek, kahvelerde oturmak ve uzun uzun konuşmak, sonra sokaklarda başıboş dolaşmak, müze gezmek, müzik dinlemek, resim üzerine, müzik ve ilişkiler üzerine tartışmak, sonra yürümek.

Yolculuklar hiç bitmiyor, ruhumuzu yeniliyordu. Sedat Aybar, Cambridge'deki evini bize bırakmıştı, Amerika'da bir üniversitede ders veriyordu. Cambridge'in dışında, bir yolun kıyısındaki ev sakindi, çevre ıssızdı. Böylece en sonunda yorgun ve tükenmiş, zamanın kesintisiz ve inişli çıkışlı akışıyla insanı kaygılandırđı günlerde kısa bir duraksama, bir tür dinlenme dönemiymiş sanki. Düşünecek yeteri kadar zaman vardı ve dışarıda yağmur sürekli yağıyordu. Yine de bu duraklama, bu bekleme her zaman iyi gelmiyordu bana. Yağmur bana geçmişte otel

odasındaki o hastalık dönemimi anımsatıyordu. Zihnime zararlı düşünceler, kuşkular üşüşüyordu.

Ece uluslararası bir tekstil firması adına çalışıyordu. Londra'da bulunduğu zamanlarda, çoğu kez yapması gereken önemli işleri vardı, nedense bu sözcük can sıkıcı bir sessizliğe yol açıyordu, sanki hep sürüp gideceğini düşündüğümüz çılgınca eğlentinin sonuna gelmişiz gibi, bu güzelim yaz hiç bitmeyecekmiş, yıldızlarla dolu bir gökyüzünün altında, sarmaş dolaş yerlerde yuvarlanırken, sonsuza dek sanki böyle sürecekmış gibi. Kimi zaman da tam tersine Ece'nin işini oldukça boşladığını düşünüyordum, belki de yalnızca işle tatili ustaca kaynaştırıyordu, bilmiyorum.

Ece'nin bütün yaşadıklarını bana anlatmadığını anlamıştım, ama bu durumdan ötürü yakınmıyor, soru sormuyordum, zaten onun da bana sormasından korkuyordum. Geçmişimle, özellikle de babasıyla ilgili olarak konuşmak istemiyordum. Ne de olsa onunla bu konuda çok iyi anlaştığımızdan kuşkum yoktu. Sen bana sorma, ben de zaten susuyorum. İçinde olanaksızlığını gizlice barındıran, her an bozulmaya hazır bir anlaşma, daha doğrusu bir uzlaşma bu, yine de öngörülmemiş olduğu söylenemez, tam da bizim gibi Doğu'dan gelenlere özgü bir biçimde.

Ara sıra bu adı konmamış anlaşma bozulur gibi oluyordu. Aslına bakılırsa ne bir bütün oluşturunuyorduk ne de iki değişik kişi olduğumuz söylenebilirdi, evet, şaşırtıcı bir durum, insana çocukluğuyla ilgili o eski yanılsamaları anımsatan. Her zaman karşıt uçta yer alır, sanırım içgüdüsel bir şey olmalıydı bu, kendiliğinden oluşan, her şeye karşı çıkardı, bu da ortak noktalarımızdan biriydi. Aslında bu duyguyu bilirim, çok genç yaşlarda oluşur, daha çocukken, belki daha önceleri de bir biçimde vardır, evet, kesinlikle öyle olmalı, kuşaklar öncesinden gelen, size kadar taşınmış, hücrelere sinmiş bir şey, kötülük gibi, o da taşınan bir şey, üstüne üstlük görerek de öğrenilir kötülük, tamam, kin duygusunu da uyarır, en sonunda olan olur, kusurlar, deneyler, yanlışlar, arzular, ardından düzeltmeler gelir, bağışlanma dilekleri, kaçınılmaz olan gelir dayatır kendini. Sayıklar gibi alçak sesle anlatıyor, babasıyla olan çocukluk anılarını, Londra'yla İstanbul arasında geçen, sesinde ürkütücü bir yumuşaklık. Söz et-

tiği babası Tefvik K. ve ben sessizce onu dinlemek zorundayım. Üzgün kadınların yanılğaları, lanetli erkeklerin öyküleri, belki de başka bir şeyler, peki ama nereden bulmuş bu içe işleyen sözleri, kuşkusuz boşalamamış bir belleğin kalıntısı bütün bunlar.

O sandığımdan çok daha yetenekli bir hüzün oyuncusu, anında hüzün üretiyor, ama onun yüzünde kaygı çok uzun kalmıyor ve dünyasında gökyüzü çok çabuk açılıyor. Aramızda büyür gibi olan karanlık birden aydınlanıyor, sıkıntı siliniyor ve yavanlıklar yitip gidiyor. Bu arada o bu durumu fazlasıyla önemsiyor, insanı çökerten kimi karşılaştırmalar, gereksiz ilinti kurmalar, ama konunun her an başka bir şeye dönüşeceğinden, giderek tatsızlaşacağından kaygılı, kısa süren soluk tıkanmaları, birden sevindirici yeni bir aşama, sonra yine gülünçle ciddi arası ve en sonunda yeniden sevindirici soluksuz kalışlar. Arzunun yaşlanması ve yaşamın eskimesi için geçerli hiçbir neden yoktu. Üstelik bu coşkuyla, nasıl güzel olunmazdı ki, hem de yüreğimiz böylesine atıyorken? Yazın çimenlerde yuvarlanır, ya da fırtınanın tam ortasında, dalgalara doğru coşkuyla koşarken? Yağmurun altında, kumların üzerinde, büyük bir tutkuyla sevişirken?

Derken akşam yavaşça çöküyordu, sessizce içip müzik dinliyorduk, sonra ben geceyi yazarak sürdürmek için çalışma odama gidiyordum, kimi zaman pencereden görünen koskocaman aya bakıyordum, onun o gümüş renkli ışığının usulcacık süzüldüğü ağaçların arasından evin çevresine yerleşmesini bekliyor, dışarıda esen rüzgârın sesini dinliyordum. Ece'nin odasına çıkıyordum, kendimi hâlâ aşağıda, çalışma odasında çalışıyor düşünmek, masa lambasının ölgün ışığında düşlemek hoşuma gidiyordu. Soyunup geniş yatağa sessizce süzülüyor, çoğu kez hemencecik uykuya dalıyordum.

Sıcak yaz akşamları, güneşli ve uzun günler: Ece, yarı çıplak, mermer döşemenin üzerine boylu boyunca uzanmış, bir sandalyede, başını eğmiş, ayağında sandaletler, ellerini göğsünde kavuşturmuş; Ece, bir aynanın önünde dilini çıkarmış; Ece bir koridorda, bu kez giyinik, beni şaşırtmak ister gibi; Ece pamuklu kısa beyaz elbisesiyle küçük bir kız çocuğuna benziyor, Ece koyu renk bikinisiyle, deniz havlusuna sarınmış veya sarınmadan; Ece duştan yeni çıkmış, yüzünde anlaşılmaz, alaycı bir gülümseme.

Gereken tüm ayartmalar. Kaygılı bir görünüş, dudağın usulca ısırılması, sözde kayıtsız bir duruş, bacakların ve göğüslerin yumuşaklığı, dudakların ve ellerin kışkırtıcılığı. Son bir ay içinde çekilmiş bütün bu resimlere birlikte bakıyor, şimdiden uzaklarda kalmış bir zamanla ilgili olarak tek söz etmiyorduk.

Birden geçmişten başka fotoğraflar; Troubadour Kahvesi'nde Bay Jiang'ın gösterdiği, o bir bahçenin kıyısında duran Çinli kızın kameraya, hiçbir zaman gidemeyeceği uzak bir ülkeye bakar gibi özlemle baktığı fotoğrafı; Renan'ın okulun hemen yanında kasvetli karlı bir günde gönülsüzce katılacağı bir yürüyüş öncesi çekilmiş, o hüzünlü yüzüne yansıyan kaygının fotoğrafı; Koray Kaplan'ın tutuklandığı gece, yazı masasının çekmecesinde bulduğum, Cem Baysal'la birlikte çekilmiş olan, o kenarları eprimiş solgun fotoğrafı.

İçimde büyüyen bir kaygıyla, Ece'nin artık tek başına, gide rek belleğimden silinen, bir zamanlar yüreğimi pişmanlıklarla dolduran bütün bu siyah-beyaz fotoğrafların yerini almaya başladığını düşünmüştüm.

4.

İktidarın insanı bozacağını ileri süren eski anarşistler bu öngörülerinde sonuna dek haklıymış. Güç, insanları bozuyor, yönetmek arzusu zehirliyor, çevremizdeki dostlarımız da, ne yaparlarsa yapsınlar bize yardımcı olamıyordu. Hiç yorulmadan, para, cinsellik, mal, mülk, her türden iktidar ardında koşup duruyor, bunu neredeyse bir amaca dönüştürüyor, ama en sonunda umutsuz, dağılmış ve doyumsuz, bir başımıza kaliveriyorduk.

Gerçekte nefretle baktığım iktidar düşüncesinin her iki yanında da durmuş, onu ortadan kaldırmak için yola çıkan arkadaşlarımın yenildiğini, bırakın tümüyle onu ele geçirmeyi, yalnızca yakın olmakla bile edinilebilecek en iğrenç eğilimlere kapılıp gittiklerini görmüştüm. Şimdi bunun sıkıntılı bir geçmişin yol açtığı kaçınılmaz bir başlangıç olduğunu biliyorum. Dilini konuştuğum ve doğduğum topraklardan uzakta, kendi yazgımın izinde yaşıyor, kendimi, sürekli başarısızlıklarla karşılaşmaya yazgılı birisi gibi duyuyordum. Sanki talihsizliklerin hiç bitmeyen tehdidi altında yaşamayı sürdürmek zorundaydım. Öncesinde yaşananlar düşünül­düğü zaman başka türlü olması zaten olanaksızdı ve sonunda ulaştığım tek yer de işte bu olmuştu.

Gerçekte efendi gibi görünmek de bir beceri işi, ama bunu sürdürmek de bir o denli zor olmalıydı. Bizde olduğu varsayılan bu fazladan güç çevremizdeki dostlarımızı da ister istemez aynı oranda bize karşı zayıf yanlarını sergilemek zorunda bırakıyor-

du. Hiç durmadan gözümüzün içine baka baka meydana okuyor, görünür bir biçimde bizi sınavıp kışkırtıyorlardı.

Asıl korkutucu olansa şu: Bize armağan olarak verilen bu gücün yıkıcı bir şey olduğunu, sonunda üzüleceğimizi ve bütün bu yalanlarla dolu dünyanın bizi giderek ele geçirdiğini biliyorlardı. Yine de bizim için yapacakları hiçbir şey yoktu, çoğu kez konuya ve çözüme sandığımızdan çok daha yakın olsalar da, hatta anlayışlı görünmeler, geçici başarılar, insanüstü çabalar, acıyı hissetmeler, körlemesine intihar dalışları, yürekten gelen öfkelenmeler olsa da. Çünkü iktidar kendisini ölümüne savunan bir bağımlılıktı. Bize gelince; bu saldırgan tutumla şaşırıyor ve onlara hatalı tepkiler vermekten kaçınıyorlardık. Üzerimize yapılandırılmış bu gücü tam da kullanmamız gerektiği anda, boyun eğip uzlaşabilmenin yollarını arıyorduk.

İçimizdeki iktidar beklentisi kabardıkça elde ettiklerimiz giderek azalır olmuştu. Öyle ki ne zaman yeni bir yol bulmaya kalksak, kendi yasaklarımızı çiğneyip sınırlarımızı genişletmeye çabalasak neredeyse hep aynı engelle karşılaşılıyor ve sonunda yitirdiğimizin kendi yaşamımız olduğunu görmüyorduk. Güçle ilgili düşlerimiz giderek serpilip tüm benliğimizi bir sarmaşık gibi ele geçirdikçe; mutluluk, insanlık ve barış bizden giderek uzaklaşıp olmuştu. Bunu anlayamamış olmamıza çok yazık.

Bilinçsizce de olsa, bu gücü kendimizden uzaklaştırmak istiyor, oysa bunu yapmayı denediğimiz sırada bile zehirli etkisinden kurtulamıyorduk. Her iktidar ilk önce sahibini zehirliyor, sonunda düşüş geliyordu. Böylesine beklenen bir düşüş, hemen her zaman ölçüsüz bir yükselmenin sonucuydu. Öyle bir noktaya gelindiğinde, daha öteye gitmekte zorlanılır ve sonunda ister istemez güçlü ve en tepede olmanın karşınıza çıkardığı kaçınılmaz koşullar benimsenmek zorunda kalınırdı. Bu zamanı geldiğinde, ama kesinlikle ödenmesi gereken bir tür ödün olarak da düşünülebilirdi. Böylece, hemen herkesin sizden beklediğini başarmak için duyduğunuz o akla uygun arzu etkisizleşir, silinip gider, oyun, bir tür gösteri ortaya çıkardı. Açıkçası ben işte bu oyun ve gösterinin sonuçlarından korkuyordum.

Bunu ister istemez söylemek zorundayım; başlangıçta çoğumuz yoksulduk. Öykülerimiz, sarsıntılı dönemlerde batan

bankalarla ilgili, ekonomi sayfalarındaki can sıkıcı bir haberde ya da küçük bir gazetedeki birkaç satırlık bir yazıda gizliydi. Kuşkusuz bundan azla yetinmeyi, çilekeşliği övdüğüm gibi bir sonuç çıkarmak da doğru olmaz. Sonuçta çoğumuzun mal mülk edinme konusundaki yetenekleri kısıtlıydı. Beceriksiz ya da çekingendik demek istemiyorum, ama gereksinme ve olanaklarımızı eski alışkanlıklarımıza, yetinmek ve yokluk üzerine kurduğumuz düşlerimize göre değerlendirmeyi yeğlemiştik. Yine de, özgürlük düşüncesi terk etmiyordu bizi, düşe kalka, yara bere içinde, içi bomboş bir gururla şişinerek, inatla, nasıl özgürleşebileceğimizin izini sürmekten bıkmıyorduk.

Kendimizi yargılamaya kalktığımızda, dünyamızın o dar sınırlarını olabildiğince genişletmeye uğraştığımızda, durmaksızın hep aynı şey yineleniyordu. Kendi gücümüzle, içimizdeki gizli iktidar arzusuyla yüzleşmemizle ilgili olan bu söz konusu şey, bu başarısız girişim, gerçekte yaşamımız için de tümüyle geçerliydi. Dengeli, kendi içinde dingin bir yaşamı arıyorduk belki, ama sonunda bulabildiğimiz yalnızca insanı sarsan bir huzursuzluk, itilmişlik ve şiddet. Yalnız kalan bireylerden başka bir şey olmadığımız ve kendi başına kalan birimlerden oluştuğumuz, her zamandan daha çok, bize bu çağda anımsatılıyor ve ne zaman yalnız bırakıldığımızdan yakınsak bencilliğimiz yüzümüze kakılıyordu.

Yine de insan bir kente, yabancı topraklara ya da bir ülkeye sürülmez, onu bekleyen bütün yalnızlıklara sürülür. Benim için de öyle olmuştu, Londra'da, ne zaman yalnız kalsam, ne zaman hüznülensem, bunu görüyordum. Hiç nedensiz, bu korkunun tüm ruhumu ele geçirdiği zamanlar oluyordu. Geçende Institute of Contemporary Arts'da izlediğim bir Patty Smith konserinin ardından da buna benzer bir duyguyla sarsıldım. Güzel bir Londra akşamıydı, Trafalgar'a çıktım, gece otobüsleri ve birden bir anılar sağanağı.

Trafalgar'da Güney Afrika Cumhuriyeti büyükelçilik binasının önündeki eylemciler yoktu, artık bu ülkede de eski biçimdeki bir kölelik ortadan kalkmıştı. Cecilia nerede ne yapıyor bilmiyordum, belki de şimdi çevreci eylemlerin ardındaydı. Artık Bay Jiang da yoktu. Birkaç yıl önce tanıştığım Çinli bir yazar arkadaş,

o geçmiş döneme ölçülü bir sevecenlikle yaklaşmama şaşırmıştı, ne de olsa o yalnızca kendi çektiği acıları anımsıyordu. Belki haklıydı, yazdığı bir oyunda, baskı kalktıktan sonra ilk dansını yapan bir karakterin öyküsü anlatılıyordu. Gerçekten de bu ne kadar hüznüydü. İlk aşk, ilk dans, ilk eylem ve hep yalnızlık vardı sonunda. Tıpkı geçmişte, sevgilinizle, yoldaşlarınızla, arkadaşlarınızla yaptığınız gereksiz tartışmalardan sonra olduğu gibi ya da her yanlış anlaşılardan sonra hep olduğu gibi.

Doğrusu bir insanın yalnızlığının bilincine varmasından daha büyük bir acı olabilir miydi? Şimdi iyi ki, Ece vardı. Gerçekten de Ece olmadan nasıl yaşar ve yazgımın sıkıcılığına nasıl dayanır, daha da önemlisi direnmeyi nasıl sürdürebilirdim? Bunu bilmek gerçekten de olanaksız. İnsanların çoğu gizliden aşkla alay etmelerine karşın, gerçekte onu düşlerler, ama tam tersini söylerler, çünkü ondan korkarlar, bu yüzden de çevresinde dolanıp dururlar, kimi kez içleri bulanır, neredeyse kusacak gibi olurlar. Sonunda nefret etmek zorunda kalırlar, bir tiksinti gelir onlara, tuzağa düşmekten sakınırken, başka insanlarla aralarındaki uçurumu bir türlü aşamazlar. Geçmişte sevdiğim kimi kadınları anımsadım. Renan, Nihan Erayda, hatta Arzu Cerit. Korkarım ben de onlardan, iletişim kurmakta zorlanan bu korkaklardan biriydim.

Bazen kim olduğumdan kuşkuya düşüyordum. Belki bunun yalın bir nedeni var, beni serüvenden serüvene taşıyan, ölümsüz sandığım o içimdeki tutku sanki tümüyle yetersiz kalıyor ve soluk soluğa ardından koştuğum gelecek düşünün artık beni yordüğünü anlıyorum. Gelecekle ilgili beklentilerimin tükenişi, bana yalnızlığımı bir kez daha anımsatıyordu.

Birden bir korku, belki beni bekleyen birisi yoktu, gideceğim bir yer, seçeceğim bir yol. Bu kentin bir köşesinde sessizce ölebilir-diniz, terk edilebilirdiniz, bu kimsenin umurunda olmazdı, inleyip haykırsaydınız ya da neşeyle çığlık atsaydınız bile durum aynıydı. Büyük düşüncelere dalsaydınız, yazıp sonra bunu yüksek sesle okusaydınız, sevişseydiniz, birisini öldürseydiniz, acıdan kıvransaydınız da durum değişmezdi.

Böylece o akşam, ruhumun ıssızlığına, kimsesizliğine bir kentin yapabileceği hiçbir şey olmadığını anladım ve bu bana çölü

anımsattı. İşte şimdi, Avrupa'nın batısında, Londra'da, canlı bir kentin ortasında, çok şeyler sunabilecek bir gecenin başlangıcında, yine yalnız, ne yapacağımı bilmiyordum. Çok önceleri nasıl Kızıl Deniz'in kıyısındaki bir çölde, korkutucu imgelerin saldırısıyla zorlanıyorsa, işte hiçbir şey değişmemişti, onca deneyimden, çekilen acılardan sonra, yine afallamış, debeleniyordum.

O eski günlerde, şimdi açıklamak istemediğim nedenlerle, Arabistan'da, Cidde yakınlarındaki bir şantiyede bulunuyordum. Bir sabah, sandığımdan daha erken uyanmış olmalıyım, kaldığım lojmanın önüne çıktım. Uzakta, ufukta çok hafif bir aydınlık, ama yıldızlardan mı, yoksa doğacak güneşten mi yansıyor, pek belli değildi. Çöl göğünü saran fırtına bulutlarını anımsıyorum, ama yalnızlık duygusunun, korku ve kaygı duygusunun bununla bir ilgisi yoktu. Birden, çöl gecesinin insanı çaresizlikten ürperten karanlığı yavaş yavaş silinirken, insanın bu korkunç görüntü karşısında, yalnızlığa karşı kendini güvenceye alma ya da savunma isteği o denli artıyordu ki ivedi olarak bir şeyler yapmak, hazırlıklı olmak ve kendisini korumak gereksinimini duyuyordu. Daha da kötüsü, çölde her yer bir yola dönüşebileceği için, içinizdeki yön­süzlük ve ereksizlik duygusu katlanarak artar. İşte o soluk yüzlü sabah saatinde, lojmanların giriş yönündeki, sararmaktan zorla korunan o zayıf ve seyrek hurma ağaçlarının bulunduğu kimsesiz alanın kıyısındaki uyduruk bir yoldan geçerek gece nöbetinden dönmekte olan bir mühendis dışında çevrede hiç kimse yoktu. Şaşırtıcı olan, bu kısa boylu adamın, iki kolunu havaya kaldırmış, yürüyüşüyle tempo tutarak, büyük bir olasılıkla o sözünü ettiğim yalnızlık korkusuna bir önlem olarak, çölün genişliği ve sessizliğinde, avaz avaz *Hello Dolly* şarkısını söylemesiydi.

Bugüne dek sayısız kez çöl gördüm. Her görüşümde sanki beni ilk günkü gibi büyülüyor ama bir şeylerin değiştiğini anlayabiliyorum ve eskiden olduğu gibi, içimde bir çöl taşıdığımı, onun benim kaçınılmaz yazgım olduğunu, beni nitelendirdiğini düşünmüyorum. Yine de geçmişin görüntülerinden, ardım sıra gelen pişmanlıklardan, o kadar kolay kurtulamayacağımı biliyorum, ne de olsa insan nerede kendisini terk edilmiş, yalnız ve sahipsiz duyarsa çöl orasıdır.

Bu kitabı yazarken, başlangıçta, anlatmak istediklerimle ilgili bir ön çalışma yapmamıştım. Şimdi, hastalığım sırasında aldığım notlarıma göz atarken, aradan geçen yirmi yıl boyunca, bir anlamda geçmişle olan hesaplaşmamı hep ertelediğimi düşünmüştüm. Ev işgali günlerinden, İstanbul'a dönüşümden başlayarak, olaylar dizisini gözden geçirdiğimde, bütün bu uzun yıllar boyunca, yazma deneyiminin her şeye karşın sınırlı kaldığını görmüştüm. Belki aradan otuz yıla yakın bir zaman geçmişti, ama o zamanlar Maocu diye nitelenen *Toplumun Sesi* gazetesiyse, orada, sanat sayfasında yazdığım yazılarla ilgili anılarım tazeliklerinden hiçbir şey yitirmemişti. Ne de olsa yaşamımın en canlı dönemlerinden biriydi. Özellikle o zamanların Sovyet şairi Yevtuşenko'yla ilgili yazdığım bir eleştiri, bize yakın çevrelerde oldukça övülmüştü. Her şeyden önce Yevgeni Yevtuşenko ile ilgili bu yazı sanırım ülke gazetelerinde bir ilk olma özelliği taşıyordu ve yayınlanan tek eleştiri olarak da kalacaktı. Dönemin koşulları düşünüldüğünde bu çok doğaldı, çünkü o zamanlar yaygın deyimle Çinciler ve Sovyetçiler iki ana akımı oluşturuyordu. Büyük basın her olayın yalnızca magazin yanıyla ilgileniyor, Sovyetçi akım da Yevtuşenko'yu eleştirmekten kaçınıyordu, sonuçta böyle bir yazıyı yalnızca *Toplumun Sesi* yayınlatabilirdi ve öyle de olmuştu. Tam da o sıralarda, büyük basında, gerçekten de Yevtuşenko'yla ilgili, olayın magazin boyutunu süsleyip abartan bir yazı yayınlanmıştı.

Habere göre Yevtuşenko, anımsadığım kadarıyla bir konser çıkışı gazetecilerle konuşuyordu. Önceki akşam, sevmediği bir kadınla birlikte olduğunu belirttikten sonra bunu, neredeyse onu bir süre sevişmekten uzak tutacak kadar kötü bir şey, diye niteliyordu. Söyleşi bu biçimde sürerken, Yevtuşenko, bundan çok pişman olduğunu, bir daha asla böyle bir şey yapmayacağını sözlerine ekliyordu.

Konu gerçekten de çekiciydi. İnsanın sevmediği birisiyle sevişmesi, arzusun bizi taşıdığı bir konum, sonrasındaki duygular, pişmanlık, sevgi, sözcükler ve sözcükler. Benim yazıya gelince; genel olarak Sovyetler'deki devrimin geriye dönüşüyle ilgili kimi verileri sıralıyor, Yevtuşenko'yu oldukça sert bir üslupla eleştiriyordu. O zamanki anlayışım doğrultusunda, yazının sonlarına

doğru sözünü ettiğim bu haberden de yararlanmıştım. Açıkça belirtmesem de, haberi kullanmaktaki amacım, bu göndermeyle Sovyetlerdeki etik çöküntüyü anıştırmaktı.

Dört yıl önce, bir yazar topluluğuyla birlikte Moskova'da bulunduğum günlerdeydi. Fransız Büyükelçiliği'nde, konuk yazarlar onuruna verilen davete, tanınmış Rus yazarları da çağrılıydılar ve bunlardan birisi de Yevtuşenko'ydu. Kısa bir açılış konuşmasından sonra, kadehler kaldırıldı, sonra yeni konuşmalar, yeni kadeh kaldırmalar ve konuklar küçük topluluklar halinde salona dağıldı.

Bir ara Yevtuşenko'yla aynı küçük topluluktaydık. İstanbul'a bir kez, çok önceleri, kitaplarının yayınlanması nedeniyle çağrılı geldiğini, ama hiç telif ücreti alamadığını söyleyerek yakındı. Amerika'da bir üniversitede ders verdiğini, çocuklarına bakabilmek için buna zorunlu olduğunu anlattı.

Birden aklıma yazdığım yazı gelmişti, ama yanlış anlaşıl-maktan korkarak, ben sizi eleştiren bir yazı yazdım, diyememiş-tim. Biraz da söyleşiyi sürdürmek için konuyu, otuz yıla yakın bir zaman önce, büyük basında onunla ilgili yayınlanan habere getirip yazılanları kısaca özetledim. Aradan bunca yıl geçtikten sonra, neden söz ettiğimi bile anlamadan, gülüp geçeceğini düşünmüştüm.

Yevtuşenko parmağını sallayarak, "*Asla,*" demişti, "*asla sevmediğim bir kadınla yatmadım, hiçbir zaman da yatmam.*" Parmağını, hayır öfkeli değil, ama sevimli bir biçimde, burnumun önünde bir kez daha sallayarak, benim buna inanmam sanki çok önem-liymiş gibi, "*Asla, sevmediğim bir kadınla asla,*" diye yinelemişti.

Bu kitabı yazmaya karar verdiğimde, sözünü ettiğim Yevtuşenko yazısının gazete kesiğini kişisel dosyalarımda arayıp bulmuştum. Şaşırtıcı olan, yazıda Yevtuşenko'nun söylediği ileri sürülen sözlerle ilgili bölüm yer almıyordu. Korkarım belleğim beni yanıltmıştı. Gerçekten de o bölümü yazıda kullanmak istemiş, ama büyük basında çıkan bu haberin, siyasi bir amaçla olayı saptırmak istediğini anladığımdan, sonradan vazgeçmiştim. Zamanın aşındırdığı yaşam, bellek ve yazı. Şimdi hangisinin gerçeği daha iyi yansıttığını bilemiyordum.

Geçmişte bu kente yaptığım yolculukları, işgal evlerinde ge-

çen günleri, bir Hindistan yolculuğu dönüşünde yakalandığım sarılığı, uzak tropikal akşamlarının geride bıraktığım anılarını, bu kentin caddelerinde, hasta ve yorgun, ayağımı sürüyerek dolaştığım zamanları bir kez daha anımsıyordum. Neler olduğunu, geriye neler kaldığını. İşte belleğim böyle, geçmişin uzak derinliklerine daldıkça, bütün bu uçucu anıların silinip gidecek olması içimi anlamını çözemediğim bir hüznün ve korkuyla dolduruyordu.

Böylece ülkemden ilk kez ayrılışımın üzerinden neredeyse otuz beş yıla yakın bir zaman geçtikten sonra, eski notlar ve anılar arasında debelenerek yazmaya başlayınca, nasıl bir yöntem izlemem gerektiği üzerinde düşünmüştüm. Geçmişte yaşadığım her şey, bana sanki simgesel, zaman dışı gelmiş, beni yazmaya yönlendiren dağınık çağrışımların belleğime kurduğu tuzaklardan kaçınmam gerektiğini anlamıştım.

Kararsızlıklar, geçen zamanın hüznü, yaşadıklarımın izleri ve yazının yetersizliği. O zamanlar Cambridge'deki eve içimde görünür bir yazma arzusuyla gelmiştim. Gece erkenden bastırıyor, çoğu kez bir köpek havlaması bile duyulmuyordu. Pencereilerin ardında, kış olsun, yaz olsun, doğa sizinle uygun bir biçimde konuşurdu ve kuşkusuz ilkyazsa, havada ve dalların ucunda canlanır ve sizi çağırırdı, kulağınıza bir şeyler fısıldamak için. Kimi zaman yalnız başıma uzun yürüyüşler yapıyor, öğleden sonraları Cambridge'deki Halk Kütüphanesi'ne giderek çalışıyordum.

İşte bütün bu süre boyunca, o loş kütüphanede notlar alarak günler geçirdim. Sürekli yazacağım kitabı düşünüyorum, ama tek bir satır bile yazmıyordum. Kendi kendime gündüz düşlerine kapılıp kapılmadığımı soruyordum, ya da çocukluğumun eski kaygılarına. Kütüphanede sessizce oturup düşünüyordum, arada bir dışarıya bakarak. Ne de olsa kitaplar da mevsimlere benzerdi: Gizlice size bir şeyler fısıldamak isterler, yaz olsun, kış olsun, yalnızca sizin için, gerekli olduğunda, o zaman bir tek sizin anlayacağınız bir dille fısıldarlar, yalnızca sizin kulağınıza. Sonra eve döndüğümde, düşünmeyi sürdürüyordum. Her zaman böyleydi, gerektiği zaman uyuyor, bu uykunun derinliklerinde birtakım şeyleri, kimi kez bir romanı nasıl bitireceğimi anladığı-

mı sanıyor, ama uyandığımda hiçbir şey anımsamıyordum. Peki ama uykumda hangi dili kullanıyordum, bir müzik dili miydi, yoksa sinema mı? Sanırım bu tür serüvenlerde değişmeyen bir kuraldı bu. Bizi çoktan geride bırakarak, kendi kendini çoğalttığı izlenimine kapılıyorduk. Sanırım uykumda, uyandığımda uçup yiten, bir daha yeniden uykuya dalıncaya dek anımsayamayacağım bir su kuşuyla konuşuyordum. Şırıl şırıl, mırıl mırıl bir konuşmaydı, işte hepsi buydu.

Sonra kütüphaneye gitmekten vazgeçtim. Odamda oturuyor ve düşünüyordum. Yine de ilk günler yazamadım. Bunun nedeni yalnızca deneyimlerimin uzun bir sürece yayılan dağınıklığı ve onları yeni baştan değerlendirmeye odaklandığım ortamla olan ilgisizliği değil; bir anlamda ortamın kendisi, içinde bulunduğum bu odaydı.

Kaçıncı gündü bilmiyorum, ancak akşama doğru, yazma coşkum yitip gittikten çok sonra, pencerenin dışındaki aydınlığın iyice azaldığı, masamdaki lambanın yakılma vakti geldiğinde, giderek beni bunaltan, bu masa, bu bilgisayar, bu ölgün ışık, yakındığım bu oda, içimde cansız, hastalıklı bir duygu uyandır-mıştı. Bu duygu, birden anımsadığım bir başka odayla, kısıtlanmış bedenimin tersine, düşgücümün anıların sonsuz ikliminde koşturduğu, oysa benim içinde bunalımlarla kıvranıp kendimi güvende duymadığım o odayla birleşmişti. Böylece uzun bir süredir, bilince çıkmak için üsteleyen anı; Uzakdoğu'da yakalandığım, bunaltıcı bir iklimden serin Londra'ya gelişimde beni yatağa düşüren hastalığa ilişkin anı sonunda gelmiş, sonraları romanın ilk başlarına yerleşmek üzere, hızlıca karaladığım not defterimdeki yerini almıştı.

Üzerinden birkaç ay geçtikten sonra, farklı bir ortamda, Akdeniz'deki beyaz boyalı bir odada, uzak bir geçmişte, yatılı okulda yakalandığım o garip ruhsal hastalığı anımsadım ve dönemi yeni baştan kurgulayıp ona can verdim. Çoğu kez, sabahın erken bir vakti, biraz ilerdeki deniz kıyısına gitmek üzere bu küçük otel odasından çıkıyor, döndükten sonra yazmayı sürdürüyordum. Sonra da geçmişi anlatmayı sürdürdüm: ev işgali günleri, bağbozumu, yolculuklar, *magic bus*'la İstanbul'a dönüş. Sonra da bunu görece daha yakın olaylar izledi; üniversiteye dö-

nüş, öğrenci olayları, aşklar ve eylemler. Böylece yaşadıklarım, artık beni kaygılandırmayacak bir biçimde geçmişte yerini bulmuş oldu ve metne daha başa çıkılabilir bir özellik kazandırdı.

Gençliğimin en coşkulu günlerinde tanıdığım kentle, sonraları sıradan bir sürgün olarak bulunduğum Londra'yı birbirinden ayırmaya çalıştım. Aynı şey İstanbul için de geçerliydi. Öğrenciliğimin İstanbul'unda ve sonrasında siyasetle uğraşırken olsun ya da geriye dönüp hiçbir şeyi umduğum gibi bulamadığım günlerde olsun, kendi kişisel tarihime bir düzen vermeye çalışırken belli bir ilkeye bağlı kaldım. Aktardığım tüm olayları, katıldığım her ortamı, tarihteki karşılıklarından çok, geçmişte beni sürükledikleri hatalar ve bugün bana verdikleri pişmanlık duygusu açısından ele aldım. Böylece en başta gelen amaçlarımdan birini gerçekleştirmiş oldum.

Coşkulu ve canlı bir dönemimi, ayraç içi diye niteledim. Bunun bir nedeni bu dönemin bana sanki başkasının yaşamı gibi görünmesiyse, öteki nedeni yazıldığında bu yaşam yansımalarının soluklaşması, başkalaşmasıydı. Geçmişte, edebiyatla olan ilişkimden söz ederken değindiğim gibi, yazıya döküldüğünde ister istemez yavanlaşan o sağır dünya beni korkutuyor, bunu, benim yaşam diye adlandırdığım şeyin yerine asla koyulmaması gereken bir şey olarak düşünüyordum. Ne de olsa artık açılması gereken kartlar açılmış, gösterilmesi gereken tüm çabalar iyi kötü gösterilmiş ve yaşanacaklar acısıyla tatlısıyla tümüyle yaşanmıştı. Odamda, Troubadour Kahvesi'nde ya da bir denizin yakınında, arada bir de, yelkenli bir teknenin suya batıp çıkmasını izleyerek, yorgun bir ağacın altındaki bir kulübede, ölgün bir ışığın aydınlattığı bir masada oturan karanlık, neredeyse silik bir gölgenin bütün bunları yazdığını düşünmek hoşuma gidiyor. Her şeye karşın, artık çölün genişliği ve sessizliğinde avaz avaz söylenen bir *Hello Dolly* şarkısının bile insanı yalnızlık korkusundan kurtarabileceğini biliyorum. Sonunda bütün görüntüler ufalanıp toza, düşlerimdeki bütün gelecek tasarımları, geçmişin katı gerçeğine dönüşse bile, sanırım ben, en başından beri, yalnızca yaşamının ve var olmanın değişik bir biçimini betimlemeye çalışıyordum.

5.

Karamsarlığımın ve içimi saran bu garip göçebelik duygusunun, orta yaşımın değişmez bir parçası olduğunu sanıyor ve ülkeden ayrılır ayrılmaz beni kaygılara iten bütün bu akıldışı düzensizlikten kurtulacağıma inanıyordum. Ne yazık ki bu düşüncemde yanılmıştım, kimi duygular yıllar geçtikçe giderek güçleniyor, değişik zaman ve mekânları kopmaz bir bağ ile birbirine bağlıyordu.

Her şeye karşın, derdimi anlatamamaktan doğan acı çekme sürecim sürüyordu, üstelik eşitsizliklerle, haksızlıklarla ve zorbalıkla tutuşup bir yangın yerine dönmüş bu dünyayla giderek yakınlaştıkça, kendi benliğimi bulduğumu, beni düzelterip toparlayan ve yıllardır aradığım ruha kadar götüren ölçsüz bir sevincin içimde yükseldiğini, gerçekten de ateşin sanki damarlarımda aktığını duyuyordum.

İkinci binyıl kutlamalarında Londra sokaklarındaydım. Big Ben'in tam on ikiyi gösterdiği sıralarda, yüksekçe bir yerden, Trafalgar'da haykırarak geriye doğru sayanları izliyordum. Coşku içindeki bu kalabalığa uyum sağlamakta zorlanıyordum, çünkü daha dört ay önce, İstanbul'da yaşadığım yer sarsıntısının etkilerini üzerimden tümüyle atamamıştım. En küçük bir gürültü bile beni etkiliyor, sokağın altından geçen bir metro treni irkiliyor, ya da kaldığım otelin zeminini titreten bir dış etken, korkuyla yataktan fırlamama yol açıyordu.

Bir gece önce kaldığım otel odasında garip bir deneyim ya-

şamıştım. Yan odada birisi, yanlışlıkla müziğin sesini açmış olmalı, şimdi anımsayamadığım bir dış etkenle, gecenin bir vaktinde, birden uyanmıştım. Yatak sanki yavaşça yükselip sarsılmaya, odanın duvarları birbirlerinin üstünden yanlara doğru kaymaya başlamıştı. Kimildamaktan, belki soluk bile almaktan kaçınıyor, olup biten her neyse, bunun dışımda gelişip gelişmediğini, sanrıya veya bir düşe bağlı olup olmadığını anlamaya çalışıyordum. Ne bir korku ne de belirgin bir acı duyuyordum, neredeyse hemen hiç şaşırmamış, tümüyle durulmuştum. Hayır, kesinlikle yer sarsıntısı değildi, ama yine de devinim bir biçimde sürüyor, sanki odanın boyutları kendiliğinden bir başka şeye dönüşüyordu. Yavaşça pencereden yansıyan o soluk mavi boşluğa gözlerimi dikerek uzunca bir süre bekledim. Duvarların üzerinde gölgeler kayıyordu. Durmaksızın uyanık olup olmadığımı denetliyor, düş gördüğümden kuşkulanıyordum. Soluk almakta zorlanıyor, bunun bir düş olmasını yürekten diliyordum. Yine de eninde sonunda yenileceğimi, vazgeçeceğimi derinden derine duyuyordum.

Gençliğimde okuduğum yabancı bir yazarın gözleme dayalı kitabı, insanlarımızın göçebe ruhundan, ülkemizdeki evlerin üflesen uçacak gibi yapılmış olduğundan söz ediyordu. Ne yazık ki, İstanbul'da benim kaldığım ev de hiç sağlam değildi. Bu ben de bir takıntıya dönüşmüş olmalı, özellikle başka evlere gidişlerimde değişik yöntemlerle binanın sağlamlığını gizlice denetlerdim. Kimsenin beni izlemediğini düşündüğüm zamanlarda gizlice kolonlarda ya da kirişlerde çatlak olup olmadığını anlamaya çalışır, kimileyin de duvarların dayanıklı olup olmadıklarını sınamak için sıvasını elimle yoklardım. Bütün bu anlamsız ve zavallica önlemler kendimi güvende duymamı ve karabasanlardan uzak bir uyku çekmemi sağlardı. Yine de kendi evimin başkalarına söz etmekten utandığım o gizil tehlikelerine dönme zamanı geldiğinde kaygılanır, o dayanıksız eve dönmek zorunda kalmayacağım zamanları özlerdim. Ulusça özlemimiz işte buydu, yıkılmayacak bir ev. Sanırım aynı zamanda bu, ulusumuzun yerleşiklik duygusundan uzak oluşundan ve aymazlığından yararlanarak malzemedi çalanların, geleceğe bir şey bırakmak istemeyenlerin, kalıcılık gibi kavramlardan payını almamışların

ve ev sahibim Remzi Korkmaz gibi insanların ülkesinden kaçıp kurtulmak için sığındığım bir gerekçeydi.

Dediğim gibi kimi duygular, yıllar arasında bir köprü oluşturuyor, kimi zaman insanın geçmişle, geçmişin acılarıyla arasında kurduğu duygudaşlık zamanı aşıyor ve birbiriyle ilintisiz yerleri, daha doğrusu değişik zamanların duygularını bile birbirine bağlıyordu. Böylece geçmiş ve yaşanan an üst üste çakışıyor, insan kendisini zamansız bir evrende duyuyordu. Kimi kez de bu bağ yüzünden içimizdeki mekân duygusunu yitiriyor ve sonunda kendi yalın gerçeğimizle yüzleşmek zorunda kalıyorduk; genç adam, döneke, delikanlı, muhbir, toy adam, devrimci, çocuk, korkak ve tutucu. Büyük bir sabırla hiç vazgeçmeden, sinamayı sürdürdüğümüz o dışımızdaki somut dünya, hiç de yabancı olmadığı bir kurguya, belki de kişisel bir öyküye dönüşüyordu.

İşte o söz konusu yer sarsıntısından sonra yaşadığım bu ilk yeni yıl kutlaması, geçmişteki kutlamaların anılarını da yedeğine aldı, belleğimde ayrıcalıklı bir yere oturdu ve tümü birden sanki tek bir duyguda birleşti. İnsana özgü bir zayıflık, korunma içgüdüsü ve diri diri gömülme korkusu.

Edgar Allan Poe'nun bir öyküsünde, diri diri gömülmekten korkan bir adamın aldığı önlemler anlatılır, ama bütün bunlar bir çözüm müdür? Kaldı ki benim durumumda yer sarsıntısına, tonlarca molozun altında sıkışıp kalmaya karşı bir önlem almak olanaksızdı. Aslında çocukluğumdan beri karabasanlar görme-yol açan bir korkuydu bu.

Yer sarsıntısından duyulan korku, kuşaktan kuşağa taşınan bir korkuydu. Annem çok korkardı, ben de öyle; bunun nedeni sanırım büyükannemin geçmişte bir Anadolu kentinde yaşadığı büyük bir yersarsıntısını anneme anlatması, benim de küçüklüğümde bunu annemden dinlememdi.

Söz konusu yer sarsıntısından önce, boynumdaki bir zede-lenmeyle ilgili olarak şu modern görüntüleme aygıtlarından birine girmem gerekmişti. Doktor yakın bir arkadaşım, kapalı kalma korkum olup olmadığını sordu; içerde bir düğme vardı, çıkmak istersem buna basabilirdim, ama o zaman bütün işleme yeniden başlamak zorunda kalacaktım. İstersem bana bir ya-

tıstırıcı da verebileceğini söylemişti. İşte o zaman, gerçekte çok derinlerde olan bu korkumdan söz edip yine de ilaç almak istemediğimi, sanırım durumu idare edebileceğimi söyledim. Doktor arkadaşım buna benzer geçmişimle bağıntılı korkuların anlaşılabilir olduğunu söyledi; yine de bedenin kendine özgü bir savunması vardı, örneğin yer sarsıntısında göçük altında kalırsam ve yaralıysam bayılacaktım, benim korktuğum gibi, bilinçli bir kımıldayamama durumu olmayacaktı. Böylece büyük bir olasılıkla başka nedenlerle bağlantılı kimi yersiz korkularımın olduğunu anıttırdı. Oysa söz konusu büyük yer sarsıntısından sonra dinlediğim öyküler, yeraltında günlerce direnenlerin anlattıkları, asıl onun söylediklerinin dayanaksızlığını gösteriyor, benim korkularımı doğrulayıp doruğa çıkarıyordu.

Bu kitabı yazmaya başladığımda da içimde, neredeyse aynı türden bir kaygı duymuştum. Biliyorum, hiçbir şeyin değişmediği konusunda kendimi içten içe ne denli yüreklendirmeye çalışsam da bu yalnızca görüntüde böyleydi, hiçbir şey eskisi gibi değildi. Londra'da bulunduğum günlerde, zamanımı aralarında bölüştürdüğüm –bunu yapmaktan nedense hiç vazgeçmiyordum– evimle bir kahve içip gazeteleri okumak için gittiğim Troubadour Kahvesi'nin, günün birinde sıkı bir depremle çökürmesinin verdiği kaygı değildi bu; son yıllarda içimde sinsice gelişen bir dış tehdit korkusu tüm benliğimi ele geçirmişti.

Aslına bakarsanız, bir ara günümüzde roman yazmanın gereksiz bir çaba olduğunu bile düşünmeye başlamıştım. Bu kaniya nerden vardım, sonra bu düşünceden caymamın nedeni neydi, şimdi anımsamıyorum. Kendi kendime, hep şöyle diyordum: En azından koşuşturmacayla dolu bir dönem olarak şu yaşadığımız yıllar, doğrusu bu çok açık, ince düşünceler için hiç de uygun değildi.

Yıllar öncesini anımsadım, bir başka otel odasındaydım, Paris'te: Alman gezginlerle dolu Freiburg'dan gelen otobüs, sabahın saat altı buçuğunda, Paris'e girmiş, sonra Clichy Meydanı'nı dönmüş ve ağaçlı bir caddenin kenarında durmuştu, Moulen Rouje'un neredeyse tam karşısında. Sürücü ya da topluluktan sorumlu olan kişi öğlene dek vakit öldürmemiz gerektiğini söylemişti ama bu gerçek bir saçmalıktı. Değil Paris, çoğu kenti hiç

bu saatte görmemiştim, yine de bu olanağı değerlendirip kenti gezmeye başlamıştım. Bir caddenin kıyısındaki tuvaletlerden birini, bir vinç yardımıyla kaldırıp temizlediklerini görmüş ve izlemiştim. Doğal olarak uzaktan, bu bana oldukça ilginç gelmişti, bunlarla ilgili sayısız öykü dinlemiştim. Ne de olsa çoğu kişiye, jetonla çalışan, zaman ayarlı olup olmadığı bir türlü anlaşılamayan bu kulübelerde işini görmek oldukça itici geliyordu. Birkaç adım ötenizde, yoğun bir kent yaşamının olduğunu biliyordunuz ve kapının bozulup da kendiliğinden açılma olasılığı insanı ürkütüyordu.

Akşam yeni yıl kutlamaları vardı, ellerinde içki şişeleriyle, kımıldayan garip bir topluluk; bu amaçsız, denetlenemez devinim, insana hiçliğini duyurup içini korkuyla dolduruyordu. Sayısı belirsiz, haykıran insanlardan oluşmuş bu yaratık kenti acımasızca eziyor ve her şeye karşın bu işgali sürdürüyordu.

Kenti yığınların ele geçirdiği gecenin bu geç vaktinde saçma sapan şeyler düşünüyordum. Sözgelimi bir Proudhon, Komün günlerinden, gazetesinden, dostlarından, yazdığı kitaplardan, geniş meydanlardan, kendisiyle ilgili yazılanlardan, daracık sokaklardan, kentin ortasından akan nehirdeki küçük vapurlardan hiç de uzak olmayan düşlerinin kenti Paris'in böylesine akışkan ve zorba bir hareket tarafından yutulduğunu her şeye karşın asla düşleyemezdi. Tıpkı Cem Baysal'ın yıllar önce söylediği gibi: "Başkan Mao New York'u görmüş olsaydı...?"

Kalabalığı izlerken, tarihin sürekliliğini ve binlerce Parisli işçinin katıldığı Proudhon'un cenazesini düşünüyordum. Bu büyük tören, sanki dostların birbirini görmesi, azıcık soluklanması için bir buluşma gibiydi, çünkü birkaç yıl sonra aynı kişiler Komün'ün savunması için savaşacaklardı.

O zaman, büyük bir olasılıkla cenazesine katılanlardan, daha da iyisi Komüncülerden birinin torunu da belki bu kalabalığın arasındaydı. Büyük dedesine benzeyen onun başka bir akrabası da olabilirdi. Sağlıklı kıpkırmızı yanaklarıyla, köprüünün üstünde, oldukça yüksekte, ama uysal, serinkanlı, uykulu, rengârenk açan çiçekler gibi üzerinde havai fişeklerin uçtuğu Seine Nehri'nin havasını soluyordu. Öylece orada bekleyerek, eskiden Bakunin'in torununun sevgilisi olan yakın bir ressam arkadaşıyla

la birlikte. Bu adam gerçekten de yetenekli bir ressam, herhangi bir resmini gördüğünüzde daha iyisinin yapılamayacağını düşünüyordunuz, oysa daha iyisi yine de yapılacaktı. Bakunin'in torununa gelince; sanırım o şimdi çok daha güvenli bir yerde, göze batmayan, çıkarının nerede olduğunu bilen, becerikli, belki azıcık içine kapanık, ama kuşkusuz daha otuzbirinci bir torun olarak, benzer bir Devrim'le, bir biçimde ilgileniyor, zamanı geldiğinde uygun bir Anarşist Okulu'na gerekli eğitimi almak üzere gönderilecekti. Ne de olsa Devrim'i engelleyip arzularını köreltmek olanaksızdı, neredeyse tüm ölümcül felaketlere karşın o, hemen her zaman var olmayı, yaşamda kalmayı başarmıştı.

Peki bütün bu insanlar bu kalıtsal bağları üzerine ne biliyorlardı? Proudhon'u hiç geçmişte, Paris'in ihtilalcilerin cenneti olduğu o yıllarda, bir odada dostlarıyla düşünmüşler miydi? Yetenekli ressamımız, kuşkusuz kendi tarzında, oldukça soyut da olsa, hiç Courbet gibi bir Proudhon portresi yapmayı denemiş miydi?

Sanırım onlardan beklediklerim çok fazla. Belki de bunu kendim yapmalıydım ve en doğrusu da onu Bakunin'le oturmuş tartışırken kurgulamaktı. Birçok gece, bir yandan çay içerken bir yandan da sabahlara kadar süren uzun tartışmalar yaptılar.

Şimdi, başka bir yerde, Brüksel'de küçük bir otel odasında olduğumu varsayalım. Brüksel küçük ve hoş bir kent. Buraya niçin gelmiştim? Yazmak için, belki de okuduğum kimi şeyleri yerinde solumak için, bilmiyorum. Odam geniş bir caddeye bakıyordu, pencerede durmuş, aşağıya bakıyordum. Ulusal bir maç öncesi kalabalıklar aşağıda yürüyordu, küçük topluluklardı bunlar, binaların arasında sıkışmış bir açıklıktan, bulutlu bir gökyüzü görünüyordu. Biraz önce, ben de sokaklardaydım. Bu küçük topluluklar polisle çatışmıştı.

Biz en iyisi 1862'nin başlarına, o yılların Brüksel'ine gidelim, Proudhon'a konuk olalım. Sanırım yalnız olmayacağız, işte bir Rus subayı Toms'k'ta sürgünde bulunan Bakunin'den selam getirmiş, Proudhon onu ağırlıyor. Aynı yıl, Batı Avrupa'ya yaptığı gezi sırasında Tolstoy da, Proudhon'u ziyaret için yolunu değiştirecektir.

Proudhon, Belçika'ya geldiğinde, Tolstoy'un adından esinlendiği, büyük kitabı *Savaş ve Barış* üzerinde çalışıyordu. Kuşkusuz, fırtınalı Paris yıllarının anıları belleğinde canlıydı. Tolstoy

kendisini ziyaret ettiğinde, bitmek üzere olan Proudhon'un *Savaş ve Barış* adlı yapıtıyla ilgili de konuşmuşlardı. Böylece Tolstoy en büyük yapıtının adını Proudhon'un *Savaş ve Barış* adlı kitabından almakla kalmayacak, adından başka içeriğinden de yararlanacak, düşünürün savaş ve tarih konusundaki görüşlerini de hiç kuşkusuz büyük ölçüde yansıtacaktır.

Bütün bu düşüncelerle yürüyüşümü sürdürüyordum. Geçmişteki düşünsel bağları, o günün dünyasını düşünüyordum. Bakunin, Proudhon, ya da Komünçülerden birinin akrabası olan dostlarımızı gözden yitirmiştik.

Birden bu karnaval alanını anımsatan kalabalığın arasında, onu yukarıda, nehri kesen köprülerden birinin üzerinde, ayakta görüyordum. Kirli emekçi pantolonu, olduğu gibi bırakılmış yumuşak sakalı, meraklı bakışları, yüzyıl başından kalma gülüşü, üzerindeki ayakkabıcı önlüğüyle hiç de hayırlı bir görünüşü yoktu. Gözlerini hafifçe kırıştırmaması, ne garip, bana Sosyalist Nuri'yi anımsatıyordu. Sanırım üşüyordu, şimdi genç bir kadın ona, kalın bir atkı veriyordu, her ulustan gezgin fotoğraf makinesine sarılırken kendinden hoşnut bir görünüşü vardı. Belki de uyanıklardan birisinin hem bir hoşluk olsun diye, hem de üç beş kuruş kazanmak için yaptığı bir şakaydı bu, ama Proudhon kılığına girmek mi? Yok canım, akla gelen herkes olabilir, daha birkaç saat önce, tiyatro çıkışında, Paris'e özgü serserilerden birinin, uzun, ağır paltosunun cebinden çıkardığı kocaman bir fareyi, plastikten kuşkusuz, süslü kadınların üzerine atar gibi yaptığını, onların çığlıkla kendinden geçercesine hazla gülümsediğini görmüştüm. Diyeceğim zenginleri korkutmanın, ürkütmenin daha eğlenceli yolları vardı. O zaman kimdi bu adam, belki hava almaya çıkmış bir sanatçı, ama şimdi kimsenin anımsamadığı Proudhon kılığında olamaz, üstelik Courbet'nin resmettiği gibi. Yine de, bütün bu kalabalık arasında birazcık ilginç ve alaycı birisi varsa, hiç kuşkunuz olmasın, bu oydu. Değişik herhangi başka bir gece kadar güzel olduğunu özellikle vurgulamamız gereken bu hoş ve güzel gecede solgun bir ışığın vuruşuyla birer birer uyanan duvar yüzeylerinin, gri ve yeşil rıhtım taşlarının, küçük bina parçalarının ve ağaçların kıyı üzerinde birbirini iz-

leyerek geçip gitmesine şaşırarak bakakalıyordu. Oysa olağanüstü denebilecek hiçbir şey olmayacaktı, dünya işte buydu.

İşte belleğim böyle, okuduklarım ve yaşadıklarım arasında gidip geliyordu. Yine de Londra'daki o yeni yıl kutlamasında içim coşkuyla doluydu. İçki almak için girdiğim küçük bir dük-kândaki Fransızca konuşan arkadaş topluluğu, kolaycacık beni yıllar önce Paris'te, yine böyle sokaklarda kutladığım bir yılbaşı gecesine alıp götürebiliyordu. Garip olan, her iki yılbaşı kutla-masında da yalnız olmamdı. O zaman Paris'te, şimdi Londra'da. Yaşamım kararsız bir sarkaca dönmüştü; eski yılbaşı geceleri, yalnızlıklar, eski korkular, gerçekleşmemiş özelemler, yenilgiler ve yıkımlar arasında.

O yıl İngiltere'ye bu duygularla dönmüştüm. Ece, İstanbul'da kalmıştı, yapılacak işleri vardı. Dört ay kadar önce yaşadığımız yer sarsıntısı benim gibi onun içinde de yaşam ve ölümle ilgili fırtınalar koparmıştı. Daha kötüsü İstanbul, bana artık yabancı ve hastalıklı bir kent duygusu veriyordu. Tıpkı ölümcül bir has-talığa yakalanan birisinin, açıkça benimsemekten kaçınırsak da, içten içe gözden çıkarılması gibi.

Bir akşamüstü Ece'yi, yağmurlu bir öğleden sonrasında ger-çekleştirdiğim davranıştan hiç söz etmeksizin, tabancayı fırlatıp attığım rıhtıma götürmüştüm. Kuşkusuz bunun kendi koydu-ğum kuralları çiğnemek, aramızdaki adı konmamış gizli anlaştı-mayı bozmak anlamına geldiğini biliyordum. Artık kendimi, insan öldürmenin, içinde bunalan bir ruhla dolaşmanın, suçsuz insanların arasına karışmanın ve yetmezmiş gibi suç aracını denize atmanın, bana gerçekleştirilmesi ölesiye anlamsız, çok kolay ve kötülüğün de en belirgin şey gibi geldiği o eski yıkım günlerinden çok uzakta duyuyordum. Artık hiçbir şeyden en küçük bir şey bile anlamıyor ve bunun da bir gelişme, bir talih olduğunu belli belirsiz seziyordum.

Orada, rıhtımın kıyısında, onunla birlikte, rüzgârda hafifçe dalgalanan suya baktım. Sonra onu uzun uzun arzuyla öptüm. Kimi duygular ancak birkaç sözcükle anlatılıyor, tıpkı tutku öfke veya herhangi bir korkuyla altüst olmuş birinden söz et-memiz gerektiğinde olduğu gibi. Keskin, güçlü, yoğun, şiddetli bir aşktan söz ederken, ne dememiz gerekir, çılgın bir aşk ile

kendinden geçmiş, birisinden söz ederken, belki tek bir sözcük-
le şeyda mı?

Gerçekten bu aşk mıydı? Büyük bir olasılıkla öyleydi, ama bu
sonuca varmak, hemen her zaman insanı aldatan bir bellek soru-
nuydu, izler ve anılar bozguna uğrar, çözülp giderlerdi; odalar,
öpüşler, gökler, sevişmeler, iklimler, sesler kolaylıkla anımsana-
bilirdi, belki dokunmak, tat almak, koklamak gibi kimi duyular
bile, peki ya pişmanlıklar, yenilgiler, umutsuzluklar?

Ah, tam da işte burada, söylem değiştirmeyi deniyorum.
Sürdür bunu, benimle ya da bensiz, ormanların karanlığında
bile, hiç korkmadan kendi yolunu, daha doğrusu kendini bul.
İstersen uzat elini, birlikte gecenin karanlığı içinde, yavaş yavaş
ilerleyelim. Çoğu kez geceye ilişkin kışkırtıcı tutkular olduğu
gibi, gönöl esenliğiyle dolu, uykulu, hoş, uysal ve dingin anlar
da vardır. Ne de olsa sorunların kökenine yavaşça ve kararlılıkla
dalmak büyük bir yüreklilik ister. Belki çoğu insan bu görüş-
te değil, ama doğrusu bu kimin umurunda, kendi korkuları-
nın içinde debelenen o pısıırıkları bir yana bırakalım. Çocuğum
benim, kız arkadaşım, sessizliği ve uysallığı düşün, usulcacık
ölmeyi ve ölürken bile sevmeyi, buna karşın hiçbir zaman öl-
memeyi, aslında yitirilen tüm zamanlar ve koparıldığımız tüm
ölkeler sana benzerler.

6.

Yolculukla ilgili yazdıklarımı yeniden okuyup ne anlattıklarımı anlamaya çalışıyordum. Beklentim, yaşamın gerçekliğinin, içerdiği tüm anlamı olanca yalınlığıyla kendi içinde koruyan düşsel bir dünya olarak geri kazanılmasıydı ve ben bu yolculuğa uzun bir süredir hazırdım.

Sonunda, ilkyaz gelmişti, çevremiz laleler, kırmızı güller ve menekşelerle doluydu. Görüntülerin gelişigüzel bir yığını ve durumumla ilgili gerçekleşmeyen tasarılar ve düşler. En sonunda gençliğimin Barcelona'sı, onun o sıcak geceleri, fahişelerle dolu, uyumaktan başka her işe yarayan oteller, sonra okumalarım sırasında aldığım, çoğu birbirine benzeyen anarşizmle ilgili notlar, Niyetçayev, yakınan bir Dostoyevski, Çinliler ve Mao, belki biraz da Turgenyev.

Geçen zamanın anlaşılmaz kimi iniş çıkışlarla belleğe kazındığı bir görüntü, oysa anılarda, gelişen ve hızla büyüyen etkileyici bir dağ olmalı, yükseklikler insanı acırtıyor, tıpkı Fas'ta, Meknes yakınlarında, insanın gözünü kamaştıran sabahın buğusunda, gölge yaratmakta zorlanan ağaçların altında yaptığım o uzun ve hoş kahvaltı gibi, hiç unutmuyorum büyük bardaklarda getirilen Fas tarzı bol şekerli, nane yapraklı çayımın ve reçelin çevresinde sineklerin, arıların ısrarlı saldırıları vardı. Akşam Fransızlara olan nefretini haykıran Faslı garsonun hüznü dolu hıçkırıklarını da unutmadım.

Bir zamanlar Mısır'da, gece yaptığımız yolculuk, gökyüzün-

de yıldızlar yakın ve parlaktı, çöl ay ışığında bir denizi andırıyordu. Neredeyse aramaktan vazgeçmiştik, ruhlarımız dingindi, ama bu yalnızca bir yanılsamaydı, tıpkı o akşamüstü birden başlayan fırtınanın yeryüzüne getirdiği beklenmedik değişim gibi güvenilmezdi, hemen her şey dağılmış, kıpkızıl olmuştu, küçük bir palmiye topluluğu sanki gökyüzünün çaresiz çırpınmalarının nedeni, amacı ve sonucu durumuna gelmiş gibiydi.

Sonra bu kez Yunanistan'da, değişik adalarda, sözgelimi Simi'de kasabayı daha iyi bir açıdan görebilmek için tepelere tırmanmamız ya da kayalıkların arasında daha önce kimsenin ulaşamadığı bir mağara bulmak için dar patikalarda yol alırken umulmadık yerlerde keşfettiğimiz küçük koylar gibi. Yıllar sonra, o Uzakdoğu yolculuğunda sıkı bir yağmura yakalandığım Hong Kong, geleneksel bir akşam yemeği için kalabalık bir pazaryerinde yürüyorum, su yağmurluğumun üzerinden akıyor, inatla Pekin ördeğini özel yapan, buz gibi biralara verildiği halk tipi bir lokanta arıyorum, salaş bir şey, sonunda balıkçıların, değişik dükkânların oluşturduğu bir bina kalabalığının hemen dönemecinde, çamurlu bir meydanın kıyısında buluyorum aradığımı, pilav üstü ördek, şişelerin biçiminin bile bana anımsattığı gençliğimin *tekel birası*, kısacası beklentilerimi tümüyle karşılayacak bir yer burası ve bütün bunları unutmayı hiçbir zaman başaramayacağım.

San Sebastian'dan bir gece trenle geçişimiz, rayların hemen altında evlerin ay ışığında parlayan çatıları, pencerelerde kıpırdanan ışıklar, barlardan çıkanlar ve uzakta, yanılsama olmasından şiddetle korktuğum karanlık bir okyanus. Dinlediğimiz o sarsıcı müzik eşliğinde, Valencia'daki kumsalı, kimi yörelerdeki sarsıcı çölleri, tozlu yolları, güneşte yanan Madrid'i anımsıyorum.

Ece ile tanışmam bir dönüm noktasıydı, yaşama bakışımı değiştirmişti, önümde yeni bir gelecek uzanıyordu, yapacak o kadar çok şey vardı ki, yaşamımın buna yetmemesinden korkmaya başlamıştım. Artık anılarım daha varsıl, yolculuklarım daha canlıydı. Biliyorum, gelişigüzel bir zamanda, istediğimiz bir yerde sevişmek, özel bir ayrıcalıktı. Herhangi bir nedeni olmadan aykırı kutlamalar yapmak, bizim gibi başına buyruk sevgililere özgüydü. Çoğu kez yolculuğa çıkar, ama gerçekte hemen

hiç devinmezdik, hemen oracıkta yitip gider, denize girip yüzer, sinemaya gider, dans eder ve hemen her şeyi, sanki hiçbir şey değişmiyormuş gibi yapardık. Kocaman bir boşluğun içinde kendimiz olmaktan hoşnuttuk, ansızın önümüze yeni kentler, sokaklar, kıyılar ve denizler çıkıvereceğini bilirdik. O zaman, haydi gemiye bin sevgilim, kıyıdan ayrılmak üzere, düdük çalıyor, bizi bekliyor ya da trene atla, bizi çağırıyorlar, böylesinin hepimiz için daha iyi olacağı kesin. Bu gece Barcelona fazlasıyla sıcak, biz de ölesiye içtik, denizin kıyısında yürüyüp, parktaki çimenlerin üzerinde sevişelim.

Yıllar önce, değişik konularda pişmanlıklar yaşamıştım. Tutuklu olduğum için Renan'la buluşamadığım, o yılın ilk karının yağdığı geceyle ilgili olanından daha önce söz etmişim. Belki bir pişmanlık değil, ama içimde hep gelişen bir özlem vardı; bir yolculuk, durmaksızın gitmek, yollar, daha doğrusu sevdiğim bir kadınla, bir sevgiliyle yapılacak uzun bir yolculuk. Aslında Ece işiyle ilintili olarak durmaksızın yolculuk yapıyordu. Mısır, Hindistan ve arada bir de Londra'yla İstanbul. Bana gelince; ben hep Londra'daydım artık yitik topraklarımı aramaktan vazgeçmişim. Ece en sonunda, gerekli zamanı bulduğunda, düşlerimin sonunda gerçekleşeceğini anlamıştım.

Fransa'ya gitmeye karar vermiştik, oradan da belki İspanya'ya. Paris kalabalık ve şenlikliydi. Nancy'li anılar neredeyse silinmiş, Cem Baysal'ı umutsuzca aradığım günler çok uzaklarda kalmıştı. Ece'yle birlikte elden düşme bir araba satın almış, güzel bir Paris sabahı yola çıkmıştık, sanırım kırk kilometre kadar uzakta, geçmişte beni motosikletli bir polisin çevirdiğini anımsamıştım, ağaçların gölgelediği serin bir yol üzerinde gidiyorduk. Sonra kaçınıcı gündü bilmiyorum, Marsilya yakınlarında, bir dönemeçte tekerleklerden biri patlamış olmalı, yol kıyısında ki bir ağaca vurarak durduk. Araba neredeyse tümüyle dağıldı. Ezilmiş ve sıkışmış kapıyı güçlükle açarak dışarı çıktık. İkimize de bir şey olmaması, bir yerlerimizin kırılmaması inanılmazdı, birkaç sıyrıkla kurtulmuştuk. Bir süre her yanımız ağrıdı, işte hepsi buydu, bu badireyi de kolay atlatmıştık. Marsilya'dan trene bindik, Barcelona fazlasıyla sıcaktı. Ne garip, gençlik yıllarımda iki kez Barcelona'ya gelmiş, ikisinde de dışarıda, parkta yatmış-

tım. Burada tek bir müze bile gezmemiştim. Bunu anımsamış ve Ece'ye de anlatmıştım gülererek. Bu kez onunla birlikte hemen her yere gittik.

Ece neşeli ve canlıydı, birlikte limana yakın kahvelerden birisine gidiyorduk. Akşamları daha kirlenmemiş olduğunu düşündüğümüz yakın çevredeki kumsallara yüzmeye gidiyor, sonra aydınlık bir koyun hemen yukarısında, ağaçların altında, alçak-gönüllü bir lokantada yemeğimizi yiyorduk. Belki tekdüze, ama güzel akşamlardı. Oysa ben sürekli eski günleri anımsıyor, kendimi yaşlı bir adam gibi duyumsuyordum. Franco İspanyası'na özgü görüntüler belleğimden silinmemişti.

Bu kez üstü açık bir araba kiralamıştık. Yol boyunca, öylece giderken, pek az konuşuyor, çoğunlukla müzik dinleyip kendi dünyalarımıza dalıyorduk. İspanya, tüm ovalarında ve yalnızlığında, tıpkı ülkemin güneşin altında yanan o uzak manzaralarında olduğu gibi giderek buğulu bir gerçekliğe büründü.

Bir yerde, belki Malaga, deniz kıyısında oturuyorduk, hava çok sıcaktı, sineklerin hiç bitmeyen vızıltısı insanın uykusunu getiriyordu. Suskunlukların suskunluğu, öylece gelip aramıza oturdu, bu korkutucu, sarsıcı bir derinlik, sanki birbirimizin gözünde görüntü olarak kalmayı, devinimin kırılğan nesneleri olmayı daha en başından benimsemişiz gibi. Bir denizin kıyısında, yaşlı ağaçların altında konuşuyor, limon bahçelerinin kıyısında, küçük kumsallarda sevişiyorduk.

Kimi zaman geceleri, sıcak ve nemli havadan bunalıp arabayla gezintiye çıktığımızda, bir kumsalın kıyısında duruyorduk, konuşurken yanımda uykuya dalmasını izliyordum. Öylece büzülmüş, boynunda İspanyol devrimcilerini anımsatan fuları, neredeyse çok yabancı ve uzak, ansızın yanıma yaklaşan bir arabanın farları bile büyüğü bozmaya yetmezdi, yalnızca biraz içine kapanık, çocuksu, solmuş bir duruma gelirdi, insanın uyanmak istemeyeceği güzel bir düşü andırıyordu. Böyle anlarda içim, geçmişte yüzlerini inceleyemediğim için belleğimden silinmiş, sevdiğim insan yüzlerinin pişmanlığıyla dolardı.

Sanırım bütün bunlar doğal olmaması durumunda, inandırıcılığını çabucak yitirecek, gerçekdışı olduğu varsayılacak bir öykünün görüntüleri idi. Gerçekte, doğal olduğunu düşün-

düğümüz şey gerçekdışından başka bir şey değildi. Gündüzleri sıcaktı, en sonunda, daha geç bir vakitte, uygun bir otel buluyor, bir şeyler atıştırıp sevişiyor, uyuyor, sonra ertesi gün tembelce akşam olmasını bekliyor ve yeniden yola koyuluyorduk.

Her şey olağanüstü iyiydi, biz de iyiydik, birbirimizle yakından ilgiliydik, kimi zaman ondan bana biraz daha yaklaşmasını ister, ona sarılırdım, gün uzar bitmek bilmezdi, ama böylesi iyiydi, hava gereğinden çok daha fazla tozlu ve sıcaktı, ama asla yakınmazdık. Böyle durmaksızın gitmekten hoşnuttuk, uzak-taydık, neden ve nereden uzakta, bu sorunun bir yanıtı yoktu, bir anlamı ya da bir önemi de, sanki yitip gitmiştik ve ikimiz de geri dönmeyi düşünmüyorduk.

En iyisi yoldu, kıyı yolları, çalılar, değişik ağaçlar ya da ormanda sevişmek. Köyler, köprüler, ağaçlar, yağmurlardan ötürü yol. Vazgeçilmiş, ama unutulamamış, çok yüksek dağlarda karların yolu. Arada bir kendisini sevip sevmediğimi sorardı, sanırım seviyordum.

İkimiz de gezgin gibi davranmaktan hoşlanmıyorduk, bu yüzden de hep yalnızdık, topluluklardan uzak duruyor, gezginlerin yaptıklarını yapmaktan özellikle kaçınıyor, müzelere ya da gezginlerin bulunduğu yerlere asla gitmiyorduk. Sayısız yer gezdik; belleğimde en çok iz bırakan görüntü, gözlerden uzak kumsallar, güneşle yıkanan yollar, birlikte geçirilen saatler, ülkenin güneyinde bir yerlerde, kızgın güneşten yanan yolun kıyısında, zorunlu olarak durmak zorunda kaldığımız o benzersiz an.

Sıcakta asfalt erimişti. Birden arabanın motoru teklemeye başladı, bir sorun olmalıydı, derken araba bozuldu, bir ormandan yeni çıkmıştık, hemen yolun kıyısında durduk. Ağır bir yağ kokusu, duru ve temiz havaya yayılan bir benzin kokusuyla karışıyordu. Canımızın bu aksilikten dolayı sıkkın olması gerekirdi ama neredeyse buna sevinecektik. Ece arabadan indi ve derin bir soluk aldı. Kendimizi birden kelebeklerle kıpır kıpır bir tarlanın kıyısında bulmuştuk. Hemen yanı başımızdan tarlakuşları havalanıyordu. Aşağılarda suskun bir vadi vardı ve orada öylece ayaklarımızın altında uzanıyor, çevrede tek bir ses bile duyulmuyordu. Yoldan geçen birisi yardımımıza koştu. Arabayı tamir ettirdikten sonra yola devam ettik.

Dağların arasındaki dar yolların oluşturduğu geçitlerden, göllerin kıyısından geçiyorduk. Sürekli yollardaydık, Güney Fransa'da Pireneler'e tırmanan dağ yolları, serin vadilerin kıyısındaki bağbozumlarının yolu, kimi kuytu malikanelere giden gözlerden uzak yollar, canımızın istediğini seçiyor, sürekli gidiyorduk.

Atlattığımız kazayı unutmamıştık. Talihimizi zorlamıyor, bize yaşamımızı bağışlamış gibi görünen yazgıyı kışkırtmamak için uyku getirir tekdüze uzun yollarda arabayı sırayla ve daha bir özenli kullanıyorduk. Yine de bir felaketin, bambaşka bir kaza anının yaklaştığı kuşkusunu içimden atamıyordum.

Avrupa'nın tüm tünelleri, gölleri ve uzayıp giden yolları. İsviçre, sonra güneşten insanın gözlerini kamaştıran İtalya. Çok eskiden *magic bus*'la yaptığım yolculuktan ne denli değişikti. Çok sonraları Freiburg'la Berlin arasında, uzun bir gece boyunca, ırmağların toprağı oyduğu, nehirlerin yön değiştirdiği yolları izleyerek gittiğimiz o yolculuktan da.

Şimdi tersi bir yol izliyorduk, daha güneye doğru, serin yollar boyunca. Sonra Güney Almanya, Freiburg, Kara Ormanlar, yazın başka güzeldi, kışın kar altında başka, yükseklerle tırmandık, buradan çok uzakları görebiliyorduk, Fransa'yı, İsviçre ve Avusturya'yı. Konstanz Gölü ayaklarımızın altında uzanıyordu, dağların tepeleri karlıydı. Yeniden İtalya'ya döndük, bizim için her zaman inanılmaz, çoğu kez de gerçekten anlatılması güç bu ülkeye. Bana öyle geliyordu ki, hiçbir yere gittiğimiz yoktu, yeni bir yere varmamızın tek amacı yeniden yola koyulmaktan başka bir şey değildi, sanki yalnızca gitmek için gidiyorduk. Yeni vardığımız bir kasabanın uzak çatılarının ayaklarımızın altına serilmesiyle içimizde uyanan coşkuyu, Ece'nin o çocuksu sevincini anımsıyorum. Sonra Ece'nin o hüznü sessizlikleri. Hızlı ruhsal değişimlerini hiç unutmuyorum, suskun ve kederli sessizlikleri. Üstümüzde gümüşten koskocaman bir ay. Gündüzleri aynı biçimde, acılı ve karanlık, ulaşılmaz bir mavi.

En sonunda Akdeniz, duvarları beyaza boyalı bir odada çalışıyorum. Çoğu kez, ben odanın bir ucunda yazarken, Ece yataklardan birinde öğleden sonra uykusuna yatıyor, kimi kez de o dışarı çıkmış oluyor, bir süre boş bir biçimde denize bakıyor-

dum. Bu kayıtsız dünyada sonsuza dek silik kalmak istemiyor ve yazma düşünde beni asıl çekenin ne olduğunu düşünüyordum. İçimden hiçbir şey yapmak gelmiyordu ve en küçük bir çaba harcamadan sonunda ulaşılan bu düzen duygusu ve dinginlik beni korkutuyordu. Korkarım sonunda, tedirginliğin, o kaygılı karanlık dünyanın çok kötü kurbanı olmuştum. Oysa artık bu çalışmayı bitirebileceğimi sanmıyordum, yine de birkaç sayfa yazıyor, miskince geriniyor, gözlerim dalmış bir biçimde denize bakıyordum.

Ece'ye, eski anarşist ustaların yaşamlarıyla, özellikle de Proudhon'la ilgili kurgusal bir çalışma yaptığımı söylemiştim. Değişik bir roman üzerinde çalışıyordum, yazdıklarım ve notlarım da bunu doğruluyordu.

Kimi öğleden sonraları ne yapacağımı pek bilmiyordum, çoğu kez vakit geçirmek için, çevrede dolanıyordum, hava çok sıcaktı, kentin kale duvarları içindeki eski bölümünde geziniyor, dar sokaklara dalıyordum, ne de olsa gölgeliydi, saat kulesinin önünden geçip yokuşlara tırmanıyordum. Burada, dış avlulardan birinde gölgeli geniş bir geçit vardı. Kale köprüsünden ve bir mağarayı andıran tünelden geçtikten sonra varılıyordu buraya. Ne zaman oradan geçsem işlerine yoğunlaşmış ressamalar olurdu. Bir akşam, hiç unutmuyorum, çevre biraz ıssızdı, orada, köşede, resim çizip boyayan bir kadın olduğunu görmüştüm, bana bakmıyor, yalnızca önündeki işle uğraşıyordu. Öteki ressamalar gittiğinden olacak, kadın dikkatimi çekmiş olmalıydı. Sonra bir başka neden daha olabileceği, belki de onu Renan'a benzettiğim aklıma gelmişti. Her geçişimde ardımdan baktığını, beni izlediğini biliyordum. O günden sonra ne zaman oradan geçsem, ben de ondan yana kaçamak bakışlar atıyordum.

Sonra akşama doğru, otele dönüyor, yeniden masamın başına oturuyor, kimi zaman tek bir satır bile yazmadan Ece'nin dönmesini bekliyordum. Hava karardığında Ece geri dönüyor, notlarıma şöyle bir göz atıyor, yazdıklarımın iyi gidip gitmediğini soruyordu. Bu romanı bitirme konusunda hiçbir umut beslemediğimi ondan gizliyordum. Oldukça iyi, diyordum, ortaya çıkan işten hoşnutum. Kimi zaman iki üç sayfa birden yazıyordum, kimi zaman daha da fazla, çoğu zaman daha sonraları oku-

duğumda yazdıklarımı sevmiyor, hemen yırtıyordum, olsun, nereden baksak bir günde işime yarayacak tek bir sayfa bile benim için oldukça fazla sayılırdı, önceki yıllardaki verimim düşünülürse. Pencereden görünen gökyüzüne bakıyorum, aşağıya terasa inmeli ve oradan izlemeli, güneş kıpkızıl, yavaşça batıyor.

Sonra bir akşam, gök gürültüsü, camda iri yağmur damlaları, peki ama ne düşünüyordum? Nedendir bilmem, ama bellek kimi konularda ister istemez yalan söyler. Ne yapalım, bunun bizim için o kadar da kötü bir şey olmadığını benimsemek gerek. Korkarım zamanın belleğimizi törpüleyerek oluşturduğu o ölümcül sıkıntıya karşı koymanın bir yolu olmalı bu. Yine de bu konuda bir bağışıklık kazanmak çok güç. Geçmişin yanlışlarını düşünüyordum, ilişkilerdeki gereksiz kıskançlığı, başkaldırıyı, karşı koyuşlardaki boşunallığı, ölümlere duyulan o hayvansı umursamazlığı, direnişin güçsüzlüğünü. Şimşegın çıktığı an, kısa bir aydınlanma, evet, sanırım işte buydu, ruhsal bir aydınlanma, ama artık çok geç oldu, çalışmayı sürdüremeyecek kadar yorgundum, fırtına durmuş olmalıydı, yağmur giderek uzaklaşıyordu, pencereyi sessizce açıyordum, taze toprak kokusunun deniz kokusuna karıştığı serin hava akımı bir anda odaya giriyordu.

Sonra balkona çıkmıştım, koskocaman bir ay, gökyüzü bulutsuzdu, oldukça geç olmalıydı, uzaklarda bir köpek havladı, bir yerlerden neşeli kahkahalar geldi. Gecenin içinde hızla giden bir motosikletin sesi, sonra sessizlik. Bilemiyorum neden, bu serüven bana, tam o anda, çevreye saçılmış, sanki benim denetimimden çıkmış gibi gelmişti. O yaz korkarım aşkımızın kuğu şarkısıydı. Daha doğrusu benim Ece'ye duyduğum aşkın; ne denli benimsemekten kaçınısam da onun bana duyduğu aşkla ilintili bir şey bilmiyordum.

Yeniden anımsıyorum, masadan kalkışımı, çalışmayı durduruşumu, ışığı kapatışımı, yarı karanlıkta Ece'nin şimdi kim bilir ne düşler gördüğü yatağa yönelişimi. Yolun kıyısındaki bu otel odasında, soğuk döşemenin üzerinde çıplak ayakla, dışardan yansıyan ışıkların yarı aydınlığında yürümek insana büyük bir hoşnutluk veriyordu. Kısa bir an durup dışardan gelen dalga seslerini dinliyorum. İşte onun günün yorgunluğuyla uykusun-

da mırıldandığı yatak, sıcak, çıplak bedeni çarşafların altında. Orada olduğumu seziyordu. Ece'ye sarılıyordum, yavaşça, uyardırmaktan çekinerek, biraz inliyor, uyku sersemi yüzüme, orama burama, dokunuyor, birazcık uyanıyor, dönüyor, karşı çıkıyor, sonra yeniden uykuya dalıyordu.

Kimi zaman ona arkadan sarılıyordum, sonra karanlıkta yoğun bir cinselliğin zamanı başlıyordu. Sanki tüm bedeniyle deviniyor, uykusunda bana karşılık veriyor, kalçasını hafifçe kaldırıyor, işte gerçek uyum buydu, uyku sersemi sevişmenin altın kuralı, bedenlerin en rahat devinimlerini, en tutumlu yolla gerçekleştirmeleri idi. En utanmasız, üstelik en derin ve en uzun andı şimdi, aynı zamanda, ayıp sözcüklerin ve fısıltıların, içime akması için en uygun andı, gizli kimliklerin açılması, açgözlü iç çekişlerin, bastırılmış şiddetli duyguların, karşılıklı aktarılma zamanıydı. Kimi zaman işte böyle göz kararıyla, ellerin yardımıyla, kendiliğinden bir biçimde sevişiyorduk. Bana ne yapmam gerektiğini söyle, sevgilim ya da kulağına fısıldadıklarımı dinle, en iyisi içimizden geldiği gibi davranalım.

Kimi geceler dışarıda yemek yiyorduk, gece uzadıkça uzuyordu. Karşılıklı anılarımızı anlatıyor, anlatırken daha önce ayrımına varmadığımız yeni ayrıntılar anımsıyorduk. Eski karşılıksız aşklarımızla ilgili birbirimizi avutuyorduk. Sonra iyice geç bir vakitte lokantadan çıkıyorduk, ben çoğu kez fazlasıyla içmiş oluyordum, en iyisi otele dönüp iyi bir uyku çekmek, diyorduk ya da sevişmek.

Çoğu kez gelişigüzel yol değiştiriyorduk, alçak taş duvarlar sanki bizimle birlikte yer değiştiriyorlardı, kimi kez durup beyaz bir bahçe duvarından dışarıya sarkan bir zakkuma bakılıyordu, sanki dünyadaki en yoğun bitki örtüsü buradaydı, rüzgâr yoktu, sanki biz daha bilincine varmadan zehirlenecektik, oysa tümüyle suçsuzdu bu bitkiler, yalnızca sıcakla karışıp baygın bir koku salıyorlardı. Bu yüzden, insanı saran bir bunaltı vardı, belki bir de buna uygun bir dinginlik ya da büyük bir yorgunluk.

Arada bir düşüncelere dalan Ece, onun incelikli anları, kışkırtan giysileri, yürekliliği, insanı bezdiren merakı ve alaycılığı. Yaşama sevinciyle dolmak ve bunun tadını çıkarmak, işte onun yaşam savunması. Bana söz etmekten kaçındığı geçmişi,

üstü örtülü sınamalar, düş kırıklığı, kutlamalar ve gizlerle dolu, akışkan, bir görüntüler ırmağı, oldukça uzun ve hüzünlü bir öykü. Sonra akşam, Ece boynuma sarılıp beni tutkuyla öpüyor. Çok güzel kokuyor, onun kokusunu seviyordum. Kısacası onun dayanılmaz bir rastlantı olduğunun bilincindeydim, sonuna kadar tadını çıkarıyordum bunun. Kokusunu doyumsuzca içime çekiyordum. Nemli, ılık, mayhoş bir elma gibi ya da ne bileyim, denizden esen tuzlu bir rüzgâr, belki de bir yosun gibi.

Daha kısa bir zaman öncesinde, yaktığımız ateşten yükselen bir koku beni çok uzak geçmişe, Karadeniz kıyısındaki o küçük kasabaya geri götürmüştü. O zamanlar dalarak midye çıkarır, bunları bir ateşin üzerine koyduğumuz tenekede pişirirdik. Tütsülenmiş midye kokusu hiç unutamadığım günlere taşımıştı beni. Ateşin ve tenekenin üzerine koyduğum midyelerin çok kısa bir zaman önce denizin sessizliğinde hafifçe salındıklarını düşünmüştüm. Beni, izliyor, sessizce soluk alıyorlardı. Onların niçin korunduklarını şimdi daha iyi anlıyordum. Dokunuyordum ve birden ağızlarını kapatıyorlar, ama neredeyse hiçbir şey görmüyor, hissetmiyorlardı.

Birden aslında bu rüzgârın, bu denizin, denizin kıyısında yaktığımız ateşten yayılan odun dumanı ve şarap kokusunun, bana o geçmişteki tütsülenmiş midye kokusunu anımsatmasının gerçekte bambaşka, soyut bir anlam taşıdığının bilincine varıyordum. Bunu doğrulayabilmek için yüzümü, uzaklara, ufuk çizgisine doğru çevirmem gerekiyordu. Bu benim özgürlüğümün kokusuydu, zaten en başından beridir içimde olan bir şeydi, ama şimdi bilincine vardığım an içimde yükseliveriyordu.

Yine de bu özgürlükte bir boşluk vardı ve sonra da bağışlanmayı bekleyen bir eksiklik. Ece'ye her şeyi anlatmamın zamanı gelmişti, umarsız bir bağışlanma beklentisi içinde her şey söylenecekti. Bu belki o geceydi ve kendimi yeterince hazır duyabiliyordum için aradan üç yıl geçmesi gerekmişti.

Oysa bu oldukça uzun bir zaman önceydi. Belki de artık olup biten her şeyi anlayabilecek bir noktaya gelmiştim. Artık davranışlara yansıyan aydınlığı, üzüntülü yüzleri, kıpırtılı, saydam anıları tanıyordum. Belli ki artık her şey değişmişti, görünmez bir durumdaydı, ama her şeye karşın yine de işte oradaydı,

elimi uzatsam tutabileceğim bir uzaklıkta, anlaşılır ve dokunulabilirdi. Üstelik bu çoğu kez bana bağlı değildi, belki tümüyle dışımdaydı, ama bu ince bağ bile benim için yeterliydi.

Geçmişin bana acı vermesine bir önlem olsun diye belleğimdeki bütün görüntüleri silmiştim. Bunaltıcı ve güneşli bir pazaryerini, bir yaz sabahı erkenden silkinerek apansızın uyanışımı, küçük bir taşra kentindeki çocukluğumu, bir zamanlar ailemden koparılıp atıldığım yatılı okulu, okumalarla geçen bir günden sonra pencereimin dışındaki şaşırtıcı dünyaya karşı başkaldırışımı, tutukluluk günlerimi, bir trenin yemekli vagonundan görünen güneşin altında yanan tepeleri, fırtınayla savrulan kar altındaki bir bozkırı, koparıldığım tüm toprakları. Açıkçası kendimle doğrudan bağlantısını kurmakta zorlandığım bütün görüntüleri kafamdan silip atmış, yalnızca gerçekten bildiklerimi özler olmuştum.

Yine de bu yaralı bellekle sonuna dek direnecektim, çünkü bunun, unutulmuş ölümlerle dolu, göz alabildiğine bir çöle dönmüş bu dünyada, bu garip karnaval alanında, edebiyatın, kendisine sunulanla yetindiği, adaletsizliğe ve karanlığa hep daha çok ceset sunarak, hep daha fazla unutarak yanıt verdiği, yine de sonuna dek ayakta kalmak için yararlandığı bellek olduğunu bilirdim. Artık yanlışlarımı ve heveslerimi görebileceğim bir yerdeydim.

Öyle bir an, asla yeniden yaşanamaz ve bir daha geri döner. Batan güneşin altında yavaşça geri dönüyorduk. Birazdan gümüşten bir ay batmakta olan kırmızı tepsinin sağında yükselecekti. Öylece, eski yüzyıllardan yankılanan seslerle dolu kıyı boyunca, sessizce yürüdük. Uzaklarda, durmaksızın göz kırpan, karanlıkta kuruntuları tetikleyip düşlenen şeylere dönüşen ışık noktacıları belirmeye başlamıştı. Akşamüstünün geceye dönen saatlerinde, kente yaklaşır yaklaşmaz hemen orada iskelenin üzerinde martıları görüyorduk. Limanın bizim bulunduğumuz köşesinin oldukça ıssız oluşu hoşumuza gitmişti.

Yaşamımın, özellikle Ece'yle tanıştıktan sonraki, şu son üç yılını anlattığım bölümünü gerçekten sonlandıran an işte buydu. Belki saçma ve kararsız bir andı bu, ama onun aracılığıyla ve ondan yola çıkarak ne denli değiştiğimi karşılaştırmak olanağını buluyordum.

Bir denizin kıyısındaydık rüzgâr serin ama canlandırıcıydı. Arada bir yön değiştiriyor, arkamızdaki fidanlığın durağanlığını, güllerden yükselen o yoğun, hoş, biraz da baygın kokuyu bize dek taşıyordu. Ece yorgun olmalıydı, başını omzuma koymuş, yarı uykulu sallanıyordu. O gece hiçbir şey söylememeye karar verdim.